

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПК

УДК.631.16.658.152

Агеєва І.В., к.е.н., доцент©

Таврійський державний агротехнологічний університет, м.Мелітополь

ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізований стан і відтворення основних засобів у сільськогосподарських підприємствах Генічеського району та досліджено їх дію на ефективність виробництва.

Ключові слова: основні засоби, виробничі ресурси, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс України відіграє визначальну роль у досягненні продовольчої безпеки суспільства. Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції можливе за умови раціонального рівня розвитку матеріально-технічної бази та її головної ланки - основних виробничих фондів. Але кризові явища в економіці країни привели до кількісних та якісних змін у їх структурі й видовому складі, а також до зниження ефективності використання основних засобів виробництва. У зв'язку з цим значно посилюється роль їх відновлення та підвищення ефективності використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти підвищення ефективності формування основних засобів, їх функціонування й відтворення досліджувались і висвітлені у роботах вітчизняних учених: В.Г. Андрійчука, В.Г. Більського, П.І. Гайдуцького, П.А.Денисенка, О.В. Крисального, В.Я. Месель – Веселяка, П.М. Макаренка, Г.М. Підлисецького, В.О. Пітулько та інші.

Метою дослідження є обґрунтування шляхів відтворення основних засобів АПК на основі теоретичних основ їх формування й аналізу функціонування.

Виклад основного матеріалу. Сучасне сільськогосподарське виробництво неможливе без певних машин, обладнання, які розташовуються в

певних приміщеннях. Матеріальною основою цього процесу виступають засоби праці, які характеризують технічний та економічний рівень розвитку суспільства. На підприємствах сукупність застосовуваних засобів праці набуває економічної форми основних виробничих засобів.

Аналіз структури основних фондів Генічеського району показує, що в 2009 році у складі основних засобів аграрних підприємств найбільшу питому вагу займають основні виробничі засоби сільськогосподарського призначення, головними складовими яких є будівлі і споруди (55,2%), транспортні засоби (15,4%), машини та обладнання (12,2%). За 2005-2009 рр. відбулися зміни в структурі основних засобів. Так, збільшилась частка машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів, зменшилась частка будівель та споруд, робочої та продуктивної худоби, багаторічних насаджень. Аналіз руху основних засобів у сільськогосподарських підприємствах району дає змогу зробити висновок про незадовільний стан відтворення в галузі. Вартість основних фондів, які використовуються у сільськогосподарському виробництві, скорочується вищими темпами, ніж в інших видах діяльності. Так, балансова вартість основних фондів навіть з урахуванням їх періодичної переоцінки за 2005-2009 роки скоротилась на 16,6%. Рівень зношення основних засобів збільшився на 28 %, а коефіцієнт придатності – зменшився на 12,4%. Більшість (70-80%) основних засобів експлуатуються за межами амортизаційних строків, що вимагає значних витрат на здійснення ремонтних робіт, на відновлення працездатності технічних засобів.

За період з 2005-2009 рр. спостерігаються переважно негативні зрушення у показниках фондоозброєності і фондозабезпеченості, так що вони мають тенденцію до зменшення (табл.1).

Таблиця 1

**Забезпеченість основними фондами та ефективність їх використання
в сільськогосподарських підприємствах Генічеського району**

Показники	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2009р. у % до 2005р.
Вартість основних виробничих фондів на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	106,7	105,2	103,5	105,6	93,1	87,2
Вартість основних виробничих фондів на одного середньорічного працівника, зайнятого у сільському господарстві, тис. грн.	82,4	85,4	83,4	83,7	80,4	97,6
Фондовіддача на 100 грн. вартості основних фондів, грн.	119,6	120,0	106,7	131,0	95,2	79,6
Фондомісткість на 100 грн. вартості валової продукції, грн.	83,6	83,3	93,7	76,3	105,0	125,6

У 2009 році на 100 га сільськогосподарських угідь припадало 93,1 тис. грн. основних виробничих фондів, що на 12,8 % менше порівняно з 2005 роком, а фондоозброєність праці в за досліджуваний період знизилась на 2,4 %.

Ефективність основних виробничих фондів формується в процесі їх створення і в процесі їх експлуатації [2].

Упродовж останніх років у дослідних підприємствах району спостерігається поступове зниження економічної ефективності використання основних засобів. Результатом ефективного та раціонального використання основних виробничих фондів є насамперед збільшення обсягів виробництва продукції. За 2005-2009 роки обсяги виробництва продукції сільського господарства зросли на 4,7 %. Зниження показника фондовіддачі зумовлене вибуттям основних фондів.

Зменшення кількості техніки у сільськогосподарських підприємствах Генічеського району призводить до наднормативного збільшення навантаження на кожний працюючий агрегат, що фізично прискорює її старіння. Так, за період 1999-2009 рр. кількість тракторів і комбайнів у господарствах району зменшилася у 3-5 разів. У 2009 р. сільськогосподарські підприємства мали 35% тракторів і 32% зернозбиральних комбайнів від рівня 1999 року. Останнє призвело до збільшення навантаження як на один трактор, так і на один зернозбиральний комбайн. Так, у 2009 р. порівняно з 1999 р. навантаження на 1 трактор в середньому зросло з 110 до 118 га. Подібну ситуацію спостерігаємо і з зернозбиральними комбайнами. За період 1999-2009 рр. навантаження зросло до 500 га.

Низька платоспроможність підприємств сільського господарства не дозволяє оновлювати основні виробничі фонди, здійснювати капітальні ремонти наявних засобів виробництва, чим зумовлюється погіршення якісного стану основних засобів. За 2005-2009 роки коефіцієнт приросту основних фондів сільськогосподарських підприємств має від'ємне значення, що відображає перевищення операцій з вибуття основних фондів над їх придбанням. Лише починаючи з 2008 року цей показник має хоч і низьке, але все ж позитивне значення.

Зменшення технічної озброєності сільськогосподарських підприємств, скорочення обсягів застосування добрив, хімічних засобів захисту рослин, низька технічна надійність наявного парку сільськогосподарських машин і знарядь призводить до порушення технологій виробництва сільськогосподарських культур, розтягування строків та зниження обсягів виконання багатьох технологічних операцій і робіт. За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, країна щороку не добирає майже третину валового збору врожаю, що оцінюється в 15-18 млрд.грн. [1].

Висновки. Економічна криза, порушення еквівалентності обміну і різке зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників призвели до стійкої тенденції спаду оснащеності. Лише деякі прибуткові підприємства мають змогу купувати нові технічні засоби, решта здатні лише частково забезпечувати свої потреби (мінеральні добрива, ПММ тощо). Відтворення

основних засобів можливо лише за умови оздоровлення фінансового стану підприємств. Для забезпечення повною мірою підприємств необхідними основними засобами необхідно визначити реальну виробничу потребу у них. Для цього необхідно провести аналіз стану та структури основних виробничих фондів аграрних підприємств, результати якого дадуть можливість встановити пріоритети в забезпеченні конкретними видами основних фондів.

Література

1. Білоусько Я.К., В.О.Питулько, В.Л.Товстопят. Державна підтримка техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва // Економіка АПК.-2005. - №5. - С.30-35.
2. Вороновська О.В. Технічна оснащеність аграрних підприємств і рівень ефективності їх функціонування // Економіка АПК. – 1998. - № 5. – С.34-38.
3. Даций О.І., Корецький М.Х. Основні виробничі фонди у сільському господарстві: сучасний стан та шляхи підвищення економічної ефективності використання: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. – 103 с.
4. Підлісецький Г.М. Основні засоби сільського господарства в Україні: стан, оновлення, оцінка // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази агропромислового комплексу в Україні – К.: ІАЕ УААН, 2003. – С.115-121.
5. Саблук П.Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві // Економіка АПК. – 2003. - №2. – С. 50-52.

Summary

Ageeva I.V.

Tavriya State Agrotechnological University

REPRODUCTION OF CAPITAL ON AGRICULTURAL ENTERPRISES

The article analyzes the state and reproduction of fixed capital in agricultural enterprises Henichesk region and investigated their effect on efficiency.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 338.45:63.321.924.3

Александрова А.І., к.е.н., доцент©, Александрова О.В., здобувач *
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО СЕКТОРА ХАРКІВЩИНИ

На основі проведеного аналізу стану фермерських господарств Харківської області визначено роль і значення їх на сучасному етапі, дана оцінка тенденцій розвитку, обґрунтовано перспективи подальшого розвитку фермерських господарств.

Ключові слова: фермерське господарство, тенденції розвитку, оптимальні параметри, оренда землі, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Земельне питання й аграрні проблеми завжди були непростими у світовій практиці економічного розвитку. Нелегкими вони виявились і в нашій державі. Щоб успішно виконувати місію годувальника народу, селянин повинен мати економічну свободу, господарювати відповідно до своїх уподобань, інтересів і можливостей під надійним захистом і при постійній підтримці держави. При цьому визначальною повинна бути реальна власність на землю, засоби виробництва, результати праці та прибутки.

Підвищувати ефективність виробництва можна лише за умови появи якісно нового типу виробника. Саме в результаті трансформаційних процесів у вітчизняній аграрній економіці з'явилася ця нова організаційно-правова форма господарювання, яка нині є визнаною й рівноправною в системі аграрних соціально-економічних та виробничих відносин. Фермерські господарства є однією з ефективних форм господарювання, надійним засобом розв'язання продовольчої проблеми суспільства та в цілому є фактором забезпечення соціально-політичної стабільності країни.

Однак поява фермерських господарств не була належним чином обґрунтована, не розроблено достатньо відповідних механізмів і програм функціонування фермерства. І сьогодні відсутні стратегії його розвитку на майбутнє. Це значною мірою пов'язано з різноманітністю фермерських господарств за типами й розмірами, інтеграційними зв'язками, сформованими виробничими відносинами, особливостями регіональної політики, що породжує неоднозначність підходів до прийняття низки рішень. Через це цілком очевидно, що теперішній успіх ринкових перетворень на селі значною мірою визначатиметься тим, як вдається реалізувати потенціал фермерства [2].

Аналіз останніх досліджень. Впродовж останніх років триває впевнений динамічний розвиток фермерських господарств, активність яких обумовлена розширенням їх землеволодіння.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Олійник О.В.

© Александрова А.І., Александрова О.В., 2011

Розвиток загальноприйнятих теоретичних положень та ідей, практичне обґрунтування становлення і діяльності фермерських господарств стосовно умов України знайшли відображення в працях П.Т. Саблука, В.Я.Месель-Веселяка, І.І. Лукінова, В.Юрчишина, О.В. Онищенко, П.І.Гайдуцького, Ю.Є.Губені, В.В. Липчука, А.Я. Амбросова, М.Й. Маліка, П.М. Макаренко, П.С. Березівського, М.Г. Шульського та інших вітчизняних вчених.

Важливим аспектом фермеризації має бути вивчення та вірне використання питання співвідношення селянина, його праці та головних засобів виробництва в сільському господарстві. Цю проблему обговорюють економісти, політики, юристи, соціологи, громадськість різних країн.

Більшість досліджень зосереджена на окремих питаннях економічного зростання фермерства без урахування сучасного етапу трансформаційних змін і регіональних відмінностей у створенні й функціонуванні фермерських господарств. Недостатньо висвітленими залишаються питання розвитку нової та водночас специфічної форми агробізнесу фермерських господарств у напрямі створення конкурентно-ринкового середовища й забезпечення формування середнього класу на селі.

Метою даного дослідження є аналіз розвитку фермерських господарств в аграрному секторі регіону, їх роль і значення на сучасному етапі, оцінка конкурентоспроможності фермерських господарств та подальше їх економічне зростання.

Безперечно, що розвиток фермерства в Україні корелює з проведенням аграрної реформи, оскільки нею й започатковано фермерський уклад, а корективи в здійсненні реформи вносять певні зміни в процес функціонування фермерських господарств [2].

Виклад основного матеріалу. Метою перетворень в аграрному секторі України є підвищення ефективності аграрного виробництва, зміцнення економіки села, поліпшення соціальних умов життя сільських трудівників.

Процес становлення фермерських господарств є тривалим і складним, тісно пов'язаний з розвитком відносин на селі. Тому й аналізувати його слід не тільки з економічних позицій, а й з урахуванням соціально-економічних і психологічних наслідків. На початку 2010 року в Харківській області налічувалося 1226 фермерських господарств. Спостерігається тенденція до незначного зменшення їх кількості. Порівняно з 2008 роком кількість господарств зменшилась на 17, а з 2003 роком на 106. Коефіцієнт ліквідності на 100 новостворених господарств склад 344,4. Серед районів області найвищий коефіцієнт ліквідності мають Великобурлуцький, Куп'янський та Шевченківський райони [5].

За даними вибіркового обстеження, у фермерських господарствах регіону було зайнято 4,4 тис. працівників, із них 1,3 тис. – жінки, 1,5 тис. осіб – члени фермерських господарств, 3,0 тис. осіб – наймані працівники, які працювали у фермерських господарствах за трудовою угодою.

Земельний розмір фермерського господарства є важливим показником його діяльності. З одного боку, він виступає як вагомий фактор ефективності ведення господарства, а з іншого – є результатом його діяльності.

Впродовж 20 років, тобто з моменту заснування фермерства, в регіоні збереглася тенденція до концентрації земель у цьому секторі господарювання. Так, у 90-х роках в середньому на 1 господарство припадало по 31,2 – 44,2 га сільськогосподарських угідь. Унаслідок аграрної реформи землекористування фермерів відчутно розширилися за рахунок орендних земель, не зважаючи на зменшення кількості господарств площа сільськогосподарських угідь склала 222 тис. га, а в середньому припадає на 1 фермерське господарство 178,6–171,3 га, що в 4-5 разів перевищує показник 1999 р.

Основним виробничим напрямком більшості фермерських господарств є виробництво продукції рослинництва (зерна, соняшнику та цукрових буряків), що зумовлюється, передусім, одержанням більших доходів від реалізації порівняно з продукцією тваринництва. Зниження валового виробництва продукції рослинництва в 2010 р. було зумовлено змінами в структурі посівних площ у поєднанні з зниженням урожайності.

У 2009 році фермерами області вирощено 277,5 тис. зернових та зернобобових (11% від загальної кількості валового збору), 77,6 тис. соняшнику (12,5%) та 69,9 тис. т цукрових буряків (фабричних) (14,5%), 0,5 тис. т картоплі та 3,2 тис. т овочів (0,1% та 0,7% відповідно). Порівняно з попереднім роком валовий збір зернових зменшився на 39%, цукрових буряків – на 30%, овочів – на 41,8%, соняшнику – на 5,6% і урожайність виявилась дещо меншою проти попереднього року. Питома вага валового збору зернових та зернобобових культур Харківського регіону в загальнодержавному виробництві фермерських господарств склала 5%, соняшнику на зерно – 6,8%, цукрових буряків (фабричних) – 15,4%.

Виробництво продукції тваринництва є дуже трудомістким, тому нею займаються фермерські господарства лише 13 районів області. Реалізації худоби та птиці всіх видів Харківського регіону в загальнодержавному виробництві склала 0,9%, виробництво молока – 6,3%.

Щоб здійснювати процес виробництва на належному рівні господарство повинно мати чималі фінансові кошти та оснащений тракторний парк, який відповідав би сучасним технологіям аграрного виробництва.

Протягом всього часу питання оснащення фермерських господарств сільськогосподарською технікою стояло особливо гостро і на сьогодні залишається однією з основних проблем. Слабка власна матеріально-технічна база, і, отже, необхідність використання в роботі орендованої техніки, приводять до порушення оптимальних термінів в процесі виробництва сільськогосподарської продукції і негативно впливають на кінцевий результат. Через фінансову неспроможність для більшості фермерів залишається практично недосяжною можливість оновити машинно-тракторний парк, підвищити його потужність, надійність і якість. Так, на початок 2010 р. у фермерських господарствах налічувалось основної техніки: тракторів 1660 шт., що становить

19,2% всієї кількості в сільському господарстві; зернозбиральних комбайнів 457 одиниць (16,5%); бурякозбиральних машин 126 (12,2%); сівалок 949 (16,8%).

Питання вкладення у розвиток фермерських господарств капітальних інвестицій стоїть дуже гостро. В звітному році вони склали 14,1 млн. грн., що в 2,5 раза менше ніж попереднього року. Найбільшу питому вагу - 89,6% займають інвестиції на придбання машин та обладнання, включаючи сільськогосподарську техніку взятую у фінансовий лізинг.

Виробництво сільськогосподарської продукції - це не останній етап діяльності фермерських господарств. Вигідна реалізація виробленої продукції є важливою складовою для успішного господарювання фермерів. За даними обстеження на 1 січня 2010 р. фермерами реалізовано 304,7 тис. т зернових і зернобобових культур; 78,6 т соняшнику; 45,2 т цукрових буряків; 0,4 тис. т картоплі; 1,9 т овочів; із продукції тваринництва 0,9 худоби і птиці та 6,4 т молока і молочної продукції. Порівняно з попереднім роком їх обсяг зменшився майже в 2 рази.

Вирішальним критерієм оцінки ефективності фермерських господарств є рентабельність. Рівень рентабельності фермерських господарств області склав 20,9%, що нижче від попереднього року на 2,1%. Найбільш рентабельними в регіоні були фермерські господарства у Валківському, Зачепилівському та Двуречанському районах (99,9-54,2%).

Фермера насамперед цікавить дохід, який залишається у нього до розподілу та визначається передусім різницею між загальним доходом (виручкою) від реалізації продукції й витратами на її виробництво. Дохідність при цьому характеризується сумою прибутку [3]. За останній рік у господарствах фермерів дохід від реалізації продукції збільшився на 19,1% і склав 435,6 млн. грн., у тому числі від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва 403,5 млн. грн., та від надання послуг сільськогосподарського характеру 14,8 млн. грн. При цьому собівартість продукції збільшилась на 21%, а чистий прибуток за рік склав 78,3 млн. грн.

В результаті придбаної техніки та споруд для зберігання урожаю і за рахунок оцінки землі дещо збільшилась вартість основних засобів, що знаходяться у власності фермерських господарств, вона склала 389,9 млн. грн. За 2009 рік фермерські господарства регіону отримали коштів за рахунок бюджетних дотацій всього на суму 2,4 млн. грн., з них 18,5% - для підтримки виробництва продукції рослинництва, 27,5 - для розвитку тваринництва, решта - за іншими видами державної підтримки.

Однак при входженні на новий ринок, появі нових конкурентів, прийнятті рішень про розміри виробництва, модернізацію обладнання або оновлення асортименту продукції, що виробляється, необхідна також оцінка стану діяльності фермерських господарств. Сьогодні, в умовах глобалізації, фермерські господарства повинні особливу увагу приділяти обґрунтуванню стратегії посилення своїх конкурентних позицій [1,2].

У світі чітко сформулювалась тенденція до укрупнення фермерських господарств за рахунок ліквідації та банкрутства дрібних ферм. Але в нашій

країні будь-який перерозподіл земель шляхом установаження оптимальних або конкурентоспроможних розмірів фермерських господарств негативно сприймається більшою частиною селянства.

На сучасному етапі розвитку фермерства головним засобом розподілу земель і оптимізації розмірів землекористування виступають орендні відносини. Але на шляху їх розвитку виникає ціла низка проблем, які фермери можуть вирішити лише при підтримці відповідних державних органів [4]. Спрощуючи процес розширення земельних ділянок, орендні відносини забезпечують умови для гнучкого регулювання розмірів землекористування, організаційної структури, підйому та ефективного розвитку виробництва. Тому не дивно, що більше чверті сільськогосподарських угідь є власністю фермерів, а решта – орендовані. Таким чином, фермери прагнуть довести розмір власного господарства до оптимального [6].

Висновки. На сьогоднішній день сільське господарство України знаходиться в дуже складному економічному стані. Для виходу з кризового стану необхідно своєчасне прийняття ряду організаційно-економічних і законодавчих заходів, дієвість яких передусім залежить від економічної оцінки реального стану сільського господарства як в цілому, так і в окремих агроформуваннях. Створити дієву і в той же час гнучку та динамічну нормативно-правову бази, прозорий контроль з боку держави щодо здійснення ринку землі.

Для забезпечення пріоритетного розвитку фермерських господарств держава має збільшувати обсяги фінансової підтримки в такій формі, яка не суперечитиме вимогам СОТ. Насамперед забезпечити здешевлення кредитів для формування їх матеріально-технічної бази, тому що загальний технологічний рівень виробництва в фермерських господарствах не дає їм можливості успішно конкурувати з іноземними товаровиробниками.

Література

1. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика. Монографія / В.П. Горьовий. - Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.
2. Липчук В.В. Оцінка розвитку фермерства в регіонах України./ В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин // Економіка АПК. – 2010. - №12. – С. 47-50.
3. Мармуль Л.О. Підвищення дохідності фермерських господарств. / За ред. П.Т. Саблука / Л.О. Мармуль // Матеріали Х річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2008. – 603 с.
4. Мельник Ю.Л. Перспективи розвитку фермерства в Україні. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України ХХІ століття / Ю.Л. Мельник, П.М. Макаренко. – ІАЕ УААН. – К., 2001. – С. 428-432.
5. Фермерські господарства Харківської області: статистичний щорічник. – Харків, 2009.
6. Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку / М.Г. Шульський. - Львів. – 2004. – 392 с.

Summary

Aleksandrova A., Aleksandrova O.

Kharkov National Agrarian University named V. Dokuchaev

**MODERN STATE AND PROSPECTS of DEVELOPMENT of FARMER
SECTOR of KHARKIVSCHINI**

On the basis of the conducted analysis of the state of farms of the Kharkiv area certainly role and value of them on the modern stage, this estimation of progress trends, grounded prospects of subsequent development of farms.

Key words: *farm, progress trends, optimum parameters, lease of earth, prospect of development.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК: 330.341.1:330.131.5.004.14:631.24

Атамась Г.П., к. е. н., доцент ©, Петренко О.П., викладач
Одеський державний аграрний університет

ІННОВАЦІЇ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНОСХОВИЩ

Розглядаються питання, які пов'язані з інноваціями у процесі модернізації основного капіталу зерносховищ з метою підвищення прибутковості та рентабельності зернової продукції.

Ключові слова: інновації, зерносховище, зерно, основний капітал, основні засоби, інвестиції.

Постановка проблеми. Урожай зернових 2008 – 2009 маркетингового року став найбільшим за історію незалежності України (53,3 млн. тонн). Рекордний урожай чітко відокремив цілу низку проблем, що формувалися в зерновій галузі України не один рік, у тому числі й дефіцит сучасних зерносховищ. Потужності елеваторів в Україні розраховано на зберігання лише 32 млн. тонн зерна. При цьому більшість споруд не відповідає вимогам сьогодення. Без інноваційних процесів неспроможні відбуватися позитивні зрушення у створенні умов ефективного збереження зерна. Питання сучасного й майбутнього розвитку інноваційних процесів досліджувались і досліджуються у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: П. Друкера, М. Портера, Й. Шумпетера, М.В.Зубця, П.Т.Саблука, С.О.Тивончука, В. Гейця, Л. Федулової та інших.

Незважаючи на це, ряд аспектів цієї актуальної проблеми у нових економічних умовах залишаються недостатньо вивченими й потребують глибших досліджень. Для розв'язання теоретичних і практичних завдань у цій сфері необхідні вагомі методологічні та практичні напрацювання. Тому нині надзвичайно актуальними є розробки всіх аспектів розвитку інноваційної діяльності. Це один із найважливіших шляхів підвищення продуктивності агропромислового виробництва, добробуту агровиробників і в цілому населення України.

Аналіз останніх досліджень. Агропромисловий комплекс вступив у новий етап ринкових відносин, що обумовлює необхідність перегляду багатьох концепцій його економічного розвитку. Ринковий механізм покликаний забезпечувати координацію діяльності економічних суб'єктів, раціональне використання матеріальних і фінансових ресурсів. Найважливішою умовою виконання цієї задачі є ефективне використання потужностей будь-якого підприємства та впровадження новітніх технологій.

Мета статті. Висвітлення основних аспектів щодо впровадження інновацій, провідним видом діяльності яких є зберігання зерна високої якості.

Виклад основного матеріалу. Акціонерне товариство відкритого типу (ВАТ) «Буяликський КХП» Іванівського району Одеської області - це зерносховище, в організаційну структуру якого входять елеватор та 17 складських приміщень,

навіси та зернові майданчики. Ці споруди повинні забезпечувати оптимальний режим зберігання зернової маси від небажаних впливів навколишнього середовища та не виправданих втрат їхньої маси і якості. Якість зерна, наприклад, пшениці та ячменю, повинна відповідати державним стандартам – ДСТУ-3768:2010 та ДСТУ 3769 – 98. ВАТ «Буяликський КХП» приймає на зберігання зерно, партія якого не менше 400 тонн.

Підприємство отримує дохід за надані послуги з приймання, зберігання, відвантаження зерна. В таблиці 1 наведені показники фінансово-економічної діяльності підприємства.

Таблиця 1

**Динаміка фінансово-економічних показників ВАТ «Буяликський КХП»
Іванівського району Одеської області**

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. до 2007р. %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	3328,7	1731	8581	У 2,6 р б.
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	3359,9	1378	7924	У 2,4 р б.
Валовий прибуток, тис. грн.	-31,3	353	657	х
Чистий прибуток, тис. грн.	-442,1	-108	-299	х
Рентабельність, %	-0,9	25,6	8,3	х

Аналітичні показники таблиці 1 свідчать про збільшення чистого доходу від реалізації продукції за період з 2007 до 2009 рр. Так, якщо в 2007 році його було отримано 3328,7 тис. грн., то в 2009 році – 8581 тис. грн. Собівартість реалізованої продукції теж зростає, тому що зростає оплата за енергоносії, водопостачання, дизельне паливо, газ та ін. Вартість валового прибутку збільшується з року в рік, а вартості чистого прибутку не спостерігається жодного року.

Запорукою високих кінцевих показників є ефективне використання виробничого потенціалу досліджуваного підприємства та впровадження нових інноваційних технологій в процес зберігання зерна.

Елеватор складається з двох основних частин: робочої вежі і силосних корпусів. У робочій вежі по поверхах розміщені зерноочисні, аспіраційні, вагові, дозувальні машини і зерносушарки. Ємність елеваторів коливається від 5 до 20 тис. т і більше. Для зберігання зерна використовують також навіси – споруди для зберігання зерна без стін, але з дахом і асфальтовою підлогою, зернові майданчики – асфальтове покриття з ухилом для тимчасового зберігання зерна та склад – навіс – приміщення для зберігання зерна насипом.

За умов інвестування можна проводити модернізацію існуючих зерноскладів. Виходячи з того, що зерносклади в основному представлені звичайними складами, в них використовують для підлогового зберігання зерна

насіпом дообладнання у вигляді спеціальних перегородок для утворення секцій з метою роздільного зберігання окремих партій. Або ізолюють партії насіння одну від одної щитами, або залишають незайнятою частину підлоги між ними. За такого розміщення насіння коефіцієнт використання складських місткостей різко знижується. На наш погляд, сьогодні більш привабливими у використанні є багатосекційні сховища місткістю понад 3 тис. т. Коефіцієнт використання їхньої місткості значно вищий, ніж у несекційних, і сягає 75 – 80%. До того ж окрему секцію можна обладнати установками для активного вентилявання, а також засобами механізації завантаження і розвантаження та швидкого переміщення насіння, що у багато разів оптимізує всі технологічні процеси зерносховища, що позитивно позначиться на показниках економічної ефективності складного виробництва КХП.

Замість навісів та асфальтованих майданчиків, на нашу думку, підприємству доцільно було б під зерно впровадити використання аргентинського способу зберігання зерна, а саме – використання поліетиленового рукава.

У замкнутому середовищі, яким є поліетиленовий рукав, у процесі дихання живих організмів поступово збільшується концентрація вуглекислого газу. Разом із зерною масою сюди потрапляють різноманітні комахи, спори грибів, бактерії. В умовах низького вмісту кисню вони припиняють свою активність, а то й зовсім гинуть. Зерно також зменшує інтенсивність своїх життєдіяльних процесів доти, поки воно знову не стикнеться з киснем повітря. Самі рукави, довжина яких складає 60 метрів, зроблені з п'яти шарів поліетилену, кожен з яких має свої певні властивості. Це необхідно для того, аби зерно своєю вагою не порвало плівку, а також аби мішок розтягувався рівномірно.

Згідно з різними дослідженнями, у рукавах зерно може зберігатися протягом двох років. Після цього періоду поліетилен під впливом ультрафіолетових променів руйнується. Зерно ж можна в разі потреби перекласти в інший мішок і зберігати далі.

Тривалі експерименти, що проводилися як в Аргентині, так і в інших країнах світу, показали, що впродовж зберігання у мішку не відбувається жодних змін стосовно вологості закладеного зерна. При цьому деякі дослідники говорять про те, що можна закладати й вологий врожай. Проте для наших широт це не найкращий варіант, оскільки в цьому разі термін зберігання буде коротшим. Тому українські фахівці радять все ж таки спочатку підсушити зерно до прийнятих у стандарті норм.

Наповнення та вивантаження мішків-рукавів відбувається дуже просто. Для цього потрібні лише бункер для навантаження зерна, трактор та спеціальна машина, за допомогою якої і відбувається заповнення рукавів.

Рукави підходять для будь-якого зерна. Слідкувати слід лише за тим, аби ділянка під рукави була вирівняною, твердою та з невеликим ухилом у бік завантаження зерна. Це треба для того, щоби вода не могла затікати всередину рукава.

Крім цього, важливо проводити постійні перевірки мішків-сховищ: принаймні раз на 10 днів слід оглядати мішки і, в разі знаходження будь-якого пошкодження, заклеювати дірки спеціальним скотчем.

Оскільки товар тут зберігається без пошкоджень, можна бути абсолютно впевненим у його якості. Більше того, в окрему взятую партію ніхто не зможе підмішати погане зерно для зниження класності, як це нерідко трапляється в українських елеваторах. Однак головною перевагою мішків є їх дешевизна.

Використання таких мішків на ВАТ «Буяликський КХП», по-перше, дасть змогу підприємству збільшити свої потужності, що призведе до збільшення прибутку; по-друге, без втрати якісної характеристики зерна зберігати його до потрібного моменту.

Наступним етапом в підвищенні ефективності використання зерносховищ, на нашу думку, є впровадження новітніх технологій в зменшенні затрат. Збереженню зерна високої якості з мінімальними витратами повинні сприяти інноваційні заходи. Саме новітні технології у подальшому в змозі покращити розвиток бізнес - програми ВАТ «Буяликський КХП». Наприклад, якщо проаналізувати показники обсягу щорічних втрат зерна, то стане очевидним, що воно не підготовлене до зберігання, тому що не відбувається його повноцінне сушіння. Процес сушіння зерна збільшує витрати на його збереження, але без втрат тут не обійтись, тому що світовий зерновий ринок має потребу в якісному зерні. Ми пропонуємо придбати підприємству сушарку більш економічну, де показники питомих витрат палива нижчі за будь-яку існуючу в світі сушарку на 50 – 60%. Це зерносушарка серії ASTRA спільного виробництва ВАТ «Мельінвест» і американської компанії QED є тією конструкцією, яка забезпечить високу якість і тривале збереження просушеної на ній продукції. За таких умов можна одержувати високоякісну продукцію, витрачаючи на це набагато менше коштів.

Також на вартість послуг, які надає зерносховище, впливають енерговитрати. Так, процес сушіння вологого зерна потребує високих енерговитрат, дорогих видів рідкого і газоподібного палива та електроенергії. Ціна енергоматеріалів у вартості такого сушіння становить 80-90%.

Пріоритетними енергозберігаючими заходами при роботі зерносховищ є вдосконалення структури енергетичного обладнання, застосування комбінованих нетрадиційних джерел енергії - вітру, сонця, біогазових установок - для виробництва теплової та електричної енергії. Основні показники ефективності зернозберігаючих комплексів - зменшення використання електроенергії та енергоресурсів на затрачену гривню та зростання долі автономного енергозабезпечення. Використання відновлювальної енергії дозволяє приблизно у 2 рази знизити зовнішнє енергопостачання. На жаль, альтернативні джерела енергії мають ряд недоліків – займають великі площі, залежать від погодних умов, часу доби та сезону. Тому, перспективною для енергопостачання зерносховищ є автономна концентраторна сонячна система теплопостачання.

Впровадження концентраторної сонячної системи теплопостачання зерносховища дають наступні переваги:

- Забезпечення автономного постачання зерносховища енергетичними ресурсами.
- Забезпечення частки відновлювальної енергії для середніх широт, що дозволить у 2 рази знизити зовнішнє енергопостачання.
- Забезпечення зерносховища тепловою енергією потрібної кондиції.
- Забезпечення режиму охолодження зерна.
- Забезпечення режиму вентилявання зерна.
- Забезпечення режиму повітряної очистки.
- Забезпечення електричною енергією для живлення електрообладнання.
- Можливість паралельної роботи системи з іншим джерелами теплової та електричної енергії: водогрійними котлами, паровими котлами, теплогенераторами, когенераційними системами.
- Врахування в алгоритмі роботи системи автоматичної (автоматизованої) системи керування значної кількості зовнішніх кліматичних показників, що надходять із відповідних датчиків швидкості та напрямку вітру, температури повітря, освітленості, вологості, наявності та інтенсивності дощових опадів, хмарності, положення сонця.
- Врахування в алгоритмі роботи значної кількості внутрішньо-сховищних параметрів: температури та вологості зерна та повітря у різних частинах зерносховища, концентрації вуглекислого газу, метану.
- Акумуляція тепла, зібраного у сонячну частину доби в спеціальних теплових акумуляторах з метою подальшого використання у темну частину доби.

Розроблена новітня сонячна система теплопостачання повністю відповідає екологічним та економічним вимогам. Проведені дослідження показали перспективність напрямку поєднання відновлювальних сонячних технологій енергопостачання та традиційних технологій виробництва тепла на органічному паливі.

При подоланні ряду недоліків (великі площі розвертання, залежність від погодних умов, часу доби та сезону), використанні інноваційних підходів побудови окремих складових системи теплопостачання, а також знайденні рішень раціонального інтегрування їх у загальну схему можна досягти високої енергоефективності сонячної системи теплопостачання зерносховища, що у деяких випадках може перевершити енергоефективність традиційних джерел енергії на органічному паливі.

Зважаючи на розглянуті інноваційні пріоритети у процесі модернізації наявних складських приміщень ВАТ «Буяликський КХП» можна стверджувати, що за таких умов у перспективі воно може перетворитися на високорентабельне підприємство.

Висновки. Інновації, пов'язані з модернізацією ВАТ «Буяликський КХП» Іванівського району Одеської області створюють умови для стійкого економічного зростання підприємства у майбутньому. Маючи на меті підвищення ефективності, інновації відкривають широкі перспективи для

розвитку сучасного підприємництва. Успішна інноваційна діяльність дає можливість підприємству сформуванню позитивний імідж, підвищити конкурентоспроможність, ефективніше використовувати ресурси, збільшити прибуток.

Література

1. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. / О.І. Дацій. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2004. – 421 с.
2. Зубець М.В. Інноваційно – випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / Зубець М.В., Саблук П.Т., Тивончук С.О. // Економіка АПК. – 2008. - №12. – С. 3 – 8
3. Саблук П.Т. Інвестиційна привабливість аграрно – промислового виробництва регіонів України / Саблук П.Т., Кісіль М.І., Коденська М.Ю. та ін.; за ред. М.І. Кісіля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
4. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д. е. н. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с.
5. Кулаєць М.М. Удосконалення інноваційної підприємницької діяльності / Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Лайко П.А., Музика П.М., Витвицька О.Д. та ін. // Економіка АПК. – 2009. - №5. – С.76 – 87
6. Кулаєць М.М. Формування продовольчих ресурсів в Україні / Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Лайко П.А., Витвицька О.Д. та ін. // Економіка АПК. – 2010. - №2. – С.41
7. Охріменко А. Зернохосовище – сушарка, що працює від вітрогенератора / Охріменко А. // Пропозиція. – 2009. - №8. – С. 110 – 112

Summary

Atamas G.P., Petrenko O.P.
Odesa State Agrarian University, Odesa

INNOVATION AS A CONDITION OF USING GRANARY

Questions which are related to the innovations in the process of modernization of the fixed assets of granaries with the purpose to increase the profitability of corn products are examined.

Key words: *innovations, granary, grain, fixed assets, fixed capital, investments.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.46:519.86; 631.152:004

Бабенко В.О., к.т.н, доцент©*Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва***ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА
ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АПК**

Розглянуто питання, пов'язані з використанням інноваційних технологій у сфері переробки продукції сільськогосподарства на підприємствах АПК, вирішено завдання розробки технології впровадження єдиної інформаційно-управлінської системи переробних підприємств сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: *інноваційні технології, переробні підприємства сільськогосподарської продукції, інформаційно-управлінська система, автоматизація прийняття управлінських рішень на підприємствах АПК.*

Постановка проблеми. Тенденції розвитку ринкової економіки приводять до консолідації переробних підприємств продукції агропромислового комплексу (АПК) і змушують їх шукати нові способи підвищення ефективності переробки й збуту своєї продукції. Інформаційно-управлінські системи (ІУС), що забезпечують впровадження й функціонування інноваційних технологій відіграють важливу роль у цих процесах – вони допомагають зменшити витрати на інтеграцію підприємств, що поглинаються, і забезпечити надійну роботу всієї інформаційної структури підприємства. Без ефективної ІУС підприємствам АПК неможливо забезпечити прийняття ефективних управлінських рішень, оптимальний режим роботи технологічних установок переробки та процесів замкнутого циклу, групову роботу у віддаленому режимі.

На сьогоднішній день актуальним є використання ІУС у сфері впровадження та функціонування інноваційних технологій для переробки продукції підприємств АПК. Пріоритетними функціональними задачами ІУС є - скорочення видатків підприємства, поліпшення гнучкості виробництва, дотримання законів про охорону навколишнього середовища й оптимізація запасів. Необхідно вирішувати проблему впровадження ІУС на підприємствах переробної промисловості АПК, що забезпечують високу продуктивність, повну вірогідність одержуваних даних і здатність обробляти більші масиви інформації. У той же час такі системи повинні бути досить гнучкими для сумісності з різними додатками підтримки віддаленого режиму роботи користувачів і ефективної інтеграції з інформаційними системами інших підприємств і організацій.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні методи проектування інформаційних систем передбачають погоджене вирішення завдань інфонологічного та даталогічного проектування для ефективного використання

інформаційних ресурсів. При цьому необхідно враховувати, що інформаційні системи розрізняються за типами об'єктів управління, характером й обсягом розв'язуваних завдань, за сферою діяльності, рівнем автоматизації процесів управління й іншими ознаками [1]. Розробка методів представлення інформації про предметну область і ефективних способів зберігання даних ведеться з початку сімдесятих років минулого століття [2] і лежить в основі підвищення ефективності інформаційних систем. Сьогодні ефективне використання інформаційного ресурсу досягається за рахунок його «інтелектуалізації». Експертні системи зберігають знання експертів і дають можливість менш досвідченим користувачам їх використовувати [3].

Мета статті. Пропонується розглянути завдання розробки концепції єдиної ІУС переробних підприємств АПК, що дасть можливість створити інтегровану та гнучку корпоративну інформаційно-технічну інфраструктуру, засновану на стандартних і оригінальних рішеннях, що буде розвиватися відповідно до змін, які відбуваються в бізнесі, і виникненням нових потреб підприємств АПК.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного дослідження можна виділити наступні актуальні питання, пов'язані з використанням інноваційних технологій у сфері переробки продукції АПК:

1. Екологічний реінжиніринг. Екологічний захист земель. Технології й устаткування очищення повітря, водопідготовка та водоочищення; переробка відходів сільськогосподарської сировини; технології рециклінгу.

2. Інноваційні технології, використовувані для модернізації підприємств: впровадження у виробництво сучасного обладнання для реалізації різних технологічних процесів підприємств переробної галузі АПК; сучасні інформаційні технології.

3. Питання організації й експертизи промислової безпеки; впровадження систем пожежогасіння та відновлення виробничих, житлових об'єктів і природи після пожеж.

Автоматизована ІУС переробних підприємств АПК має розподілену структуру з компонентами баз і банків даних, прикладних програм і інтерфейсів користувачів, що дозволяють здійснювати обробку розподілених даних відповідно до їхнього функціонального призначення. Метою створення ІУС переробних підприємств АПК є автоматизація підготовки й підтримки прийняття науково-обґрунтованих управлінських рішень із використанням наявних інформаційних ресурсів, що дозволяє створити умови для економічного росту регіонів. Основні завдання, які повинні вирішуватися ІУС переробних підприємств АПК, наступні:

1) збільшення оперативності та вірогідності інформації, яка використовується при прийнятті управлінських рішень;

2) реалізація можливостей контролю виконання ухвалених рішень у реальному масштабі часу й їхньої корекції за принципом зворотного зв'язку;

3) реалізація можливостей аналізу як ефективності застосування рішень на практиці, так і оперативної оцінки й аналізу економічного стану окремих підприємств і регіонів.

Технологічно така ІУС повинна бути реалізована з використанням розподілених даних за допомогою застосування архітектури «клієнт-сервер» з наступною обробкою даних мовою запитів, що дозволить кінцевому користувачу досить просто здійснювати обробку збережених даних мовою SQL2 [5].

Етапу проектування ІУС переробних підприємств АПК передує етап розробки відповідних додатків бази даних (БД), заснований на результатах аналізу предметної галузі (ПрО) і концептуальних моделях ПрО та БД. Процес проектування БД розпадається на етапи [6]:

1) змістовний аналіз ПрО та вимог користувачів. Перший етап є неформальним і завершується виявленням інформації, що повинна містити БД, і визначенням відносин між компонентами цієї інформації;

2) концептуальне проектування. Другий і наступний етапи є формальними. Етап завершується побудовою формалізованої концептуальної моделі ПрО, визначеної в одній з нотацій. Традиційно для цього використовується модель «сутність - зв'язок» (ER - модель), у якій визначаються формальні об'єкти та формальні правила підтримки цілісності даних;

3) логічне проектування. На цьому етапі концептуальна модель у термінах ER - моделі відображається в реляційну модель;

4) проектування реалізації. На цьому етапі здійснюється реалізація отриманої на третьому етапі моделі у вигляді схеми БД - з використанням мови визначення даних. У підсумку, БД починає своє фізичне існування;

5) побудова формальної семантичної моделі БД для аналізу семантики атрибутів.

Всі перераховані вище етапи повинні виконуватися послідовно в рамках єдиної інформаційної технології, що передбачає сукупність методів і способів обробки даних, об'єднаних у єдиний технологічний ланцюг. Виконання цих вимог дозволяє підтримувати прийом, зберігання, аналіз, обробку та передачу інформації для забезпечення ефективної діяльності переробних підприємств АПК.

В ІУС переробних підприємств АПК районного рівня функціонує єдина сервісна програма - інтерфейс користувача для доступу до клієнтської бази даних. На цьому рівні здійснюється збір, реєстрація й обробка даних, що надходять від підприємств регіону. Цьому передують попередній етап розробки інфологічної моделі предметної галузі області, наприклад, за допомогою ER-моделі та проектування даних з наступним відображенням у даталогічну реляційну модель і її оптимізацією (нормалізацією) [6]. Для практичної реалізації такої даталогічної моделі може бути використана розподілена система управління БД «SQL-Server».

При такому підході оброблена інформація доступна як клієнтським частинам обласного рівня, так і серверній частині, де обробляється інформація на державному рівні.

В ІУС переробних підприємств АПК обласного рівня, за допомогою коштів агрегування інформації регіональних рівнів, аналізують цю інформацію та вирішують задачі комплексного управлінського розвитку окремих регіонів і області в цілому.

В ІУС переробних підприємств АПК державного рівня здійснюється зберігання й обробка інформації для вирішення завдань стратегічного розвитку переробних підприємств АПК на рівні окремих областей і держави в цілому.

Для вирішення таких завдань у серверній частині системи повинна зберігатися еталонна база довідників і класифікаторів. Сюди належать: довідники адміністративно-територіального поділу України; довідники, що характеризують економічну діяльність підприємств (єдиний реєстр підприємств і організацій АПК, класифікатори видів економічної діяльності й організаційно-правових форм і форм власності); список банківських установ, податків і зборів, кодів валют; довідники Державної податкової інспекції України; довідники Державного митного комітету; довідники законодавчих актів України та ін.

Серверна частина ІУС переробних підприємств АПК повинна проектуватися як елемент міжвідомчої системи обміну даними між всіма зацікавленими міністерствами та відомствами України в режимі розподіленого запиту й у реальному масштабі часу, що дозволить ефективно вирішувати задачі управління в масштабах усієї держави з ефективним використанням інформаційних ресурсів різних міністерств і відомств, підвищувати економічну віддачу від реалізації ухвалених рішень.

Висновки. Практична значимість результатів дослідження полягає в можливості використання ІУС у системі інформаційного забезпечення оптимізації управління інноваційними технологіями на переробних підприємствах АПК України.

Пропонована інформаційно-управлінська система дасть можливість удосконалювати автоматизацію процесів оптимізації управління інноваційними технологіями на переробних підприємствах АПК України.

Слід зазначити, що спроби побудови ІУС переробних підприємств АПК на базі технологій вилученого доступу не приведуть до ефективного рішення завдань оптимізації управління інноваційними технологіями через відсутність механізмів колективного доступу до розподілених даних. Подальший розвиток систем управління у великих предметних галузях неминуче призведе до необхідності зберігання змісту даних і побудови баз метаданих [7].

На закінчення можна зробити загальний висновок, що розробка ІУС для забезпечення ефективності процесів впровадження та функціонування інноваційних технологій є одним з вирішальних елементів розвитку сучасних переробних підприємств АПК України. Більш того, потрібна подальша модернізація таких підприємств і вирішення цілого ряду проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності, технологічної й екологічної безпеки їхніх виробничих потужностей. Вирішення цих питань вимагає залучення наукового та практичного потенціалу провідних світових підприємств у цій галузі, а також використання новітніх інноваційних і інформаційних технологій.

Література

1. Трахтенгерц Э.А. Субъективность в компьютерной поддержке управленческих решений. – М.: СИНТЕГ, 2001. – 256 с.
2. Замулин А.В. Типы данных в языках программирования и базах данных. – Новосибирск: Наука, 1987. – 148 с.
3. Дейт К. Введение в системы баз данных: Пер. с англ. – М.: Наука, 1980. – 468 с.
4. Бабенко В.О. Технологія використання автоматизованої інформаційно-аналітичної системи стратегічного управління підприємствами переробки сільськогосподарської продукції. // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Реформування економіки України: стан та перспективи". 17-18 грудня 2009 р. – Київський державний економічний університет. – К.: КНЕУ, 2009. – С. 14-16.
5. Бабенко В.А. Технология разработки использования информационных систем предприятиями АПК // Збірник наукових праць «Вісник ХНАУ» №11 (1), 2009. – С.41-48.
6. Дейт К. Введение в системы баз данных: Пер. с англ. – М.: Наука, 1980. – 468 с.
7. Бабенко В.А., Алисейко Е.В. Применение моделей, критериев и алгоритмов семантической эквивалентности данных для повышения эффективности функционирования экономических систем. // Збірник наукових праць IV Міжнародної конференції «Інформатика і комп'ютерні технології в агропромисловому комплексі» (м. Кам'янець-Подільський). – 2008. Вип. 16, т. 2. – С.48-50.

Summary

**Babenko V., Candidate of Sciences (Ph.d. Technical Sciences), the Docent
Kharkov National Agrarian University named V. Dokuchaev**

INFORMATION INPUT OF INTRODUCTION AND FUNCTIONING OF INNOVATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESSING ENTERPRISES OF THE AGRIBUSINESS

Are examined the questions, connected with the use of innovation technologies in the sphere of processing the production of agriculture in the processing enterprises of the agribusiness, the problem of developing the technology of the introduction of the united information-control system of the processing enterprises of agricultural production is solved.

The keywords: *the innovation technologies, which process the enterprises of agricultural production, the information-control system, the automation of making administrative decisions in the processing enterprises of the agribusiness.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.332:631

Барило В.М., асистент ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ**

У статті розглянуто, проаналізовано вплив на інвестиційну привабливість в аграрній сфері, а також визначено найбільш перспективні напрямки здійснення інвестування.

Ключові слова: *інвестиційна привабливість, аграрний сектор, ефективність, виробництво, регіон.*

Постановка проблеми. Україна – одна з небагатьох країн, де є великі можливості для здійснення сільськогосподарської діяльності. Помірний клімат, достатня кількість опадів, джерел води, сонячного світла, вигідне географічне розташування, а також чималі земельні ресурси створюють сприятливі умови для розвитку агропромислового комплексу. Крім того, Україна має найбільші у світі запаси чорнозему, а це свідчить про родючість українських земель.

Сільське господарство є основним джерелом сировини, оскільки його головним засобом виробництва є земля. Тому можна вважати Україну аграрною державою і, відповідно, одним з пріоритетних напрямів інвестиційної діяльності повинен бути саме аграрний сектор.

Рівень привабливості аграрних підприємств України достатньо низький і неоднорідний, оскільки підприємства цієї галузі не можуть розвиватись самостійно через брак власних коштів, відсутня належна фінансова підтримка їх розвитку з боку держави, хоча в структурі народного господарства вони є пріоритетними.

Аналіз останніх досліджень. Питання інвестиційної привабливості в Україні розглядається досить широко, хоча немає однозначних підходів щодо визначення як самого поняття, так і системи критеріїв та показників його оцінки, а відповідно й достатньо обґрунтованих шляхів її поліпшення.

Інвестиційна привабливість - це не тільки економічний та фінансовий показник, а ще й модель кількісних і якісних показників, які оцінюють зовнішнє середовище (політичне, економічне, соціальне, правове) та внутрішнє позиціонування об'єкта інвестування. В сучасній економічній літературі немає чіткості у визначенні сутності інвестиційної привабливості. Так, Глазунов В.І. стверджує, що оцінка інвестиційної привабливості повинна дати відповідь на питання куди, коли і скільки ресурсів може спрямувати інвестор у процесі здійснення інвестицій [1].

Русак Н.О. і Русак В.А. зводять визначення інвестиційної привабливості об'єкта в основному до евристичних методів, пов'язаних з послідовним

розміщенням досліджуваних об'єктів на підставі оцінки спеціалістів (експертів)[2].

На думку Борщ Л.М., огляд інвестиційної привабливості будь-якої держави слід починати з аналізу наявного в ній економічного потенціалу та доцільності його ефективного нарощування [3].

Дука А.П писав, що інвестиційна привабливість – інтегральна характеристика об'єкта інвестування з позиції перспектив розвитку, обсягу і можливостей збуту продукції, ефективності використання активів і їх ліквідності, стану платоспроможності і фінансової стійкості. Тобто її можна охарактеризувати як доцільність вкладення вільних грошових коштів [4].

Проблемами інвестування в аграрний сектор економіки займаються такі вчені, як Гуткевич С.О., Гайдуцький А.П., Ванькович Д. В., Липчук В.В., Березівський П.С. та інші. Однак здебільшого проблема інвестиційної привабливості розглядається на рівні країни, регіону чи галузі. Привабливість же самих підприємств, зокрема сільськогосподарських, досліджена недостатньо.

Мета статті. Метою статті є загальне дослідження сучасного стану даної галузі, основних факторів, які впливають на привабливість аграрного сектору, а також визначення найбільш перспективних напрямів здійснення інвестування та покращення інвестиційної ситуації.

Виклад основного матеріалу. В умовах економічної стабільності, для підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору необхідно, насамперед, зняти чинник корупції і встановити передбачену політику експорту. Крім того, інвестиційну привабливість аграрної галузі України підсилить проведення ліберальних реформ і формування ринку землі.

Інвестиційна привабливість аграрного сектору характеризується такими складовими: ресурсною, інфраструктурною, фіскальною та економічною привабливістю.

Ресурсна привабливість виступає як комерційна ефективність використання основних ресурсів галузі. Інфраструктурна привабливість для інвестора означає рівень розвитку виробничої, сервісної, соціальної та ринкової інфраструктури, яка створює сприятливі умови для ведення бізнесу. Фіскальна привабливість є насамперед податковим навантаженням та бюрократизацією процедури збирання податків. Економічна привабливість аграрного сектору комплексно має вплив на збалансованість факторів виробництва, їхню придатність до використання в реальній практиці та ефективність.

Інвестор вимагає оцінки інвестиційної привабливості, яка визначається в результаті аналізу економічного стану регіону, який включає ресурсне забезпечення природними, енергетичними, трудовими ресурсами; характеристику науково-технічного потенціалу; інфраструктури; стан пільгової системи; ступінь участі населення в інвестиційному процесі; вплив інфляції на інвестування.

На формування інвестиційної привабливості аграрного сектору впливають наступні фактори: потреба в ресурсних поставках сировини для власних переробних потужностей; наявність власних каналів та ринку збуту

сільськогосподарської продукції; інтелектуальний потенціал в галузі; високий рівень рентабельності окремих виробництв; результативність сільського виробництва, а також економічна стабільність регіонів.

Одним із завдань інвестиційної політики є визначення найефективніших і пріоритетних сфер для вітчизняних та іноземних інвесторів. Найбільш перспективними та прибутковими сферами для інвестування є: впровадження новітніх високопродуктивних технологій вирощування аграрних культур та утримання худоби і птиці; створення потужностей та сировинної бази виробництва тари і пакувальних матеріалів; розвиток машинобудування сільськогосподарського призначення; встановлення високотехнологічного обладнання для м'ясо-молочної, борошно-мельнокруп'яної та хлібопекарської промисловості; виготовлення та установка обладнання для довготривалого зберігання овочевих культур; виготовлення ефективних хімічних засобів для захисту сільськогосподарських рослин і тварин; надання виробничих послуг агропромисловим виробникам, а також застосування прогресивних, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій.

Висновки. Для покращення інвестиційної приабливості аграрного сектору економіки України необхідно: удосконалення нормативно-правової бази, проведення ефективної фінансово-кредитної та фіскальної політики, розробка пільгової системи для сільськогосподарських виробників, забезпечення стабільності економіки і низького темпу інфляції. Крім того інвестиційну привабливість аграрного сектору економіки України підсилить вирішення соціально-екологічних проблем та формування ринку землі.

Література

1. Глазунов В.И. Финансовый анализ и оценка риска реальных инвестиций.- М.:Финстатинформ, 1997.- 135 с.
2. Русак В.А., Русак Н.О.Финансовый анализ субъекта хозяйствования: Справочное пособие. - Минск: Высшая школа,1997. - 309с.
3. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс./Бланк И. А. – К.: Эльга-Н. НИКА-ЦЕНТР. 2001.- 448 с.
4. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування: Навч. посібник. – 2-е вид. – К.:Каравела, 2008 .– 432 с.
5. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.invest.2010.AGRO.ua

Summary Barylo V.M.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

It is considered In the article, influence is analysed on an attractiveness in an agrarian sphere, and also certainly the most perspective directions of realization of investing.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.11:657.6:631.1.027

Баланюк І.Ф., д.е.н., професор©*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ***МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Обґрунтовано доцільність використання в діяльності підприємств системи засобів маркетингу. Розглянуто складові маркетингу, які сприяють розвитку підприємств в умовах конкурентного середовища.

Ключові слова: маркетинг, дослідження ринку, товар, ціна, збут, комунікація, маркетингова стратегія.

Постановка проблеми. Створені у процесі аграрної та земельної реформи сільськогосподарські підприємства функціонують у нових економічних умовах. Агроформування, з одного боку, в більшості випадків організовують свою діяльність на орендованій землі та майні, одержаних у селян, а з іншого – виробляють та реалізують продукцію чи надають послуги в конкурентному середовищі. Головними виробниками сільськогосподарської продукції на Прикарпатті є господарства населення. Їх частка в аграрному виробництві всіх категорій господарств області у 2009 р. склала 80,1 %. Сільськогосподарські підприємства в обсягах всієї валової продукції становлять тільки п'яту частину [1, с. 19]. Одним із факторів ефективного функціонування агроформувань в умовах перехідного періоду, коли існує конкуренція між товаровиробниками, може бути використання маркетингової стратегії. За планової економіки у підприємств, незважаючи на регламентування керівними органами видів та обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, не виникало проблем зі збутом продукції. У межах державних закупівель, які в основному формували обсяги виробництва підприємств, можна було безперешкодно реалізувати вироблену продукцію. Ускладнень з її продажем майже не було. Реалізаційні ціни в основному задовольняли виробників. Більшість підприємств завершували рік із прибутками.

Пореформений розвиток підприємств, за умов перехідної економіки, характеризується проблемами збуту вирощеної сільськогосподарської продукції. За цих обставин складніше реалізувати продукцію, ніж її виробити. Попит стає визначальним фактором продажу.

Для успішного функціонування підприємствам необхідно випускати продукцію, яка, з одного боку, повинна задовольняти споживачів (тобто формувати попит на неї), а з іншого – має бути прибутковою для виробника. Такі результати можуть досягатися шляхом випуску якісної продукції, відповідно до побажань покупців, з одночасним скороченням витрат на виробництво.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у наукове обґрунтування

застосування засобів маркетингу зробили вчені Г. Армстронг, С. Васильчак, С. Гаркавенко, Е. Гайль, Т. Дудар, О. Єранкін, Г. Запша, Ф. Котлер, О. Клебан, Н. Кудла, В. Липчук, Л. Мороз, П. Музика, П. Островський, М. Сахацький, О. Стецович, Ч. Чухрай, М. Шульський та інші. Автори в основному зосереджують увагу на розкритті суті маркетингу, його складових. Однак взаємодія засобів маркетингу на підприємствах та практичне їх використання вивчені недостатньо та потребують більш детального дослідження.

Мета статті. Обґрунтування доцільності використання на підприємствах засобів маркетингу. Розкриття специфіки застосування складових маркетингу в діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Виробництво продукції, надання послуг, необхідних споживачам, а також вигідних підприємствам, може скоординувати система засобів маркетингу. За твердженням засновника класичної маркетингової теорії Ф. Котлера, завданням маркетингу є виявлення продуктів і послуг, яких вимагає ринок, а не мистецтво збутися від виробленої підприємством продукції [2, с. 36]. Для задоволення потреб споживачів суб'єкти господарювання беруть за основу маркетингову концепцію, вивчають цільовий ринок і виробляють необхідні споживачам товари (надають послуги).

Е. Гайль, звертаючи увагу на необхідність детального дослідження побажань споживачів і забезпечення їх необхідними товарами, у 1994 р. дав визначення маркетингу як мистецтва (до того ж аристократичної природи) вчасно розпізнавати те, що іншим приносить радість, і перетворювати це в товари й послуги, які відрізняються від інших, а це може означати лише одне – вони є кращими за інших [3, с. 3].

Ф. Котлер, враховуючи глобалізацію світової економіки, більшу поінформованість покупців та зростаючу конкуренцію, у 2006 р. характеризував маркетинг як мистецтво і науку правильно вибирати цільовий ринок, залучати, зберігати та примножувати кількість споживачів, створювати у покупця переконаність у тому, що він є найбільшою цінністю для фірми [3, с. 36]. Тому в конкурентному середовищі підприємства повинні розробляти і практично впроваджувати систему засобів маркетингу [4, с. 62]. В умовах сучасних трансформацій економіки, як зазначає Ф. Котлер, практичні розробки з маркетингу значно відстають від його теоретичних обґрунтувань [2, с. 35]. Це спричинює фіаско в конкурентних умовах 75 % нових продуктів, послуг та фірм [2, с. 35]. Тому, щоб здійснювати виробництво необхідних споживачам видів продукції та одержувати прибутки, підприємства повинні розробити й забезпечити виконання заходів, які об'єднуються в комплекс засобів маркетингу.

Зазначені засоби складаються із шести основних блоків: дослідження ринку, політики товару, політики цін, дистрибуційної та комунікативної політики, маркетингової стратегії розвитку фірми [4, с. 137-138], [5, с. 49-54], [6, с. 19-20], [7, с. 63-66], [8, с. 59-490], [9, с. 355-360], [10, с. 300-316], [11, с. 39-143], [12, с. 281-296], [13, с. 262-266], [14, с. 125-453].

Дослідження ринку. Процес передбачає вивчення ринку за величиною, розвитком, конкурентами, споживачами. Проводиться опитування покупців,

робляться висновки. Складовими дослідження ринку є:

- виявлення основних покупців товару: встановлюються обсяги придбаних ними товарів за попередні 3-5 років; здійснюється групування за ознаками юридичних та фізичних осіб, регіонами тощо;

- визначення величини ринку, розвитку ринку та частки ринку підприємства на перспективу. Величина цільового ринку дає відповідь на питання, які обсяги продукції можуть бути придбані споживачами від усіх категорій виробників. Йдеться про місткість ринку, потребу споживачів продукції. Розвиток ринку передбачає тенденції збуту продукції на 3-5-10 років, збільшення або зменшення обсягів її продажу. Частка ринку характеризує обсяги збуту продукції підприємства в загальній масі продажу всіма виробниками;

- вивчення основних конкурентів підприємства: наводиться їх перелік, відображаються переваги та недоліки порівняно з підприємством за якістю товарів, цінами, збутом, сервісом, комунікаціями;

- встановлення осіб, яких необхідно опитати з метою одержання достовірної інформації про товар та підприємство. До вибірки включають перехожих – осіб, які хотіли придбати товар але цього не зробили; покупців, які купили товар; клієнтів-фізичних осіб та клієнтів-юридичних осіб, які постійно споживають товар;

- розробка анкет, відповідно до проблеми та мети дослідження;

- опитування респондентів – збір інформації, відповідно до розроблених анкет, та їх заповнення;

- аналіз опитування на основі складених анкет. Дані відповідей зводяться в таблиці, встановлюються узагальнюючі показники думок респондентів;

- підготовка висновків за результатами аналізу анкет. На основі узагальнень приймаються рішення стосовно вимог до товару.

Політика товару. Обґрунтовуються вимоги до товару, товар порівнюється із виробами конкурентів, характеризується технологія виробництва, зазначається стадія життєвого циклу товару, визначається його конкурентоспроможність. Важливими елементами політики товару є:

- характеристика концепції товару з погляду маркетингу: призначення товару, товар у реальному виконанні, товар із підкріпленням;

- обґрунтування відповідності товару побажанням покупців;

- порівняння товару підприємства з продуктами конкурентів; обґрунтовується перевага фірми в конкуренції; наводиться додаткова користь (поряд з основною), яку пропонує підприємство;

- характеристика технології виробництва товару на підприємстві; зазначається, яка технологія виробництва використовується на підприємстві, її відповідність світовим стандартам;

- досягнення на підприємстві унікальності товару: констатується наявність марки, сорту, породи, ілюструється упаковка, зазначаються види сервісу, гарантії;

- визначення стадій життєвого циклу товару: обґрунтовується фаза життєвого циклу товару та визначаються заходи, які здійснює фірма на цій

стадії;

– заповнення шкали оцінювання товару: визначення конкурентоспроможності товару, відповідно до розробленої методики [15, с. 219-226].

Політика цін. Наводяться методи розрахунку цін на товари, порівнюються ціни товарів підприємства з цінами конкурентів, диференціюються ціни, пропонується система знижок. Важливими складовими ціноутворення на підприємстві є:

– розрахунок цін на товари методом прямого ціноутворення;
– методом непрямого ціноутворення;
– порівняння цін на товари підприємства з дешевими та дорогими виробами конкурентів;

– обґрунтування маркетингової політики управління цінами: розкривається стратегія регулювання цін на товари в залежності від різних ситуацій;

– забезпечення гарантії конкурентоспроможності товарів: з'ясовується вплив диференціювання цін на товари, системи знижок, а також доставки товарів до споживача на прибутковість підприємства.

Дистрибуційна політика. Визначаються ефективні канали збуту продукції за регіонами, сегментами ринку, важливими споживачами. Характеризується участь підприємства у ярмарках, виставках та акціях. Досліджується доцільність використання посередників у збуті продукції. Дистрибуційна політика передбачає:

– уточнення сегментів ринку, якими підприємство збуває товари у даний час і запланованих на перспективу;

– вибір каналів збуту продукції, які забезпечують своєчасне та в повних обсягах отримання покупцями товару;

– забезпечення товарами всіх реальних сегментів ринку: наводяться в кількісному та сумарному співвідношенні показники збуту товарів за регіонами та споживачами;

– участь підприємства у виставках, ярмарках та акціях: зазначаються обсяги реалізації продукції за напрямками;

– залучення посередників у збуті продукції підприємства.

Комунікативна політика. Здійснюється вибір найбільш дієвих для підприємства засобів комунікації: реклами, пропаганди, стимулювання збуту, персонального продажу. Складові налагодження комунікації:

– з'ясування переваг та недоліків засобів маркетингової комунікації підприємств;

– обґрунтування доцільності застосування підприємством певних засобів комунікації:

а) реклами (розробка алгоритму прийняття рішення щодо рекламування товару);

б) пропаганди (визначення форми пропаганди підприємства);

в) стимулювання збуту (характеристика засобів стимулювання збуту);

г) персонального продажу (використання підприємством цього виду продажу);

– розробка заходів для організації ефективного збуту товарів: з врахуванням переваг та недоліків засобів маркетингових комунікацій, обираються найбільш сприятливі й застосовуються у практичній роботі підприємства.

Маркетингова стратегія. Встановлюються пріоритети підприємства стосовно подальшого виробництва продукції, просування на ринку, розвитку підприємства, які передбачають:

– розробку заходів пов'язаних із просуванням товару на ринку на матрицях з дев'яти полів (конкурентоспроможності товару та його активності на ринку) та чотирьох полів (продукт-ринок);

– обґрунтування пріоритетів розвитку ринку – реалізувати товар на старому ринку, залучати посередників, завойовувати нові сегменти ринку або припиняти реалізацію товару на цьому ринку;

– розробку заходів для успішного функціонування підприємства в перспективі;

– визначення перспектив випуску продукції з урахуванням потреб споживачів, рівня цін, каналів збуту, комунікаційної політики. Можливими напрямками можуть бути: продовження виробництва продукції без змін, підвищення якості продукції, модернізація виробництва, зміна цін, вибір нових напрямів збуту, застосування вищенаведених засобів комунікації, припинення випуску продукції.

Висновки. Ефективне функціонування підприємств в умовах змішаної економіки забезпечується випуском товарів, відповідно до побажань споживачів. Це досягається шляхом дослідження ринку. Проводиться опитування споживачів і здійснюється аналіз його результатів, формулюються висновки. Відповідно до побажань покупців, здійснюється випуск продукції, застосовуються комунікації (реклама, пропаганда, стимулювання збуту, персональний продаж).

Успіху підприємство може досягти лише тоді, коли будуть застосовані всі складові комплексу маркетингу, що, взаємодіючи, досягатимуть системного розвитку, спрямованого на забезпечення визначеного сегмента ринку необхідними товарами при мінімальних затратах.

Література

1. Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2009 рік (у порівнянних цінах 2005 р.). Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики Івано-Франківської області, 2010. – 51 с.

2. Шинкаренко І. Мантри и смертныя грехи маркетинга: Интервью с Филиппом Котлером. / И. Шинкаренко // Эксперт. – 2006. – № 23. – С. 34-38.

3. Гайль Е. Документи до семінару з маркетингу у Прикарпатському університеті / Е. Гайль. – Розенгайм, Баварія, 1994. – 148 с.

4. Баланюк І.Ф. Презентація товару за маркетинговим проектом / І.Ф. Баланюк // Маркетингові дослідження в Україні: Тези доп. II Міжнар. наук. практ. конф. 27-31 трав. 2002. – Ялта – Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту, 2002. – С. 23-24.

5. Сахацький М.П. Маркетинг: У 2 ч. – Ч. 1. / М.П Сахацький, Г.М. Запша, Ю.С. Крутій, Л.В. Шинкарук. – Одеса: Пальміра, 2008. – 170 с.
6. Островський П.І. Аграрний маркетинг / П.І. Островський. – К.: Центр навчальної літ-ри, 2006. – 224 с.
7. Баланюк І.Ф. Презентація товару за маркетинговим проектом / І.Ф. Баланюк // Вісник Прикарпат. ун-ту. Сер. економіки. – Вип. 3. – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – С. 62-66.
8. Гаркавенко С.С. Маркетинг / С.С. Гаркавенко. – К.: Лібра, 2007. – 720 с.
9. Липчук В.В. Ефективність маркетингових досліджень / В.В. Липчук // Наук. вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – Т. 12 – № 1 (43); – 2010. – С. 355-360.
10. Єранкін О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації / О.О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с.
11. Мороз Л.А. Маркетинг / Л.А. Мороз, Н.І. Чухрай. – Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка” (Інформаційно-видавничий центр “ІНТЕЛЕКТ+” Інститут післядипломної освіти), “Інтелект-Захід”, 2009. – 244 с.
12. Стецович О. Сприйняття і реалізація концепції маркетингу в аграрній сфері економіки / О. Стецович // Вісник Львів. держ. аграрного ун-ту: Економіка АПК. – Львів: Львів. держ. агроуніверситет, 2007. – № 14 (2). – С. 279-286 с.
13. Клебан О.Л. Особливості формування маркетингової товарної політики у сільськогосподарських підприємствах / О.Л. Клебан, В.Л. Максим // Наук. вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. – Т. 12. – № 1 (43). – 2010. – С. 261-266.
14. Армстронг Г. Маркетинг. Загальний курс, 5-те видання.: Пер. з англ. / Г. Армстронг, Ф. Котлер. – М.: Видавничий дім “Вільямс”, 2001. – 608 с.
15. Баланюк І.Ф. Маркетингова шкала оцінювання товару підприємства: методичний аспект / І.Ф. Баланюк // Інноваційна економіка. – 2007. – № 3. – С. 219-225.

Summary

Balanyuk I.F., doctor of economic sciences, professor
Precarpathian national University named after Stepanyk,
t. Ivano – Frankivsk

MARKETING STRATEGY OF THE DEVELOPMENT OF AN ENTERPRISE

The necessary of using the system of marketing means in the activity of enterprises is grounded. The components of marketing provided the prosperity of enterprises on conditions of competing environment are considered.

Key words: *marketing, the market investigation, goods, price, communication, marketing strategy.*

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 338.41.01

Баланюк С.І., аспірант*©*Прикарпатський університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ***ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ
ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

Наведено методичні підходи до обґрунтування моделі особистих селянських господарств. Здійснено групування особистих селянських господарств за певними ознаками.

Ключові слова: *сільське господарство, модель, особисті селянські господарства, розвиток.*

Постановка проблеми. В результаті аграрної та земельної реформи на базі реорганізованих колективних господарств створені нові аграрні підприємства, фермерські господарства, особисті підсобні господарства трансформовано в особисті селянські господарства. Нові суб'єкти господарювання, в основі яких лежить приватна власність на землю і майно, функціонують в умовах конкурентного середовища. Сільське господарство Прикарпаття характеризується різноукладністю організаційно-правових структур, форм власності та господарювання. У сформованій системі сільськогосподарських підприємств та господарств кожна із зазначених форм господарювання має свою частку виробництва сільськогосподарської продукції. Частка аграрних підприємств у випуску валової продукції сільського господарства у 2009 р. становила 15 %, фермерських господарств – 1,5 %, а особистих селянських господарств – 80,1 % [1, с. 19]. Будучи лідерами за обсягами випуску аграрної продукції особисті селянські господарства стали основними виробниками в галузі області. Проте в процесі їх функціонування виникають певні проблеми. З огляду на важливість цієї форми господарювання для забезпечення населення продуктами харчування, доцільне й актуальне наукове обґрунтування моделей функціонування особистих селянських господарств та сприяння їхньому розвитку в умовах змішаної економіки.

Аналіз останніх досліджень. Специфіку функціонування особистих селянських господарств в умовах пореформеного розвитку сільського господарства висвітлили у своїх працях І. Баланюк, Л. Балаш, П. Березівський, Т. Беркута, С. Васильчак, В. Галанець, Г. Демишкевич, К. Копач, Е. Лисенко, Л. Михайлова, П. Музика, О. Онищенко, С. Онисько, Е. Пехутова, В. Рябоконт, І. Свиноус, І. Франчук, А. Хухрін, М. Шульський, В. Юрчишин та ін.

Автори досліджують сутність та функції господарств населення, пропонують порівняльний аналіз їх функціонування, розкривають проблеми

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор, академік НААН України Юрчишин В.В.

© Баланюк С.І., 2011

розвитку. Однак питання організаційно-економічних моделей розвитку особистих селянських господарств потребує більш детального дослідження.

Мета статті – теоретичне обґрунтування та порівняльна характеристика існуючих організаційно-економічних моделей розвитку особистих селянських господарств.

Виклад основного матеріалу. В умовах пореформеного розвитку сільського господарства малі форми господарювання набули важливого значення. Найважливішими серед них є особисті селянські господарства, які найбільш пристосовані до умов економічної кризи. Особисте селянське господарство визначають як окремий суб'єкт господарювання (сім'ю з її майном, землею та метою діяльності), а сукупність їх великої кількості – як складне соціально-економічне утворення (уклад сільського господарства), що має певну структуру, розмір, ресурсний потенціал, цілі функціонування.

Відповідно до Закону України “Про особисте селянське господарство”, воно трактується як господарська діяльність з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки й споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використання власного майна [2, с. 1].

Враховуючи багатоманіття умов, у яких розвивається велика кількість різних за розмірами, структурою і спеціалізацією особистих селянських господарств, виникає потреба у поглибленому обґрунтуванні їх спільних рис та відмінностей, тобто групуванні цих суб'єктів господарювання за певними ознаками.

Елементи складної системи розвитку особистих селянських господарств можна узагальнити за допомогою організаційно-економічних моделей. Така розробка дасть можливість виокремити складові цих структур та характеризувати їх. Виявлені проблеми поглиблено вивчаються в одному чи декількох аспектах, розробляються заходи із подолання проблем.

Поняття “модель”, відповідно до “Великого тлумачного словника сучасної української мови”, трактується як “зразок, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь об'єкта, використовується для одержання нових знань про об'єкт” [3, с. 683].

Модель організації виробництва, згідно з “Економічною енциклопедією”, є оптимальним варіантом діяльності господарських суб'єктів, відповідно до технологічних способів виробництва, обсягу та асортименту продукції, маркетингової орієнтації, форми власності, регіонального розташування, транспортування продукції [4, с. 445].

В основі обґрунтування організаційно-економічної моделі розвитку особистого селянського господарства – такі чинники:

- ресурсний потенціал суб'єктів господарювання, який охоплює: людські ресурси; землі ресурси; поголів'я тварин; кормову базу; інші засоби; вироблену продукцію як для власних потреб, так і для реалізації [5, с. 130];
- результати виробництва у вартісній формі, одержаний дохід, приріст вартості майна як складової розширеного відтворення [5, с. 130].

Обґрунтування організаційно-економічних моделей розвитку особистих селянських господарств здійснюється на основі їх функціонуючих типів, які мають сприятливі умови для виробництва продукції та кращі відтворювальні можливості [5, с.131].

Критеріями для співставлення особистих селянських господарств за організаційно-економічними моделями можуть бути: вартість валової продукції із розрахунку на: гектар землі, вартість майна, кількість працюючих в ньому осіб (тобто одиницю ресурсів); урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин; товарність (обсяги проданої продукції господарства).

Відповідно до розробок “Всеросійського науково-дослідного інституту економіки, праці і управління в сільському господарстві” виокремлюють такі моделі розвитку особистих селянських господарств (див. табл.1):

- товарно-споживче господарство;
- особисте селянське господарство, що має у власності корову;
- господарство із розміром присадибної ділянки від 0,25 до 0,5 га;
- особисте селянське господарство у складі сільськогосподарського кооперативу, що зберіг статус колективного підприємства;
- особисте селянське господарство, що є основною сферою зайнятості його власників;
- господарство, що не має зв’язків із сільськогосподарськими підприємствами [5, с. 131-136].

Найбільш ефективною за умовами та результативністю господарювання є модель товарноспоживчих особистих селянських господарств. Для неї характерна висока інтенсивність виробництва. За товарністю продукції ці господарства переважно споживчі, оскільки близько 70 % продукції споживають вони самі, а за рахунок реалізації решти 30 % задовольняють потреби в інших споживчих товарах.

Особисті селянські господарства, що мають у власності корову, за суттю є господарствами робітників, зайнятих у інших сферах, і мають у своєму складі домогосподарку. Характеризуються вузькою спеціалізацією діяльності. За результатами господарювання це також високоефективна модель, в якій переважає власне споживання виробленої продукції, проводиться інтенсивна виробнича діяльність, успішність якої залежить від трудових ресурсів та здатності до їх організації.

Найбільш поширена модель середнього за розмірами та інтенсивністю господарства, що має більш високі результати діяльності, ніж великоземельні особисті селянські господарства.

Модель особистого селянського господарства у складі сільськогосподарського кооперативу, що зберіг статус колективного підприємства, відрізняє від інших підтримка з боку сільськогосподарських підприємств (шляхом обробітку землі й надання послуг на пільгових умовах або за рахунок оплати праці).

Господарства наступної моделі є основною сферою зайнятості їх власників. Як правило, це пенсіонери, які живуть за рахунок власного

господарства й допомагають своїм дітям, які мешкають у містах, продуктами харчування. За рівнем розвитку й умовами ведення це досить інтенсивне господарство. Проте за результатами діяльності це найбільш слабкий тип особистих селянських господарств, оскільки його резерви практично вичерпані і потребують підтримки сільськогосподарських підприємств.

Модель господарства, що не має зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами, внаслідок їх ліквідації, є можливою перспективою для багатьох підприємств, які збанкрутували. Власники особистих селянських господарств залишилися без заробітку на підприємствах, без їхньої підтримки та без земельних паїв. Тобто вони існують виключно за рахунок власної праці.

Таблиця 1

Моделі особистих селянських господарств*

Моделі особистих селянських господарств	Розмір присадибної ділянки, га	Поголів'я худоби, гол.	Середньо річна кількість зайнятих працівників, чол.	Витрати праці, люд./днів
Товарно-споживче господарство	0,36	2,30	2,8	496,0
Особисте селянське господарство, що має у власності корову	0,43	2,20	2,3	312,0
Господарство із розміром присадибної ділянки від 0,25 до 0,5 га.	0,41	1,36	2,3	300,0
Особисте селянське господарство у складі сільськогосподарського кооперативу, що зберіг статус колективного підприємства	0,31	1,20	2,5	423,2
Особисте селянське господарство, що є основною сферою зайнятості його власників	0,30	0,94	2,7	340,0
Господарство, що не має зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами	0,49	1,95	2,9	429,0

*Джерело: Розроблено на підставі [5, с. 131-136].

Серед особистих селянських господарств найбільшу площу присадибної ділянки обробляють господарства останньої моделі – 0,49 га. В них та в господарствах, що є основною сферою зайнятості їх власників, налічується найбільша середньорічна кількість працівників. Для моделі товарно-споживчих господарств характерна найбільша чисельність поголів'я худоби (2,3 голів) та витрат праці (496,0 люд./днів), що свідчить про високу інтенсивність ведення господарської діяльності.

Висновки. Особисті селянські господарства залишаються основними виробниками сільськогосподарської продукції, які забезпечують найбільшу частку в обсягах випуску продукції аграрного сектору.

Історично змінювана структура особистих підсобних господарств зумовила виокремлення серед них типових для кожної епохи, стану економіки чи місця розташування своєрідних моделей. Виявлені російськими вченими моделі розвитку особистих селянських господарств можуть бути використані для обґрунтування моделей особистих селянських господарств у вітчизняних умовах.

Література

1. Валова продукція сільського господарства Івано-Франківської області за 2009 рік (у порівнянних цінах 2005 р.): Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики Івано-Франківської області, 2010. – 51 с.
2. Закон України “Про особисте селянське господарство”. Офіційний сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1/rada.gov.ua>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.
4. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 2. – К.: Академія, 2001. – 848 с.
5. Лысенко Е.Г. Концептуальные основы устойчивого развития личных подсобных хозяйств / Е.Г. Лысенко, К.В. Копач, А.С. Хухрин, Г.М. Демишкевич, Е.А. Пехутова. – М.: Россельхозакадемия, 2008. – 257 с.

Summary

**Balanyuk S.I. , postgraduate,
The Precarpathian National University named after Stefanyk
t. Ivano–Frankivsk, Ukraine**

THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MODELS OF THE PERSONAL PEASANT’S ECONOMIES

The methodical approaches to the grounding of the model of the personal peasants economies development are given.

The grouping of the personal peasants economies on the basis of certain peculiarities is fulfilled.

Key words: *agriculture, model, personal peasants, economies, development.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.341.1

Банєва І.О., к.е.н., доцент, докторант ©
Міжнародний університет бізнесу і права, м.Херсон

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ТРАНСФОРМАЦІЯМИ В АПК РЕГІОНУ

Стаття присвячена проблемі управління інноваційно-інвестиційними змінами в процесі реформування АПК на сучасному етапі з боку держави. Акцентується увага на зарубіжний досвід інвестиційно-інноваційної політики в сільському господарстві та перспективи її розвитку та регулювання в Україні.

Ключові слова: управління, інноваційний розвиток, політика, інновації, потенціал, АПК, тенденції, результат, перспективи.

Постановка проблеми. Інновації є пріоритетним напрямом реформування та розвитку АПК з погляду на першочергову необхідність відновлення основних виробничих засобів і здатні забезпечити подальшу динаміку та конкурентоспроможність цієї стратегічної для усієї економіки галузі. Інноваційна діяльність здійснюється завдяки прогресивним науково-технічним досягненням і є вирішальним фактором подолання кризових явищ, стабілізації і зростання економіки. Основу для інноваційного розвитку створюють економічні суб'єкти, що здійснюють інноваційну діяльність з метою отримання вигод. Однак її результативність залежить від стану зовнішнього і внутрішнього економічного середовища, наявності необхідних умов для впровадження й раціонального використання інноваційної продукції.

В аграрній сфері економіки розвиток інноваційної діяльності стримується внаслідок недосконалості законодавчої бази та недостатнього державного стимулювання інноваційної діяльності, обмеженості внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування інновацій та неможливості їх швидкої мобілізації, низького рівня інвестиційної привабливості галузі.

Аналіз останніх досліджень. Серед вітчизняних вчених, які досліджують цю проблему, слід відзначити В.П. Александрову, М.І. Кісіль, Г.В. Козаченко, О.В. Кристального, І.І. Лукінова, П.С. Рогожина, Р.А. Слав'юка, П.Т. Саблука, І.І. Червена, О.М. Шестопаля та ін. Але багато питань цієї проблеми, пов'язаних з пошуком та розробкою стратегій інноваційного розвитку в сучасних умовах, вимагають подальшого більш глибокого дослідження. На деяких із них ми акцентуємо увагу.

Мета статті. Розробка науково-методологічних основ державного управління інноваційно-інвестиційними трансформаціями в АПК регіону, а також ґрунтування перспективних моделей інвестиційної політики в аграрній сфері.

Досягнення визначеної мети зумовило розв'язання таких завдань:

вивчення основних проблем та тенденцій інноваційно-інвестиційних процесів; обґрунтування перспективних моделей управління інноваційно-інвестиційними процесами в регіональних АПК; узагальнення основних напрямів державної політики в управлінні інноваційно-інвестиційними трансформаціями.

Вклад основного матеріалу. Необхідною умовою управління будь-якою галуззю та регіональною ланкою економіки є цілеспрямована інноваційно-інвестиційна діяльність. Для визначення ролі інновацій у формуванні інвестиційної діяльності необхідно дати визначення поняттю "інновації". "Інновації" - це кінцевий результат запровадження у виробництво нововведення, який приносить прибуток більший, ніж просте екстенсивне зростання, пов'язане з вкладанням додаткових трудових, земельних та капітальних ресурсів. Інновації забезпечують більш високий рівень віддачі, ніж звичайне залучення додаткових ресурсів, тому сьогодні саме інноваційна діяльність країни стає важливішим фактором її конкурентоспроможності в системі світового ледарювання. Більшість країн світу прикладають максимум зусиль для закріплення науково-технічного та інноваційного потенціалу, розширення інвестицій в наукоємні технології, участі в міжнародно-технологічному обміні, прискоренні темпів науково-технічного інноваційного розвитку. Новітні технології відіграють вирішальну роль у підвищенні продуктивності праці. Інновації є "локомотивом", який витягне економіку України з кризи та дозволить нашій країні зайняти достойне місце у системі світового господарювання.

Інноваційна діяльність може розглядатись як одна із форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження науково-технічного прогресу у виробничій або соціальній сфері. Саме інвестиції в АПК приводять до впровадження нововведень, - інновацій та інноваційних процесів. Інноваційні процеси - це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі. Потенційні можливості розвитку та ефективного управління інноваційно-інвестиційною діяльністю в АПК визначаються передусім науково-технічним прогресом, його темпами і соціально-економічними результатами.

Вагомого значення проблемі регулювання інвестиційних процесів і формування інвестиційного середовища за умов кризового розвитку надавав Джон Мейнард Кейнс (1883-1946). Провідна ідея теорії Кейнса - необхідність державного регулювання капіталістичної економіки, зокрема свідомого створення макроекономічних умов для економічного зростання через формування економічних механізмів залучення інвестицій у національне господарство.

Нині, коли наша держава формує власну інноваційну політику, постають питання формування інноваційної та інвестиційної привабливості вітчизняної економіки і створення умов, які змусять працювати капітал в інтересах України.

Державне регулювання інноваційно-інвестиційних процесів є досить складним, оскільки включає правові, нормативні, економічні, соціальні, зовнішньоекономічні аспекти. Виходячи з цього, необхідно застосовувати досвід регулювання інноваційно-інвестиційних процесів, які використовують розвинуті

країни. Високий рівень економічного розвитку розвинутих країн світу переконливо довів ту незаперечну істину, що він став можливим завдяки умілому пошуку і своєчасному та ефективному запровадженню нового замість традиційно існуючого на всіх напрямках і ділянках соціально-економічного життя держави. Природно, що Україна, як і інші країни, що стали на шлях розбудови соціально-орієнтованої ринкової економіки, в останні роки все більше усвідомлюють необхідність переходу на інноваційну модель розвитку як передумову входження в когорту високорозвинутих країн світу, досягнення високого рівня життя свого народу.

У світовій практиці склалися різноманітні види інноваційно-інвестиційних моделей. Серед них виділяють дві основні моделі економіки ринкової спрямованості. Це так звана ліберальна модель і модель соціально орієнтованого ринку, які різняться за ступенем і засобами державного регулювання економіки. В нашій країні з самого початку ринкові реформи були орієнтовані на перехід до ліберальної моделі. Ліберальна модель ґрунтується на незначному втручанні держави в діяльність господарюючих суб'єктів, більшість з яких є недержавними, максимальній свободі підприємництва, мінімальній участі держави у вирішенні соціальних завдань. Державне регулювання в основному обмежується макроекономічними процесами. Соціально-орієнтована модель характеризується більшим ступенем державного втручання, наявністю значного державного сектора. Ліберальна модель діє в США, Франції. Соціально-орієнтована модель склалася в Німеччині, Швеції, Австрії. Використання цих моделей у кожній країні має свою специфіку. Залежно від обраної моделі держава бере на себе або використання більшої частини функцій інвестора, або надає інвесторам максимальну свободу і регулює їх діяльність через податкову, амортизаційну, кредитну політику.

В Україні практично зруйнована державна система інноваційного відновлення агропромислового виробництва. Ринкові відносини без державного цінового регулювання виявились непридатними для обґрунтування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. За останні два-три роки ціни на сільськогосподарську продукцію знизилися у 2-3 рази, а ціни на матеріально-технічні ресурси і техніку зросли у 3-5 разів. Без здійснення належних заходів становище в сільському господарстві погіршуватиметься, а тому доводиться констатувати, що на жаль, організаційні аспекти інноваційної діяльності в аграрному секторі України не відповідають сучасним потребам. Однак завдяки прискоренню аграрної реформи й інших заходів державного характеру у країні створено умови, що дозволяють активізувати інноваційну діяльність. Даній меті сприятимуть заходи щодо формування державної інноваційної політики у сфері агропромислового виробництва, створення механізмів її реалізації, взаємовигідних економічних відносин між виробниками і споживачами новацій, посередниками на інноваційному ринку. На нашу думку, в країні повинна бути реальна програма розвитку інноваційної діяльності на кожні п'ять років із деталізацією урядових заходів. Початковою базою зростання прибутковості підприємств має бути розвиток їх інноваційної активності за рахунок власних

нагромаджень при певній підтримці з боку держави, наданні довгострокових і середньострокових кредитів.

Важлива роль у активізації інвестиційної діяльності АПК регіону належить банківській системі. Процес організації інвестиційного кредитування потребує особливої уваги до кредитних ризиків, оскільки останні є ключовими елементами кредитної політики банку. Ефективне управління кредитним портфелем, дієвий контроль за використанням кредитних ресурсів, гарантування їх вчасного повернення — це складові інвестиційного кредитування. Кредитні установи, що фінансують інвестиційні проекти за рахунок кредитних коштів, досягають успіху лише тоді, коли зважаються на розумні ризики, які контролюються та перебувають у межах власних фінансових можливостей.

На жаль, сьогодні наші банки часто вимушені долати серйозні перешкоди, здійснюючи інвестиційне кредитування вибірково. Контроль з боку уряду, тиск внутрішніх та зовнішніх економічних, соціальних, а часто навіть політичних обставин, обмеження у вигляді нормативів резервування, нестабільність у сфері бізнесу та виробництва — все це фактори нестабільності, що значно впливають на фінансовий стан інвесторів.

Досвід зарубіжних країн дає змогу зробити висновок про те, що ефективно здійснення структурної трансформації економіки можливе лише за умови залучення всіх джерел формування інвестиційного потенціалу. На формування внутрішніх джерел інвестицій можна цілеспрямовано впливати методами державного економічного регулювання (бюджетно-податковою та амортизаційною політикою, діяльністю грошового і фондового ринків), реалізацією державних програм структурної перебудови, визначенням пріоритетів промислової та інвестиційної політики.

Аналіз свідчить, що в Україні в умовах кризової ситуації були надто слабо обґрунтовані основні напрями інвестиційної політики в агропромисловому комплексі, що призвело до руйнування матеріально-ресурсної бази сільського господарства. Причиною прорахунків є відсутність системної політики в державному управлінні інноваційно-інвестиційними трансформаціями в АПК регіонів. З огляду на це, державна політика потребує докорінних змін і має проводитись на якісно вищому рівні за наступними напрямами.

Першочерговим напрямом повинна бути регіональна інвестиційна політика, що сприятиме активізації й ефективнішому використанню факторів привабливості, а саме: поліпшення заходів державного управління інноваційно-інвестиційними трансформаціями в АПК регіонів.

Спираючись на окреслену інвестиційну політику, ми вважаємо, що необхідно розробити адекватну пріоритетам кожного регіону країни інвестиційну стратегію. Для цього необхідно проаналізувати існуючі в регіонах підприємства за типом, стадією розвитку, ступенем стратегічної важливості і створити на цій підставі класифікатор підприємств, який у подальшому доцільно пропонувати потенційному інвестору.

Другий напрям інвестиційної політики — підвищення платоспроможності регіонів — потребує проведення персональної роботи з одержувачами

позик (гарантій) за рахунок обласних бюджетів та підвищення ефективності бюджетної політики.

Розвиток третього напрямку інвестиційної політики — підвищення конкурентоспроможності регіонів і сприяння розвитку бізнесу передбачає аналіз конкурентних переваг суб'єктів господарювання регіонів і визначення напрямів їх активізації. Враховуючи обмеженість ресурсів капіталовкладень місцевої державної адміністрації, пропонується використовувати селективну або "точкову" бюджетну політику підтримки інвестиційної діяльності.

На нашу думку, для успішного розвитку аграрної науки важливе значення має не тільки збільшення державного фінансування, а й законодавче врегулювання економічних взаємовідносин між науковими установами і підприємствами. Цьому сприятиме впровадження системи захисту інтелектуальної власності на розробки аграрної науки і порядок розподілу прибутків, отриманих у результаті інновацій між наукою та виробництвом.

Висновки. Розглянувши основні проблеми державного управління інвестиційного процесу в регіонах, необхідно відмітити, що агропромисловий комплекс потребує значних інвестиційних надходжень, вимагає припливу капіталу, відродження продуктивності земель та тварин. Систематизація окремих аспектів державного управління інноваційно-інвестиційними трансформаціями в АПК України дала можливість констатувати, що ефективність державної економічної політики в сфері інвестування залежить від того, наскільки вона відповідає вимогам науково-технічного прогресу.

Таким чином, можна зробити висновок, що проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку є найгострішими складовими регіональних трансформаційних процесів і для їх розв'язання потрібна концентрація зусиль всіх гілок влади, а також скоординовані дії на загальнодержавному та місцевому рівнях.

Для того щоб досягти цієї мети, необхідно: адаптувати теоретичні дослідження в сфері економічного зростання до практики; вивчати специфіку взаємозв'язків різних факторів, що впливають на розвиток економіки для конкретних економічних систем; виявляти всіляку реальну державну підтримку малому і середньому бізнесу; активізувати процеси інвестування інновацій.

Тільки за цих умов, при консолідації всіх цих заходів Україна може реально розраховувати на ефективність економічних реформ і на стійкий економічний розвиток економіки держави.

Вивчення різноманітних видів інноваційно-інвестиційних моделей та досвіду управління ними може бути дуже корисним для України - молодій, незалежній держави, яка має великі обсяги невичерпного науково-технічного, виробничого й інтелектуального потенціалу, достатнього для засвоєння перспективних виробів нових технологічних укладів, за рахунок мобілізації внутрішніх можливостей та конкурентних переваг прагне досягнути рівня всесвітньо визнаної, розвиненої європейської країни та стати повноправним членом ЄС. Тому з метою активізації інноваційно-інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств регіону в процесі ринкової економіки

необхідно збільшити інвестиційні можливості АПК України: надавати їм пільгові кредити та забезпечити умови для зменшення процентних ставок за наданий кредит, започаткувати нові широкомасштабні програми, які дозволять найближчим часом вивести на відповідне місце на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Література

1. Лагодієнко В.В. Деякі аспекти організаційно-фінансового забезпечення інноваційного розвитку агропромислового виробництва регіону / В.В. Лагодієнко // Фінансові механізми сталого економічного розвитку: [зб. наук. Праць ХІБМ]. – Харків: ХІБМ, 2007. - С. 100-103.

2. Осецький В.Л. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки / Осецький В.Л., Затонацька Т.Г. // Фінанси України. - 2006. - №7. - С. 38-49.

3. Федун І.Л. Інноваційний напрям розвитку сільського господарства / Федун І.Л. // Інноваційна економіка. – 2007. – №2. – С. 24–31.

Summary

Banyeva I.O.

International university of business and right, Kherson

STATE ADMINISTRATION BY INNOVATIVE-INVESTMENT TRANSFORMATION IN AGROINDUSTRIAL COMPLEX OF REGION

The article is devoted to the problem of management by the innovative-investment changes in the process of reformation of agroindustrial complex on a modern stage from the side of the state. Attention is accented on foreign experience of investment-innovative policy in agriculture and prospects of its development and adjusting in Ukraine.

Key words: *management, innovative development, policy, innovations, potential, agroindustrial complex, tendencies, result, prospects.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 159.98:657.6(075)

Батюк Б.Б., к.е.н., доцент©, **Пенцак Т.Г.**, к.е.н.
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УПРАВЛІННІ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

У статті розглянуто особисті якості керівника, необхідні для ефективного управління в аграрно-промисловому комплексі. Проаналізовано різні типи характеру керівника і їх вплив на управлінську діяльність. Авторами виділено основні характеристики керівників та акцентовано увагу на психологічних якостях як визначальних для побудови ефективного керівництва.

Ключові слова: керівник, конкурентоспроможність, психологія управління, управлінські характеристики, якості особистості, якості керівника, ефективно управління.

Постановка проблеми. Кожен керівник володіє особистими, професійними та діловими якостями. До особистих якостей можна віднести високі моральні стандарти, фізичне та психологічне здоров'я, внутрішню культуру, чуйність, турботливість, доброзичливе відношення до людей, оптимізм. До професійних якостей відносять професійну компетентність, ерудицію, широту поглядів, прагнення до удосконалення, набуття нових знань, пошук нових форм та методів роботи, вміння планувати свою роботу. До ділових якостей належать: організаційні здібності, підвищений рівень намагань, рішучість, сміливість, наполегливість, контактність, комунікабельність, високий рівень самоконтролю, ризикованість, прагнення до нового. Ці якості керівника в поєднанні зі стилем керівництва та досвідом впливають на загальну ефективність управлінської діяльності. Незнання та ігнорування психологічних характеристик необхідних для менеджера в агропромисловому виробництві, при підборі керівників призводить до неефективного управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень. Психологічні особливості керівника та психологію управління досліджують і вивчають з середини 50-х років двадцятого століття. Значних успіхів в цій галузі досягли: К.-Г. Юнг, Б.Карлоф, Д.Карнегі, Д. Бодді, М. Вудкок, Д.Френсіс, Р.Пейтон, О.Г.Молл, Ю.Красовський, про що свідчать неодноразові публікації цих авторів. Останні наукові роботи за тематикою даного наукового дослідження публікували такі українські вчені: В.О. Василенко, В.Г. Крисько, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломинський, Р.Л. Кричевський.

Мета статті. Розкрити роль соціально-психологічних властивостей керівника в аграрно-промисловому комплексі у підвищенні ефективності його управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу. На формування особистості керівника впливають: політична система суспільства; виробничі відносини, які залежать від способу господарювання; загальнолюдські цінності, духовні цінності суспільства, моральні цінності релігійної громади, національний менталітет, виховання, освіта, досвід.

Тип поведінки керівника є суттєвим чинником впливу управлінського стилю на якість і ефективність роботи організації. Розглянемо психологічні якості особистості, найважливіші для менеджера з погляду управління людьми. До них належать здібності, емоційність, темперамент, характер, основні потреби та мотиви трудової діяльності, домінантні форми спілкування.

Однією з характеристик особистості людини є емоційність, яка виявляється в силі характеру та спрямованості її емоцій. Менеджер повинен будувати свої взаємовідносини з підлеглими таким чином, щоб у них переважали позитивні емоції і мінімальними були негативні. Людина, що перебуває під дією негативних емоцій, не зможе працювати ефективно. Тому менеджерів слід бути дуже уважним у доборі слів і виразів у звертанні до підлеглого, оскільки часто непомічені керівником слова чи жести можуть викликати негативний емоційний стан і вплинути на ефективність праці. Не можна також переносити на підлеглих свої негативні емоції, які могли бути викликані вдома чи під час контакту з вищими керівниками або іншими підлеглими.

До найбільш важливих психологічних якостей працівника, які слід враховувати менеджерів в побудові стратегії і тактики управління, належить темперамент. Темперамент — це індивідуально-психологічна характеристика людини, яка виявляється в думці, напруженості, швидкості й урівноваженості перебігу її психологічних процесів.

На даний час, розрізняють чотири типи темпераменту, зумовлені особливостями нервової діяльності людини: сангвіністичний, флегматичний, холеричний, меланхолічний. Знання темпераменту підлеглого необхідне менеджерів для індивідуально-психологічного підходу до людини, розуміння її можливостей, правильної розстановки людей на ділянках роботи, вибору форми розпоряджень і вказівок.

Втім, вирішальним для поведінки людини як керівника є не темперамент, а характер. Під характером слід розуміти сукупність найвираженіших психічних рис, що виявляють індивідуальні дії і поведінку людини. Знати характер людини — означає знати суттєві властивості, типові для неї, які стійко виявляються з певною послідовністю у вчинках, ставленні до праці, до самого себе й до особистих цінностей. Знання характеру людини дає змогу передбачити, як вона діятиме в тих чи інших життєвих ситуаціях. Залежно від характеру менеджер по-різному проявляє свої керівні здібності.

Холерик швидкий у рішеннях, енергійний, ініціативний, настирливий. Але в його поведінці може проявлятися нестриманість, грубість, невиправдана різкість, швидка зміна настрою.

Сангвінік рухливий, активний, добре орієнтується в складних, що швидко змінюються, обставинах, настійливо контролює свою поведінку і дії.

Флегматик врівноважений, але малорухливий. Рішення приймає не кваплячись, неспритний, малорухливий, але почату справу доводить до кінця, легко переносить великі психологічні навантаження. Настрій у нього стабільний.

Меланхолік у зовнішній поведінці часто замкнений, хворобливо переносить образи, грубість, складно орієнтується у важких ситуаціях. В той же час він буває відданим, чуйним товаришем, значно легше, ніж інші, переносить монотонну роботу.

У процесі управлінської діяльності керівник пізнає вимоги, зумовлені різноманітними зовнішніми і внутрішніми чинниками. Зокрема, в аграрному виробництві однакова дія внутрішніх та зовнішніх факторів, але в різну пору року вимагає принципово інших управлінських рішень. Тобто в керівника нагромаджуються знання про труднощі, виробляються еталони успішної чи неуспішної поведінки в кризових ситуаціях, виробляються власні способи та прийоми управління. При цьому керівники різних темпераментів відрізняються стилями організаторської діяльності та емоційного впливу, а їх природні особливості виявляються через такі властивості нервової системи, як сила, рухливість, збалансованість процесів збудження та гальмування. Меланхоліки, коли їм, наприклад, потрібно скласти які-небудь ділові папери, витрачають багато часу на обробку чорновиків, їх перевірку і виправлення, сангвініки, навпаки, пишуть чорновиків скорочено або зовсім їх не пишуть, холерики нерідко через неухважність роблять елементарні помилки, флегматики можуть не помітити плину часу і запізнитися із завершенням завдання.

Оцінка людей за властивостями темпераменту дає в руки керівнику надійну методику вивчення підлеглих для підвищення ефективності управлінської діяльності.

При цьому слід спиратися на позитивні риси темпераменту і долати негативні. Так, на запальність холерика потрібно реагувати тактовно і стримано, інертності флегматика найкраще протиставити активність, а емоційність і песимізм меланхоліка можна нейтралізувати оптимістичністю.

Ринкові відносини є однією з форм соціально-економічного життя суспільства, які склалися історично. Історія, соціологія, економіка досліджують і описують загальні закони виникнення й розвитку ринкових відносин. Так само закономірно складається й психологія людей у цих відносинах. У суспільстві формується певний тип особистості. Тобто кожна людина, незалежно від характеру, набуває певних подібних рис і властивостей.

У аграрному виробництві можна виділити три психологічні типи керівників.

Перший тип – підприємець або фермер. Керівники цього типу характеризуються повною відповідальністю за своє підприємство, результати та прийняті рішення. В переважній більшості випадків такі керівники віддають перевагу інтуїції, схильні до прийняття емоційних чи імпульсивних рішень, часто приймають ризиковані рішення. Результатами їх роботи можуть бути як надзвичайно великі прибутки, так і збитки у великих розмірах.

Другий тип - найманий керівник. Це керівники аграрних чи агропереробних підприємств, які мають освіту аграрного або економічного спрямування. Оскільки щоразу при наймі на роботу, працедавцями оцінюється попередній досвід, цьому типу характерний достатній рівень кваліфікованості, досвіду, професіоналізму. Керівники цього типу приймають раціональні, виважені, помірковані рішення. Ризиковані проекти здійснюють тільки у разі відповідного обґрунтування.

Третій тип – консультанта або експерта. Це керівники, які запрошуються на консультативну роботу або для вирішення конкретного тактичного завдання. Їм характерний високий професіоналізм, значний досвід роботи в аграрній галузі, знання особливостей обробітку землі, погодно-кліматичних умов, особливості вирощування культур або поголів'я, інакше кажучи, людей, які володіють високим професіоналізмом, але не виробничими процесами. Вони не виступають співробітниками якоїсь організації, не працюють клерками в державних установах або робітниками на фермі. Вони індивідуально здійснюють певну тимчасову роботу, в якій зацікавлені інші люди. Цей тип керівників, останнім часом, набуває все більших обсягів, у зв'язку з створенням на території нашої держави іноземних аграрних підприємств та існуванням аграрних проектів.

Крім характеру та темпераменту керівник повинен мати здібності до виконання своїх функціональних обов'язків. У разі, коли на аграрному виробництві перебуває людина, яка не має здібностей до цього виду діяльності, неминучими є неврожай, низькі рівні приросту поголів'я, падіж, епідемії та збитки. Наявність здібностей людини до виконання певної діяльності можна визначити залежно від швидкості набуття нею навичок з виконання робіт, які входять до її службових обов'язків, тобто, винятково з попереднього досвіду роботи.

Однієї з важливих якостей керівника є його навички. Причому, навички керівної діяльності в певному типі аграрного підприємства і на визначеній території. Навички виконання обов'язків управління формуються у зв'язку з тим, що за наявності здібностей до цієї діяльності у людини формуються своєрідні штампи поведінки, які дають змогу їй під час проведення повторних однотипних операцій чи подібних рішень виконувати їх, не обдумуючи наперед послідовність чи прийоми виконання.

Отже, особистості якості керівника — найстійкіші характеристики, що мають вирішальний вплив на управлінську діяльність. У психологічному аспекті вони залежать від характеру, темпераменту, структури, спрямованості, досвіду, здібностей особистості, навичок, умов праці. Саме ці психологічні характеристики формують необхідні для керівника якості: компетентність (кожен керівник має знати, як виконувати свою роботу на високому професійному рівні); висока відповідальність, особиста гідність; відчуття нового та вміння йти на розумний ризик, творчо розв'язувати проблеми, сміливість у прийнятті рішень; гнучкість, розуміння ситуації, гостре сприйняття нових потреб, відчуття часу, подій; висока працездатність, постійне прагнення бути

кращим і робити все якнайдосконаліше; комунікабельність, здатність установлювати контакти; увага до підлеглих.

Усі ці якості мають інтегральний характер і містять у своєму складі простіші компоненти. Наприклад, здатність творчо розв'язувати проблеми залежить від загального складу особистості, типу мислення, інтуїції. Якості і риси керівника умовно можна класифікувати на психологічні, інтелектуальні, професійні та соціальні. Попри те, що більшість якостей є універсальними, їх пріоритетність, однак, залежить від багатьох чинників.

До узагальненого портрету керівника належать біографічні характеристики, здібності, особистісні риси, а також вікові особливості. Важливим біографічним показником є вища освіта керівників. В аграрному виробництві ця характеристика керівників набуває особливої важливості внаслідок особливості ґрунтів, клімату, погодних умов, епідеміологічної ситуації на території – тобто, вузькопрофільна освіта. До інших характеристик керівника відносять стійкість до стресу, здатність домінувати, прагнення до перемоги, впевненість у собі, креативність, емоційну врівноваженість, відповідальність, заповзятливість, надійність, незалежність, товариськість.

Важливою характеристикою керівників-аграріїв є вікові особливості. Знання їх дає змогу науково обґрунтовано планувати кар'єрний ріст управлінських кадрів, висувати їм об'єктивні вимоги, мати реальні очікування результатів їх діяльності. Як приклад, досвід застосування довгих (традиційних) сівозмін є у керівників старшого або передпенсійного віку. Ця ж вікова категорія керівників має більше досвіду у тваринництві. І, навпаки, молодша вікова група керівників має досвід застосування короткої сівозміни і нових щорічних технологій засаджень (як приклад, технологія нульового обробітку землі NO-TILL під зернові культури).

Серед особистісно-ділових, професійних якостей керівника виокремлюють головні якості. Головними якостями є компетентність, організаторські здібності і комунікабельність. Компетентність стосується особистісних рис, умінь і навичок, збережених у раціональну (інтелектуальну) характеристику особистості. Компетентність керівника — наявність у керівника спеціальної профільної освіти, широкої загальної й спеціальної ерудиції, постійне підвищення ним своєї науково-професійної підготовки. Компетентність передбачає системність мислення (практичний розум, швидкість входження в проблему, здатність передбачати різні варіанти виходу із ситуації, винахідливість) та наявність організаторських якостей, (уміння підбирати, розставляти кадри, планувати роботу, забезпечувати чіткий контроль).

Організаторські якості є наслідком вияву певних психологічних властивостей особистості, до найважливіших з яких належать: психологічна вибірковість (здатність адекватно відтворювати психологію групи, правильно реагувати); здатність заряджати своєю енергією інших людей, активізувати їх; критичність та самокритичність (уміння бачити недоліки у своїх діях та вчинках підлеглих); психологічний такт (здатність оптимально впливати на інших людей, контактувати з ними на основі індивідуальних особливостей); вимогливість

(здатність ставити адекватні вимоги залежно від ситуації); схильність до лідерства.

Остання з головних якостей керівника є комунікабельність. Керівники з розвинутими комунікативними якостями мають значний запас стратегій спілкування, уміють взаємодіяти з представниками різних груп. Усе це вимагає знання особливостей груп, їхніх інтересів, цінностей, етнопсихологічних особливостей. Уміння спілкуватися залежить від природних можливостей, спрямованості активності, ділової компетентності, намагання домінувати чи співпрацювати у процесі спілкування, адаптивних якостей, поведінки в екстремальних ситуаціях (конфлікти, погрози, кризова ситуація, стрес). До інших менш важливих особистісно-ділових, професійних якостей керівника звідносяться: стійкість до стресу (здатність протистояти сильним негативним емоційним впливам); морально-етичні якості (чесність, порядність, принциповість); підприємницькі якості (уміння передбачати і швидко оцінювати ситуацію, активність, здатність до виваженого ризику).

Висновки. Ефективного менеджера визначає цілий ряд особистих якостей, причому досвід керівної роботи, навички та вміння є лише складовими загальної характеристики керівних якостей. Тобто, за сучасних умов господарювання в аграрному виробництві необхідно застосовувати систему прийому працівників з випробувальним терміном, незалежно від досвіду, освіти чи кар'єри претендента на керівну посаду. Це дає змогу проконтролювати сформовані навички до праці у претендента, його професійну придатність, психологічні якості, якості в ролі лідера і вирішити питання про подальше продовження чи припинення трудових відносин.

Обґрунтування професійно та інтелектуально важливих, психологічно і соціально необхідних якостей особистості керівника є однією з найактуальніших проблем ефективного управління.

Яким би компетентним, досвідченим не був керівник, він не має права зупинятися у своєму розвитку, оскільки це матиме наслідком не лише його неадекватність діловій ситуації, а й зниження конкурентоспроможності організації.

Досвід переконує, що характер людини з віком не тільки розвивається, а й змінюється. І тут суттєве значення має вплив оточення, в тому числі й керівника. Знаючи характер підлеглого, можна вирізнити в нього позитивні й негативні риси. Завдання керівника полягає в тому, щоб, виявивши негативні риси характеру підлеглого, допомогти йому позбутися їх і набути позитивних.

Процес удосконалення особистого характеру людини пов'язаний з виробленням у неї життєвої позиції, тобто стійкого усвідомленого ставлення до праці, суспільства, інших людей, до себе. Це виявляється в системі установок і мотивів, цілей і цінностей, якими керується менеджер у своїй діяльності.

Отже, психологічний ефект управління значно зростає й підвищується завдяки врахуванню і правильному використанню людського фактора у виробництві й управлінні.

Керівник, який досконало знає дану галузь і має достатні знання для ефективного управління, починає відчувати себе як особистість, яка потрібна даній організації чи підприємству. Саме такі позитивні настрої в колективі призводять до креативного мислення, раціонального і ефективного управління та вирішення найскладніших завдань.

Література

1. Василенко В.А. Теория и практика разработки управленческих решений: учебное пособие. – Киев: Центр учебной литературы, 2002.
2. Василенко В.О. Теорія та практика розробки управлінських рішень: Навчальний посібник Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – Київ: ЦУЛ, 2005.
3. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. М.: Дело, 2004.
4. Карамушка Л.М. Психологічні особливості прийняття управлінських рішень українськими менеджерами: результати кроскультурних досліджень. – К.: Проблеми загальної та педагогічної психології, Т.4, 2008.
5. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). Монографія. - Київ: МАУП, 2010.

Summary

Batyk B.B., Pentsak T.G.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MANAGERIAL DECISION MAKING IN THE MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISE

The article includes the personal qualities of the manager necessary for the effective management in the agro-industrial complex, different types of character of the manager and their impact on the administrative activity. The authors highlighted the main characteristics of leadership and emphasis on the psychological qualities as essential to building effective leadership.

Key words: *manager, competitiveness, management psychology, management performance, personality, quality manager, effective management.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:636

Березівський З.П., к.е.н., доцент©
Львівський національний аграрний університет

РИЗИК У ФОРМУВАННІ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА

На основі теоретичних узагальнень наукових розробок вчених-економістів поглиблено вивченно джерела ризику і запропоновано їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел ризику, видів ризику, чинників, що його формують і характеристик результатів ризику.

Ключові слова: ризик, невизначеність, формування, виробничі витрати, скотарство, класифікація.

Постановка проблеми. Сільське господарство характеризується певними специфічними особливостями, які мають об'єктивний характер, і тому їх необхідно правильно трактувати, давати їм оцінку і враховувати у виробничій діяльності.

Ці особливості (загальні, характерні для всього сільського господарства у відношенні до інших галузей народного господарства; особливості скотарства як галузі сільського господарства і тваринництва зокрема; особливості галузей молочного і м'ясного скотарства стосовно одне одного) мають об'єктивний характер і безпосередньо впливають на ефективність розвитку галузі і формування виробничих витрат зокрема.

Звідси, усі ці особливості сільського господарства, і скотарства зокрема, тісно пов'язані з чинниками ризику і невизначеності організації виробничих процесів і виробництва продукції, що, безумовно, менеджер (власник) повинен враховувати при плануванні та прийнятті управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень. Досліджувана проблема є багатогранною і потребує всебічного розгляду. Ризик – це ситуація, коли результат здійснення якого-небудь процесу невідомий, але відомі його можливі альтернативні наслідки. Невизначеність – ситуація, де імовірність отримання різних результатів невідома [2, с.149]. Отже, ризик відрізняється від невизначеності. За думкою А.П.Минки, "... підприємницький ризик як економічна категорія – це не тільки розрахована можливість зазнати непередбачених збитків, втрат, недосягнення сподіваного результату (втрачена вигода) внаслідок впливу стохастичних несприятливих подій, зумовлених невизначеністю внутрішніх і зовнішніх умов навколишнього середовища суб'єкта господарювання або виконанням помилкового чи невчасного управлінського рішення, прийнятого у ситуації неминучого вибору, у ході реалізації підприємницької ідеї, а також і манера, стиль ділової поведінки, яка обрана підприємцем на основі якісної і кількісної оцінки ситуації, можливостей зазнати збитків" [4, с.474]. У такому розумінні в ринковій економіці підприємницький ризик часто стає для господарюючого

© Березівський З.П., 2011

суб'єкта єдиним шляхом до виживання і процвітання у жорстких умовах конкуренції, він є альтернативою банкрутству. Автор відмічає, що “спершу доцільно уточнити поняття “ризик”, додатково ввівши терміни “невизначеність” і “небезпека”. Ризикована ситуація виникає при умові, по-перше, необхідності вибору рішення з декількох варіантів (альтернатив) (при цьому відмова від вибору розцінюється як різновидність вибору, тобто вона є однією з альтернатив). По-друге, результати (майбутні наслідки) можуть бути оцінені з деякою часткою ймовірності. Іншими словами, ризик має математично виражену ймовірність настання втрат, яка опирається на статистичні дані та може бути розрахована з досить високою точністю, тобто можна говорити про ймовірність настання події (здійснення альтернативи), наприклад, 50×50 , 40×60 . Отже, ризик – це якісно і кількісно оцінена ймовірність певного результату” [4, с.474]. Невизначеність є однією з причин і умовою ризику та характеризується відсутністю будь-яких даних, інформації щодо ймовірного розвитку події, які б могли передбачити наслідки виконання рішення. Ризик є потенційно небезпечним, але невизначеність ще небезпечніша. Ризик можна оцінити і прийняти рішення, а невизначеність вимагає ще докладання зусиль на отримання певних знань, інформації. Звідси, випливає правило: невизначеність має бути перетворена на ризик, а ризик необхідно детально проаналізувати і управляти ним. Небезпека – умова, явище, об'єкт, які можуть збільшити ймовірність втрат від ризику (наприклад, туман при управлінні автомобілем, спека під час жнив значно збільшує ймовірність пожежі на полі). Така думка автора з цього приводу [4, с.474-475].

М.Сявакко і О.Рибицька вважають, що “... ризик – це діяльність, яка пов'язана із перетворенням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети. Тобто, ризик – не шкода, а можливість відхилення від мети, задля досягнення якої приймалось рішення [5, с.263]. Для економістів під ризиком прийнято розуміти ймовірність (загрозу) втрати підприємцем частини своїх ресурсів, неотримання доходів або появу додаткових витрат в результаті здійснення певної виробничої і фінансової діяльності. Сучасне ринкове середовище немислиме без ризику, як міри очікуваної невдачі, неблагополуччя в роботі, певних явищ, прихід яких загрожує матеріальними втратами. Ігнорування ризиком під час прийняття господарських і технічних рішень гальмує розвиток. Ризик завжди був і буде, потрібно тільки звести його до мінімуму [5, с.264].

Мета статті. Метою дослідження є на основі узагальнення наукових розробок вчених-економістів поглибити вивчення джерел ризику і запропонувати їх класифікацію стосовно галузі скотарства з виділенням джерел і видів ризику, чинників, що його формують, і характеристики результатів ризику.

Виклад основного матеріалу. Ризик у сільському господарстві – це діяльність, яка визначена менеджером (власником) в процесі реалізації невизначеності на основі якісної і кількісної оцінки ймовірності досягнення передбачуваного результату. Зокрема, в галузі скотарства ризиком може бути рішення менеджера (власника) про організацію сезонних отелень корів, щоб

максимальну їх кількість отримати у весняний період і за рахунок дешевих зелених кормів отримати максимальну кількість продукції з низькими витратами на її виробництво. При цьому менеджер (власник) не впевнений хоча б у двох таких ситуаціях: 1) чи буде достатній попит на продукцію; 2) яким буде сільськогосподарський рік, чи буде високий рівень врожайності культур зеленого конвеєра. Отже, менеджер (власник) приймає дане рішення в умовах ризику. Крім цього, він не може бути впевненим, що в цей період можна буде реалізувати продукцію з максимальною вигодою. Тобто, менеджер (власник) організує виробництво, хоча він не може чітко прогнозувати рівень цін на наступний рік і орієнтуючись на даний вид продукції, ціна якої задовільняє його в поточному році, він може зазнати збитків від зниження ціни в наступному році. В даному випадку менеджер (власник) планує розвиток галузі в умовах невизначеності.

Тому менеджер (власник) повинен вміти виявити види ризику (правильно їх класифікувати), встановити чинники і передбачувані результати ризику.

З метою успішного ведення господарства менеджер (власник) повинен вміти виявляти джерела ризику. С.І.Дем'яненко опрацьовано і досліджено джерела ризику в сільському господарстві. Зокрема, підсумовуючи результати досліджень, він вказує, що, приймаючи будь-яке рішення, менеджер обов'язково повинен враховувати міру ризику в кожному конкретному випадку. Без цього господарювання є небезпечним. Однак, менеджер, який занадто перестраховується, також може прогадати, втративши потенційні можливості для збільшення прибутку, ухиляючись від відносно ризикованого рішення [2, с.150-153].

Нами продовжено і поглиблено дослідження джерел ризику [2, с.150-153; 4, с. 476-494; 5, с. 264-266] і в результаті стосовно галузі скотарства запропоновано їх класифікацію. В даній класифікації нами виділено види ризику, обґрунтовано чинники ризику і дано характеристику результатів ризику (параметрів, які в разі прийняття помилкового виробничого рішення в умовах ризику, впливатимуть на зростання виробничих витрат).

Необхідно мати стратегію управління ризиком, створити умови для господарських маневрів в умовах зміни обставин з метою зниження їх негативного впливу на прибуток. Але, такі заходи можуть спричинити додаткові виробничі витрати, які слід оцінювати відносно вигоди їх залучення.

Чинник ризику особливо слід враховувати при виборі спеціалізації господарства, адже досить складно змінити спеціалізацію господарства, яке, наприклад, займається племінним скотарством. В умовах такої спеціалізації відхід від неї і входження в нове виробництво потребуватиме кількох років, протягом яких будуть понесені прямі збитки, і, навпаки, в галузях, де виробництво можна призупинити на певному технологічному етапі, ризик отримання збитків від виникнення невігідних умов продовження цього виробництва незначний (відгодівля великої рогатої худоби).

Як відмічає С.І. Дем'яненко, сільське господарство є досить консервативною галуззю. Зміна спеціалізації виробництва не може бути проведена відносно швидко, а сума виробничих постійних витрат у структурі сумарних витрат

значно більша порівняно з іншими галузями народного господарства [2, с.151]. Тому важливим при виборі спеціалізації є співвідношення між постійними і змінними виробничими витратами та їх класифікація за циклами технологічних процесів. Постійні виробничі витрати господарства, що займається відгодівлею великої рогатої худоби з повним виробничим циклом, будуть пов'язані з усіма технологічними циклами. В умовах купівлі молодняка для відгодівлі, витрати на їх придбання – це змінні виробничі витрати. У цьому разі при прийнятті рішення про зупинення виробництва господарство не матиме таких збитків, як за умов його припинення з повним виробничим циклом (в останньому випадку виробничі витрати залишаються й після припинення виробництва).

Наступним, досить важливим, моментом, пов'язаним з ризиком при прийнятті господарських рішень, є доцільність створення запасу виробничих потужностей. Зокрема, це створення запасу кормів (сіна, зернофуражу, силосу, сінажу тощо), більше техніки, ніж це потрібно і т.д. При цьому необхідно враховувати, щоб витрати на їх зберігання чи амортизацію і ремонт техніки були нижчі, ніж їх придбання і використання в нових умовах. Існує також ризик і при прийнятті управлінських рішень стосовно реалізації продукції й купівлі необхідних ресурсів, тобто ринковий ризик. А саме, в умовах високої інфляції не доцільно зразу реалізовувати продукцію за існуючими ринковими цінами. Вигідніше буде реалізувати продукцію через певний проміжок часу за вищими цінами. Однак, при цьому необхідно враховувати виробничі витрати, пов'язані із зберіганням продукції. Ці витрати повинні бути нижчими від можливого приросту цін. В умовах ринкової економіки доцільніше буде заздалегідь укласти договори з покупцями продукції обумовити в них реалізаційну ціну і, тим самим застрахуватися від можливого зниження цін. Для цього можна використовувати форвардні та ф'ючерсні контракти на реалізацію продукції, тобто заздалегідь погоджують ціну та обсяги реалізації продукції в майбутньому.

Враховуючи специфічні особливості сільського господарства і галузі скотарства, зокрема, слід відмітити, що в силу цих особливостей і ризик в даній галузі проявлятиметься стосовно цих особливостей. Мається на увазі: по-перше, в ряді випадків при прийнятті рішення матимуть місце декілька видів ризику; по-друге, чинники ризику дуже часто проявляють у тому чи іншому виді ризику, носячи комплексний характер. Наприклад, погодні умови в сільському господарстві є чинником виробничого ризику, адже від цього буде залежати не тільки виконання робіт у певні строки, якість продукції, але і врожайність сільськогосподарських культур. В той же час, погодні умови при виконанні певних робіт матимуть вплив і на людський фактор, тобто стан самопочуття виконавця, захворюваність від застуди тощо.

Висновки. Запропонована нами класифікація джерел ризику виробничо-технологічного, економічного і форс-мажорного характеру в галузі скотарства дає можливість менеджеру (власнику) правильно виділити види ризику, обґрунтувати його чинники і зробити детальну характеристику результатів ризику (параметрів, які в разі прийняття помилкового виробничого рішення в умовах ризику, впливатимуть на зростання виробничих витрат).

Література

1. Березівський З.П. Ризик і невизначеність як чинники формування виробничих витрат у скотарстві / З.П.Березівський // Ринкова трансформація економіки АПК: кол. монографія у чотирьох частинах / За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. Ч.3. Фінансово-кредитна система. – К.: ІАЕ, 2002. – С.412-414.
2. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві: Навч. посібник / С.І.Дем'яненко. – К., 1998.-264 с.
3. Минка А.П. Прийняття управлінських рішень в умовах ризику і невизначеності / А.П.Минка // Економіка АПК. – 2001. - №3. – С.85-90.
4. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й.Маліка. – К.: ІАЕ, 2000. – 528 с.
5. Сявавко М. Математичне моделювання за умов невизначеності / М.Сявавко, О.Рибицька. – Львів: Українські технології, 2000. – 320 с.
6. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат / Г.Фандель // Пер. з нім. під кер. і наук. ред. М.Г.Грещака. - К.: Таксон, 2000.- 520 с.

Summary

Berezivskiy Z.P.

Lviv National Agrarian University

RISK IN FORMING OF PRODUCTION EXPENSES IN CATTLE-BREEDING

On the basis of theoretical generalizations of scientific researches of economists the extended study of risk sources have been conducted. The results have been classified in the cattle breeding industry regarding the risk sources, types of risk, factors forming risks and characteristics of risk results

Key words: *risk, uncertainty, forming, production expenses, cattle-breeding, classification.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 009.12.334.012.23:346

Березівська О.Й., к.е.н., ст. викладач©
Львівський національний аграрний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

На основі теоретичних узагальнень обґрунтовано шляхи підвищення конкурентоспроможності організаційно-правових форм господарювання та визначено чинники формування та ефективного функціонування організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, організаційно-правова форма господарювання, якість продукції, організаційно-економічний механізм.

Постановка проблеми. Процес розвитку конкурентних відносин в аграрній сфері та проблему підвищення конкурентоспроможності продукції і аграрних підприємств слід розглядати як необхідну передумову ефективного функціонування агропромислового виробництва й окремих організаційно-правових форм господарювання. Сьогодні характерною особливістю сільськогосподарських підприємств є недостатня цінова конкурентоспроможність практично всіх видів сільськогосподарської продукції, яку зумовила насамперед стрімко зростаюча техніко-технологічна відсталість підприємств, руйнування їх виробничого потенціалу. Усе це призвело до різкого зменшення обсягів реалізації продукції, погіршення її якості, втрати фінансової стійкості підприємств. Отже, сільськогосподарські формування особливої уваги повинні приділяти конкурентоспроможності своєї продукції за рахунок значного зменшення витрат на основі техніко-технологічного удосконалення виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Питання конкурентоспроможності продукції і окремих підприємств в останні роки достатньо досліджені вченими-економістами. При цьому, особлива увага звертається на питання якості продукції і управління якістю.

Проблема якості і конкурентоспроможності продукції тісно пов'язана з управлінням якістю, стандартизацією і сертифікацією продукції. Досвід розвитку передових країн світу свідчить, що вирішення проблеми якості повинно стати національною ідеєю, яка вимагає масового навчання і професійної підготовки всіх верств суспільства – від професійного споживача до керівника будь-якого рівня. Нині серед складових конкурентоспроможності товару ціна вже не домінує, а на лідируючі позиції виходять споживчі якості та рівень сервісу.

Якість продукції – це сукупність властивостей, що характеризують ступінь її спроможності задовольняти потреби споживачів згідно з цільовим призначенням [1, с.454]. Тобто поняття якості продукції виключає її шкідливі

або які-небудь негативні властивості для споживачів, але це не завжди відповідає дійсним властивостям продукції. Оскільки категорія якості оцінює предмети та явища через склад і співвідношення властивостей певного виду продукції, вона не може і не повинна ігнорувати їх небезпеку для споживачів. Тому інтегральна оцінка якості не може бути просто арифметичною сумою переліку властивостей продукції для споживачів, навпаки – негативні і позитивні властивості повинні оцінюватися в сукупності, особливо в екологічному і гігієнічному аспектах.

Для цього необхідно змінювати не тільки нормативи оцінки якості продукції, а й психологію споживачів і виробників. Сьогодні якість продукції АПК розглядається як техніко-економічна категорія і практично не враховує екологічних вимог. Основним в оцінці є постачання такої сировини, яка дозволяє переробним підприємствам робити якісну та екологічно вигідну продукцію, а характеристика безпеки продукції зводиться в основному до дотримання санітарно-гігієнічних вимог [5].

Сертифікація продукції на стадії продажу кінцевому споживачеві не відповідає необхідному рівню якості, оскільки часто не є об'єктивною і не враховує деякі важливі параметри (зокрема, екологічні). Необхідно розгорнути систему управління якістю у сфері виробництва сільськогосподарської продукції. На жаль, цим проблемам ще не приділяється належна увага.

Вважається, що абсолютно неякісної, тим більше небезпечної, продукції вироблено не може бути і справа тільки в сортності сировини й відповідному рівні ціни. Сама ж небезпека може виникнути тільки в процесі переробки або зберігання, в основному через недотримання вимог санітарії. Тобто основний чинник небезпеки – мікробіологічний. Але широкомасштабна хімізація як процесів виробництва, так і процесів переробки продукції АПК докорінно змінює уявлення про екологічні наслідки цього процесу. Правда, ці уявлення змінюються поки що лише в науковій сфері і не знаходять повного розуміння й організаційного втілення у виробництві і переробці продукції. Ми вважаємо необхідним акцентувати увагу на розвитку і впровадженні індустріальних методів забезпечення якості продукції, насамперед у сфері виробництва вихідної сировини. На цю проблему звертають увагу вчені і фахівці, які вважають, що одним із завдань управління якістю продукції є зміщення акцентів контролю з післявиробничої перевірки на передвиробничу і виробничу її планування та аналіз кінцевих результатів. Основними етапами забезпечення управління технологічними процесами є: розробка техніко-екологічних умов і стандартів якості продукції, упорядкування переліку чинників, що впливають на якість кінцевої продукції [2; 3].

В умовах ринкової економіки якість продукції відіграє надзвичайно важливу роль у підвищенні її конкурентоспроможності. За однакової ціни більшим попитом користуватиметься продукт, який має вищу якість. Водночас істотне поліпшення підприємством якості продукції порівняно з аналогічною продукцією конкурентів дає йому змогу підвищувати ціну на неї, не втрачаючи при цьому своїх споживачів, а часто й збільшуючи обсяг продажу.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування шляхів підвищення конкурентоспроможності організаційно-правових форм господарювання і на основі цього визначення чинників формування та ефективного функціонування організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що складовою конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства будь-якої форми господарювання буде конкурентоспроможність окремих видів продукції, що виробляється підприємством. Виходячи з цих міркувань, вважаємо, що конкурентоспроможність продукції – це система якісних і економічних параметрів й сукупність споживчих властивостей продукції як товару, які відповідають санітарно-гігієнічним та екологічним вимогам у їх споживанні і задовольняють потреби потенційних покупців сировини для переробки за технологічними, економічними та екологічними характеристиками, забезпечують виробникам продукції ефективну довготермінову виробничо-комерційну діяльність порівняно з конкурентами на продуктових ринках. По суті, йдеться про здатність відповідати вимогам ринку даного виду товару.

Конкурентоспроможність має якісну й кількісну сторони. Якісна її сторона відображає протистояння конкурентів, зіткнення і зближення їх економічних інтересів за відповідної рівноваги між попитом і пропозицією. При цьому економічна боротьба має не перехідний характер, оскільки інтереси конкурентів частіше перебувають в протиріччі, ніж в гармонії. У таких випадках кожний суб'єкт ринкових відносин об'єктивно зорієнтований на вивчення складових ринку, їх тенденцій і співвідношень. І саме тому міру економічного виживання суб'єктів ринку буде визначати точний розрахунок конкурентоспроможності продукції або наданих послуг.

Найчіткіше вираженими показниками, які характеризують конкурентоспроможність продукції, є затрати на її виробництво (собівартість продукції), ступінь насичення ринку певним видом продукції, ціни реалізації готової продукції за каналами збуту, рівень купівельної спроможності споживачів, рівень рентабельності виробництва окремих видів продукції, норма прибутку. Додатковими показниками конкурентоспроможності продукції виступають маса прибутку на один гектар посіву сільськогосподарських культур, один гектар сільськогосподарських угідь, одну голову худоби.

Що стосується окремих сільськогосподарських підприємств, то їх глибока диференціація за природно-кліматичними умовами і структурою виробництва, органічною будовою діючого капіталу, швидкістю кругообороту засобів, інформованістю щодо стану ринку, на нашу думку, вимагає як основні для оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств використовувати показники рівня рентабельності і норми прибутку, а з додаткових – суму прибутку з розрахунку на один гектар посівної площі, один гектар сільськогосподарських угідь й одну голову худоби.

Отже, конкурентоспроможність продукції (товару) є складною, багатоваріантною характеристикою, яка складається з великої кількості

взаємопов'язаних показників. При цьому оцінка конкурентоспроможності повинна показувати не лише її привабливість для споживача, а й з боку виробника, відображаючи його інтереси у випуску і реалізації певних видів продукції. Провідна ж роль в оцінці конкурентоспроможності відводиться економічним показникам, які повинні об'єктивно відображати інтереси споживачів і виробників продукції.

Показники конкурентоспроможності відображають не стільки параметри конкретних видів продукції, скільки характеризують потреби потенційних покупців. Водночас оцінки конкурентоспроможності продукції не є статичними і довгостроковими й змінюються залежно від конкретних умов її реалізації, що потребує вивчення поточної кон'юнктури ринку, корегування маркетингової стратегії підприємств та розробки механізмів підвищення конкурентоспроможності продукції.

Тому важливо визначити й узагальнити всю сукупність чинників, які впливають на ефективність виробництва сільськогосподарської продукції і функціонування сільськогосподарських підприємств загалом, визначити поняття і сутність організаційно-економічного механізму конкурентоспроможності продукції та окремих підприємств, подальшої розробки концептуальних основ створення системи ефективного функціонування, регулювання та вдосконалення механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств у ринкових умовах.

Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства ми розглядаємо як систему організаційних, технологічних, економічних та екологічних важелів і методів управління якістю продукції (галузі), які в процесі взаємодії і взаємозв'язку забезпечують сукупність високих споживчих властивостей сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки і попит на неї на ринку продовольства за оптимальних затрат на її виробництво і достатнього для виробників рівня цін реалізації продукції споживачам за різними каналами збуту, що гарантує ефективне ведення галузей і підприємства в умовах ринку.

Висновки. Одним із найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності продукції, що забезпечить конкурентоспроможність і підприємства загалом, з врахуванням викладених чинників, буде цінова перевага, для забезпечення якої собівартість як базовий рівень ціни, повинна формуватися за низько витратним принципом. Досягти цього можна за рахунок удосконалення галузевої структури суб'єктів господарювання, науково обґрунтованої спеціалізації і концентрації виробництва, підвищення продуктивності праці, ефективного використання ресурсів і виробничого потенціалу та врахування вимог ринку. У додаток до цього необхідно відпрацювати фінансово-кредитну, податкову та цінову політику в агропромисловому виробництві, стимулювати розвиток різних організаційно-правових форм господарювання, розвинути ринкову інфраструктуру, підвищити ефективність роботи маркетингових, менеджерських та інформативних служб тощо.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / В.Г.Андрійчук // [2-ге вид., доп. і перероб]. – К.:КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Вертійчук А.Р. Технологія виробництва продукції тваринництва / А.Р.Вертійчук, М.І.Масенко. – К.: Урожай, 1995. – 376 с.
3. Диллик Т. Концепція “екологічески осознанного” руководства підприємством / Т.Диллик // Проблемы теории и практики управления. – 1993. – №4. – С. 75–81.
4. Становлення та ефективність функціонування сільськогосподарських виробничих структур різних організаційно-правових форм: монографія / [Березівський П.С., Березівська О.Й., Березівський З.П., Садура О.Б., Особа Н.П.]. – Львів: Ліга-Прес, 2007. – 205 с.
5. Царенко О.М. Екологізація свідомості спеціалістів як фактор підвищення ефективності виробництва в АПК / О.М.Царенко // Праці Міжнар. конф. “Проблеми освіти в галузі економіки, навколишнього середовища і екології”. – Дніпропетровськ, 1999. – С. 79–83.

Summary**Berezivska O.Y.***Lviv National Agrarian University, Lviv, Ukraine***COMPETITIVENESS OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL
FORMS OF FARMING**

The article grounds ways of increase of competitiveness of organizational and legal forms of farming and, basing on the results, determines indicators of formation and effective functioning of organizational and economic mechanism of increase of competitiveness of agricultural enterprises.

Key words: *competitiveness, organizational and legal forms of farming, products quality, organizational and economic mechanism.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43: 631.15

Березівська О.Я., здобувач*©*Львівський національний аграрний університет***РОЗВИТОК ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ І МЕХАНІЗМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Проведено аналіз ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання (за кількістю прибуткових і збиткових підприємств різних організаційно-правових форм, розміром прибутку і збитку на одне підприємство, рівнем рентабельності продукції сільського господарства, окремих галузей і видів продукції в різних організаційно-правових формах господарювання) та узагальнено механізми забезпечення їх ефективної діяльності.

Ключові слова: механізми діяльності, сільськогосподарське підприємство, організаційно-правова форма господарювання, рівень рентабельності, державна підтримка.

Постановка проблеми. В пореформений період особлива увага повинна бути звернена на розробку і впровадження механізмів управління економікою, а у сільськогосподарському виробництві, зокрема, акцент слід зробити на економічний, господарський і ринковий механізми, а також механізми внутрішньогосподарських економічних відносин. Кожен із цих механізмів регулювання економіки повинен доповнювати і розвивати попередній, що забезпечить розширене відтворення сільського господарства і його ефективність.

На сьогоднішній день господарюючі суб'єкти розглядаються як відкриті динамічні виробничі системи, на вході яких знаходяться виробничі ресурси із відповідними цінами на них, а на виході готова продукція (сировина) і ціна на неї. За цих умов виникає необхідність економічного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів як аграрних формувань нового типу, які функціонують як організаційно-правові форми господарювання, мають економічну самостійність у питаннях планування та управління. Забезпечити таке регулювання в умовах ринкової економіки можливо шляхом цільового підходу, який створить відповідні умови для найбільш повної реалізації завдань підприємств, вдосконалення організації виробництва і праці, задоволення потреб власників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням становлення і розвитку, результатів господарської діяльності нових організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі присвячено чимало наукових праць вітчизняних вчених економістів-аграрників. В останні роки особливий акцент вчених робиться на дослідження проблем відродження сільськогосподарських галузей і підприємств та виведення їх на оптимальний рівень розвитку – Д.І.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Липчук В.В.

© Березівська О.Я., 2011

Шеленко [5]; забезпечення дохідності агропромислового виробництва – П.Т. Саблук [4, с. 5-40], В.Я. Месель-Веселяк [4, с. 58-66], П.М. Макаренко [4, с.108-115], М.Я. Коденська [4, с.184-188], В.Я. Плаксієнко [4, с. 206-211], М.Ф. Соловійов [4, с.230-234]; механізму державної підтримки доходів сільськогосподарських товаровиробників – В.М. Онегіна [4, с.240-244]; механізмів економічного регулювання агроформувань – Т.Г.Маренич [1].

З цього приводу Д.І. Шеленко зауважує, що удосконалення виробничо-господарської структури аграрного сектора взагалі й сільськогосподарських підприємств, зокрема можна розглядати як об'єктивну необхідність. Це зумовлено тим, що структуризація виробництва так чи інакше впливає на організацію і характер господарської діяльності підприємств та на соціально-економічну результативність їх розвитку [5, с.23]. Отже, існує необхідність в більш поглиблених дослідженнях механізмів забезпечення ефективного розвитку окремих галузей сільського господарства, діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, особливо стосовно регіональних умов їх розвитку.

Мета статті. Метою дослідження є здійснити аналіз ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, узагальнити механізми забезпечення їх ефективної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Новоутворені організаційно-правові форми господарювання (в основному господарські товариства і приватні підприємства) Львівської області не досягли очікуваних виробничих показників і прогнозованої ефективності свого розвитку. Проблема ефективного функціонування нових організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі області у пореформений період є багатогранною і складною для вирішення, оскільки тісно пов'язана із загальним розвитком аграрного виробництва, адаптацією реформованих сільськогосподарських підприємств до ринкового середовища і необхідністю підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, окремих галузей і підприємства в цілому, їх економічної ефективності.

За 2000-2009 рр. у Львівській області була досить високою питома вага збиткових сільськогосподарських підприємств, а сума збитку з розрахунку на одне господарство в динаміці має загальну тенденцію до збільшення.

У 2007-2009 рр. в області більше половини сільськогосподарських підприємств здійснювали свою господарську діяльність збитково, причому сума збитку у розрахунку на одне підприємство у 2008 р. складала 931,4 тис. грн. проти 239,4 тис. грн. у 2007 р., а у 2009 р. вона дещо зменшилась і складала 864,7 тис. грн. Рівень рентабельності від реалізації продукції сільського господарства збільшився з 7,9% у 2005 р. до 34,0% у 2007 р., а пізніше зменшився до 24,0% у 2008 р. і до 22,4% у 2009 р., рівень рентабельності продукції рослинництва відповідно збільшився з 17,2% у 2005 р. до 67,7% у 2007 р. і зменшився пізніше до 40,2% у 2008 р. і до 37,1% у 2009 р. Виробництво продукції тваринництва залишається збитковим, хоча намітилась позитивна тенденція в динаміці до зменшення рівня збитковості.

У 2009 р. у Львівській області було збиткових 49 приватних підприємств (48,5%), 67 господарських товариств (56,8%), 3 міжгосподарські та інші підприємства (75,0%) і 4 державні підприємства (66,7%).

Рівень рентабельності продукції сільського господарства у 2009 р. в господарських товариствах становив 26,1%, у тому числі – рослинництва – 41,4%, а тваринництво було збиткове (-10,1%), у приватних підприємствах рівень рентабельності продукції сільського господарства відповідно становив 11,6%, у тому числі рослинництва – 18,8%, тваринництва – 0,7%. Рівень рентабельності продукції сільського господарства у сільськогосподарських виробничих кооперативах становив відповідно 1,4%, а у інших формах господарювання виробництво продукції сільського господарства було збиткове.

Серед сільськогосподарських підприємств у господарських товариствах середня сума прибутку на одне прибуткове підприємство складала у 2008 р. 6465,9 тис. грн., у 2009 р. – 6619,5 тис. грн., у приватних підприємствах (включаючи фермерські) відповідно тільки 384,3 тис. грн. і 826,0 тис. грн. Сума збитку на одне збиткове господарське товариство у 2008 р. складала 1478,1 тис. грн., а у 2009 р. 1354,3 тис. грн., на одне приватне збиткове підприємство (включаючи фермерські) відповідно 199,1 тис. грн. і 273,8 тис. грн.

Аналіз результативності розвитку різних організаційно-правових форм господарювання області свідчить, що у 2009 р. найбільш рентабельне було виробництво зерна у господарських товариствах (17,4%), міжгосподарських та інших підприємствах (16,7%), цукрових буряків (фабричних) у господарських товариствах (109,0%) і приватних підприємствах (82,4%). Високорентабельним було виробництво картоплі у міжгосподарських та інших підприємствах (119,0%), а овочів відкритого ґрунту – у приватних підприємствах (84,3%). Виробництво молока було рентабельне в усіх організаційно-правових формах господарювання, крім міжгосподарських та інших підприємств. Рентабельним також було виробництво м'яса свиней у приватних підприємствах, сільськогосподарських виробничих кооперативах, господарських товариствах і яєць у приватних підприємствах.

За 2009 р. державна підтримка розвитку сільського господарства складала за рахунок бюджетних дотацій 23669,1 тис. грн., з них 58,8% у приватних підприємствах (включаючи фермерські), 39,5% у господарських товариствах, за рахунок податку на додану вартість отримано коштів на суму 14908,3 тис. грн., з них 58,9% господарськими товариствами і 24,4% приватними підприємствами. У загальній сумі прибутку приватних підприємств за 2009р. державна підтримка за рахунок бюджетних дотацій складала 54,3% і за рахунок податку на додану вартість 14,2%, господарських товариств відповідно 4,2% і 3,9%.

Отож, зменшення рівня збитковості розвитку галузі скотарства в усіх організаційно-правових формах господарювання досягнуто в основному за рахунок державної підтримки. В середньому у сільськогосподарських підприємствах за 2009 р. собівартість виробництва 1 ц яловичини складала 1118,82 грн. при ціні реалізації з врахуванням дотацій – 811,47 грн., а молока відповідно 155,60 грн. і 164,14 грн.

Вищенаведене засвідчує, що у підвищенні ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, особливо зменшення збитковості виробництва продукції тваринництва, вагоме місце займає державна підтримка.

Висновки. Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання Львівської області за 2000-2009 рр. є низькою. Забезпечити ефективний розвиток їх діяльності у найближчій перспективі можливо на основі вдосконалення економічного механізму, зокрема державної підтримки розвитку окремих галузей сільського господарства і сільськогосподарських підприємств в цілому, оптимізації розмірів сільськогосподарських підприємств за площею земельних угідь і їх галузевої структури, а також ефективного використання механізму внутрішньогосподарських економічних відносин, що дасть змогу зменшити виробничі витрати на гектар земельної площі (голову худоби), в результаті знизити собівартість одиниці продукції і підвищити рентабельність виробництва.

Література

1. Маренич Т.Г. Трансформаційна динаміка та механізми економічного регулювання агроформувань (питання теорії, методології, практики): монографія / Т.Г. Маренич. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 454 с.
2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Львівської області / Статистичний бюлетень. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2009. – 20 с.
3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Львівської області / Статистичний бюлетень. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2010. – 28 с.
4. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період: Матеріали Десятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, Київ, 10-11 квіт. 2008р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. – 618 с.
5. Шеленко Д.І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Д.І. Шеленко. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 180 с.

Summary

Berezivska O.Ya.

Lviv National Agrarian University

MECHANISM OF PROVIDING EFFECTIVE ACTIVITY ON AGRICULTURAL ENTERPRISES

The analysis of the efficiency of agricultural enterprises of various forms of legal entity (the number of profitable and unprofitable enterprises of different organizational forms, the size of profits and losses of one company, the level of profitability of agricultural production and industries and products in a variety of legal forms business)

has been conducted and mechanisms for providing their efficient operation have been presented.

Key words: *operation mechanisms, agricultural enterprise, organizational and legal form of management, profitability, state support.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 339.9:658.85

Березівський Я.П., к.е.н.,¹ Вишньовська Х.М., студентка²,
Вишньовський М.М., дорадник³

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

²Національний університет «Львівська політехніка»

³Львівська аграрна дорадча служба

ЛОГІСТИКА В АПК: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Охарактеризовано європейський досвід агрологістики на прикладі Нідерландів. Проаналізовано ключові принципи урядової програми „Бачення агрологістики” та основні проекти „Платформи агрологістики”, які виконуються сьогодні. Проведено паралелі з перспективами впровадження в Україні.

Ключові слова: агрологістика, агропромисловий комплекс, агробізнес.

Постановка проблеми. Подолання економічної кризи і виведення агропромислового комплексу України в режим стійкого зростання забезпечить продовольчу безпеку держави і тому є одним з пріоритетних завдань державних і регіональних органів влади. Поряд з традиційними методами та засобами виведення українського АПК з кризи підвищується роль і значення нових для вітчизняної економіки інструментів господарювання, таких як маркетинг і логістика.

Логістика як наука і практика управління матеріальними і пов'язаними з ними потоками фінансових ресурсів та інформації стає все більш популярною в галузях АПК. Особливо актуалізується необхідність використання інструментарію логістики в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, тобто у сфері поводження АПК.

Агрологістика – новий прикладний напрям логістики, пов'язаний із застосуванням її положень і методів у сфері аграрного виробництва. В Україні агрологістика перебуває на початковому етапі розвитку. Разом із тим у розвинених країнах світу – США, Канаді, країнах Західної Європи, Австралії та інших – давно оцінили ефективність використання логістичних підходів в агро бізнесі, урядові структури беруть на себе ініціативу під час впровадження логістичних підходів у діяльність аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень. Економісти Белих С.А., Стаханов Д.В.[1] відзначають актуальність використання логістики як науки і практики управління матеріальними і пов'язаними з ними потоками фінансових ресурсів та інформації саме у галузях АПК і наголошують на необхідності використання інструментарію логістики в процесі матеріально-технічного забезпечення

© Березівський Я.П., Вишньовська Х.М., Вишньовський М.М., 2011

сільськогосподарського виробництва і збуту сільськогосподарської продукції, тобто у сфері обігу АПК, а Смирнов І.Г., Косарева Т.В. та Кіщак І.Т. [2; 3] публікують власне статті на основі європейського досвіду.

Мета статті - проаналізувати одну з найкращих у світі організацію агрологістики в Нідерландах, дослідити її напрями розвитку, провівши паралелі з реаліями України для врахування можливих змін та реформ у АПК.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день у Нідерландах діє концепція „Платформи агрологістики”, яка має урядову підтримку через програму „Бачення агрологістики” (Vision Agrologistics, 2002 р.), підготовлену спільно Міністерствами сільського господарства та транспорту Голландії. Ключовими положеннями цієї програми є кластеризація, зв’язаність, організація.

Кластеризація передбачає галузево-територіальні об’єднання аграрних підприємств для попередження просторового поширення сфер сільськогосподарського виробництва, переробки та дистрибуції аграрної продукції. Обмеження руху рослин та тварин у межах кластеру скорочує транспортні витрати.

Зв’язаність - забезпечення ефективного міжкластерного сполучення з використанням транспортних зв’язків з постачанням сировини і матеріалів, транспортуванням готової продукції та напівфабрикатів. Подібні „насичені” лінії постачання забезпечують економію „пробігу” в розрахунку на одну вантажівку та дають можливість для застосування інших видів транспорту.

Організація та управління прикладаються до потоків сільськогосподарських продуктів. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології відкривають можливості нових сфер кооперації у європейському та навіть глобальному мірилі, таким способом покращуючи ефективності і водночас вирішуючи проблеми продовольчої безпеки.

Основні положення програми у Нідерландах є актуальними і для України. Створення відповідної програми в Україні з урахуванням особливостей вітчизняного агроринку має залучити аналогічні відомства, такі як Міністерство сільського господарства та Міністерство інфраструктури. Ключові проблеми агрологістики в Україні власне полягають у відсутності реформ, новаторства у АПК та інфраструктури транспортного сполучення і комунікування.

Проаналізувавши деякі проекти «Платформи агрологістики» можна перевести їх у площину вітчизняних реалій для проведення можливих змін у сільському господарстві України.

1. Молочний парк. Цей проект реалізується на базі кооперативу з виробництва сиру „DOC”, який функціонує на північному сході Нідерландів. Це, за голландськими мірками, середнього розміру підприємство молочної галузі, яке переробляє щорічно 600 млн. л. молока. До 2003 р., наприклад, процес „дозрівання” сиру здійснювався в декількох різних пунктах біля м. Хогевена. Із погляду логістики така організація виробничого процесу була неефективною, тому кооператив „DOC” вирішив територіально зосередити свою діяльність на ділянці біля автодороги, покращуючи доступність до споживачів, у тому числі за кордоном – у Німеччині. Нова локалізація підприємства сприяла підвищенню

ефективності виробництва в сенсі логістики, економного використання води й енергії. Зосередження всіх потужностей кооперативу „DOC” в одному місці – „Молочному парку” – дало можливість скоротити зв'язки між ланками виробничого ланцюга, що значно знизило обсяг транспортної роботи на підприємстві.

В Україні ситуація є схожою до тієї, яка була в Нідерландах до реформ. Майже 90% сировини на переробні підприємства забезпечують особисті селянські господарства, що значно збільшує транспортні витрати та унеможливує створення чіткого та ефективного логістичного ланцюга. Проте історичний досвід кооперативного руху в Україні є. У 1904 році була заснована перша західноукраїнська молочарська спілка. У 1907 році існувало вже 6 подібних спілок, які в цьому ж році, об'єднались в «Крайовий господарсько-молочарський союз» (аналог «Молочного парку») з метою вигідного збуту молочних продуктів.

Аналізуючи світовий досвід, бачимо, що саме діяльність сільськогосподарських кооперативів сприяє тому, що товаровиробник отримує змогу користуватись сучасними технологіями та вигодами ринкових механізмів. У високорозвинених країнах та країнах, що розвиваються, роль кооперативів в економічному житті досить вагома. Наприклад, в Японії близько 45% експорту та 77% імпорту здійснюється саме через кооперативи, до яких належать 90% виробників. В Ізраїлі 70% молочного ринку є під контролем лише одного кооперативу Тнува, а в Польщі молочні кооперативи забезпечують 75% молочного виробництва країни. Проте найчисельнішим є новозеландська кооперативна група La Fonterra Co-operative group Limited, яка виробляє 14,7 мільярда літрів молока на рік та контролює 30% світового експорту молочної продукції [4].

Переваги створення потужного кооперативу як логістичного та виробничого центру полягають у скороченні транспортних витрат, скороченні логістичного ланцюга та оптимізації виробничих потужностей з метою розширення підприємства та його частки на ринку.

На жаль, на сьогоднішній день деякі аспекти діяльності обслуговуючих кооперативів залишаються законодавчо не врегульованими. Розроблення відповідної нормативно-правової бази та фінансової підтримки новостворених обслуговуючих кооперативів сприяли б їх розвитку в Україні.

2. Система контролю руху агропродукції, орієнтованої на якість. Для Нідерландів величина втрат сільськогосподарської сировини під час її руху від виробника до споживача становить 10% (в Україні цей показник коливається в межах 35-50%). Щоб зменшити втрати, в Нідерландах запроваджується «система контролю руху продукції» на основі застосування «електронних міток», які дають змогу прослідкувати просування поставок продовольчих товарів. «Електронні мітки» використовують технологію RFID (радіочастотної ідентифікації). Оскільки вартість RFID-технологій останнім часом істотно зменшилася, стає економічно вигідним застосувати її для контролю руху продовольчих поставок. Проект «Система контролю руху агропродукції»

передбачає використання радіочіпу, який кріпиться до упаковок із продовольчими товарами (пакели, коробки, тара-устаткування тощо). Подібний пристрій надає можливість проконтролювати час доставки «свіжої» продукції від постачальника в магазин та зафіксувати можливі затримки через зміну маршруту чи затори на дорогах. Додатково упаковки споряджуються спеціальним датчиком, який постійно надає дані про рівень температури та вологості середовища, де перебуває «свіжа» продукція під час її транспортування. Жорсткий контроль за зазначеними показниками є тому, що вони істотно впливають на тривалість і без того невеликого терміну придатності різних видів свіжої сільськогосподарської продукції. «Система контролю руху агропродукції» дає змогу виявити «вузькі місця» в ланцюжку її доставки від поля до прилавку (а вони істотно впливають на якість свіжої продукції). Також вона передбачає створення комп'ютерної програми, якою можуть користуватися торговельні заклади з тим, щоб визначити обсяг та якість свіжої продукції, що пропонується покупцям.

В Україні контроль за рухом сировини в молочному секторі АПК України має бюрократичний характер, проте не відображає реальної якості молока та умов його зберігання. Первинне документування обліку надоеного молока відбувається в журналі обліку надою молока (ф.№112), де керівник реєструє показники надоїв та жирність отриманого молока. Дані журналу в кінці дня заносяться до «Відомостей руху молока» (ф.№114) з вказанням кількості надоеного молока за кожне доїння і всього за день, а також проданого переробним підприємствам, переданого на переробку, використаного на випоювання молодняка худоби, на громадське харчування. Проте ніде не відображено, коли і за який час охолоджено молоко, таким чином нівелюється сам процес обліку та контролю зберігання давальницької сировини.

Останніми роками сільськогосподарські підприємства приймають молоко від громадян, що проживають на території господарства, щоб потім здати його переробникам. Якість молока при цьому не відповідає стандартам, оскільки населення досі здійснює ручне доїння корів, а молоко має контакт з навколишнім середовищем.

Введення аналогічних комп'ютеризованих систем контролю за потоками сировини типу технології RFID спонукатиме до змін і дозволить підвищити якість кінцевого продукту молочної галузі, відповідати нормам міжнародних стандартів, а отже не тільки розширить можливості збуту, але й дозволить збільшити закупівельну ціну на молоко, що стимулюватиме виробників до збільшення виробництва.

3. Кластеризація у свинарстві. В Нідерландах проект передбачає територіальне об'єднання 4-5-родинних свиноферм у межах спеціалізованого бізнес-парку, де відбуватиметься увесь процес вирощування свиней: від виведення нових порід до відкорму свиней для промислової переробки. Мета проекту полягає в мінімізації транспортних витрат і у створенні можливостей для централізованого збирання та використання органічних добрив. За своєю метою та методами він є схожим до проекту «Молочний парк».

Аналізуючи стан галузі свинарства в Україні за останні десять років, можна визначити деякі загальні тенденції та особливості змін в окремих регіонах. Знизившись до позначки 7 млн. голів на початку століття, поголів'я свиней то дещо нарощується до 8,6-9,2 млн. голів у 2002 та 2006 роках, то знову скорочується до 6,5 млн. у 2004 та 2008 роках. Такі коливання поголів'я, а відповідно і обсягів виробництва та реалізації свинини, приводять до певних структурних змін у галузі. Спостерігається тенденція до скорочення частки господарств населення та збільшення частки поголів'я в с/г підприємствах.

Кластеризація, як укрупнення виробництва, у свинарстві для підприємств України означатиме розширення ринків збуту, збільшення асортименту продукції, формування великих складських запасів та розвиток логістичного ланцюга для контролю за обсягами та напрямми збуту. Крім цього, значно спроститься реалізація племінного молодняка в асортименті декількох порід, реалізація порослят для населення та товарної свинини у живій та забійній вазі, реалізація через ринки та супермаркети, а також у ковбасні цехи, пропускаючи деякі ланки логістичного ланцюга та скорочуючи витрати у формі недоотриманих прибутків. Такий широкий спектр ринків збуту дає можливість потужним підприємствам більш повно використовувати переваги селекції та зміщувати обсяги реалізації в бік найбільш вигідних напрямів. Реалії такі, що лише великі підприємства можуть дозволити підвищувати якість своєї продукції, впроваджувати технології з контролю якості та оптимізації процесу виробництва. Всі названі показники підвищують конкурентоздатність цих підприємств не лише на вітчизняному, а й на світовому ринку.

Висновки. Сільське господарство України має широкі можливості та перспективи розвитку, але, разом з тим, потребує структурних змін у підході до ведення господарювання. Одним з важливих аспектів розширення та оптимізації виробництва продукції, її просування на світовий ринок є запровадження новацій логістики, спираючись на досвід визнаних лідерів у цій галузі.

Проаналізувавши три проекти нідерландської програми «Платформа агрологістики», ми можемо сформулювати основні рекомендації структурних та організаційних змін у АПК:

- формування логістичних центрів шляхом укрупнення виробництва (на прикладі «Молочного парку»), використовуючи міжнародний досвід у розвитку кооперативного руху;
- використання кластеризації та побудови логічної структури для збільшення конкурентоздатності вітчизняних виробників
- контроль за рухом сировини як передумови для створення продукту, який відповідатиме міжнародним стандартам якості.

Література

1. Белых С. А. Логистика АПК региона / С. А. Белых, Д. В. Стаханов. – Ростов – на - Д.: Рост. гос. строит. ун-т, 2000. – 160 с.
2. Смирнов І. Г., Косарева Т. В. Логістична інфраструктура АПК: теорія та практика // Агроінком. – 2003. – № 5–6. – С. 24–27.

3. Кіщак І.Т. Логістика транспортного господарства комбікормового виробництва // Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку: матеріали 9-х річ. зб. Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К. : ННЦ „ІАЕ”, 2007. – С. 388–395.

4. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://agroprofi.com.ua>

Summary

Berezivskiy Ya. P.,¹ Vishnovska H.M.², Vishnovskij M.M.³

¹*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²*National Unoversity “Lviv Politechnika”*

³*Lviv Agricultural Advisory Board*

LOGISTICS IN THE AGROINDUSTRIAL COMPLEX: AN EUROPEAN EXPERIENCE

Considered European experience of agrolisitscs (Holland’s example), Analyzed key pvinciples of Dutch government Pvogram „Vision Agrolisitics” and major projects of „Platform Agrolisitics”, which are under execution now. We conducted parallel with the prospects of implementation in Ukraine.

Key words: *agrolisitscs, agroindustrial complex, agrobusiness.*

Стаття надійшла до редакції 15.04. 2011 р.

УДК 330.133.1:338.432

Біляк Н.І., к.е.н. ©

*Львівський національний аграрний університет***СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ВИРОБНИЦТВОМ**

У статті основну увагу приділено визначенню сутності стратегічного аналізу, обґрунтовано його роль у системі аграрного виробництва. Систематизовано методичний інструментарій стратегічного аналізу, наведено основні етапи стратегічного аналізу аграрних підприємств.

Ключові слова: стратегія, стратегічний аналіз, аграрне підприємство, методи стратегічного аналізу.

Постановка проблеми. Трансформація економічної системи України в напрямку розвитку ринкових відносин внесла суттєві зміни в процес управління підприємством, а особливо в системі аграрного виробництва. Значна самостійність аграрних підприємств в умовах глобальної конкуренції вимагає від менеджерського персоналу підприємства опанування мистецтва стратегічного управління, яке дозволяє вміло виходити з кризових та екстремально важких ситуацій. При цьому, важливі управлінські рішення повинні прийматися на основі чіткого пізнання ситуації, дослідження можливих шансів, вибору цілей підприємств та засад використання ними ресурсів у довгостроковій перспективі, а особи, які ці рішення приймають, мають характеризуватися схильністю до докорінної зміни простору чи способу діяльності фірми, відповідно до зміни місії чи стану зовнішнього оточення. Потреба у прийнятті виважених, вчасних та доцільних управлінських рішень вимагає вміле застосування якісно нових моделей та методів аналізу, які базуються на оцінці різноманітних як внутрішніх, так і зовнішніх чинників впливу на ефективне функціонування суб'єктів господарювання в сфері АПК. В таких умовах особливої актуальності набуває питання вмілого застосування стратегічного аналізу, як важливого елементу процесу стратегічного управління, а з тим і одного з чинників підвищення ефективності аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальним та прикладним теоретичним проблемам стратегічного управління та стратегічного аналізу присвячені праці провідних іноземних вчених, таких як І. Ансофф, К.В. Гофер, П.Ф. Друкер, М.Е. Портер, К. Ендрюс, Дж. Куїнн, Г. Мінцберг, А. Стрікланд, А.А. Томсон, Е. Чендлер, Б.Дж. Хендерсон, Р.А. Фатхутдінов та інші. Провідними вітчизняними науковцями також багато уваги приділяється проблемам здійснення стратегічного управління в сучасних економічних умовах та вивченню методології стратегічного аналізу. Ці питання у своїх працях вивчають Т.В. Головка, П.Л. Гордієнко, М.І. Ковальчук, А.П. Наливайко,

В.Д. Немцов, Л.Е. Довгань, З.Є. Шершньова, М.Г. Саєнко та ін. В свою чергу питання стратегічних аспектів розвитку сільського господарства висвітлювали у свої дослідженнях В.М. Нелеп, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.Г. Андрійчук, М.В. Вихор, С.І. Дем'яненко, Д.Ф. Крисанов, В.В. Липчук, В.М. Трегобчук, М.Й. Хорунжий та інші.

Проте, питання застосування нових методичних прийомів стратегічного аналізу в процесі формування та реалізації стратегії розвитку аграрного виробництва вимагає більш глибокого і комплексного дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження суті стратегічного аналізу, визначення його завдань, принципів та об'єктів, а також вивчення методичного інструментарію, особливостей та етапів здійснення процесу стратегічного аналізу в системі аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке аграрне підприємство, установа чи організація у своїй діяльності здійснюють різні види аналітичної роботи, зміст якої залежить від поставлених цілей. Термін “аналіз” – походить від грецького *analysis*, що в буквальному перекладі означає “розділяти”, “розчленовувати”. Аналіз як один із способів вивчення явищ суспільного життя та господарських процесів в системі аграрного виробництва ґрунтується на виділенні окремих сторін, складових загальної проблеми з метою поглибленого вивчення окремих її елементів чи логічних зв'язків між ними. Цей підхід дає можливість прийняти найбільш оптимальне та відповідне рішення.

Розвиток стратегічного аналізу тісно пов'язаний з розвитком стратегічного управління. Власне на зламі 50-60-тих років, нестабільність зовнішнього середовища, яке оточувало підприємства, спричинило значне зацікавлення науковими методами передбачення змін, а також планування та раціональне пристосування до них.

В функціональному сенсі стратегічний аналіз є сукупністю дій діагностуючих суб'єкти господарювання в аграрній сфері, їх внутрішнє та зовнішнє середовище, які дозволяють в перспективі виробити стратегічний план, а також вправно та дієво реалізувати його. В методичному сенсі стратегічний аналіз виступає сукупністю методів аналізу, за допомогою яких можна вивчити, оцінити та спрогнозувати майбутній стан певного аграрного підприємства та його оточення з точки зору бачення можливостей його подальшого розвитку.

Таким чином, стратегічний аналіз – це комплексне дослідження позитивних і негативних факторів, які можуть вплинути на економічне становище підприємства у перспективі, а також шляхів досягнення стратегічних його цілей [1].

Стратегічний аналіз в системі аграрного виробництва є складовою частиною та різновидом економічного аналізу, однак існують певні відмінності між стратегічним аналізом та аналізом господарської діяльності. По-перше, стратегічний аналіз це поєднання двох способів бачення управління та двох джерел інформації: одночасне вивчення як оточення, так і безпосередньо підприємства, а також порівняння результатів цих досліджень. По-друге, стратегічний аналіз має міждисциплінарний характер, використовуючи при

цьому окрім кількісних методів ще й якісні, які більш характерні іншим галузям економіки, фінансів, соціології, психології, статистики та маркетингу.

Користувачами результатів стратегічного аналізу можуть бути: керівництво та спеціалісти підприємства, власники підприємства, банки, які фінансують підприємство, теперішні та майбутні постачальники й покупці підприємства, потенційні інвестори, конкуренти та інші суб'єкти, які мають якісь плани чи очікування щодо підприємства.

Кожному із перелічених користувачів потрібний різний склад інформації одержаний в результаті стратегічного аналізу різного ступеня детальності. Найширший та найбільш детальний склад результатів стратегічного аналізу необхідний керівництву підприємства для формування, коректування та реалізації стратегії, в той час як банки найбільше цікавлять результати економічного та портфельного аналізу, акціонери – спрощений аналіз структури капіталу та фінансових результатів [5].

Процес проведення стратегічного аналізу в аграрній сфері передбачає такі етапи:

I. Уточнюються об'єкти, мета і задачі аналізу, складається план аналітичної роботи.

II. Розробляється система синтетичних та аналітичних показників, за допомогою яких характеризують об'єкт аналізу.

III. Збирається та підготовлюється до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, приводиться до порівняльного вигляду тощо).

IV. Проводиться оцінка зовнішнього середовища функціонування економічного суб'єкта та чинників, які мають вплив на результати їх діяльності

V. Здійснюється аналіз конкурентного середовища та оцінюються його вплив на функціонування економічного суб'єкта.

VI. Проводиться порівняння фактичних результатів господарювання з досягненнями передових підприємств в галузі та визначається конкурентна позиція економічного суб'єкта на ринку.

VII. Оцінюється внутрішній потенціал підприємства, його ресурси, система управління тощо.

VIII. Виконується портфельний аналіз для диверсифікованих підприємств: встановлюються позиції кожного продукту на ринку та їх вплив на результати діяльності.

IX. Виявляються невикористані і перспективні резерви підвищення ефективності виробництва.

X. Проводяться підсумки з проведеного аналізу, робляться висновки та розробляються конкретні пропозиції або комплекс заходів для покращання показників, що аналізувалися, обчислюється їх економічна ефективність.

Важливим етапом стратегічного аналізу підприємств аграрної сфери є аналіз оточення, який по-суті є процесом моніторингу оточення економічного суб'єкта з метою визначення існуючих та майбутніх шансів та загроз, що можуть впливати на їх здатність досягати поставленої цілі. Ті підприємства, які постійно та комплексно досліджують своє оточення, не є здивовані появою нових

перешкод та готові до їх подолання, вони менше піддаються стресам та кризам, а також застосовують творчий та креативний підхід щодо управління. Сигнали з оточення є підставою для раціонального планування майбутнього та вибору стратегії підприємством.

Іншим не менш важливим етапом стратегічного аналізу є безпосередньо стратегічний аналіз внутрішнього середовища сільськогосподарського підприємства. Він розкриває ті внутрішні можливості і той потенціал, на який може розраховувати підприємство у конкурентній боротьбі в процесі досягнення поставлених цілей [1]. Такий аналіз повинен проводитись у всіх сферах діяльності підприємства, тобто стратегічний аналіз має стосуватись ні тільки економічної сфери діяльності, але й технологічної, маркетингової та соціальної. На цьому етапі стратегічного аналізу необхідно поєднувати кількісні методи із якісними, широко застосовувати анкетування, методи та прийоми факторного та функціонально-вартісного аналізу, визначення сукупності фінансових показників та використання економічного моделювання.

Відповідно до сфери застосування всі методи стратегічного аналізу поділяються на три групи:

1. методи аналізу зовнішнього середовища підприємства (трендовий аналіз, метод Дельфі, метод сценаріїв, аналіз «п'яти сил» Портера, дослідження профілю економічного сектора, оцінка привабливості галузі, карта стратегічних груп, бенчмаркінг, кластерний аналіз тощо);

2. методи аналізу внутрішнього середовища підприємства (аналіз життєвого циклу, аналіз ключових чинників успіху, аналіз ланцюга вартості, факторний аналіз, аналіз рядів динаміки тощо);

3. інтегровані методи, які поєднують аналіз підприємства та його оточення (SWOT-аналіз, стратегічне позиціонування, крива досвіду, портфельні методи тощо).

Слід відмітити, що беручи до уваги таку значну кількість існуючих методів стратегічного аналізу, в Україні на практиці не вироблено чіткого алгоритму здійснення стратегічного аналізу підприємств аграрної сфери. Тому, вибір конкретного набору методів та прийомів стратегічного аналізу, як і правильність та достовірність результатів аналізу, значною мірою залежить від завдань, поставлених аналітику, його особистих якостей та інтуїції.

Висновки. В умовах жорсткої конкуренції та ситуації на аграрному ринку, що швидко змінюється здійснення стратегічних досліджень повинно базуватись на системному підході, тобто не тільки зосереджувати увагу на внутрішньому стані справ аграрних підприємств, але й виробити довгострокову стратегію, яка б дозволила вчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Результати дослідження свідчать, що для ефективного динамічного розвитку підприємств аграрної сфери, особливо в умовах сучасного мінливого зовнішнього оточення, важливого значення набуває стратегічний аналіз. Він дозволяє визначити всі можливості та загрози для ефективного функціонування аграрних підприємств, які існують в зовнішньому середовищі, а також формувати та реалізувати стратегії, які б забезпечили досягнення їх сталого

подальшого розвитку та зміцнили конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Література

1. Гордієнко П.Л. Стратегічний аналіз: навчальний посібник / П. Л. Гордієнко – К.: Алерта, 2006. – 404 с.
2. Наливайко А.П. Теорія стратегії підприємства: сучасний стан та напрямки розвитку / А. П. Наливайко / монографія. – К.: КНЕУ, 2001 – 227 с.
3. Стратегічне управління / О.М. Тищенко, Т.М. Хміль, С.К. Василик та ін / Підручник – Х.: ВД «Інжек», 2009. – 280 с.
4. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі: навчальний посібник / К.І. Редченко. – Львів: Новий світ, 2003. – 272 с.
5. Gierszewska G. Analiza strategiczna przedsiębiorstwa / G. Gierszewska, M. Romanowska. – Warszawa, 1998. – 311st.

Summary

Bilyak N.I.

Lviv National Agrarian University

STRATEGIC ANALYSIS IN MANAGEMENT OF AGRARIAN PRODUCTION

The special attention is spared to determination of essence of strategic analysis, grounded his role in the system of agrarian production in the article. The methodical tool of strategic analysis is systematized, the basic stages of strategic analysis of agrarian enterprises are resulted.

Key words: *strategy, strategic analysis, agrarian enterprise, methods of strategic analysis.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.135

Бренич Х.Р., аспірант^{1*}, **Дудяк Р.П.**, к.е.н., доцент^{2©}¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Львівський національний аграрний університет

ЧИННИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

В статті аналізуються деякі чинники сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: сільські території, соціальна інфраструктура, трудові ресурси.

Постановка проблеми. В Україні розвиток сільських територій є однією з найскладніших перешкод на шляху створення повноцінної ринкової економіки, спричинений значними проблемами у демографічній, міграційній, соціальній та економічній сферах життєдіяльності.

Якщо в динаміці чисельності усього населення України були періоди його збільшення і зменшення, то сільське населення України протягом усього минулого і нинішнього століття зменшується. При цьому до 1993 року скорочення сільського населення супроводжувалося збільшенням населення країни в цілому, в тому числі міського населення, що свідчило про вплив сільського населення у промисловій зоні міста, то, починаючи з 1993 року, зменшується як сільське, так і міське населення [1].

Аналіз останніх досліджень. Проблемні моменти розвитку сільських територій висвітлено в працях П.Т. Саблука, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина, П.І. Гайдуцького, І.В. Прокопи та інших науковців. Основні акценти в працях із досліджуваної тематики приділяють пошуку шляхів поліпшення розвитку сільських населених пунктів, визначення альтернативних джерел їх фінансування, ідентифікації напрямів державної політики, визначення її основних механізмів тощо.

Метою статті є дослідження та аналіз чинників сталого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Щороку чисельність сільських жителів України зменшується в середньому на 1,1 %, або на 174,2 тис. осіб, що дорівнює населенню 340 сіл або двох адміністративних районів. Це відбувається здебільшого через збільшення смертності, зменшення народжуваності, міграції молоді та працездатного населення. У 5 % сіл протягом п'яти останніх років зовсім не народжувалися діти, а в 6 % немає молоді до 30 років. Аналіз демографічної ситуації засвідчує, що сільське населення, на жаль, зменшуватиметься і надалі. Внаслідок цього скорочуватиметься сільська

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

© Бренич Х.Р., Дудяк Р.П., 2011

поселенська мережа. В першу чергу знелюднюватимуться невеликі сільські населені пункти чисельністю до 50 жителів, серед яких майже 100 % осіб похилого віку. Частка таких сіл в Україні становить 14 %, а в деяких регіонах - навіть понад 25 %.

Понад 70 % студентів аграрних ВНЗ - вихідці з села. Однак високий показник освіченості селянських дітей практично не має позитивного впливу на стан сільських територій, бо 60 % випускників аграрних та інших вишів намагаються знайти роботу де завгодно, тільки не в селі. Таким чином, відбувається процес «вимивання» освічених людей із села, що, в свою чергу, негативно позначається на його загальному рівні освіченості. Село втрачає кваліфіковані кадри як фахівців, так і робітників. Тому на державному рівні повинні розроблятися та реалізовуватися програми щодо ефективного використання трудових ресурсів села, створення нових робочих місць, розширення і удосконалення соціальної інфраструктури сільських територій. Якщо ще 1993 року ПРООН зараховувала Україну до країн із високим рівнем розвитку людського капіталу, то сьогодні вже - до середнього рівня, і цей показник має стійку тенденцію до зниження. Уже 0,5 відсотка українських селян не вміють писати і читати, більше половини економічно активного населення має повну загальну освіту, 21% - базову загальну освіту і лише близько 10 % - повну та базову вищу освіту. Причому серед малограмотних не пенсіонери, а молоді люди, які народилися наприкінці 1980-х - у середині 1990-х. Одне слово, процес культурно-освітньої деградації сільських територій іде швидкими темпами.

А тому держава мусить залучити величезний потенціал випускників аграрних та інших ВНЗ для розвитку сільських територій. Показник закріплення на селі молодих учителів, лікарів, аграрних фахівців найближчим часом бажано збільшити принаймні вдвічі. Досягти цього можна з допомогою програм кредитування житла для молоді, створення високооплачуваних робочих місць та пільгових умов для малого і середнього підприємництва. Потрібно негайно взятися за реалізацію комплексу соціально-економічних заходів, передбачених Програмою соціально-економічного розвитку села до 2015 року.

Окрім цього, дуже важливим фактором сталого розвитку сільських територій є професіоналізація органів управління сільських громад. В Україні нараховується понад 10 тисяч сільських і селищних рад. Проте професійно-кваліфікаційний рівень їх працівників не відповідає вимогам часу. Лише 60 % із них мають повну вищу освіту. Лише 10 % службовців підвищують свою кваліфікацію протягом одного скликання місцевих рад. А тому вкрай необхідно створити загальнодержавну систему підготовки та перепідготовки фахівців сільських органів місцевого самоврядування. 2008 року з ініціативи ректора НУБіПУ Героя України Дмитра Мельничука за підтримки КМУ та Мінагрополітики на базі цього ВНЗ було засновано перші Державні курси підвищення кваліфікації голів сільських і селищних рад. Лекційні та практичні заняття зі слухачами курсів проводять відомі науковці НУБіП України, посадовці Адміністрації Президента, Кабміну, Верховної Ради України,

Мінагрополітики, інших міністерств, комітетів та департаментів, керівники громадських організацій. Фахівці університету розробили навчально-тематичні програми, які відображають специфіку професійної підготовки цієї категорії керівників, навчальні посібники та підручники з проблем соціально-економічного розвитку села, налагодили систему дистанційного навчання. Потужна навчальна база університету і його висококваліфікований викладацький штат дають змогу впродовж навчального року підвищити кваліфікацію понад однієї тисячі працівників сільських органів самоврядування. Але прості арифметичні розрахунки показують, що цих потужностей недостатньо, аби протягом однієї виборчої каденції здійснити перепідготовку всіх працівників сільських та селищних рад, яких налічується близько ста тисяч. А тому було б добре у регіонах на базі аграрних ВНЗ створити філіали цих курсів.

На відміну від України, у розвинених західноєвропейських державах на підставі рекомендацій ООН розроблено систему індикаторів, з допомогою яких вимірюється рівень сталого розвитку територій та визначається ступінь участі членів громади в розвитку територій. Ці індикатори охоплюють всі ступені управління: від міжнародного до окремих муніципальних утворень. Ці індикатори поділяються на чотири групи: соціальні (рівність, здоров'я, освіта, побут, безпека, демографія), економічні (структура виробництва і споживання), екологічні (стан атмосфери, земель, океанів, морів та прибережної зони, якість води й біорізноманіття), інституційні (рамкові умови, інституційне будівництво)[3].

Найскладніше сформувати систему оцінок розвитку територій на муніципальному рівні. У західноєвропейських країнах єдиного стандарту для цього процесу немає. У кожному населеному пункті, залежно від мети розвитку, формується власна система. Незважаючи на те, що кожен населений пункт розробляє власну систему показників, все ж можна виокремити ряд спільних моментів. На підставі досліджень вітчизняних науковців та зарубіжного досвіду викладачі НУБіП розробили систему індикаторів функціонування сільських територій, які поділяються на три групи: економічну, соціальну та екологічну.

До економічної групи ми зараховуємо такі показники: виробництво валової продукції сільського господарства (у цінах порівняно до 2005 р.) в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; обсяг реалізованої продукції промисловості у розрахунку на одну особу; кількість малих підприємств на 1000 осіб наявного населення (крім сільськогосподарських); кількість фізичних осіб-підприємців у розрахунку на 100 осіб населення; роздрібний товарооборот на одну особу; обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу; кількість обслуговуючих кооперативів на 100 осіб наявного населення; рівень безробіття; сума бюджетних коштів, витрачених у середньому на одного працівника чи жителя громади (передбачених колективним договором); дохід від підприємницької діяльності на одну фізичну особу-підприємця; дохід від особистого селянського господарства на одну особу; середньомісячна заробітна плата найманих працівників; частка населення із середньодушовими витратами за місяць, нижчими від прожиткового мінімуму; середній розмір соціальної

допомоги, наданої одній особі; податкові надходження до місцевого бюджету; надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів; надходження плати за оренду комунального майна та приміщень.

Визначати рівень соціального розвитку сільських територій пропонується за такими показниками: кількість дітей до 18 років та молоді (18-30 років) у розрахунку на 1000 осіб населення; природний приріст населення на 1000 осіб населення; кількість осіб, які виїхали протягом року з сільської місцевості; кількість осіб, яким надано допомогу (амбулаторно і під час виїздів «швидкої медичної допомоги») на 1000 осіб населення; витрати на «невідкладну допомогу» на одну особу; захворюваність інфекційними хворобами та туберкульозом на 1000 осіб населення; смертність дітей у віці до одного року на 1000 новонароджених; охоплення дітей дитячими дошкільними закладами; кількість випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які вступили до вищих навчальних закладів; частка жителів території, які мають базову або вищу освіту (особи, які навчаються у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, мають освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», «спеціаліст», «магістр»); кількість закладів клубного типу на один сільський населений пункт; витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення; оновлення книжкового фонду бібліотек; число спортивних споруд на 100 осіб населення; протяжність вуличного освітлення; витрати на озеленення вулиць; введення в експлуатацію житлового фонду на 1000 осіб наявного населення; частка газифікованого, обладнаного водогонном та каналізацією житлового фонду; кількість зареєстрованих злочинів на 100 осіб наявного населення.

В екологічній сфері слід удаватися до таких показників: обсяг скинутих зворотних вод у природні поверхневі водні об'єкти; викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря; наявність небезпечних відходів; витрати на охорону довкілля; частка фактично сплачених екологічних зборів [3].

Запропонована система показників розвитку територій є загальною і орієнтовною. На практиці вона має бути більш гнучкою і враховувати особливості територій. В Україні близько 28 тис. сільських населених пунктів об'єднані у понад 10 тис. сільських рад. Усі вони відрізняються поміж собою якісними характеристиками їх жителів (віковою структурою, рівнем освіти та іншим). Потреби, мотиви та цілі цих громад відповідно відрізняються.

Згадувані показники (індикатори) лягли в основу системи мотивації праці на основі взаємоузгодженості цілей усіх учасників процесу управління розвитком сільських територій на рівні села, району, області. Система оцінок охоплює всі ієрархічні рівні управління — від загальнодержавного до найнижчого, місцевого.

Висновки. Для відпрацювання практичного механізму впровадження системи мотивації праці суб'єктів управління розвитком сільських територій необхідна тісна співпраця з центральними та регіональними органами влади.

Основними напрямками розвитку сільських територій повинні бути:

- ✓ реформування адміністративно-територіального устрою з метою наближення адміністративних і соціальних послуг до сільського населення, децентралізація бюджетної системи;
- ✓ створення на сільських територіях господарських систем, що саморозвиваються, на підставі економічного обороту місцевих ресурсів, диверсифікація сільськогосподарського виробництва, розвиток промисловості з переробки сільськогосподарської сировини, активізація несільськогосподарської зайнятості, підвищення економічної активності населення, відродження традиційних та розвиток нових ремесел, промислів і виробництв;
- ✓ розвиток сучасної виробничої та інформаційної інфраструктури, кооперації господарств у виробничій, збутовій, фінансовій та інших сферах;
- ✓ розвиток місцевого самоврядування для формування соціально організованої та відповідальної сільської громади, підвищення привабливості проживання в сільській місцевості.

Література

1. Онищенко О., Юрчишин В. Сільський розвиток: основи методології та організації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: // <http://kmu.gov.ua/file/link/>
2. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – №11. – С. 4-12.
3. Віктор Терещенко. Яка громада, така й порада. Деякі чинники сталого розвитку сільських територій // Сільські вісті. – 2011 р. №7 (18597).
4. Біттер О.А. Ефективність сільськогосподарського виробництва і рівень життя сільського населення: навч. посібник / О.А. Біттер, П.С. Березівський, В.С. Мельник. – Львів: Вид-во ЛДАУ, 1997. – 188 с.

Summary

Brenych H.R.¹, Dudjak R.P.²

*¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²Lviv National Agrarian University

FACTORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN RURAL AREAS

In the article considering analisis of sustainable development in rural areas.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43

Бунецька Н.В., аспірант*©
Полтавська державна аграрна академія

СУТНІСТЬ І КРИТЕРІЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АПК

У статті розглядаються погляди вчених-економістів на трактування дефініції “інтеграція”. Визначено основні критерії класифікації інтеграційних об’єднань.

Ключові слова: агропромислові підприємства, інтеграція, інтеграційні об’єднання.

Постановка проблеми. Характерною рисою української економіки протягом двох останніх десятиліть є трансформаційна криза: змінюються форми організації економічного життя, відносини власності, виробничі відносини, продуктивні сили і, як наслідок, уповільнюється економічне зростання, а в деяких галузях, зокрема сільському господарстві, спостерігається економічний занепад. Якщо зважити на те, що ці процеси відбуваються в умовах глобалізації економічного простору, то стає очевидною небезпека втрати конкурентоспроможності багатьма вітчизняними підприємствами, які не звикли працювати в конкурентному середовищі.

Конкурентне середовище формується на основі ринкової відособленості економічних суб’єктів на базі приватної власності. Але сільське господарство тісно пов’язане як з висхідним сектором, що забезпечує його засобами виробництва, так і з низхідним – що переробляє і доставляє сільськогосподарську продукцію споживачам. Через це зруйновані господарські зв’язки поступово відновлюються на ринковій основі, формуючи нову систему аграрної економіки – систему агробізнесу, основними елементами якої стають різноманітні інтегровані одиниці.

Аналіз останніх досліджень. Результати дослідження загальних питань розвитку інтеграції в сучасному аграрно-промисловому виробництві, його галузях і сферах висвітлені у працях провідних вітчизняних та іноземних вчених: В.Г. Андрійчука, П.П. Борщевського, Б.З. Дворкіна, П.К. Канінського, М.Ю. Коденської, О.В. Крисального, К.К. Кумехова, В.З. Мазлоєва, А.Г. Мазура, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.Д. Мінгалева, Ю.О. Нестерчук, Б.Й. Пасхавера, П.Т. Саблука, О.М. Сьоміна, М.А. Хвесика, В.М. Яценка та інших.

У їхніх працях розглянуто різні аспекти розвитку інтеграції в окремих галузях і сферах агропромислового комплексу. Більшості проведених досліджень властивий традиційний підхід до їх вирішення, однак існують деякі питання, які потребують більш ґрунтовного опрацювання.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор, член-кореспондент НААН України Макаренко П.М.

© Бунецька Н.В., 2011

Мета статті. Метою даної статті є дослідження теоретичних засад та аналіз основних критеріїв класифікації інтеграційних об'єднань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання інтеграції перебувають у полі зору вчених-економістів із 1970 р., коли в СРСР був узятий курс на міжгосподарську кооперацію і агропромислову інтеграцію. З другої половини 80-х рр. спостерігається створення агропромислових формувань, які інтегрували виробництво сільськогосподарської продукції з її зберіганням, переробкою і реалізацією. У цей період почали з'являтися агроконсорціуми, що представляють собою об'єднання агропідприємств і підприємств, що виробляють різні види продукції. З 1991 р. у розвитку агропромислової інтеграції розпочався новий етап, пов'язаний з переходом від форм і механізмів, властивих плановій економіці, до форм та механізмів, адекватним вимогам ринкової економіки. Поряд з громадським типом власності з'явився і зайняв в АПК провідні позиції другий її тип – приватна. Вона набула безліч форм: різноманітних господарських товариств і товариств, акціонерних товариств, кооперативів, спілок, фермерських та особистих підсобних господарств, агропідприємств, агрокомбінат, агропромислових груп та ін. З'явилося безліч власників, в основному приватних – власників земельних і майнових паїв, акцій та інших цінних паперів підприємств і організацій АПК.

Серед науковців і практиків категорія інтеграції трактується по-різному (табл. 1).

Представлені думки А.П. Гарасима, М.М. Макеєнка, С.В. Чугаєвської, В.А. Добриніної з визначення категорії “інтеграція” акцентують увагу на те, що в процесі інтеграції відбувається “об'єднання будь-яких частин” і “створюється єдине управління”.

Узагальнюючи наведені в різних джерелах тлумачення категорії “інтеграція” можна зробити висновок, що окремі автори звертають увагу на певні фактори даного процесу, не виділяючи головну мету – спрямованість інтеграційних процесів на забезпечення ефективної діяльності всіх її учасників з виробництва, переробки, зберігання та реалізації кінцевої продукції.

З урахуванням наведених дефініцій інтеграції нами сформульоване її визначення як економічної категорії – інструмент єднання окремих господарських суб'єктів, що веде до ліквідації тарифних і нетарифних бар'єрів на шляху руху товарів, послуг і факторів із виробництва між групою підприємств або різними її частинами, результативної діяльності всіх її учасників із виробництва, переробки, зберігання та реалізації кінцевої продукції (авторська розробка).

На сьогоднішній день відсутні чіткі критерії класифікації інтеграційних об'єднань. Тому варто систематизувати критерії класифікації інтеграційних об'єднань у такі підгрупи (рис.1).

У системі агробізнесу в країнах з розвиненими ринковими відносинами форми міжгосподарських і внутрішньогосподарських зв'язків розвиваються у наступних напрямках: горизонтальні, вертикальні [5, с. 49-50], комбіновані та конгломератні. Горизонтальні інтеграційні структури поєднують декілька,

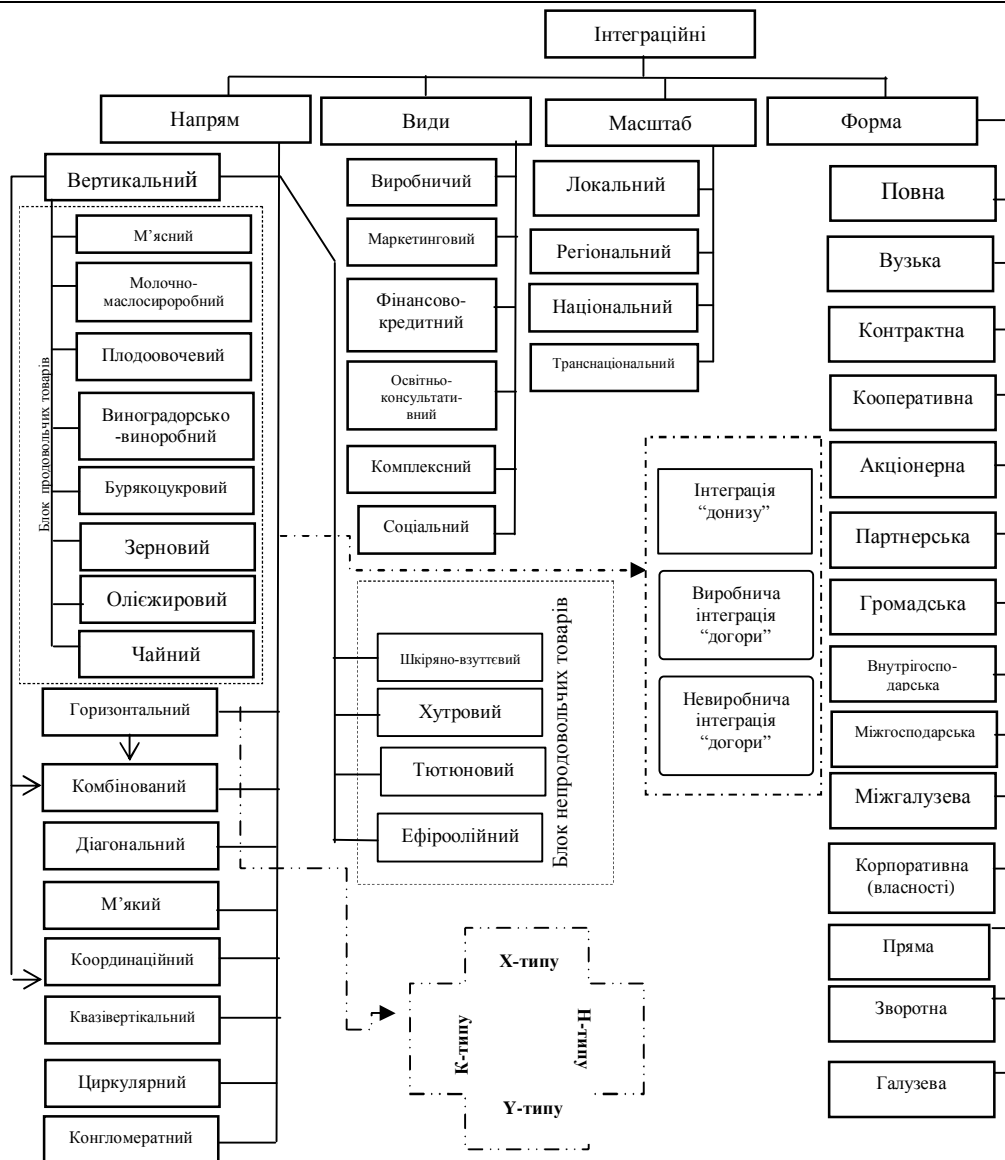
найчастіше дрібних, підприємств, промислові підприємства, виробників однорідної і товарів-субститутів (взаємозамінної продукції).

Таблиця 1

Основні визначення категорії “інтеграція”*

Визначення	Рік	Автор, літературне джерело
Стан зв'язаності окремих диференційованих частин і функцій системи, ... а також процес, що веде до такого стану	1880	В.І. Даль [4]
Форма організації виробництва і управління управління, яка бере на себе координацію частини або більшості функцій, залишаючи за інтегрованою одиницями функції оперативного керівництва.	1977	М.М. Макеєнко [9, с. 153-164]
Об'єктивна необхідність сполучення окремих диференційованих частин в єдине ціле, упорядкування відносин між індивідами, групами, організаціями, державами.	1982	За енциклопедичним визначенням радянських часів
Об'єднання в єдине ціле будь-яких сукупностей і частин, яке веде до повного або часткового організаційного злиття, у процесі якого створюється єдине управління	2001	В.А. Добринін [6, с. 223]
Організаційне поєднання технологічно пов'язаних між собою різнорідних видів діяльності з притаманними їм функціями з метою виробництва кінцевого продукту і доведення його до споживача, а також досягнення на цій основі вищих економічних результатів.	2002	В.Г. Андрійчук [1, с. 554]
Процес об'єднання пов'язаних у технологічному ланцюгу підприємств різних галузей агропромислового комплексу, які забезпечують послідовну реалізацію технологічного процесу виготовлення кінцевого споживчого продукту, що забезпечує високий синергічний ефект від свого функціонування як системи.	2003	А.П. Гарасим [2, с. 5]
Організаційне поєднання технологічно пов'язаних видів діяльності з метою виробництва готової до споживання продукції та доведення її до споживача при досягненні на цій основі вищих економічних результатів.	2005	С.В. Чугаєвська [13, с. 5]

*Джерело: [узагальнено за: 1, 2, 4, 6, 9, 13].

Рис.1. Критерії класифікації інтеграційних об'єднань*

*Джерело: [узагальнено автором за: 11, с. 179-180, 308, 328; 5, с. 49-50; 4, с. 114-115].

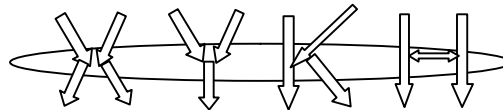
Горизонтальний напрям інтеграції дає особливу перевагу в управлінні асортиментом продукції підприємства з метою:

- переходу від виробництва продуктів, що заміщають до виробництва продуктів, які доповнюють;
- виконання комплектних поставок;
- повного задоволення потреб клієнтів [5, с. 50].

Відзначимо, що для підприємств агропромислового комплексу це особливо важливо, оскільки більшість з них має вузький асортимент продукції і схильні до сезонних коливань попиту. Окремому підприємству важко одночасно забезпечити швидкість оновлення асортименту, повноту задоволення потреб замовника, грамотний продаж, впровадження та супровід своєї продукції.

У працях науковців розрізняють наступні типи горизонтальної інтеграції (рис.2):

– Y-типу – об'єднання підприємств однієї галузі, що виробляють однакову продукцію або здійснюють одні і ті ж стадії виробництва [14]. Він має на меті посилення позиції підприємства шляхом поглинання або контролю певних конкурентів шляхом отримання ефекту масштабу, виграшу на взаємодоповнюваності асортименту товарів, доступу до збутової мережі або до сегментів покупців.

Інтеграція X-типу   Інтеграція Y-типу   Інтеграція K-типу   Інтеграція H-типу

Рис. 2. Типи горизонтальної інтеграції [14]

– X- або K-типу – об'єднання підприємств, що випускають взаємозв'язані товари. Наприклад, підприємство, що виробляє фотоапарати, об'єднується з підприємством-виробником фотоплівки або хімреактивів для фотографування [14]. При цьому X-інтеграція – це об'єднання взаємодоповнюючих, схожих за масштабами збуту підприємств або напрямів діяльності, а K-інтеграція – це приєднання підприємства або додаткового напрямку без зміни основного напрямку діяльності.

– H-тип (конгломератне злиття) – об'єднання підприємств різних галузей без наявності виробничої спільності, тобто злиття такого типу – це злиття підприємства однієї галузі з підприємством іншої галузі, що не є ні постачальником, ні споживачем, ні конкурентом [14].

Вертикальні інтеграційні об'єднання являють собою поширене явище в сучасній аграрній економіці. Вони дозволяють об'єднати в один господарський механізм суб'єктів агробізнесу, що діють у змішаних і взаємопов'язаних галузях.

Розвиток вертикальної інтеграції вносить зміни в процес відтворення суспільного капіталу. Переробка сільськогосподарської продукції стає виключно справою промисловості. Роль сільського господарства зводиться до постачання сировини для переробної промисловості. У цих умовах вся продукція сільського господарства (або майже вся) набуває товарної форми і реалізується промисловим підприємствам. Продукти харчування у все більшій масі починають надходити до споживання тільки у вигляді товарів промислового

виробництва: молоко від молокозаводів, фрукти та овочі від консервних заводів і холодильних підприємств, м'ясо від м'ясокомбінатів.

І саме тому доцільно виділити підсистеми вертикальної інтеграції, в якій можуть бути виділені відносно самостійні інтегровані блоки продовольчих і непродовольчих товарів: м'ясний (підприємства з відгодівлі великої рогатої худоби, свинини, птиці, м'ясокомбінати, холодильники), молочно-маслосироробний (молочні комплекси, маслосирзаводи), плодоовочевий, виноградарсько-виноробний, зерновий, бурякоцукровий, олієжировий, чайний; шкіряно-взуттєвий, хутровий, тютюновий, ефіроолійний [12, с. 179, 308].

Наведені на рис. 1 інтегровані блоки є властивими для України (навіть чай виробляється з власної сировини – трав і ягід). Кожен блок своєю кінцевою метою вбачає забезпечення потреб держави в продовольчих і непродовольчих товарах сільськогосподарського походження [12, с. 308].

Виділяють такі типи вертикальної інтеграції, як: інтеграція “донизу”, прикладом якої є приєднання заводу – виробника сировини чи напівфабрикатів до підприємства, яка здійснює головне виробництво; виробнича інтеграція “догори”, яка є протилежною за змістом до першого типу; невиробнича інтеграція “догори” включає сферу розподілу [10, с. 78].

Діагональна інтеграція – об'єднання підприємств, що знаходяться на різних рівнях паралельних гілок виробничого циклу та проводиться з метою: зниження диверсифікації ризику і надання тиску на постачальників і споживачів [7, с. 93].

Поряд з вищезазначеними напрямками інтеграції розрізняють і інші її різновиди: конгломеративний – коли під одним управлінням зведені установи або види діяльності, не мають прямого відношення до основного бізнесу окремо взятої підприємства [15]. На сучасному етапі розвитку наукових ідей інтеграції та практичного їх застосування поняття “конгломеративна інтеграція” значно поширене, воно устоялося і не викликає дискусій.

В економічній літературі також виділяють такий вид інтеграції як квазівертикальний. При ньому інтегруються виробництво і збут продукції, здійснюються відповідно незалежними підприємством і збутовою мережею, але під контролем провідного підприємства [8].

У зарубіжних країнах отримує розвиток так звана “циркулярна інтеграція”. Особливо це стосується зернового господарства, де елеватори об'єднуються поряд з борошномельними і комбикормовими заводами, займаються випуском круп'яних, різних видів харчових продуктів і різного роду преміксів (добавок до кормових сумішей) [8].

Як зазначає Гусаков В.Г., слід виділити ще одну форму розвитку горизонтальної інтеграції сільськогосподарських підприємств – інтеграція міжгосподарська, яка являє собою форму співробітництва юридично самостійних підприємств, засновану на координації їх дій, обміні продуктами своєї діяльності, створення спільних служб з метою досягнення більш високої продуктивності праці на базі оптимальної концентрації і спеціалізації виробництва і реалізації досягнень науково-технічного прогресу [3, с. 114-115].

Дем'яненко С.І. вбачає доцільним виділити наступні форми інтеграції: пряма, зворотна. Пряма – управлінські рішення щодо організації виробництва, а часто і виробничо-фінансові функції бере на себе підприємство-інтегратор, яке знаходиться на попередніх ланках звичайного інтеграційного процесу [6, с. 51]. Зворотна – в ролі інтегратора виступає післясільськогосподарська ланка – переробні підприємства, торгівля, кооперативи по збуту, переробці

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене про критерії класифікації інтеграційних об'єднань, які існують в Україні та за кордоном, можна зробити висновок, що виникнення і розвиток даних утворень є результатом аграрної реформи, і зокрема земельної. Діяльність даних інтеграційних одиниць відіграє значну роль у ефективному розвитку агробізнесу.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник] / – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Гарасим А.П. Формування і ефективність інтегрованих виробництв у молокопродуктовому підкомплексі АПК: [автореферат] / А.П. Гарасим. – Тернопіль, 2003. – 20 с.
3. Гусаков В.Г. Экономика организаций и отраслей агропромышленного комплекса: В 2 кн. Кн1 / В.Г. Гусаков. – Мн.: Беларус. наука, 2007. – 891 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живаго великорускаго языка / В.И. Даль. – М.: Видання книгаря-друкаря М.О. Вольфа, 1880. – 624 с.
5. Дем'яненко С.І. Економіка і організація агропромислових формувань / С.І. Дем'яненко, М.Й. Хорунжий, О.Г. Боброва, П.В. Коваль. – К.: КНЕУ, 2006. – 301 с.
6. Добринин В.А. Актуальные проблемы экономики агропромышленного комплекса / В.А. Добринин. – М.: МСХА, 2001. – 402 с.
7. Замазій О.В. Інтеграційні процеси у механізмі управління діяльністю підприємств сфери малого бізнесу / О.В. Замазій // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 5, Т. 3. – с. 91-94.
8. Камаева В.Д. Экономическая теория: [учеб. для студ. высш. учеб. заведений] / В.Д. Камаева. – 6-е изд. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 462 с.
9. Макеенко М.М. Проблемы межхозяйственной кооперации и аграрно-промышленной интеграции / М.М. Макеенко. – М.: БНИИЭСХ, 1977. – 326 с.
10. Нікітченко С.О. Концентрація та поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі / С.О. Нікітченко // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С. 77-83.
11. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: [практичний посібник] / За ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
12. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу: [підручник] / М.Й. Хорунжий. – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.
13. Чугаєвська С.В. Інтеграція в молокопродуктовому підкомплексі: [автореферат] / С.В. Чугаєвська. – К., 2005. – 20 с.

14. Інтеграційні стратегії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advanter.com.ua/articles.php?articlesid=17>

15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://alldisser.com/part/ref-26252.html>.

Summary

Bunetskaya N.V.

Poltava state agrarian academy

ESSENCE AND CRITERIA OF INTEGRATION IN APK

The views of economists on the meaning of the definition of integration are considered in the article. The main criteria for classification of integration associations were determined.

Key words: *agro-industrial enterprises, integration, integration association.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43.02:339.13

Васильчак С.В., д.е.н., професор¹©,
Циганюк А.В., к.е.н., зав. сектором стратегічного планування²
Дубина М.П., аспірантка¹

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

²Науково-дослідний економічний інститут, м. Київ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

У статті наводиться теоретичне обґрунтування необхідності державного регулювання аграрного сектора економіки України, а також показано його механізм формування, розвитку та функціонування інфраструктури аграрного ринку.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, механізм державного регулювання, ринок.

Постановка проблеми. Ефективний розвиток аграрного сектору нашої держави залежить від цілої низки факторів, вплив яких повинен бути збалансованим та скоординованим. Ситуація на світових ринках сільськогосподарської продукції щорічно змінюється в різних напрямках, і, на жаль, вітчизняні виробники та споживачі відчувають ці зміни в повному обсязі. Тому головним критерієм ефективності державного регулювання є здатність відповідних державних інститутів послабити вплив негативних змін кон'юнктури, що відбуваються на світових ринках сільськогосподарської продукції.

Саме відсутність такого державного регулювання є на сьогодні суттєвою проблемою, що стримує розвиток сільського господарства в Україні. Звідси досить важливу роль у розвитку аграрного сектору повинна відігравати держава, проводячи реформи галузі й створюючи умови для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню ролі держави в удосконаленні форм господарювання в АПК та його інфраструктурній сфері присвячено праці російських та вітчизняних дослідників, серед яких - Л. Абалкін, І. Лукінов, В. Амбросов, П. Саблук, С. Мочерний, В. Юрчишин, М. Корецький, Г. Мостовий, О. Амосов, О. Олійник, Г. Андрусенко, М. Хорунжий.

Механізми і форми державного регулювання аграрного сектору узагальнено в наукових дослідженнях Б. Гунського, М. Дем'яненка, С. Кваші, Л. Мельника, В. Радченка, М. Сахацького, М. Янківка.

Мета статті. Метою статті є виділення факторів, які обґрунтовують необхідність державного регулювання аграрного сектору України.

© Васильчак С.В., Циганюк А.В., Дубина М.П., 2011

Виклад основного матеріалу. Аграрний сектор є найбільш важливою і життєво необхідною галуззю в структурі народногосподарського комплексу, яка забезпечує продовольчу безпеку і продовольчу незалежність нашої держави. Тому його розвиток має бути пріоритетним. Аграрний сектор України формує 16-17% валового внутрішнього продукту та близько 60% фонду споживання населення, займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту та має позитивне торговельне сальдо. Галузь забезпечує зайнятість 4 млн. сільських жителів [6, с.3].

Однак, сьогодні його стан залишається достатньо складним та вимагає здійснення комплексних масштабних реформ, головна роль при проведенні яких має належати державі. Саме тому серед об'єктів державного регулювання особливе місце повинен займати аграрний сектор економіки, що обумовлюється наступними факторами:

- гарантуванням продовольчої безпеки країни та її мінімальна залежність від імпорту продуктів харчування;
- низькою інвестиційною привабливістю галузі, яка пов'язана зі значними ризиками, впливом природно – кліматичних умов, сезонним характером, тривалістю виробничого циклу, що і визначає потребу даного сектору в авансованих коштах;
- непостійністю цін і доходів в агропромисловому виробництві, що залежить від природних факторів і кон'юнктури ринку;
- переважанням в аграрному секторі виробництва сировини і проміжної продукції для інших галузей економіки;
- необхідністю захисту вітчизняного сільгоспвиробника від імпорту продовольчих товарів та підтримки належного рівня його конкурентоспроможності для участі у міжнародній торгівлі;
- потребою розв'язання соціальних питань села;
- вузькою спеціалізацією робочої сили та її обмеженість рамками переважно сільськогосподарської зайнятості;
- впливом сільського господарства на розвиток інших галузей економіки (сільське господарство сприяє створенню робочих місць в інших секторах економіки, підтримує розвиток сільських територій, зберігає розселення, запобігаючи, таким чином, надмірній урбанізації).

Ця група факторів пов'язана з особливостями сільського господарства як галузі та її роллю і місцем в економіці держави [7, с.197].

Сьогодні в багатьох програмних документах, які розробляються з метою активізації державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки України, досить часто застосовується поняття “механізм державного регулювання” як при вирішенні проблем розвитку галузі взагалі, так і при розв'язанні окремих питань.

Однак чіткого визначення поняття “механізм державного регулювання” стосовно розвитку аграрного сектору економіки України сьогодні не існує. У науковій літературі ця категорія трактується по-різному. Так, механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-

економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки" [5, с.8]. Л. Дідьківська та Л. Головка визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки змішаного типу як систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства [1, с.21]. М. Корецький та І. Кириленко у своїх працях підкреслюють, що зміст поняття "механізм державного регулювання економіки" можна визначити як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних і правових функцій [2, с. 255; 3, с.16].

П.Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін. У той же час він наголошує, що державний механізм регулювання аграрного виробництва "включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання) господарською діяльністю суб'єктів аграрної економіки" [2, с.590].

Отже, можна зробити висновок, що механізм державного регулювання аграрного сектора економіки – це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на таких функціях і принципах, які б забезпечували, за допомогою форм, методів і засобів, ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення поставленої мети та розв'язання протиріч.

Сьогодні основні проблеми, що вимагають якнайшвидшого вирішення, стосуються, насамперед, обсягів державної підтримки сільського господарства (табл.1).

Для ефективного державного регулювання інфраструктури аграрного ринку необхідно визначити оптимальні пропорції розвитку окремих її елементів, розробити концепцію "ідеальної" моделі, яка б базувалась на сучасних світових здобутках у цій сфері, враховувала специфіку перехідного типу економіки України та особливості національної ментальності. Тобто перехід від існуючої моделі інфраструктури аграрного ринку до "ідеальної" має здійснюватись поетапно, за допомогою окремого набору методів, важелів та засобів державного регулювання на кожному з етапів.

Формування ринкової інфраструктури АПК в Україні відбувається повільними темпами. Це стосується створення та забезпечення умов для ефективного функціонування достатньої кількості товарних бірж, оптових ринків, аграрних палат, агроторгових домів, магазинів, аукціонних торгів племінною та продуктивною худобою, системи цінового моніторингу, торгово-кредитних компаній тощо.

Гальмується розвиток нової організаційно-правової структури в українському селі – сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, незважаючи на те, що офіційна політика держави направлена на підтримку обслуговуючої кооперації. Серед головних причин, що стримують розвиток

обслуговуючої кооперації на селі – недосконалість законодавства, брак коштів для заснування кооперативів, невпевненість фахівців у справі, недостатня поінформованість населення [4, с.8].

Таблиця 1

Державна підтримка сільського господарства у 2009 році, тис. грн.*

Категорії господарств	Отримано коштів за звітний рік		У тому числі			
			Для підтримки виробництва продукції рослинництва		Для розвитку тваринництва	
	За рахунок бюджетних дотацій	За рахунок ПДВ	За рахунок бюджетних дотацій	За рахунок ПДВ	За рахунок бюджетних дотацій	За рахунок ПДВ
Господарські товариства	9343,5	8775,3	198,3	1479,3	2873,5	7296,0
Приватні підприємства (включаючи фермерські)	13914,0	3644,5	4755,7	501,7	5540,9	3142,8
Виробничі кооперативи	108,0	532,0	7,0	-	100,0	532,0
Міжгосподарські та інші організації	-	1613,6	-	-	-	1613,6
Державні підприємства	303,6	342,9	251,0	9,0	15,9	333,9

*Джерело: Статистичний бюлетень. Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2009 році.

Функціональне призначення господарського механізму полягає в тому, щоб вимоги економічних законів перевести в площину практичної діяльності людей. Господарський механізм включає організаційні форми діяльності, економічні (господарські) форми реалізації, юридично закріплені норми та принципи і методи управління. Призначення ж механізму державного регулювання полягає в забезпеченні трансформаційних процесів у структурних елементах господарського механізму таким чином, щоб максимально задовольнити запити суспільства та державні інтереси. Тому логічно згрупувати методи, інструменти та важелі державного регулювання так, щоб вони відображали структуру господарського механізму. Організаційні та управлінські методи об'єднано в одну групу тому, що це доцільно з функціональної та методологічної точок зору (рис. 1).

У світовій практиці використовується ще один засіб опосередкованого впливу держави на ринкові процеси – державні корпоративні права, які поєднують організаційно-управлінські, правові, економічні методи, інструменти та важелі. У післяприватизаційний період держава виступає одночасно як владна структура, механізм економічного регулювання, підтримки і стимулювання і як власник майна. При цьому надто важливим є баланс усіх трьох елементів,

оскільки перевага одного з них призводить до ослаблення державної влади, стримує активність агентів ринку. Використання цього засобу регулювання інфраструктури аграрного ринку дозволяє опосередковано впливати на дотримання стандартів біржової торгівлі, задіяти механізми концентрації попиту та пропозиції на сільгосппродукцію, забезпечити вільне ціноутворення [4, с.12].

Рис.1. Механізм державного регулювання інфраструктури аграрного ринку*

*Джерело: [4, с.13].

Поєднання організаційно-управлінських, правових та економічних важелів державного регулювання, застосування механізмів управління державними корпоративними правами сприяє ефективному регулюванню інфраструктури аграрного ринку, який здатний не лише впевнено впливати на

формування, розвиток та функціонування її об'єктів, але й якісно наповнювати їх товарними та фінансовими потоками.

Перспективність запропонованої концептуальної моделі інфраструктури аграрного ринку полягає в тому, що закладені до неї принципи розвивають конкуренцію всередині системи, спонукаючи її до самоудосконалення.

Висновки. До основних проблем розвитку аграрного сектора необхідно віднести низьку ефективність сільськогосподарського виробництва; недосконалість механізмів інвестиційного забезпечення; проблему деформації цінкових пропорцій; нераціональне використання та відсутність ринку землі сільськогосподарського призначення; проблему забезпеченості основними виробничими засобами; недосконалість інфраструктури та механізмів регулювання кон'юнктури аграрного ринку; деформацію структури виробництва та загострення соціальних проблем у сільській місцевості.

Причин, що зумовили такий стан справ, досить багато, але головна з них – це низька ефективність державного регулювання через відсутність стратегії розвитку галузі, послідовної державної політики щодо підтримки розвитку аграрного сектора, безсистемність і некомплексність розв'язання завдань аграрної реформи, відсутність зваженої державної політики розвитку села та механізмів її реалізації.

Література

1. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 209 с.
2. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
3. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: Моногр. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 260 с.
4. Косенко В.В. Державне регулювання розвитку інфраструктури аграрного ринку // Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.02. – Харків: НАДУ ХРІДУ, 2005. – 20с.
5. Кулик А.М. Державне регулювання економічного розвитку приватних агроформувань в Україні // Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03. – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 21с.
6. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села/ Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. – 2009. - №7. – С. 3–12.
7. Шульга О.А. Теоретичні основи та об'єктивна необхідність державного регулювання аграрного сектора економіки України/ О.А. Шульга // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №2, Т.2. – С. 195-198.

Summary

Vasylchak S.V.,¹ Tsyganiyk A.V.², Dubyna M.P.¹

*¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²Scientific and Research Economic Institute

STATE ADJUSTING OF AGRARIAN MARKET INFRASTRUCTURE

The article considers the factors that make necessity of state adjusting of agrarian sector and the mechanism of state adjusting of agrarian market infrastructure is rotined.

Key words: *agrarian sector, agriculture, mechanism of state adjusting, market.*

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 65.015.25:637.1

Васильчак С.В., д.е.н. професор©, **Петриняк У.Я.**, асистент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Проведено аналіз забезпечення молокопереробних підприємств сировиною, а також наведена характеристика сировинних зон. Встановлено структуру закупівель молока за категоріями господарств. Досліджено фактори впливу на виробництво молочної продукції та його ефективність, а також формування попиту на молоко і молочні продукти залежно від впливу чинників: економічних, демографічних та маркетингових.

Ключові слова: сировина, сировинні зони, структура, молочна продукція, витрати.

Постановка проблеми. На ефективність виробництва молочної продукції має вплив багато факторів. Зокрема, це і забезпечення молокопереробних підприємств сировиною, витрати на її доставку та собівартість молочної продукції, ціни реалізації та багато інших. У процесі господарсько-фінансової діяльності кожне підприємство здійснює витрати і за відповідних умов отримує доходи. Проте це дуже складне і відповідальне завдання, оскільки його прагнуть реалізувати всі підприємства, які постійно хочуть працювати на ринку і розуміють, що втриматися на ньому в умовах посилення конкурентної боротьби можливо за умов мінімізації витрат та здешевлення продукції. Основними витратами, які впливають на збільшення собівартості молочної продукції в молокопереробних підприємствах, є витрати на доставку сировини та збут готової продукції.

Аналіз останніх досліджень. За останній період часу чимала група науковців приділяла увагу теоретичним, методичним та практичним аспектам розвитку виробництва молока та молочних продуктів, їх конкуренції, проблемам формування відносин між виробниками молока та переробними підприємствами, питанням розвитку ринку молочної продукції, її експорту. До них можна віднести В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, Т.Г. Дудара, М.М. Ільчука, Ю.С. Коваленка, О.В. Крисального, В.Я. Месель-Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.К. Пархомця, С.І. Поперечного, П.Т. Саблука, Г.В. Черевка, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та багато інших. Разом з тим, на фоні розробки загальнотеоретичних і прикладних досліджень формування ринку продукції нез'ясованими залишилась ціла низка конкретних питань, зокрема, забезпечення молокопереробних підприємств сировиною, дослідження факторів впливу на виробництво молочної продукції, які і зумовили мету написання даної статті.

© Васильчак С.В., Петриняк У.Я., 2011

Виклад основного матеріалу. Виробничі потужності молокопереробних підприємств у Львівській області складають близько 20 млн.т молока на рік. Проте наявні потужності молокопереробної промисловості за різними видами продукції використовують в середньому на 20-45% [4,с.53]. Основною причиною недовикористання виробничих потужностей молокопереробних підприємств є незабезпеченість їх молоком як сировиною. Скорочення обсягів виробництва молока за рахунок зменшення поголів'я корів і зниження їхньої продуктивності та низьких закупівельних цін, негативно впливає на використання виробничих потужностей переробників.

Тенденції щодо забезпечення сировиною молочних підприємств експертами оцінюються як негативні – 80,5% молока заготовляють у господарствах населення (як правило, на селі). Але демографічна ситуація на селі погіршується, молодь переселяється в районні центри, міста. Утримувати корів у приватній власності стає дедалі важче, тому і зменшується їх поголів'я (старше покоління корови продає).

Розглянемо характеристику сировинних зон найбільших молокопереробних підприємств Львівщини. ВАТ “Бродівський завод сухого знежиреного молока” - це один з найпотужніших молокопереробних підприємств у Західній Україні. Статутний фонд підприємства складає 186598 грн. Сировинна зона досить широка і охоплює як виробників молока в Бродівському районі, так і за його межами (табл. 1).

Аналіз таблиці показує, що ВАТ “Бродівський завод сухого знежиреного молока” більше 60% молока заготовляє в Бродівському районі і близько 40% молока заготовляє за його межами (Золочівський, Радехівський, Буський, Перемишлянський райони Львівської області та Зборівський, Кременецький райони Тернопільської області, Радивилівський район Рівенської області). Даний факт підтверджує те, що важливу роль в забезпеченні заводу сировиною відіграють сировинні зони як районів Львівської області, так і інших областей. Така ситуація вимагає від переробного підприємства правильної політики у формуванні закупівельних цін на молоко, щоб мати перевагу як закупівельник на ринку молочної сировини.

Другим великим молокопереробним підприємством на Львівщині, що займає велику питому вагу у виробництві продукції молокопродуктового підкомплексу досліджуваного регіону, є ЗАТ “Галичина”. Компанія створена на основі Радехівського молочного заводу. Виробнича потужність 300 тонн на добу. В 2008 році відкриті нові регіональні структурні підрозділи в Києві, Сімферополі, Кривому Розі і Запоріжжі. В 2009 році компанія планує завершити будівництво національної мережі дистрибуції, відкриваючи філіали в Сумах, Донецьку і ряді інших районних центрів України.

Таблиця 1

Характеристика сировинної зони ВАТ “Бродівський завод сухого знежиреного молока” та продуктивності її складових, до загального обсягу заготівель молока ВАТ, % *

РЕГІОН	2007 р.	2008 р.	2009р.	2009 р. до 2007 р., +,- пунктів
1	2	3	3	4
Бродівський район	60,1	61,4	62,9	+2,8
в т.ч. підприємства	6,7	6,4	6,1	-0,6
господарства населення	53,4	55,0	56,8	+3,4
За межами району – всього	38,2	38,0	37,1	-1,1
в т.ч. підприємства	11,3	10,9	10,1	-1,2
господарства населення	26,9	27,1	27,0	+0,1
З них по районах:				
Золочівський район	11,3	11,6	11,5	+0,2
в т.ч. підприємства	2,3	2,3	2,1	-0,2
господарства населення	9,0	9,3	9,4	+0,4
Радехівський район	3,9	3,6	3,4	-0,5
в т.ч. підприємства	3,9	3,6	3,4	-0,5
господарства населення	0,0	0,0	0,0	0,0
Буський район	2,6	2,5	2,5	-0,1
в т.ч. підприємства	0,4	0,4	0,3	-0,1
господарства населення	2,2	2,1	2,2	-
Перемішлянський район	1,4	1,4	1,2	-0,2
в т.ч. підприємства	0,2	0,2	0,0	0,0
господарства населення	1,2	1,2	1,2	-0,1
Зборівський район Тернопільської області	6,7	6,8	6,9	+0,2
в т.ч. підприємства	0,2	0,0	0,0	-0,2
господарства населення	6,5	6,8	6,9	+0,4
Кременецький район Тернопільської області	4,1	4,1	4,2	+0,1
в т.ч. підприємства	0,0	0,0	0,0	0,0
господарства населення	4,1	4,1	4,2	+0,1
Радивилівський район Рівенської області	8,2	8,0	7,4	-0,8
в т.ч. підприємства	4,5	4,3	4,0	-0,5
господарства населення	3,7	3,7	3,4	-0,3
Закуплено в інших заводів	1,7	0,6	0,0	-1,1
Всього	100,0	100,0	100,0	0,0

* Джерело: розрахунки проведені на основі даних про заготівлю молока за 2007 - 2009 рр.

На території Львівської області підприємство закуповує молоко в основному у Радехівському, Сокальському, Кам'яно-Буському районах. Основу його сировинної зони становлять на сьогодні сільськогосподарські підприємства та господарства населення сусідніх областей (більше 50% всієї закупленої молокосировини): Волинської, Тернопільської, Хмельницької та Рівненської областей (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика сировинної зони ЗАТ «Галичина» (2009 р.)*

Область і виробники	Обсяги закупівлі, тонн	Частка області в структурі сировини ЗАТ, %	Частка виробників в обсязі закупленого молока в області, %
Львівська	53006	46,0	100,0
господарства населення	51204	46,2	96,6
підприємства	1802	41,1	3,4
Волинська	25350	22,0	100,0
господарства населення	24564	22,2	96,9
підприємства	786	17,9	3,1
Тернопільська	14980	13,0	100,0
господарства населення	14591	13,2	97,4
підприємства	389	8,9	2,6
Хмельницька	5762	5,0	100,0
господарства населення	5261	4,7	91,3
підприємства	501	11,4	8,7
Рівненська	16132	14,0	100,0
господарства населення	15229	13,7	94,4
підприємства	903	20,7	5,6
Всього	115230	100,0	100,0
господарства населення	110849	100,0	96,2
підприємства	4381	100,0	3,8

* Джерело: розрахунки автора на основі даних ЗАТ «Галичина».

Дослідження показали, що основним партнером молокопереробного заводу є господарства населення – більше 96% молока, що він закуповує на переробку, виробляють у цих господарствах Львівської та сусідніх областей. Це узгоджується із структурою закупівель молока як попереднім переробним підприємством (рис.1.) та структурами закупівель інших підприємств молокопродуктового підкомплексу.

Рис. 1. Структура закупівель молока ЗАТ «Галичина» за категоріями господарств, у 2009 р., % (розробка автора)

Основною причиною недовантаження виробництва є сезонність (в зимовий період зменшується, а в літній збільшується). Вона є болючою проблемою для молокопереробних підприємств, яка прямо пов'язана з сезонністю виробництва молока і його постачанням. В Україні цей показник становить 2,0 - як в більшості розвинутих країн - 1,2 - 1,3.

Із дослідження проведеного аналізу ми бачимо, як багато факторів впливає на виробництво молочної продукції та його ефективність. Про економічні показники функціонування молокопереробних підприємств свідчить таблиця 3.

Таблиця 3

**Економічні показники функціонування молокопереробних підприємств
Львівської області***

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. в % до 2005 р.
Кількість підприємств	42	36	33	25	22	57,1
Середня чисельність працюючих, осіб	2938	3294	3993	3311	3324	83,2
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	252,3	374,5	570,3	321,6	301,1	119,3
Рівень витратомісткості продукції, грн.	0,84	0,86	0,90	0,92	0,93	110,7
Матеріаломісткість продукції, грн.	0,64	0,61	0,64	0,66	0,73	114,1
Продуктивність праці на працюючого, тис. грн.	85,9	110,7	101,8	109,4	116,4	135,5
Валові інвестиції в основний капітал з розрахунку на одиницю виробленої продукції, грн.	0,06	0,16	0,19	0,14	0,08	33,3.

*Джерело: розраховано на основі даних Головного управління статистики у Львівській області [3].

З результатів проведених розрахунків (табл.3) видно, що кількість молокопереробних підприємств у Львівській області за досліджуваний період зменшилась, проте дещо зросли суми реалізованої ними молочної продукції (в зв'язку із зростанням цін) та збільшилась кількість їх працівників. Порівняно із 2005 роком обсяги реалізації почали зменшуватись. Незважаючи на підвищення річного рівня продуктивності праці на 135,5%, рівень витратомісткості одиниці продукції за досліджуваний період зростає на 10,7%. Це можна пояснити незначним зростанням ціни на сировину та значним подорожанням енергоносіїв. Найбільші обсяги валових інвестицій в основний капітал переробних

підприємств були проведені у 2006 р. та 2007 р., при цьому різко зменшилась кількість підприємств, що здійснювали ці інвестиції – з 22 до 16.

Як доводить дослідження, основними витратами, які впливають на збільшення собівартості молочної продукції в молокопереробних підприємствах, є витрати на доставку сировини та збут готової продукції. Адже від їх величини залежить сума прибутків та рентабельність молокопереробного підприємства.

Проведемо аналіз структури витрат реалізованої молочної продукції на прикладі ЗАТ “Галичина” (табл. 4).

Таблиця 4

Структура витрат реалізованої молочної продукції ЗАТ “Галичина”

Статті витрат	2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2009р. +,- до 2006р., (в %)
	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%	
Всього витрат	17369	100,0	30932	100,0	34462	100,0	53059	100,0	В3,1р.
В т. ч. собівартість реалізованої продукції	14099	81,2	24224	78,3	24806	72,0	33144	62,5	В 2,4р.
адміністративні витрати	418	2,4	927	3,0	1041	3,0	1426	2,7	В 3,4р.
витрати на збут	2307	13,3	4967	16,1	7791	22,6	17120	32,3	В 7,4р.
інші операційні витрати	545	3,1	814	2,6	824	2,4	1369	2,5	В 2,5р.

Динаміка суми витрат на реалізовану продукцію свідчить, що вони в даному підприємстві з кожним роком зростають. За досліджуваний період збільшилися втриє. Це пояснюється тим, що підприємство дещо розширило асортимент продукції. Проте висока матеріалоемність продукції, великі транспортні видатки через подорожчання пального та витрати на збут, утримання основних засобів, які не повністю завантажені у виробництві, в основному і спричиняють зростання собівартості молочної продукції та негативно впливають на фінансові результати даного підприємства. Подібна ситуація і в інших молокопереробних підприємствах Львівщини.

Заслуговує на увагу аналіз витрат на реалізацію (збут) готової продукції. Розглянемо, яку саме питому вагу вони становлять у всіх витратах реалізованої продукції на даному підприємстві. Із даних вище поданої таблиці видно, що сума витрат на збут та їх питома вага в структурі всіх витрат збільшується: зокрема питома вага їх збільшилася із 13,3% в 2006 році до 32,3% у 2009 році, що є дуже багато. На даному підприємстві це пов'язано із розширенням відділу маркетингу та збільшенням кількості і вартості рекламних заходів, направлених на просування молочної продукції, її дегустації та освоєння ринків, як регіонального так, і міжрегіонального.

Проведемо детальний аналіз транспортних витрат, які мали молокопереробні підприємства на заготівлю молочної сировини.

В процесі дослідження основні молокопереробні підприємства (одну третю від загальної кількості) ми розмістили залежно від обсягу переробки молочної продукції – від 77 тис. тонн до 22 тис. тонн. Як видно із таблиці 5, при потужному виробництві, наявності сировинної бази є кращими виробничі показники підприємства.

Таблиця 5

**Кількісні показники молокопереробних підприємств
Львівської області у 2009 році**

Підприємство	Обсяг переробки молочної сировини, тис. т/рік	Закупівельна ціна на молоко, грн./т	Радіус доставки, км	Транспортні витрати на 1 т. молока, грн.	Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн.	Рівень рентабельності, %
ЗАТ "Галичина"	77	1992	45	859	53059	10453	19,7
Львівський міський молокозавод	70	1893	96	1301	60839	9004	14,8
Львівський міський молококомбінат	58	1945	62	1105	37947	6451	17,0
Самбірський молокозавод	57	1824	67	1122	5918	935	15,8
Городоцький молокозавод	51	1888	62	1024	11867	1911	16,1
Дрогобицький молокозавод	40	1863	62	1096	19810	2377	12,0
Стрийський молокозавод	29	1855	51	987	21529	3552	16,5
Жовківський молокозавод	22	1898	46	1031	6471	1126	17,4

Ціна закупки молока на всіх підприємствах коливається в межах 1824-1992 гривні за тонну. При цьому найвища ціна виявлена на ЗАТ "Галичина", Львівський міський молококомбінат. Ці підприємства, укладаючи угоди із постачальниками про вищі, порівняно з іншими, ціни, мають можливість обирати менш віддалених виробників молока, тобто радіус доставки і транспортні витрати у них менші. Якщо порівняти два підприємства, де найбільший радіус доставки Львівський міський молокозавод – 96 км та найменший радіус доставки ЗАТ "Галичина" – 45 км, то ми спостерігаємо таку закономірність: транспортні витрати на одну тонну молока в першому підприємстві в 1,5 раза більші, ніж в другому, і становлять відповідно 1301 і 859 гривні.

Ще один приклад. Два Львівський міський молокозавод та Львівський міський молококомбінат. Незважаючи на те, що перший має більші обсяги переробки сировини на 20,7%, проте більша відстань доставки сировини та більші транспортні видатки, більші витрати невиробничого характеру спричинили те, що тут рентабельність нижча і становить 14,8%. Найбільшу рентабельність мають ЗАТ "Галичина" – 19,7% та Жовківський молокозавод – 17,4%.

Для забезпечення рентабельності молокопереробних підприємств вагоме значення мають ціни на молочну продукцію. За весь період із 2004 до 2008 року ціни на всі молочні продукти мали позитивну динаміку росту. Особливо великий темп росту спостерігався в період 2007 – 2008 років. По даних АПН (Агенства промислових новин) середній рівень оптово-відпускних цін на більшість вітчизняних молочних продуктів з початку 2007 року по серпень 2008 року зріс на 20-60% (залежно від продукту і виробника) [2, с.42]. Найбільші темпи росту відзначаються в сегменті сичужних сирів і вершкового масла – від 41% і 63% відповідно. Не варто також забувати і про роздрібну торгівлю надбавку, яка складає від 15% до 45%. Враховуючи інфляційні процеси, ріст закупівельних цін на сировину і енергоносії, у 2011 році необхідно очікувати нове підвищення цін. Зважаючи на це, тенденція росту цін на молочну продукцію збережеться і в майбутньому.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок про значний вплив таких факторів, як відстань доставки молочної сировини та транспортні видатки, витрати невиробничого характеру, на собівартість молочної продукції. Як показали дослідження, їх вплив в умовах Львівської області посилюється, адже основним партнером молокопереробного заводу є господарства населення (більше 96% молока закуплено на переробку). Крім того, скорочення обсягів виробництва молока за рахунок зменшення поголів'я корів і зниження їхньої продуктивності та низьких закупівельних цін, негативно вплинуло на використання виробничих потужностей переробників. Все це разом і спричиняє невисоку рентабельність молокопереробних підприємств. Тому питання оптимізації витрат, зокрема транспортних, є дуже важливими та потребують окремих досліджень.

Література

1. Васильчак С.В. Формування та розвиток регіонального ринку молока і молочних продуктів // Васильчак С.В. Монографія. – Львів: НВФ "Українські технології", 2005. – 240 с.
2. Михайленко В. Аналіз ринку молока і молочних продуктів України // В. Михайленко. Агенство промислових новин. – Київ.- 2009. - 45с.
3. Статистичний щорічник України за 2009. – Л., 2009. – 553 с.
4. Швець О. О. Розвиток молокопереробних підприємств в Україні / О. О. Швець // Економіка АПК. – 2006. – № 2. – С. 53–58.

Summary

Vasulchak S. V., Petrunyak U.Y.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskij*

FACTORS EFFECTING ON PRODUCTION OF MILK PRODUCTS

An anaylase of raw aferial providinq of milkremare entertainments has been made and a character of raw material zones has been qiven. Milk bayinq structure has been organized according to ekonomy categories. Influenct factors such as demography economy and marketinq upon milk production and its effect upon demand formation for milk and milk production as well have been

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 378. 147

Васильчак С.В., д.е.н., професор¹©, **Вітер О.М.**, к.п.н.², **Цюпко І.В.**, к.е.н.³¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Львівський інститут економіки і туризму³Львівський університет внутрішніх справ

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ АПК

У статті розглядаються дидактичні підходи до викладання фундаментальних економічних дисциплін. Структурування навчального матеріалу, на думку авторів, становить основу методики навчання студентів.

Ключові слова: методика викладання, структурування, алгоритми, графічні моделі.

Вступ. На сучасному етапі інтенсивного розвитку галузей АПК та інтеграції України до європейського простору у всіх сферах діяльності актуальною є підготовка фахівців, що готові працювати в ринкових умовах. Освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника - бакалавра передбачає формування у нього значного запасу знань, умінь поповнювати, розвивати та творчо застосовувати їх у професійній діяльності.

Постановка проблеми. Намагання підготувати фахівця, який відповідав би вимогам часу змушує педагогів включати у навчальні плани та програми найновіші досягнення науки. Однак можливості студентів у засвоєнні та трансформації нової інформації в короткий термін навчання є дуже обмеженими. Розв'язати цю суперечність можна шляхом впровадження у навчальний процес нових методичних підходів до підготовки фахівця.

Аналіз останніх досліджень. Одним із ефективних дидактичних підходів до формування фахівця є структурування навчального матеріалу. Б.І. Коротяєв [1] визначає основні цілі структурування навчального матеріалу:

1) розробка такої структури навчального матеріалу, яка була б найбільш раціональною і економічною з точки зору її засвоєння і зберігання в довгостроковій пам'яті студента;

2) пошук і закладення в створену структуру способу ущільнення матеріалу, його згортання і розгортання, щоб звільнити студента від необхідності тримати в пам'яті великий обсяг фактичного матеріалу;

3) згрупування і побудова навчального матеріалу так, щоб в нього можна було внести як необхідний елемент засвоєння апарат навчально-пізнавальної діяльності; успішне засвоєння студентами цього апарату повинно забезпечити поступальний розвиток їх пізнавальної діяльності, творчих можливостей і здібностей.

Існує велика кількість підходів і моделей щодо структурування навчального матеріалу. Проблеми структурування розглядалися в роботах А. Сохора, Б. Коротяєва, С. Гончаренка, Н.Фролової. Вони пройшли апробацію в реальному педагогічному процесі з конкретними навчальними дисциплінами і дали свої позитивні результати, проте не розглядалися в контексті економічних дисциплін. Такі фундаментальні економічні дисципліни як мікроекономіка та макроекономіка в навчальні програми в Україні почали включатися лише на початку 90-х і проблема структурування матеріалу з цих дисциплін в науково-педагогічній літературі розглядалася недостатньо. Ця проблема є актуальною, оскільки структурування навчального матеріалу з цих дисциплін сприяє перетворенню наукової інформації в навчальну, а це особливо актуально в умовах сучасного інформаційного суспільства, коли загострилася суперечність між швидким зростанням обсягу інформації і можливостями оволодіти цими знаннями.

Фундаментальні економічні дисципліни, зокрема макроекономіка, великою мірою мають прикладний характер, і тому якісне засвоєння основних і базових понять буде сприяти конкурентоздатності і якій професійно-зорієнтованій підготовці майбутнього фахівця. Сохор А.М. [2] розглядає глобальне і локальне структурування навчального матеріалу. Під час глобального структурування важливо забезпечити виділення цілісних, відносно автономних і самостійних систем знань, тобто весь навчальний матеріал доцільно поділити на модулі, в основі кожного з яких лежить теоретична інформація.

Локальне структурування полягає у поділі модуля на відносно автономні частини матеріалу, в які входять нові, або вже засвоєні в попередніх модулях взаємозалежні навчальні елементи. На нашу думку, чим складніший і інформаційно-насиченіший матеріал, тим більш актуальним стає процес виділення структурних елементів (одиниць) теорії. Особливо це стосується дисциплін, в яких визначальним є функціональний підхід. Ми вважаємо, що чим глибше вивчається матеріал, тим більше посилюється логічний зв'язок між структурними елементами теорії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз логічної структури навчального матеріалу і застосування глобального структурування дає підстави говорити про необхідність структурування на локальному рівні під час вивчення економічних дисциплін. Важливим етапом такої роботи є взаємозв'язок структури навчального матеріалу і методики організації його засвоєння, тобто вибір раціональних методів навчання. В сучасній педагогічній науці досліджується комплекс системних методологічних підходів до навчання, які направлені на активізацію пізнавальної діяльності студентів. Ці підходи реалізують психологічну, дидактичну і методологічну складові навчального процесу. На основі досвіду вивчення макро- і мікроекономіки, у вищих навчальних закладах під час підготовки бакалаврів можна зробити висновок, що студентам не завжди просто дається сприйняття навчального матеріалу, а це вимагає концентрації особливої уваги на методах структурування навчального матеріалу на локальному рівні.

Часто локальна структура може бути побудована у вигляді доведення. В структуру будь-якого доведення входять: теза, аргументи (доведення) і висновок. Сохор А.М вважає, що основну складність пояснення представляє використання методів обґрунтування, які пов'язують аргументи з тезою. Саме форма зв'язку аргументу і тези визначає логічну структуру пояснення. Саме на цьому взаємозв'язку повинна бути зосереджена увага викладачів і студентів. На нашу думку, під час вивчення фундаментальних економічних дисциплін, ефективним засобом локального структурування навчального матеріалу є використання алгоритмів, як послідовності точно визначених дій, що ведуть від варіацій початкових даних до шуканого результату. На основі вивчення питання використання алгоритмів можна виділити такі його характерні властивості:

- фінітність - алгоритм є скінченим об'єктом, що є необхідною умовою його механічної реалізованості;
- масовість - це означає, що алгоритм призначений не для однієї конкретної задачі, а для класу однотипних задач;
- дискретність - розчленованість процесу виконання алгоритму на окремі кроки; це означає, що алгоритмічний процес здійснюється в дискретному часі;
- елементарність - кожен крок алгоритму має бути простим, елементарним, можливість виконання якого людиною або машиною не викликає сумнівів;
- детермінованість - однозначність процесу виконання алгоритму; це означає, що при заданих початкових даних кожне дане, отримане на певному (не початковому) кроці, однозначно визначається даними, отриманими на попередніх кроках;
- результативність - алгоритм має засоби, які дозволяють відбирати із даних, отриманих на певному кроці виконання, результативні дані, після чого алгоритм зупиниться.

Алгоритми, які використовуються в процесі структурування макроекономіки, можна поділити на такі види:

- алгоритм представлений у вигляді математичної формули (математична модель);
- алгоритм представлений у вигляді графіка (графічна модель);
- вербальний алгоритм.

Важливу роль графічних моделей під час вивчення економічних дисциплін відзначають ряд авторів [3] сучасних підручників і посібників з економічних дисциплін.

Такий спосіб подання економічних явищ і процесів дозволяє забезпечити доступність і, відповідно, підвищити рівень сприйняття теоретичного матеріалу, оскільки наочність є найбільш відомим та інтуїтивно зрозумілим принципом навчання. Значна роль наочності як важливої складової методики навчання, обумовлена перш за все тим, що вона є засобом пізнання суспільно-політичного життя, економічних явищ та процесів, і суб'єкти учіння є їх безпосередніми спостерігачами. Наочність підвищує інтерес до знань, розвиває логічне мислення і тому процес навчання стає більш легким та зрозумілим. Багато складних

теоретичних положень економічної науки при вмілому застосуванні наочностей стають доступними суб'єктам навчання.

В умовах великих потоків інформації саме наочність сприяє швидкому пізнанню та розумінню всіх процесів, що проходять в економічному житті нашого суспільства. Великий попит на економічні знання в сучасних умовах обумовлює інтенсифікацію навчального процесу, тобто використовує такі засоби, які б допомогли бажаним навчитися за короткий час засвоїти ази економічної науки.

Досвід авторів показує, що активізація навчального процесу передбачає використання таких принципів наочності, котрі сприяють зростанню зацікавленості молоді у вивченні основ економічних наук, а практика навчального процесу сформує певну кількість правил, які сприяють ефективній реалізації принципу наочності:

- будь-які поняття та абстрактні положення засвоюються швидше, якщо вони підтверджуються конкретними фактами та прикладами з економічного життя;

- наочні посібники виступають у навчальному процесі як джерело нових знань та засоби формування практичних вмінь і навичок;

- використання наочності як самостійного джерела інформації для створення проблемних ситуацій, проведення ділових ігор, тобто активізації мисленнєвої діяльності.

Наш досвід показує, що графічні моделі є одним із ефективних методів локального структурування в макро- і мікроекономіці. Без графічних моделей важко уявити собі процес вивчення сучасних економічних дисциплін. Графічні моделі використовуються, щоб допомогти студентам чіткіше уявити собі і зрозуміти важливі економічні зв'язки. Можна навести багато прикладів використання графічних моделей в макро- чи мікроекономіці. Наприклад, студентам 1-го курсу, які тільки починають вивчати початки ринкової економіки, важко визначити, як зміна певних факторів може впливати на стан ринку. При використанні вербальних методів, студенту необхідно запам'ятати, що збільшення попиту приводить до збільшення ціни на товар, а збільшення пропозиції, за інших сталих умов, приводить до зменшення ціни. Це простий приклад, проте бувають випадки, коли змінюються не тільки фактори прямої дії (попит чи пропозиція), але можуть змінюватись і фактори, які непрямо впливають на ціну: дохід, смаки, вподобання, податки на споживача (фактори попиту), зміна цін на сировину і матеріали, витрати виробництва, податки на виробника (фактори пропозиції). Зміни кожного з цих факторів по-різному впливають на стан ринку і змінюють ринкову ціну. Тому, щоб звільнити студента від необхідності запам'ятовувати велику кількість матеріалу ми пропонуємо застосовувати графічні моделі. В процесі вивчення матеріалу, студенти самі відзначають, необхідність і корисність застосування графічних моделей, оскільки вони є наочними і полегшують сприйняття матеріалу. Наш досвід підтверджує, що графічні моделі відіграють позитивну роль у засвоєнні матеріалу лише тоді, коли вони будуть застосовуватися не замість пояснення, а

для підтвердження пояснення навчального матеріалу, тобто у поєднанні графічного та вербального методів.

Графічні моделі ми застосовуємо і для виконання інтерпретаторської і передбачувальної функції, оскільки без графічних моделей важко показати і змодельовати ситуацію, показати наслідки, які можуть відбутися в економіці при зміні одного з чинників. Особливо це стосується макроекономіки, коли існує тісний зв'язок між різними ринками в економічній системі, і зміна одного із факторів впливає на зміну ситуації на інших ринках. Наприклад, студентам важко прослідкувати як зміни, що відбуваються на грошовому ринку, впливають на зміни, що відбуваються на товарному ринку. Для цього необхідно з'ясувати логічний зв'язок між пропозицією грошей, процентною ставкою, і як ця зміна відображається на інвестиційному і товарному ринках. Використовуючи алгоритмічний підхід із застосуванням графічних побудов, студенту не потрібно запам'ятовувати цих зв'язків. Знаючи, що збільшення пропозиції грошей відображається зміщенням кривої пропозиції грошей вправо, студент може графічно показати цю залежність, і в результаті, «читаючи» графік, зробить відповідні висновки. На нашу думку графічні моделі, які мають надзвичайно великі перспективи з точки зору пояснення навчального матеріалу, не достатньо використовуються в дисциплінах, які вивчаються після них. Структурування навчального матеріалу за допомогою використання алгоритмів, тобто за допомогою задання чіткої логічної структури пояснення дає свої позитивні результати, а саме:

- чітка уява цілісного об'єкта аналізу;
- виділення основних критеріїв аналізу;
- розуміння основних понять і термінів, які використовуються в поясненні і їх взаємозв'язків;
- повторне синтезування цілісної картини об'єкта, який досліджується, і формування відповідних висновків.

Висновки. Отже, визначення методів, за допомогою яких можна виокремити окремі структурні елементи навчального матеріалу і визначити у масиві наукових знань головні елементи навчального матеріалу (термінів, понять, властивостей, законів, суджень, закономірностей, фактів, подій тощо) належить до фундаментальних вмінь навчальної діяльності, на формування яких спрямовані зусилля викладачів при підготовці фахівців АПК.

Література

1. Коротяев Б.И. Учение - процесс творческий /Б.И.Коротяев.- Москва: "Просвещение", 1989 – 159 с.
2. Сохор А. М. Логическая структура учебного материала/А.М.Сохор. – М.: "Педагогика", 1984. – 186 с.
3. Баб'як М.М., Пешенкова Л.А., Рибчук А.В. Економічна теорія: Наочний посібник/ Баб'як М.М., Пешенкова Л.А., Рибчук А.В. -Дрогобич: Вимір, 2002.- 204 с.

Summary

Vasylchack S.V.¹, Viter O.M.², Cjupko I. V.³

*¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²Lviv State Institute of Economic and Tourism

³Lviv State University of Internal Affairs

**PEDAGOGICAL APPROACHES OF DIDACTING ECONOMIC
DISCIPLINES TO SPECIALIST OF AIC**

*In the article surveyed main didactical approach that providing conducting
main economical disciplines to students.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 631. 2: 338

Вовк М. В., асистент¹©, **Гарасим М.П.**, к.е.н., доцент²¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького²Львівська державна фінансова академія

СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У даній статті розглянуто соціальну та економічну ефективність інвестицій у сільськогосподарських підприємствах. Проаналізовано вплив інвестицій на ефективність господарювання аграрних формувань у Львівській області та запропоновано шляхи її підвищення.

Ключові слова: інвестиції, сільськогосподарські підприємства, соціальна та економічна ефективність, рентабельність продукції.

Постановка проблеми. Інвестиційний процес у сільському господарстві Львівщини приносить значний економічний та соціальний ефект. Так, із зростанням обсягу інвестицій у розрахунку на 1 га зростає середня заробітна плата працівників аграрної галузі, при цьому рівень безробіття в сільській місцевості зменшується. Однак, треба зауважити, що інтенсивно інвестиційні кошти вкладаються лише у третину районів області, при цьому у двох районах взагалі немає сільськогосподарських підприємств, тому інвестиції в основний капітал тут не здійснюються.

Аналіз останніх досліджень. Питання ефективності інвестиційної діяльності в Україні широко висвітлені в працях багатьох економістів. Але недостатньо уваги приділяється питанням ефективності інвестицій на регіональному рівні, їх впливу на соціальне та економічне становище в сільському господарстві.

Мета статті. Метою статті є визначення соціального та економічного ефекту від вкладення інвестицій в сільське господарство Львівської області.

Виклад основного матеріалу. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» [4] вказано, що метою здійснення інвестиційної діяльності є не тільки отримання максимального прибутку, але й досягнення соціального ефекту. При цьому під соціальним ефектом розуміють зростання заробітної плати, створення робочих місць, а з тим і скорочення безробіття, розвиток соціальної та ринкової інфраструктури тощо. Звичайно, можна дискутувати на рахунок того, чи є досягнення соціального ефекту однією з першопричин вкладання приватного капіталу. Однак здебільшого при здійсненні інвестицій зростає заробітна плата, розвивається інфраструктура, зменшується рівень соціального напруження, якщо, звичайно, інвестор прийшов на тривалий період і

не має на меті просто використати ресурсний потенціал підприємства-реципієнта.

Дані табл. 1 показують, що інвестиційний процес у сільському господарстві Львівщини приносить значний соціальний ефект. Так, із зростанням обсягу інвестицій у розрахунку на 1 га з першої до третьої групи зростає середня заробітна плата працівників аграрної галузі майже в 1,6 раза, при цьому рівень безробіття в сільській місцевості зменшується на 0,5%.

Таблиця 1

Вплив обсягу інвестицій в основний капітал сільського господарства на показники соціальної ефективності (заробітну плату в сільському господарстві та рівень безробіття)*

Група районів за обсягом інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	Кількість районів	Інвестиції в основний капітал сільського господарства з розрахунку на 1 га, грн	Середня заробітна плата в сільському господарстві, грн	Середній рівень безробіття в сільській місцевості, %
I – до 2124,55	12	1025,54	831,83	4,0
II–2124,56 –4018,55	3	2603,58	1296,07	3,7
III – понад 4018,56	3	14090,00	1344,44	3,5
Разом та в середньому в області	18	2788,64	976,86	3,9

Однак, мусимо зауважити, що інтенсивно інвестиційні кошти вкладаються лише у третину районів області, при цьому у двох районах (Сколівському і Турківському) взагалі немає сільськогосподарських підприємств, тому інвестиції в основний капітал тут не здійснюються.

Говорячи про соціальну ефективність інвестицій, треба сказати, що детальне вивчення інвестиційного процесу в сільському господарстві дає підстави для висновку, що зазвичай господарства області, як зрештою і в країні загалом, мають неоптимальну структуру трудового потенціалу. Висококваліфіковані працівники з вищою освітою або знайшли більш високооплачувану роботу в інших галузях економіки, або виїхали за кордон, тому основну масу працівників сільськогосподарських підприємств складають пенсіонери та некваліфіковані працівники, крім того, на підприємствах незадовільна трудова дисципліна. Безумовно, така ситуація не влаштовує інвестора, тому виникають ротації у складі працівників. Інвестор пропонує роботу незайнятим молодим людям, які є економічно активними та перспективними щодо подальшого росту. Для них пропонують курси щодо керування новітньою сільськогосподарською технікою та її обслуговування. Така політика щодо персоналу сприяє зниженню безробіття у сільській місцевості та зменшенню соціальної напруженості.

Залучення інвестиційного капіталу передбачає, передусім, збільшення чи оновлення основного капіталу, що безумовно впливає на фондоозброєність праці та фондооснащеність. Зростання фондоозброєності пов'язане зі списанням зношеної, застарілої, ще радянської техніки та заміною її на нові трактори, комбайни та інші агрегати. В області значна сума інвестицій вкладалась у вирощування озимого ріпаку та картоплі, що передбачає закупівлю нових видів сільськогосподарської техніки (тракторів, сівалок, комбайнів, картоплесаджалок та картоплекопачів, а також застосування інтенсивних технологій вирощування відповідних культур. Активізація інвестиційного процесу в галузі птахівництва та свинарства передбачає застосування автоматизованих систем догляду за тваринами, значно полегшуючи працю робітників. У районах із значним розміром інвестованого капіталу спостерігається високий рівень фондоозброєності праці. Дещо вибивається із загальної тенденції висока фондоозброєність праці у Старосамбірському районі, яка спричинена насамперед малою кількістю працівників у двох сільськогосподарських підприємствах, які ще функціонують, а не значним розміром основного капіталу.

Аналогічно зростання інвестицій в основний капітал призводить до зростання фондооснащеності господарства, що проявляється у покращанні показників продуктивності сільськогосподарських угідь та ріллі. При цьому із збільшенням вкладених інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь на 1 тис. грн, фондооснащеність сільського господарства зростає на 882 грн.

Загалом зростання інвестиційних вкладень в основний капітал сільського господарства у 2009 році до 549,7 млн грн спричинило оновлення основних засобів галузі на 22,6% та зменшення їх зношеності порівняно з попереднім роком на 15,6%, що не могло позитивно не позначитись на зростанні показників виробництва продукції. Характерно, що 93,3% інвестицій в основний капітал сільського господарства спрямовується на технічне переоснащення та реконструкцію діючих підприємств і лише 6,7% – на будівництво нових та розширення діючих підприємств [1].

Групування районів Львівської області за обсягом інвестицій в основний капітал сільського господарства з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь та визначення впливу цього чинника на обсяг виробленої валової продукції (табл. 2) показало, що із зростанням інвестицій з першої до третьої групи середній розмір виробленої валової продукції одним господарством збільшується на 3216,73 тис. грн, середній розмір виробленої на 1 га продукції збільшується майже у два рази, а продуктивність праці – на 73,7 тис. грн, або 80%. Таким чином, із зростанням обсягу інвестицій, вкладених в 1 га сільськогосподарських угідь виробництво валової продукції сільського господарства зростає.

Протягом останніх восьми років не було чіткої спрямованості інвестиційних коштів в якусь одну галузь сільського господарства. Так, у 2003–2010 роках спостерігалась тенденція щодо нарощування потенціалу галузі тваринництва, зокрема птахівництва у Пустомитівському, Самбірському, Дрогобицькому та Кам'янка-Бузькому районах і свинарства у Пустомитівському, Сокальському, Буському та Стрийському районах. У цей період індекси

зростання валової продукції тваринництва були більшими, ніж індекси галузі рослинництва.

Галузь рослинництва характеризується активізацією інвестиційної діяльності у 2005–2009 роках, насамперед стосовно вирощування озимого ріпаку на біопаливо в Золочівському, Городоцькому та Буському районах, що безумовно вплинуло на зростання валової продукції рослинництва. Також ефективними виявилися інвестиційні проекти, пов'язані з інтенсифікацією вирощування зернових у Городоцькому та Пустомитівському районах, картоплі – у Кам'янка-Бузькому, Пустомитівському та Сокальському районах, овочів – у Стрийському, Сокальському, Кам'янка-Бузькому та Жидачівському районах.

Таблиця 2

Вплив обсягу інвестицій в основний капітал сільського господарства на показники продуктивності виробництва*

Група районів за обсягом інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	Кількість районів	Інвестиції в основний капітал сільського господарства з розрахунку на 1 га, грн	Виробництво валової продукції сільського господарства з розрахунку на		
			1 господарство, тис. грн	1 га сільськогосподарських угідь, грн	1 працівника, тис. грн
I – до 2124,55	12	1025,54	3351,27	4270,16	91,99
II–2124,56–4018,55	3	2603,58	6536,11	5882,50	159,63
III – понад 4018,56	3	14090,00	6568,00	8210,00	165,69
Разом та в середньому по області	18	2788,64	4242,01	5048,91	113,00

Приріст інвестицій позитивно впливає на зміну виробництва валової продукції сільського господарства як загалом, так і в розрізі окремих його галузей. При цьому зростання інвестицій в основний капітал прямо пропорційно впливає на рівень урожайності сільськогосподарських культур, тобто у тих районах, які відрізняються обсягом інвестицій в основний капітал понад 2250 грн на 1 га, спостерігається на 13,2 ц/га більша урожайність зернових, на 5 ц/га – урожайність озимого ріпаку, на 130,9 ц/га – урожайність овочів. Аналогічно з нарощуванням інвестицій зростає продуктивність корів, яка в районах з високим рівнем інвестицій на 241 кг більша.

Аналізуючи економічну ефективність інвестицій в сільське господарство, підкреслимо, що в районах, де стабільно відбувається інвестиційний процес, господарства одержують позитивні фінансові результати від реалізації продукції. Так, наприклад, у Пустомитівському районі, який є одним із лідерів за обсягом інвестицій в основний капітал сільського господарства вже протягом декількох останніх років, рівень рентабельності виробництва зерна становить 35,2%,

картоплі – 25,8%, овочів – 80,9%, молока – 35,5%, свинини – 78,8%, м'яса птиці – 7,9%, яєць – 13,3%. Зауважимо, що ці показники є найкращими в області.

Дещо складніша ситуація у м'ясному скотарстві, де, для того щоб досягти позитивних показників ефективності, треба ще протягом декількох років нарощувати капітал, насамперед у збільшення основного стада. Крім того, галузь тваринництва потребує переформатування державної політики у сфері регулювання процесу ціноутворення, бо завдяки інвестиціям господарства можуть наростити обсяги виробництва, але за умов, коли ціна є набагато меншою, ніж виробничі витрати, збільшення виробництва не буде мати економічного сенсу.

Відомо, що приріст інвестиційних ресурсів стосовно окремих об'єктів, будь-то підприємство, галузь чи цілий регіон, спричинює синергичний ефект подальшого нарощування інвестиційного капіталу. Тому, особливу увагу слід приділити вивченню впливу інвестиційних вкладень у сільське господарство, яка насамперед характеризується рентабельністю виробництва. А із зростанням інвестованого капіталу рентабельність виробництва також зростає. Правда, високі темпи зростання інвестицій протягом останніх трьох років не призвели до аналогічного темпу зростання рентабельності. Однак, якщо враховувати, що інвестиції не дають ефекту в той період часу, коли вони вкладаються, то зростання обсягу інвестицій в основний капітал сільського господарства слід очікувати в наступні роки.

Висновки. Аналізуючи економічну ефективність інвестицій в сільське господарство, можемо констатувати, що в районах, де стабільно відбувається інвестиційний процес, господарства одержують позитивні фінансові результати від реалізації продукції. Серед внутрішніх чинників формування економічної ефективності інвестиційного процесу в сільському господарстві слід виділити фондоозброєність та фондооснащеність підприємства, показники продуктивності виробництва та рівень рентабельності. Рівень рентабельності відповідно позитивно впливає на підвищення інвестиційної привабливості підприємства, що зумовлює подальше нарощування інвестицій.

Література

1. Інвестиції у Львівській області 2009 : стат. зб. – Львів : ГУСЛЮ, 2010.–103 с.
2. Мазур Н. А. Проблеми і перспективи інвестицій в АПК України / Н. А. Мазур // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 73-77.
3. Однорог М. А. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських підприємств / Однорог М. А. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 5. – С.8-11.
4. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1561-12 із змінами та доповненнями // Відомості ВР. – 1991. - №47. – С. 640-646.

Summary

Vovk M. V.¹, Garasim M.P.²

*¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

²Lviv State Financial Academy

**SOCIAL AND ECONOMIC EFFICIENCY OF INVESTMENTS OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES**

In this article social and economic efficiency of investments is considered in agricultural enterprises. Influence of investments is analysed on efficiency of manage agrarian formings in the Lviv area and the ways of its increase are offered.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 658:658.8:637.1

Волкова І. М., к.е.н.,© Степаненко Н. І., к.е.н.
Житомирський національний агроекологічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНА СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Визначено чинники, що впливають на структуру організаційної системи маркетингових досліджень підприємств АПК. Розглянуто сучасні тенденції розвитку ринку маркетингових досліджень в Україні. Обґрунтовано основні переваги аутсорсингу у галузі маркетингових досліджень.

Ключові слова: маркетингові дослідження, служба маркетингу, дослідницький підрозділ, спеціалізовані маркетингові та консалтингові фірми, аутсорсинг.

Постановка проблеми. Функціонування аграрного сектору економіки на ринкових засадах об'єктивно вимагає застосування сучасних методів планування діяльності господарюючих суб'єктів. Трансформація вітчизняної економіки, розвиток глобалізаційних процесів та посилення конкурентної боротьби на продовольчих ринках обумовлюють нагальну потребу застосування маркетингового інструментарію аграрними товаровиробниками. В умовах невизначеності ринкового середовища з'являються нові специфічні вимоги до процесу прийняття стратегічних рішень, серед яких особливо актуальна полягає в необхідності його забезпечення адекватною інформацією. Ефективним засобом отримання такої інформації є маркетингові дослідження як інструмент адаптації діяльності аграрних товаровиробників до мінливих умов ринку. В цьому контексті нагальною є потреба запровадження дієвої організаційної системи маркетингових досліджень підприємств аграрного сектору на засадах комплексності та системності. Відтак обрана тема є актуальною за сучасних умов розвитку вітчизняного агропромислового виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічні та практичні питання організації та проведення маркетингових досліджень є предметом дослідження західних науковців, зокрема, Армстронга Г., Брауна Т., Дібба С., Котлера Ф., Крофта М., Малхотри Н., Руделіуса В., Черчіля Г. [3, 5, 6, 10]. Методичні та прикладні проблеми маркетингу в аграрному секторі економіки України висвітлено у працях В. Андрійчука, Т. Астратової, В. Власова, Т. Дудара, І. Кириленка, М. Маліка, В.Неганової, П. Саблука, В. Ситника, О. Шпичака та ін. Сучасні тенденції розвитку маркетингових досліджень в Україні є предметом наукового пошуку А Войчака, О. Зозульова, С. Ілляшенко, С. Косенкова, І. Лилик, В. Ортинської, А. Павленко, В. Полторака, А. Старостиної, А. Федорченко [1, 2, 4, 7, 8, 9].

© Волкова І.М., Степаненко Н.І., 2011

Проте недостатньо вивченим та обґрунтованим для сфери агропромислового виробництва залишається питання організаційної побудови системи маркетингових досліджень, у т. ч. доцільності створення окремого дослідницького підрозділу, що й зумовлює необхідність проведення окремого дослідження.

Мета статті. Метою даної статті є обґрунтування системи організації та здійснення маркетингових досліджень на підприємствах аграрного сектору. Об'єктом дослідження є процес здійснення маркетингових досліджень у сфері агропромислового виробництва.

Теоретичною і методологічною основою даного дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених. Поставлені завдання зумовили використання таких економічних методів дослідження: економіко-статистичного – для виявлення тенденцій і закономірностей розвитку ринку маркетингових досліджень в Україні; абстрактно-логічного – для формулювання теоретико-методологічних основ проблеми дослідження, висновків та перспектив подальших досліджень.

Вклад основного матеріалу. Організація маркетингових досліджень безпосередньо пов'язана з основними характеристиками маркетингової служби аграрних підприємств, зокрема її чисельністю, складом, кваліфікацією працівників. Водночас спрямованість маркетингових досліджень визначається стратегічними цілями аграрного підприємства, а також інструментами їх імплементації. З огляду на поставлену проблему, забезпеченість фінансовими та трудовими ресурсами розрізняють два типи організації маркетингових досліджень: діяльність власних дослідницьких підрозділів аграрного підприємства і використання послуг спеціалізованих маркетингових і консалтингових фірм.

Одним із визначальних чинників, що впливають на вибір типу організації маркетингових досліджень, є розмір аграрного підприємства. Великі підприємства, що мають диференційований або диверсифікований товарний портфель, розгалужену систему реалізації продукції, значні фінансові ресурси, створюють власну структуровану, ієрархічну службу маркетингових досліджень. Серед підприємств аграрного сектору до такої категорії належать агрохолдинги–інтегровані агропромислові холдинги з власною інфраструктурою, парком сільськогосподарської техніки. Середні за розмірами підприємства, як правило, не володіють достатніми ресурсами для створення дослідницького підрозділу, тому функції інформаційного забезпечення покладаються на окремих спеціалістів маркетингової служби.

На відміну від великих і середніх, малі підприємства вкрай рідко створюють окрему службу маркетингу, покладаючи відповідні функції на спеціалістів інших відділів, у т. ч. комерційного або збуту. В такому контексті актуальною формою організації маркетингових досліджень для середніх і малих підприємств аграрного сектору є спільна участь різних відділів – транспортного, постачання, збуту, фінансового, бухгалтерії – в процесі збору та аналізу

необхідної інформації. За таких умов спеціалісти підприємства відповідають за збір різноманітної інформації з метою її подальшої обробки та аналізу.

Результати дослідження свідчать, що незважаючи на наявні можливості навіть великі підприємства аграрного сектора часто не вбачають за доцільне здійснювати комплексне маркетингове дослідження власними силами, оскільки воно вимагає високої відповідальності, відповідної кваліфікації та практичних вмінь. Відтак з метою реалізації масштабного маркетингового дослідження такі підприємства залучають допомогу сторонніх спеціалізованих маркетингових фірм, що працюють на комерційних засадах, тобто звертаються до аутсорсингу. Варто зазначити, що маркетингові дослідження сьогодні здійснюють і неприбуткові підприємства, зокрема, державні та громадські організації.

Нині в умовах висококонкурентного продовольчого ринку послуги аутсорсингу набувають все більшої актуальності з огляду на необхідність пошуку підприємствами аграрного сектору резервів протистояння в такій боротьбі. Аналіз існуючих у науковій літературі підходів дозволив виявити основні переваги аутсорсингу для підприємств аграрного сектора. По-перше, забезпечується економія коштів на створення численного колективу дослідницького підрозділу, що має володіти відповідними методами збору, обробки та аналізу інформації. Також зменшуються витрати на забезпечення такого підрозділу спеціальним обладнанням і технічними засобами, в т. ч. комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням. По-друге, спеціалізовані маркетингові й консалтингові фірми, постійно здійснюючи маркетингові дослідження для різних замовників, набувають досвіду дослідницької діяльності, переважно в окремих галузях маркетингу. Отже, підприємство отримує перевірену та достовірну інформацію. По-третє, з метою забезпечення конфіденційності інформації про власну діяльність, яку підприємство-замовник передає маркетинговій фірмі, процес співпраці між даними господарськими суб'єктами регулюється відповідним письмовим договором, який передбачає відповідальність сторін у разі недотримання своїх зобов'язань. По-четверте, забезпечення оперативності одержання звіту про результати маркетингового дослідження. Так, наприклад, при проведенні омнібусу період між отриманням спеціалізованою дослідницькою фірмою замовлення до моменту презентації звіту має пройти не більше одного місяця [9, с. 204].

Показово, що залучення аутсорсингу характерне не тільки для підприємств аграрного сектора, а й промисловості, що свідчить про його актуальність в умовах сьогодення. Розподіл ринку маркетингових досліджень в Україні, що підкреслює дане твердження, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура ринку маркетингових досліджень в Україні за типом пропозиції*

Рік	Дослідження на замовлення		Власні (постійні) дослідження		Всього, тис. дол. США
	тис. дол. США	%	тис. дол. США	%	
2006	11558	76,0	3650	24,0	15208
2007	15459	78,6	4209	21,4	19668
2008	25072	64,2	13981	35,8	39053
2009	24228	67,1	11856	32,9	36084

*Джерело: Павленко А.. Ринок маркетингових досліджень в Україні-2009: експертна оцінка та аналіз УАМ / А. Павленко, І. Лилик // Маркетинг в Україні. – 2010. – №1. – С. 4-9.

Дані, наведені в табл. 1, свідчать, що в структурі ринку маркетингових досліджень частка досліджень, здійснених власними спеціалістами підприємств, складає 32,9 % у 2009 р., решта 67,1 % – це дослідження, реалізовані спеціалізованими маркетинговими чи консалтинговими фірмами. Аналіз основних тенденцій розвитку ринку маркетингових досліджень свідчить, що такі дослідження здійснюються не тільки на замовлення, а й самостійно маркетинговими фірмами за власний рахунок з метою подальшого продажу отриманих результатів іншим підприємствам. В такому сенсі інформація, одержана в процесі реалізації маркетингових досліджень, виступає інтелектуальним товаром, що має попит на ринку серед конкретного кола суб'єктів господарювання.

Успішність виконання маркетингових досліджень значною мірою залежить від організації системи одержання інформації на аграрному підприємстві. Зазначимо, що важливим елементом є наявність окремої служби маркетингу, водночас за умови її відсутності брати участь в даному процесі повинні працівники інших відділів, які акумулюють потрібну інформацію. Значною мірою на процес здійснення маркетингових досліджень впливають такі чинники, як наявність персоналу з відповідним рівнем кваліфікації, ступінь комп'ютеризації, наявність пристроїв для забезпечення оперативного зв'язку. Взаємовідносини між членами дослідницького підрозділу, побудова ієрархії повноважень, підтримка та співробітництво також є елементами організаційної системи маркетингових досліджень.

Отже, на підставі дослідження доцільно виділити три можливі варіанти організації системи маркетингових досліджень підприємств аграрного сектору. Перший варіант передбачає здійснення маркетингових досліджень в умовах відсутності маркетингової служби і зокрема дослідницького підрозділу. За такої ситуації збір та аналіз інформації здійснюють спеціалісти всіх підрозділів підприємства, на яких покладено ті чи інші маркетингові функції. Другий варіант передбачає наявність служби маркетингу на підприємстві, переважно функціонального типу, за якого збір та аналіз інформації здійснюють всі підрозділи, а висновки та рекомендації розробляє керівництво підприємства. Найбільш досконалий варіант організаційної системи маркетингових досліджень

може бути запроваджений на великих підприємствах аграрного сектора, що володіють значними ресурсами, диференційованим товарним портфелем, реалізують продукцію на декількох цільових ринках, переважно здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Значний обсяг роботи, що виконують спеціалісти маркетингової служби таких підприємств, об'єктивно зумовлює створення окремого дослідницького підрозділу, до функціональних обов'язків якого входить забезпечення процесу маркетингових досліджень від етапу постановки проблеми до розробки та презентації рекомендацій щодо її розв'язання.

Висновки. Комерційний успіх або невдача підприємств аграрного сектору на ринку переважно визначається управлінськими рішеннями, які приймаються на підставі інформації, отриманої внаслідок проведення маркетингових досліджень. Водночас ефективність та достовірність результатів досліджень залежить від організаційної системи маркетингових досліджень підприємств аграрного сектору. Відтак вибір відповідного варіанту організаційної системи, адекватного наявним ресурсам підприємства, є запорукою досягнення комерційних цілей суб'єкта господарювання на цільових ринках. Подальші дослідження даної проблеми доцільно спрямувати на обґрунтування напрямів та методів маркетингових досліджень, актуальних для аграрного сектору національної економіки.

Література

1. Ілляшенко С.М. Маркетингові дослідження: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко, М.Ю. Баскакова; за ред. д-ра екон. наук, проф. С.М.Ілляшенка. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 192 с.
2. Косенков С.І. Маркетингові дослідження / С.І. Косенков. – К.: Скарби, 2004. – 464 с.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга: пер. с англ. / Ф. Котлер, Г. Армстронг. – 2-е Европ. изд. – СПб: Издательский дом “Вильямс”, 2002. – 944 с.
4. Лирик І. Ринок маркетингових досліджень в Україні-2008: експертна оцінка та аналіз УАМ / І. Лирик // Маркетинг в Україні. – 2009. – №1. – С. 31-35.
5. Малхотра, Нэреш К. Маркетинговые исследования: практ. руководство: пер. с англ. / Нэреш К. Малхотра. – 4-е изд.: – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 1200 с.
6. Маркетинг: підручник / В. Руделіус, О.М. Азарян, Н.О. Бабенко [та ін.]. – 3-тє вид. – К.: Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2008. – 648 с.
7. Старостіна А.О. Маркетинг: підручник / А.О. Старостіна, Н.П. Гончарова, Є.В. Крикавський [та ін.]; за ред. А.О. Старостіної. – К.: Знання, 2009. – 1070 с.
8. Павленко А. Ринок маркетингових досліджень в Україні-2009: експертна оцінка та аналіз УАМ / А. Павленко, І. Лирик // Маркетинг в Україні. – 2010. – №1. – С. 4-9.

9. Полторак В.А. Маркетингові дослідження: навч. посіб. / В.А. Полторак. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 387 с.

10. Черчилль Г. Маркетинговые исследования: пер. с англ. / Г. Черчилль, Т.Браун; под ред. Г.Л. Багиева. – 5-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 704 с.

Summary

Volkova I., Stepanenko N.

The Zhytomyr National Agroecological University

ORGANIZATIONAL SYSTEM OF MARKETING RESEARCHES OF THE AGRARIAN SECTOR ENTERPRISES

Factors that influence on the structure of the organizational system of marketing researches of the agrarian sector enterprises are certain. Modern progress of market of marketing researches trends are considered in Ukraine. Basic advantages of outsourcing are reasonable in industry of marketing researches.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 332.33:631.6

Велесик Т. А., аспірант*©*Національний університет водного господарства природокористування,
м. Рівне***ПОБУДОВА ЕМПІРИЧНОЇ МОДЕЛІ ЗАЛЕЖНОСТІ ВАРТОСТІ
ОСУШЕНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ВІД ВАРТОСТІ
МЕЛІОРАТИВНИХ СИСТЕМ**

Запропоновано емпіричну модель, котра відображає залежність між вартістю осушених сільськогосподарських земель та вартістю меліоративних систем. Розраховано коефіцієнт кореляції та детермінації, значення котрих свідчать про те, що між факторами існує тісний зв'язок.

Ключові слова: *емпірична модель, земля, ринок осушених земель.*

Постановка проблеми. Україна – країна з розвинутою ринковою економікою, де здійснюється маса торгівельних операцій в тій чи іншій сфері діяльності. Враховуючи обмежену можливість здійснення ринкових змін у сфері землекористування, регламентовану діючим мораторієм, земля нині не виступає товаром і не є об'єктом купівлі-продажу.

Однак, рано чи пізно мораторій буде відмінено, тому першочерговим завданням науковців є розробка рекомендацій щодо забезпечення ефективного функціонування ринку сільськогосподарських земель, в тому числі осушених.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням питань еколого-економічної оцінки меліорованих земель займалися наступні вітчизняні та іноземні вчені: С. Аверьянов, В. Бакарасов, Г. Висоцький, О. Гарнага [1], І. Драчинська, Ю. Жариков, Л. Кожушко [3], А. Костяков, Д. Лико, І. Люта [4], Т. Микитин, О. Песцова, А. Рокочинський, П. Скрипчук [2], Ю. Фесіна, Н. Фроленкова, М. Хвесик, А. Черкасов, А. Шевченко тощо.

Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності встановлення залежності між вартістю осушених сільськогосподарських земель та вартістю меліоративних систем при запровадженні ринку осушених сільськогосподарських земель.

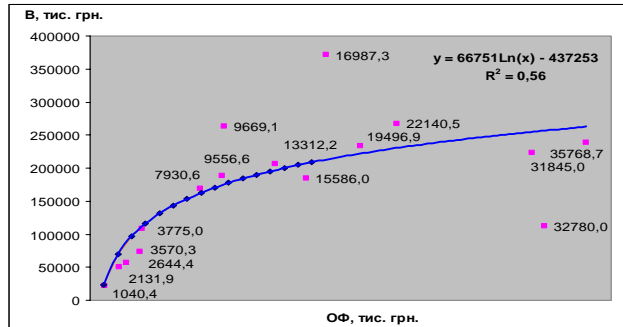
Виклад основного матеріалу. У процесі встановлення взаємозв'язку між вартістю меліоративних систем та вартістю осушених сільськогосподарських угідь, вартість меліоративних систем визначається на основі балансової вартості основних фондів, що знаходяться на балансі підрозділів експлуатаційної служби Рівненського облводгоспу, а вартість осушених сільськогосподарських угідь обчислимо, використовуючи дані про нормативну грошову оцінку земель сільськогосподарського призначення Рівненської області.

---

* Науковий керівник – д.т.н., професор Кожушко Л.Ф.

© Велесик Т.А., 2011

На основі даних Рівненського облводгоспу та Головного управління держкомзему у Рівненській області, спробуємо встановити залежність вартості осушених сільськогосподарських угідь від вартості основних фондів, яку визначимо на основі побудови графіка залежності $V = f(OF)$ (рис. 1).

Рис. 1. Графік залежності вартості сільськогосподарських угідь від вартості основних фондів $V = f(OF)$

Необхідно підібрати емпіричну формулу, оцінити її точність та надійність. Розрахунок проведено в табл. 1.

Аналізуючи графік, наведений на рис. 1, підбираємо формулу типу:

$$V = a + b * \ln(OF) \quad (1),$$

$$\text{або } y = a + b * \ln(x) \quad (2)$$

Робимо перевірку придатності залежності (1) для апроксимації дослідного графіка (рис. 1). Для цього обчислюємо:

$$\bar{x} = \overline{OF} = \sqrt{(x_1 * x_n)} = \sqrt{(1040,4 + 35768,7)} = 6100,3 \text{ (тис. грн.)};$$

$$\bar{y} = \overline{V} = \sqrt{(y_1 * y_n)} = \sqrt{22100,9 + 238239} = 130170,1 \text{ (тис. грн.)}$$

При $\bar{x} = 6100,3$ з графіка (рис. 1), $y_s = 130000$, що практично співпадає з $\bar{y} = 130170,1$. отже, залежність (1) підходить для апроксимації дослідного графіка.

Визначимо параметри a та b за методом найменших квадратів. Для цього лініризуємо залежність (1), тобто:

$$Y = a + b * X \quad (3) \text{ або } Y = a_0 + b * (X - \bar{X}) \quad (4),$$

де a_0 - ордината шуканої прямої в точці $X = \bar{X}$,

$$a_0 = a + b * \bar{X} \quad (5),$$

$$\text{де } X = \ln(x) \quad (6)$$

Обчислюємо $\bar{Y}$ та $\bar{X}$ за наступними формулами:

$$\bar{Y} = a_0 = \frac{1}{n} * \sum_{i=1}^n y_i \quad (7), \quad \bar{X} = \frac{1}{n} * \sum_{i=1}^n x_i \quad (8),$$

$$\bar{Y} = a_0 = 2766567,2 / 16 = 172910,5; \quad \bar{X} = 146,3 / 16 = 9,1$$

Параметр "b" розраховуємо за формулою:

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n X_i * Y_i - n * \bar{X} * \bar{Y}}{\sum_{i=1}^n X_i^2 - n * (\bar{X})^2} \quad (9),$$

$$b = \frac{26442399 - 16 * 9,1 * 1729105}{1354,2 - 16 * 9,1^2} = 66751$$

Обчисливши параметр “b” за формулою (9), можна визначити “Y_p”:

$$Y_p = a_0 + b * X_i \quad (10)$$

Результати розрахунків наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Допоміжні розрахунки для визначення параметрів a і b

№ п/п	y = В	x = ОФ	Y = y	X = ln(x)	XY	X ²	Y _p	(Y _p -Y) ²
1.	22100,9	1040,4	22100,9	6,9	153542,9	48,3	636654,56	3,8*10 ¹¹
2.	49934,5	2131,9	49934,5	7,7	382736,4	58,8	684542,37	4,0*10 ¹¹
3.	57346,1	2644,4	57346,1	7,9	451898,7	62,1	698922,61	4,1*10 ¹¹
4.	72987	3570,3	72987	8,2	597063,2	66,9	718961,65	4,1*10 ¹¹
5.	107879	3775	107879	8,2	888509,1	67,8	722683,08	3,8*10 ¹¹
6.	168619	7930,6	168619	9,0	1513941	80,6	772234,33	3,6*10 ¹¹
7.	188430	9556,6	188430	9,2	1726959	83,9	784683,63	3,6*10 ¹¹
8.	262752	9669,1	262752	9,2	2411190	84,2	785464,84	2,7*10 ¹¹
9.	205870	13312,2	205870	9,5	1955031	90,2	806808,22	3,6*10 ¹¹
10.	184462	15586	184462	9,7	1780816	93,2	817334,35	4,0*10 ¹¹
11.	371341	16987,3	371341	9,7	3616942	94,9	823081,15	2,0*10 ¹¹
12.	233966	19496,9	233966	9,9	2311114	97,6	832278,75	3,6*10 ¹¹
13.	267032	22140,5	267032	10,0	2671703	100,1	840766,36	3,3*10 ¹¹
14.	223606	31845	223606	10,4	2318489	107,5	865028,51	4,1*10 ¹¹
15.	112004	32780	112004	10,4	1164566	108,1	866960,17	5,7*10 ¹¹
16.	238239	35768,7	238239	10,5	2497898	109,9	872784,51	4,0*10 ¹¹
Σ	n = 16		2766567,2	146,3	26442399	1354,2		6,0*10 ¹²

Примітка: колонки Y_p та (Y_p-Y)² обчислюються після визначення параметру “b”

Параметр “a” можна обчислити за формулою:

$$a = a_0 - b * \bar{X} \quad (11),$$

$$a = 172910,5 - 66751,1 * 9,1 = -437253$$

Підставивши значення параметрів “a” і “b” у формулу (2), отримаємо емпіричну формулу, яка має наступний вигляд:

$$B = 66751 * \ln(\text{ОФ}) - 437253 \quad (12)$$

Точність емпіричних формул можна оцінити шляхом побудови довірчих інтервалів (меж) для параметрів формул “a” та “b”. Для цього обчислюємо статистичну дисперсію (D_s) за наступною формулою:

$$D_s = \frac{1}{n} * \sum_{i=1}^n [Y_i - (a - b * X_i)]^2 = \frac{1}{n} * \sum_{i=1}^n (Y_i - Y_{p_i})^2 \quad (13),$$

$$D_s = 6,0 * 10^{12} / 16 = 3,8 * 10^{11}$$

Визначаємо емпіричні середньоквадратичні відхилення параметрів “а” і “b” за відповідно формулами (14) та (15):

$$\sigma_{a_0} = \sqrt{\frac{D_s}{n-2}} * \frac{n}{\sqrt{n * \sum_{i=1}^n x_i^2 - (\sum_{i=1}^n x_i)^2}} \quad (14),$$

$$\sigma_{b_0} = \sqrt{\frac{D_s}{n-2}} \quad (15),$$

$$\sigma_{a_0} = \sqrt{\frac{3,8 * 10^{11}}{16 - 2}} * \frac{16}{\sqrt{16 * 1354,2 - 146,3^2}} = 147520,6; \sigma_{b_0} = \sqrt{\frac{3,8 * 10^{11}}{16 - 2}} = 163899,1$$

Прийmemo надійність обчислення параметрів “а” і “b” P = 0,95 при k = n - 2 = 16 - 2 = 14 ступенів свободи. Визначимо параметр t:

$$t = f(k, P) \quad (16),$$

Таким чином, з формули (16), t = f(0,095; 14) = 2,145.

Обраховуємо довірчі інтервали за формулами (17) та (18).

$$I_{a_0} = (a_0 - t * \sigma_{a_0}; a_0 + t * \sigma_{a_0}) \quad (17),$$

$$I_{b_0} = (b_0 - t * \sigma_{b_0}; b_0 + t * \sigma_{b_0}) \quad (18)$$

Тоді I_{a0} = (-143521; 489342,1); I_{b0} = (-284812,5; 418314,7).

Оскільки параметри a₀ = 172910,5 та b₀ = 66751 входять в межі відповідно I_{a0} = (-143521; 489342,1) і I_{b0} = (-284812,5; 418314,7), то можна говорити про достовірність нашої моделі.

Отже, з надійністю P = 0,95 точність визначення параметру a₀ не більше 1,9%, а точність визначення параметру b₀ – не більше 5,4%.

В даному випадку доцільно визначити залежність між параметрами X та Y та встановити взаємозв'язок між ними.

Визначаємо середнє квадратичне по X та Y:

$$\bar{X} = 146,3 / 16 = 9,15; \bar{Y} = 2766567,2 / 16 = 172910,5$$

та середньоквадратичні відхилення по X та Y:

$$\sigma_X = 17,52 / 16 = 1,095; \sigma_Y = 137494839734,8 / 16 = 8593427483$$

За формулою (19) обчислюємо коефіцієнт кореляції:

$$r = \frac{n * \sum x_i * y_i - \sum x_i * \sum y_i}{\sqrt{[n * \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2] * [n * \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2]}} \quad (19),$$

$$r = \frac{16 * 26442399 - 146,3 * 2766567,2}{\sqrt{(16 * 1354,2^2) * (16 * 6158636688 - 2766567,2^2)}} = 0,74$$

Із рівнянь (20) та (21) знаходимо:

$$b = \frac{n * \sum X * Y - \sum X * \sum Y}{n * \sum X^2 - (\sum X)^2} \quad (20),$$

$$a = Y - b * X = \frac{\sum Y}{n} - b * \frac{\sum X}{n} \quad (21)$$

$$b = \frac{16 \cdot 26442399 - 146,3 \cdot 2766567,2}{16 \cdot 1354,2 - 146,3^2} = 65808,3; \quad a = \frac{2766567,2}{16} - 65808,3 \cdot \frac{146,3}{16} = -429235,7$$

Тоді рівняння регресії матиме вигляд:

$$y = -429235,7 + 65808,3 x \quad (22)$$

Для встановлення тісноти зв'язку визначимо коефіцієнт детермінації:

$k_d = r^2 = 0,74^2 = 0,56$. Це означає, що 56% розпорошення значень визначаються зміною величини X, а 44% - іншими причинами, тобто зміна функції Y значною мірою характеризується розпорошенням змінної X.

Висновки. Отже, в результаті розрахунків ми отримали модель виду:

$$V = 66751 \cdot \ln(\text{ОФ}) - 437253 \quad \text{або} \quad y = 66751 \cdot \ln(x) - 437253.$$

Оскільки параметри $a_0 = 172910,5$ та $b_0 = 66751$ входять в межі інтервалів $I_{a_0} = (-143521; 489342,1)$ і $I_{b_0} = (-284812,5; 418314,7)$ відповідно, то можна говорити про достовірність моделі.

Значення коефіцієнта кореляції $r = 0,74$ і коефіцієнта детермінації $r^2 = 0,56$ свідчать про те, що між факторами існує тісний прямий зв'язок. Значення коефіцієнта детермінації показує, що на 56% варіація Y (вартість осушених сільськогосподарських земель) залежить від X (вартості меліоративних систем) і на 44% - від факторів, які не увійшли в модель.

Література

1. Гарнага О.М. Еколого-економічні засади формування ринку земель: Монографія / Гарнага О.М.-Рівне:НУВГП, 2006. – 42 с.
2. Кожушко Л.Ф. Екологічний менеджмент: Підручник / Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – 432 с. (Альма-матер).
3. Кожушко Л.Ф. Науково-практичні основи екологічного менеджменту осушуваних земель Полісся України. Монографія / Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. – Рівне: НУВГП, 2007. – 134 с.
4. Люта Ірина Ярославівна. Реформування земельних відносин та формування ринку землі: дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / Львівський держ. аграрний ун-т. — Л., 2006. — 219 арк.: табл. — Бібліогр.: арк. 185-199.

Summary

Velesik T.A., graduate student

*National University of Water Management and Nature Resources Use,
city Rivne, Ukraine*

A CONSTRUCTION OF EMPIRIC MODEL OF DEPENDENCE OF COST OF THE DRIED AGRICULTURAL EARTH IS FROM THE COST OF THE RECLAMATIVE SYSTEM

An empiric model which represents dependence between the cost of the dried agricultural earths and cost of the reclamative systems is offered. The coefficient of correlation is expected and determination, the values of which testify that between factors there is close connection.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 65.012.34: 636.5

Вольнова О. М., аспірант©
Полтавська державна аграрна академія

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ У ПТАХІВНИЦТВІ

Розглянуто особливості функціонування логістичних потоків у птахівництві. Визначено основні завдання управління логістичною системою птахопідприємства.

Ключові слова: птахівництво, логістичний потік, логістичний ланцюг, логістична система.

Постановка задачі. Діяльність підприємства з виробництва продукції птахівництва забезпечується ресурсними потоками, що формуються під час закупівлі сировини й матеріалів, здійснюються під час виробничого процесу, а також збуту готової продукції.

Аналіз останніх досліджень. Економічним проблемам розвитку птахівництва присвячені праці Ф. О. Ярошенко, Г. М. Калетніка та ін. Питання логістики аграрного сектора економіки вивчають Т. В. Косарева, В. І. Перебийніс, О. В. Перебийніс, С. А. Белих, Т. М. Ворожейкіна та ін. Проте формування і функціонування логістики птахівничих підприємств потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей функціонування матеріальних та супутніх їм потоків у птахівництві.

Виклад основного матеріалу. У логістиці основна увага зосереджена на основних видах потоків – матеріальних та супутніх їм інформаційних і фінансових.

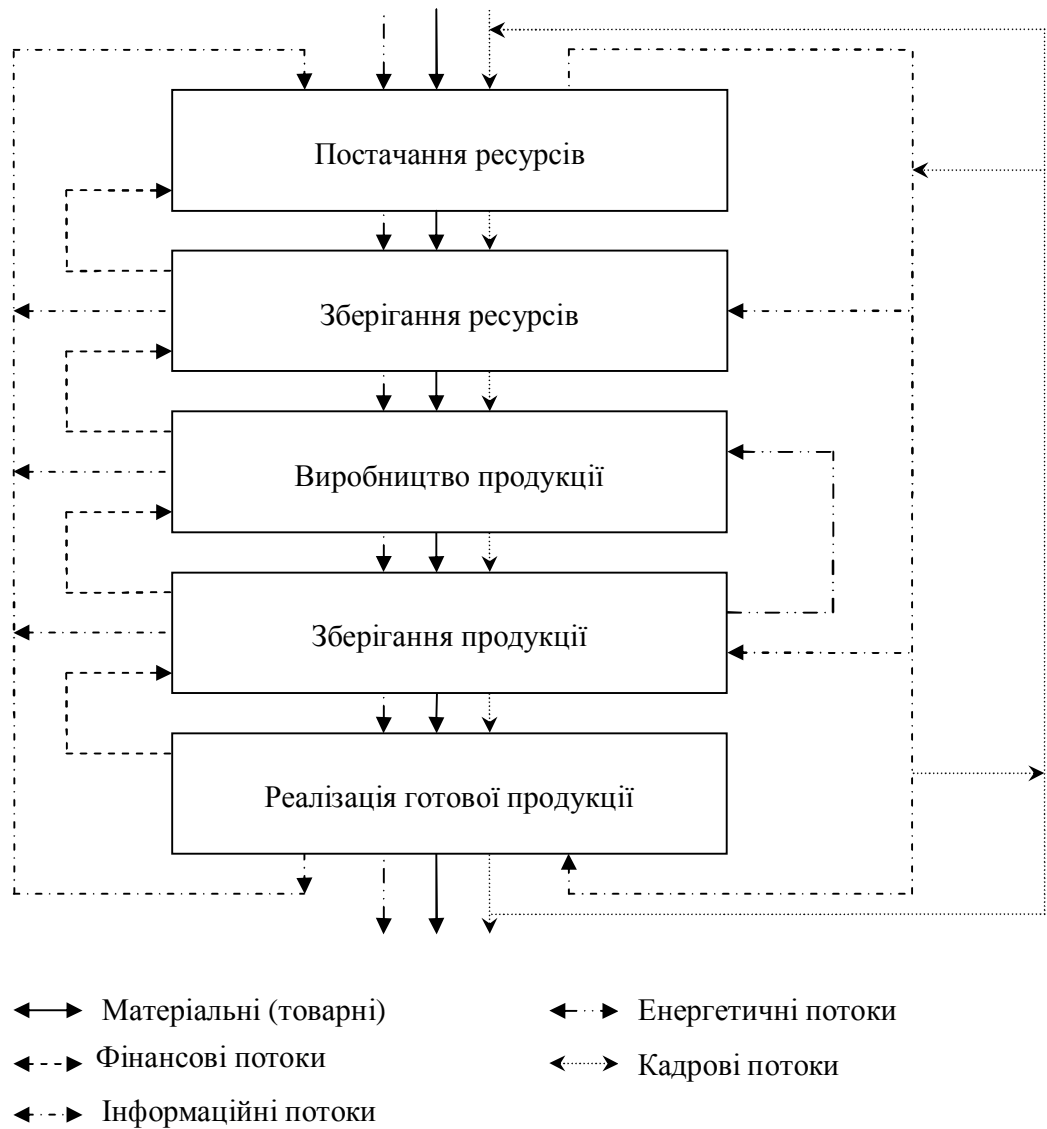
Біологічні характеристики сільськогосподарської птиці дозволяють їй пристосовуватися до умов промислових технологій – утримання в одному приміщенні (у кліткових батареях або на підлозі), зоні лише однієї птиці, яка різниться за показниками живої маси і фізіологічного розвитку; важливою умовою є повна механізація та автоматизація виробничих процесів, що дозволить рівномірно та безперервно протягом року отримувати високоякісну продукцію птахівництва; можливість штучного регулювання життєвих процесів розвитку птиці тощо.

Таким чином, в умовах сільськогосподарського виробництва необхідною умовою є врахування кадрових та енергетичних потоків, що супроводжують матеріальний потік на всіх стадіях проходження логістичного ланцюга і сприяють зниженню сукупних витрат на готову продукцію (рис. 1).

---

* Науковий керівник - д.е.н., професор Перебийніс В. І.

© Вольнова О.М., 2011

Рис. 1. Логістичні потоки аграрного підприємства*

*Джерело: розробка автора.

Отже, на нашу думку, логістичний ланцюг птахівництва – сукупність елементів-ланок логістичної системи птахо підприємства, між якими встановлені функціональні відносини і зв’язки, що мають циклічний характер проходження матеріального та супровідних йому фінансових та інформаційних потоків постачальників матеріально-технічних ресурсів до споживачів продукції птахівництва (табл. 1).

Таблиця 1

Логістичний ланцюг птахівництва*

Ланки логістичного ланцюга	Потокові процеси	
	М'ясне птахівництво	Ячне птахівництво
А	1	2
Постачання ресурсів, транспортування до складських приміщень	Посадка молодняку птиці; купівля/виробництво кормів; закупівля техніки для вирощування птиці, паливно-мастильних матеріалів та запчастин, підготовка приміщень тощо	
Зберігання сировини та матеріалів, транспортування до бункерів кліткових батарей	Зберігання кормів, паливо-мастильних матеріалів, засобів ветеринарного захисту, техніки тощо	
Виробництво продукції і транспортування	Вирощування основного стада м'ясних курей, бройлерів (циклічність виробництва 35, 40 днів), посадка добового молодняку птиці, переведення у інші статевовікові групи, напування, прибирання посліду, збір яєць, відловлювання і вивезення птиці на забій тощо	Вирощування основного стада яєчних курей, посадка молодняку птиці (циклічність виробництва 400, 448 днів), виробництво харчових яєць, напування, прибирання посліду, збір яєць тощо
Переробка та зберігання основної та побічної продукції	Оглушення, перерізування мостової та яремної вен, знекровлення, ошпарення, обскубування пір'я, патрання, обсмалювання, миття, сортування, пакування, охолодження тушок бройлерів; переробка вибракованої продукції на м'ясо-кісткове борошно, зберігання основної та продукції переробки тощо	Переробка вибракованої продукції на м'ясо-кісткове борошно, зберігання основної та продукції переробки тощо

Продовження таблиці 1

А	1	2
Розподіл продукції птахівництва та її подальше транспортування	Використання посліду як корму (пудрет), органічного добрива, подальше виробниче споживання відходів інкубації та забою птиці як кормового борошна, яєць – як сировини для інкубаторіїв, реалізація супутньої продукції (перо та пух) як сировини для легкої промисловості, продаж основної продукції та яєць підприємствам харчової промисловості, м'ясокомбінатам, сільськогосподарським підприємствам для власних потреб, населенню, експорт тощо	Використання посліду як корму (пудрет), органічного добрива, подальше виробниче споживання відходів інкубації та забою птиці як кормового борошна, яєць – як сировини для інкубаторіїв, реалізація яєць, добового молодняку споживачам через ринки, торговельну мережу тощо

* Джерело: розробка автора.

Таким чином, логістичний ланцюг птахівництва включає в себе наступні складові елементи: закупівля сировини та ресурсів, зберігання, виробництво, переробка і зберігання основної та побічної продукції, розподіл готової продукції. Слід зауважити, що головною інтеграційною ланкою виступає транспортування ресурсів, сировини, готової продукції впродовж усього логістичного ланцюга птахівництва.

Важливою умовою забезпечення ефективного управління наскрізними матеріальними та супутніми їм потоками (досягнення узгодженості параметрів “вхідних” ресурсних потоків, заданих показників на “виході”) є створення логістичної системи.

В літературі найбільш розповсюдженим є наступне трактування поняття “система” – (від грецьк. – ціле, складене з частин, з’єднання) – безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв’язках один з одним і утворюють визначену цілісність, єдність [1, с. 22].

Отже, для здійснення управління основними та супутніми ним логістичними потоками утворюється логістична система [4, с. 52]. – складна структурована економічна система, що складається з взаємопов’язаних елементів в єдиному процесі управління потоками.

В умовах сільськогосподарського виробництва логістичною системою може вважатися юридично-самостійне аграрне підприємство, що розглядається як єдине ціле – виробник і споживач матеріальних, фінансових, інформаційних потоків в процесі виробництва і збуту продукції.

На нашу думку, логістична система птахопідприємства – це адаптивна система, що складається з взаємозалежних і взаємопов'язаних підрозділів птахопідприємства, функціонування якої характеризується наявністю процесу (своєчасного та якісного проходження матеріального та супровідних йому потоків), ефективність якого залежить від специфіки виробництва продукції птахівництва (рис. 2).

Метою існування логістичної системи птахопідприємства є виконання правил логістики – забезпечення наявності продукції птахівництва в необхідній кількості та асортименту, відповідного ступеня готовності до виробничого або особистого споживання, в потрібному місці та у потрібний час для потрібного споживача із заданим рівнем витрат.

Виділяють наступні функціональні логістичні підсистеми: логістична підсистема постачання, логістична підсистема виробництва, логістична підсистема збуту, логістична підсистема транспортування та логістична підсистема складування [3, с.140].

Оскільки логістична система характеризується існуванням великої кількості зв'язків між її елементами (частинами), важливою умовою є впорядкування цих зв'язків, тобто організація процесів управління та контролю, що покладені на головного менеджера підприємства (керівника) та його заступників (операційного менеджера, менеджерів з маркетингу та фінансів). Таким чином, управління логістичними системами повинно передбачати вирішення як внутрівиробничих, так і не пов'язаних з виробництвом завдань. В процесі виробництва повинні вирішуватися питання ефективного використання ресурсного потенціалу, доведення рівня запасів ресурсів і готової продукції до оптимального, прискорення показників оборотності капіталу, зменшення часу виробництва, оптимізацію роботи транспорту. Водночас, повинні вирішуватися завдання з управління матеріальними і супутніми ним інформаційними та фінансовими потоками

Перебийніс В. І. зазначає, що «закупівлі, планування виробництва і контроль при сучасній логістичній організаційній структурі підприємства інтегровані у функцію управління матеріалами» [2, с.186].

Отже, відповідно до логістичної концепції, в підприємствах з виробництва продукції птахівництва доцільним буде створення відділу логістики, головним завданням якого стане управління і контроль за проходженням матеріального та супровідних йому потоків від моменту придбання матеріально-технічних ресурсів, виробництва і до етапу реалізації продукції птахівництва або внутрішньо-організаційного її споживання (супутня та побічна продукція) задля максимізації ефективності діяльності птахопідприємства.

Таким чином, на етапі “входу” системи відділом логістики на основі інформації маркетингового відділу (вивчення ринку, його кон’юнктури, тенденції на найближчі місяці, аналізу існуючих постачальників ресурсів, споживачів) складається план продаж, згідно з ним формується план закупівель необхідних птахопідприємству ресурсів та матеріалів, а також зазначаються види транспорту, маршрути перевезень, пробіг, визначаються затрати, важливою умовою є наявність складських приміщень. Відповідно до логістичної концепції відділом повинно здійснюватись не лише оптимізація управління фізичною основою поточкових процесів, що формуються в результаті процесу закупівлі ресурсів, транспортування, зберігання, а й аналіз даних, що утворюються супутніми матеріальному потоку інформаційними, фінансовими та кадровими потоками підприємства.

Рис. 2. Логістична система птахопідприємства*

*Джерело: розробка автора.

Важливу роль відіграє підготовка інженерно-технічним підрозділом транспортних засобів для здійснення фізичного переміщення вантажів від постачальників до складських приміщень, від складського господарства – до

об'єктів виробництва, внутрівиробничих перевезень, доставки готової продукції до споживачів, а також відвантаження як сировини, так і виробленої продукції.

Необхідною умовою здійснення виробничого процесу є виконання складськими та виробничими підрозділами функцій прийому продукції, зберігання, обліку, контролю і координації, підготовки до виробничого споживання, сам процес виробничого споживання.

На всіх етапах проходження матеріальним та супутніми йому потоків ланок логістичного ланцюга птахівництва, основну увагу необхідно зосередити на роботі відділу логістики, планово-економічної та бухгалтерської служби, їх співпраці, оскільки на основі відповідної інформації структурних підрозділів птахопідприємства про витрати, формується повна собівартість виробленої продукції.

На етапі “виходу” логістичної системи птахопідприємства здійснюється безпосередній розподіл (збут) виробленої продукції птахівництва та отримання підприємством виручки від її реалізації. Даний етап характеризується поєднанням функцій логістики та маркетингу – відбувається вибір системи, форми, шляхів розподілу. При чому в результаті взаємодії із зовнішнім середовищем, відділ маркетингу отримує необхідну інформацію про обсяг реального попиту на продукцію підприємства, смаки і вподобання споживачів, продукцію конкурентів і на її основі коригує стратегічні напрямки діяльності самого підприємства.

Висновки. Логістичну систему птахопідприємства доцільно розглядати як систему поточкових процесів, що дозволить здійснювати ефективне управління складною, динамічною системою, з урахуванням особливостей її ієрархічних елементів і визначати фактори логістичного характеру, які впливають на ефективність діяльності підприємства в цілому.

Література

1. Ковтун К. М., Шеремет Н.Ю. Основи логістики: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. / К. М. Ковтун, Н. Ю. Шеремет – Дніпропетровськ, НГУ. – 2002. – 120 с.

2. Менеджмент і маркетинг: Навчальний посібник / В.І. Перебийніс, Л.М. Бойко, В.В. Писаренко та ін. [за ред. В.І. Перебийніса]. – Полтава: ФОП Говоров С.В., 2007. – 344 с.

3. Організація та проектування логістичних систем: Підручник / [за ред. М.П. Денисенка, П.Р. Лековця, Л.І. Михайлової] – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.

4. Сергеев В.И. Логистика в бизнесе. / В.И. Сергеев – М.:ИНФРА-М, 2001. – 608 с.

Summary
Volnova Helena
Poltava state agrarian academy

THE FEATURES OF FUNCTIONING OF LOGISTIC STREAMS IN THE POULTRY FARMING

The features of functioning of logistic streams are considered in the poultry farming. To determine basic tasks of management the logistic system of enterprises that production the poultry farming's goods.

Key words: *poultry farming, logistic stream, logistic chain, logistic system.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 581.6:633.853.494

Вихованець В.Я., к.с.-г.н. ©*Івано-Франківський коледж Львівського національного аграрного університету***БОТАНІЧНА ТА АГРОБІОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АГРОФІТОЦЕНОЗУ РІПАКУ ОЗИМОГО В УМОВАХ ПРИКАРПАТТЯ**

Визначено ботанічну та агробіологічну структуру агрофітоценозу ріпаку озимого. Встановлено, що бур'яновий компонент агрофітоценозу ріпаку озимого у кількісному і якісному відношенні утворюється внаслідок взаємодії потенційних запасів насінневих та вегетативних зачатків бур'янів, суми факторів зовнішнього середовища, параметри яких визначаються погодними і технологічними умовами.

Ключові слова: *ріпак озимий, потенційна засміченість ґрунту, фактична забур'яненість, видовий склад бур'янів.*

Вступ. Будь-яка діяльність людини прямим чи опосередкованим чином впливає на формування рослинності через порушення природних рослинних угруповань, зміни флори, рельєфу, надання нових властивостей ґрунтовому вкриттю, занесенню нових видів рослин тощо.

Постановка проблеми. Розробка високоефективних систем захисту посівів сільськогосподарських культур від бур'янів значною мірою залежить від повноти вивчення бур'янового фітоценозу, виявлення складу бур'янів в різних культурах з аналізом угруповань, які вони формують, та від правильності узагальнення одержаних результатів [1, 2].

У систему заходів захисту культурних рослин від бур'янів входить не тільки знищення шкідливої рослинності, а й урахування природних механізмів регулювання, визначення можливих масштабів поширення, припинення їх розселення із одних регіонів і країн в інші. Відсутність прогнозу забур'яненості полів, їх ботанічного та біологічного складу і наукового обґрунтування економічної й екологічної доцільності застосування інтегрованої системи захисту посівів пояснює той факт, що за останні роки площі сільськогосподарських угідь, оброблені гербіцидами, значно зросли, проте втрати валової продукції землеробства від бур'янів не знизилися, а абсолютні величини навіть зросли [1]. При цьому слід враховувати ріст цін на більш досконалі й ефективні гербіциди, які постачаються землеробству. У зв'язку з цим, при удосконаленні існуючих і розробці нових, більш ефективних заходів, а також зниженні затрат на захист посівів від бур'янів, слід враховувати видовий склад бур'янової частини агрофітоценозу і критерії тих рівнів забур'яненості посівів, при яких запровадження захисних заходів і засобів буде доцільним і рентабельним [4].

Розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить від правильності та вдосконалення методики досліджень, які дають змогу найповніше розкрити основні закономірності формування фактичної забур'яненості.

Мета дослідження. Метою дослідження було вивчення ботанічної та агробіологічної структури агрофітоценозу ріпаку озимого.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження проводились на дослідному полі Івано-Франківського коледжу Львівського національного аграрного університету в 2006-2009 рр. на дерново-підзолистих ґрунтах. Вміст гумусу в орному шарі (за Тюрнімом) становив 2,34%, рН – 5,5, ємність вбирання – 14,6 мг.-екв. на 100 г ґрунту. Погодні умови в роки досліджень були сприятливими для росту й розвитку ріпаку озимого.

Дослідження проводили за такою схемою:

1. Увесь період вирощування ріпаку озимого без конкуренції з боку бур'янів (контроль).

2. Вирощування ріпаку озимого при конкуренції з боку з боку бур'янів протягом 20 днів після відновлення вегетації.

3. Вирощування ріпаку озимого при конкуренції з боку бур'янів протягом 30 днів після відновлення вегетації.

4. Вирощування ріпаку озимого при конкуренції з боку бур'янів протягом 40 днів після відновлення вегетації.

5. Вирощування ріпаку озимого при конкуренції з боку бур'янів протягом 50 днів після відновлення вегетації.

6. Увесь період вирощування ріпаку озимого при конкуренції з боку бур'янів після відновлення вегетації (контроль).

7. Вирощування ріпаку озимого без конкуренції з боку бур'янів протягом 20 днів після відновлення вегетації.

8. Вирощування ріпаку озимого без конкуренції з боку бур'янів протягом 30 днів після відновлення вегетації.

9. Вирощування ріпаку озимого без конкуренції з боку бур'янів протягом 40 днів після відновлення вегетації.

10. Вирощування ріпаку озимого без конкуренції з боку бур'янів протягом 50 днів після відновлення вегетації.

Потенційну засміченість поля визначали механічним способом восени і весною.

Відбір проводили із шарів ґрунту: 0 – 10см, 10 - 20 см, 20 – 30 см. Після цього кожний зразок ділили навпіл на дві наважки по 500 г і на лавсанових ситах з отворами 0,25 мм у воді відділяли насіння бур'янів з кожної наважки окремо.

Фактичну забур'яненість посівів ріпаку озимого визначали кількісним та кількісно-ваговим методами.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що фактична забур'яненість посівів формується на базі банку бур'янів у ґрунті, тобто потенційної засміченості ґрунту.

Нашими дослідженнями встановлено, що бур'яновий компонент агрофітоценозу ріпаку озимого у кількісному і якісному відношеннях утворюється внаслідок взаємодії потенційних запасів насінневих та вегетативних зачатків бур'янів, суми факторів зовнішнього середовища, параметри яких визначаються погодними і технологічними умовами.

Також досліджено, що на видовий склад бур'янів у посівах ріпаку озимого впливають метеорологічні умови. В умовах підвищеної вологості ґрунту краще проростає лобода біла. За умов помірної вологості виділяються: зірочник

середній, мак дикий, щиреця звичайна та інші. А от для посушливих умов характерні підмаренник чіпкий, осот рожевий.

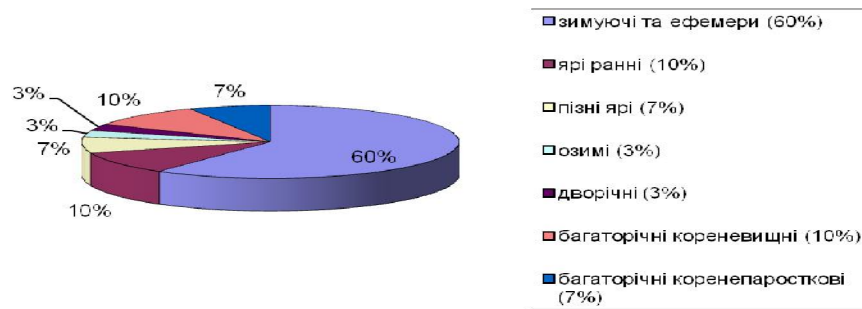
Таблиця 1

Потенційна засміченість ґрунту дослідного поля Івано-Франківського коледжу ЛНАУ, млн. шт./га (середнє за 2006–2009 рр.)

Біологічні групи і ботанічні види бур'янів	Перед посівом культури				Після відновлення вегетації культури			
	Шар ґрунту, см							
	0-10	10-20	20-30	0-30	0-10	10-20	20-30	0-30
Ефемери – всього	24	25	26	75	22	24	26	72
Зірочник середній								
Ярі – всього	18	24	27	69	14	16	20	50
Галінсога дрібно-квіткова	14	15	19	48	9	10	12	31
Лобода біла	2	3	2	7	2	3	5	10
Щиреця звичайна	0	3	3	6	1	0	1	2
Гірчак шорсткий	2	3	3	8	2	3	2	7
Озимі й зимуючі – всього	102	116	128	346	90	104	112	306
Грицики звичайні	17	18	20	55	15	15	17	47
Підмаренник чіпкий	18	20	21	59	18	20	21	59
Горошок волохатий	14	16	17	47	10	12	13	35
Волошка синя	8	10	13	31	8	11	14	33
Ромашка непахуча	17	19	23	59	15	19	20	54
Мак дикий	16	19	19	54	13	15	15	43
Фіалка польова	12	14	15	41	11	12	12	35
Дворічні – всього	23	23	26	72	19	21	22	62
Кропива глуха пурпурова								
Багаторічні – всього	16	18	18	52	16	15	18	51
Осот рожевий	2	3	3	8	2	1	2	5
Пирій повзучий	14	15	15	44	14	14	18	46
Усі види	183	206	225	614	161	180	198	539

Так, у 2006 році, в умовах посушливої осені бур'яни почали з'являтися пізніше, ніж сходи ріпаку озимого – починаючи з другої декади вересня. Навесні 2007 року, після випадання значної кількості опадів у третій декаді березня та на початку першої декади квітня, бур'яни з'явилися практично відразу ж після відновлення вегетації культури. При цьому серед видового складу переважали

зимуючі види та ефемери: волошка синя в кількості 3 шт./м², або 5,1%, триреберник непахучий – 7 шт./м², або 11,9%, підмаренник чіпкий – 6 шт./м², або 10,2%, мак дикий – 4 шт./м², або 6,8%, грицики звичайні – 6 шт./м², або 10,2%, зірочник середній – 6 шт./м², або 10,2%, фіалка польова – 3 шт./м², або 5,1%. Серед ярих ранніх домінувала галінсога дрібноквіткова – 6 шт./м², або 10,2%, серед пізніх ярих – щириця звичайна – 4 шт./м², або 6,8%, серед озимих – горошок волохатий – 2 шт./м², або 3,4%. Зустрічалася в посівах ріпаку озимого і кропива глуха пурпурова в кількості 2 шт./м², або 3,4%, яка належить до дворічних бур'янів.

Рис. 1. Структура видового складу бур'янів, 2006–2007 рр.

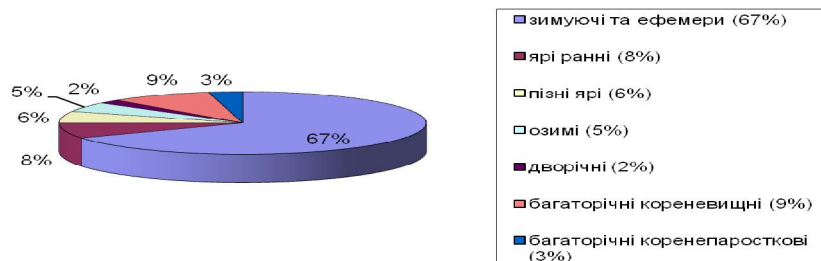
Багаторічні кореневищні бур'яни були представлені пирієм повзучим – 4 шт./м², або 10,2%, багаторічні коренепаросткові – осотом рожевим – 4шт./м², або 6,8% (рис. 1).

Восени 2007 року перша хвиля бур'янів з'явилася одночасно з появою сходів ріпаку озимого. При цьому формування бур'янових угруповань розпочалося з першочергової появи зимуючих видів, таких як триреберник непахучий, грицики звичайні. Із ефемерів зустрічався зірочник середній.

Через два-три тижні після відновлення вегетації, навесні 2008 року, крім зимуючих бур'янів та ефемерів, які були представлені триреберником непахучим в кількості 9 шт./м², або 14,3%, підмаренником чіпким – 4 шт./м², або 6,3%, грициками звичайними – 9 шт./м², або 14,3%, маком диким – 5 шт./м², або 7,9%, фіалкою польовою – 1 шт./м², або 1,6% та зірочником середнім – 14 шт./м², або 22,2%, з'явилася галінсога дрібноквіткова в кількості 5 шт./м², або 7,9%, яка належить до ранніх ярих бур'янів. Одночасно з нею з'явилися сходи озимих бур'янів, представником яких був горошок волохатий. Його кількість становила 3 шт./м², або 4,8%. Після інтенсивних опадів у третій декаді квітня спостерігалася поява пізніх ярих бур'янів, таких як лобода біла в кількості 2 шт./м², або 3,2%, гірчак шорсткий – 1 шт./м², або 1,6% та щириця звичайна – 1 шт./м², або 1,6%. В

незначній кількості (1 шт./м², або 1,6%) в посівах були сходи дворічних бур'янів, представлених кропивою глухою пурпурою.

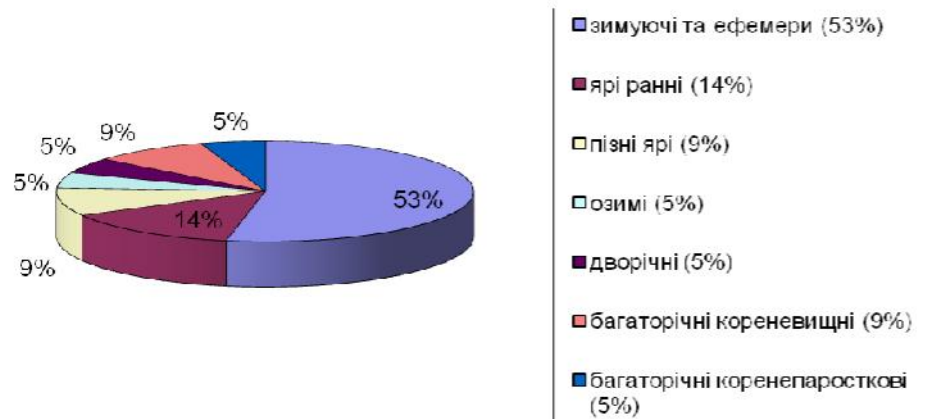
Одночасно з'явилися сходи багаторічних кореневищних та коренепаросткових бур'янів, а саме пирію повзучого в кількості 6 шт./м², або 9,5%, і осоту рожевого – 2 шт./м², або 3,2% (рис.2).

Рис. 2. Структура видового складу бур'янів, 2007–2008 рр.

В умовах осені 2008 року середня температура повітря під час посіву ріпаку озимого співпадала з багаторічними даними, а після посіву опадів випало майже вдвічі більше за норму. Такі умови призвели до одночасної появи сходів культури та бур'янів різних біологічних груп. У незначній кількості почали з'являтися сходи зимуючих видів: триреберника непахучого, грициків звичайних, фіалки польової; з ефемерів – зірочника середнього; з ранніх ярих – галінсоги дрібноквіткової; з пізніх ярих – лободи білої.

В умовах достатнього зволоження ґрунту навесні 2009 року сходи бур'янів з'явилися практично одразу після відновлення вегетації культури. Видовий склад бур'янів був аналогічний попереднім рокам. Переважали в посівах ріпаку озимого зимуючі бур'яни та ефемери: волошка синя в кількості 2 шт./м², або 3,4%, триреберник непахучий – 7 шт./м², або 12,1%, підмаренник чіпкий – 5 шт./м², або 8,6%, мак дикий – 2 шт./м², або 3,4%, грицики звичайні – 6 шт./м², або 10,3%, зірочник середній – 7 шт./м², або 12,1%, фіалка польова – 2 шт./м², або 3,4%. Серед ярих ранніх посіви засмічувала галінсога дрібноквіткова – 8 шт./м², або 13,8%, серед озимих бур'янів у посівах зустрічався горошок волохатий в кількості 3 шт./м², або 5,2%, серед дворічних – глуха кропива пурпурова – 3 шт./м², або 5,2% (рис. 3).

Рис. 3. Структура видового складу бур'янів, 2008-2009 рр.

Після випадання інтенсивних дощів у першій декаді травня масово почали з'являтися сходи пізніх ярих видів, таких як щиряця звичайна та лобода біла. Їх кількість склала відповідно 1 шт./м², або 1,7% і 4 шт./м², або 6,9%. Також спостерігалися сходи багаторічного коренепаросткового бур'яну пирію повзучого – 5 шт./м², або 8,6 %.

Значне перевищення опадів над багаторічною нормою у червні не призвело до збільшення забур'яненості посівів, тому що в цей період ріпак озимий сформував уже достатньо велику надземну масу і зміг конкурувати з бур'янами.

У середньому за роки досліджень в посівах ріпаку озимого зустрічалась така кількість зимуючих бур'янів та ефемерів: волошка синя в кількості 1 шт./м², або 1,6%, триреберник непахучий – 8 шт./м², або 13,3%, підмареник чіпкий – 5 шт./м², або 8,3%, мак дикий – 4 шт./м², або 6,7%, грицики звичайні – 7 шт./м², або 11,7%, зірочник середній – 9 шт./м², або 15,0%, фіалка польова – 2 шт./м², або 3,3%; ранніх ярих: галінсога дрібноквіткова – 6 шт./м², або 10,0%; пізніх ярих: лобода біла в кількості 2 шт./м², або 3,3% та щиряця звичайна 2 шт./м², або 3,3%; озимих: горошок волохатий – 3 шт./м², або 5,0%; дворічних: кропива глуха пурпурова – 2 шт./м², або 3,3%; багаторічних кореневищних – 6 шт./м², або 10,0%; багаторічних коренепаросткових – 3 шт./м², або 5,0% (рис. 4).

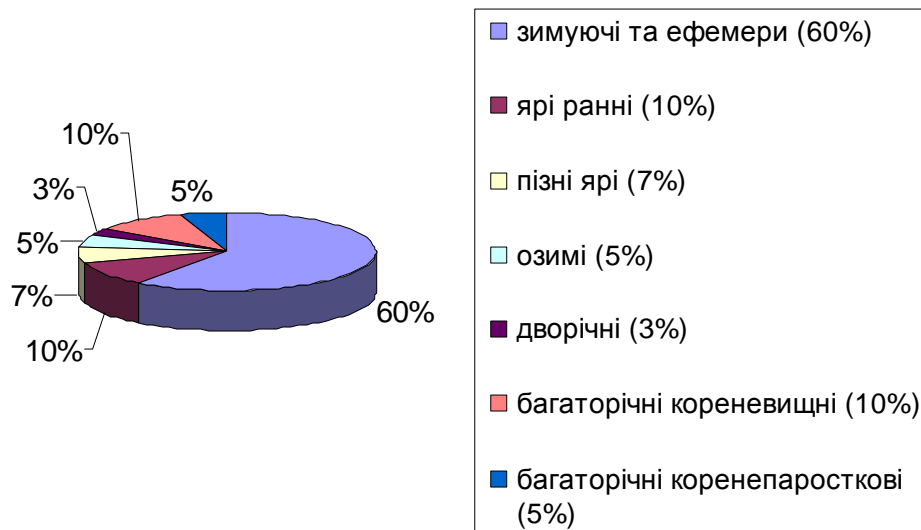

Рис. 4. Структура видового складу бур'янів, 2006–2009 рр.

Висновки. Необхідно зазначити, що малорічні бур'яни становили 83–85% всіх їх видів, тим часом як багаторічні – 15–17%. В посівах переважають двосім'ядольні види бур'янів: зірочник середній (*Stellaria media* L.), кропива глуха пурпурова (*Lamium purpureum* L.), підмаренник чіпкий (*Galium aparine* L.), грицики звичайні (*Capsella bursa pastoris* L. Medic.), галінсога дрібноквіткова (*Galinsoga parviflora* Cav.), ромашка непахуча (*Matricaria perforate* Merat.), мак дикий (*Papaver rhoeas* L.), горошок волохатий (*Vicia villosa* Roth.), фіалка польова (*Viola arvensis* Murr), волошка синя (*Centaurea cyanus* L.), лобода біла (*Chenopodium album* L.), гірчак березковидний (*Polygonum convolvulus* L.), щириця звичайна (*Amaranthus retroflexus* L.), осот рожевий *Cirsium arvense* (L.) Scop).

Література

1. Веселовський І.В. Контроль бур'янів у посівах сільськогосподарських культур і технологія виробництва продукції рільництва / І.Веселовський, С.Танчик // Науковий вісник НАУ. – 1997. – №1. – С. 71 – 75.
2. Веселовський І.В. Довідник по бур'янах / Веселовський І.В., Манько Ю.П., Кузубський О.Б. – К.: Урожай, 1993. – 208 с.
3. Гайдаш В.Д. Що потрібно знати про ріпак? / В.Д.Гайдаш, В.О.Мазур, С.Й.Гуринович. – Івано-Франківськ.: Інститут АПВ УААН, 2006. – 60 с.
4. Рекомендації з вирощування озимого ріпаку / [Абрамик М.І., Кифорук І.М., Стельмах О.М. і ін.] – Івано-Франківськ: Інститут АПВ УААН, 2007. – 21 с.

Summary

Vuchovanets V.J.

Ivano-Frankivsk college of Lviv National Agrarian University

**THE BOTANIC AND AGRO-BIOLOGICAL STRUCTURE OF WINTER RAPE
IN THE CONDITIONS OF PRECARPATHIAN TERRITORIES**

The botanic and agro biological structure of winter rape agrophytocinosis was established. It was determined that quantity and quality weed components of winter rape agrophytocinosis are formed as a result of interaction between potential seed and vegetation weed embryos, the sum of environmental factors the parameters of which are determined by the weather and technological conditions.

Key words: *winter rape, potential soil pollution, practical pollution, the species of weeds.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:636

Вихопень Л.П., аспірант*©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА**

Подано основні тенденції розвитку світового ринку м'ясної продукції. Відображено тенденції розвитку скотарства в різних країнах світу. Проведено порівняльну оцінку сільськогосподарських підприємств України з підприємствами інших країн. Запропоновано обґрунтовані висновки з даного питання та накреслено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: тенденції, скотарство, розвиток, підприємство, світ, продукція, ринок, ефективність.

Постановка проблеми. Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та можливості виходу на світовий ринок сільськогосподарської продукції. Однак, перш ніж експортувати стратегічно важливу продукцію м'ясного скотарства, необхідно задовольнити власні потреби. Тому, потрібно активно розвивати великі сільськогосподарські підприємства, оскільки вони зможуть ефективно протистояти конкуренції з боку розвинених країн світу. Однак, даний процес відбувається досить повільно через скорочення чисельності поголів'я великої рогатої худоби, зростання цін на матеріально-технічні ресурси, зниження цін на продукцію скотарства тощо.

Аналіз останніх досліджень. Проблема стабілізації і нарощування чисельності м'ясної худоби, підвищення її продуктивності та ефективності розведення викладено у наукових працях Бородіної О.М., Кваші С.М., Кириленка І.Г., Кобути І.В., Осташко Т.О., Саблука П.Т.

Мета статті. Показати основні тенденції розвитку світового ринку м'ясної продукції. Відобразити тенденції розвитку скотарства в різних країнах світу та провести їх порівняння з сільськогосподарськими підприємствами України, а також продовжити дослідження в даній галузі.

Виклад основного матеріалу. Світовий ринок м'яса розвивається завдяки таким тенденціям, як зростання ціни на енергоносії, коливання курсу американського долара, різке зростання цін на корми та величезний попит на продукцію скотарства азійських країн. Однак, з кожним роком проходить зростання світового виробництва м'яса ВРХ.

Вітчизняний та світовий досвід ведення м'ясного скотарства свідчить про те, що для успішного розвитку галузі необхідно мати спеціалізовані породи і типи м'ясної худоби, які добре пристосовані до природно-кліматичних умов регіону, сучасні енергозберігаючі технології та сталу кормову базу [3].

---

* Науковий керівник – к.е.н., доцент Батюк Б.Б.

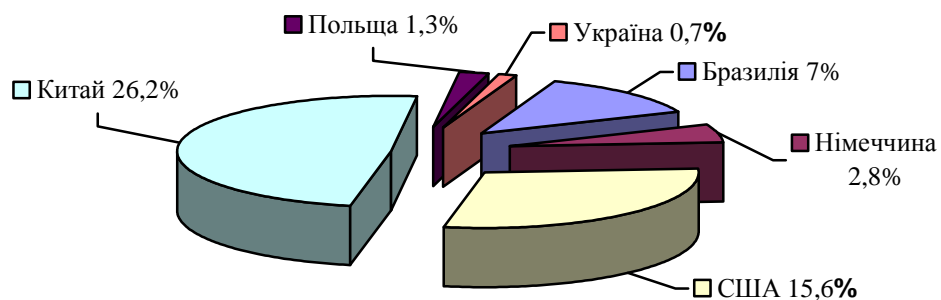
© Вихопень Л.П., 2011

За останні роки у розвитку м'ясного скотарства склалась кризова ситуація, першопричиною якої стали негативні тенденції в соціально-економічному житті: низька купівельна спроможність населення; подорожчання енергоносіїв; нееквівалентний обмін між промисловістю й сільським господарством. Відтак тваринництво стало збитковим, що в кінцевому підсумку спричинило скорочення поголів'я тварин і зменшення обсягів виробництва м'яса та м'ясних продуктів, й призвело до зниження рівня споживання даної продукції в Україні. Відбуваються деформації у структурі стада великої рогатої худоби, руйнується виробничий потенціал аграрних формувань, втрачається інтерес виробника навіть на рівні особистих селянських господарств. Не повністю створені реальні можливості для розвитку сучасних форм господарювання високотоварного типу.

Недоліки в галузі м'ясного скотарства, низькі обсяги виробництва м'яса і м'ясних продуктів негативно позначились на формуванні ринку продовольства і на функціонуванні ринкових відносин в АПК загалом [2].

В Україні на 100 молочних корів припадає 1,1 м'ясної, тоді як у США, Канаді, Франції – 200-300. Якщо у світі частка яловичини, одержаної від м'ясної худоби становить 54 %, то в Україні – 1,8 %. Незважаючи на незначну кількість м'ясної худоби, її чисельність за останні 5 років зменшилась на 1687,4 тис. голів (74 %), в тому числі корів – на 898,6 тис. голів (75,3 %). На 18,2 % знизилась продуктивність тварин, внаслідок чого затрати на корми збільшилися на 19,6 %. Це призвело до підвищення на 15,3 % собівартості 1 ц живої маси [4].

Світовий ринок м'яса характеризується значно більшими обсягами та виробництвом м'ясної продукції скотарства (рис. 1).

Рис. 1. Виробництво м'яса у світі

В Польщі й Угорщині вступ до ЄС зумовив поліпшення якості та зміну стандартів на всю м'ясну продукцію. В Румунії та Болгарії за фінансової підтримки держави були створені спеціальні фонди для стимулювання поліпшення якості продукції. Крім того, було проведено закриття ферм і

переробних підприємств, що виробляли і переробляли м'ясо ВРХ, яка не відповідала нормам ЄС. Внаслідок цього різко зменшилася кількість дрібних товаровиробників, які не в змозі були забезпечити нові високі вимоги до якості продукції [1].

Таблиця 1

Виробництво м'яса худоби та птиці у світі, 2009 р.

Країни	Усього м'яса, т	%	Населення, тис. осіб	Виробництво м'яса на душу населення, кг
Китай	70463954	26,2	1336551	52,7
США	42020367	15,6	308674	136,1
Бразилія	18898481	7,0	190120	99,4
Німеччина	7411960	2,8	82343	90
Індія	6507871	2,4	1164670	5,6
Франція	5663622	2,1	61714	91,8
Іспанія	5617221	2,1	44051	127,5
Канада	4421104	1,6	32945	134,2
Італія	4098315	1,5	59305	69,1
Польща	3469100	1,3	38132	90,9
Великобританія	414359	1,3	61129	55,8
Японія	3130771	1,2	127396	24,6
Пакистан	2325980	0,9	173178	13,4
Україна	1911700	0,7	46289	41,3
Туреччина	1836190	0,7	73004	25,1
Болгарія	236578	0,1	7641	30,9
Єгипет	1437350	0,5	80061	17,9
Всього у світі	269148531	100	6670799	40,3

*Джерело: [Ринок м'яса: світові тенденції регіонального розвитку виробництва / Економіка АПК – 2011. -№ 1 С. 145-148].

Дослідженням виявлено (табл. 1), що країни різних континентів виробляють неоднакову частку загального обсягу м'яса худоби і птиці.

Процес структурних змін відбувся й у міжнародній м'ясній промисловості, що зумовлено процесами інтеграції, які тривають на світовому ринку. Це проявляється у поступовому поглинанні невеликих компаній потужнішими операторами, або ж їх злиття, що приводить до створення потужних за обсягами та фінансовими можливостями м'ясних корпорацій і холдингів, роль та значення яких на світовому ринку постійно зростає.

Враховуючи тенденції світового ринку продукції скотарства, що характеризуються збільшенням попиту, ростом цін, для українського ринку м'яса зберігається потреба у нарощуванні обсягів виробництва, особливо якісної м'ясної худоби, вирощеної на органічних кормах.

Висновки. Для забезпечення поголів'я худоби м'ясного напрямку продуктивності та створення передумов для подальшого його розвитку, формування ринку м'ясних ресурсів для задоволення потреб внутрішнього ринку і експортного потенціалу, необхідно:

- забезпечити розробку відповідних регіональних програм;
- удосконалити механізм фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств, які розводять худобу м'ясних порід і типів;
- виділити кошти на фінансування програми селекції у тваринництві як на сільськогосподарських підприємствах, так і науково-дослідних інститутах;
- передбачити виділення лізингового фонду на техніку для заготівлі кормів сільськогосподарськими підприємствами, які займаються розведенням ВРХ м'ясного напрямку продуктивності;
- провести освоєння ресурсозберігаючих екологічно безпечних технологій у скотарстві, підготовку фахівців, підвищення рівня кваліфікації. Та більш ефективно використовувати сільські дорадчі служби.

Література

1. Legates J. E. Breeding and improvement of farm animals / J. E. Legates, Everett J. Warwick. – Mc.Graw-Hill, Inc., 1990. – С. 1-8.
2. Гримак А.В. Функціонування та перспективи розвитку ринку продукції м'ясного скотарства / А.В. Гримак // [Інтернет ресурс]: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/343271.html>.
3. Новоставська А. В., Свістула О. В. Світові тенденції розвитку тваринництва / А. В. Новоставська, О. В. Свістула // Науковий вісник «Асканія-Нова». – 2009. - № 2. – С. 3-4.
4. Сільське господарство України / Статистичний збірник. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2009. - 155.

Summary

Vykhopen L.P., graduate student

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biogeotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

WORLD TENDENCIES AS FOR BEEF CATTLE BREEDING DEVELOPMENT

The main tendencies as for meat products world market are presented. Tendencies as for development of cattle breeding countries of the world are described. The comparative estimate of agricultural enterprises of Ukraine and enterprises from other countries has conducted. Substantiated conclusions on given problems are offered and the ways of solving them are outlined.

Key words: *tendencies, cattle breeding, development, enterprise, world, products, market, efficiency.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 338.43:636.4

Гірняк К.М., асистент©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ
З ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ**

Розглянуто теоретико-практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств з виробництва свинини. Надано пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств з виробництва свинини та проведено їх обґрунтування.

Ключові слова: конкурентоспроможність, переваги, ринок, проблеми, продукція, виробництво, свинина.

Постановка проблеми. Набуття Україною членства у СОТ активізувало проблеми розвитку підприємств з виробництва свинини. Зростання вимог до якості та безпечності продукції, проникнення на український ринок іноземних конкурентів, дефіцит коштів у державному бюджеті та недостатність державної підтримки, відсталість технологій виробництва продукції свинарства актуалізують питання щодо підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників свинини, що функціонують на внутрішньому ринку, так і для тих, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Аналіз останніх досліджень. Основні положення та теоретичні здобутки розвитку категорії конкурентоспроможності заклали науковці зарубіжних країн, а саме: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Курно, Е. Хекшер, Б. Олін, Е. Чемберлін, П. Сраффа, Ф. Еджуорт, А. Лернер, Ф. Хайск, М. Портер, І. Ансофф, А. Томпсон, А. Юданов, Г. Азоев та інші. На сучасному етапі дослідження існує велика кількість праць, присвячена проблемам конкурентоспроможності. Вагомі внески у вивчення проблем конкурентоспроможності на різних рівнях ієрархії зробили такі вітчизняні науковці, як: О.Д. Гудзинський, В.Л. Дикань, В.Ф. Іванюта, А.Е. Воронкова, Л.В. Балабанова, Н.П. Тарнавська, Р.В. Камишніков, В.А. Павлова, Ю.Б. Іванов, О.М. Тридід, М.Є. Малік, Т.М. Пахомова, С.М. Судомир, В.В. Чернега, О.М. Шпичак, Р.А. Фатхутдінов та ін.

Мета статті. Дослідити теоретико-практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств з виробництва свинини та визначити заходи щодо її підвищення.

Виклад основного матеріалу. У багатьох наукових працях розкрито загальні теоретичні та методичні основи конкурентоспроможності [4, 5, 8, 11, 12]. Конкурентоспроможність є визначальним критерієм ефективності будь-якого суб'єкта, яка забезпечується за рахунок конкурентних переваг у боротьбі за ринки збуту, ресурси, за місце на ринку, за клієнта, за прибуток, що визначає

темпи зростання виробництва та рівень національної безпеки. Конкурентоспроможність - це володіння суб'єктом певними властивостями, які дають йому можливість розвиватись на інноваційній основі та перемагати у конкурентній боротьбі [2]. Поняття конкурентоспроможності аграрних підприємств набагато складніше і трактується досить неоднозначно. У загальному вигляді конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага стосовно інших підприємств даної галузі усередині країни і за її межами. У випадку активних економічних об'єктів - підприємств і організацій, представлених на ринку, конкурентоспроможність являє собою категорію ефективності, але на більш високому рівні [7].

Відомо, що на конкурентоспроможність впливає багато чинників, серед яких особливе місце займають конкурентні переваги. На думку науковця В. Павлової, конкурентні переваги – це сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення власної діяльності, безпосереднє ослаблення конкурентів і вплив на зміну ринкового середовища [9, с. 83]. Конкурентні переваги підприємства за джерелами їх виникнення можна поділити на внутрішні і зовнішні. “Зовнішня” конкурентна перевага базується на відмінних якостях продукції, які створюють цінність для споживача, а “внутрішня” – на перевазі підприємства стосовно витрат виробництва, менеджменту підприємства чи товарної продукції, що створює “цінність для виробника”, яка дозволяє досягти собівартості меншої, ніж у конкурента. Для отримання конкурентної переваги підприємство повинно або давати покупцям приблизно таку ж цінність, що й конкуренти, але виробляти продукцію із меншими витратами; або діяти так, щоб давати покупцям продукцію із більшою споживчою цінністю, за який можна отримати більшу ціну [6].

При оцінці конкурентних переваг підприємств з виробництва свинини потрібно виходити з наступного: по-перше, ключовим суб'єктом, який визначає конкурентоспроможність, є споживач; по-друге конкурентні переваги формують насамперед фактори прямої дії; по-третє, конкурентні переваги повинні пов'язуватися з певними межами ринку. Основними ознаками для класифікації конкурентних переваг можуть бути: фінансово-ринкові переваги (витрати на одиницю продукції, рівень рентабельності); ринково-регулятивні переваги (частка ринку, регіональна концентрація ринку, взаємодія з органами державного та регіонального регулювання); товарно-ринкові переваги (рівня якості традиційних властивостей товарів певної групи, наявність особливих властивостей); комунікаційно-ринкові переваги (відомість торговельної марки, імідж товарів, компаній торговельної марки).

Основні чинники, що формують рівень конкурентоспроможності підприємства, виділяються: природно-кліматичні умови, цінова політика, аграрна політика держави, рівень впровадження інновацій, можливості інвестиційного забезпечення, ємність споживчого ринку, кількісні і якісні характеристики сільськогосподарських угідь, ресурсний потенціал, рівень агротехніки, рівень концентрації, обсяги виробництва товарної продукції, рівень прибутковості, ступінь кооперації виробництва [10, с.6-7]. Крім того, відзначаються чинники, що формують

конкурентоспроможність підприємств на підставі конкурентних переваг: переваги товару над товарами конкурентів, нижчі витрати і ціни, маркетингові переваги [10,с.6].

На підвищення конкурентоспроможності свинарства впливає велика низка чинників. З урахуванням специфіки виробництва свинини всю різноманітність їх можна звести до трьох груп заходів – адаптація реформованих підприємств до ринкового середовища, запровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та здійснення протекціоністської аграрної політики. Частину цих заходів мають здійснювати самі товаровиробники, а певну частину – держава [1].

Тривалі конкурентоспроможності підприємства з виробництва свинини можуть досягти насамперед завдяки впровадженню відповідних майнових відносин, прогресивних форм організації виробництва та ринково-орієнтованого внутрішньогосподарського економічного механізму, наявності висококваліфікованих кадрів, передових технологій і, як наслідок, виробництва конкурентоспроможної продукції.

Для підтримки конкурентоспроможності вітчизняних підприємств з виробництва свинини доцільно створити механізми державної фінансової, податкової, інформаційно-консультативної, маркетингової допомоги; сформувати сприятливі економічні, організаційні та правові умови для їх ефективного розвитку; усунути перешкоди у підприємницькій діяльності; зменшити податковий тиск; здійснити правове та фінансове стимулювання інноваційної діяльності щодо створення нових товарів та відкриття нових ринків збуту продукції свинарства.

Висновки. Для України створення і розвиток конкурентного середовища є надзвичайно важливим. Розуміння джерел конкурентності, змін, які відбуваються в національній економіці під впливом макроекономічних чинників і переходу до інформаційного суспільства, дозволить керівникам підприємств з виробництва свинини приймати виважені рішення щодо посилення ринкових позицій.

Крім того, з метою посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції свинарства слід здійснити наступні заходи: відпрацювати фінансово-кредитну, податкову й цінову політику в виробництві продукції; гармонізувати вітчизняні стандарти на продукцію свинарства згідно з стандартами ЄС; підвищити ефективність роботи маркетингових і управлінських служб; налагодити співпрацю між виробниками продукції та дослідними установами.

Література

1. Алексійчук Т.В. Економічна ефективність виробництва свинини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / Т.В. Алексійчук. - Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН, Київ, 2004.
2. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект / Л.Л. Антонюк. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf

3. Вовк С. Ринок свинини в Україні / С. Вовк, В. Юрчишин, В. Кирилейза, С. Павкович, А. Вантух. [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vldau/APK/2010_2/files%5C10vspmiu.pdf
4. Гончарук Т.І. Конкуренція і конкурентоспроможність : зміст і розвиток у перехідній економіці / Т.І. Гончарук. – Суми: ВВП “Мрія – 1” ЛТД, УАБС, 2003. – 60 с.
5. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект) : монографія / О.Д. Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О. Гуренко; Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.
6. Ждамірова А.О. Розробка стратегії підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / А.О. Ждамірова [Електронний ресурс] – Режим доступу: // http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/12_57843.doc.htm
7. Кривошея С.В. Конкурентоспроможність, як основа ефективного функціонування підприємств АПК / С.В. Кривошея [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1169>.
8. Малік М.Є. Конкурентоспроможність аграрних підприємств : методологія і механізми / М.Є. Малік, О.А. Нужна ; ННЦ “Інститут аграрної економіки”. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
9. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: [Монографія] / В.А. Павлова. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП, 2006. – С. 237.
10. Пристемський О.С. Формування та удосконалення конкурентоспроможності фермерських господарств регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / О. С. Пристемський. – Дніпропетровськ: ДДАУ, 2009. – 20 с.
11. Спиридонов И.А. Международная конкуренция и пути повышения конкурентоспособности экономики России: Учебное пособие. – М.: ИНФРА – М. 1997. – 170 с.
12. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Инфа-М, 2000. – 312с.

Summary

Girnjak K.M.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES WITH PORK PRODUCTION

Theoretiko-practical aspects of competitiveness of the enterprises for pork manufacture are considered. Offers on increase of competitiveness of the domestic enterprises for pork manufacture are given

Key words: *competitiveness, advantages, market, problems, products, production, pork.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 339.137.2:339.9

Гончаров В.М., заслужений діяч науки і техніки України, д.е.н., професор©,**Шашло Н.В.**, к.е.н., ст. викладач*Луганський національний аграрний університет*

ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ

В статті запропоновано ґрунтовний аналіз конкурентних переваг України на глобальному ринку, що дозволяє вирішити цілий комплекс завдань для підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, конкуренція, міжнародна конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Минуле ХХ століття відрізняється різким озлобленням міжнародної конкуренції, а також ускладненням її характеру та розширенням сфери дії. До конкурентної боротьби залучаються не тільки окремі товари або компанії-товаровиробники, але й технології, методи менеджменту, споживчі стандарти, національні економічні потенціали. В останнє десятиліття ця тенденція була могутньо підштовхнута процесом глобалізації.

В результаті, на світовій арені більш могутньо проявляють себе такі суб'єкти конкуренції, як території - міждержавні угруповання, окремі країни і субнаціональні (складові частини країни) регіони. Здатність територій добиватися успіху в конкурентній боротьбі на світовій арені стає все більш пріоритетним завданням для їх керівництва.

Проте, незважаючи на загальновизнану значущість даної проблеми, в світі ще не вироблено чітких рецептів державної політики, яка дозволяла б країнам досягти посилення своїх конкурентних позицій.

Ще гостріше ці проблеми стоять перед Україною з її міжрегіональними відмінностями. Лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, яка була проведена в останнє десятиліття, вилилася в прискорену й досить часто неосмислену інтеграцію національної економіки в світове господарство. Регіони зіткнулися з необхідністю в терміновому порядку формувати стратегії пристосування до нових умов [2].

Таким чином, оцінка методології визначення міжнародної конкурентоспроможності країн та регіонів на галузевих і світовому ринках є актуальним науковим завданням у контексті визначення стратегії формування міжнародної конкурентоспроможності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останнє десятиліття проблеми національної конкурентоспроможності стали популярною й навіть модною темою наукових досліджень у всьому світі.

Сучасні наукові школи, що досліджують міжнародну конкурентоспроможність країн, використовують значний теоретичний і практичний досвід при вивченні й розвитку методології, яку інтенсивно розвивають два наукових центри.

Основні методики оцінки міжнародної конкурентоспроможності використовуються Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) та Інститутом розвитку менеджменту в Лозанні (ІІМД). Це аналогічні методики визначення рейтингу країни в списку найбільш конкурентоспроможних країн світу. За деяких відмінностей у методології, суть цих двох підходів зводиться до вимірювання та ранжирування окремих груп показників розвитку окремих країн; і виведення синтетичного показника, який поставить конкретну країну в світовий табель конкурентоспроможності [6].

Науковою школою США (М. Портер, А. Чандлер, М. Енрайт, Дж. Макартур) вперше було вирішено проблему визначення міжнародної конкурентоспроможності товарів, компаній та окремих галузей, виділені й оцінені фактори, що визначають конкурентні переваги й фактори успіху на світовому ринку [3].

Європейські наукові школи (Швейцарія, Швеція, Данія, Австрія, Італія, Німеччина) описують конкурентну поведінку компаній. Особливо детально представлені в наукових працях питання конкуренції в міжнародному масштабі (глобальна конкуренція).

Таким чином, дослідження міжнародної конкуренції та конкурентоспроможності країн довели, що диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів світу визначають необхідність проведення досліджень міжнародної конкурентоспроможності країн, що набуває важливого наукового значення для країн, що формують політику зростання власної міжнародної конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей визначення міжнародної конкурентоспроможності країн на світовому ринку згідно з науковими підходами ВЕФ та ІІМД та оцінка міжнародної конкурентоспроможності економік постріндустриальних країн з обґрунтуванням орієнтирів формування стратегії міжнародної конкурентоспроможності для України.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації країни конкурують у виборі інституціональних структур і стратегій формування національних моделей перетворень, здатних стимулювати господарський прогрес і підвищення добробуту народу. Звідси можна зробити висновок, що конкурентоспроможність національної економіки в постіндустріальному вимірі - прояв ефективності соціально-економічної системи, що інтегрує інтереси суб'єктів господарювання різних рівнів і націлює їх у русло успішного динамічного розвитку в глобальному світогосподарському середовищі

Як відомо, найбільш важливі критерії конкурентоспроможності національної економіки знайшли відображення у зведеному індексі конкурентоспроможності. Рейтинги конкурентоспроможності засновані на

комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів опитування керівників компаній - великого щорічного дослідження, яке проводиться Всесвітнім економічним форумом.

Основним засобом узагальненої оцінки конкурентоспроможності країн є Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI), для розрахунку якого використовуються багатофакторні векторні моделі, у свою чергу цей індекс складається з індексів макроекономічного середовища, публічних інституцій та технологій, та Індекс ділової конкурентоспроможності (Business Competitiveness Index, BCI), який являє собою детальне дослідження мікроекономічних аспектів конкурентоспроможності на основі індексу конкурентоспроможності бізнесу, складеного під керівництвом М.Портера. Цей індекс є синтетичним показником і включає якість національного бізнес-клімату, а також оцінку операцій і стратегії компаній (табл.1) [5].

Таблиця 1

Порівняння міжнародної конкурентоспроможності України з країнами світу за методиками ВЕФ та Інституту розвитку менеджменту (ІІМД)

Країна	Звіт про глобальну конкурентоспроможність ВЕФ (The Global Competitiveness Report)												ІІМД					
	2003		2004		2005		2006		2007		2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009	
	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	BCI	GCI	GCI						
Кількість країн	104	97	104	100	117	113	125	121	131	127	134	133	55					57
<i>США</i>	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	
<i>Сінгапур</i>	6	6	7	12	6	6	5	11	7	9	5	3	3	3	2	2	3	
<i>Гонконг</i>	24	16	21	11	28	17	11	10	12	12	11	11	2	2	3	3	2	
<i>Швейцарія</i>	7	8	8	9	8	8	1	4	2	6	2	1	8	8	6	4	4	
<i>Данія</i>	4	4	5	4	4	4	4	5	3	5	3	5	7	5	5	6	5	
<i>Швеція</i>	3	3	3	5	3	11	3	7	4	4	4	4	14	14	9	9	6	
<i>Фінляндія</i>	1	1	1	2	1	3	2	3	6	3	6	6	6	10	17	15	9	
<i>Німеччина</i>	13	5	13	3	15	2	8	2	5	2	7	7	23	26	16	16	13	
<i>Японія</i>	11	13	9	7	12	9	7	9	8	10	9	8	21	17	24	22	17	
<i>Франція</i>	26	11	27	14	30	10	18	16	18	17	16	16	30	35	28	25	28	
<i>Китай</i>	44	46	46	48	49	54	54	64	34		30	29	31	19	15	17	20	
<i>Росія</i>	70	61	70	58	75	70	62	79	58	71	51	63	46	46	43	47	49	
Україна	84	73	86	68	84	68	78	81	73	81	72	82	—	—	46	54	56	

У світовому рейтингу конкурентоспроможності Україна в 2009 році зайняла 82-е місце, за рік опустившись на 10 позицій.

Значне погіршення індексу конкурентоспроможності України викликане тим, що країна зіткнулася із серйозними проблемами, пов'язаними з світовою фінансовою кризою, різким падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією гривні й руйнуванням фінансової системи. На 82-м місці Україна сусідить із африканськими країнами Гамбією (81) і Алжиром (83), а серед країн СНД випереджає Грузію (90), Вірменію (97), Таджикистан (122) і Киргизстан (123).

Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) розглядає ряд факторів, які є найбільш важливими в оцінці

продуктивності й конкурентоспроможності країни, і групує їх в 12 індикаторів. Усі складові відіграють важливу роль деякою мірою для всіх країн, відносно значення кожної з них залежить від конкретного етапу розвитку країни (табл. 2.) [5,6]. При віднесенні національної економіки до тієї або іншої стадії конкурентоспроможності за основу приймають рівень розвитку галузей, що беруть участь у міжнародній конкуренції.

Таблиця 2

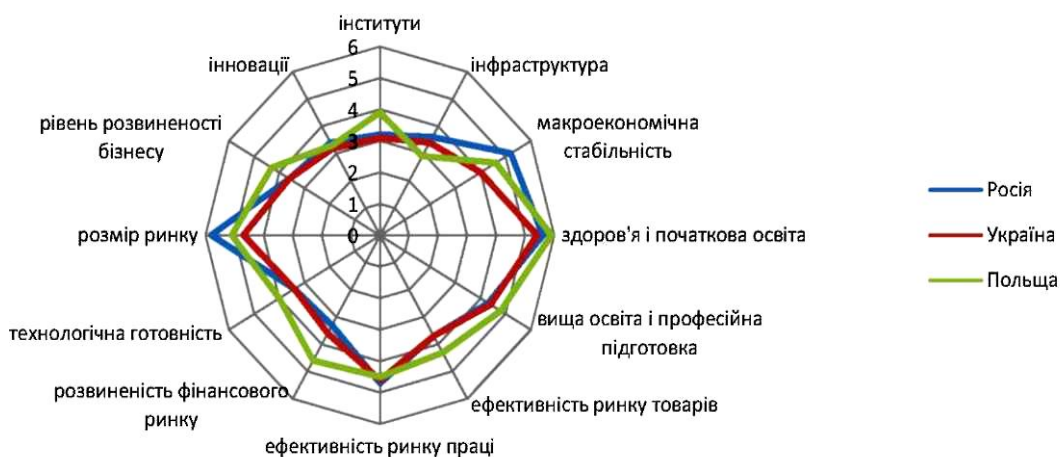
Класифікація країн світу за стадіями розвитку 2009-2010 рр.

<i>Стадія 1 (факторна орієнтованість)</i>	Індія, Вірменія, Єгипет, Киргизія, Молдова, Філіппіни, Таджикистан, Узбекистан	ВВП на душу населення в країні є нижчим за 2 тис. дол., або частка первинного (сировинного) експорту у загальному обсязі експорту перевищує 70% і країна конкурує на міжнародному ринку за низькими цінами на продукцію, що вироблена її підприємствами.
<i>Перехід від стадії 1 до стадії 2</i>	Китай, Колумбія, Азербайджан, Казахстан, Україна, Албанія, Туніс, Боснія і Герцеговина, Венесуела	ВВП на душу населення від 2 до 3 тис. дол. Питома вага факторів, що визначають базові вимоги для цих економік, поступово зменшуються з 50 до 40%, а питома вага факторів, що підвищують ефективність виробництва, зростає з 40 до 50% у міру того, як ВВП у розрахунку на душу населення зростає від 2 до 3 тис. дол.
<i>Стадія 2 (орієнтація на ефективність)</i>	Аргентина, Бразилія, Чилі, Литва, Мексика, Польща, Румунія, Росія, Туреччина, Болгарія, Латвія, Перу, Сербія, Південна Африка, Таїланд, Уругвай	Країни з ВВП на душу населення від 3 до 9 тис. дол., які експортують сировинних товарів не більше 70% від загального обсягу свого експорту
<i>Перехід від стадії 2 до стадії 3</i>	Естонія, Чеська Республіка, Угорщина, Словацька Республіка, Тайвань, Китай	Країни з доходом на душу населення у діапазоні від 9 до 17 тис. дол. Частка впливу інноваційних факторів при оцінюванні зростає від 10 до 30%
<i>Стадія 3 (перехід на інновації)</i>	США, Німеччина, Франція, Ірландія, Ізраїль, Японія, Корея, Іспанія, Швеція	Країни з доходом на душу населення понад 17 тис. дол. з часткою сировинного експорту не вищою за 70% від загального обсягу

Жодна країна не проходить через усі стадії розвитку конкурентних переваг у точній відповідності з теоретичною концепцією й навіть може минути деякі стадії.

Розглянемо конкурентні переваги національних економік країн з ринковою економікою за соціально-економічними показниками (рис. 1) [5].

Найбільші позитивні зрушення за соціально-економічними показниками серед нових країн - членів ЄС відзначені в Польщі, яка піднялася на 7 позицій і зайняла 46-е місце цього року. Польща виграє за рахунок сильної освітньої системи й великого розміру ринку. Членство в ЄС забезпечує стимул і засоби для проведення реформ. Незважаючи на це, макроекономічна стабільність відзначається істотним спадом (з 50-го на 74-е місце) через світову фінансову кризу.

Рис. 1. Конкурентні переваги України порівняно з іншими країнами, 2009-2010 рр.

Розумне регулювання фінансового ринку й великий розмір внутрішнього ринку допомогли Польщі витримати вплив глобального спаду й стати однією з найбільш економічно стабільних країн в регіоні.

Росія втратила 12 позицій цього року й зайняла 63-е місце. Сильними сторонами Росії є великий розмір ринку й сприятлива макроекономічна стабільність. Країна знаходиться нижче ніж інші європейські країни, в основному через слабкий розвиток інституційного середовища й низькі бізнес-стандарты. Однією з основних проблем є відчутна неефективність уряду (110-е місце), відсутність незалежності судочинства (116-е місце). До того ж, захист прав власності має дуже погані показники, які продовжують погіршуватися (122-е місце). Приватні інститути також отримали погані бали, а корпоративна етика в країні відкинула Росію на 110-е місце за цим показником.

Україна опустилася на 10 позицій і зайняла 82-е місце в 2009 році. З різким падінням попиту на експортну продукцію, девальвацією валюти й кризою

фінансової системи, Україна зіштовхнулася зі складними проблемами за короткий проміжок часу. Однак, минулі спроби проведення реформ тривають, зокрема, удосконалювання інституціонального середовища (120-е місце), стабілізація фінансового ринку (106-е місце) і поліпшення ефективності ринку товарів (109-е місце).

В порівнянні з іншими країнами очевидно, що сьогодні Україна не належить до числа найбільш успішних країн світу. За цими показниками більшість постсоціалістичних країн, які починали свій розвиток з таких же стартових позицій, як і Україна, вирвалися далеко вперед [5,6]. Порівняння індикаторів України з усередненим значенням відповідних показників для таких розвинених країн, як Польща, Росія, Німеччина, США, Швейцарія свідчить, що Україна суттєво поступається за показниками, пов'язаними з майбутніми інтелектуальними активами суспільства.

Таблиця 3

Соціально-економічні показники країн, 2009-2010 рр.

Показники	Роки	Україна	Росія	Польща	Німеччина	США	Швейцарія
1. ВВП на душу населення, дол.	2009	6 400	15 200	17 800	34 200	46 400	41 600
	2008	7 500	16 300	17 600	35 900	48 100	42 500
2. Експорт, млрд. дол.	2009	41 49	295 6	134 7	1 187 0	994 7	1901
	2008	67 72	471 6	178 4	1 498 0	1 277 0	241 3
3. Імпорт, млрд. дол.	2009	45 58	196 8	141 7	1 022 0	1 145 0	177 2
	2008	83 81	291 9	204 4	1 232 0	2 117 0	227 4
4. Чисельність населення, млн. чол.	2009	45 96	141 93	38 14	81 76	307 96	7 700
	2008	46 31	142	381	82 1	304 5	7 600
5. Прямі іноземні інвестиції, млрд. дол.	2009	46 99	255 6	167 9	1 021 0	2 398 0	395 6
	2008	41 77	491 2	161 4	1 027 0	2 367 0	405 1
6. Щільність населення на кв. км	2009	77	8,3	118	231	26,9	152
	2008	85	8	124	235	31	155
7. Середня заробітна плата, дол.	2009	240	670	1500	4500	2500	5435
	2008	143	550	1350	4215	2000	4800
8. Обернений коефіцієнт рівня безробіття, (%)	2009	95,2	91,1	89	91,8	90,6	96,3
	2008	97,7	93,5	90,2	92,2	94,2	97,2
9. Обернений коефіцієнт рівня інфляції, (%)	2009	83,5	88,1	96,6	100	99,3	99,4
	2008	74,8	85,9	95,8	97,3	96,2	97,6
10. Щільність іноземних туристів	2009	2,24	0,09	19,31	130,6	3,2	170,5
	2008	2,81	0,1	20,19	134,4	3,7	181,7

Практично всі країни-лідери, що добилися найбільш високих показників душевого ВВП і найбільш конкурентоспроможні в постіндустріальну епоху, мають наступні основні політико-економічні інститути: відкрита ринкова економіка, домінування приватної власності при твердому її захисті, ефективний

і підконтрольний платникам податків державний апарат, публічні й прозорі компанії й фінансові установи.

Аналіз рейтингів окремих країн за індексом глобальної конкурентоспроможності свідчить, що найвищу позицію в них займають високорозвинені країни з економікою, що базується на високих технологіях і інноваціях, розвиненій інфраструктурі й бізнес-культурі: Швейцарія, США, Сінгапур, Швеція, Данія і т.д. Останні місця в рейтингу займають країни, які характеризуються слабкою розвиненістю інфраструктури, низькою кваліфікацією робочої сили та неефективністю державного апарату.

Згідно з проведеними дослідженнями, були відокремлені чинники, які впливають на загальну конкурентоспроможність України. Одним із них можна назвати природно – ресурсний потенціал, який сприяє розвитку таких галузей, як: чорна металургія і хімічна промисловість, а географічне положення обумовлює розвиток транспортних послуг та експорту. Але поряд із усіма можливостями для розвитку конкурентоспроможності економіки України, на даний момент існує ще багато перешкод.

Основними перешкодами формування конкурентоспроможності України є:

1. Вхід економіки до світової системи з досить слабкою і неефективною законодавчою базою.

2. Відплив ресурсів (робочої сили, капіталу та сировинних запасів).

3. Скорочення виробництва та робочих місць.

4. Широкий розвиток тіньової економіки, яка є наслідком закриття або нерентабельності підприємств, неефективної експортно-імпоротної політики, недосконалості фінансово-кредитної системи.

5. Досить низька якість та висока ціна національних товарів.

6. Високий рівень монополізації, особливо в таких галузях, як: сільськогосподарське машинобудування й паливна промисловість.

7. Низький рівень інфраструктури та інформації. Сьогодні рівень розвитку цих двох чинників у нашій країні недостатній. Експортери мають низький рівень поінформованості про ситуацію на міжнародних ринках, а це часто призводить до невиправданого зниження цін і демпінгових торговельних операцій на світовому ринку, що веде до відповідної реакції з боку інших держав.

Саме ці негативні фактори характеризують досить низький рівень конкурентоспроможності економіки.

Висновки та пропозиції. Таким чином, в умовах глобалізації відбуваються зміни ролі державного регулювання економічними процесами, як і підходами щодо підвищення національної конкурентоспроможності на світовому рівні.

Уряди високорозвинених країн світу намагаються приділяти особливу увагу системному підходу при формуванні економічної політики, забезпеченню внутрішньої конкуренції, захисту національного господарства від деструктивних наслідків глобалізації та забезпеченню довгострокових інноваційних переваг. Досвід розвинених країн свідчить, що проблема неефективного функціонування

інституціонального механізму виявляється основною причиною спаду продуктивності національної економіки, зниження її конкурентоспроможності.

У цьому випадку стає зрозумілим те, що питання конкурентоспроможності національної економіки виступає на перший план і потребує ретельного розгляду. І сьогодні, аби знайти гідне місце в процесах глобалізації та інтеграції, Україні потрібно розробити сукупність стратегій, в яких слід розвинути нові фактори підвищення конкурентних переваг та вирішити комплекс завдань у таких напрямках:

1) узгодження промислової, зовнішньоекономічної, регуляторної політики та політики у сфері приватизації з конкурентною політикою;

2) забезпечення ефективного розвитку конкурентних відносин, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та подальше зменшення рівня монополізації економіки;

3) боротьба з тіньовою економікою та корумпованістю, які в Україні, порівняно із країнами Європейського Союзу, є на порядок вищі. За даними РБК України рівень тіньової економіки на кінець 2009 року склав 35% від ВВП [7];

4) запровадження інноваційних технологій для розвитку науки і техніки;

5) розвиток конкуренції за активного сприяння держави. Зокрема: зменшення податкового тиску до рівня, який сприятиме нагромадженню капіталу для інноваційного розвитку підприємств і встановленню оптимального інвестиційного клімату в країні;

6) удосконалення національного законодавства, яке призведе до більшої довіри з боку іноземних інвесторів та тіснішої співпраці з ними;

7) стабілізація і вільна конвертація національної валюти, що дозволить зміцнити фінансово – банківську систему;

8). підвищення рівня платоспроможного попиту з боку населення;

9) посилення державної підтримки новостворених підприємств;

10). створення нових робочих місць, підвищення якості життя, аби подолати або принаймні зменшити розрив між Україною та її основними партнерами в ЄС;

11) вирішення такої актуальної проблеми, як «відплив інтелекту», яка може бути успішно досягнута лише через створення сприятливих умов для кваліфікованих кадрів;

12) створення спільних виробництв за участю іноземного капіталу для випуску конкурентоспроможної продукції, особливо у сфері «нової економіки»;

13. залучення в економіку прямих інвестицій ТНК, а також створення інвестиційного клімату для транснаціональних корпорацій як каналу отримання засобів виробництва, технологій, управлінського досвіду, збільшення експорту промислових виробів.

Таким чином, основною стратегічною метою входження України в XXI століття має стати підвищення конкурентоспроможності економіки на світогосподарському рівні.

Література

1. Домбровский М. Государство и постиндустриальная экономика [электронный ресурс]// Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/18/do12-pr.html>
2. Поважный А.С., Гончаров В.Н., Краюшкин В.А. Разработка государственного механизма стимулирования стратегического целеполагания регионов [Текст]:[монография] /А.С. Поважный, В.Н.Гончаров, В.А. Краюшкин.- Донецк: СПД Куприянов, 2010.- 200 с.
3. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: монографія – [Д.Т. Лук'яненко, А.М.Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.]; за заг. ред. Д.Т. Лук'яненко, А.М. Поручника. – ТП. - К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
4. Шашло Н.В. Устойчивость конкурентного потенциала АПК Украины на мировом рынке продовольствия // Вісник Сумського національного аграрного університету - 2010. - №5/2 (40).– С.44-49.
5. Global Competitiveness Report 2009 – 2010 [электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.weforum.org/pdf/GCR09/GCR20092010fullreport.pdf>
6. The World Factbook [электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/index.html>
7. [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://www.rbc.ua>

Summary

Goncharov V.M., Shashlo N.V.
Lugansk National Agrarian University

**GLOBAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE THOROUGH
INTERNATIONAL RATINGS**

In the article conducted analysis of global competitiveness of Ukraine thorough prism of international ratings.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 65.018;006.015.5;631.15/16

Гримак А.В., к.е.н., доцент©

Львівський державний університет внутрішніх справ

ДЮЧА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ - СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Поряд з проблемами, які накопичились в економіці, утверджуються і позитивні зрушення, зокрема у впровадженні сучасних механізмів управління якістю продукції, у тому числі на підприємствах продовольчого підкомплексу. Сприяє цьому активне усвідомлення виробниками необхідності освоєння нових, сучасних технологій, які б гарантували виробництво продукції високої якості, впровадження наукових розробок та кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду. Тому і вступ України у СОТ відкриває більші можливості для удосконалення роботи вітчизняних харчопереробних підприємств через впровадження сучасних вітчизняних і гармонізованих до міжнародних стандартів, технічних і технологічних регламентів з випуску продуктів харчування, які б задовольняли потреби споживачів. Сучасний ринок надає перевагу конкурентоспроможній продукції, тобто продукції якісній, безпечній і доступній за ціною. Досвід кращих вітчизняних підприємств підтверджує, що результативної роботи вони домагаються не тільки за рахунок чітко відлагоджених організаційних й управлінських структур, а й практичного впровадження системи управління якістю.

Ключові слова: *якість, стабільність, підкомплекс, управління, система, стандарт.*

Постановка проблеми. Вітчизняні виробники продовольства за роки незалежності були учасниками і пройшли через ряд економічних реформ, зміну форм власності, утвердження ринкових механізмів господарювання. Без сумніву, все це позначилось на становленні підприємств продовольчого підкомплексу: необхідно було по-новому формувати завдання і цілі підприємницької діяльності, модернізувати діяльність підприємств під нові економічні й технологічні схеми, які розроблялись в умовах здорожчання сировини, зростання цін на енергетику, послуги й обладнання, функціонування в умовах жорсткої конкуренції. На цій основі пріоритетним став пошук шляхів підвищення результативності підприємницької діяльності, забезпечення її рентабельності й окупності, розвитку, а не лише збереження, трудових колективів, їх соціального захисту. Тому одним із основних чинників економічної стабільності підприємств продовольчого підкомплексу стала якість продукції, її конкурентоспроможність. На це направлені наукові і маркетингові дослідження з розробки комплексних

систем і механізмів управління якістю продукції, впровадження їх у практику виробництва.

Аналіз останніх досліджень, присвячених даній проблемі свідчить про беззаперечну ефективність впровадження систем якості продукції на підприємствах. Так, академік НААН України Р.І. Тринько у монографії «Продовольча безпека: аналітична діагностика» відзначає, що продовольча безпека визначається рядом чинників, серед яких одне із провідних місць займає політика якості продовольчих товарів, що безпосередньо впливає на їх споживання і задоволення потреб споживачів.

У програмі технічної допомоги Європейського Союзу ТАСІС Україні йдеться про те, що контроль за продуктами харчування - це обов'язкова регуляторна дія, що здійснюється у процесі забезпечення виконання законів та інших нормативних актів щодо продукції харчування з метою захисту споживачів. Якість продуктів харчування підтримує їх безпеку.

Мета дослідження. Учасники ринку продовольства через якість продукції оцінюють конкурентоспроможність своїх підприємств у виробництві й поставці на ринок продукції, що користується попитом. Саме ринок орієнтує підприємців на використання сучасних досягнень науки і практики, впровадження прогресивних, енергозберігаючих технологій. Метою дослідження є проведення аналізу ефективності розробки і впровадження систем управління якістю, їх впливу на економічну стабільність діяльності підприємств продовольчого підкомплексу в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Якість продуктів харчування є пріоритетом у діяльності підприємств продовольчого підкомплексу. Це об'єктивно, тому що відповідальність за безпеку продуктів харчування, у першу чергу, мають брати на себе виробники. Питання якості та безпеки харчових товарів чітко визначені у політиці Світової організації торгівлі: задекларовані загальні торгівельні правила щодо сільськогосподарської та харчової продукції. Якою сьогодні може бути наша відповідь на запитання: «Чи всі наші харчові продукти за якістю відповідають рівню європейських країн?» Звичайно, у цьому питанні ще не всі наші резерви і можливості використані. Вітчизняним підприємствам потрібно докласти ще немало зусиль, щоб вирівняти цю ситуацію. Дослідження даної проблеми підтверджує, що у ринкових умовах для підприємств продовольчого підкомплексу є тільки один шлях прибуткового функціонування- це підвищення якості, а, відповідно, й конкурентоспроможності продовольчих товарів. Таким шляхом зараз ідуть Чехія, Угорщина, Польща, Білорусія. Їх досвід для нас є повчальним. У результаті проведеної роботи у сфері якості, підприємства запроваджують системи якості продукції.

За останні роки позитивним є розробка і впровадження таких систем на українських підприємствах. Досвід показує, що важливим у цій роботі є впровадження систем якості, які відповідають профілю підприємств і можуть дати найбільший ефект щодо підвищення якості і безпечності продукції, задоволення потреб споживачів. Слід враховувати і те, щоб системи якості, які впроваджуються у практику виробництва, не були загальними, а включали й

аналіз проміжного контролю на технологічній лінії виробництва продукції. Система якості, яка впроваджується на конкретному підприємстві повинна виявляти і спрямовувати діяльність спеціалістів на усунення невідповідностей і слабких місць при виробництві продуктів харчування, а також відкривати можливості для порівняння діяльності свого підприємства з іншими, тобто бачити свій рівень на фоні інших підприємств, які є конкурентами. Завдяки впровадженню системи управління якістю м'ясопереробне підприємство ТзОВ «Барком» не тільки виживає у нелегких умовах ринкових відносин, а й освоює нові види продукції, розширює її асортимент. Завдяки наполегливій праці товари ТзОВ «Ходорівський м'ясокомбінат», ПП «Гал-м'ясо», ТзОВ «Євро-Вік» не поступаються за якістю і безпечністю конкурентам. Впровадження системи управління якістю на цих підприємствах дозволило збільшити обсяг виробництва продукції і підвищити їх прибутковість (табл. 1).

Таблиця 1

Результати роботи м'ясопереробних підприємств Львівської області*

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. до 2008 р., %
Вироблено товарної продукції м'ясопереробними підприємствами (в порівнянних цінах), тис. грн.	557349,4	482430,0	684897,4	122,9
у т. ч.:				
ТзОВ «Барком»	13982,5	14488,2	59701,9	у 4,3 р.
ТзОВ «Ходорівський м'ясокомбінат»	36766,6	43603,9	69152,3	188,1
ПП «Гал-м'ясо»	8166,0	9071,0	18291,0	223,4
ТзОВ «Євро-Вік»	34370,0	37561,0	37263,0	108,4
Вироблено основних видів продукції, т:				
м'яса, субпродуктів 1-ї категорії	10724,0	12166,5	14707,4	137,1
у т. ч.:				
ТзОВ «Барком»	-	-	-	-
ТзОВ «Ходорівський м'ясокомбінат»	1975,2	1226,8	2412,0	122,1
ПП «Гал-м'ясо»	191,0	123,0	331,0	173,3
ТзОВ «Євро-Вік»	2794,0	2972,0	1811,0	64,8
ковбасних виробів	4131,0	3078,7	5119,0	123,9
у т. ч.:				
ТзОВ «Барком»	279,0	604,1	2165,3	у 7,8 р.
ТзОВ «Ходорівський м'ясокомбінат»	-	491,9	596,0	-
ПП «Гал-м'ясо»	222,0	183	342,0	154,1
ТзОВ «Євро-Вік»	70,0	67,0	136,0	194,3

*Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Львівській області.

Важливим етапом у розробці системи якості цих підприємств була оптимізація організаційної, управлінської структури, робота з персоналом. Тепер

організаційною структурою чітко розподілені функції серед служб даних підприємств та спеціалістів, узагальнена їх спільна діяльність. Для кожного робочого місця визначені критерії фахових вимог. До їх визначення залучаються керівники й спеціалісти підрозділів підприємств.

Що ж є метою системи управління якістю? Головною її метою має бути виявлення і повне використання усіх резервів і можливостей удосконалення організаційного, технологічного рівня й якості виробленої продукції, забезпечення виробництва харчових продуктів, які б за показниками якості, безпеки, техніко-економічними відповідали рівню розвинених країн. Системи якості передбачають вирішення наступних завдань:

- нарощування випуску якісної і безпечної продукції;
- розробка та освоєння нових видів конкурентоспроможної продукції;
- своєчасна заміна і зняття з виробництва продукції, яка не користується попитом;
- відповідальність персоналу за якість продукції;
- дотримання законодавства.

В основі системи управління якістю продукції закладені стандарти, які й регламентують порядок функціонування системи, обов'язки працюючих, показники оцінки якості продукції.

Впровадження систем управління якістю на підприємствах продовольчого підкомплексу - це реальний шлях до вдосконалення. Організаційна схема системи управління якістю представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Схема системи управління якістю на підприємствах

За сучасних економічних умов на ринку продовольства визнається лише конкурентоспроможна продукція. А визначається вона якістю і ціною. Кращі

підприємства Львівщини й України домагаються успіху саме завдяки цим чинникам, завдяки результативному функціонуванню систем якості на виробництвах. Це дозволяє їм утримуватись у числі лідерів на ринку і навіть впливати на його політику.

Розробка систем якості починається із визначення мети, яку ставить перед собою підприємство, його колектив. Практична ж робота із розробки систем якості включає окремі етапи, зокрема:

- етап визначення мети, відпрацювання схеми розробки і впровадження системи управління якістю;
- етап розробки проекту системи управління якістю;
- етап аналізу і співставлення наявних ресурсів, за рахунок реалізації яких функціонуватиме система якості;
- етап адаптації розробленої системи, навчання персоналу;
- введення розробленої системи управління якістю у практику виробництва, відпрацювання механізмів контролю за її дотриманням і отриманими результатами.

Така схема - послідовність розробки системи управління якістю підтвердила свою дієвість.

Висновки. Важливим напрямком забезпечення економічної стабільності підприємств продовольчого підкомплексу, у тому числі малого і середнього бізнесу, є створення умов для впровадження ефективних систем управління якістю, які відповідали б міжнародним стандартам, сприяли усіма можливими засобами розповсюдженню прогресивного досвіду, налагодженню професійної підготовки спеціалістів з якості. Це дозволить нарощувати обсяг виробництва якісних і безпечних продуктів харчування для задоволення потреб споживачів.

Література

1. Березін О.В. Проблеми формування продовольчого ринку України: монографія / О.В. Березін. - К.: Вища школа, 2002. - 211 с.
2. Дейнеко Л.В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: Проблеми теорії та практики / Л.В. Дейнеко. - К.: Знання, 1999. - 331 с.
3. Дейнеко Л.В. Стратегія розвитку харчової промисловості України та її регіонів (областей) на період до 2015 року: монографія / Л.В. Дейнеко. - К.: Знання, 2004. - 211 с.
4. Мостенська Т.Л. Особливості формування попиту і пропозиції на ринку харчових продуктів / Т.Л. Мостенська // Економіка АПК. - 2003. - №1. - С.113-120.
5. Тринько Р.І. Продовольча безпека: аналітична діагностика: монографія / Р.І. Тринько. – Львів, 2010. – 168 с.

Summary
Grymak A.V.

*Lviv state university of internal affairs under the Ministry
of internal affairs of Ukraine*

**CURRENT SYSTEM OF QUALITY MANAGEMENT - COMPONENT OF
ECONOMIC STABILITY OF COMPANIES OF FOOD SUBCOMPLEX**

Together with the problems that accumulated in the sphere of economics we also observe positive improvements, in particular in the field of implementation of modern mechanisms of quality management of products, including companies of food subcomplex. It is facilitated by the fact that manufacturers realize the necessity of developing of new modern technologies which would guarantee the manufacture of products of high quality, implementation of scientific developments and better home and foreign experience. That is why becoming the member of WTO opens more opportunities for improvement of home food-processing companies by implementation of modern home and harmonized with international standards, technical and technological regulations due to release of food products which would satisfy customers' needs. Modern market prefers competitive products, namely qualitative safe products and at favourable price. The experience of best home companies proves that they succeed not only due to well coordinated organizational and management schemes but also by means of practical implementation of systems of quality management.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2011 р.

УДК 65.012.123

Гримак О.Я., к.е.н., доцент¹©, **Бурда І. Я.**, здобувач²¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Українська академія друкарства, м. Львів

МОДЕЛЮВАННЯ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ КАДРОВІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВ

На основі опрацювання наукових джерел та статистичної інформації визначено ключові зовнішні загрози кадровій безпеці підприємства та побудовано моделі ієрархії загроз.

Ключові слова: безпека, загроза, персонал, модель.

Постановка проблеми. В добу інтенсивного інформаційного розвитку персонал є одним із найбільш важливих ресурсів будь-якої підприємства, оскільки: по-перше, всі види ресурсів (технічні, організаційні, економічні, фінансові, технологічні) не можуть приводитись в дію без праці персоналу; по-друге, злагоджена команда професіоналів здатна стати вирішальною перевагою в конкурентній боротьбі; по-третє, персонал – це і є підприємство, його основа; по-четверте, висока продуктивність праці працівників – ключ до підтримки прибутковості та досягнення стратегічних цілей.

Поруч із важливістю персоналу, на перший план виходить і проблема забезпечення його безпеки. Складність виконання цього завдання зумовлена особливостями людських ресурсів та необхідністю застосування специфічних методів які сьогодні на теоретичному рівні мало досліджені.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Методологічні, методичні та прикладні аспекти економічної, у тому числі й кадрової безпеки, є об'єктом розгляду у працях таких вчених, як: О. Ареф'єва, О. Власюк, З. Варналій, І. Воробйов, В. Геєць, Я. Гончарук, В. Губський, О. Грунін, Є. Олейніков, О. Кириченко, О. Кірієнко, Т. Кузенко, А. Кузнєцов, П. Пригунов, В. Пономарьов, Ю. Рубан, О. Лашенко, Н. Швець, В. Шликов, І. Чумарін та інші.

Метою статті є побудова моделі ієрархії зовнішніх загроз кадровій безпеці підприємницьких структур в Україні.

Викладення основного матеріалу. Перш за все, необхідно зазначити, що за результатами наукових досліджень нами пропонується наступне власне визначення категорії «кадрова безпека» як складової економічної безпеки підприємства, пріоритетним завданням для якої є захист від ризиків та загроз з метою створення умов для найбільш ефективного управління персоналом як визначального ресурсу для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства [1].

Згідно з запропонованим визначенням, ключовими завданнями кадрової безпеки є розпізнавання та захист від загроз, які у свою чергу поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні загрози – це дії, явища або процеси, які не залежать від волі та свідомості співробітників підприємства, а джерелами їх виникнення є зовнішнє середовище, внутрішні, у свою чергу, – пов'язані із негативним впливом працівників (навмисні або які стали наслідком необережності чи недбалства персоналу). Окрім цього, доцільно зазначити, що на думку російського науковця І. Чумаріна, співвідношення зовнішніх і внутрішніх загроз для підприємства співвідноситься як 20 до 80. Тобто 4/5 всіх проблем виникають всередині компанії, в рядах своїх співробітників [7].

На нашу думку, важливість персоналу, а відтак і пріоритетність забезпечення кадрової безпеки, вимагає ретельного вивчення усіх загроз. Складність цього завдання спонукала до поетапного здійснення дослідження і на першому етапі – до ретельного вивчення зовнішніх загроз.

Проведене теоретико-аналітичне дослідження дозволило виявити ряд ключових зовнішніх загроз для кадрової безпеки підприємницьких структур: негативна динаміка чисельності населення; постійна еміграція; надмірна смертність і зниження середньої очікуваної тривалості життя; високий рівень демографічного старіння; низька економічна активність населення; високий рівень безробіття; трудова міграція; незбалансованість між попитом на робочу силу та структурою підготовки спеціалістів; деформації професійно-кваліфікаційної структури зайнятості; зниження доходів населення та його купівельної спроможності.

Припустимо, що сукупність визначених факторів становить деяку множину $Z = \{z_1, z_2, \dots, z_n\}$ [3]. З цієї сукупності виберемо підмножину $Z_1 \in Z_2$ найсуттєвіших факторів. Для наочності, математичне позначення кожного фактора доповнимо його мнемонічною назвою:

Математичне позначення	Назва фактора	Мнемонічна назва
Z_1	негативна динаміка чисельності населення	НДН
Z_2	постійна еміграція	ПЕ
Z_3	надмірна смертність і зниження середньої очікуваної тривалості життя	НС
Z_4	високий рівень демографічного старіння	ДС
Z_5	низька економічна активність населення	ЕАН
Z_6	високий рівень безробіття	ВРБ
Z_7	трудова міграція	ТМ
Z_8	незбалансованість між попитом на робочу силу та структурою підготовки спеціалістів	НП
Z_9	деформації професійно-кваліфікаційної структури зайнятості	ДСЗ
Z_{10}	зниження доходів населення та його купівельної спроможності	ДН

Підмножину факторів Z_1 та можливі взаємозв'язки між ними подамо у вигляді орієнтованого графа (рис. 1), у вершинах якого розміщено елементи підмножини Z_1 , дуги з'єднують суміжні пари вершин (z_i, z_j) , для котрих визначено зв'язок. Він вказує на певну залежність одного фактора (початок стрілки) від іншого (кінець стрілки).

На основі вищеподаного графа будемо бінарну матрицю залежності A для множини вершин Z_1 наступним чином [3]:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо критерій (вершина) і залежить від критерію (вершини) } j; \\ 0, & \text{якщо критерій (вершина) і не залежить від критерію (вершини) } j. \end{cases}$$

Для зручності матрицю A розмірності 10×10 елементів помістимо в таблицю, додавши до неї інформаційний рядок і стовпець з назвами факторів (табл. 1).

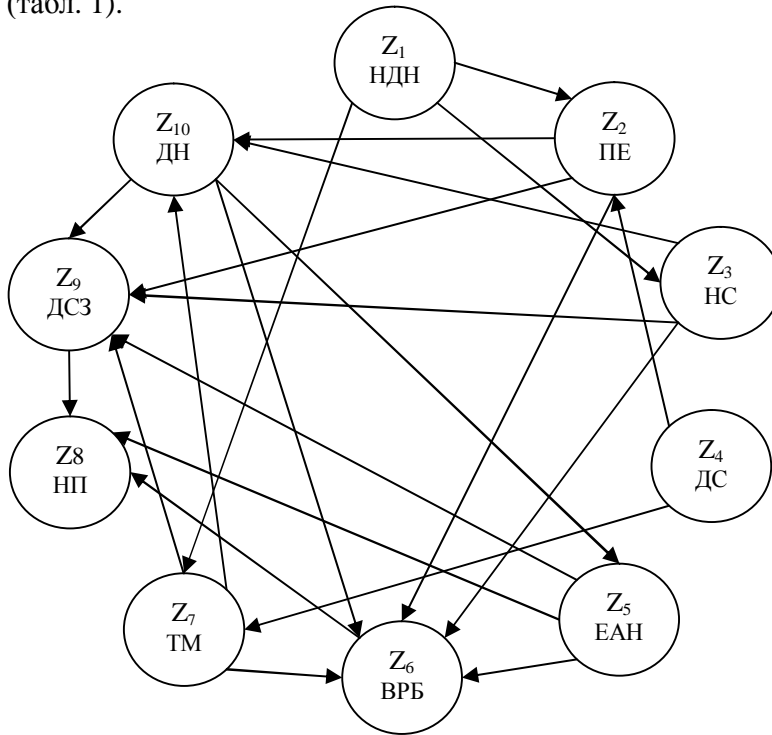

Рис. 1. Граф зв'язків між факторами впливу на кадрову безпеку підприємства

Таблиця 1

	НДН	ПЕ	НС	ДС	ЕАН	ВРБ	ТМ	НП	ДСЗ	ДН
НДН	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0
ПЕ	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
НС	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
ДС	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0
ЕАН	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0
ВРБ	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
ТМ	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
НП	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ДСЗ	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
ДН	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0

Використовуючи матрицю A , будуюмо матрицю досяжності таким чином. Формуємо бінарну матрицю $(I+A)$, де I — одинична матриця. У результаті матриця досяжності повинна задовольняти умову

$$(I + A)^{k-1} \leq (I + A)^k = (I + A)^{k+1}.$$

Практично її побудова зводиться до заповнення таблиці (табл. 2), подібної до наведеної вище, бінарні елементи якої визначаються за таким правилом:

$$b_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо з } i \text{ можна потрапити в } j \\ 0, & \text{в іншому випадку.} \end{cases}$$

Вершина z_j досягається з вершини z_i , якщо в графі (див. рис. 1) існує шлях, який приводить з вершини z_i до вершини z_j . Така вершина називається досяжною. Позначимо підмножину подібних вершин через $S(z_i)$. Аналогічно вершина z_i є попередницею вершини z_j , якщо вона досягає її вершини. Нехай сукупність вершин-попередниць утворює підмножину $P(z_i)$.

Остаточно перетин підмножин вершин досяжних і вершин-попередниць, тобто підмножина

$$R(z_i) = S(z_i) \cap P(z_i), \tag{1}$$

вершини якої не досягаються з будь-якої з вершин множини Z_1 , що залишилися, визначає певний рівень ієрархії пріоритетності дії факторів, віднесених до цих вершин. Додатковою умовою при цьому є забезпечення рівності

$$P(z_i) = R(z_i). \quad (2)$$

Таблиця 2

	НДН	ПЕ	НС	ДС	ЕАН	ВРБ	ТМ	НП	ДСЗ	ДН
НДН	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
ПЕ	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1
НС	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1
ДС	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
ЕАН	0	0	0	0	1	1	1	1	1	0
ВРБ	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0
ТМ	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1
НП	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
ДСЗ	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
ДН	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1

Виконання сукупності вищезазначених дій дає перший рівень (найнижчий з точки зору важливості впливу на досліджуваний процес) ієрархії факторів. Для визначення його на підставі попередньої матриці будемо табл. 3.

Таблиця 3

i	$S(z_i)$	$P(z_i)$	$S(z_i) \cap P(z_i)$
1	1, 2, 3, 7	1	1
2	2, 6, 9, 10	1, 2, 4	2
3	3, 6, 9, 10	1, 3	3
4	2, 4, 7	4	4
5	5, 6, 8, 9	5, 10	5
6	6, 8	2, 3, 5, 6, 7, 10	6
7	6, 7, 9, 10	1, 4, 7	7
8	8	5, 6, 8, 9	8
9	8, 9	2, 3, 5, 7, 9, 10	9
10	5, 6, 9, 10	2, 3, 7, 10	10

Другий стовпець цієї таблиці — номери одиничних елементів відповідних рядків матриці досяжності, третій — номери одиничних елементів стовпців даної матриці. Рівність (2) виконується для 1-го — *негативну динаміку чисельності населення* (НДН) та 4-го — *високий рівень демографічного старіння* (ДС) факторів. Згідно з методом аналізу ієрархій [4], ці фактори належать до найнижчого рівня пріоритетності впливу на кадрову безпеку вітчизняних підприємницьких структур. Далі з табл. 3 вилучаємо рядки 1 та 4, а в i -му стовпцях викреслюємо цифри 1 і 4. Одержимо табл. 4, яка є основою для обчислення другої ітерації знаходження номерів факторів, що визначають наступний рівень ієрархії.

Таблиця 4

i	$S(z_i)$	$P(z_i)$	$S(z_i) \cap P(z_i)$
2	2, 6, 9, 10	2	2
3	3, 6, 9, 10	3	3
5	5, 6, 8, 9	5, 10	5
6	6, 8	2, 3, 5, 6, 7, 10	6
7	6, 7, 9, 10	7	7
8	8	5, 6, 8, 9	8
9	8, 9	2, 3, 5, 7, 9, 10	9
10	5, 6, 9, 10	2, 3, 7, 10	10

У другій ітерації рівність (2) виконується для 2-го фактора – постійна еміграція (ПЕ), 3-го фактора - надмірна смертність і зниження середньої очікуваної тривалості життя (НС) та 7-го фактора - трудова міграція (ТМ). Ці фактори визначають наступний рівень ієрархії. Відтак з табл. 4 видаляємо рядок 2, 3 та 7, а в 2-му і 3-му стовпцях - цифри 2, 3 та 7. Одержимо табл. 5.

Таблиця 5

i	$S(z_i)$	$P(z_i)$	$S(z_i) \cap P(z_i)$
5	5, 6, 8, 9	5, 10	5
6	6, 8	5, 6, 10	6
8	8	5, 6, 8, 9	8
9	8, 9	5, 9, 10	9
10	5, 6, 9, 10	10	10

Черговий рівень утворює фактор 10 — зниження доходів населення та його купівельної спроможності (ДН). Відповідний рядок і цифру в стовпцях вилучаємо з табл. 5. Одержимо табл. 6.

Таблиця 6

i	$S(z_i)$	$P(z_i)$	$S(z_i) \cap P(z_i)$
5	5, 6, 8, 9	5	5
6	6, 8	5, 6	6
8	8	5, 6, 8, 9	8
9	8, 9	5, 9	9

Черговий рівень утворює фактор 5 — низька економічна активність населення (ЕАН). Відповідний рядок і цифру в стовпцях вилучаємо з табл. 6. Одержимо табл. 7.

Таблиця 7

i	$S(z_i)$	$P(z_i)$	$S(z_i) \cap P(z_i)$
6	6, 8	6	6
8	8	6, 8, 9	8
9	8, 9	9	9

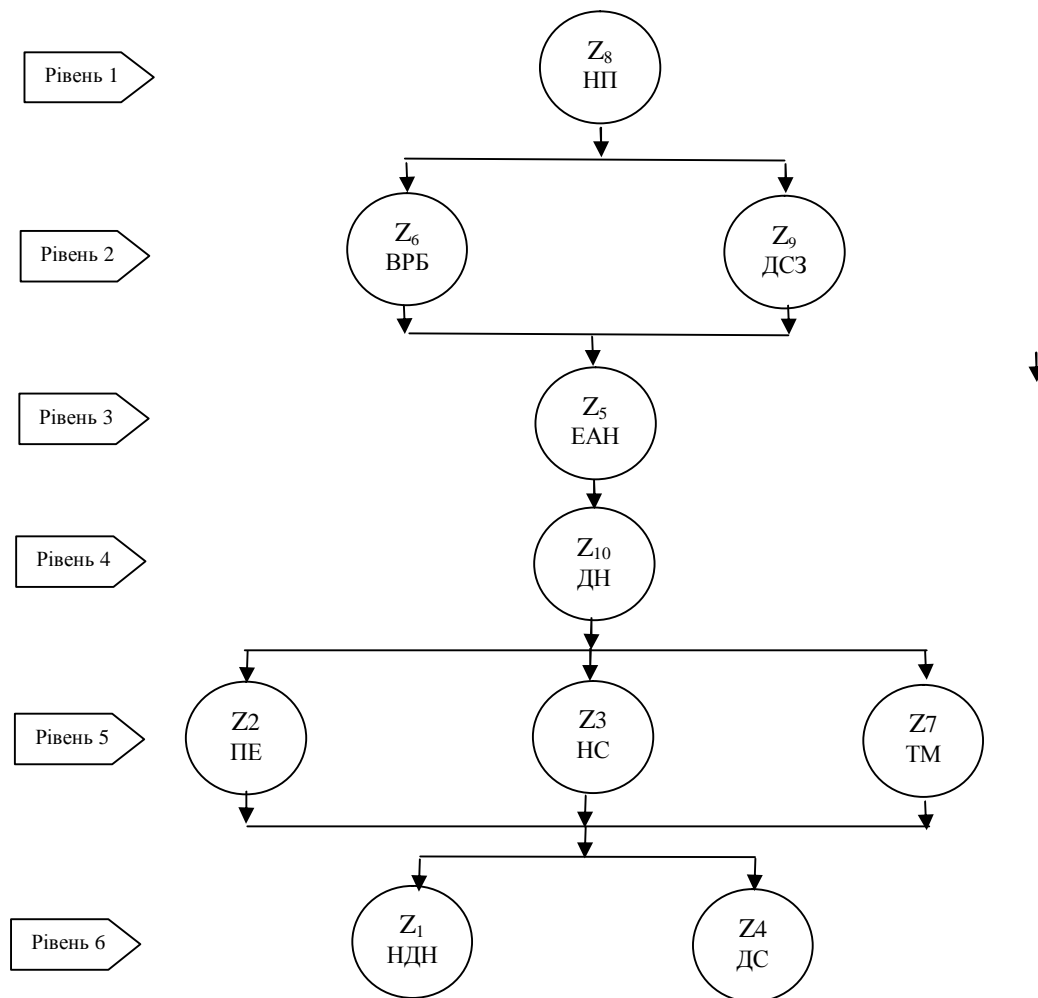
Черговий рівень утворюють фактори 6 - високий рівень безробіття (ВРБ) та 9 - деформації професійно-кваліфікаційної структури зайнятості (ДСЗ).

Остання процедура визначить найвищий рівень ієрархії, який займе фактор 8-й фактор — незбалансованість між попитом на робочу силу та структурою підготовки спеціалістів (НП). Розташувавши фактори за визначеними рівнями, одержимо ієрархічно структуровану модель (рис. 2), що імітує пріоритетність їх впливу на кадрову безпеку підприємства.

Отримані результати можна трактувати наступним чином:

- найнижчий рівень загрози склали фактори «негативну динаміку чисельності населення» та «високий рівень демографічного старіння». Перший із зазначених зумовлює скорочення бази відтворення трудового потенціалу населення та в подальшому спричинить дефіцит кваліфікованої робочої сили, а другий - збільшення демоекономічного навантаження на працездатне населення (та на соціальні статті бюджету), старіння самого працездатного населення, уповільнення оновлення знань та ідей, гальмування науково-технічного прогресу, загострення проблем самотності осіб похилого віку та необхідності їх соціальної підтримки, економічного забезпечення тощо;

- п'ятий рівень ключових загроз поєднує три фактори. Перший – «постійна еміграція», в контексті чого потрібно зазначити, що у 1994-2004 рр. Україна була країною еміграції; на початку XXI ст. масштаби міграційних втрат населення нашої країни різко скоротилися; у 2005 р. відбувся перехід до додатного міграційного балансу. По при позитивну динаміку, в Україні сьогодні відбувається нераціональне заміщення найбільш освіченої та економічно продуктивної частини населення, яка змушена емігрувати для реалізації власного потенціалу, за рахунок збільшення чисельності вихідців із менш розвинутих країн. Другий – «надмірна смертність і зниження середньої очікуваної тривалості життя» – знаходить відображення в офіційних статистичних даних, так у 2009 р. більше третини померлих не досягає віку 65 років (за критерієм ВООЗ ці смерті вважаються передчасними). Основні втрати від передчасної смертності припадають на працездатний вік (73 % серед передчасних смертей) [5]. Третій – «трудова міграція» - пов'язаний з тим, що Україна є країною-експортером робочої сили. Трудова міграція є складним, багатогранним процесом, який чинить неоднозначний вплив на соціально-демографічний та економічний розвиток. Найпомітнішими негативними наслідками зовнішніх трудових міграцій є: негативна динаміка чисельності населення внаслідок переходу трудової міграції в постійну; погіршення рівня здоров'я трудових мігрантів унаслідок виснажливої праці та некомфортних умов перебування за кордоном; зниження кваліфікації працівників унаслідок зайняття за кордоном низькокваліфікованими роботами; втрати держави через підготовку фахівців високий освітній рівень, які за кордоном працюють не за фахом, а, отже, і кошти, затрачені на їх підготовку, залишаються не відпрацьованими.

Рис. 2. Модель ієрархії факторів впливу на кадрову безпеку підприємства

- четвертий рівень загроз визначений 10-им фактором – «зниження доходів населення та його купівельної спроможності». Фінансова криза 2008 р. суттєво вплинула на рівень доходів і купівельної спроможності населення. Для прикладу, наприкінці 2008 р. уперше за післякризові роки зупинився процес зростання реальної заробітної плати, а у 2009 р. спостерігався процес її зниження. Так, індекс реальної заробітної плати у 2009 р. склав лише 90,8% порівняно із попереднім періодом. Окрім цього, на фоні офіційного рівня інфляції, який у 2008 р. становив 22,3 %, вартість середнього продуктового кошика зросла на 40 % (за даними обстеження умов життя домогосподарств), що у свою чергу призвело до падіння купівельної спроможності основних видів доходу населення України [5]. Низький рівень участі населення на ринку праці

здійснює негативний вплив на якісні характеристики трудового потенціалу та конкурентоспроможність країни на глобальних ринках.

- третій рівень загроз представлений 5-им фактором – «низька економічна активність населення». Однією з найбільш серйозних проблем ринку праці України є утримання невисокого рівня економічної активності. Так, згідно офіційними статистичними даними, упродовж 2000-2009 рр. частка економічно-активного населення коливалась на рівні 63%, в т.ч. 5-6% - за рахунок працівників старшого працездатного віку [5];

- другий рівень визначений двома факторами 6-им – «високий рівень безробіття» та 9-им – «деформації професійно-кваліфікаційної структури зайнятості». Щодо першого, то згідно з даними Держкомстату України у 2009 р. офіційний рівень безробіття (за методологією МОП) склав 8,8% (1958,8 млн. осіб), що на 2,4 в. п. (533,7 тис. осіб) більше ніж у 2008 р. Підтвердженням цього є і той факт, що у 2009 р. 45,5% безробітних є такими з причин економічної незайнятості, коли у 2008 р. частка таких була 28,1% [5]. Другий – пов'язаний з тим, що на світовому ринку Україна представлена у більшості сировинно або напівфабрикатами з низьким рівнем обробки. Відповідно, зберігається велика кількість некваліфікованої робочої сили. Так, для порівняння, частка некваліфікованих робітників у даний час в Україні становить 20 – 25%, у США в 1995 р. вона становила 3,9% від усіх зайнятих і в багатьох галузях знизилася до 2 – 3% [6]. Результатом зазначеного є низька ефективність використання наявного трудового потенціалу, низькі стандарти продуктивності і рівня життя, незадовільна якість робочих місць, висока смертність населення працездатного віку (особливо чоловіків), збільшення структурних диспропорцій між попитом та пропозицією на ринку праці;

- найвищий рівень загрози визначений фактором «незбалансованість між попитом на робочу силу та структурою підготовки спеціалістів». За останні роки близько 50% випускників вищих закладів освіти і близько 70% випускників профтехучилищ були незатребуваними підприємствами та організаціями [2]. Зазначене є особливо важливим, адже рівень кадрової безпеки залежить від освітнього рівня та кваліфікації не лише персоналу підприємства, але і можливих претендентів на вакантні робочі місця та посади.

Висновки. Проведене теоретико-аналітичне дослідження дозволило розробити орієнтовані графічні моделі та відповідні їм матриці досяжності, які відображають зв'язки між факторами і послужили основою для ієрархічного впорядкування ключових зовнішніх загроз для кадрової безпеки підприємницьких структур.

Безперечно, ні кадрова служба підприємства, ні відділ економічної безпеки нездатні вплинути на визначені зовнішні загрози, але взяти їх до уваги, враховувати в процесі управління персоналом необхідно.

Література

1. Бурда І. Я. Теоретичні аспекти кадрової безпеки як складової економічної безпеки підприємства / І. Я. Бурда // Наукові записки. – УАД. – 2011. – №1. – С. 22-29.
2. Генкин Б. М. Экономика и социология труда : учебн. Б. М. Генкин. – М.: СПб.: УЭФ, 1995. – 216 с.
3. Лямец В. И. Системный анализ [Текст] : вступительный курс / В. И. Лямец, А. Д.Тевяшев. — 2-е изд., перераб. и доп. — Х. : ХНУРЕ, 2004. — 448 с.
4. Сеньківський В. М. Модель ієрархії критеріїв якості книжкових видань [Текст] / В. М. Сеньківський // Наук. зап. (Укр. акад. друкарства).— 2007. — Вип. 11. — С. 73–80.
5. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. - Держкомстат України. — К. : Техніка, 2010. — 566 с.
6. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільства та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 556 с.
7. Чумарин И.Г. Испытательный срок и адаптация с точки зрения кадровой безопасности» // Кадры предприятия. – 2004. - №9. Режим доступа до статті: <http://www.poteri.net/publikatsii/kadry-predpriyatiya-9-2004.html>

Summary**Grymak O.¹, Burda I.²****¹Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij****²Ukrainian Academy of Arts****MODEKING SECUTITY THREATS STAFFIG FIRMS**

On the basis of scientific sources and statistical information defines the key external threats to security personnel of the enterprise and the models the hierarchy of threats.

Key words: *security, threat, staff model.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 339.54:631.15

Гринишин Г.М., ст. викладач©
Львівський національний аграрний університет

ВСТУП УКРАЇНИ ДО СОТ – ПЕРЕВАГИ І ПРОРАХУНКИ ТРИ РОКИ ОПІСЛЯ

Розглянуто основні переваги і прорахунки на третій річниці членства України у Світовій організації торгівлі. Проаналізовано програми державної підтримки, адаптовані до вимог СОТ.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, СОТ, інтеграція, ЄС, аграрна політика, експорт, імпорт.

Постановка проблеми. Світова організація торгівлі (СОТ) – це міжнародна економічна організація, членами, якої є на сьогоднішній день близько 150 держав світу. Після приєднання ще ряду країн, які є кандидатами до вступу, то СОТ здійснюватиме весь оборот на світовому ринку товарів і послуг. За останні роки значно розширилася сфера діяльності СОТ, яка нині виходить далеко за межі власне торговельних операцій. Вона є потужною впливовою міжнародною структурою, здатною виконувати функції міжнародного економічного регулювання. Членство в СОТ стало практично обов'язковою умовою для будь-якої країни, що прагне інтегрувати в світове господарство. Процес вступу України до СОТ розпочато ще у 1993 році, і тільки у квітні 2008 року Президентом України підписано протокол про вступ України до СОТ.

Аналіз останніх досліджень. Ще до вступу України до СОТ провідні українські науковці досліджували проблему можливих наслідків цього процесу для економіки в цілому і сільського господарства зокрема. Ці дослідження тривають і сьогодні. Серед економістів, які приділяють увагу цьому питанню, можна назвати В.І.Губенка, С.М.Квашу, І.В.Кобуту, П.Т.Саблука, П.І.Гайдуцького, та інших провідних дослідників.

Мета статті. Відслідкувати і проаналізувати місце і роль АПК України в світових інтеграційних процесах і виявити вплив політики СОТ на ефективність виробництва продукції агропромислового комплексу та шляхи її реалізації.

Виклад основного матеріалу. Повноправним членом цієї організації наша держава стане тільки після ратифікації його парламентом та прийняття більше десятка законопроектів. Членство України в міжнародному економічному клубі розглядається як системний фактор розвитку національної економіки, лібералізації зовнішньої торгівлі, створення передбачуваного середовища для залучення іноземних інвестицій, що власне відкриває нові можливості перед її суспільством, проте породжує нові небезпеки та виклики. Та і економіка, й особливо сільське господарство України, не відразу відчує позитивні зміни.

Підвищення обсягів українського продовольчого експорту, який продовжується і у кризовий 2010 рік, як аргумент на користь СОТ, не є прямим наслідком участі вітчизняної економіки в цій організації, оскільки його позитивна динаміка спостерігалася і до квітня 2008 року, що пов'язано із загостренням глобальної продовольчої проблеми. Натомість імплементація Україною зобов'язань, взятих при вступі до СОТ, викликає справедливе занепокоєння з приводу майбутнього розвитку внутрішнього продовольчого ринку. Так, однією з вимог СОТ є впорядкування торгівлі м'ясною і молочною продукцією на внутрішньому ринку України відповідно до міжнародних стандартів якості. На виконання цієї норми Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безпеку і якість харчових продуктів». Згідно з вимогами цього закону, з 1 січня 2010 року забороняється продаж необробленого молока і сиру домашнього виробництва, а також м'яса тварин подвірного забою на продовольчих ринках. Тобто, Україна зобов'язалася закрити доступ на продуктові ринки селянам з домашніми молочними продуктами і м'ясом. Поява даної вимоги не випадковість, адже однією із базових позицій СОТ є відповідність до вимог внутрішніх виробників продукції та імпортерів. У Європі діють лише сертифіковані бійні, а молоко для споживання виготовляють тільки молочні ферми. В нас склалася діаметрально протилежна ситуація – приватний сектор забезпечує половину м'яса і близько 80% молока, що підтверджують офіційні дані Держкомстату. Твердити, що ця стаття з'явилася випадково не можна. Закон України «Про безпеку і якість харчових продуктів» прийняли ще у вересні 2005 року, а набуття чинності цього закону відклали до 2010 року тільки для того, щоб встигнути провести усі необхідні реформи, підготувати базу. Однак вже минуло чотири роки, в нас був час, щоб побудувати інфраструктуру, проте за цей період часу так нічого і не змінилося. Ця норма, очевидно, цілком негативно вплине як на селян, котрі виробляють продукції, так і на самих споживачів.

Для недопущення шоків на продовольчих ринках, Верховна Рада України відтермінувала до 1 січня 2015 року заборону на реалізацію продукції домашнього виробництва на агропродовольчих ринках. Проте уряд обіцяє розробити та затвердити програму створення та відкриття пунктів закупівлі молока та боєнь тварин, що утримуються особистими селянськими господарствами, а також передбачати фінансування заходів відповідної програми у проекті державного бюджету.

Вирішення цієї програми надзвичайно складне, незважаючи на правила та норми підтримки аграрного виробника та розвитку села. Зокрема програма заходів «зеленої скриньки» пропонує цілий спектр видатків, які допомагатимуть сільськогосподарським товаровиробникам. Державні витрати в межах «зеленої скриньки» можуть здійснюватися у наступних напрямках:

- 1) наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування;
- 2) ветеринарні і фіто санітарні заходи, контроль безпеки продуктів харчування;

- 3) сприяння збуту сільськогосподарської продукції, включаючи збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації;
- 4) вдосконалення інфраструктури (будівництво шляхів меліоративних споруд) за винятком операційних витрат на їх утримання
- 5) утримання стратегічних продовольчих запасів, внутрішня продовольча допомога;
- 6) забезпечення гарантованого доходу сільгоспвиробникам, удосконалення землекористування тощо;
- 7) підтримка доходів виробників, не пов'язана з видом і обсягом виробництва;
- 8) сприяння структурній перебудові сільськогосподарського виробництва;
- 9) охорона навколишнього середовища;
- 10) програми навколишнього середовища.

В нашій країні існує тенденція до зростання заходів «зеленої скриньки» у структурі державної підтримки аграрної галузі. Як показує досвід інших передових країн з перехідною економікою – членів СОТ, ця тенденція триватиме і підсилуватиметься після приєднання до цієї організації. Зокрема, у Чехії, Словенії, Польщі протягом перехідного періоду частка заходів «зеленої скриньки» поступово зростала і протягом 1996-1998 років переважала у структурі підтримки сільського господарства. За даними секретаріату СОТ, у 1998 році частка «зеленої скриньки» у бюджеті державної підтримки Чеської Республіки становила 86,2 %, Польщі -73,8 %, Словенії -60,8 %. Тенденція щодо зростання підтримки сільського господарства заходами «зеленої скриньки» є характерною ознакою для розвинутих країн. Зокрема, за даними того джерела, з 1995 по 2001 роки витрати на «зелену скриньку» збільшилися у країнах ЄС на 56%, у США - на 26 %, Австралії - на 53 %.

В Україні зростання підтримки села заходами «зеленої скриньки» означає, що поступово відбуватиметься зміщення акцентів бюджетної підтримки сільського господарства з підтримки сільськогосподарських підприємств у бік підтримки розвитку сільської місцевості. Як і в країнах Центральної та Східної Європи, ці тенденції посиляться в ході європейської інтеграції України, адже розвиток сільської місцевості у країнах ЄС є рівно паритетним напрямком аграрної політики поряд із підтримкою сільськогосподарських виробників. Це означає, що держава активно підтримуватиме розвиток інфраструктури в сільській місцевості, надаватиме підтримку депресивним територіям, вкладати не гроші у людський капітал села тощо. Нейтралізації можливих негативних наслідків для сільського населення від полегшення доступу імпортованих товарів на внутрішній ринок країни і реалізації можливих позитивних наслідків сприятимуть підтримка фінансування і розвитку ринкової і соціальної інфраструктури, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб.

До витрат на заходи «жовтої скриньки» СОТ держбюджету входять витрати на:

- докорінне поліпшення земель підприємств агропромислового комплексу;
- селекцію у тваринництві і птахівництві на підприємствах АПК;
- фінансову підтримку виробництва продукції тваринництва та рослинництва;
- селекцію в рослинництві;
- часткову компенсацію вартості складної сільськогосподарської техніки;
- компенсацію Пенсійному фонду втрат від застосування фіксованого сільськогосподарського податку спеціальної ставки зі сплати збору на обов'язкове пенсійне страхування;
- забезпечення діяльності аграрного фонду.

Згідно із домовленостями з СОТ, щорічний сукупний вимір державної підтримки сільського господарства України, який акумулює в собі окремі програми «жовтої скриньки», не повинен перевищувати 3 млрд. 43 млн. гривень. Крім того, додатково можна витратити на ці програми до 5% від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства. А сума підтримки «жовтої скриньки» з держбюджету України поки що є значно нижчою ніж сума дозволеної підтримки. Це дозволяє зробити висновок, що проблема обмежень підтримки сільського господарства заходами «жовтої скриньки» СОТу найближчі роки в Україні не постане через обмеження державного бюджету, щодо підтримки сільського господарства.

Вступ України до СОТ зумовлює також і необхідність перебувати в просторі Європейського Союзу. Такі переговори ведуться. Головним питанням в цих переговорах є обговорення трьох важливих проблем: вільний ринок землі; квотування виробництва продукції та рівень дотації сільському господарству із фондів ЄС.

Висновки. Незважаючи на наявність негативних наслідків членства у СОТ для сільського господарства України, прослідковуються і більшість позитивних аспектів. Спрямування коштів на сприяння збуту сільськогосподарської продукції та вдосконалення інфраструктури за рахунок поліпшення її соціальної складової та землекористування позитивно впливатиме на стан сільськогосподарських виробників. Створення об'єднань та укрупнення виробництва дасть змогу на рівних конкурувати з іноземними аналогами. На макрорівні розвиток співпраці з Європейським Союзом дасть можливість відкрити нові ринки збуту за умови вдосконалення системи сертифікації продукції. Отже, розумне використання переваг, які надаються членам СОТ, сприятиме одержанню додаткових прибутків і розв'язанню проблем певних галузей.

Література

1. Волченко Н.В. Передбачувані наслідки членства у СОТ для сільськогосподарських товаровиробників / Н.В.Волченко // Економіка АПК. – 2009. - № 6. – С.122-128.

2. Коваль Л. Нові правила для селянина: сало поза законом/Л.Коваль[Електронний ресурс]// УНІАН.- 6 жовтня 2009 року. Режим доступу до статті <http://consumers.unian.net/ukr/detail/1926>

3. Селяни можуть продавати м'ясо та молоко на ринках до 2015 року [Електронний ресурс]// УНІАН.- 22 жовтня 2009 року. Режим доступу до статті <http://consumers.unian.net/ukr/detail/2099>

Summary

Hrynyshun Halyna

Lviv National Agrarian University

**ENROLMENT UKRAINE IN WTO – PREEMINEANCE AND
MISCALCULATING THREE YEARS AGO**

There is a set of challenges in way of entering Ukraine in World Trade Organization and European Union.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2011 р.

УДК 504.064.3.+633.88 (477.86)

Грицик А.Р., д. фарм. н., професор©, **Мельник М.В.**, асистент
Грицик Л.М., к. фарм. н., доцент, **Сологуб В.А.**, магістр фармації, асистент
Тучак Н.І., магістр фармації, асистент, **Сікорин У.Б.**, асистент,
Струк О.А., магістр фармації, асистент
Івано-Франківський національний медичний університет

МОНІТОРИНГ РЕСУРСІВ ДЕЯКИХ ДИКОРΟΣЛИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПРИКАРПАТТЯ

Представлено результати моніторингу ресурсів деяких видів лікарських рослин Прикарпаття. Проаналізовано закономірності і особливості методів пробних площ і облікових ділянок, модельних екземплярів і проективного покриття виду в умовах антропогенного впливу.

Ключові слова: моніторинг, ресурси, антропогенний вплив, лікарські рослини, лікарська рослинна сировина.

Постановка проблеми. Посилення антропогенного впливу на рослинність природних екосистем призводить до їх трансформації. Цей процес потребує обґрунтування наукових засад охорони фітогенофонду лікарських рослин. Одним з найбільш цінних природних регіонів, де збереглися лікарські рослини, є Прикарпаття. Тут зростає понад 1000 видів рослин, серед яких такі важливі для медицини, як *Arnica montana* L., *Rhodiola rosea* L., деякі види роду *Gentiana* L., сировинні запаси яких майже вичерпалися. На сьогоднішній день актуальними є охорона і раціональне використання лікарських рослин. Основними причинами скорочення запасів є антропогенний вплив, що супроводжується помітним негативним впливом на рослинний покрив в умовах технічного прогресу, інтенсивне використання лікарських рослин і порушення правил їх заготівлі. В окремих місцях, особливо навколо міст, ресурси лікарських рослин помітно зменшуються.

Аналіз останніх досліджень. В Україні 85 % лікарської рослинної сировини заготовляється в природних місцях зростання видів. Прикарпаття є важливою сировинною базою лікарських рослин. Дослідження розповсюдження лікарських рослин вказують, що тут зростає понад 70 видів, з яких близько половини мають незначний ресурсний потенціал. Проведено ресурсні дослідження лікарських рослин на території Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей. Досліджено місця зростання і визначено ресурсний потенціал 41 виду лікарських рослин в Івано-Франківській, 51 виду – у Львівській, 35 видів – в Чернівецькій областях.

© Грицик А.Р., Мельник М.В., Грицик Л.М., Сологуб В.А., Тучак Н.І., Сікорин У.Б., Струк О.А., 2011

Мета статті. Вивчення стану природних ресурсів Прикарпаття та закономірностей їх зміни в умовах трансформованого середовища для регулювання використання та збереження ресурсів природної рослинності.

Виклад основного матеріалу. Інтерес населення до застосування лікарських рослин, а також ліків, отриманих на їх основі, зумовлений тим, що цілющі лікарські рослини і фітопрепарати при правильному дозуванні практично нетоксичні, відносно доступні, ефективні та у деяких випадках не мають аналогів серед синтетичних. Щорічна потреба національної фарміндустрії в сировині становить 200 т, заготовляють в Україні до 80 т, що майже збігається з допустимим обсягом використання природних ресурсів.

В рамках науково-дослідної роботи кафедри фармації ІФНМУ «Дослідження деяких дикорослих і культивованих лікарських рослин західного регіону України та розробка лікарських засобів на їх основі» проводиться інтродукція та акліматизація лікарських рослин, визначення рослинних ресурсів в передгірських та гірських районах Українських Карпат та вивчення можливостей їх використання у медицині [1, 2]. Проведено моніторинг ресурсів деяких дикорослих видів лікарських рослин Прикарпаття, ресурсний потенціал яких в Україні є обмеженим. Для планування заготівлі нами було апробовано методи обліку запасів лучних угідь, які базуються на визначенні біологічного запасу виду, а саме: визначення середніх показників щільності запасу сировини в різних регіонах (маршрутно-польовий метод) і екстраполяція цих показників на площу угідь з наявністю подібних сировинних масивів. При визначенні щільності запасу ми використовували методи пробних площ і облікових ділянок, модельних екземплярів і проективного покриття виду. Облікові ділянки визначали вибірково. Застосування такого підходу забезпечувало точність результатів обліку.

Досліджено стан природних ресурсів видів роду Звіробій. *Hypericum* (*H.*) *perforatum* L. – геліофіт, мезотроф і мезофіт, завдяки високій толерантності проникає в різні ценоекотипи, надаючи перевагу відкритим ділянкам з частково трансформованою природною рослинністю, переважно зростає в передгірському поясі [2 - 4]. Звіробій є компонентом в післялісовому флороценотичному комплексі. На відкритих ділянках зі зрідженим трав'янистим покривом завдяки насінневою поновленню утворює угруповання з проективним покриттям до 15 – 20 %. *Hypericum perforatum* L. переважно зростає в угрупованні *Festuca rubra* та асоціації *Salici-Myricarietum* з проективним покриттям 1 - 5%. Чисельність особин складає в середньому 4 екз/м². Урожайність надземної частини на луках становить 209 г/м², на зрубках та узліссях – 136 г/м². Запаси звіробою звичайного є достатніми для заготівлі. У низинній частині Закарпатської області запаси становлять (до 1,3 т), в передгір'ї Івано-Франківської області (до 0,7 т), на території Чернівецької (до 1,6 т) і в межах Львівської області (до 2,1 т). Сировинні ресурси інших видів, а саме: *H. montanum*, *H. alpinum*, *H. tetrapterum* в Карпатах незначні. Масову заготівлю проводити їх недоцільно. *Ononis arvensis* L. є досить поширеним на Прикарпатті. Вид зустрічається на лісових (до 750 м н.р.м.) та заплавних луках [2, 5]. Часто зростає невеликими

угрупованнями з проективним покриттям до 20 % площею до 50 м². *Filipendula ulmaria* L. найчастіше зростає на берегах водойм, на вологих луках і узліссях, узбіччях доріг [2, 4]. Гадючник в'язолистий часто формує стрічкоподібні зарості з проективним покриттям до 30 %. Частка угідь, де вид має сировинну значущість, складає 10 %. *Arctostaphylos uva-ursi* зустрічається на слабозатінених і відкритих місцях. Рослина мало конкурентоздатна, тому зростає в місцях з розрідженим трав'янистим ярусом. *Petasites albus* L. утворює розріджені зарості на вологих луках, галявинах, у долинах річок [5, 6]. Спорадично формує розріджені масиви з проективним покриттям 10 – 15 %. Розміщення особин виду на ділянках, придатних для зростання, рівномірне.

Досліджено розповсюдження і запаси *Laserpitium latifolium* L. на території Івано-Франківської та Чернівецької областей. Популяції стародуба (с.) широколистоного з'являються переважно у складі вторинних угруповань на місцях вирубок дубових лісів [4, 7]. Проективне покриття виду становить 20 – 70 %. Разом із с. широколистим в природних фітосистемах зустрічалися види: *Fagus sylvatica* L., *Padus racemosa* (Lam.) Gilib., *Helleborus purpurascens* Wald. et Kit, *Pteridium aquilinum* Kuhn., *Latyris niger* (L.) Bernh., *Geranium sanguineum* L., *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. та ін. На обстежених місцях зростання переважають лучні, чорноземно-лучні, бурозем гірсько-лісовий, темно-сірі опідзолені типи ґрунтів. Встановлено, що урожайність коренів с. широколистоного становить 122,6 – 569,4 г/м², а листків – 100,2 – 543,5 г/м² у залежності від місця зростання. Обсяг можливих щорічних заготівель с. широколистоного на встановлених заростях становить 361,2 кг, листків – 769,6 кг, що свідчить про достатні запаси сировини с. широколистоного для промислової заготівлі як можливої лікарської рослинної сировини.

Alchemilla micans Bus. є досить поширеним видом на Прикарпатті. Рослина зростає в передгірському та лісовому поясі, на луках, узліссях, уздовж доріг [2, 4, 5]. Щільних масивів *Alchemilla micans* Bus. не утворює, частіше зростає фрагментарно або розсіяно на значній площі. В результаті проведених досліджень встановлено, що приворотень блискучий входить до складу 35 асоціацій. Найчастіше вид зростає в угрупованнях двох класів *Molinio-Arrhenatheretea* і *Nardo-Callunetea*. В цих угрупованнях проективне покриття виду становить 5 – 20%, урожайність сировини – 70,5 г/м², біологічний запас – 0,7 т.

Висновки. 1. Результати проведених досліджень свідчать, що Прикарпаття є важливим регіоном для заготівлі сировини близько 20 видів лікарських рослин, ресурсний потенціал яких є невисокий.

2. Проведені дослідження вказують на доцільність роботи у напрямку збереження, відтворення та збільшення кількості популяцій деяких видів лікарських рослин.

3. Встановлено місця зростання *H. perforatum* L., *Ononis arvensis* L., *Filipendula ulmaria* L., *Petasites albus* L., *Laserpitium latifolium* L., *Alchemilla micans* Bus. на території Прикарпаття. Досліджено запаси та обсяги їх можливих щорічних заготівель.

Література

1. Грицик А.Р., Грицик Л.М. Проблеми заготівлі та застосування лікарської рослинної сировини // Український вісник психоневрології. - 2006. - Т. 14. - Вип. 2 (47), додаток. - С. 196.
2. Грицик А.Р. Дослідження особливостей зростання лікарських рослин в Українських Карпатах / А.Р. Грицик // Запорозький медичинський журнал. — 2008. — Т. 1, № 2 (47). — С. 137 — 139.
3. Федяк І.О., Немченко А.С., Грицик А.Р. Фармакоекономічна доцільність вивчення рослин Карпатського регіону для створення гепатопротекторних засобів // Ліки України. - 2004. - № 9. - С. 150.
4. Визначник рослин України. Видання друге. - К.: АН УРСР, 1965. - 734 с.
5. Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник / За ред. акад. АН УРСР А.М. Гродзинського. - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1990. - 544 с. Сікорин У.Б., Грицик А.Р. Поширення та перспективи використання видів роду Стародуб в медицині / Методичні рекомендації. - Львів, 2008. - 25 с.
6. Грицик Л.М., Бензель Л.В. Розповсюдження і застосування рослин роду кремена в медицині / Методичні рекомендації. - Львів, 2003. - 18 с.
7. Сікорин У.Б., Грицик А.Р. Поширення та перспективи використання видів роду Стародуб в медицині / Методичні рекомендації. - Львів, 2008. - 25 с.

Summary

Grytsyk A.R., Melnyk M.V., Grytsyk L.M., Solohub V.A., Tuchak N.I., Sicoryn U.B., Struk O.A.

Ivano-Frankivsk National Medical University

MONITORING OF RESOURCES OF SOME WILD SPECIES OF THE PRECARPATHIAN MEDICINAL PLANTS

The results of the monitoring of the resources of some medicinal plants species in the Precarpathian region have been introduced. The regularities and peculiarities of the methods of the test areas and registration plots, model specimens and projective covering of the species in the condition of the anthropogenic influence have been analyzed.

Key words: *monitoring, resources, anthropogenic influence, medicinal plants, medicinal plant raw material.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.432:005

Губенко В.І., д.е.н., професор©
Білоцерківський національний аграрний університет,

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК: НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Встановлено, що Україна залежить від зовнішніх факторів і її економіка в достатньо високій мірі втягнута в систему світового господарства, і часткова її ізоляція від зовнішніх ринків ускладнює функціонування економіки та забезпечення макроекономічної рівноваги. Виявлено, що в результаті недосконалості державного менеджменту зовнішньоекономічної діяльності АПК Україна зазнає значних втрат у експортно-імпортних операціях. Доведено, що розвиток сільськогосподарського виробництва та експортно-імпортних операцій можна забезпечити сучасним інноваційним менеджментом. Запропоновано напрями вдосконалення системи менеджменту виробництва і зовнішньоекономічних операцій, здатних стабілізувати економіку галузі і розширити та підняти ефективність експортно-імпортової діяльності.

Ключові слова: менеджмент, експорт, імпорт, стратегія, інвестиції, структура, валюта, модернізація.

Постановка проблеми. Подальше реформування агропромислового комплексу України, розвиток його галузей і розширення та підвищення економічної ефективності зовнішньоекономічних відносин нерозривно зв'язано з процесом підвищення ефективності сучасного менеджменту, враховуючи фактори впливу зовнішнього середовища, що активізується з поглибленням глобалізаційних процесів. У зв'язку з цим потребує вдосконалення система управління формуванням і використання можливостей запобігання впливу кризових процесів, для чого необхідні нові теоретико-методологічні аспекти формування ефективної системи менеджменту щодо управління розвитком виробництва, експортно-імпортними операціями і їх ефективністю. Механізм управління розвитком економічних систем являє собою сукупність виваженої стратегії, рішень, дій і заходів структур системи, відповідальних за розробку економічної політики і стратегії суб'єктів економічної діяльності, здатних забезпечити гармонізовані дії всіх рівнів як у локальному, так і в глобальному економічному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спад виробництва, споживання та експорту продукції в Україні у 1998-2002 рр. і 2009-2010 рр. ще раз підтвердив нежиттєздатність шоківих і ручних методів управління економікою, про що свідчить досвід країн, в яких ринкові перетворення об'єднувались із державним регулюванням, що дозволило значною мірою стримати спад виробництва і експорту товарів. Однією з причин цього явища є дефіцит фахівців-менеджерів, що володіють системою знань, умінь і

© Губенко В.І., 2011

можливостей приймати управлінські рішення, а також довготермінова ізольованість від вивчення досвіду господарювання розвинутих країн, а наміри оперативно, шляхом копіювання, сформувати ефективну господарську систему передових країн зазнали невдачі через незрілість наших політичних, економічних та соціальних умов.

Крім того, значна частина керівників державних і приватних підприємств в період кризи 2008-2010 рр. перейшли на систему концентрації влади і «ручного» менеджменту, що в більшості випадків не є вимушеною необхідністю, а ціною, яку вимушені платити підприємства через відсутність у них критичної маси менеджерів, які готові і бажають брати на себе реальну відповідальність за кінцеві результати роботи підприємств і ефективність зовнішньоекономічних операцій [1, с.83]. Україна, на відміну від Росії, Білорусі, Казахстану та інших пострадянських країн, почала свій шлях із демократії та значної лібералізації торговельного і валютного режимів. Але це була демократія незріла, лише за формою, а не за змістом, тому з часом вона перетворилась в свою протилежність. Для того, щоб вижити в нових умовах, необхідно змінити інерційну модель менеджменту на інноваційну, в рамках якої будуть вживатися заходи щодо підвищення продуктивності праці, впровадження передових технологій, ефективного розміщення і використання інвестицій та подолання ресурсної залежності [2, с.1].

Мета статті. Розробка теоретико-методологічних та практичних аспектів менеджменту виробничої і зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК.

Матеріалами дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків щодо проблем розвитку менеджменту і зовнішньоекономічних зв'язків АПК, звіти про стан виробництва та зовнішньоекономічних відносин України і АПК за 1990-2010 рр.

Виклад основного матеріалу. Нова економічна ситуація, пов'язана із першою світовою економічною кризою двадцять першого століття, передбачає необхідність адаптації національної економіки та її галузей і підприємств до непередбачуваних змін у світовій економіці. Членство України в СОТ, розширення і поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами Європейського Союзу і особливо в останні три роки з країнами азійсько-африканського регіонів призвело не тільки до насичення сегментів ринку, але й до появи ринкових ніш, що створило систему можливостей для учасників внутрішнього і зовнішнього ринків, так і загострило конкурентну боротьбу, що передбачає необхідність глибокого теоретичного переосмислення суті і важелів трансформації систем управління виробництвом та зовнішньоторговельними відносинами із врахуванням процесів, що відбуватимуться та посилюватимуть свій вплив на процеси в 2011-2015 рр. Досвід функціонування галузей і підприємств в умовах непередбачуваності зовнішнього середовища демонструє виникнення ускладнень такими обставинами, як наявність суперечливих тенденцій у розвитку інноваційних процесів – від експансії нововведень до розвитку дискретності у формуванні і впровадженні інновацій. Останні дослідження в галузі теорії і практики менеджменту підтверджують, що прорив у

сфері телекомунікації значно скоротив витрати, пов'язані із здійсненням операцій між учасниками зовнішньоекономічних відносин і забезпечив можливість вільного переливу інформації між ними. Революція, що здійснилася у транспортуванні товарів, сприяла скороченню витрат на перевезення, що знизило питому вагу компонентів у кінцевій вартості продукції, в результаті чого змінилися суть ефекту масштабів виробництва. Економічна криза 2008-2010 рр. продемонструвала, що Україна в своєму економічному і соціальному розвитку у значній мірі залежить від експортно-імпортних операцій і в достатньо високій мірі втягнута в систему світового господарства, а також є очевидним, що навіть часткова ізоляція від зовнішніх ринків ускладнює функціонування економіки і забезпечення макроекономічної рівноваги. Так, питома вага експорту України та продукції сільського господарства в структурі ВВП 2007 р. склала відповідно 34,7 % і 30,6 %; 2008 р. – 43,1 % і 62,7 %; 2009 р. – 32,6 % і 65,2 %; 2010 р. – 44,2 % і 58 %. Загальний об'єм експорту України у 2010 р. знизився порівняно з 2008 р. на 23 %, порівняно з 2009 р. зріс на 25 %, по АПК – відповідно знизився у 2010р. порівняно з 2008 р. на 9,6 % і зріс в відношенні до 2009 р. на 4,1 % [3]. Зовнішньоторговельне сальдо України продовжує, починаючи з 2007 р., залишатись від'ємним і склало в 2010 р. – 6,2 млрд. дол. США, але скоротилось в порівнянні з 2008 р. у 2,44 рази, що свідчить про поступове оздоровлення зовнішньоекономічних відносин економіки України. Зовнішньоторговельне сальдо АПК у 2010 р., як і за всю новітню історію України, було додатнім і склало 4,2 млрд. дол. США. Регіональна структура експорту України у 2009 р.: країни Азії – 34,3 %, СНД – 28 %, ЄС – 23 %, Африканські країни – 13,2 %, в 2010 р.: країни Азії – 29,7 % або зменшилась в порівнянні з 2009 р. на 4,6 %, СНД – зросла на 6,9 %, країни ЄС – знизилась на 2,2 % і країни Африки – зросла на 0,3 %. Загальний імпорт товарної продукції сільського господарства у 2010 р. зріс порівняно з 2009 р. на 17 % і склав 6,5 млрд. дол. США. Найвища питома вага експорту та імпорту в 2010 році припадає на Російську Федерацію – відповідно 35 % і 15,2 %.

Аналіз ситуації в Україні і на зовнішніх ринках дає підстави для висновку, що умови для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків із зарубіжними країнами змінилися і українські учасники зовнішньоекономічної діяльності почали здійснювати свою діяльність у принципово новій системі. Девальвація гривні, що відбулася у 2008-2010 рр., сприяла експортерам, розмір їх виручки, перерахований по офіційному курсу в національну валюту, зріс прямо пропорційно зниженню курсу гривні і відбулося деяке призупинення тенденції падіння ефективності експортних операцій, при якій витрати виробників на виробництво і постачання експортних товарів зростали швидше гривневого еквіваленту її валютної вартості. Хоча через недосконалість державного менеджменту зовнішньоекономічної діяльності України у 2010 р., реалізували на експорт 4859577 тонн пшениці за ціною 186,5 дол. США при ціні на фуражне зерно пшениці в портах Мексиканської затоки 347 дол. США за тонну недоотримано біля 800 млн. дол. США; кукурудзи експортовано 4,052 млн. тонн по ціні 193,9 дол. США за 1 тонну і недоотримано, виходячи із середньосвітової

ціни на цей вид продукції 273 дол. США, біля 320 млн. дол. США.

Аналіз виробництва основних видів продукції АПК в 2010 р. порівняно з 2008-2009 рр., монополізація експорту основних видів продукції (зерно, насіння олійних культур, олія) засвідчує можливу стагнацію зовнішньоекономічних операцій, яка може супроводжувати негативні явища, що ускладнить процеси в національній економіці (подальше скорочення виробництва і зайнятості в експортоорієнтованих галузях, зменшення валютних надходжень, втрата можливостей технічної модернізації виробництва з використанням зарубіжного обладнання, зменшення доходів бюджету від митного обкладання імпорту). При вирішенні проблем в економіці країни і взаємовідносин із зовнішнім середовищем необхідне вдосконалення механізму державного регулювання виробництва і зовнішньоекономічних зв'язків, які доцільно було б модифікувати таким чином, щоб не виникали нові перешкоди для експорту й імпорту товарів, капіталу і послуг та забезпечували захист окремих секторів виробництва і внутрішнього ринку за допомогою загальноприйнятих важелів, що вкрай необхідно до початку неминучого зниження ставок вітчизняного митного тарифу у зв'язку з членством України в СОТ. Виробництву експортної продукції слід надати режим найбільшого сприяння по кредитуванню, оподаткуванню, державну підтримку, без чого надзвичайно складно буде забезпечити розширення експорту.

Необхідним є також коригування політики управління валютним курсом гривні, враховуючи цей процес не тільки з точки зору макроекономічного індикатора, за динамікою якого оцінюється стан економіки країни, а перш за все як важливого засобу регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Висновки. Встановлено, що розширення та підвищення економічної ефективності зовнішньоекономічних операцій АПК нерозривно зв'язано із сучасним менеджментом, недосконалість якого призводить до мільярдних збитків. Доведено, що спад виробництва продукції АПК у 1998-2002 і 2009-2010 рр. пов'язано із застосуванням ручних методів управління, а наміри сформувати шляхом копіювання ефективну господарську систему передових країн потерпіли невдачу через незрілість наших політичних та економічних умов. На підставі проведеного аналізу експортно-імпортних операцій за 2007-2010 рр. виявлено, що Україна і її АПК в достатньо високій мірі втягнута в систему світового господарства і часткова її ізоляція від зовнішніх ринків ускладнює забезпечення макроекономічної стабільності. Аналіз ситуації на зовнішніх ринках України засвідчує, що умови для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків змінилися. Аналіз виробництва та експорту і його монополізація за 2008-2010 рр. може спровокувати негативні явища, що ускладнять процеси в національній економіці. Доведено необхідність зміни інерційної моделі менеджменту на інноваційну.

Література

1. Белошапка В.А. Создание культуры результативности: Компетенции «неручного управления бизнесом»/ В.А. Белошапка // Актуальні проблеми економіки. – 2010. - №2. - С. 83.
2. Пахомов Ю.М. Криза не визнає кордонів / Ю.М. Пахомов // Сільські вісті. – 2010. - №31. - С. 1
3. Звіти про стан зовнішньоекономічних відносин в системі агропромислового комплексу України за 2008-2010 рр. – м.Київ. – 42 с.
4. Моніторинг економічного і соціального розвитку підприємств і організацій АПК за 2008-2009-2010 рр. – Київ. – 78 с.

Summary

Gubenko V.

Bila Tserkva National Agrarian University

PROBLEMS OF EXTERNAL ECONOMIC ACTIVITY IN AIC MANAGEMENT: THEIR CONSEQUENCES AND WAYS OF SOLVING

It has been proved that Ukraine is dependable on the external factors and its economics is connected with the world economy system. Thus, its partial isolation from the external factors complicates the economy functioning and providing the macroeconomic balance. It has been found out that imperfection of the state management of external activity results in Ukrainian AIC significant loses in export-import operations. It has been proved that the development of agricultural production and export-import operations can be provided owing to modern innovation management. There have been suggested the ways of improving the system of production management and external economics operations, able to stabilize the branch economics and broaden and increase the efficiency of export-import activity.

Key words: *management, export, import, strategy, investment, structure, currency, modernization.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 336.532.3:[631.15:65.011.4.002.6]

Гуторова І.В., к. е. н, викладач ©

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

АНАЛІЗ ВАРТІСНИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті проведено аналіз вартісних показників конкурентоспроможності основних видів сільськогосподарської продукції, таких як ціна і собівартість, які знаходять своє відображення в рівні рентабельності виробництва, а також виявлено кількісний вплив факторів на формування його величини.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сільськогосподарська продукція, ціна, витрати, рентабельність.

Постановка проблеми. У забезпеченні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та ефективності аграрного виробництва важливе значення має підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. В умовах посилення євроінтеграційних процесів та загострення конкуренції на ринках сільгосппродукції та продовольства ця проблема набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань теорії, методології і практики конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячена чимала кількість праць вітчизняних вчених економістів-аграрників, серед яких О.А. Бужин, Н.Є. Голомша, С.М. Кваша, Д.Г. Легеца, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, Б.К. Супіханов, О.О. Школьний, О.Г. Шпикуляк та ін. Разом з тим, на сьогоднішній день відсутній єдиний погляд науковців щодо сутності даної категорії та методичних підходів до її оцінки. Одні вчені як основний індикатор конкурентоспроможності сільгосппродукції пропонують використовувати показник прибутку (або ж маси прибутку) в розрахунку на 1 га посіву чи голову худоби [1, с. 534, 2, с. 23-24], інші – показники, в основу яких покладені витрати виробництва, ступінь насиченості ринку цим видом товарів та послуг, рівень купівельної спроможності кінцевих споживачів [3, с. 59]. На думку С.М. Кваші, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції визначається через ціну, якість і ліквідність [4, с. 9]. Однак найбільш поширеним серед економістів-аграрників є погляд, згідно з яким основними показниками конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є собівартість виробництва, ціна реалізації, а також її якість [5, с. 6; 6, с. 123; 7, с. 4; 8, с. 61-62].

Аналізуючи та синтезуючи представлені в економічній літературі методи оцінки конкурентоспроможності продукції, а також враховуючи

сучасний стан сільськогосподарських підприємств і ситуацію на аграрному ринку, ми дійшли висновку, що оцінка конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції має проводитися за двома групами параметрів:

- вартісними показниками, що визначають вигідність продукції для виробника. До вартісних показників конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції відносимо ціну продажу та собівартість реалізації одиниці продукції, які знаходять своє вираження в показнику рентабельності;

- рівнем якості, що показує відповідність якісних характеристик продукції запитам споживачів.

Мета статті. Метою роботи є аналіз та оцінка вартісних показників конкурентоспроможності основних видів продукції рослинництва і тваринництва та виявлення кількісного впливу окремих факторів на рентабельність їх виробництва.

Виклад основного матеріалу. Кризові явища, що супроводжують вже не перший рік розвиток сільського господарства країни, зокрема різке скорочення поголів'я худоби та птиці, зменшення обсягів виробництва окремих видів продукції, неврегульованість міжгалузевих відносин, недосконалість механізмів ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, неналежна державна підтримка аграрного сектору негативно позначилися на фінансових результатах діяльності сільськогосподарських підприємств та на рівні конкурентоспроможності продукції, що ними виробляється.

Так, рівень рентабельності зернових в сільськогосподарських підприємствах Харківської області скоротився з 308,5 % у 1990 р. до -6,6 % у 2009 р., соняшнику – з 255,5 до 45,5 %, плодів – на 47,8 відсоткового пункту, вовни – на 67,5, м'яса птиці – на 64,4, м'яса ВРХ – на 58,9, молока – на 40,3 пункту (табл. 1). Дещо менше знизився рівень рентабельності за іншими видами продукції, за винятком картоплі, рентабельність виробництва якої у 2009 р. зросла порівняно з 1990 р. на 7,1 відсоткового пункту. Стабільно прибутковими протягом усього досліджуваного періоду залишаються лише насіння соняшнику та зернові (за винятком неврожайного 2009 р., коли від реалізації зерна сільгоспідприємства області отримали збиток в розмірі 108,7 тис. грн), чим і пояснюється поступове нарощування питомої ваги вказаних культур в структурі посівних площ підприємства (зернових – з 44,8 % у 1990 р. до 62,6 % у 2009 р., соняшнику – з 7,9 до 19,1 % відповідно). В розрізі зернових культур у 2009 р. найбільш прибутковими були кукурудза на зерно та інші зернові, рівень рентабельності виробництва яких відповідно становив 4,7 та 129,3 %. У цілому за 2005–2009 рр. найбільш конкурентоспроможними серед зернових культур можна вважати кукурудзу на зерно, пшеницю та гречку.

Рівень рентабельності основних видів сільгосппродукції в динаміці за роками суттєво коливається, причиною цього є нерівномірні зміни собівартості і ціни реалізації. За окремими видами продукції собівартість реалізованої продукції зростає більш високими темпами, ніж ціна реалізації, що зменшує прибутковість сільськогосподарського виробництва. Так, у 2000 та 2007 рр., коли

ціна реалізації зернових зростала більш швидкими темпами, ніж витрати на їх виробництво та реалізацію, рівень рентабельності цієї культури був найвищим. Аналогічні висновки можна зробити й щодо інших видів продукції.

Таблиця 1

Рівень рентабельності (збитковості) виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах Харківської області*, %

Вид продукції	Рік						2009 р. +/- до	
	1990	2000	2005	2007	2008	2009	1990 р.	2000 р.
Зерно	308,5	72,3	7,9	38,5	11,2	-6,6	-315,1	-78,9
Насіння соняшнику	255,2	74,7	26,0	86,6	14,6	45,5	-209,7	-29,2
Цукрові буряки	48,1	39,6	-0,1	-18,5	0,1	-11,0	-59,1	-50,6
Картопля	-16,1	8,0	-23,1	38,1	18,7	-20,0	-3,9	-28,0
Овочі відкритого ґрунту	10,8	-12,0	-4,5	51,0	-14,7	+17,9	+7,1	+29,9
Плоди	53,0	-25,4	-36,8	-32,8	-14,5	5,2	-47,8	+30,6
М'ясо: ВРХ	20,6	-46,9	-36,6	-45,7	-26,8	-38,3	-58,9	+8,6
свиней	19,5	-36,7	16,0	-51,2	-13,0	-11,5	-31,0	+25,2
овець та кіз	-18,7	-73,3	-47,3	-66,3	-10,2	-36,9	-18,2	+36,4
птиці	21,3	-57,3	-28,6	-51,1	-20,3	-43,1	-64,4	+14,2
Молоко	44,2	-7,0	6,2	15,6	8,9	3,9	-40,3	+10,9
Яйця	29,2	0,0	9,7	3,0	25,3	-1,6	-30,8	-1,6
Вовна	3,4	-79,5	-84,3	-73,2	-72,6	-64,1	-67,5	+15,4

*Джерело: Статистичний щорічник «Харківська область у 2009 році», с.122.

Для сільського господарства, яке функціонує в умовах, близьких до досконалої конкуренції, оцінка динаміки витрат має важливе значення. Саме в системі витрат-ефективності виробництва формуються головні конкурентні переваги, що в умовах нееластичного попиту є визначальним відносно перспектив реалізації. Однак поряд з аналізом тенденцій зміни витрат заслуговує на увагу й аналіз зміни структури собівартості сільськогосподарської продукції.

За 1990–2009 рр. структура витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах суттєво змінилася. Зменшилась питома вага таких статей витрат, як: витрати на оплату праці (з 31,6 % у 1990 р. до 9,2 % у 2009 р. по галузі рослинництва та з 30,0 до 11,4 % по галузі тваринництва), насіння і посадковий матеріал (з 31,2 % у 1990 р. до 18,3 % у 2009 р.), корми (з 80,7 у 1990 р. до 67,2 % у 2009 р.), амортизацію основних засобів (з 12,4 до 7,6 % по галузі рослинництва). Натомість підвищились витрати на нафтопродукти (з 10,0 % у 1990 р. до 20,4 % у 2009 р. по галузі рослинництва та з 2,3 % у 1990 р. до 4,8 % у 2009 р. по галузі тваринництва), оплату послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями, та інші витрати.

В цілому вважаємо, що основною причиною збільшення собівартості окремих видів продукції більш високими темпами порівняно з реалізаційною

ціною, є зростальний диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, а також відсутність належного цінового регулювання з боку держави.

На основі аналізу показника рентабельності основних видів сільськогосподарської продукції та динаміки його зміни в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 1990–2009 рр. можемо свідчити про наявність трьох груп продукції за рівнем її конкурентоспроможності на внутрішньому ринку:

1) група продукції з високим рівнем конкурентоспроможності, до якої входять зернові культури та соняшник;

2) група продукції із середнім рівнем конкурентоспроможності, основу якої становлять такі види продукції, як цукровий буряк, картопля, овочі, молоко, а також м'ясо птиці та яйця;

3) група продукції з низьким рівнем конкурентоспроможності, проте з перспективою її підвищення у майбутньому, до якої слід віднести плоди, м'ясо великої рогатої худоби, м'ясо свиней, овець та кіз, виробництво вовни.

Вважаємо, що для кожної з вказаних груп слід передбачити такі стратегії дій: для першої групи – утримання існуючих позицій та підвищення конкурентоспроможності на основі інтенсифікації виробництва; для другої групи – створення сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності продукції за рахунок залучення інвестицій та відповідної державної підтримки; для третьої групи – виключний контроль за діяльністю вказаних галузей з боку держави, розширення обсягів їх державного фінансування, залучення іноземних інвесторів.

Побудова множинних кореляційно-регресійних моделей дозволила зробити висновок, що конкурентоспроможність окремих видів сільськогосподарської продукції підвищується із збільшенням урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин, зниженням виробничих витрат на 1 га посіву чи 1 голову худоби, поглибленням спеціалізації та концентрації виробництва. Так, розрахунок коефіцієнтів еластичності показав, що у першому наближенні із підвищенням середньої врожайності зернових по області на 1 % рівень рентабельності виробництва зерна зростає на 9,5 %; із підвищенням на 1 % питомої ваги цієї культури у структурі товарної продукції результативна ознака збільшується на 1,2 %; із підвищенням на 1 % частки посіву у структурі посівних площ – на 1,1 %. З підвищенням середньої врожайності насіння соняшнику на 1 % рівень рентабельності його виробництва зростає на 1,7 %, із підвищенням виробничих витрат з розрахунку на 1 га посіву на 1 % – зменшується на 1,6 %, а з нарощуванням питомої ваги цієї культури в структурі посівних площ на 1 % – підвищується на 0,04 %.

Найбільш суттєвий вплив на рівень рентабельності виробництва молока справляє продуктивність корів, частка яких становить 68,9 % від загального коливання результативної ознаки. Зокрема, із зростанням середнього річного надою молока від однієї корови та поглиблення спеціалізації на 1 % рівень рентабельності збільшується відповідно на 19,4 % та 1,9 %, а із зростанням на

1 % виробничих витрат в розрахунку на одну корову рентабельність виробництва продукції молочного скотарства зменшується на 14,7 %.

Висновки. Проведений аналіз вартісних показників конкурентоспроможності основних видів сільськогосподарської продукції, виражених в кінцевому підсумку у показнику рентабельності, засвідчив неабияке зниження його рівня в динаміці за роками. Причиною цього є нерівномірні зміни ціни та собівартості реалізованої продукції. По таких видах продукції, як зерно, цукровий буряк, плоди, вовна, приріст живої маси великої рогатої худоби, свиней, птиці, витрати протягом 2000–2009 рр. зростали більш високими темпами, ніж ціна реалізації, що й спричинило поступове зниження прибутковості цих галузей. В цілому найбільш конкурентоспроможними за вартісними показниками на сьогоднішній день як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках є сояшник і зернові, найменш конкурентоспроможними – продукція тваринництва.

Література

1. Основи аграрного підприємництва / [П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.В. Зіновчук та ін.]; за ред. М.Й. Маліка. – К.: Інститут аграрної економіки, 2000. – 582 с.
2. Дуданов И.И. Подходы к оценке конкурентоспособности товарной продукции на региональных продовольственных рынках / И.И. Дуданов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1999. – №12. – С.23-27.
3. Брылев А. Конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции / А. Брылев // АПК: экономика, управление. – 1998. – №10. – С.58-65.
4. Кваша С.М. СОТ та пріоритети аграрної економічної науки / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С.8-12.
5. Шпикуляк О.Г. Формування конкурентоспроможності в аграрній економіці / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобойнік, О.В. Овсянніков // Агроінком. – 2007. – №9-10. – С.4-8.
6. Мазур Н.А. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення / Н.А. Мазур, М.В. Місюк // Економіка АПК. – 2007. – №2. – С.123-127.
7. Супіханов Б.К. Про підвищення конкурентоспроможності аграрного виробництва в сучасних умовах / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – №5. – С.3-8.
8. Копистко О.В. Теоретичні основи конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / О.В. Копистко // Економіка АПК. – 2010. – №1. – С.61-63.

Summary

Gutorova I.V.

Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchajev.

THE ANALYSIS OF COST INDEXES OF COMPETITIVENESS OF PRINCIPAL VIEWS OF AGRICULTURAL PRODUCTION

In article the analysis of cost indexes of competitiveness of principal views of agricultural production, such as the price and the cost price which are displayed in profitability of manufacture is carried out, and also quantitative influence of factors on formation of its size is revealed.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК:338.432:631.153.3

Данкевич В. Є., аспірант^{*©}, Пшоняк Д. І., здобувач^{**}
Житомирський національний агроекологічний університет

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСТВА У РИНКОВИХ УМОВАХ

Вивчено та проаналізовано сучасні тенденції зміни структури виробництва в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області. На прикладі високотоварних господарств розглянуто особливості трансформації структури посівних площ в ринкових умовах господарювання. Запропоновано рекомендації щодо формування та функціонування оптимальної структури виробництва.

Ключові слова: структура виробництва, посівні площі, трансформація, оптимізація, високотоварне виробництво, ринкові умови.

Постановка проблеми. Упродовж останніх 20 років відбувся перерозподіл земель сільськогосподарського призначення між суб'єктами господарювання. Система землекористування в сільському господарстві України зазнала суттєвих змін, що обумовлено процесами становлення ринкових відносин, реформування господарських структур та технологічними зрушеннями у виробництві. Коливання цін на продукти і ресурси, притаманні ринковій економіці, обумовили зміни спеціалізації господарств і трансформацію сільськогосподарських угідь. Проте зазначені тенденції спричинили негативний вплив на фізіологічний стан ґрунту та його родючість, подальше зниження якої призведе до зменшення ефективності господарської діяльності. Важливим завданням є збалансування структури посівних площ для максимізації ефективності без шкоди навколишньому середовищу.

Аналіз останніх досліджень. Теоретико-методологічним проблемам дослідження оптимізації структури виробництва та ефективності використання земель сільськогосподарського призначення присвячено роботи В. Андрійчука, С. Дем'яненка, І. Кириленка, С. Мельника, В. Месель-Веселяка, Л. Новаковського, Б. Пасхавера, І. Топіхи, В. Трегобчука та ін. Однак труднощі підвищення ефективності господарювання різних формувань аграрного сектору свідчать, що в теоретичному і практичному плані залишаються невирішеними проблеми оптимізації структури посівних площ в умовах ринку.

Мета статті. Дослідити сучасні тенденції зміни структури виробництва в сільськогосподарських підприємствах Житомирської області та на прикладі високотоварних господарств розглянути особливості трансформації структури посівних площ в ринкових умовах господарювання.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор В.В. Зіновчук.

** Науковий керівник – д.е.н. Є.І. Ходаківський.

© Данкевич В.Є., Пшоняк Д.І., 2011

Об'єкти та методика досліджень. Об'єктом дослідження є процес зміни структури посівних площ в ринкових умовах господарювання. Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії. Методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу використовувалися в процесі генерації та відбору можливих шляхів оптимізації сільськогосподарських угідь з метою підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств та вирішення екологічних проблем. Елементи економіко-математичного моделювання застосовувалися при оптимізації структури посівних площ.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки головною метою сільськогосподарських підприємств є підвищення ефективності виробництва, що полягає у збільшенні обсягів виробництва продукції при мінімальних витратах і максимальному прибутку. З метою досягнення такого результату сучасним товаровиробникам необхідно здійснити низку організаційних змін у процесах господарювання. Важливим аспектом у цьому відношенні є раціональна площа сільськогосподарських угідь підприємства.

Оптимізація структури посівних площ особливо актуальна в даний час, коли кон'юнктура ринку вимагає вирощування тих культур, які дають відчутний прибуток (зернові, ріпак, соя). Однак при недотриманні агротехнічних вимог, вони не забезпечують відтворення родючості ґрунту, а в окремих випадках її знижують. Культури, які підвищують родючість (багаторічні, однорічні бобові трави та їх сумішки) виведені із сівозміни, через зменшення поголів'я худоби. Тому при розробці структури посівних площ потрібно дивитися у майбутнє, враховуючи не швидкий тимчасовий прибуток, а працювати на довготермінову перспективу, впроваджувати науково-обґрунтоване ведення господарської діяльності.

Аналізуючи структуру посівних площ основних виробників сільськогосподарської продукції в Житомирській області за останні 20 років, слід відмітити, що суттєво збільшилися площі під зерновими, в основному за рахунок пшениці та кукурудзи на зерно, натомість значно зменшилися посівні площі під традиційними для Полісся культурами, такими як льон-довгунець, картопля, зернобобові, та цукровими буряками в Лісостеповій зоні. В результаті скорочення поголів'я ВРХ, зменшилися площі під зернобобовими культурами. Зазначені тенденції та недотримання сівозмін негативно впливають на фітосанітарний стан ґрунту та його родючість (табл. 1).

Важливою передумовою інтенсифікації в сільському господарстві, виробництва конкурентоспроможної продукції та забезпечення відтворення родючості ґрунту є дотримання оптимальних співвідношень культур та періоду їх чергування. Сівозміни завжди були і залишаються важливим чинником підвищення ефективності й забезпечення стабільності землеробства, відновлення і збереження родючості ґрунту та балансу гумусу і поживних речовин. При цьому, вони є важливим елементом оздоровлення фітосанітарного стану посівів, а також фактором ефективного впливу на водний та повітряний режим ґрунту. Сівозміни повинні забезпечувати науково обґрунтоване чергування, дотримання

строків повернення культур на попереднє місце та розміщення за кращими попередниками [7].

Таблиця 1

Структура посівних площ основних виробників сільськогосподарської продукції в Житомирській області*

Культура	1990 рік	2010 рік
Зернові, %	41,4	52,7
в т.ч. у сільгосп підприємствах	41,4	65,2
Зміни відбулися за рахунок скорочення посівних площ, тис. га		
Картопля	85,8	1,5
Льон-довгунець	38,7	2,4
Цукрові буряки	50,5	11,2
Зернобобові культури	33,1	4,2

* Джерело: [7].

Зміни, що відбуваються в галузі тваринництва, суттєво вплинули на структуру угідь більшості високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області. Тваринництво, що було у колективних підприємствах знищено майже повністю. Виробництво м'ясо-молочної продукції, на сьогодні, сконцентровано у особистих селянських та фермерських господарствах, де недостатньо технічних засобів для заготівлі сіна, силосу, сінажу і дотримання технології їх виробництва. Такі культури, як багаторічні, однорічні трави, кукурудза втрачають своє пряме призначення і, як наслідок, не реалізуються у сівозмінах, зменшуючи при цьому надходження органіки в ґрунт та порушуючи баланс поживних речовин.

Характерним для досліджуваного регіону є діяльність агрохолдингів із вузькою спеціалізацією переважно рослинницького напрямку, що призводить до порушення екологічно-обґрунтованого ведення сільськогосподарського виробництва та занепаду сільських територій. Значно збільшилося виробництво рослинницької продукції для задоволення експорту, що в свою чергу зумовлює загрозу продовольчої безпеки країни. Почали проявлятися не кон'юнктурні, а структурні зміни в розвитку АПК [1].

Що вирощувати та яким має бути співвідношення культур в господарстві, вирішує землекористувач або землевласник, виходячи з таких міркувань, як пристосованість кожної культури до конкретних ґрунтово – кліматичних умов, попит ринку, рентабельність вирощування тощо. Проте, враховуючи науково-обґрунтовані нормативи сівозмін і поєднання культур та

запроваджуючи їх на практиці виробники можуть значно покращити результати господарювання.

Проведений аналіз результатів діяльності високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області свідчать, що для господарств із різним виробничим напрямком необхідна відповідна структура поєднання культур у сівозміні, що задовольняє внутрішні потреби і формує товарну продукцію (табл.2). При оптимальному співвідношенні культур високотоварні господарства зможуть отримувати вищі економічні показники діяльності та покращувати фітосанітарний стан в агроекосистемах. Підбір сортів культур і кращих попередників забезпечують не тільки високу врожайність, але й обмежують нагромадження шкідливих організмів і збудників хвороб.

Таблиця 2

Оптимальні співвідношення культур у сівозмінах високотоварних господарств Житомирської області різної спеціалізації*, %

Культури	Спеціалізація господарств		
	виробництво молока	відгодівля ВРХ	виробництво свинини
Зернові	45-46	47-49	54-55
Технічні	8-11	9-11	8-10
Картопля і овочі	7-10	8-10	7-9
Кормові	36-41	34-38	26-31
Кукурудза, люпин на силос і зелений корм	12-14	10-12	4-6
Кормові коренеплоди	4-6	2-4	2-4
Багаторічні трави	18-21	20-22	14-15
Однорічні трави	4-6	5-8	5-7
Однорічні культури на корм	10-12	12-14	10-12

*Джерело: адаптовано [4,8].

Щодо фітосанітарного стану, то необхідно дотримуватися певного періоду повернення культури на попереднє місце вирощування, тривалість якого визначається часом, що забезпечує пригнічення процесів розмноження шкідників і розвитку хвороб. Тривалість ротації сівозміни визначає культура з найбільшим періодом повернення на попереднє місце вирощування. Оптимальні умови для вирощування рослин у сівозміні забезпечує розміщення їх після кращих попередників. Чутливими до повторного вирощування є цукрові буряки, люпин, пшениця озима, горох, просо, багаторічні бобові трави, які в повторних посівах або при частому поверненні на попереднє місце різко знижують урожайність. Середньо чутливі – жито озиме, ярий ячмінь, овес, гірчиця, які в

повторних посівах урожай знижують незначно. Мало чутливі – кукурудза та картопля, здатні забезпечувати досить високу врожайність при вирощуванні на одному і тому ж місці протягом декількох років. Для визначення екологічно оптимальної площі посіву будь-якої культури використовують формулу: $P = P_{\text{заг}}/T$, де $P_{\text{заг}}$ – загальна площа, що екологічно придатна для вирощування цієї культури; T – термін повернення на попереднє місце в сівозміні.

Враховуючи сучасні тенденції ведення господарської діяльності, високотоварним багатогалузевим агроформуванням рекомендуються довгострокові – семи-десятирічні сівозміни. Структура яких повинна враховувати властивості ґрунтового покриву та наявність тваринництва в господарствах. Обов'язковим є введення багаторічних трав та заорювання побічної продукції і сидеральних культур з метою збільшення надходження органічної речовини в ґрунт. Заміна однієї культури іншою, в рамках агроекологічної групи земель, не є порушенням сівозміни, адже в ринкових умовах останні повинні бути динамічними, де одну культуру, яка втратила конкурентоздатність, можна замінити тією, попит на яку зростає.

В структурі сівозмін Лісостепу обов'язковим є введення багаторічних трав та заорювання побічної продукції і сидеральних культур з метою збільшення надходження органічної речовини в ґрунт. Для господарств з розвиненим тваринництвом, залежно від спеціалізації та фінансових можливостей, ми пропонуємо вводити в структуру посівів різні просапні та кормові культури.

При визначенні структури сівозмін зони Полісся необхідно враховувати властивості ґрунтового покриву та наявність тваринництва в господарствах. За відсутності останнього, потрібно так планувати сівозміни, щоб різноманітним культурним угрупованням забезпечити підвищення родючості ґрунту. У короткоротаційних дво- і три пільних сівозмінах високотоварних господарств для послаблення явища ґрунтової та покращення фітосанітарного стану, слід максимально запроваджувати проміжні сидеральні посіви бобових, хрестоцвітих культур з врахуванням терміну повернення їх на попереднє місце вирощування.

Актуальним в даний час є запровадження високотоварними господарствами органічного землеробства – системи виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Така система базується на застосуванні раціональних сівозмін, використанні побічної продукції рослинництва, гною та компостів, бобових культур, органічних відходів виробництва, біологічних засобів боротьби із шкідниками і збудниками хвороб та агротехнічних у боротьбі з бур'янами. Даний напрямок ведення сільськогосподарського виробництва широко запроваджується в ПП «Галекс-Агро» Новоград-Волинського району Житомирської області. Реалізаційна ціна продукції, вирощеної за органічного землеробства, на 20-25% вища, ніж за традиційного.

Важливим інноваційним нововведенням в системі оптимізації структури посівних площ, що запроваджується високотоварними господарствами області, є використання «Древлянської» системи землеробства. Дана система розроблена Іванюком В.О. і ґрунтується на засадах біологічного вузькоспеціалізованого виробництва. Вона є зонально спеціалізованою, альтернативною для традиційних систем землеробства зони Полісся і полягає у створенні структури посівних площ із насиченням до 66% озимими зерновими та до 50% однорічними бобовими культурами. При цьому однорічні бобові, такі як вика яра та горох польовий, вирощують як у чистому посіві, так і в суміші з іншими культурами й використовують залежно від господарських потреб на зерно та на зелений корм. У разі відсутності потреб у зелених кормах чи значних відстанях від ферм посіви зернобобових культур можуть повністю використовуватись на зерно, тобто на 100% посівних площ може проводитись виробництво зерна[3].

Перевагами системи ведення землеробства «Древлянська» для господарств Житомирської області є наступні: можливість ефективного ведення землеробства на малородючих і малокультурених ґрунтах за недостатнього внесення органічних і мінеральних добрив; можливість швидкої зміни структури посіву; низька затратність (прямі витрати в системі «Древлянська» становлять 400–600 грн/га, тобто в 2–3,5 рази менші, ніж у традиційних); виробництво екологічно чистої продукції.

Система «Древлянська» набула широкого розповсюдження у багатьох високотоварних господарствах Житомирської області, зокрема у Новоград-Волинському районі, понад дві третини сільськогосподарських підприємств освоїли або ж освоюють цю систему. Це дає змогу їм вести ефективне спеціалізоване зернове виробництво за мінімального використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин. До того ж, зернові та зернобобові у структурі посівних площ господарств, у яких повністю освоєна система «Древлянська» («Волинь», «Перемога», Новоград-Волинський заготівельно-відгодівельний кооператив), займають 70–80% посівних площ, а врожайність — 25–33 ц/га.

Для широкого впровадження інноваційних систем у землеробство потрібне всебічне їх дослідження в конкретних умовах, а оскільки експерименти у сільському господарстві є високозатратними та потребують значного часу, тому необхідно застосовувати моделювання при розробці структури посівних площ. За допомогою математичних моделей для кожного підприємства слід розробляти можливі варіанти співвідношення культур та запровадження систем землеробства з урахуванням усіх вимог, та вибирати найбільш оптимальні. Цільова функція економіко-математичної моделі оптимізації посівних площ для отримання максимального прибутку при дотриманні агротехнічних вимог вирощування сільськогосподарських культур, збереженні (відновленні) екологічного балансу регіону та забезпечення продовольчої безпеки має наступний вигляд:

$$F = \sum_{j=1}^n c_j x_j \rightarrow \max, \text{ при умовах}$$

$$1. \text{ Обмеження за виробничими ресурсами } \sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i + z_i ;$$

$$2. \text{ Обмеження за потребами } \sum_{j=1}^n q_{ij} x_j \geq r_i ;$$

$$3. \text{ Обмеження за агротехнічними вимогами виробництва } x_{j1} \leq x_j \leq x_{j2} ;$$

$$4. \text{ Обмеження щодо співвідношення культур } x_j = k_j s ;$$

де c_j – прибуток, отриманий з 1 га посіву j -ї культури, грн.;

x_j – площа посіву j -ї культури, га;

x_{j1}, x_{j2} – мінімальна та максимальна площа посіву j -ї культури, га;

a_{ij} – затрати ресурсу i -го виду на 1 га j -ї культури;

b_i – наявність виробничих ресурсів i -го виду;

z_i – додатково залучені ресурси i -го виду;

q_{ij} – урожайність j -ї культури, ц/га;

r_i – гарантований об'єм виробництва j -ї культури, ц/га;

s – загальна площа, га;

k – коефіцієнт наповнення сівозмін окремими культурами.

Враховуючи складність технологій вирощування сільськогосподарських культур – сівозміни, виникає необхідність дослідження зв'язків між окремими підгалуззями рослинництва та тваринництва щодо забезпечення впровадження і дотримання науково обґрунтованого чергування культур та забезпечення кормової бази. Важливим при моделюванні є врахування наявності необхідної техніки, умов для зберігання та переробних потужностей. Лише при комплексному дослідженні можливо отримати адекватні результати, що всебічно характеризують досліджувану систему.

Висновки.

1. Структура сівозмін повинна враховувати властивості ґрунтового покриву та наявність тваринництва в господарствах. За відсутності останнього, потрібно так планувати сівозміни, щоб різноміттям культурних угруповань забезпечити підвищення родючості ґрунту. Обов'язковим є введення багаторічних бобових трав та заорювання побічної продукції і сидеральних культур з метою збільшення надходження органічної речовини в ґрунт.

2. Перспективним є розвиток органічного землеробства – системи виробництва сільськогосподарської продукції, яка виключає або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин.

3. Ефективним є впровадження “Древлянської” системи землеробства, яка ґрунтується на засадах біологічного вузькоспеціалізованого виробництва та є зонально спеціалізованою, альтернативною для традиційних систем землеробства зони Полісся і в своїй основі вважається біологічною.

4. За допомогою математичних моделей для кожного підприємства слід розробляти можливі варіанти співвідношення культур та запровадження систем землеробства з урахуванням усіх вимог та вибирати найбільш оптимальні. Економіко-математична модель дозволяє визначити раціональне поєднання культур при отриманні максимальних прибутків від реалізації продукції, при цьому враховуються науково-обґрунтовані норми ведення господарської діяльності.

Література

1. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 3-9.

2. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.:КНЕУ, 2000. – 292с.

3. Іванюк В.О. Система ведення землеробства «Древлянська». Регіональна програма відновлення родючості ґрунтів та піднесення галузі землеробства Полісся шляхом масового впровадження посівів гороху польового / В.О. Іванюк – Житомир. 2002. – 19 с.

4. Комплексна програма розвитку сільського господарства Житомирської області у 2009–2010 роках та на період до 2015 року / М. М. Дейсан. – Житомир: Руга, 2009. – 304 с.

5. Лукінов І. І. Вибрані праці: у 2-х кн. / І. І. Лукінов. – Кн.1. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 816с.

6. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки / П. М. Макаренко – К.: ННЦ ІАЕ УААН, 2005. – 680.

7. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.

8. Цюпко С. В. Економіко-математичні моделі прогнозування розвитку сільського господарства Україна: Авт. дис. ... канд. екон. наук: 08.03.02 / Цюпко Сергій Вікторович. – Національний аграрний ун-т. – К., 2001.

9. The World of Organic Agriculture 2011 is launched. Інтернет – ресурс: <http://www.ifoam.org/>

Summary

Dankevych V. E., Pshonyak D.I.
Zhytomyr State Agroecological University

OPTIMIZATION OF ACREAGE FOR FARMING IN MARKET CONDITIONS

Studied and analyzed the current trends in the structure of production in agricultural enterprises, Zhytomyr region. On the example of high-value farms are considered features of transformation of the structure of sown areas under market economic conditions. Developed recommendations for the development and functioning of the optimal structure of production.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011 р.

УДК 631.15:636.5(477.54+477.53)

Децюра С.О. аспірант*©*Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва***СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПТАХІВНИЦТВА
У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПТАХІВНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
ХАРКІВСЬКОЇ І ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Розглянуто стан та тенденції розвитку птахівництва в спеціалізованих птахівничих підприємств Харківської і Полтавської областей та проаналізовано динаміку виробництва яєць та м'яса птиці цими підприємствами.

Ключові слова: *яйця, м'ясо, продукція птахівництва.*

Постановка проблеми. Галузь птахівництва є і на далі залишатиметься одним із найперспективніших напрямків діяльності галузі тваринництва не лише в Україні, а і в світі, оскільки продукція птахівництва, перш за все спрямована на забезпечення харчових потреб населення і продовольчої безпеки держави.

З кожним роком частка галузі птахівництва у загальному виробництві продукції тваринництва в світі зростає. Таке зростання виробництва викликано, як великою харчовою цінністю продукції птахівництва (яєць та дієтичного м'яса), так і біологічними властивостями птиці (скороспілістю), що зумовлює відносно короткий виробничий цикл та зменшення витрат на виробництво одиниці продукції порівняно з іншими галузями тваринництва.

В Україні галузь птахівництва порівняно з іншими галузями тваринництва є однією з найрозвиненіших. Але у зв'язку з нестабільністю економіки та тривалою економічною кризою, яка охопила всі галузі агропромислового комплексу, не виключено, що через деякий час ця перспективна і, на перший погляд, високорентабельна галузь може перетворитися у занепадаючу.

Тому дослідження щодо виробництва продукції птахівництва мають важливе значення як для розвитку економіки країни, так і для забезпечення найбільш цінними продуктами харчування населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку та підвищення ефективності виробництва продукції птахівництва займалися ряд вітчизняних вчених, зокрема, Л.О. Мармуль, О.Ф. Кирилюк, Г.В. Марків [1], О.М. Шпичак, Ф.О. Ярошенко [2] та інші. Та все ж у зв'язку з тим, що спеціалізовані птахівничі підприємства є основним виробником продукції птахівництва стан та перспективи розвитку цих виробників в контексті стрімкого розвитку галузі птахівництва потребує поглибленого вивчення.

Мета статті. Проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку виробництва продукції птахівництва в спеціалізованих птахівничих підприємствах Полтавської та Харківської областей.

---

* Науковий керівник – к.е. н., професор Огічук М.Ф.

© Децюра С.О., 2011

Виклад основного матеріалу. Птахівнича галузь була і на сьогоднішній день залишається важливою складовою у забезпеченні населення продуктами харчування, а переробної промисловості - сировиною. Останнім часом яйця та м'ясо птиці є чи не найдоступнішим джерелом багатьох поживних речовин у споживчому кошику. Тому дослідження щодо виробництва продукції птахівництва мають важливе значення як для розвитку економіки країни, так і для забезпечення найбільш цінними продуктами харчування населення.

Розвиток галузі птахівництва як самостійної та перспективної галузі на теренах незалежної України розпочався тільки з 2001 року, коли Україна почала виходити на новий економічний рівень, а галузь птахівництва почала ставати на ноги і перетворюватися з «сільської галузі» (коли продукція виробляється переважно населенням) на галузь з промисловим спрямуванням. І за десять років з 2001 по 2010 рік загальне поголів'я за всіма господарствами зросло на половину (а у сільськогосподарських підприємствах у 4 рази). І хоча воно не досягло рівня того, що було за радянських часів, та все ж є велика надія, що поголів'я птахів, як і сама галузь птахівництва, при такому розвитку скоро не тільки досягне рівня 1991 року, а, можливо, і перевищить його.

При цьому нарощування поголів'я відбувається саме у птахівничих підприємствах, а не в господарствах населення, що дає можливість налагодити стабільний розвиток галузі і забезпечити країну поживними продуктами харчування. Для цього в Україні є всі можливості, про що вказує, перш за все, нарощення поголів'я птиці у вибраній сукупності спеціалізованих птахівничих підприємствах Харківської і Полтавської областей (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка середньорічного поголів'я птиці у спеціалізованих підприємствах Харківської і Полтавської областей за 2007-2009 рр.*

Назва підприємства	2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	тис. гол.	тис. гол.	у % до 2007 р.	тис. гол.	у % до	
					2007 р.	2008 р.
ТОВ "Балаклійське по птахівництву"	61,4	118	192,2	126,4	205,9	107,1
ТОВ "Курганський бройлер"	1414,1	3357	237,4	6402,8	452,8	190,7
ЗАТ "Охоче"	273,3	330,9	121,1	346,7	126,9	104,8
ТОВ "Крос-П/Ф "Зоря"	837,4	927,0	110,7	1859,7	222,1	200,6
ТОВ "Богодухівська ПФ"	1024,6	1282	125,1	1559,2	152,2	121,6
ТОВ "Радіал-агро"	370,5	164,6	44,4	121,2	32,7	73,6
ТОВ "Старовірівський ПК"	201,2	231,4	115,0	227,1	112,9	98,1
ЗАТ "Полтавська птицефабрика"	1236,6	1153,4	93,3	1266,3	102,4	109,8
ЗАТ "ПФ "Росія"	677,4	713,9	105,4	806,7	119,1	113,0
ЗАТ "Лубни-птиця"	87,9	94,3	107,3	63,8	72,6	67,7
ТОВ "Карлівське інкубаторно-птахівниче підприємство"	8,3	6,9	83,1	2,4	28,9	34,8
ТОВ "ПФ "Полтавське сонечко"	132,5	131,6	99,3	62,0	46,8	47,1
Разом по сукупності підприємств	6325,2	8511	134,6	12844,3	203,1	150,9

*Розраховано за даними статистичної звітності.

Дані цієї таблиці підтверджують загальну динаміку поголів'я птиці по Україні (тенденції до збільшення), оскільки поголів'я у переважній більшості птахівничих підприємствах із вибраної сукупності за останні 3 роки збільшилося в 2, а в деяких навіть у 4 рази (зокрема, це ТОВ "Курганський бройлер" Харківської області). Та все ж є підприємства, в яких прослідковується і зменшення поголів'я птиці за цей період. Але якщо розглядати загальну картину за вибраною сукупністю спеціалізованих підприємств, то поголів'я зросло у 2009 році порівняно з 2007 роком більш ніж у 2 рази, а порівняно з 2008 роком практично у 1,5 рази. Це дає підстави стверджувати, що розвиток птахівництва починає становлення саме на промисловій основі (у спеціалізованих птахівничих підприємствах), як і має бути у економічно розвиненій країні.

Що ж стосується виробництва окремих видів продукції цими підприємствами, то ситуація для кожного окремо взятого підприємства – різна (табл. 2).

Таблиця 2

Виробництво продукції птахівництва спеціалізованими птахівничими підприємствами за 2007 - 2009 рр.*

Назва підприємства	М'ясо (приріст), ц				Яйця, тис. шт.			
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2007 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2009 р. у % до 2007 р.
ТОВ "Балаклійське по птахівництву"	2887	5678	12560	435,1	5652	5151	4539	80,3
ТОВ "Курганський бройлер"	245630	205549	230230	93,7	- ¹	13068	12263	-
СЗАТ "Охоче"	2830	3102	2831	100,0	44467	46589	52292	117,6
ТОВ "Крос-П/Ф "Зоря"	4755	2693	3132	65,9	198225	268983	283655	143,1
ТОВ "Богодухівська ПФ"	7195	4533	3979	55,3	120683	184261	205510	170,3
ТОВ "Радіал-агро"	3954	3082	3410	86,2	31685	47288	29619	93,5
ТОВ "Старовірівський ПК"	1346	2450	2614	194,2	47728	51857	48682	102,0
ЗАТ "Полтавська птицефабрика"	16338	17706	14759	90,3	243776	223355	282982	116,1
ЗАТ "ПФ "Росія"	4888	4644	5040	103,1	84412	93467	107727	127,6
ЗАТ "Лубни-птиця"	1120	645	456	40,7	6013	11840	8386	139,5
ТОВ "Карлівське інкубаторно-птахівниче підприємство"	88	41	43	48,9	138	58	2	1,4
ТОВ "ПФ "Полтавське сонечко"	591	951	867	146,7	15894	18429	10849	68,3

¹ Дані відсутні

* Розраховано за даними статистичної звітності.

Як бачимо з даних таблиці, одні підприємства у 2009 році порівняно з 2007 роком нарощують виробництво м'яса птиці (найбільше виробництво м'яса зросло у ТОВ "Балаклійське по птахівництву" - у 4 рази та ЗАТ "Агротон" - у 2 рази), а інші яєць (найбільше виробництво яєць зросло у ТОВ "Богодухівська ПФ" на 70,3 %. ТОВ "Крос-П/Ф "Зоря" на 43,1 % та ЗАТ "Лубни-птиця" 39,5 %). Все залежить від спеціалізації підприємства (м'ясо-яєчна чи яєчно-м'ясна).

Загалом же ситуація у вибраній сукупності підприємств склалася така, що виробництво м'яса за період з 2007 по 2009 роки зменшилося на 4,0%, а яєць збільшилося на 28,8 %. Але в більшості підприємств із вибраної сукупності прослідковуються тенденції до збільшення виробництва того чи іншого виду продукції птахівництва, залежно від їх спеціалізації. Та все ж на цьому зупинятися не слід і варто прагнути до збільшення виробництва обох основних видів продукції птахівництва.

Для кращого висвітлення рівня виробництва продукції птахівництва слід проаналізувати показники продуктивності. У яєчному птахівництві до цих показників належить яйценосність однієї курки-несучки за рік, а в м'ясному птахівництві середньодобові прирости маси однієї голови. Для наочного відображення продуктивності птиці проведемо аналіз продуктивності за вибраною сукупністю спеціалізованих птахівничих підприємств (табл. 3.)

Таблиця 3

Динаміка продуктивності птиці у спеціалізованих птахівничих підприємствах за 2007-2009 роки*

Назва підприємства	Яйценосність, шт				Середньодобовий приріст, г			
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2007 р. у % до 2009 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2007 р. у % до 2009 р.
ТОВ "Балаклійське по птахівництву"	213	211	207	97,2	12,9	16,6	32,9	255,9
ТОВ "Курганський бройлер"	- ¹	232	234	-	47,6	17,1	9,9	20,9
СЗАТ "Охоче"	325	305	307	94,2	5,7	4,8	4,4	77,6
ТОВ "Крос-П/Ф "Зоря"	284	325	305	107,5	9,4	7,4	0,9	9,9
ТОВ "Богодухівська ПФ"	248	287	264	106,3	3,7	1,9	1,4	38,2
ТОВ "Радіал-агро"	118	341	317	268,1	10,6	32,6	33,7	319,0
ТОВ "Старовірівський ПК"	295	293	294	99,5	9,3	12,3	11,7	125,0
ЗАТ "Полтавська птицефабрика"	302	306	285	94,3	10,4	11,4	14,8	142,0
ЗАТ "ПФ "Росія"	303	301	320	105,4	3,4	3,2	2,9	87,6
ЗАТ "Лубни-птиця"	175	258	271	154,6	5,7	3,7	3,8	66,5
ТОВ "Карлівське інкубаторно-птахівниче підприємство"	173	181	28	16,1	3,2	1,7	5,1	159,3
ТОВ "ПФ "Полтавське сонечко"	197	238	229	116,0	3,1	4,8	16,4	523,6

¹ Дані відсутні

*Розрахунки автора.

Як видно з проаналізованих даних, продуктивність птиці в більшості птахівничих підприємствах зростає. Так, якщо брати виробництво яєць, то лише

у 5 (41 %) підприємств із сукупності, що аналізується відбулося, зменшення яйценосності курок-несучок. При цьому в одному з них, а саме, в ТОВ "Карлівському інкубаторно-птахівничому підприємстві" відбулося найбільше зменшення яйценосності курей-несучок на 83,9 %. Це викликано намірами підприємства на деякий час відмовитися від виробництва яєць і більше уваги зосередити на наданні послуг з інкубації та виробництва м'яса птиці, а не недбалістю при виробництві. В інших же підприємств зменшення яйценосності відбулося незначне – приблизно на 6,5 %. Загальний рівень яйценосності є високим, оскільки в середньому по сукупності яйценосність складає 288 яєць на рік, що навіть вище ніж середньорічна несучість курки несучки по Україні, яка становить у 2009 році 280 штук яєць.

Якщо розглядати виробництво м'яса, то ситуація з продуктивністю набагато гірша, оскільки у 50 % досліджуваних підприємств відбулося значне зниження продуктивності. Хоча в окремих підприємствах: ТОВ "Балаклійське по птахівництву", ТОВ "Радіал-агро", ТОВ "ПФ "Полтавське сонечко" відбулося збільшення середньодобових приростів, у 2,5, 3 та 5 разів відповідно. Звернемо увагу, що середньодобові прирости птиці загалом є незначні, а тому наштовхують на думку, що підприємства мають більш серйозно зайнятися селекційною роботою для підвищення продуктивності птиці.

Що стосується економічної ефективності виробництва цих видів продукції (табл. 4), то практично усі підприємства є рентабельними, хоча прослідковується тенденція до зменшення рівня рентабельності за останні роки.

Таблиця 4

Динаміка рентабельності виробництва продукції птахівництва спеціалізованих підприємств Полтавської і Харківської областей*

Назва підприємства	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (+;-) 2009 р. до	
				2007 р.	2008 р.
ТОВ "Балаклійське по птахівництву"	-4,2	-2,9	31	35,2	33,9
ТОВ "Курганський бройлер"	52,5	181,4	115,7	63,2	-65,7
СЗАТ "Охоче"	8,1	5,9	6,7	-1,4	0,8
ТОВ "Крос-П/Ф "Зоря"	11,1	53,3	5,6	-5,5	-47,7
ТОВ "Богодухівська ПФ"	-3,2	12,4	-20,1	-16,9	-32,5
ТОВ "Радіал-агро"	4,7	4,6	24,3	19,6	19,7
ТОВ "Старовірівський ПК"	-15,3	-2,5	12,5	27,8	15,0
ЗАТ "Полтавська птицефабрика"	23,2	10,9	20,1	-3,1	9,1
ЗАТ "ПФ "Росія"	13,2	-3,7	0,9	-12,3	4,6
ЗАТ "Лубни-птиця"	-45,7	-9,9	-22,2	23,5	-12,3
ТОВ "Карлівське інкубаторно-птахівниче підприємство"	3,9	56,7	26,2	22,3	-30,5
ТОВ "ПФ "Полтавське сонечко"	-38,1	-35,2	-29,6	8,5	5,6

* Розрахунки автора.

Таке зменшення в основному відбулося через збільшення собівартості виробництва продукції, за рахунок збільшення матеріальних витрат у собівартості продукції птахівництва (за останні три роки вартість матеріальних витрат у складі собівартості зросла в межах від 1 до 5 %), тобто у зв'язку з подорожчанням кормів, паливно-енергетичних ресурсів та порівняно низькою продуктивністю птиці (зокрема при виробництві м'яса). Значну роль у зменшенні рентабельності відіграє також і диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та спекулятивні дії посередників, а також відсутності державної підтримки цієї галузі.

Якщо ж розглядати рівень рентабельності виробництва окремих видів на рентабельність виробництва яєць та м'яса птиці, то в основному виробництво яєць є рентабельним, хоча прослідковуються тенденції до її зменшення, а от виробництво м'яса є нерентабельним (збитковим) практично у всіх підприємствах незалежно від спеціалізації. І на жаль, з кожним роком рівень збитковості м'яса птиці збільшується.

Такий стан справ негативно відображається на виробництві продукції птахівництва, оскільки при всіх перевагах цієї галузі економічний ефект від виробництва продукції птахівництва є не значним. Тому керівникам таких підприємств, потрібно більше уваги приділяти процесу виробництва продукції. Зокрема вони мають здійснювати всебічний контроль за здійсненням витрат на виробництво (наприклад, шляхом запровадження бюджетування), організовувати як найраціональніше використання наявних потужностей, застосовувати енергозберігаючі технології, щоб зменшити витрати на енергоносії, застосовувати новітні технології догляду за птицею, налагоджувати власне кормове виробництво та знаходити найкращі ринки збути.

Щодо останнього, то слід зазначити, що одним із перспективних ринків збуту продукції птахівництва є експорт продукції за кордон, в основному в Росію, оскільки ціна продукції птахівництва в Росії вища ніж на Україні [3]. Крім того російські виробники продукції птахівництва не в змозі забезпечити повною мірою попит на цю продукцію власними силами, а в зв'язку з цим використання ринку Росії як одного з основних каналів збуту продукції є перспективним напрямком, що зможе покращити економічну ефективність виробництва продукції птахівництва.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження вказує на те, що виробництво продукції птахівництва у спеціалізованих птахівничих підприємствах з року в рік нарощує свої виробничі потужності. Але економічний ефект від виробництва продукції птахівництва у цих підприємствах має негативні тенденції.

Тому для покращення ситуації потрібно: налагодити контроль за кожним виробничим процесом (шляхом запровадження системи бюджетування процесів виробництва та реалізації продукції), щоб вчасно реагувати на можливість виникнення перевитрат та не допустити збільшення собівартості продукції, застосовувати більш продуктивні кроси курей з метою покращення продуктивності птиці, освоїти і впровадити у виробництво новітню техніку та

технології, а також більше уваги приділяти організації маркетингових процесів з пошуку найкращих каналів збуту продукції як на теренах України, так і за її межами.

Література

1. Марків Г.В. Значення продукції птахівництва для ринку Львівської області / Марків Г.В. / Птахівництво: Міжвід. темат. наук. зб. ІІ УААН. – Харків, 2009. - Вип. 64. - С. 94-102.
2. Ярошенко Ф.О. Птахівництво України: стан, проблеми і перспективи розвитку / Ярошенко Ф.О.- К.: Аграрна наука, 2004.- 506 с.
3. Мадай А., Татаренко Г. Не тот коленкур / Мадай А., Татаренко Г./ Бізнес. – 2010. - № 33. – С. 70-71.

Summary

Detsyura S.O., graduate student
Kharkiv National University named V.V.Dokuchaeva

STATE AND PROGRESS O THE POULTRY FARMING AT THE SPECIALISED POULTRY FARMING'S ENTERPRISES OF THE KHARKOV AND POLTAVA AREAS TREND

The state and progress of the poultry farming at the specialized poultry farming's enterprises of the Kharkov and Poltava area trends is considered and the dynamics of production of eggs and meat of bird is analyzed by these enterprises.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 636.2.083

Диндин В. Л., здобувач*©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРИРОДНИХ УМОВ НА РОЗВИТОК
МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В ОБЛАСТІ**

Сільське господарство є однією із особливих та унікальних сфер людської діяльності, адже ефективність його розвитку, на відміну від інших галузей економіки, безпосередньо залежить від природно-кліматичних умов, що склалися в тій чи іншій місцевості. Тому їх врахування та виважена оцінка сприятиме підвищенню результативності функціонування галузі в цілому та молочного скотарства, зокрема.

***Ключові слова:** молочне скотарство, природно-кліматичні умови, сільськогосподарські угіддя.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, молочне скотарство області характеризується не найкращими показниками розвитку. Процеси, що проходили в даній сфері діяльності, нанесли свій відбиток на загальний стан галузі, що позначився на результатах господарювання агроформувань. Проте, слід зауважити, що важливу роль у цьому процесі відіграв природний фактор. Виходячи із цього, виникає необхідність звернути особливу увагу на природні умови, в яких функціонують сільськогосподарські товаровиробники, та запропонувати ряд заходів, що сприятимуть підвищенню ефективності їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам розвитку молочного скотарства присвячено багато наукових праць, проте більшість із них висвітлюють переважно, проблеми економічного характеру: С. Васильчак, П.Березівський, В. Микитюк. Такий підхід на нашу думку, є дещо вузький, адже однією із особливостей сільського господарства є саме те, що його розвиток залежить від природних умов. Тому виникає необхідність розглядати ці проблеми в комплексі, уникаючи можливість недооцінки кожного із наявних факторів.

Мета статті. Основну увагу сконцентровано на природних умовах господарювання особистих селянських господарств та оцінці їх діяльності, оскільки у системі молочного скотарства вони присутні в усіх районах області.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що розвиток сільського господарства як окремої галузі народного господарства значно залежить від природно-кліматичних умов, що притаманні тій чи іншій місцевості. Саме природний фактор відіграє надзвичайно важливу роль у процесі господарської

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Шулський М.Г.

© Диндин В.Л., 2011

діяльності аграріїв. Ефективність їх функціонування, безсумнівно, визначається як кліматичними умовами, так і вмістом ґрунтового покриву території, її рельєфу та геологічної будови тощо. Зазначені умови, в яких функціонують всі без винятку виробники сільськогосподарської продукції, виокремлюють дану галузь серед інших як специфічну, формуючи її унікальні особливості.

Молочне скотарство як ключова ланка сільського господарства не є винятком у цьому процесі. Адже характер розвитку його визначається забезпеченістю кормовою базою - призначеною для годівлі та відгодівлі тварин, якість та об'єми якої формуються завдяки сприятливих погодних умов, наявності значних площ земельних угідь, та вмістом у них відповідних корисних елементів для вирощування кормових культур.

Таблиця 1

**Площа сільськогосподарських угідь у користуванні господарствами
різних категорій Львівщини на кінець року***

Показники	Роки						2009р. у % до	
	1995	2000	2005	2007	2008	2009	1995р.	2005р.
Усі категорії господарств								
Сільськогосподарські угіддя – всього, тис. га	1275,8	1131,9	1054,3	1043,9	1039,2	1033,7	81,0	98,0
у т.ч. рілля, тис. га	854,4	765,9	729,4	723,6	720,5	722,3	84,5	99,0
сіножаті і пасовища, тис. га		344,0	303,4	298,8	297,3	289,9		95,6
Сільськогосподарські підприємства, включаючи фермерські господарства								
Сільськогосподарські угіддя – всього, тис. га	863,7	489,1	256,7	233,7	240,2	245,6	28,4	95,7
у т.ч. рілля, тис. га	635,3	377,8	210,2	196,2	201,3	205,4	32,3	97,7
сіножаті і пасовища, тис. га		109,2	44,8	35,9	37,4	38,6		86,2
Особисті селянські господарства								
Сільськогосподарські угіддя – всього, тис. га	412,1	642,8	797,6	810,2	799,0	788,1	191,2	98,8
у т.ч. рілля, тис. га	219,1	388,1	519,2	527,4	519,2	516,9	235,9	99,6
сіножаті і пасовища, тис. га		234,8	258,6	262,9	259,9	251,3		97,2

* Для розрахунків використано матеріали статистичного збірника [1].

Цифровий матеріал, наведений в таблиці 1, вказує на те, що протягом досліджуваного періоду площа сільськогосподарських угідь в усіх категоріях господарств Львівщини зменшилася. Так, зокрема, у 2009 році проти 1995 р. даний показник склав 81%, у тому числі рілля – 84,5%. В розрізі форм господарювання, спостерігаються діаметрально-протилежні тенденції, що проявляються з одного боку сторони його збільшенням, а з іншого - зменшення. Так, в період з 1995 р. по 2009 р. площа сільськогосподарських угідь сільськогосподарських підприємств, включаючи фермерські, зменшилася на 71,6%, у той час як в особистій господарстві збільшення складало 91,2%. Дана ситуація викликана реформуючими процесами, що проходили в галузі сільського

господарства, внаслідок якої значна їх частина, що тоді належала колгоспам та радгоспам, перейшла у власність селян - як земельний пай. Практично аналогічні тенденції збереглися і щодо зміни площі ріллі.

Аналізуючи дані показники в післяреформений період 2005-2009рр. слід зауважити, що на протязі цього часу спостерігається їх зменшення як в загальному, так і в розрізі форм господарювання, зокрема. Звичайно зміни площ сільськогосподарських угідь в сторону зменшення, та їх перехід у користування особистих селянських господарств не могли не позначитись на об'ємах виробництва як продукції рослинництва так і продукції тваринництва. Отримавши великі наділи земельних угідь, сільський господар самотушки не спроможний був їх обробити, і як наслідок - це призвело до простоювання значних площ, призначених для вирощування зернових, кормових та польових культур. В той час, як сільськогосподарські підприємства, внаслідок проведення аграрної реформи, залишились без необхідного земельного фонду, використання якого сприяло б збільшенню обсягів вирощування кормових культур і відповідно розширення своєї діяльності. Отримані результати досліджень, безумовно вказують на те, що розвиток сільського господарства в цілому, та молочного скотарства, зокрема безпосередньо залежить від чинників що носять природній характер.

Територія Львівщини умовно ділиться на природно-кліматичні зони, що відрізняються за відповідним ландшафтом, температурним режимом та ґрунтовим покривом (Полісся, Лісостеп, Передгірська та Гірська зони). Тому логічним є твердження про те, що розвиток молочного скотарства в різних природно-економічних зонах області характеризується неоднаковими показниками. Характер ґрунтів, рельєф та клімат, безумовно, впливають на структуру посівних площ, урожайність кормових культур, що у свою чергу, відображається у результатах ведення молочного скотарства у відповідних зонах. Аргументувати вище зазначене можна тільки в тому випадку, коли провести системне дослідження функціонування тієї категорії господарств, діяльність якої присутня в усіх районах Львівщини. Безсумнівно сюди відносять особисті селянські господарства. Саме детальний аналіз показників розвитку молочного скотарства в особистій господарці дає можливість відзначити ті характерні відхилення, що впливають із умов їх господарювання на тій чи іншій території (табл. 2).

Аналіз показників таблиці 2, вказує на те, що частка Лісостепу у структурі виробництва молока в 2009 р. до всього обсягу виробництва цієї продукції в області особистими селянськими господарствами становила 37,1%, що на 10,7% більше ніж питома вага виробництва молока Передгірської та Гірської зони. При цьому, зазначимо, що найбільшим виробником молока в даній зоні є Самбірський район. Такий результат закономірний, оскільки наявність поголів'я корів в даній місцевості найбільша – 9336 голів. Проте, найвище виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь (1361,6 ц) спостерігається у Золочівському районі, що належить до зони Полісся.

Таблиця 2

Основні показники розвитку молочного скотарства в особистих господарств населення у межах природно-економічних зон Львівщини за 2009 р.

Природно-економічні зони	Райони	Кількість господарств населення сільської місцевості на кінець року, тис.	Наявність поголів'я корів на кінець року		Вироблено молока		Виробництво молока на 100 га с-г угідь, ц
			голів	%	т	%	
Полісся	Бродівський	11,2	8863	15,3	33912	14,3	1030,8
	Буський	11,2	4665	8,1	28326	11,9	866,2
	Жовківський	19,9	10353	17,9	41432	17,4	683,7
	Кам'янка-Бузький	11,2	6516	11,3	26146	11,0	613,8
	Сокальський	18	10241	17,7	49325	20,7	860,8
	Радехівський	11,5	7216	12,5	25398	10,7	633,4
	Яворівський	18,7	9942	17,2	33225	14,0	593,3
	Всього	101,7	57796	35,9	237764	36,1	737,9
Лісостеп	Городоцький	14,3	5506	10,3	22685	9,3	595,4
	Жидачівський	15,4	7761	4,8	34430	5,2	908,4
	Золочівський	13,8	6369	11,9	29411	12,1	1361,6
	Миколаївський	13,6	5902	11,0	28639	11,7	1154,8
	Мостиський	13,4	5944	11,1	25603	10,5	632,2
	Перемишлянський	11,7	7129	13,3	31428	12,9	873,0
	Пустомитівський	34,7	5566	10,4	26271	10,8	655,1
	Самбірський	19,5	9336	17,4	45315	18,6	810,6
	Всього	136,4	53513	33,3	243782	37,1	826,7
Передгірська і Гірська	Дрогобицький	21,9	9419	5,9	38346	22,0	1022,6
	Сколівський	11,9	8177	16,7	25717	3,9	989,1
	Старосамбірський	18,3	9603	19,6	39729	22,8	934,8
	Стрийський	17,5	5373	11,0	27829	15,9	946,6
	Турківський	13,5	16340	33,4	42875	24,6	1344,0
	Всього	83,1	48912	30,4	174496	26,5	1043,0

Як бачимо, на об'єми виробництва молока впливають як чисельність поголів'я тварин, так і виробництво його на 100 га сільськогосподарських угідь. Перший показник характеризується економічним виразом, оскільки чисельність тварин в особистій господарці залежить, в першу чергу, від фінансових

можливостей селянина. Другий показник належить до факторів природного походження.

Висновки. Отже, отримані результати досліджень свідчать про те, що найбільш сприятливі умови притаманні агроформуванням, які розміщені в зонах Полісся та Лісостепу. Це обумовлюється, насамперед, найбільш потенційними можливостями організації виробництва кормів у необхідній кількості. Головною причиною відхилення в результатах господарювання, у наявних зонах області є, на наше переконання, особливості їх природно-економічних умов, в яких вони функціонують. У тих районах, де має перевагу низинна місцевість, чим характеризується поліська зона, по-перше, значна частка земельних площ, відведених під сільськогосподарське виробництво призначається для заготівлі кормів. При цьому, важливо зауважити, що тут є значні площі сіножатей і пасовищ; по-друге, наявність великої площі земельних угідь сприяє виробництву значних об'ємів продукції кормових культур, а це, як наслідок, відкриває широкі можливості для вирощування та утримання значно більшої кількості тварин; по-третє, наявність в ґрунтах цієї зони поживних мікроелементів відбивається на вищій продуктивності корів на даній території.

Враховуючи вищесказане, слід відмітити наступне:

- в міру відмінностей природних чинників, що притаманні тій чи іншій території, повинна визначатись і спеціалізація конкретного регіону (одна місцевість придатна для ведення молочного скотарства, інша – м'ясного);

- у процесі ведення молочного скотарства, необхідно врахувати ті обставини, що основною умовою його ефективності є наявність відповідної кормової бази яка значно залежить від природних умов;

- будівництво та розміщення корівників необхідно планувати там, де склалися найбільш сприятливі для цього умови (пасовища, угіддя під кормовиробництво, приймальні пункти молока, розвинена інфраструктура тощо).

Література

1. Сільське господарство Львівщини у 2009 році: Статистичний збірник За редакцією Матковського С. О. - Львів, 2010 – 173 с.

2. Сільськогосподарська діяльність господарств населення Львівської області у 2009 році: Статистичний збірник За редакцією Матковського С. О. - Львів, 2010. – 155 с.

Summary

Dyndyn V.L.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

EVALUATION OF INFLUENCE NATURE CONDITIONS ON DEVELOPMENT OF CATTLE BREEDING IN REGION

Agriculture is one of the special and unique areas of human activity, as the effectiveness of its development, unlike other industries, depends on climatic conditions prevailing in some areas. Therefore their consideration and balanced assessment, will help increase the efficiency industry in general and dairy in particular.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 657.1

Диндин М. Л., асистент©
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ЗАГОТІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Рекомендовані удосконалені форми первинної документації розрахунків із здавальниками сільськогосподарської продукції і сировини; їх використання сприятиме посиленню контрольних функцій обліку закупівель сільськогосподарської продукції і сировини і обґрунтованому застосуванню закупівельних цін.

Ключові слова: *споживча кооперація, заготівлі, первинний облік.*

Постановка проблеми. Для організацій споживчої кооперації, що займаються заготівельною діяльністю, важливе значення має організація первинного обліку і документообігу.

В теперішній час відсутні рекомендації з бухгалтерського обліку і контролю закупівель сільськогосподарської продукції і сировини з врахуванням нових вимог до бухгалтерського і податкового обліку. У зв'язку з цим заготівельним організаціям, що мають широкий асортимент і велику кількість товарно-матеріальних цінностей з різними якісними характеристиками, доводиться використовувати наявні типові форми документів.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації первинного обліку заготівельних операцій в системі споживчої кооперації розглядалися в працях видатних вітчизняних вчених і практиків України: Бачинського В.І., Рудницького В.С., Коваль Л.І., Озерана В.О. та інші.

Мета статті. Обґрунтувати необхідність удосконалення первинного обліку розрахунків із здавальниками сільськогосподарської продукції і сировини; запропонувати форми первинної документації, що відповідають сучасним вимогам.

Виклад основного матеріалу. Документальне оформлення господарських операцій, на котрі не застосовують типові форми, і порядок документообігу, організації визначають самостійно з врахуванням встановлених правил і рекомендацій.

При розробці своїх форм первинних документів організації споживчої кооперації, що займаються заготівельною діяльністю, керуються загальними нормативними документами з регулювання обліку в Україні, згідно з якими форми первинних облікових документів повинні відповідати вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і обов'язково затверджуються наказом керівника в складі облікової політики організації.

При прийнятті рішень про використання форм первинних облікових документів організації споживчої кооперації, що займаються заготівельною

діяльністю, керуються порядком застосування уніфікованих форм первинної облікової документації, який передбачає, що в первинні документи можуть бути внесені додаткові реквізити. При цьому всі реквізити, затверджені Державним комітетом статистики України в уніфікованих формах, залишаються без змін і знищення окремих реквізитів в цих формах забороняється. Внесені зміни також повинні бути закріплені в обліковій політиці.

Такий порядок застосування уніфікованих документів при самостійній розробці своїх форм для організації споживчої кооперації, на наш погляд, не вирішує питання забезпечення принципів обліку пріоритету змісту над формою і раціонального ведення обліку, виходячи з умов господарської діяльності.

Документи, що знаходяться в альбомі уніфікованих форм первинної облікової документації, не можуть повністю задовольняти особливості заготівельних операцій, що відображають широкий асортимент сільськогосподарських продуктів і сировини з різними якісними характеристиками.

Автором розроблена і обґрунтована методика організації первинного обліку заготівельних операцій в умовах ринкової економіки з врахуванням галузевих особливостей організації споживчої кооперації, що займаються заготівельною діяльністю. Пропонуємо первинні документи приймальних квитанцій на закупівлю сільськогосподарської продукції і сировини доповнити показниками про якість закуповуваної продукції і сировини.

В приймальні квитанції на закупівлю картоплі, на закупівлю овочів, на закупівлю плодів і ягід необхідно додати окремі колонки, які б характеризували якість закупленої продукції в залежності від термінів дозрівання, розмірів, браку, пошкодження, відходів і т. інш., так як ці показники прямо впливають на закупівельні ціни.

Останнім часом широке розповсюдження отримали закупівлі споживчими товариствами меду, однак типової форми приймальної квитанції на вказаний вид сільськогосподарської продукції немає. Автором розроблена приймальна квитанція на закупівлю меду, фрагмент якої представлений на рисунку 1.

ПРИЙМАЛЬНА КВИТАНЦІЯ №1

на закупівлю меду

число..10..місяць..вересень..2011 р.

Вид меду	Спосіб добування	Рік збору	% вміст води	Ціна за 1 кг (грн.)	Прийнято		До сплати (гр.5*гр.7)
					Маса бруто кг	Маса нетто кг	
1	2	3	4	5	6	7	8
1.квітковий	центробіжний	2010	21	30-00	70	60	1800-00

Здав: Денькович І.В.
(П.І.Б. підпис)

Прийняв: заготовач Канінець І.С.
(П.І.Б. підпис)

Рис. 1. Приймальна квитанція на закупівлю меду

При оформленні квитанції необхідно враховувати види і способи добування меду, які здійснюють вагомий вплив на його закупівельну ціну, а також на величину затрат із збереження і руху цієї продукції (рис.2).

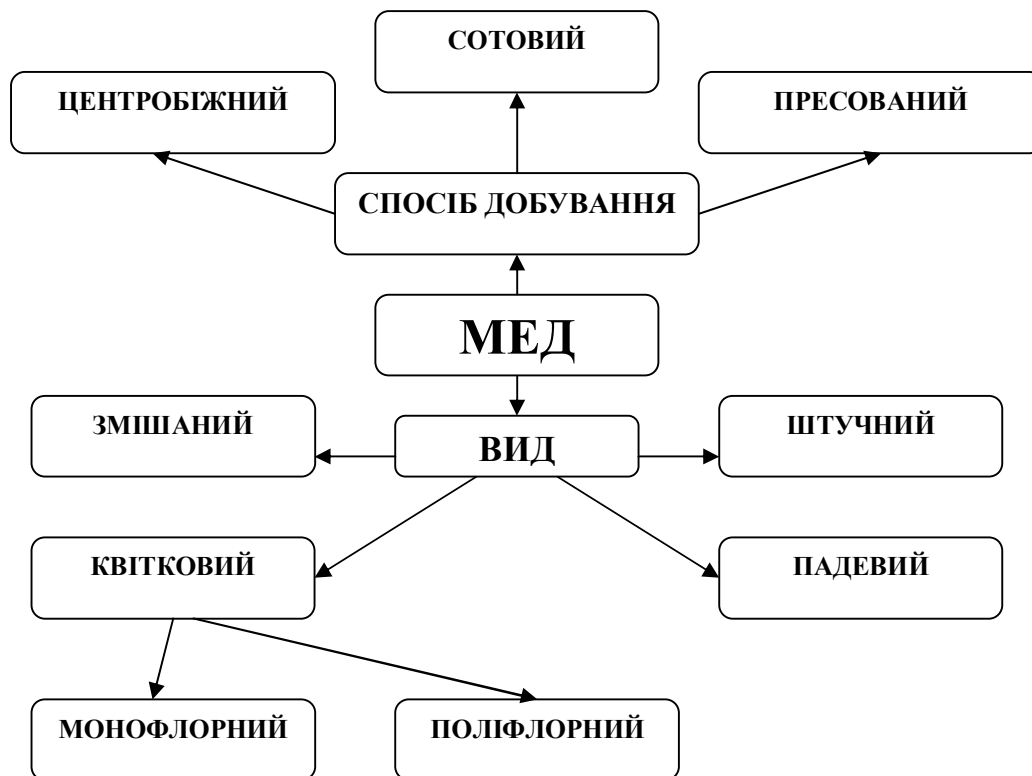

Рис. 2. Способи добування меду і його види

Для отримання здавальниками сільськогосподарської продукції і сировини інформації про закупівельні ціни пропонується до преїскуранту цін мати додатки, в яких за видами продукції (сировини) вказуються критерії якості продукції (сировини).

Висновки. Сукупність заходів, що пропонуються у статті, і їх впровадження в господарську практику споживчих товариств будуть сприяти подальшому розвитку заготівельних операцій і підвищенню їх економічної ефективності.

Література

1. Масленніков О.Ю. Заготівельна діяльність споживчої кооперації України: чинники кризи /О.Ю.Масленніков //Вісник Львівської комерційної академії.– 2002.-Випуск 13.– С.382 –385.–(серія економічна).

2. Міценко Н.Г. Стан та стратегічні напрями розвитку заготівельної галузі споживчої кооперації / Н.Г.Міценко // Вісник Львівської комерційної академії. –2004. – Вип.16.– С.340 –344.– (серія економічна).

3. Березін О.В. Стан та шляхи підвищення ефективності заготівельної галузі споживчої кооперації України: монографія /Березін О.В., Березіна Л.М., Бутенко Н.В.– Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2007.-193 с.

Summary

Dyndyn M.L.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

**IMPROVEMENT OF PRIMARY ACCOUNT
OF PURVEYING ENTERPRISES**

The improved forms of primary document of calculations are recommended with the deliverers of agricultural produce and raw material; their use will be instrumental in strengthening of control functions of account of purchases of agricultural produce and raw material and grounded application of purchase prices.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.341.1:332(4УКР.-4-Львів):636.5

Дорош М.М., асистент©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПТАХОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНУ

Пріоритетний розвиток агропромислового комплексу як найважливішого гаранта продовольчої безпеки і соціально-економічної стабільності суспільства передбачає сприяння нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції на рівні науково обґрунтованих норм харчування.

Ключові слова: *сільське господарство, птахопродуктовий підкомплекс, національна економіка, організаційно-економічний механізм, агропромисловий комплекс, фермерські господарства, імпорт, експорт, споживчий потенціал, продовольча проблема, інноваційна ідея, конкурентоспроможна продукція.*

Постановка проблеми. За прогнозами Організації Об'єднаних Націй, через кілька десятиліть значно підвищиться попит на продовольство. Це пов'язують із зростанням населення в світі та погіршенням природно-кліматичних умов для виробництва сільськогосподарської продукції. Проте перші факти того, що це справді може статися, вже почали проявлятися на світовому ринку.

За останні двадцять років людство стало свідком докорінного перелому тренду цін на продовольство. І якщо останнє десятиліття ХХ століття давало підстави для оптимістичних прогнозів, то перші десять років нинішнього цих надій не виправдали.

У сучасному світі спостерігається нерівномірність у виробництві та споживанні продуктів харчування. В країнах, де недостатній розвиток сільськогосподарського виробництва, як правило, і виникають проблеми з продовольством. Це, в першу чергу, стосується країн, що розвиваються.

В умовах економічної кризи в Україні та на тлі світової продовольчої кризи, стає зрозумілим, що аграрний сектор економіки сьогодні є одним з найперспективніших шляхів для подолання проблеми продовольства та виходу країни на європейський рівень.

За всіх часів криза сприймалася як негативне явище, що несе у собі низку загроз для існування певного суспільства чи навіть людства загалом. Але, попри всі негативи, – криза є невід'ємною складовою розвитку як будь-якої країни окремо, так і всієї цивілізації в цілому. Вона виконує так звану "діагностичну" функцію, що дає можливість реально оцінити існуючу систему організації

суспільства та найбільш чітко виявити ефективність управління країною і здатність чинної влади долати негативні явища.

Світова продовольча криза та сучасна економічна криза в країні засвідчила, що економіка сільського господарства не містить достатньо елементів саморегулювання. Проте саме під час кризи є можливість переоцінити весь досвід попередніх років, зробити детальний його аналіз і прийняти виважене рішення з метою реалізації нових, ефективних та раціональних методів, щоб згодом "оздоровити" економіку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень. На актуальність проблеми продовольчої безпеки як пріоритету агропродовольчої політики, вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема праці: Алтухова А.І., Амбросова В.Я., Білика Ю.Д., Бойка В.І., Борщевського П.П., Власова В.І., Галушка В.П., Гордєєва А.В., Доманчука Д.П., Ільїної З.І., Кваші С.М., Лукінова І.І., Маслакова В.В., Олійника В.М., Пасхавера Б.Й., Румянцевої Е.Е., Саблука П.Т., Топіхи І.Н., Черевка Г.В., які й досі є постійним предметом для вивчення і заслуговують детального розгляду та подальшого обговорення.

Мета статті. Основою даної наукової статті є дослідження, аналіз, порівняльна характеристика та впровадження певних елементів удосконалення птахопродуктового підкомплексу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, з метою покращення рівня харчування населення в контексті продовольчої проблеми країни.

Виклад основного матеріалу. Проблема продовольства для людини існувала практично завжди. Це одна з найдавніших глобальних проблем. Голод як крайній її прояв і надзвичайно велике соціальне лихо знекровлював людей і в давнину, і в середні віки, і в нові, й навіть у новітні часи.

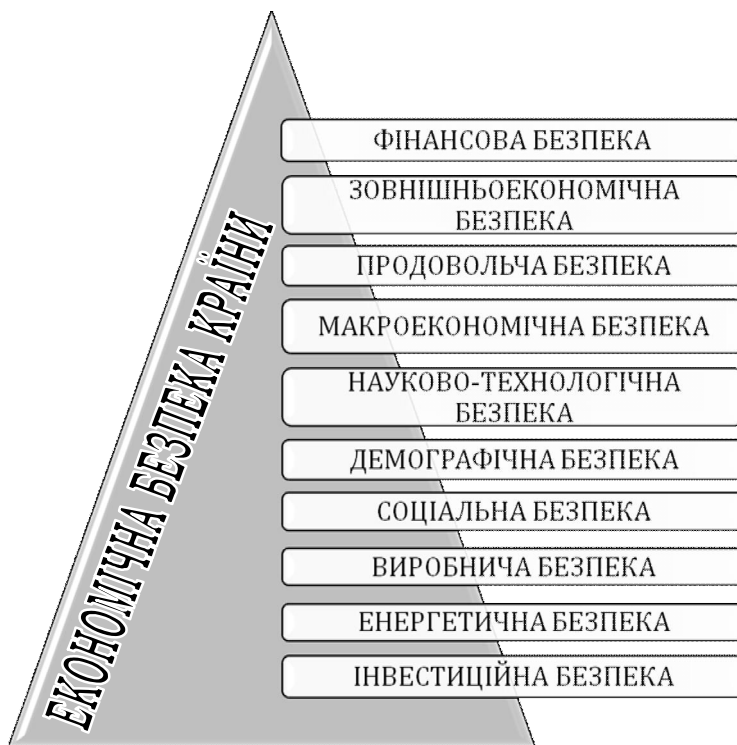
Протягом усього періоду розвитку людства нестача продовольства з різноманітних причин неодноразово виникала в різних країнах, але не мала глобального характеру. Нині завдяки наполегливій праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених і міжнародних установ посилюється розуміння того, що продовольча проблема є складовою частиною всесвітньої економіки [1]. Існуючі підходи щодо вирішення продовольчої проблеми не відповідають сучасним вимогам розвитку людства, адаптації в умовах глобалізації політичного і економічного життя, збереження навколишнього природного середовища. Для створення ефективного механізму забезпечення продовольчої безпеки необхідні наукові дослідження її проблем і загроз в умовах світової глобалізації.

Протягом усієї історії державності питання стабільного продовольчого забезпечення населення було одним з найважливіших, оскільки від нього залежить національна безпека держави. Більшість дослідників убачають у продовольчій проблемі багатопланове явище, яке справляє вплив на всі сторони суспільства і тому має розглядатися у взаємозв'язку з економічною системою, політичним ладом, національними традиціями господарювання тощо [3].

Проблемі продовольчої безпеки на державному рівні в усьому світі приділяється особлива увага. Для України ця проблема є особливо актуальною.

Адже, попри загальноприйнятий статус України як “житниці Європи”, сьогодні досить очевидною є загроза нестачі багатьох важливих продуктів харчування вітчизняного виробництва у раціоні пересічного українця. Причому, експерти стверджують, що з року в рік ситуація лише погіршується [2]. Причина полягає в наступному, – екологічно чисті та натуральні продукти, що їх виробляють в Україні, все частіше опиняються на прилавках іноземних торгових мереж, натомість на полицях вітчизняних магазинів замість “натурпродукту” з’являються імпорتنі напівфабрикати та продукти, які містять модифіковані домішки. Звідси можна зробити лише один логічний висновок: у часи економічної кризи пріоритет номер один для пересічного громадянина – харчування, нехай дешеве, але зате в повному обсязі [5].

Продукція агропромислового комплексу посідає найголовніше місце серед основних ресурсів повноцінного життєзабезпечення суспільства. Показники рівня продовольчого споживання населення країни не лише підкреслюють особливості відтворення й ефективного використання трудових ресурсів держави, але й безпосередньо формують і характеризують її економічну безпеку (рис.1).

Рис.1. Структура економічної безпеки країни

Проблеми продовольчої безпеки потрапили в поле зору представників вітчизняної економічної науки порівняно недавно. Чинником виникнення і постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна криза

української економіки, яка охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки і суспільства.

Після вступу України в СОТ помітно збільшилася частка продуктового імпорту в державі. Руйнування вітчизняного сільського господарства в результаті збільшення імпорту можна визначити як одну із загроз продовольчої безпеки. Минулого року ціни на продовольство зростали тому, що виробництво сільськогосподарської продукції було меншим, ніж споживання. Щоб стримати зростання цін, було збільшено частку імпорту, і це негайно вразило українських сільськогосподарських виробників, які втратили можливість нарощувати виробництво. В той же час споживання харчових продуктів зросло, що призвело до необхідності збільшення імпорту [6].

В цій ситуації не врахували найголовніше, а саме те, що одним із основних завдань виходу країни із кризи є забезпечення своєї продовольчої незалежності від імпорту, а також нарощення експорту продовольчих товарів на перспективу. Крім того, тут певним чином присутня і глобалізація світової економіки, адже залежність від імпортової продукції робить країну уразливою для конкурентів. Глобальна конкуренція проявляється у безперервному захисті своїх національних інтересів.

Наступний, не менш важливий елемент загрози продовольчої безпеки країни полягає в тому, що продукція, яка завозиться в Україну, в більшості випадків є дешевою і неякісною. Вітчизняне продовольство також іноді не відповідає вимогам безпеки якості, але основна частка порушень припадає на імпортні товари.

А тепер поглянемо на загрозу продовольчої безпеки під зовсім іншим кутом. Світовий попит на продукти харчування швидко зростає не тільки завдяки збільшенню потреб населення, а й з причин масового захоплення альтернативними видами енергії. Наприклад, практично у всьому світі із зерна виробляють пальне для машин – біоетанол. Вітчизняні м'ясопереробні підприємства використовують дешевшу, імпортну сировину, яка останнім часом подорожчала саме через дефіцит кормового зерна, яке в багатьох країнах використовується і як сировина для виробництва пального (біопалива). Таким чином, ціни на вітчизняну продукцію м'ясопереробної галузі є залежними від активності освоєння за кордоном альтернативних джерел енергії [8].

Якщо ретельно проаналізувати перелічені загрози продовольчої безпеки, то зрозуміло, що захист від них єдиний – нарощувати власне виробництво.

Поки що Україна не має можливості позбавитися від імпортової залежності. Споживання зростає більш швидкими темпами, ніж виробництво м'яса, тому держава вимушена закуповувати за кордоном майже третину необхідної кількості м'яса. Єдиний вихід із цієї ситуації полягає у відродженні власного виробництва, адже Україна володіє достатньою кількістю земельних ресурсів для виробництва великої кількості сільськогосподарської продукції.

Звідси очевидно, що ситуацію, яка склалася в сільському господарстві і переробних галузях харчової промисловості, на сьогоднішній день можна назвати критичною. І це є не тільки наслідком світової кризи, але і результатом

внутрішньої непродуманої політики реформування. Вирішення продовольчої проблеми на державному рівні можливе лише за умови створення потужної програми розвитку власного сільського господарства, яка, в свою чергу, приведе за собою тимчасову ізоляцію внутрішнього ринку від світового. А для того, щоб знайти баланс між розвитком аграрних підприємств і зростанням цін, необхідна політична і економічна стабільність, спільні дії політиків, фахівців і учених у розробці реального механізму забезпечення продовольчої безпеки.

Серед пріоритетних факторів, які впливають на розвиток АПК України в цілому, і, які безпосередньо самі є складовою ланкою загальнодержавного агропромислового комплексу першочергово потрібно виділити регіональні АПК. Сьогодні, мабуть, кожному зрозуміло, що більшість галузей сільського господарства можуть бути конкурентоспроможними на ринку лише за відповідної концентрації виробництва та створення належних умов для виробництва продукції. Оскільки, вирішити ці питання відразу на загальнодержавному рівні практично не можливо, слід розглянути дану проблему в розрізі регіональної економіки, а саме на прикладі Львівської області.

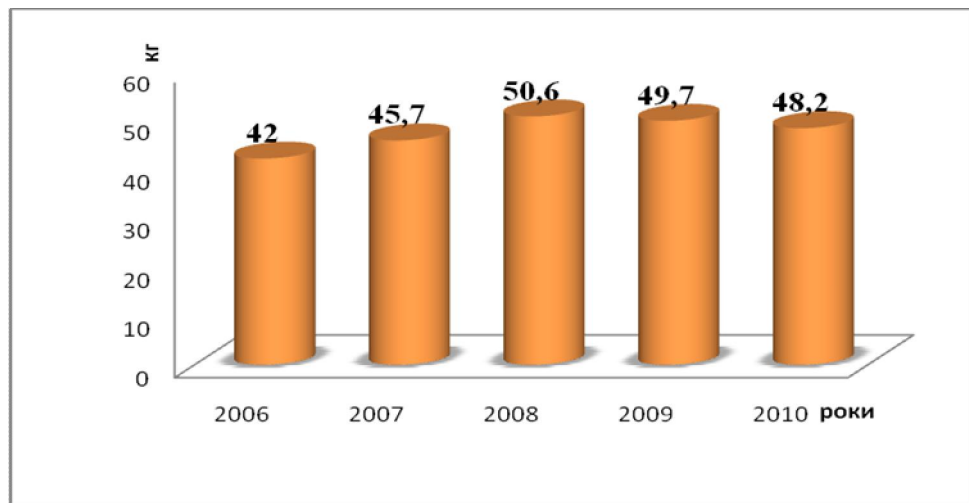
Агропромисловий комплекс залишається однією з провідних ресурсоутворювальних галузей економіки Львівської області. Саме він формує 28,3% валової доданої вартості, в тому числі сільське господарство - 10,4%. За темпом приросту виробництва продукції сільського господарства в 2009 р. Львівщина посіла сьоме місце серед областей України. Питома вага Львівщини з виробництва продукції сільського господарства в Україні становить 4,3%. У 2009 р. від реалізації продукції, робіт і послуг 215 великих сільгоспідприємств області отримали 299 млн. грн. чистого доходу за рентабельності 25,7%, в тому числі від галузей: рослинництво - майже 230 млн. грн. за рентабельності 41,8%; тваринництво - 24,6 млн. грн. за рентабельності 9,4%. Зведений чистий прибуток у 215 великих сільськогосподарських підприємствах перебуває в межах майже 197 млн. грн. за рентабельності 17 відсотків [7].

У 2008 році на кожні 100 га сільськогосподарських угідь в цілому по Україні було вироблено продукції на суму 284,1 тис. грн., а в Львівській області - 412 тис. грн. Це свідчить про те, що в нашій області сільськогосподарські угіддя використовують у 1,5 рази інтенсивніше порівняно з іншими областями України. Дуже важливим є й те, що великотоварні підприємства теж зберігають тенденції зростання обсягів виробництва. З розрахунку на 100 га сільгоспугідь виробництво продукції сільського господарства за 2009 рік, порівняно з попереднім роком, зросло на 2,9%. На кожні 100 га сільськогосподарських угідь сільгоспідприємства виробили валової сільськогосподарської продукції на суму 437,5 тис. грн. - проти 419,8 тис. грн. у господарствах населення. Сільськогосподарські підприємства, маючи в своєму користуванні 23,1% сільськогосподарських угідь, виробили 23,9% загального обсягу валової продукції, а господарства населення, використовуючи 76,9% сільськогосподарських угідь, виробили 76,1% валової продукції [7].

У Львівській області функціонує понад 120 сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств, які займаються виробництвом молока й м'яса яловичини. Окрім цього, 24 господарства спеціалізуються на виробництві м'яса яловичини спеціалізованих м'ясних порід. Виробництво свинини зосереджено в понад 100 господарствах області, де утримують близько 100 тис. свиней. Продукцію птахівництва вирощують близько 50 господарств різних форм власності, 13 із них спеціалізуються на виробництві яєць. На 35 птахопідприємствах зосереджено виробництво м'яса бройлера.

За минулий рік вони виробили 45,7 тис. т м'яса птиці. Для порівняння: 1990 року господарства області виробили 14,6 тис. т м'яса бройлера, або втричі менше. Щороку кількість господарств, які займаються виробництвом м'яса яловичини спеціалізованих м'ясних порід, м'яса свинини й м'яса бройлера, зростає.

Як відомо, в Україні рівень споживання м'яса низький. Він не відповідає загально визначеній фізіологічній нормі споживання людини в розрахунку на одну особу (мінімальна норма споживання - 52 кг, раціональна - 83 кг) (рис. 2).

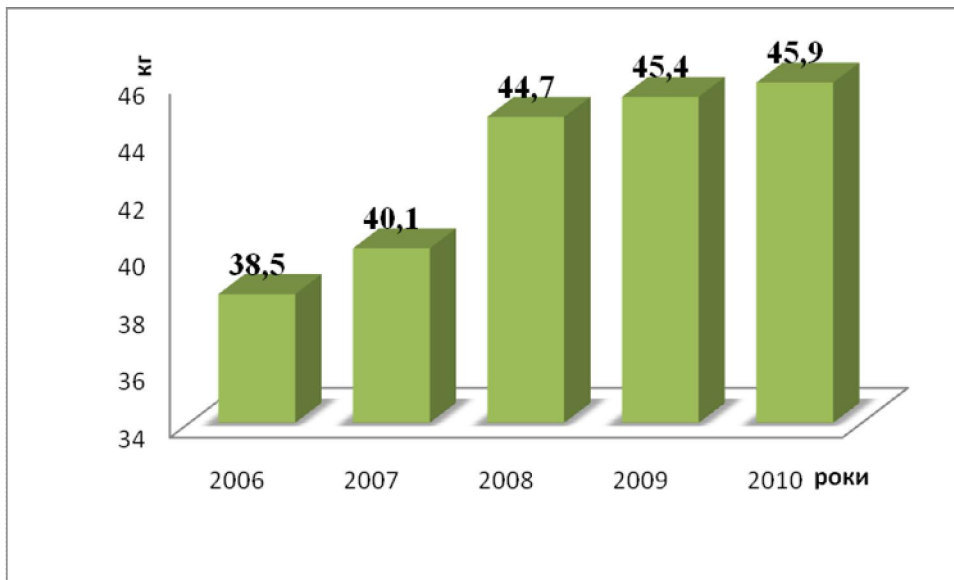

Рис.2. Динаміка споживання м'яса та м'ясопродуктів на одну особу в рік в Україні (кг)

Спостерігаючи динаміку споживання м'яса та м'ясопродуктів на одну особу в рік у Львівській області не залишається непоміченим те, що тут ситуація забезпечення раціонального харчування не лише не зменшується, більше того, навіть покращується (рис. 3).

Таких показників в області вдалося досягти в першу чергу завдяки стабільному функціонуванню птахівничих підприємств різних форм власності, які перекрили дефіцит м'яса забезпечивши населення області відносно недорогою та доступною продукцією. Збільшення обсягів виробництва м'яса птиці зумовлено, насамперед, зростанням попиту населення та підприємств

харчової промисловості. Крім того, м'ясо птиці стало заміником для більшості споживачів м'яса, зважаючи на те, що останніми роками відбувається суттєве скорочення пропозиції м'яса великої рогатої худоби та свиней, а відповідно, зростають і ціни на них. Воно (м'ясо птиці) й надалі залишається найдоступнішим за ціною для більшості споживачів м'ясної продукції. Водночас чимало споживачів змінило свої смаки і вподобання на користь дієтичного м'яса птиці. Звідси можна зробити висновок, що забезпечити річне споживання м'яса для кожної людини на рівні науково обґрунтованих норм можна, – наростивши виробництво м'яса птиці.

Рис.3. Динаміка споживання м'яса та м'ясопродуктів на одну особу в рік у Львівській обл. (кг)

Галузь птахівництва - одна зі складових аграрного комплексу України. І її перспектива та динамічний розвиток залежать від багатьох чинників не лише аграрної політики держави, а й у цілому від стану вітчизняної економіки й соціального розвитку. Завдяки правильним макроекономічним розрахункам, можна змодельовати майбутнє, а отже, виважено працювати на перспективу.

Сьогодні птахівництво є одним із головних виробників у світі відносно дешевих і біологічно повноцінних продуктів харчування для людини. Воно має ряд переваг порівняно з іншими продуктами тваринництва. Птахівництво - одна із найбільш швидкоприбуткових, малозатратних, механізованих і автоматизованих підгалузей сільського господарства, а її продукція є найбільш придатною для удосконалення та покращення якості харчування людей.

Галузь птахівництва регіону, як і будь-яка інша, – це єдина економічна система, що складається з окремих взаємопов'язаних частин, кожна з яких виконує свої унікальні функції, які спрямовані на вирішення основного

загального завдання: забезпечення населення високоякісними продуктами харчування за доступними цінами.

На сьогоднішній день більша частина поголів'я птиці регіону утримується в господарствах населення. Останні виробляють продукцію птахівництва в основному для задоволення власних потреб. Слід зазначити й те, що продуктивність птиці в таких господарствах доволі низька, часто використовуються непристосовані для утримання поголів'я приміщення, відтворення є стихійним, не завжди дотримуються вимоги ветеринарної медицини.

Збільшення обсягів продукції залежить від виробництва збалансованих високоякісних кормів, розведення високопродуктивних кросів курей та переведення птахівництва на промислову основу. Для відродження індустріального птахівництва потрібно модернізувати існуючі промислові виробництва й створити якісно нові одиниці, розширити виробництво для птахофабрик і птахоплемінних заводів. Без зміцнення й переоснащення матеріально-технічної бази неможливе ефективне виробництво продукції птахівництва в умовах ринкових відносин і високої конкуренції.

Використавши низку статистичних та аналітичних даних та проаналізувавши сучасний стан галузі птахівництва, вимальовується чітка схема створення механізму раціонального і ефективного використання підприємств птахівничого підкомплексу, що побудована за принципом взаємозалежності, який складається в єдиний нерозривний ланцюг: сировина – виробництво – ринок збуту – споживання – переробка.

Зважаючи на таку послідовність економічних процесів стає очевидним, що перед нашою державою стоїть проблема розроблення й реалізації моделі економіки (як на регіональному так і на національному рівнях), в якій враховуються як українські традиції, світова глобалізація, комп'ютерно-інформаційне суспільство, зародження енерго-інформаційної економіки, так і раціональне й ефективне функціонування та оптимізація структури економіки.

Висновки. Галузь птахівництва і Львівської області, і України в цілому за останні роки показує значний приріст як з виробництва яєць, так і з виробництва м'яса птиці. Та працювати є ще над чим. Першочергово перед нами стоїть проблема деіндустріалізації сільського господарства, яка включає в себе модернізацію виробництва, підвищення ефективності використання внутрішніх резервів, створення перспектив для інвестування, нових механізмів та організаційних форм координації і регулювання роботи галузі птахівництва. Виконання даної програми та створення ефективного механізму функціонування галузі дасть можливість збільшити об'єми виробництва м'яса птиці та довести його споживання громадянами, спочатку регіону, а згодом і країни до науково-обґрунтованих норм європейського рівня.

Література

1. Власов В.І. Глобалізація і глобальна продовольча проблема // Економіка АПК. – 2004. – №1. – С. 15–22.
2. Лукінов І.І., Саблук П.Т. Про стратегію трансформування АПК та забезпечення продовольчої безпеки України // Економіка України. – 2000. – № 9. – С. 62–81.
3. Івко І.І. Перспективи ресурсозбереження у птахівництві України // Птахівництво: між. від. Темат. Наук. з.б. / ІІ УААН. - Харків, 2003.-С.407-412.
4. Колесова Л. В птичьем царстве-государстве // Мясной бизнес.-2008.-№ 4.-С. 26-28.
5. Копитець Н.Г. Ринок м'яса птиці // Мясной бизнес.-2008.- № 4.-С.100-107.
6. Петров Ю.Є. Підсумки роботи галузі птахівництва України у 2007 році //Сучасне птахівництво. -2008.-№1.-С. 2-4.
7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:www.propozitsiya.com

Summary

Dorosh M.M.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskij

INNOVATION TRANSFORMATION POULTRY SUBCOMPLEX LVIV REGION IN THE CONTEXT OF SOLVING THE FOOD PROBLEM

Priority development of agriculture as an essential guarantor of food security and socio-economic stability of society, provides share increase agricultural production at the level of scientifically based food standards.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.432:330.341.1

Дубров Я. О., к.ф.-м.н., ст. наук. співробітник¹©, Дорош М.М., асистент²¹Центр інформаційних проблем територій НАНУ²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ПРО ІННОВАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ В ТРИСФЕРНІЙ ЕКОНОМІЦІ АПК

Розглядаються деякі теоретичні та прикладні питання неоекономічної інноваційної політики та економіки знань в трисферній економіці з можливостями застосування їх в АПК.

Ключові слова: трисферна економіка, агропромисловий комплекс, виробництво, розподіл, споживання, економіко-семіотичний трикутник, інноваційна політика, економіка знань.

Постановка проблеми. Ми базуємося на трисферній моделі економіки [1-2], оскільки товар як одне з основних понять економіки (науки про закони суспільного виробництва, розподілу й споживання) має троїсту денотатно-знаково-концептну природу, яка полягає в тому, що товар як денотат економіки є продуктом суспільного виробництва, як знак - певною, вираженою в грошових знаках абстрактною ціною (абстрактною вартістю, собівартістю), й як концепт – конкретною споживчою вартістю (ринковою ціною). Отже, всякий товар можна розглядати як деяку єдність продукту виробництва (продукції), абстрактної вартості (ціни, собівартості) в грошах і споживчої вартості (ринкової ціни), тобто денотату, знаку й концепту, що робить його об'єктом і предметом вивчення економічної семіотики як економіко-семіотичного трикутника (ЕСТ), який є економічною версією логіко-семіотичного трикутника Г.Фреге. З другого боку, відповідно до цієї троїстої природи товару економіка як система ділиться на три основні сфери (підсистеми): суспільного (матеріального, гуманітарного, духовного) виробництва, суспільного розподілу (у випадку ринкової чи змішаної економіки розподіл фактично зводиться до фінансово-кредитної сфери, яка має справу з емісією та рухом фінансових ресурсів, зокрема, грошей, цінних паперів тощо) й суспільного споживання. Ці три сфери (в ринковій або змішаній економіці) пов'язуються ринком, в рамках якого через процеси виробництва (й отже, пропозиції), торгівлі, обміну (і взагалі, розподілу) та споживання (й отже, попиту) встановлюється загальна економічна рівновага між виробництвом і споживанням. В теоретико-категорних термінах це означає, що ЕСТ є комутативним трикутником.

Таким чином, ЕСТ, взагалі кажучи, включає в себе об'єкти продукції, абстрактних і споживчих товарів, процеси абстрактного й споживчого ціноутворення, процес модифікації абстрактного товару в споживчий товар, а також двоїсті процеси перетворення абстрактних і споживчих товарів у

© Дубров Я.О., Дорош М.М., 2011

продукцію та двоїтий процес модифікації споживчих товарів в абстрактні.

Крім того, в цей трикутник потрібно включити всі ендпроцеси, що описують трансформацію продукції в продукцію, абстрактних товарів в абстрактні товари й споживчих товарів у споживчі товари. Якщо порівняти об'єкт продукції з тілом економіки, об'єкт абстрактних товарів з її психікою (душею), а об'єкт споживчих товарів з ментальністю або духом економіки, то сукупність всіх прямих, двоїстих та ендпроцесів можна розглядати як своєрідну «нервову систему» економіки, що поєднує виробництво, розподіл (ціноутворення) та споживання в єдине ціле – економіку. Цю нервову систему можна трактувати як певне наближення до економічного егрегора, економічного коду та інтегрального економічного типу інформаційного метаболізму (психотипу). Це нагадує ситуацію з мовою, яка інтегрує екос, етнос та етос в єдине ціле – націю.

Викладене вище в цьому пункті легко перетворюється в одну із системних математичних моделей чи то у вигляді трикутника, п'ятикутника (при врахуванні ресурсів та відходів), шестикутника (при врахуванні ще й набутку), чи то у вигляді дескрипційному, чи то теоретико-категорному.

Оскільки АПК є підсистемою економіки й містить в собі виробництво, розподіл й споживання, то все викладене вище має місце в АПК і повинне бути враховане в інноваційній політиці.

Аналіз останніх досліджень та концепція нової неоекономічної інноваційної політики й економіки знань. В умовах світової глобалізації (економічної, політичної, інформаційної тощо) виникають закономірні питання про її наслідки для національної економіки: чи будуть вони руйнівними чи стимульовальними для зовнішніх інвестицій? Відповідаючи на ці питання, деякі вчені твердять, що цілком неефективно використовувати як так званий "доганяльний" розвиток, так і копіювати чужі зразки економічної політики [3].

Єдиний шлях рівноправного входження України в глобальну економіку – це побудова дієвої інноваційної архітектури, яка повинна спиратися на українські «конкурентні прориви», що вже наявні в гуманітарній, геополітичній, економічній сферах. Можливості України в сфері неоекономіки (інноваційний бізнес, консалтинг, творення нових технологій тощо) потрібно шукати в проблемному полі постіндустріальної економіки, а саме в тих потенційних «точках зростання», де українська наука вже має випереджальні конкурентні переваги. Накопичені знання плюс «людський капітал», помножений на політичну волю реформованих інститутів влади – ось формула випереджувального інформаційного розвитку України в ХХІ ст. Отже, стратегічно виграє той, хто знає не як доганяти, а де випередити. Інноваційна переорієнтація – це основа основ євроінтеграційного вибору України.

На сьогодні ми перебуваємо на першому етапі в розвитку інноваційної політики, головним результатом якого повинне стати прийняття в державі та суспільстві інноваційної доктрини, усвідомлення необхідності та пріоритетності цього напрямку. На наступному етапі повинна бути задіяна вивірена стратегія запуску дієвих інституційних механізмів її реалізації. При цьому інноваційний

сектор повинен стати вектором і прискорювачем розвитку всіх інших сфер суспільства та держави, а також потрібно розв'язати кілька основних проблем нового етапу розвитку інноваційної політики України.

Перша проблема – це впровадження інноваційної ідеології на всіх поверхах і сферах соціуму. При цьому потрібно усвідомити, що наука й нові технології є найважливішими чинниками економічного зростання в умовах постсучасної економіки.

Друга проблема – це запускання ефективних інституційних механізмів стратегічного інноваційного прогнозування, які б могли адекватно вписати шляхи національного розвитку України в контекст глобалізаційних процесів. В першу чергу це стосується поступеневої трансформації АПК, який на даному етапі розвитку є пріоритетною і єдиною цілісною виробничо-економічною системою країни.

Третя проблема – це ефективізація соціокультурного ресурсу в створенні національної інноваційної економіки. Очевидно, українська стратегія інноваційного розвитку не буде успішною без врахування унікальних параметрів накопиченого національного соціокультурного капіталу.

Просте, як зазначалося вище, запозичення чужих зразків не дає очікуваних плодів без синтезу з цивілізаційними й культурними традиціями, які поставали протягом століть. Для прикладу є показовою прискорена модернізація латиноамериканських та азійських держав [3]. Інший недолік пов'язаний з тим, що структура нинішнього (післякризового) зростання ніяким чином не відповідає структурі панівної в світі нової економіки (неоекономіки), яка будується на знаннях або «економіки знань». І на жаль, мова також не йдеться про збільшення економіки п'ятого та шостого технологічних укладів, під якими розуміються відповідно інформаційні й комунікаційні технології, аерокосмічна техніка, наукоємні виробництва, нові джерела енергії для п'ятого укладу та біотехнологія, генна інженерія, штучний інтелект для шостого укладу.

Чому ж ми створюємо бар'єри для розвитку в той час, коли в інших країнах прийнято рішення щодо додаткового фінансування науки і стимулювання інноваційного сектора в цілому? Це означає, що в усіх без винятку розвинутих країнах світу не тільки добре розуміють нинішнє значення знанневоорієнтованих галузей і секторів для економіки в цілому, але й сформовано національну інноваційну ідеологію як світогляд.

Мета статті полягає у взаємозв'язку інноваційної політики з трисферною економікою.

Виклад основного матеріалу. Постає логічне питання: що треба робити, щоб інноваційна стратегія у нас не «пробуксовувала»? І в чому полягає зміст української моделі і нашого алгоритму дій? Відповідь треба шукати в проблемному полі самої постіндустріальної економіки. Інакше кажучи, грати потрібно не на тому полі, де конкуренти досягли видатних успіхів, а на тому, де вони зіткнулися з труднощами. Одна з головних проблем пов'язана зі здобуттям саме нового знання. Тут ми маємо потенційно конкурентний капітал: по-перше, саме в традиції домінування теорії над практикою, фундаментальних досліджень

над прикладними міститься потенційна конкурентна перевага вітчизняної науки, що й повинно знайти відображення в державній політиці; по-друге, єдиною можливістю рівноправного входження України в глобальну економіку є побудова своєї власної оригінальної інноваційної архітектури, яка повинна базуватися на вже наявних «випереджальних конкурентних перевагах» власної країни, адже, як вже зазначалося, крокування шляхом «наздоганяльного розвитку», який передбачає виробництво товарів за рахунок дешевизни власних ресурсів – є безперспективним; по-третє, визначальна роль у формуванні інноваційної економіки має належати державі (приклади Південної Кореї, Китаю, Євросоюзу).

З попереднього можна зробити наступні висновки: а) перший етап в інноваційній політиці – це етап первинного накопичення інноваційно-політичного капіталу; головний позитивний результат цього етапу – це усвідомлення й прийняття в державі та суспільстві інноваційної доктрини як незворотної інноваційної політики; б) на другому етапі (становлення інноваційної політики в Україні) необхідні зміни в інноваційній свідомості суспільства, ділової й політичної еліти; «великі політичні інститути» - Верховна Рада, Кабінет Міністрів та ін. до цих пір оцінюють інноваційну політику на одному рівні з іншими напрямками державної політики (промислова, соціальна тощо), тоді як в інноваційного сектора принципово інша функція – бути базою, фундаментом всіх інших сфер суспільства й держави.

Далі визначаються наступні перспективні «фактори успіху» національного інноваційного проєкту, які корелюються з попереднім текстом. По-перше, прийняття на державному рівні доктрини економіки знань, створення інноваційного кодексу України, який би виконував роль Конституції всього модернізаційного проєкту в Україні. По-друге, впровадження інноваційної ідеології та активізація національного соціокультурного ресурсу. По-третє, створення Комітету з питань науки й технологій, який би координував роботу в справі практичного впровадження інноваційної стратегії. По-четверте, це розвиток масової інноваційної культури та формування нового світогляду політичної й ділової еліти.

Висновки. Оскільки в трисферній економіці всі три сфери пов'язані у відповідності з ЕСТ, інноваційні трансформації в будь-якій сфері індукують певні зміни в інших сферах. Якщо починати з інноваційних технологій у виробництві, то потрібен пошук інноваційних технологій в сферах розподілу й споживання. Це означає, що потрібні також інновації як в технологіях фінансово-кредитної системи, так і в ринкових технологіях. При побудові оптимізаційної моделі інновацій потрібно враховувати цільові функції та обмеження всіх трьох сфер, що індукує задачу векторної оптимізації, оптимальний розв'язок якої перебуватиме в області компромісів Парето.

Використовуючи ідеї психоінформатики (соціоніки) та враховуючи інтровертність українців, логічно твердити, що українцям до снаги інтенсивна децентралізована економіка змішаного типу з особливим акцентом на вимірвальні та регульовальні функції. Такого типу економіка повинна

забезпечити Україні економічний імунітет, який оберігатиме її від кризових явищ.

Література

1. Дубров Я. Еволюція економіки: від натурального господарства через ринок до змішаного господарювання. // *Державність*. – 1996. - №1. – С. 26-29.

2. Дубров Я. Про домінуючі концептуальні ідеї Г. Башнянина як економіста-теоретика – економічні системи, їх типологізація та метрологія – на тлі трисферної моделі економіки. // *Національні інтереси*. – Львів – Київ – Донецьк, 2011. – ч. 29. – С. 11-16.

3. Дубров Я. О. Нова неоекономічна інноваційна політика, перспективні комп'ютерні технології та енерго-інформаційний простір. // *Національні інтереси*. – Львів, 2004. – ч. 11. – С. 110-123.

Summary

Dubrov J.O.¹, Dorosh M.M.²

¹*Center for Information territories NASU problems*

²*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskij*

ABOUT INNOVATIVE POLICIES IN AGROINDUSTRIAL COMPLEX IN THREE CATIONS ECONOMY

Considered some theoretical and practical issues economic neo innovation policy and knowledge economy in three cations economy with the possibilities of their use in agroindustrial complex.

Key words: *three cations economy, agriculture, manufacturing, distribution, consumption, economic and semiotic triangle, innovation policy, knowledge economy.*

Стаття надійшла до редакції 10.04.2011 р.

УДК: 316.35

Дутка Г.І. асистент*©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто суть діяльності недержавних організацій та проаналізовано соціально-політичну діяльність, котра виникла в Україні. Зроблено акцент як на політичну, так і на соціальну діяльність недержавних організацій та проаналізовано кількість зареєстрованих організацій.

Ключові слова: *недержавні організації, громадські організації, соціально-політичний процес, громадянське суспільство, демократія.*

Постановка проблеми. Недержавні організації [НДО] - важливі учасники суспільного життя в Україні. Саме вони надають життєво необхідні послуги, покращують умови життя громад, висвітлюють нові потреби, захищають важливі інтереси, які б інакше залишалися поза полем зору громадськості, працюють на суспільне благо (борються з бідністю, зміцнюють зв'язки між членами суспільства, винаходять нові оригінальні шляхи вирішення соціальних проблем суспільства).

Аналіз останніх досліджень. Відомим сучасним дослідником громадянського суспільства можна назвати італійця Роберта Д. Патнам, котрий стверджував, що «для громадянського суспільства характерні активна й орієнтована на суспільні цілі позиція громадян, егалітарні політичні відносини й засновані на довірі та співпраці суспільні відносини» [12]. При цьому зроблено акцент на демократичне суспільство.

Діяльність недержавних організацій досліджували вчені, такі як: Т.Розова, В.Баркова, М.Калініченко, О.Михайловська, О.Кіндратець, Н.Ротар. Питання залученості громадських недержавних організацій до суспільно-політичного життя, розглядаються дослідниками під різним кутом зору: від теоретичного визначення умов взаємодії влади й організацій [3,4,6,9] до аналізу конкретних механізмів і умов залучення громадських структур до процесу прийняття владних рішень на державному і місцевому рівнях [4, 5, 10].

Мета статті. Недержавні організації відіграють стратегічно важливу роль у формуванні сучасного громадянського суспільства в Україні, становленні демократії, захисті прав і свобод громадян, вивчаючи й озвучуючи суспільні потреби, пропонуючи державним інститутам нові ідеї, варіанти дій. Серед їх різноманіття особливий теоретичний та практичний інтерес представляють сектори діти та молодь (рис.1). З кожним роком кількість недержавних

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Музика П.М.

© Дутка Г.І., 2011

організацій у світі та в Україні невинно зростає. Згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців України кількість громадських організацій, зареєстрованих Державним комітетом статистики України, сягнула 60 479 (станом на квітень 2009 року). Що стосується організацій з міжнародним та всеукраїнським статусом, в Україні діє 2 838 об'єднань громадян, що були легалізовані Міністерством юстиції України (станом на травень 2009 року).

Недержавні організації відіграють стратегічно важливу роль у формуванні сучасного громадянського суспільства в Україні, становленні демократії, захисті прав і свобод громадян, вивчаючи й озвучуючи суспільні потреби, пропонуючи державним інститутам нові ідеї та варіанти дій.

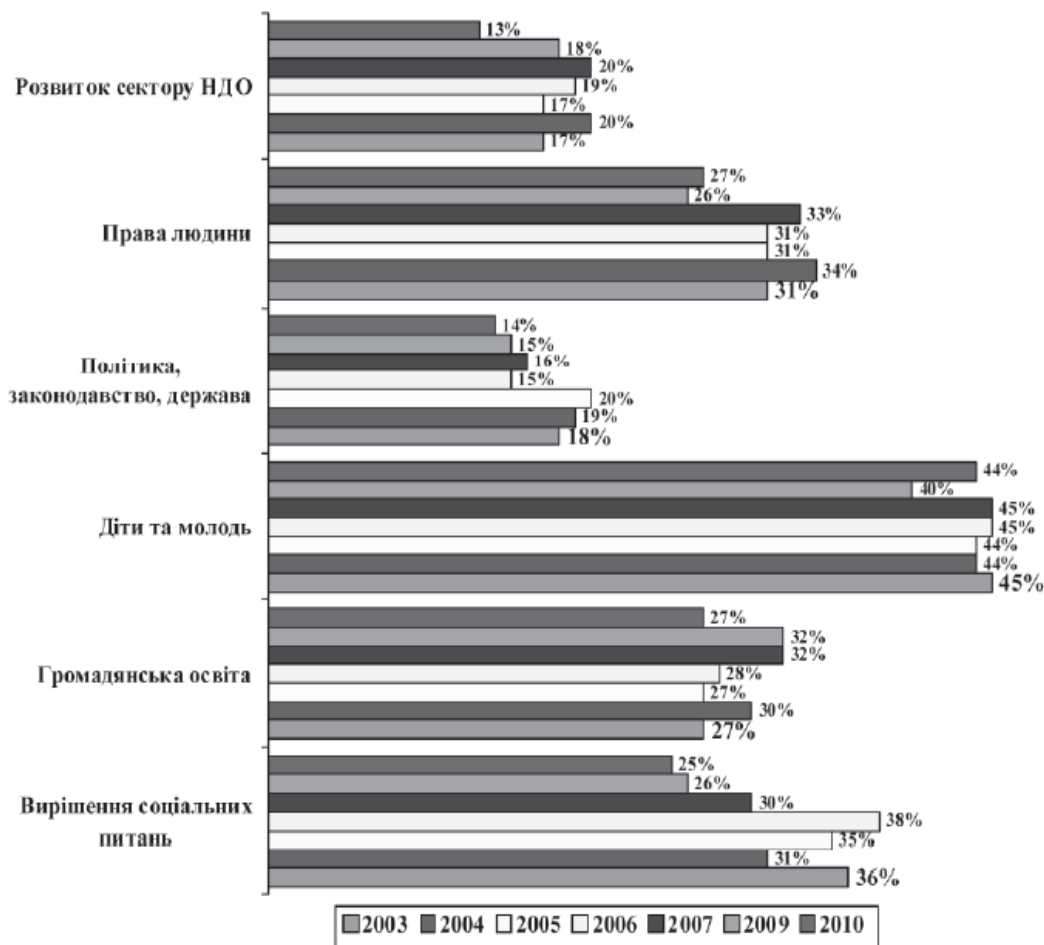
Значення недержавних організацій в суспільно-політичному житті України досить суперечливе, адже із одного боку, широким колом фахівців їхня роль визнана вельми важливою у формуванні сучасного громадянського суспільства в Україні, становленні демократії, захист прав і свобод громадян. Недержавні організації, як структурний елемент громадянського суспільства, тісно пов'язані з політичною системою суспільства. Політична система відображає інтереси різних суспільних верств, які безпосередньо, або через недержавні організації і рухи взаємодіють із державою. З іншого боку, сприйняття їхньої діяльності пересічними громадянами, як і взаємодія між державним і громадським секторами суспільства є непрозорою. У зв'язку з цим постає питання про доречність та припустиму межу залученості недержавних організацій до політичних процесів, визначення пріоритетів розвитку в суспільно-політичній сфері.

Виклад основного матеріалу. В більшості країн вже давно поширене і міцно утвердилось поняття недержавних організацій, що є найвідповіднішим людській природі способом облаштування суспільства. «З погляду громадянського суспільства, політична воля спирається на широке використання громадянами своїх соціальних і громадянських свобод і на існування в країні глибоко укорінених демократичних цінностей і впевненості у своїх силах. Дані цінності стають сильні в тому випадку, якщо люди можуть робити вільний вибір і добровільно брати на себе відповідальність на основі своїх соціальних і громадянських пріоритетів. Демократія досягає розквіту в тих країнах, де закон ефективно захищає право громадян вступати в асоціації в ім'я загальних громадянських цілей і формувати групи, що відбивають їхні загальні думки, цінності й інтереси» [2].

Як відомо, держава повинна сприяти у вирішенні низки проблемних питань на державному рівні та бути основою для гармонійного і стабільного розвитку держави і суспільства в цілому.

Графік (рис.1) демонструє найбільш популярні сектори в період з 2003 по 2010 роки, які незмінні протягом останніх семи років. Найбільш поширеними видами діяльності серед недержавних організацій є діти та молодь, громадянська освіта, права людини та вирішення соціальних питань. Аналіз даних протягом 2003-2010 років показує зменшення кількості організацій, які працюють у секторах вирішення соціальних питань (25% у 2010 році, 36% у 2003 році), права

людини (31% у 2010 році, 27% у 2003 році), розвиток сектору НДО (13% у 2010 році порівняно з 17% у 2003 році), політика, законодавство, держава (14% у 2010 році порівняно з 18% у 2003 році).

Рис.1. Найбільш популярні сектори діяльності недержавних організацій в Україні на період 2003-2010 рр. [7]

Важливим чинником у питанні спроможності недержавних організацій виступати захисниками інтересів суспільства у політичній сфері є їхня спроможність ефективно взаємодіяти з державними органами влади, органами місцевого самоврядування. Проблеми та перспективи практичної взаємодії держави та організацій на сьогодні є особливо актуальними для перехідних пострадянських країн, а особливо для нашої держави. Відсутність та незнання недержавних організацій в суспільстві відчувається особливо гостро, а їхня слабкість на рівні держави помітно гальмує процес демократизації.

Висновок. В Україні сьогодні є підвалини та передумови для реальної побудови громадянського суспільства через розвиток мережі недержавних організацій та посилення їхнього впливу. Однак для нинішнього стану цієї сфери характерні радше формальні ознаки і, відповідно, потенціал на перспективу, ніж реальне й практичне втілення оптимальної моделі впливу громадських організацій на суспільно-політичні процеси в Україні.

Література

1. Гегель Г.В.Ф. Философия права. – М., 1990. – С. 227–278.
2. Джон Дж. Патрік. Громадянське суспільство в період третьої хвилі демократії: його значення для громадянської освіти / Джон Дж. Патрік. // Громадянська освіта. – Львів, ЦПД. – 2001.
3. Калініченко М. Влада громадянського суспільства: [Монографія] / М. Калініченко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 175 с.
4. Кіндратець О. Нові форми взаємодії держави і громадянського суспільства / О. Кіндратець // Людина і політика. – 2004. – № 1. – С. 42-48.
5. Лациба М.В. Громадські організації на виборах / М.В.Лациба. – К.:УНЦПД, 2004.– 56с.
6. Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства / О.Михайловська // Політичний менеджмент. – 2005. – № 3 (12). – С. 108-114.
7. Паливода Л. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2010 роки / Л.Паливода, С.Голота. – Київ: ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. – 118 с.
8. Прошко В. Залучення громадян – американське бачення / В. Прошко // Аспекти Самоврядування. – № 1(3). – 1999. - С. 18-22.
9. Розова Т., Барков В. Ідеальне та реальне в уявленнях про громадянське суспільство / Т.Розова, В.Барков // Людина і політика. – 2003. – № 6. – С. 44-50.
10. Ротар Н. Діалогові форми політичної участі: передумови та перспективи становлення в Україні / Н.Ротар // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 9-17.
11. Яскал Л. Недержавні організації в Україні // Соціальна робота в недержавних установах. – <http://www.ukma.kiev.ua/univ/fac/DSST/SWU/win>
12. Robert D. Putnam. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. – Princeton: Princeton University Press, 1993.

Summary

Dutka G.I.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

SOCIO-POLITICAL ACTIVITIES OF NONGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN UKRAINE

The essence of nongovernmental organizations and analyzes the social and political processes which occur in Ukraine. The emphasis on the political and social activities at nongovernmental organizations, and analyzed the number of registered organizations.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 637.1:334.722

Душка В.І., к.е.н., доцент©, Дадак О.О., к.е.н., ст. викладач,
Дорош М.М., асистент

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТАБІЛЬНІСТЬ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Молоко є незамінною складовою збалансованого харчування людини, а його виробництво – однією з основних галузей сільського господарства України. Тому забезпечення потреб внутрішнього ринку в молоці і молочних продуктах, нарощування експортного потенціалу галузі входять до числа пріоритетних завдань уряду.

Ключові слова: *світовий ринок, сільське господарство, молокопродуктовий підкомплекс, національна економіка, купівельна спроможність, агропромисловий комплекс, цінова ситуація, імпорт, експорт, споживчий потенціал, продовольча проблема, інноваційна ідея, конкурентоспроможна продукція, демографічні показники.*

Постановка проблеми. Інтеграція української економіки у всесвітній простір – незворотний процес. Повноправну участь нашої держави у міжнародній торгівлі можна забезпечити лише за умови стабільно високої якості та безпечності харчової продукції. Переконаливих доказів доцільності розвитку молочного скотарства - достатньо. Ця галузь не лише потрібна, а й вигідна навіть за нинішніх економічних умов.

Та, на жаль, у нашій державі молочне скотарство перебуває в складному становищі. На багатьох сільськогосподарських підприємствах виробництво молока малоефективне, а в деяких - навіть нерентабельне.

Молочна галузь переживає скрутні часи. Причина - низька купівельна спроможність наших співгромадян, унаслідок чого й сталося значне падіння обсягів реалізації молочної продукції вітчизняного виробництва.

Стан вітчизняного молочного скотарства не влаштовує як товаровиробників та переробників, так і споживачів продукції та органи державної влади, що опікуються питаннями галузі. Не викликає сумніву необхідність змін на краще. Проте залишається не до кінця визначеним шлях досягнення бажаної мети, а саме: виробництва якісного молока для забезпечення внутрішніх потреб населення країни та гідної конкуренції на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень. Значна увага дослідженню проблемних питань та пошуку шляхів їх вирішення щодо формування та розвитку ринку молока і молочної продукції приділялась у працях вітчизняних науковців та практиків: П.С. Березівського, В.М. Бондаренка, О.В. Лакішика, В.Я. Месель-

---

© Душка В.І., Дадак О.О., Дорош М.М., 2011

Веселяка, Т.Л. Мостенської, М.Г. Павленка, П.Т. Саблука, О.В. Шкільова, О.М. Шпичака та ін.

Мета статті полягає у детальному аналізі сучасного стану ринку молока та молокопродуктів України та в висвітленні основних тенденцій його розвитку з варіантами можливих шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників з метою забезпечення населення країни високоякісними продуктами харчування.

Виклад основного матеріалу. За прогнозами продовольчої сільськогосподарської організації ООН (FAO), у 2011 році світове виробництво молока та молочної продукції в перерахунку на молоко досягне 711 млн. т, що на 1,7% перевищує результат попереднього року. При цьому, країни, що розвиваються, нарощували обсяги виробництва більшими темпами порівняно з розвиненими країнами [8].

У 2010 році вагомий внесок у зростання світового виробництва молока зробили Індія та Китай. Індія залишається найбільшим виробником молока у світі. За попередніми даними, обсяги виробництва у цій країні досягли 114,4 млн. т, що на 4% перевищує рівень попереднього року, а у Китаї виробництво сягнуло 44,6 млн. т, відповідно, 10%. Спільно провідні азійські виробники додали до світового молочною валу 8,4 млн. т, що становить 58% загального зростання. Збільшення виробництва відбулося у Бразилії - на 3,8% (до 30 млн. т), США - 1,2% (до 87 млн. т), Європейському Союзу - 1,2% (до 155 млн. т).

Загалом минулий рік був складним для виробників молока. Ці складнощі були пов'язані із несприятливими погодними умовами влітку, які вплинули на врожаї багатьох сільськогосподарських культур. Зокрема, у дефіциті виявилися ті культури, які використовують для приготування кормів в молочному скотарстві. Це, своєю чергою, призвело до зростання вартості кормів та зниження ефективності галузі. Зокрема, у США ціни на кукурудзу зросли на третину, при цьому молоко подорожчало лише на 11%. У Російській Федерації аномальна спека, вплинула на зниження продуктивності дійного стада країни на 15%. Завдали шкоди молочній галузі також і повені. У Пакистані через такі природні катаклізми загинуло близько 1,2 млн. голів худоби, а значна частина вцілілого поголів'я знизилась продуктивність через погіршення годівлі та захворюваність.

Збільшення у 2010 році світового виробництва молока вплинуло на підвищення торгівельної активності. Продаж на зовнішніх ринках молочної продукції (в перерахунку на молоко) становить 46 млн. т, що майже на 6% більше за обсяги попереднього року. Обумовлено це підвищеним попитом країн Азії та Росії. Найбільшими постачальником молочної продукції на світові ринки залишаються країни Океанії. У 2010 році Австралія та Нова Зеландія реалізували на зовнішніх ринках 18,5 млн. т продукції. Зростання активності в торгівлі пов'язують із збільшенням експорту з США та Європейського Союзу [6].

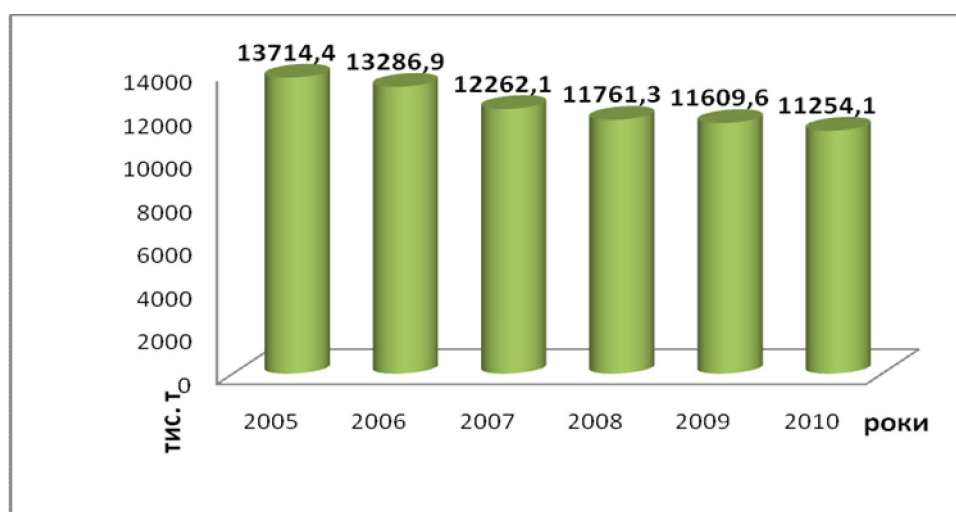
Якщо у 2009 році ці країни сумарно експортували 12,3 млн. т молочної продукції, то в 2010 році збільшили обсяги продажу продукції на 2 млн. т, або 16%, та досягли майже третини обсягів світової торгівлі.

У подальшому експерти прогнозують утримання цін на молоко та молочну продукцію на достатньо високому рівні. Основними причинами цього є зростання населення, підвищення його доходів, а також покращання якісного рівня харчування [8].

На сьогодні в Україні налічується 499 підприємств, підконтрольних Державній службі ветеринарної медицини, що займаються заготівлею молочної сировини, випуском готової продукції та її експортом. За сумарними даними територіального розподілу, 412 підприємств зайняті заготівлею, а 410 - випуском готової продукції [7].

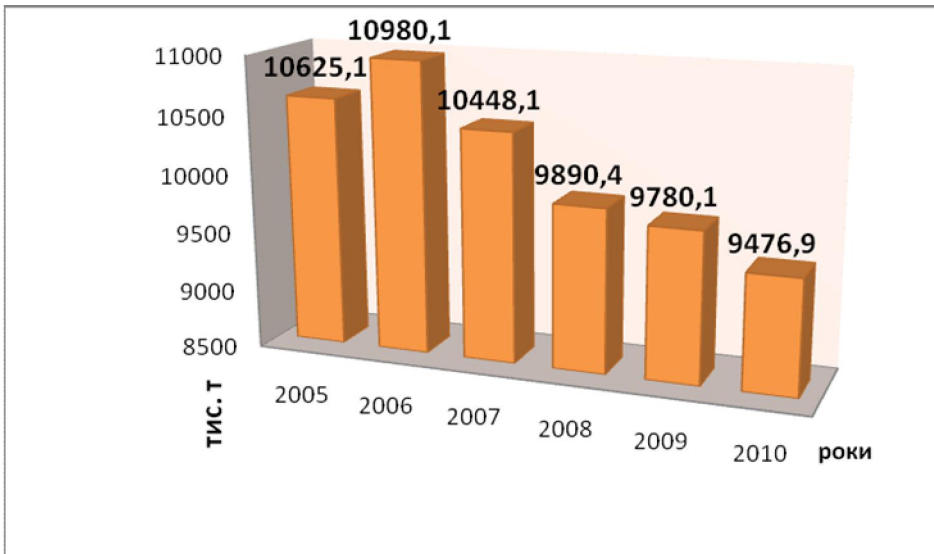
На думку експертів, можливості виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки обмежується їхньою готовністю до впровадження у виробництво міжнародних стандартів. Цим визначаються також й конкурентні переваги на внутрішньому ринку [1].

Вже котрий рік поспіль молочне скотарство характеризується спадом обсягів виробництва продукції. За попередніми даними Держкомстату України, у 2010 році було вироблено приблизно 11,3 млн. т молока, що на 3,1% менше за попередній період (рис.1).

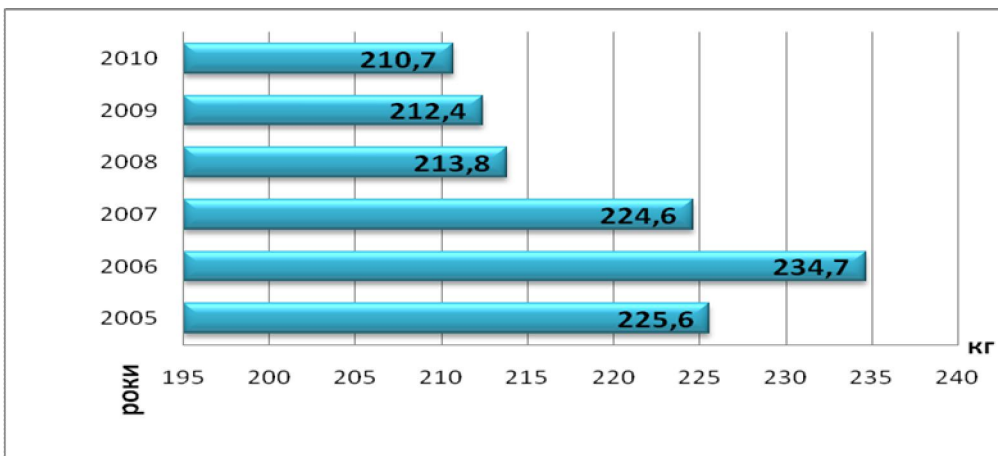
Рис.1. Обсяг виробництва молока в Україні в усіх категоріях господарств (тис. т)

Актуальною проблемою молочного скотарства України є збільшення обсягів виробництва молока і молокопродуктів, а також забезпечення їхньої якості та безпеки. Лише за останній рік чисельність корів в усіх категоріях господарств зменшилася на 2,2% - до 2,7 млн. голів. Фонд загального споживання молока та молокопродуктів населенням країни з року в рік дедалі зменшується (рис.2).

Рис.2. Фонд загальнорічного споживання молока та молокопродуктів населенням країни (тис. т.)

Відповідно до цього значно зменшився рівень споживання молока в розрахунку на одну особу, що є результатом скорочення платоспроможності населення та підвищення реалізаційних цін продукції (рис.3). Очікуване цього року споживання продукції молока в перерахунку на молоко в цілому становить, за розрахунками Мінекономіки, 198,4 кг на особу. Зокрема, споживання молочної продукції промислового виробництва - 82 кг на одну людину. Фізіологічна ж норма - 380 кг на особу [8].

Рис.3. Споживання молока та молочних продуктів населенням країни (з розрахунку на одну особу на рік, кг)

Визначають декілька основних причин негативного впливу на розвиток галузі:

- по-перше, зниження купівельної спроможності населення та зменшення попиту внутрішнього ринку на молоко та молочну продукцію.

Упродовж 2010 року ціни на молочну продукцію зростали швидшими темпами, ніж доходи населення. Це призвело до того, що у 2010 році відбулося зменшення, порівняно з попереднім роком, обсягів виробництва сиру свіжого та кисломолочного на 7,1% (до 77,8 тис. т), сирів жирних - 6,3% (до 213 тис. т), кисломолочних продуктів - 2,6% (до 477 тис. т). Відтак, і загальнорічне споживання молока та молочних продуктів за підсумками 2010 року значно скоротилося [3].

- по-друге, низька ефективність молочного скотарства. Незважаючи на високі минулорічні закупівельні ціни на молоко, галузь залишається мало привабливою для господарників.

Якщо в травні 2010 року середня закупівельна ціна на молочну сировину, вироблену у сільськогосподарських підприємствах, становила 2,6 тис. грн./т, то в жовтні досягла 3,8 тис. грн. За порівняльною оцінкою експертів ринку, середня ціна на молоко у 2010 році в розрахунку на 100 кг дорівнює 31,1, що на 61% перевищує рівень попереднього періоду, та є вищою за ціни у країнах Східної Європи (22-29), а також країнах - основних виробниках молока: Бразилії (29,5), США, Новій Зеландії (27,1). Молоко, вироблене в господарствах населення, коштувало на вітчизняному ринку значно дешевше. Впродовж минулого року за нього можна було отримати в середньому від 1,5 до 2,9 тис. грн./тонну [4].

Проте, навіть така цінова ситуація не забезпечує належний рівень ефективності галузі. За офіційною статистикою, рентабельність виробництва молока за прогнозами, на минулий рік не перевищить 10%. Такі підсумки діяльності в молочному скотарстві ускладнюють навіть просте відтворення галузі, не говорячи про її розширений розвиток.

- по-третє, демографічні причини, які обумовлюють швидке скорочення поголів'я в господарствах населення. Цей процес пояснюється як загальним зменшенням сільського населення, так і тим, що важка щоденна праця, пов'язана з утриманням корів та виробництвом молока, стає все менш привабливою для сільської молоді.

На 1 січня 2010 року чисельність господарств населення, які утримували худобу та птицю, становила 3,3 млн. одиниць. За січень-листопад 2010 року чисельність сільського населення зменшилася на 90,2 тис. осіб. В цілому, у 2010 році господарствами населення було вироблено 9,0 млн. т молока, що менше, порівняно з попереднім роком, на 3,6%, відбулося скорочення поголів'я корів на 44,3 тис. голів, або 2,1%. Проте господарства населення залишили за собою 80,3% у структурі загального виробництва молока по Україні [8]. Це, безумовно, впливає на якість сировини, оскільки пов'язано з застосуванням ручної праці, складнощами під час заготівлі й збуту та обмежує експорт кінцевої продукції на ринки розвинених країн.

Практично єдиною зацікавленою ланкою у оптимізації постачання молочної сировини у ланцюгу “від ферми до полиці магазину” є саме переробні підприємства. Саме вони, за умов ефективного державного стимулювання, матимуть реальні фінансові інструменти для оптимізації функціонування галузі молочного скотарства у господарствах населення.

Зважаючи на постійний "хронічний" дефіцит коштів у держбюджеті та важкопрогнозовані наслідки, на перших етапах реформування молочного скотарства необхідно намагатися використовувати низькобюджетні та швидкоокупні механізми. Зрозуміло, що молокопродуктова підгалузь відразу не зможе перейти до великомасштабного виробництва, адже для цього перш за все потрібні значні суми коштів для капіталовкладень, термін окупності яких може затягнутися на 7-9 років. Отже, для інвесторів, яких приваблюватиме швидке повернення вкладених в агробізнес коштів, молочне скотарство є мало привабливим. Без дешевих кредитних ресурсів та цілеспрямованої державної підтримки період переходу до великомасштабного виробництва може затягнутися на тривалий час. Тому доцільним є запровадження інноваційних підходів господарювання в середніх за розмірами сільськогосподарських підприємствах та дрібнотоварних фермерських та особистих селянських господарствах.

Сьогодні, потреби внутрішнього ринку забезпечуються виробничими потужностями наявних в областях підприємств. Але, для перспективи виходу виробників на міжнародні ринки конкурентною перевагою є впровадження міжнародних вимог для збуту як сировини, так і готової продукції.

Незважаючи на невирішеність наявних проблем в підгалузі, Україна залишається активним учасником світової торгівлі молоком та молочною продукцією. Відтак, кон'юнктура світового ринку молока має безпосередній вплив на внутрішні ціни, попит та пропозицію продукції.

Висновки. Внаслідок кризових ситуацій в країні та низького платоспроможного попиту населення зменшилося споживання молока та молочних продуктів. Для сучасного товарообміну характерною рисою є розширення кордонів ринків молочної продукції, в тому числі такої, що вважалася малотранспортабельною та з коротким терміном зберігання. Це можливо при використанні нових технологій виробництва і перевезень продукції, за рахунок дії ринкових законів, що передбачають право товаровиробника на будь-якому ринку. Відтак, досягнення оптимального рівня насиченості внутрішнього ринку молока та молочної продукції можливе за рахунок всебічної підтримки та сприяння розвитку молочного скотарства як в дрібнотоварному так і в великомасштабному виробництві. Проте, це не єдиний шлях до розв'язання наявних проблем, до яких також відносять: потребу в удосконаленні механізму надання державної підтримки, створення спрощених дозвільних механізмів відведення землі для будівництва молочних ферм, здійснення систематичного контролю якості та ціни молочної продукції, удосконалення системи організації племінної справи у тваринництві тощо. Саме

комплексний підхід у розвитку молочного скотарства принесе бажаний результат.

Отже, для задоволення потреб у молокопродуктах потрібно перш за все покращити економічні, соціальні та матеріально-технічні умови виробництва з елементами залучення інвестицій. Лише тоді, населення країни споживатиме у повному обсязі молочну продукцію, що здавна славиться своєю високою харчовою та біологічною цінністю.

Література

1. Бондаренко В.М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні [Текст] / В.М.Бондаренко // Пропозиція АПК. - 2008. - № 5. - С.61-64.
2. Золотих И.Б. Основные направления ускорения и повышения эффективности сбытовой деятельности предприятий молочной промышленности [Текст] / И.Б. Золотих // Вісник ХНАУ. – 2006. - № 8. - С. 128-133.
3. Канцевич С.І. Державний механізм регулювання ринку молока [Текст] / С.І. Канцевич // Економіка АПК. - 2008. - № 9. - С.133-139.
4. Михайлов Ю. Українське молоко: працювати, як за соціалізму, а жити, як за капіталізму [Текст] / Ю. Михайлов // Пропозиція. - 2008. - № 8. - С.44-47.
5. Тивончук Я.О. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів в Україні [Текст] / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. - 2008. - № 12. - С.131-136.
6. Сулима Н.В. Розвиток ринку молока та молочної продукції в Україні [Текст] / Н.В. Сулима // Економіка АПК. - 2008. - № 8. - С.140-144.
7. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
8. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.news.finance.ua

Summary

Dushka V.I., Dadak O.O., Dorosh M.M.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskij

STABILITY DAIRY PRODUCTION OF AGRICULTURE - BASIS FOOD SECURITY

Milk is the irreplaceable constituent of the balanced feed of man, and his production – one of basic industries of agriculture of Ukraine. Therefore providing of necessities of internal market in milk and dairy products, the increases of export potential of industry are included in the number of foreground jobs a government.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 65.012.34:631.11

Єгорова О. О., здобувач*©*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ.*

ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗПОДІЛЬНОЇ ЛОГІСТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено особливості організації розподільчої логістики сільськогосподарських підприємств. Визначено завдання розподільчої логістики, основні форми організації розподільчої логістики та логістичну модель процесу збуту готової продукції.

Ключові слова: розподіл, логістика, завдання, логістична модель, операційна система розподільчої логістики.

Постановка проблеми. Досвід провідних країн світу доводить високу ефективність логістики в отриманні стійких конкурентних переваг. Підприємства прагнуть максимально задовольнити потреби споживачів та забезпечити високий рівень обслуговування. Проте основним завданням сучасних підприємств залишається мінімізація витрат, пов'язаних із транспортуванням, складуванням та іншими витратними операціями в процесі розподілу готової продукції. Тому постає питання про організацію розподільчої логістики.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні та практичні аспекти організації логістики на підприємстві досліджувались Л. Балабановою, А. Гаджинським, О. Глогусь, А. Кальченком, Є. Крикавським, Ю. Пономарьовою та іншими вченими.

Разом із тим недостатньо уваги приділяється процесу збуту готової продукції сільськогосподарських підприємств, що й зумовлює необхідність більш детального дослідження зазначеного питання.

Мета статті. Метою даної статті є вивчення механізму організації розподільчої логістики сільськогосподарських підприємств, визначення основних форм організації розподільчої логістики та формування логістичної моделі збуту продукції.

Виклад основного матеріалу. Сучасний менеджмент приділяє значну увагу проблемам логістики, оскільки вона стала визначати стратегію розвитку підприємства в цілому, а не тільки мінімізувати його витрати. Ефективне впровадження логістики на підприємстві передбачає її організацію на окремих етапах діяльності, зокрема на етапі розподілу готової продукції.

Розподільча логістика є тією частиною логістики, яка інтегрована у сферу розподілу, тобто здійснюється у сфері обігу.

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Баланюк І.Ф.

© Єгорова О.О., 2011

Розподільча логістика – це управління транспортуванням, складуванням та іншими матеріальними і нематеріальними операціями, які здійснюються в процесі доведення готової продукції до споживача, згідно з інтересами і вимогами останнього, а також передачі, зберігання та обробки відповідної інформації [1, с. 107].

Склад завдань розподільчої логістики на мікро- та на макрорівні різний. На рівні підприємства (макрорівні) це [2, с. 11]:

- оптимізація формування портфеля замовлень;
- укладання договорів із замовниками на постачання продукції;
- забезпечення ритмічності та дотримання плановірності реалізації продукції;
- вивчення й задоволення потреб у логістичному сервісі;
- раціоналізація параметрів та умов зберігання запасів товарного характеру;
- формування і вдосконалення системи інформаційного забезпечення.

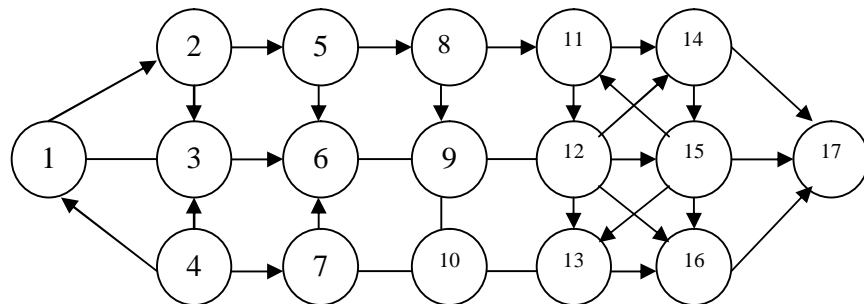
На макрорівні до завдань розподільчої логістики належать [3, с. 171-172]:

- вибір схеми розподілу матеріального потоку;
- визначення оптимальної кількості розподільчих центрів (складів) на території, яка обслуговується;
- визначення оптимального місця розташування розподільчого центру (складу) на території, яка обслуговується та ін.

Завдання розподільчої логістики зумовлюють певні форми її організації, тобто певним чином організований процес збуту готової продукції. Організація розподільчої логістики охоплює [4, с. 115]:

- організацію процесу збуту готової продукції з урахуванням принципів та методів логістики;
- організацію управління збутом як сукупність логістичних операцій, логістичних ланцюжків і логістичних систем;
- організацію взаємодії учасників збутової діяльності, тобто суб'єктів розподільчої логістики.

Логістичне моделювання процесу збуту готової продукції відбувається на базі системотехніки та цільової орієнтації на кінцеві результати збутової діяльності. З певним ступенем абстракції і спрощення логістичну модель процесу збуту (рис.1.) можна уявити як мережну модель.

Рис.1. Мережна логістична модель процесу збуту

* Джерело: [4, с. 115].

Умовні позначення:

- 1- вивчення купівельного попиту;
- 2- формування портфеля замовлень;
- 3- встановлення господарських зв'язків зі споживачем;
- 4- фінансування збутових досліджень;
- 5- асортиментне завантаження виробничих потужностей підприємства;
- 6- укладання договорів постачання (продажу);
- 7- встановлення цін на товари, послуги й роботи;
- 8- створення запасів готової продукції;
- 9- вибір каналів розподілу;
- 10- стимулювання збутовиків та перепродавців;
- 11- організація доставки продукції (послуг) споживачам;
- 12- контроль за виконанням договірних зобов'язань;
- 13- розрахунки з покупцями та посередниками;
- 14- надання послуг споживачам;
- 15- оцінка виконання планів збуту;
- 16- фінансування збутових операцій;
- 17- задоволення платоспроможного попиту споживачів і одержання

прибутку.

Подана модель розподільчої логістики є синтезом трьох її основних потоків [5, с. 33]:

- матеріального, що є ланцюгом подій
1-2-5-8-11-14-17,
- інформаційного, що є ланцюгом подій
1-3-6-9-12-15-17,
- фінансового (грошового), що є ланцюгом подій
1-4-7-10-13-16-17.

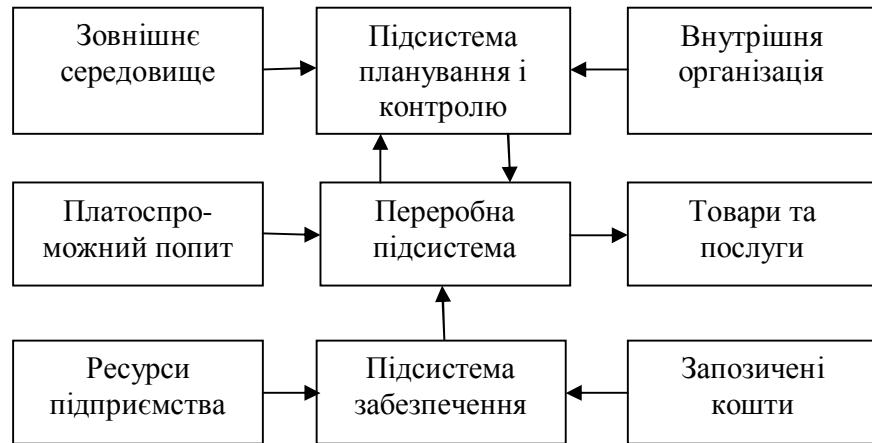
Дезінтеграція розглянутої моделі дає можливість побачити в якості її первинного елемента логічну операцію, що стосовно предмету нашого дослідження є сукупністю дій, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Операції розподільчої логістики розрізняються за декількома ознаками:

- повнота обслуговування клієнтів (повне чи комплексне обслуговування і неповне чи часткове обслуговування);
- форма організації (зовнішні і внутрішні);
- спосіб виконання (технічні, матеріальні, фінансові, інформаційні);
- результат (поставка товару, надання послуг).

Розподільча логістика як сукупність взаємопов'язаних логістичних операцій може бути описана в термінах операційних систем. Операційна система розподільчої логістики складається із трьох підсистем:

- переробної;
- забезпечення;
- планування і контролю.

Задоволення попиту споживачів є результатом взаємодії перелічених підсистем (рис.2).

Рис. 2. Операційна система розподільчої логістики

*Джерело: [4, с. 117].

Перероблююча підсистема безпосередньо виконує збутову функцію, перетворюючи сигнали ринку про платоспроможний попит споживачів (вхід системи) у необхідні ринку товари та послуги (вихід системи). Збутовий перетворювач (транслятор попиту) виконує операції з асортиментного завантаження виробництва, кількісного і якісного приймання готової продукції, організації її зберігання та підготовки до споживання, просування товарів на ринок каналами розподілу й товароруху, допродажного й післяпродажного обслуговування споживачів.

Підсистема забезпечення створює матеріально-речові та фінансово трудові умови для нормального функціонування переробної підсистеми. Вона охоплює виробниче забезпечення збуту на замовлення споживачів; матеріально-технічне забезпечення збутової діяльності, в т. ч. створення складів, транспортних, торгових та інших комунікацій; забезпечення виробництва та реалізації продукції; фінансування рекламних компаній; кадрове забезпечення збутових служб підприємств; навчання торговельного персоналу.

Підсистема планування та контролю може бути ще названа керуючою підсистемою в кібернетичній моделі розподільчої логістики. Вона забезпечує розробку планів, завдань, прогнозування та ін. для інших керованих підсистем; збір інформації про їх реагування на управлінський вплив (зворотній зв'язок) та коригування поведінки учасників збутової діяльності, відповідно до обраних завдань та мети [6, с. 139].

Для ефективної організації розподілу потрібно використовувати логістичну модель збуту продукції сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Використання логістики може підвищити ефективність збутової діяльності сільськогосподарських підприємств. Для цього підприємствам слід розробити власну логістичну модель збуту готової продукції, взявши за основу мережну логістичну модель. Сукупність взаємопов'язаних логістичних операцій, які є первинними елементами логістичної моделі, формує операційну систему розподільчої логістики. Результатом взаємодії усіх підсистем є задоволення попиту споживачів, що зумовлює збільшення обсягів збуту готової продукції сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Пономарьова Ю.В. Логістика / Ю.В. Пономарьова – К.: Центр навч. літ-ри, 2005. – 328 с.
2. Крикавський Є.В. Логістика і сучасні виклики економіки // Економіка України у XXI столітті: ретроспектива і перспектива: Доп. Асоціації вчених “Еліта економічної науки Львова” // За ред. проф. С.К. Реверчука. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. – с. 10 - 12.
3. Бауэрсокс Дональд Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок. / Бауэрсокс Дональд Дж., Клосс Дейвид Дж. – М.: Олимп-Бизнес, 2001. – 640 с.
4. Кальченко А.Г. Логістика / А.Г. Кальченко – К.: КНЕУ, 2004. – 284 с.
5. Костоглодов Д.Д. Распределительная логистика. / Д.Д. Костоглодов, Л.М. Харисова - М.: ЭБ, 1997. – 127 с.
6. Глогусь О.В. Логістика. / О.В. Глогусь – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 166 с.

Summary

Yegorova O.O., applicant

Pecarpathian National Vasyl Stefanyk University

ORGANIZATION OF DISTRIBUTION LOGISTICS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The features of organization of distribution logistics of agricultural enterprises were described. The tasks of the distribution logistics as well as the main forms of organization of distribution logistics and the logistic model of the finished production distribution were defined.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 631.158:658.310.853

Євчук Л.А., д.е.н., доцент©, Брилякова О.П., магістрант
Миколаївський державний аграрний університет

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВАЖІЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вагомим важелем інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств виступає мотивація персоналу. У статті розкрито причини невідомості механізму мотивації в сільському господарстві. Доведено, що в основі дієвого механізму мотивації має бути належний рівень заробітної плати та соціальна облаштованість сільських територій.

Ключові слова: витрати, заробітна плата, інноваційний розвиток, моральні та матеріальні чинники, мотивація.

Постановка проблеми. Потужним інструментом досягнення підприємством поставлених цілей виступає мотивація персоналу. Вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування ефективних підприємств переконує: серед переліку засад, що забезпечують йому успіх, чільне місце займає орієнтація підприємства на розвиток (причому інноваційний розвиток), а також мотивація персоналу.

Інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними організаційними і управлінськими рішеннями в інноваційній діяльності, що стосується як мікро-, так і макроекономічних процесів розвитку. Відбувається переоцінка людського фактору в економіці: зростає роль творчих кадрів – людей, що володіють знаннями і є носіями нововведень у сфері організаційної, науково-технічної та екологічної культури [14]. Вагому роль у формуванні таких кадрів й посиленні ефективності їх трудової діяльності грає мотивація.

Аналіз останніх досліджень. Питання інноваційного розвитку та мотивації персоналу різнобічно розкриті у працях зарубіжних вчених та українських економістів-аграрників. Проте кризовий стан галузі доводить необхідність продовження досліджень за даним напрямом.

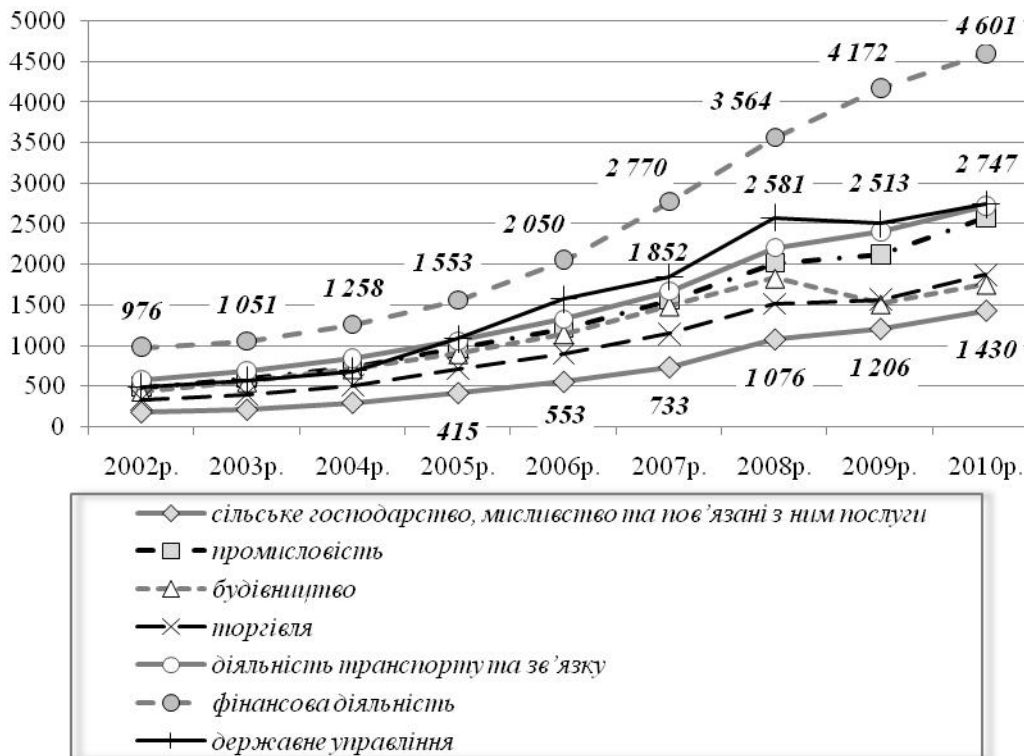
Мета статті. Діагностиці причин невідомості механізму мотивації в аграрній сфері та обґрунтуванню основних засад її формування присвячена дана стаття.

Виклад основного матеріалу. Мотивація – це механізм створення внутрішніх для працівника факторів, що спонукають його до виконання певних дій. Дискусія щодо більшого ступеня значимості моральної чи матеріальної мотивації вирішується, на наш погляд, концепцією ієрархії потреб А.Маслоу. На нижчих рівнях знаходяться первинні потреби, задоволення яких потребує матеріальної бази. Вищий рівень потреб задовольняється, переважно,

© Євчук Л.А., Брилякова О.П., 2011

моральними чинниками.

Дослідження середньомісячного рівня заробітної плати у сільському господарстві (рис.1), яка протягом тривалого періоду є найнижчою порівняно з іншими видами економічної діяльності, пояснює низьку ефективність функціонування галузі. Нездатність отримуваної заробітної плати навіть забезпечити наповнення споживчого кошика сім'ї працівника, говорить про невиконання першою функції відтворення робочої сили.

Рис. 1. Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності в розрахунку на одного штатного працівника, грн

Неспроможність заробітної плати задовольнити первинні потреби позбавляє її ознак мотиватора. В таких умовах мотивацією в галузі більше слугує безвихідь селян, майже відсутність альтернативного працевлаштування. На нашу думку, за існуючих передумов, забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств та інновації у мотивації персоналу розпочинаються зі запровадження простих, але дієвих методів спонукання. Світовий досвід переконує, що штучне збільшення заробітної плати виступає ефективним важелем підвищення продуктивності праці, зростання вигідності функціонування підприємства, забезпечення його розвитку. Проблемою багатьох роботодавців є те, що вони розглядають підвищення розміру заробітної плати не

як засіб мотивації персоналу, а як джерело збільшення своїх витрат і, в наслідку, зменшення прибутку. Працівники вважаються джерелом витрат, а не найбільш значимими активами підприємства, вартість яких необхідно підвищувати. Хоча, ще на початку XIX сторіччя англієць Роберт Оуен на прикладі власної фабрики довів, що зобов'язання піклуватись про найманих працівників цілком збігається з інтересами роботодавця [8, с. 19].

Прогресивні західні системи мотивації, як правило, передбачають збільшення витрат на мотивацію персоналу. При цьому збільшення витрат не означає, що підприємство не окупить прогресивну систему мотивації. За оцінками експертів, раціональна комплексна система мотивації може приносити підприємству значно більшу віддачу за фінансовими показниками і показниками лояльності персоналу, ніж система мотивації, яка не вимагає великих витрат [3, с. 52]. Зокрема, в Японії предметом особливої уваги є збільшення обсягу продажу. При цьому менеджери піклуються про активізацію людських ресурсів навіть більше, ніж про рух грошових коштів. Японське управління у першу чергу враховує людський фактор [5, с. 53].

Успішна діяльність підприємства забезпечується правильною системою мотивації. Зміст її правильності полягає в тому, що система мотивації повинна спонукати працівника до більш продуктивної праці й забезпечувати підприємству підвищення ефективності його функціонування. Зрівнялівка наносить серйозної шкоди, оскільки вона формує стереотипи і зменшує стимули для окремих людей підвищувати кваліфікацію і удосконалювати свою професійну майстерність. Людина, яка відчула на собі тиск зрівнялівки, не буде прагнути до підвищення кваліфікації, яка допоможе їй краще працювати [11, с. 233].

Матеріальні стимули мають бути максимально гнучкими і поєднувати в собі елементи різних видів оплати. Головне призначення матеріального стимулювання – втримати найбільш цінних, талановитих співробітників (даючи їм при цьому можливість застосовувати свій талант з найвищою ефективністю), та звільнитись від неефективних. Якщо головною метою нематеріального стимулювання є «розвиток», то матеріального – «стабільність», яка забезпечується, передусім, можливістю втримати кращих співробітників [2, с. 48-49]. Досвід доводить, що мотивувати працівника до вищих результатів роботи за допомогою нематеріальних факторів можливо лише тоді, коли він буде мати фінансову «зону комфорту» [4, с. 23], тобто повністю забезпечить рівень первинних потреб. У сільському господарстві фактори нематеріальної мотивації діють і до досягнення працівниками фінансової забезпеченості. Мультиплікативний вплив на свідомість працівників низького рівня доходів, специфіки менталітету сільських мешканців, корпоративної культури, інших факторів формують вищий ступінь цінності моральних мотиваційних чинників (вручення грамот, портрет на дошці пошани тощо) порівняно з мізерним розміром матеріального стимулювання.

З погляду психології, ефективність прямого стимулювання праці у будь-якій формі (винагорода, обіцянки, похвала тощо) викликає сумніви. Покладаючи

на нього особливі надії, управлінці приділяють увагу власне стимулам (кількісним і якісним їх особливостям), а те, що реакція на ці стимули з боку різних людей буває неоднозначною, враховується не повністю. Більш гуманним і психологічно виправданим є підхід, відповідно до якого стимулювання регулює поведінку не за рахунок впливу на самого працівника, а за рахунок змін умов його життєдіяльності [9, с. 314–315]. Вагомим мотиваційним чинником виступають умови, в яких людина працює, і в яких людина живе. Необлаштованість соціальною інфраструктурою сільських територій, умови життя в сільській місцевості, які корінним чином відрізняються від міських, не можуть бути «перекриті» матеріальною компенсацією у вигляді заробітної плати. У деякому вирашному становищі опиняються господарства, розташовані в приміських зонах, де доступність до соціальної інфраструктури є значно вищою. Це доводить необхідність формування соціальної сфери, як передумови економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. Сільські території характеризуються низьким рівнем доступу сільського населення до базових послуг (якісна освіта, охорона здоров'я, культура, фізична культура і спорт, інформація тощо). Нерівність у споживанні селянами цих послуг у порівнянні з іншими категоріями населення зумовлена як нижчими доходами сільських жителів порівняно з міськими, так і віддаленістю закладів, установ та організацій, що надають ці послуги [1, с. 61].

Проблема значимості формування та розвитку системи мотивації праці в сільськогосподарських підприємствах мало знайшла місце в свідомості керівників, тому є далекою від прагматичних ідей та методологічного інструментарію її розв'язання [10, с. 130]. Проаналізувавши мотиваційні чинники працевлаштування у сільськогосподарських підприємствах можна констатувати, що молоді люди за сучасного стану справ не готові пов'язати своє майбутнє із сільським господарством. Враховуючи, що основним джерелом кадрового потенціалу будь-якої галузі економіки виступає молодь, зокрема, випускники вищих навчальних закладів, вкрай необхідною є реалізація заходів з формування сприятливих умов проживання в сільській місцевості [7, с. 136].

Зростання заробітної плати, підвищення престижності аграрної праці та сільських поселень, вирішення корінних соціальних проблем на селі – ті чинники, позитивна реалізація яких вкрай необхідна. Це вимагає великих витрат і має тривалий термін окупності [6, с. 135], проте легшого й простішого шляху не існує. Ще Ф.Енгельс у своїй роботі «Принципи комунізму» вказував на необхідність поєднання переваг міського і сільського способу життя для уникнення їх односторонності й недоліків [13, с. 333].

Варто наголосити на необхідності врахування ще одного специфічного мотиваційного чинника галузі. Психологія сільських мешканців сильно відрізняється від психології міських жителів, що зумовлено різними умовами проживання. Сільська місцевість, сільський уклад характеризується великим ступенем консерватизму, низьким рівнем мобільності життя. У сільській місцевості не працюють стандартні моделі мотивації. Стимулювати грошима тут дуже важко. Ключовою мотивацією для сільського населення є те, що «має

сусід» [12, с. 42].

Висновки. Інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств необхідно розпочинати з розробки дієвого механізму мотивації, в основі якого має бути належний рівень заробітної плати та соціальна облаштованість сільських територій.

Література

1. Бородіна О. Сільський розвиток в Україні: проблеми становлення / О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 59–67.
2. Васильєва Н. Путь к совершенству / Наталья Васильева, Сергей Еремеев // Управление компанией. – 2003. – № 4. – С. 46–49.
3. Вознюк Е. Камни преткновения мотивации / Евгения Вознюк // Стратегии. – 2006. – № 11. – С. 50–55.
4. Дорошук Н. Почему люди сопротивляются изменениям / Николай Дорошук // Дистрибуция и логистика. – 2004. – № 2. – С. 22–23.
5. Как работают японские предприятия; [пер. с английского под ред. Я. Мондена и др.]. – М.: Экономика, 1989. – 262 с.
6. Кириленко І. Г. Напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва : матеріали Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників [«Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій»], (Київ, 9-10 лист. 2005 р.) / Академія економічних наук України, Ін-т аграр. екон-ки. – К. : Ін-т аграр. екон-ки, 2005. – С. 132–139.
7. Липчук В. В. Мотиваційні чинники працевлаштування молоді у сільськогосподарських підприємствах / В. В. Липчук, А. О. Линдюк // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 131–136.
8. Михайлов Ю. Вчитися управляти бізнесом разом з «Агро-Союзом» / Юрій Михайлов // Пропозиція. – 2008. – № 1. – С. 18–20.
9. Москвичев С. Г. Мотивация, деятельность и управление / С. Г. Москвичев. – Киев – Сан-Франциско, 2003. – 492 с.
10. Петренко Н. О. Формування ефективної системи мотивації праці в аграрних підприємствах / Н. О. Петренко // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 129–134.
11. Самуэльсон П. Экономика / Пол Э. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус; [пер. з англ. под ред. Н. В. Шульпиной]. – М.: Вильямс, 2001. – 688 с.
12. Хананова Н. Плата за рост / Наталия Хананова // Управление компанией. – 2003. – № 4. – С. 35–42.
13. Энгельс Ф. Принципы коммунизма / Ф. Энгельс // Маркс К. Сочинения. Т. 4 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 615 с.
14. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

Summary

Evchuk L., Brilyakova E.

Mykolayiv State Agrarian University

**MOTIVATION OF THE PERSONNAL AS THE LEVEL OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES**

The motivation of the personnel acts as the strong lever of innovative development of the agricultural enterprises. The reasons of inefficiency of the mechanism of motivation in agriculture are opened in article. It is proved that appropriate level of wages and social arrangement of rural territories should underlie the effective mechanism of motivation.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.

УДК 388.24.01

Слейко О.І., к.ф.-м.н., доцент©, **Кухар Р.Б.** к.ф.-м.н., професор
Степанюк О.І., к.ф.-м.н., доцент, **Долинський С.В.**, к.е.н., доцент
Рамський І.О., асистент

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджується взаємозв'язок між доходами бюджету ЄС, валовим національним доходом і розміром середньомісячної заробітної плати штатних працівників. Побудовано множинну лінійну кореляційну модель цих показників.

***Ключові слова:** бюджет Європейського Союзу, кореляційно-регресійна модель, програмне забезпечення.*

Постановка проблеми. Спільний бюджет ЄС - основний фонд централізованих ресурсів, що виражає економічні відносини інтеграційного об'єднання. Через спільний бюджет Європейський Союз централізовано розподіляє частину доходу на розвиток економіки в країнах-членах, соціальний захист населення, утримання органів влади, оборону об'єднання. Створення спільного фонду грошових засобів дає змогу ЄС регулювати ефективність, пропорційність, збалансованість розвитку виробничої та невиробничої сфери в окремих регіонах, впливати на темпи розвитку і структуру суспільного виробництва. Усі доходи спільного бюджету ЄС формуються за рахунок компенсаційних зборів і мита, що стягуються з імпорту в ЄС сільськогосподарських товарів в рамках дії спільної сільськогосподарської політики, а також мита, що стягується згідно з єдиним митним тарифом імпорту промислових товарів з третіх країн, відчислень в спільний бюджет від ПДВ, зібраного на території кожної країни-члена, надходжень від ВВП та інших джерел.

Мета досліджень полягає у побудові кореляційно-регресійної моделі формування доходної частини бюджету ЄС.

Виклад основного матеріалу. На рівень доходів бюджету впливають ряд чинників, основними з яких є такі макроекономічні показники, як:

- обсяг валового національного доходу;
- обсяг податкових надходжень у державний бюджет тощо [2].

Тому, вивчаючи бюджет ЄС, слід дослідити взаємозв'язок, який існує між доходами бюджету та чинниками, від яких вони залежать. Це так званий кореляційно-регресійний аналіз, в основі якого лежить побудова регресійної моделі [1].

© Слейко О.І., Кухар Р.Б., Степанюк О.І., Долинський С.В., Рамський І.О., 2011

Регресійна модель – це функція чи система функцій, які описують кореляційно-регресійний зв'язок між економічними показниками, один з яких є залежною змінною, а один чи декілька – факторними (незалежними або пояснюючими).

Оскільки доходи бюджету значною мірою залежать від обсягу валового внутрішнього продукту, тому доцільно було б дослідити взаємозв'язок між доходами бюджету ЄС, валовим національним доходом та розміром середньомісячної заробітної плати штатних працівників.

Для дослідження взаємозв'язків між змінними оберемо лінійну функцію виду

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + e,$$

де y – залежна змінна, a_1, a_2 – параметри функції, e – похибка, а x_1, x_2 – незалежні змінні. У даному випадку це обсяг валового національного доходу (млн. €) та розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників (€). Залежною змінною буде обсяг доходів бюджету (млн. €). Для вільного параметра регресії введемо змінну x_0 , значення якої будуть рівні 1 у всіх спостереженнях. Вихідні дані відображено у табл. 1.

Для виконання подальших обчислень регресійну модель доцільно записати у матричній формі: $Y=X \cdot A$,

Таблиця 1

Вихідні дані для обчислення параметрів кореляційно-регресійної моделі

рік	обсяг доходів бюджету, млн. €	обсяг ВВП, млрд. €	розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників, €
	y	x_1	x_2
2000	92 795,40	8709,1	1492
2001	96 359,60	9024,60	1545
2002	97 662,20	9351,80	1570
2003	97 544,30	9539,90	1572
2004	101 806,61	10510,60	1636
2005	106 300,00	10923,70	1709
2006	112 574,41	11479,60	1810
2007	115 497,22	12234,60	1860
2008	120 346,76	12903,80	1920

де: Y – вектор значень залежної змінної, тобто значення обсягу доходів бюджету у кожному із періодів;

X – матриця незалежних змінних x_0, x_1 та x_2 , розмір даної матриці повинен складати $n \times m$;

n – число спостережень, яке у даному випадку рівне 9, оскільки розглядаються дані за 9 років;

m – кількість незалежних змінних, у даному випадку рівне 3, оскільки крім змінних x_1 та x_2 потрібно ввести ще змінну x_0 , значення якої будуть дорівнювати 1, це змінна вільного члена регресії;

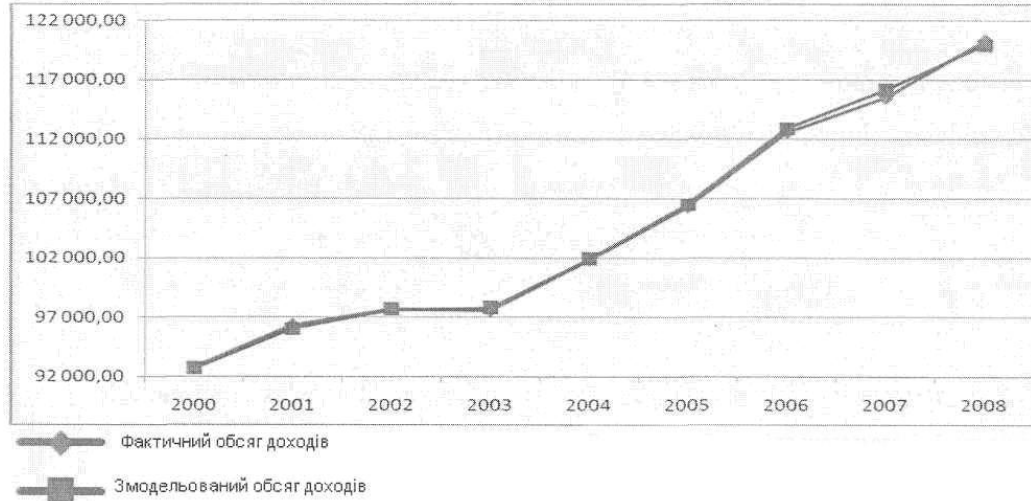
A – вектор параметрів моделі.

Оцінку параметрів регресійного рівняння знаходимо шляхом множення матриць $A = (X' \cdot X)^{-1} \cdot (X' \cdot Y)$.

Провівши обчислення, отримали такі параметри рівняння:

$a_0 = -2099.58$, $a_1 = 0.0572336$, $a_2 = 63.1865$. Рівняння регресії має такий вигляд: $y = -2099.58 + 0.0572336x_1 + 63.1865x_2$

На основі побудованої регресійної моделі визначимо розрахункові обсяги доходів бюджету ЄС. Для цього у рівняння регресії послідовно підставимо значення незалежних змінних V кожному з років.

Рис. 1. Реальні та змодельовані обсяги доходів

Як бачимо, побудована регресійна модель достатньо адекватно описує динаміку доходів бюджету. Незначне відхилення розрахункових даних від фактичних спостерігається лише в 2007 році.

Варто зазначити, що при вивченні різноманітних соціально-економічних процесів недостатньо лише визначити параметри рівняння, яке могло б з певною наближеністю описувати той чи інший процес. Важливо також визначити наскільки тісними є зв'язки між змінними такої моделі. Тіснота зв'язку загального впливу всіх незалежних змінних визначається коефіцієнтами детермінації і множинної кореляції.

Коефіцієнт детермінації визначається як відношення загальної дисперсії до поясненої (0.9821). Він характеризує, якою мірою варіація залежної змінної визначається варіацією незалежних змінних.

Згідно результатів обчислень коефіцієнт детермінації рівний 0,998404. У даному випадку це означає, що зміна обсягу доходів бюджету Європейського Союзу у 99,84% визначається зміною обсягу валового національного доходу та зміною середньомісячної заробітної плати штатних працівників. Коефіцієнт

множинної кореляції рівний 0,999250. Оскільки він є дуже близьким до 1, це означає, що залежність між обсягом доходів бюджету та обсягом валового національного доходу і розміром середньомісячної заробітної плати штатних працівників наближається до функціональної.

Для вивчення взаємозв'язків між залежною змінною та кожною незалежною змінною зокрема, доцільно визначити парні коефіцієнти кореляції Пірсона:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^n [(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})]}{(n-1)\sigma_x \cdot \sigma_y}$$

Коефіцієнт кореляції між обсягом доходів бюджету та обсягом валового національного доходу рівний 0,98057. Це означає, що зв'язок між обсягом доходів бюджету та обсягом валового національного доходу є прямим та суттєвим. Натомість, між незалежними змінними існує також суттєвий взаємозв'язок (коефіцієнт кореляції між x_1 та x_2 рівний 0,9811).

Отже можна говорити про те, що зміна обсягу валового національного доходу у 98,11% визначається зміною середньої заробітної плати.

Наступним етапом кореляційно-регресійного аналізу є визначення рівня значущості зв'язку між залежною та незалежними змінними. У даному випадку потрібно перевірити на скільки "правдиво" побудована модель описує залежність обсягу доходів бюджету Європейського Союзу від обсягу валового національного доходу та розміру заробітної плати.

Для цього висуваємо гіпотезу, що модель

$$y = -2099.58 + 0.0572336x_1 + 63.1865x_2$$

є значущою. Дану гіпотезу потрібно перевірити за допомогою F-критерію.

Визначений критерій порівнюємо із табличним значенням критерію, при ступенях свободи $k_2 = 6$ та $k_1 = 2$. Табличний критерій при заданих ступенях свободи рівний 19,32, а F-критерій розрахунковий рівний 61,28. Оскільки значення розрахункового критерію більше за значення табличного критерію, то гіпотеза про значущість регресійної моделі приймається. Отже, з ймовірністю 0,95 можна стверджувати, що побудована регресійна модель залежності обсягу доходів бюджету Європейського Союзу від обсягу валового національного доходу та розміру заробітної плати, є адекватною, тобто такою, що правдиво описує зв'язок між обсягом доходів бюджету та валовим внутрішнім продуктом і середньомісячним розміром заробітної плати.

Висновки. Авторами побудована кореляційно-регресійна модель формування доходної частини бюджету Європейського Союзу. Результати досліджень можна використати при обґрунтуванні можливості входження України до ЄС.

Література

1. Єлейко В.І. Моделювання зв'язків в економіці за допомогою регресійного аналізу. - К.: НМК ВО, 2000. - 119 с.

2. Euler M., Ansatzpunkte für eine Reform des Finanzierungssystems der Europäischen Union. - Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2005. - 23-95, 157-303 с.

Summary

Jelejko O., Kuchar R., Stepanuk O., Dolynskyy S., Ramsky I.
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

**CORRELATION AND REGRESSION MODEL OF FORMATION
OF PROFITABLE PART OF EU BUDGET**

It was researched the interconnection between EU budget profits, gross national income and the amount of average monthly salary of regular employees. A multiple linear correlation model of these indices was built.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 330.341.2

Жидяк О.Р., к.е.н., доцент©, **Полянчич Т.М.**, к.е.н., асистент
Львівська державна фінансова академія

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

У статті зроблено аналіз особливостей інноваційного розвитку в аграрній сфері.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, сільське господарство, інновація.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку агропромислового комплексу України, який характеризується складним фінансовим становищем сільськогосподарських товаровиробників, високим ступенем мінливості факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на динаміку розвитку економічної системи держави, виникає необхідність впровадження інновацій в реальний виробничий процес. Інноваціями прийнято вважати вкладення капіталу в нововведення, які приводять до кількісних або якісних поліпшень виробничої діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню проблеми інноваційного розвитку присвячені наукові праці П.Т. Саблука, П.І. Гайдуцького, І. І. Лукінова, О.О. Лапко, П.М. Музики та ін.

Мета дослідження є аналіз інноваційного розвитку в сільському господарстві та визначення напрямів щодо поліпшення інноваційних процесів в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою економічного зростання України є забезпечення інноваційного напрямку розвитку як на державному, так і на регіональному рівнях. Реалізація відповідних проектів дозволить активніше впроваджувати у виробництво сучасні енерго- та ресурсозберігаючі технології, збільшувати випуск нових конкурентоспроможних і наукоємних видів продукції, розширювати спектр послуг. Для забезпечення стратегічної та тактичної регіональної інвестиційної та інноваційної політики необхідно провести оцінку технологічного рівня існуючих виробництв, ввести обов'язкову технологічну експертизу інвестиційних проектів, тобто надавати державну підтримку лише тим проектам, які відповідають наявному технологічному рівню з урахуванням потенціалу його розширення, та реалізація яких сприятиме науково-технічному розвитку регіонів. Інноваційна діяльність є однією з основних умов виробництва конкурентоспроможної продукції і на сьогоднішній день виступає основним чинником ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств. Вона здійснюється з метою впровадження досягнень науково – технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу, яка включає:

© Жидяк О.Р., Полянчич Т.М., 2011

– випуск та розповсюдження принципово нових видів техніки та технологій, реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;

– розробку та впровадження нової ресурсозабезпечуючої технології, що призначена для поліпшення соціального та екологічного стану.

Ми погоджуємося з думкою П. Т. Саблука, який у своїх працях, присвячених інноваційному розвитку аграрного сектору, розкриває суть інноваційної моделі, яка насамперед повинна бути наповнена новими знаннями, технологією та інформацією. Економічна база розвитку інноваційної моделі має базуватися на вмілому керуванні капіталом та його мобільності, яка повинна формуватися за рахунок інноваційних факторів [1, с.3-8; 2, с. 11-18].

Сільське господарство є ваговою складовою національної економіки та надзвичайно складною галуззю національного виробництва і тому потребує створення умов для забезпечення сталого розвитку. Виробництво сільськогосподарської продукції відіграє важливу соціально-економічну роль, що набуває все більшої актуальності.

Унаслідок непослідовних дій у процесі реформування аграрного сектору, нехтування науково обґрунтованими основами господарювання сільськогосподарське виробництво втратило виробничий потенціал, знизився рівень рентабельності виробництва та платоспроможності сільськогосподарських підприємств на відтворення матеріально-технічної бази, яка на сьогодні морально застаріла і невідповідає сучасним вимогам.

Низька платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників привела до використання, в основному, морально і фізично застарілих тракторів, комбайнів, устаткування, поставлених із зарубіжних країн в рамках державної підтримки або придбаних господарствами за свій рахунок на виставках зарубіжної сільськогосподарської техніки, що проводяться. Тому держава зацікавлена в стимулюванні інвестицій у вітчизняне машинобудування (перш за все, у виробництво передової сільськогосподарської техніки і устаткування) в цілях створення конкурентоздатних засобів виробництва. Повинна здійснюватися державна підтримка безпосередньо аграрного товаровиробника в частині придбання техніки, устаткування, посівного фонду, пального і змащувальних матеріалів і ін.

Стратегічне запровадження структурно-інноваційних зрушень в аграрному секторі економіки передусім зумовлено вкрай низькою ефективністю ведення сільського господарства. Тому, на нашу думку, найближчим часом потрібно забезпечити радикальне прискорення науково-технічного прогресу в усіх галузях сільськогосподарського виробництва. Подальший структурно-інноваційний розвиток з урахуванням науково обґрунтованих балансів розвитку аграрного сектору слід вести на рівні регіонів, де й формувати ефективні виробничі структури, які б забезпечували інноваційну діяльність сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням вимог регіонального, національного і світового ринків.

В умовах боротьби за конкурентноспроможність одним з важливих чинників економічного зростання на сьогоднішній день стає інноваційний розвиток. Джерелом економічного зростання стають інноваційні процеси.

Інноваційні процеси, які відбуваються в сільському господарстві переважно класифікують таким чином:

– структурні – які несуть у собі оптимальне поєднання структурованих підрозділів для диверсифікації виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників;

– технологічні – які спонукають сільськогосподарське підприємство до процесу оновлення виробничого потенціалу, що має сприяти підвищенню ефективності праці, економії ресурсів, поліпшенню техніки безпеки;

– економічні – спрямовані на створення економічного базису господарств та його основних підрозділів на підґрунті економічно обґрунтованих норм і нормативів при формуванні економічної політики підприємства;

– соціальні – спрямовані на поліпшення гуманітарної сфери підприємств.

До класифікації інноваційних процесів слід додати екологічний фактор, який відіграє досить важливу роль в ефективності запровадження інноваційних процесів у сільське господарство. Згадані інноваційні процеси повинні базуватися на екологічному факторі виробництва та розвитку основних галузей сільського господарства.

Будь-яка інноваційна ідея, яка переростає в інвестиційний проект, потребує інвестиційних внесків. У свою чергу будь-які інвестиційні внески мають той чи інший ступінь ризику щодо їх економічної ефективності. А особливо інвестицій, що вкладаються в інноваційні проекти щодо ефективності розвитку сільського господарства та його основних галузей.

Сільськогосподарське виробництво досі залишається галуззю з найвищим ступенем інвестиційного ризику в державі. Інвестиційна стратегія України є визначальною в загальній стратегії розвитку зазначеного сектора економіки, а фінансовий стан галузі завдяки своїй надмірній збитковості і заборгованості не дозволяє розраховувати на суттєві інвестиції з боку виробника.

Розвиток інвестиційного процесу є одним із основних чинників виходу сільського господарства з критичного стану та забезпечення конкурентоздатності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Щоб вивести Україну в число найбільш розвинутих в аграрному відношенні країн світу, необхідно здійснити організаційну, економічну, технічну та технологічну модернізацію агропродовольчого комплексу, спрямовану на забезпечення його конкурентоспроможності, соціальної орієнтації, екологічності, рівноправної участі аграрної сфери в регулюючих діях суспільства і держави.

Для досягнення даної мети слід провести ряд реформ у наступних напрямках:

– переведення сільського господарства на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, шляхом створення системи мотивацій суб'єктів господарювання до впровадження наукоємних технологій, формування

агротехнологічних парків, підтримки міжнародного співробітництва в інноваційній сфері;

– техніко-технологічна модернізація матеріально-технічної бази агропромислового виробництва, спрямована на високотехнічне і технологічне переоснащення сільськогосподарського виробництва та агротехнічного сервісу.

– формування сприятливого фінансово-кредитного клімату за активної участі держави на ринку фінансів для забезпечення розширеного відтворення та інноваційного розвитку сільського господарства, як сектора економіки з уповільненим оборотом капіталу.

Висновки. Управління інноваційною діяльністю на рівні АПК – це багаторівнева система управління інноваційними процесами, прийняття управлінських рішень, які націлені на створення конкурентоспроможної продукції в галузях АПК, досягнення ефективних результатів інноваційної діяльності та реалізація інноваційних стратегій. Структурними ланками інноваційного управління є: стратегія, розробка та здійснення єдиної інноваційної політики, кадрового забезпечення інноваційних процесів, розробка програми інноваційної діяльності, забезпечення інноваційних проектів ресурсами (у тому числі фінансовими й інформаційними), відбір та впровадження інноваційних проектів, створення інноваційної інфраструктури, моніторинг. Управління інноваційними процесами в аграрній сфері повинно базуватися з урахуванням особливостей регіонів. Регіональна політика України повинна передбачати основні принципи економічного розвитку, які досягаються за рахунок використання технологічних нововведень, орієнтації на випуск інтелектуальної продукції та наявністю потужного інноваційного потенціалу, інакше кажучи, за рахунок інноваційного розвитку.

Література.

1. Саблук П. Т. Структурно-інноваційне зрушення в аграрному секторі економіки, як фактор його соціально-економічного зростання / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2004. – №6 – С. 3-8.

2. Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т. С. Орлова // Економіка АПК. – 2007. – №7 – С. 11-18.

3. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005.- 498 с.

Summary

Zhudjak O.R., Polyanchich T.M.

Lviv State Financial Academy

The analysis of innovative development's peculiarities in the agricultural sphere is made in the article.

Key words: *innovative activity, agriculture, innovation.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 631.15

Жук О.І., к.е.н., доцент©*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Проведено аналіз стану галузі рослинництва. Обґрунтовано й охарактеризовано економічну ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах у розрізі природно-кліматичних територій регіону.

Ключові слова: *структура, виробництво, рослинництво, продукція, сільськогосподарські підприємства, економічна ефективність.*

Постановка проблеми. У зв'язку проведенням аграрної реформи у сільському господарстві відбулися значні зміни. Відбулося перетворення сільськогосподарських підприємств у агроформування різних організаційно-правових структур. Така ситуація в сільському господарстві сприяла і змінам у структурі виробництва, зокрема у галузі рослинництва. Уже протягом кількох років аграрні ринки наповнюються продукцією як підприємств, так і господарств населення. Останні забезпечують ринки в основному картоплею, овочами, плодами і ягодами, як правило, через традиційну орієнтацію. Господарства населення при цьому є більш конкурентоспроможними ніж агроформування, тому підприємства скорочують виробництво таких видів продукції, виробництво й реалізація яких не приносять прибутків.

Розглядаючи розвиток галузі рослинництва, передусім, необхідно дослідити економічну ефективність виробництва продукції у даній галузі.

Аналіз останніх досліджень. Питання виробництва продукції рослинництва висвітлено у працях вітчизняних учених-економістів, зокрема: С.М. Чмиря, А.О. Погорілого, В.М. Гаврилюка, В.А. Рульєва та ін.

Однак беручи до уваги природно-кліматичні умови та різномірність території Івано-Франківщини, даний регіон потребує окремого підходу до вивчення питання ефективності виробництва продукції рослинництва.

Мета статті. Дана стаття має на меті здійснити аналіз стану галузі рослинництва, охарактеризувати економічну ефективність виробництва продукції рослинництва у розрізі рівнинної та передгірської територій Івано-Франківської області.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх років галузь рослинництва зазнала позитивних змін. Обсяги виробництва продукції рослинництва у 2009 р. у порівнянні з 2006 р. збільшилися на обох територіях

Івано-Франківської області (у низинній частині на 42,3 млн. грн., а в передгірській – на 26,2 млн. грн.).

У таблиці 1 наведено аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у розрізі рівнинної та передгірської територій у агроформуваннях. Порівняльний динамічний аналіз економічної ефективності розвитку рослинницької галузі та сільськогосподарської діяльності агроформувань у цілому, у розрізі агрокліматичних територій, показує, що показники обсягів виробництва валової продукції в розрахунку на певний вид ресурсів (1 га сільськогосподарських угідь, 1 працівника та 1 тис. грн фондів) указують, наскільки ефективно використовуються ці засоби, яку віддачу приносить земля, людський та матеріально-технічний потенціали підприємств [1].

Щодо продукції рослинництва всі показники у 2009 р. зросли в порівнянні з 2006 р., зокрема, обсяг виробництва валової продукції рослинництва в розрахунку на 1 га земельних угідь зріс в 1,4 раза в рівнинній частині та 1,01 раза в передгірській, у розрахунку на 1 працівника, зайнятого в цій галузі, збільшився у 4,1 та 1,9 раза відповідно по територіях. Що стосується виробництва валової продукції рослинництва в розрахунку на 1 тис. грн основних фондів та в низинній частині зменшився в 1,6 раза, а в передгірській – у 1,4 раза.

Такі зміни зумовлені двома визначальними чинниками: зміною обсягів виробництва продукції та зміною розмірів ресурсного потенціалу агроформувань.

Площі сільськогосподарських угідь у користуванні аграрних підприємств збільшилися у 2 рази на двох територіях: на рівнинній території з 31,7 тис. га до 66,4 тис. га та у передгірській з 22,0 тис. га до 42,0 тис. га; вартість наявних матеріально-технічних ресурсів на рівнинній території зросла у 2,3 раза, а в передгірській – у 3,1 раза; кількість працівників, зайнятих у рослинництві, зменшилася на 356 чол. (з 1435 чол. до 1079 чол.) і на 48 чол. (з 904 чол. до 856 чол.) відповідно по територіях області.

Тобто основними причинами підвищення результативності виробництва рослинницької продукції, у розрахунку на одиницю ресурсного потенціалу, є ріст обсягів валового виробництва та збільшення площ сільськогосподарських угідь, а також зменшення кількості працівників, зайнятих у рослинництві. З одного боку, таке явище можна вважати позитивним, оскільки наявні ознаки інтенсифікації, а з іншого боку, – це свідчить про незабезпечення навіть простого відтворення виробництва, що, безумовно, є негативним процесом. Як наслідок, продовження такої тенденції призведе до росту безробіття на селі, збільшення частки земель, не задіяних у виробничих процесах, і, в результаті, до зменшення економічної ефективності виробництва та його кількісних обсягів. Аналогічна ситуація спостерігається щодо показників отримання валової продукції сільського господарства загалом.

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах Івано-Франківської області

Показники	Рівнинна територія				Передгірська територія			
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Виробництво продукції рослинництва в розрахунку на: - 1 га с-ких угідь, грн	681,5	695,6	1027,8	962,9	702,85	731,2	799,1	716,9
- 1 працівника галузі рослинництва, тис. грн.	15,1	19,5	30,5	62,4	17,1	21,4	18,9	33,1
- 1000 грн основних фондів, грн.	93,5	74,7	60,2	57,5	52,8	48,6	40,4	38,4
Валовий прибуток рослинництва, тис. грн.	419,0	237,8	-542,7	8641,1	1612,3	3158,9	432,2	3467,6
Рівень рентабельності продукції рослинництва, %	2,0	6,8	-5,6	5,8	7,5	17,7	1,2	4,9
Виробництво сільськогосподарської продукції в розрахунку на: - 1 га с-ких угідь, грн.	3276,0	4183,5	3441,4	3463,0	5074,4	4339,4	3395,9	3133,0
- 1 працівника, тис. грн.	35,2	58,5	74,9	100,2	38,5	43,4	55,0	66,2
- 1000 грн основних фондів, грн.	449,66	398,7	276,7	268,9	381,0	298,3	199,8	186,4
Валовий прибуток агроформувань, тис. грн.	-5758,7	13776,9	10410,9	24484	-30235,5	31944,9	43268,3	61711,5
Рівень рентабельності, %	-9,1	-9,2	4,0	6,9	-5,0	16,3	18,3	22,8

*Розраховано за даними джерел: [2, 3, 4, 5, 6].

Аналіз показників обсягу валового прибутку від реалізації рослинницької продукції а також рівня рентабельності, показав, що вони вищі на рівнинній території.

Порівняння показників економічної ефективності виробництва продукції на підприємствах різних територій свідчить про те, що вищі результати функціонування в агроформуваннях рівнинної частини (до 2009 р. переважала передгірська територія).

Таке явище пов'язане з природно-кліматичними умовами, оскільки вони кращі на рівнинній території. Важливими причинами відмінностей є також різниця в техніко-технологічній оснащеності господарств, налагодженості традиційності вирощування певних культур на окремих підприємствах, раціональності управління тощо. А це, у свою чергу, дає змогу стверджувати про великі перспективи розвитку та росту результативності виробництва рослинницької продукції в низинній частині, за умови комплексного оптимального використання резервів організаційного та природного характеру.

Зважаючи на те, що результати процесу виробництва упродовж аналізованого періоду покращились, то основними факторами, що зумовлювали зниження прибутковості рослинницької продукції протягом 2006-2008 рр., є недосконалість цінової політики держави. Незабезпеченість чіткої сегментації на ринку сільськогосподарської продукції, відсутність постійних і надійних місць реалізації в поєднанні зі швидкими термінами псування агропродукції (без належних умов зберігання) змушують виробників реалізовувати свою продукцію за ціною покупця, яка, як правило, є неприйнятною для продавця.

Порівняльний аналіз економічної ефективності функціонування рослинницької галузі й аграрних підприємств, у цілому, показав, що, саме рослинництво забезпечує належні умови для продовження сільськогосподарської діяльності сучасними агроформуваннями. Так, величина прибутку (збитку) на рівнинній території становила 419,0 тис. грн і 8641,1 тис. грн відповідно у 2006 та 2009 рр., а продукції сільського господарства загалом (-5758,7 тис. грн) і 24484 тис. грн відповідно. У передгірській частині аналогічно – валовий прибуток у рослинництві в 2006 р. складав 1612,3 тис. грн, а в 2009 р. 3467,6 тис. грн, а аграрної продукції, у цілому, (-30235,5) та 461711,5 тис. грн відповідно. Подібну ситуацію відображають показники рівня рентабельності функціонування агроформувань.

Висновки. Упродовж останніх років (2006–2009 рр.) відбувається поступове збільшення виробництва валової продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах обох територій. Спостерігається вища результативність виробництва рослинницької продукції та темпи росту більші в господарствах рівнинної частини області, яка характеризується сприятливішими природно-кліматичними умовами для розвитку цієї галузі.

Важливою умовою підвищення ефективності рослинницької галузі є оптимізація структури виробництва в ньому.

Література.

1. Баланюк І.Ф. Галузева структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах: монографія / І. Ф. Баланюк, О. І. Жук. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – 184 с.
2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2006 р. (в розрізі господарств). – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2007. – 223 с.
3. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2007 р. (в розрізі господарств). – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2008. – 237 с.
4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2008 р. (в розрізі господарств). – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 245 с.
5. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2009 р. (в розрізі районів). – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 271 с.
6. Сільське господарство України 2009 р. Статистичний зб. – К.: Державний комітет статистики 2010. – 375 с.

Summary**Zhuk O.I. Candidate of Sciences (Economics)***Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk***ANALYSIS OF ECONOMIC EFFECTIVENESS OF THE PRODUCTION OF VEGETATION GOOD**

The analysis of the state of industry of plant-grower is conducted. Grounded and economic efficiency of production of goods of plant-grower is described in agricultural enterprises in the cut of prirodno-klimatichnikh territories of region.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:631.11

Каблак М.І., аспірант *©*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

МОНІТОРИНГ ЗОВНІШНІХ УМОВ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто роль зовнішніх факторів, що впливають на розвиток сільськогосподарських підприємств, визначено їх особливості. Вивчено погляди науковців стосовно даної проблематики.

Ключові слова: *моніторинг, фактори впливу, зовнішні чинники, сільськогосподарські підприємства.*

Постановка проблеми. Моніторинг як багаторівнева комплексна система характеризується певними цілями, завданнями та принципами, а в його основі завжди лежить чітко сформульована мета, яка визначається об'єктною областю. Так, проведення всебічного, ґрунтового моніторингу розвитку сільськогосподарських підприємств Івано-Франківської області потребує дослідження всіх можливих чинників впливу, які формують модель господарювання та визначають її результативність. Серед таких чинників виокремлюють зовнішні та внутрішні. Моніторинг цих напрямків дасть нам можливість отримати повну та достовірну інформацію про розвиток сільськогосподарських підприємств області.

Аналіз останніх досліджень. Широке коло питань, пов'язаних із дослідженням зовнішніх умов розвитку сільськогосподарських підприємств, знайшло своє відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як В.Г. Андрійчук, І.Ф. Баланюк, І.В. Горковенко, Л.І. Дідковська, С.М. Колотуха, М.А. Лендел, Ю.Ф. Мельник, Г.М. Підлесецький, П.Т. Саблук, М.Г. Саєнко, О.В. Тополь, Є.А. Фірсов, Д.І. Шеленко, В.В. Юрчишин та ін.

Проте, незважаючи на таку увагу до даної проблематики з боку науковців, деякі питання, пов'язані з моніторингом зовнішніх умов розвитку сільськогосподарських підприємств, залишаються недостатньо розглянутими.

Мета статті. Стаття має на меті висвітлення основних зовнішніх чинників впливу на діяльність сільськогосподарських підприємств, їх оцінку та визначення особливостей.

Виклад основного матеріалу. На розвиток сільськогосподарського виробництва в умовах ринку значно впливають зовнішні фактори, які здебільшого, визначають успіх підприємства. Там знаходяться ресурси, перебувають клієнти і формується певна економічна атмосфера бізнесу [1, с. 38]. До таких факторів належать: природно-кліматичні умови регіону, демографічна

---

* Науковий керівник – д.е.н., професор Баланюк І.Ф.

© Каблак М.І., 2011

ситуація, державна аграрна політика, досягнення науково-технічного прогресу, інвестиційний клімат, кредитна політика.

Звичайно, запропонований нами перелік зовнішніх чинників впливу не є вичерпним, проте ми пропонуємо зосередитися саме на них, з огляду на можливість їх кількісного виміру.

Природно-кліматичні умови Прикарпаття. Івано-Франківська область розташована на південному заході України і займає північно-східну частину Українських Карпат та частково – Опілля. Її територія складає 13,9 тис. км² і розташована в межах трьох ландшафтних територій – рівнинної (зона Західного лісостепу), передгірської (Прикарпаття) та гірської (Карпати) [2, с. 23; 3, с. 54-55]. У зв'язку з цим, в області спостерігається яскраво виражена вертикальна зональність клімату. Так, у Придністров'ї і Прикарпатті зима м'яка, літо тепле, весна дощова. Пересічна температура в січні -5,1 °С, в липні +18,8 °С. Кількість опадів – 500-800 мм на рік. У Карпатах зима довша й більш сувора, літо прохолодне, опадів – 800-1100 мм на рік [2, с. 24].

Івано-Франківщина характеризується значною різноманітністю ґрунтів: тут налічується 22 їх різновиди. Найвища якість ґрунтів Городенківського, Тлумацького та Рогатинського районів. Деяко гіршої якості ґрунти Прикарпаття (Тисменицький, Косівський та Рожнятівський райони). Найнижча якість ґрунтів у Карпатах (Верховинський район) [4, с. 132].

Вищенаведені дані свідчать про те, що Івано-Франківська область характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами та достатньою землезабезпеченістю для сільськогосподарської діяльності.

Демографічна ситуація. Демографічна ситуація на селі нерозривно пов'язана з розвитком сільськогосподарського виробництва. На нерозривності і взаємозв'язку даних понять наголошують дослідники й науковці. Вивченню демографічної ситуації та використанню трудового потенціалу сільських територій присвячені праці В.Г. Андрійчука, Г.В. Войтенка, І.Ф. Гнибіденка, В.С. Дієсперова, Г.О. Зелінської, М.А. Лендела, М.Й. Маліка, Ю.Ф. Мельника, М.Д. Романюка, П.Т. Саблука, О.Г. Шпикуляка, В.В. Юрчишина та інших.

В.В. Юрчишин послідовно відстоюючи у своїх працях інтереси села і селянства, називає соціальну, демографічну ситуацію на селі найбільшою українською трагедією. Селянство – основа сільського й державного розвитку, а його проблеми - першочергові для вирішення. На думку автора, демографічна та соціальна ситуація на селі являють собою нерозривну єдність із виробництвом [7, с. 30-36]. Ці погляди поділяє й В.Г. Андрійчук. Він зазначає, що люди, їх майстерність, освіта є найбільш важливим складовим елементом продуктивних сил, що визначально впливає на економічний розвиток підприємств та конкурентоспроможність продукції [8, с. 218]. Ю.Ф. Мельник та П.Т. Саблук визначають трудові ресурси села, як важливий чинник підвищення прибутковості та конкурентоспроможності агропромислового виробництва [9, с. 3]. О.В. Тополь досліджуючи питання старіння населення, зазначає, що депопуляція характеризується абсолютним скороченням робочої сили, того

трудового потенціалу, який суспільство може використовувати у виробництві та економічній активності [10, с. 181].

Дані, які характеризують демографічну ситуацію на селі, наведено у табл.1.

Таблиця 1

Кількісний склад населення Івано-Франківської області*

Показники	Роки					2009 р. до 2005 р., %
	2005	2006	2007	2008	2009	
Кількість постійного населення, тис. осіб	1390,9	1386,2	1382,6	1379,9	1378,4	99,1
у т.ч. в сільській місцевості, тис. осіб	806,6	801,2	797,2	792,9	789,9	97,9
Питома вага сільського населення, %	58,0	57,8	57,7	57,5	57,3	-
Кількість населення у працездатному віці, тис. осіб	817,1	821,0	824,4	827,0	829,5	101,5
Питома вага населення у працездатному віці, %	58,7	59,2	59,6	59,9	60,2	-
у т.ч. в сільській місцевості, тис. осіб	445,7	447,7	450,0	451,6	453,8	101,8
Питома вага сільського населення у працездатному віці, %	54,5	54,5	54,6	54,6	54,7	-

*Джерело: [5, с.28] та власні розрахунки автора.

Таким чином можна стверджувати, що населення області поступово скорочується. У 2009 р. порівняно з 2005 р., кількість постійного населення зменшилася на 12,5 тис. осіб (0,9 %). Такі ж тенденції характерні й для сільського населення, яке скорочується ще швидше. За вказаний період кількість сільських жителів області зменшилася на 16,7 тис. осіб (2,1 %). Така депопуляція особливо загрозна, оскільки більшу половину населення області складають саме сільські жителі (57,3–58,0 %). З огляду на загальне скорочення кількості населення, не можна однозначно позитивно оцінити збільшення кількості населення працездатного віку (1,5 %), оскільки воно може бути пов'язане також із скороченням тривалості життя та збільшенням смертності.

Наведені дані ще раз підтверджують, що демографічна ситуація в області, а особливо в сільській місцевості, дає підстави для занепокоєння й потребує особливої уваги з боку не тільки вчених, але і політиків та ін.

Державна аграрна політика. Стратегічне бачення проблем сільського господарства, села й селянства є основою ефективною аграрної політики для будь-якої країни, а зважаючи на сільськогосподарське спрямування України, ці питання видаються особливо актуальними. Неодноразово до цієї теми звертався

В.В. Юрчишин, який стверджує, що держава несе безпосередню, ні з ким іншим неподільну відповідальність за сучасне і стратегічне майбутнє села й селянства, а її аграрна політика повинна мати чітку селянську орієнтацію та базуватися на інтересах і потребах сільського розвитку [7, с. 35-36]. Проте, незважаючи на таку пильну увагу до даної проблематики з боку науковців, у суспільстві, як і в органах державної законодавчої та виконавчої влади, розуміння важливості пріоритетності розвитку агропромислового виробництва і сільських територій утверджується надто повільно [9, с. 5].

Показовим у даній ситуації є досвід країн Європейського Союзу, де розмір фінансової допомоги сільськогосподарським виробникам сягає 40 % вартості виробленої ними валової продукції [11, с. 27]. Як зазначає Є.А. Фірсов, державна фінансова підтримка розвиненими країнами власних сільськогосподарських підприємств має на меті стабілізацію та підвищення їхніх прибутків, компенсацію втрат, пов'язаних зі специфікою виробництва, а також створює необхідні передумови для його розширення. На думку, автора така допомога повинна розглядатися як сучасний спосіб відродження еквівалентного обміну між сільським господарством та іншими галузями економіки [11, с. 28].

Таким чином можна стверджувати, що ефективна державна аграрна політика нерозривно пов'язана з достатніми обсягами фінансової допомоги сільськогосподарським виробникам та селу в цілому.

Науково-технічний прогрес. З огляду на стрімкий розвиток науки й техніки, сучасні новітні технології дедалі більше впливають на всі сфери суспільного життя, в тому числі й на виробничі процеси. Л.І. Дідковська стверджує, що впровадження інноваційних розробок в аграрній сфері – це необхідність, обумовлена конкурентними умовами виробництва сільськогосподарської продукції, а задля її конкурентоспроможності слід, перш за все, подолати негативну тенденцію погіршення кількісних та якісних показників матеріально-технічних ресурсів і здійснити інноваційне техніко-технологічне оновлення національної агросфери [12]. Такої ж думки дотримується і Г.М. Підлісецький, який вважає, що ефективність та конкурентоспроможність аграрного виробництва визначає його матеріально-технічна база, найважливішою складовою якої є основні виробничі засоби та їх активна частина-машини та обладнання [13, с. 34]. Забезпеченість сільгоспвиробників основними видами техніки представлено в табл. 2.

Наведені в таблиці дані свідчать про поступове зменшення кількості основних видів сільськогосподарської техніки на підприємствах області. Так, у порівнянні з 2005 р. кількість тракторів зменшилася на 39,72 %, тракторів, на яких змонтовані машини на – 35 %, зернозбиральних комбайнів на –36,18 %, сівалок на – 37,21 %. Такі ж тенденції характерні і для всіх інших видів техніки, що використовується в аграрному виробництві. За умов стрімкого техніко-технологічного розвитку сільськогосподарських підприємств, така ситуація особливо загрозлива.

Таблиця 2

**Забезпеченість сільськогосподарських виробників
основними видами обладнання ***

Показники	Роки					2009 р. до 2005 р., %
	2005	2006	2007	2008	2009	
Трактори всіх марок (без тракторів, на яких змонтовані машини)	2525	2206	1910	1711	1522	60,28
Трактори, на яких змонтовані машини	260	246	218	191	169	65,00
Зернозбиральні комбайни	666	602	523	478	425	63,82
Сівалки	1005	909	773	707	631	62,79

* Джерело: [6, с.228] та власні розрахунки автора.

Така ситуація потребує негайного розв'язання, оскільки сучасні реалії України, її вступ до Світової Організації Торгівлі передбачають подальше зростання вимог до якості сільськогосподарської продукції, а отже, і до матеріально-технічної бази, що забезпечує процес виробництва.

Інвестиційний клімат. Розвиток сільського господарства, як і будь-якої іншої галузі економіки, залежить від обсягів вкладених у нього інвестицій. Активна інвестиційна діяльність підприємств аграрного сектора є запорукою їхнього стабільного розвитку та досягнення високих результатів.

Від обсягів інвестицій залежать матеріально-технічний стан підприємств, забезпеченість ресурсами, якісний склад трудових ресурсів, кількість продукції, а також рівень прибутковості [14, с. 86]. Дані щодо обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних із ними послуг наведено у табл. 3.

Вони свідчать про те, що впродовж досліджуваного періоду, спостерігається поступове збільшення інвестицій в економіку області (більше ніж удвічі), проте обсяг інвестицій саме в сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги суттєво не змінився. Впродовж п'яти років вони зросли тільки на 27,26 %. Про недостатню інвестиційну привабливість аграрного сектора свідчить також поступове зменшення його частки в загальнообласних інвестиційних надходженнях (2006 р. – 4,49 %, 2009 р. – 2,36 %).

Деяко іншою є ситуація з іноземним інвестуванням. Так, обсяги коштів, вкладених в сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги у відсотковому відношенні навіть перевищили загальнообласне інвестування. Це свідчить про важливість і перспективність розвитку аграрного виробництва області та його значний потенціал.

Кредитна політика. До актуальних проблем, пов'язаних із кредитуванням аграрного виробництва, зверталосся у своїх працях чимало науковців. Усі вони наголошують на їх важливості та безпосередньому впливі на ефективну діяльність аграрних підприємств. Проте, незважаючи на нагальну потребу, механізму довгострокового банківського кредитування сільгоспвиробників в Україні сьогодні практично не існує.

Таблиця 3

**Інвестиції в основний капітал сільськогосподарського виробництва
за видами економічної діяльності***

Показники	Одиниці виміру	Роки					2009 р. до 2005 р., %
		2005	2006	2007	2008	2009	
Усього	млн. грн.	1683,43	2619,95	4006,26	5949,61	3446,96	204,76
в т.ч. сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	млн. грн.	63,87	117,73	157,78	212,35	81,28	127,26
	%	3,79	4,49	3,94	3,57	2,36	-
Прямі іноземні інвестиції	млн. дол. США	136,67	183,46	385,14	480,78	615,89	більш ніж у 4,5 раза
в т.ч. сільське господарство мисливство та пов'язані з ними послуги	млн. дол. США	12,65	17,82	46,23	61,31	66,27	більш ніж у 5 разів
	%	9,26	9,71	12,00	12,75	10,76	-

* Джерело: [2, с.216; 6, с.216] та власні розрахунки автора.

Передусім це пов'язано з проблемами формування довгострокових кредитних ресурсів, низькою капіталізацією, високими розмірами відсоткових ставок і складними умовами та процедурами надання кредитів, які значно ускладнюють доступ великій кількості підприємств галузі на ринок позичкових капіталів [9, с. 181]. Окрім зазначених проблем, С.М. Колотуха звертає увагу також на те, що інвестування та кредитування сільськогосподарських товаровиробників сьогодні досить ризикова справа, а аграрний сектор – інвестиційно-непривабливий. Основними причинами такої ситуації він вважає сезонні особливості сільськогосподарського виробництва, його значну залежність від природно-кліматичних умов, проблеми, пов'язані з реалізацією продукції, фінансову нестабільність аграрних підприємств, відсутність у них ліквідного забезпечення кредитів, а також невідповідність кредитних потреб сільгоспвиробників і бажань та можливостей банківських установ та інвесторів [17, с. 90].

Таким чином, очевидно, що процедура кредитування аграрного виробництва потребує суттєвого вдосконалення, зокрема диференціації умов їхнього кредитування та відсоткових ставок, подальшого розвитку іпотеки. Банківське кредитування, яке сьогодні практично відсутнє, може стати одним із

основних інвестиційних джерел для сільського господарства, значно збільшити його фінансові можливості та сприяти зростанню ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому.

Література

1. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства / Саєнко М.Г. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 390 с.
2. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2009 рік. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області. 2010. – 530 с.
3. Шеленко Д.І. Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківського Прикарпаття після реформи / Шеленко Д.І. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 180 с.
4. Баланюк І.Ф. Реформування в аграрному секторі регіону / Баланюк І.Ф. – К.: ІАЕ, 1999. – 270 с.
5. Сільське господарство Івано-Франківщини: Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2009. – 255 с.
6. Сільське господарство Івано-Франківщини: Стат. зб. – Івано-Франківськ: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2010. – 332 с.
7. Юрчишин В.В. Рясніє Україна цвинтарями своєї історії / Юрчишин В.В. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 40 с.
8. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств / Андрійчук В.Г. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
9. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Мельник Ю.Ф., Саблук П.Т. // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 3–15.
10. Тополь О.В. Старіння населення як соціально-демографічна проблема / Тополь О.В. // Гілея. – К., 2007. – Вип. 9. – С. 176–185.
11. Фирсов Е.А. Об экономических основах аграрной политики / Фирсов Е.А. // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 24–38.
12. Дідковська Л.І. Модернізація матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66044.doc.htm.
13. Підлісецький Г.М. Матеріально-технічна база аграрного виробництва: стан та проблеми відтворення / Підлісецький Г.М., Товстопят В.Л., Бурилко А.В. // Агроінком. – 2008. – № 5–6. – С. 34–39.
14. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / Колотуха С.М., Борейко І.П. // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 89–96.

Summary

Kablak M.I.

Pecarpathian national University named after Stephanyk

**MONITORING OF EXTERNAL CONDITIONS OF AGRICULTURAL
ENTERPRISES**

The role of external factors that influenced on the development of agricultural enterprises is looked out. Their main features are determined. The scientists' views of these questions are studied.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 314.18:331.582:338.432

Кафлевська С. Г., к. е. н., доцент
Вінницький національний аграрний університет

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РИНКУ ПРАЦІ

Розглядаються науково-практичні проблеми ринку праці в Україні, аналізується стан зайнятості сільського населення та перспективи зменшення прихованого безробіття, розвитку ринку сільської праці.

Ключові слова: праця, ринок праці, зайнятість населення, безробіття, економічно активне населення.

Постановка проблеми. Одним із важливих факторів суспільного виробництва є ринок робочої сили. Саме на ньому формуються попит та пропозиція робочої сили, забезпечується поділ праці і визначення цін на різні види трудової діяльності. В той же час, ринок робочої сили має значно виражену специфіку функціонування по відношенню до інших видів ринку, і це, насамперед пов'язано із тим, що він має справу з дуже специфічним товаром - робочою силою, а значить із людьми і усіма їх проблемами. Проте слід мати на увазі, що на ньому продається не робоча сила, а здатність людини до праці. Саме на ринку праці здійснюється взаємодія покупця та продавця робочої сили, які досягають згоди на основі правових та економічних важелів й укладають відповідні угоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем зайнятості населення, їх використання і функціонування ринку праці займалися ряд науковців таких як О. А. Бугуцький, П. П. Борщевський, О. Гудзинський, О. Дякова, В. Дієсперов, І. Л. Левицькій, І. І. Лотоцький, М. Й. Малік, М. М. Матюха, П. Т. Саблук, І. М. Топіха, М. Шаповал, О. Г. Шпикуляк, В. В. Юрчишин, К. І. Якуба та інші. Проте ряд проблем залишаються невирішеними. Цілісний механізм забезпечення належної зайнятості сільського населення поки що не створений, комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми практично відсутній. Насамперед це стосується питань підвищення ефективності використання сільської праці, рівня зайнятості сільського населення, зменшення прихованого безробіття, розвитку ринку сільської праці.

Метою даної наукової публікації є дослідження проблем функціонування ринку праці та визначення напрямів забезпечення належної зайнятості населення, зменшення безробіття сільського населення та розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Визначено, що функціонування ринку робочої сили базується на принципах, які у своїй основі є характерними і для інших ринків. Серед них можна виділити наступні основні принципи підвищення ефективності функціонування цього ринку; існування необхідної пропозиції робочої сили відповідної кваліфікації; наявність достатнього рівня попиту на робочу силу; оптимальний стан ринку трудових ресурсів; відповідний рівень заробітної плати.

На думку Г. І. Купалової, І. В. Луканьова, С. Д. Лучик, І. Х. Степаненко, О. О. Юшкевич, основна мета становлення ринку праці полягає у формуванні ефективної зайнятості, швидкому розвитку агропромислового комплексу, підвищенні добробуту сільського населення, відродженні українського села.

Недоліки функціонування цього ринку здатні викликати дуже серйозні соціально – економічні наслідки: падіння попиту населення на товари, ріст безробіття, збільшення витрат з бюджету із соціальних гарантій і розширення джерел для інфляції.

Ринок робочої сили є збірною категорією, що втілює у собі безліч взаємовідносин з приводу формування попиту на робочу силу і з пропозицій, що реалізуються через діючу систему відтворення, розподілу і працевлаштування працівників. Ці взаємовідносини мають яскраво виражений територіальний характер і виявляють себе в основному в рамках конкретного міста, району, області, регіону, тобто саме там, де відбувається процес відтворення населення, трудових ресурсів.

В свій час, економічне зростання створює передумови для збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці. Однак об'єктивні нерівномірності виходу з кризи окремих галузей і підприємств, істотні відмінності у співвідношенні інтенсивних та екстенсивних чинників обумовлюють неминучі диспропорції національного ринку праці, різнонаправленість розвитку окремих його сегментів. У поєднанні з прорахунками політики ринку праці це спричинило низку проблем.

З початку 2000-х років, після затяжної кризи, в Україні почалося поживлення економічної активності, яке проявилось у певному збільшенні обсягів виробництва і, як результат, - у поступовому підвищенні рівня заробітної плати. Проте, як відмічає М. Махсма, вона залишається ще на досить низькому рівні, незважаючи на тенденцію постійного зростання її як номінального, так і реального рівнів [2]. Україна відстає сьогодні за рівнем середньомісячної заробітної плати щонайменше у 2 рази від Росії та Румунії, у 4 рази – від Польщі та Угорщини, у 7 разів – порівняно із Словенією [3].

Сільське господарство дуже специфічна галузь народного господарства, тому функціонування ринку трудових ресурсів у цій галузі має свої особливості. Через свою специфіку – сезонність виробництва, багатогалузевість, вплив природних факторів, сезонність праці, розосередженість виробництва на території, вплив транспортних умов, значну питому вагу ручної праці, сільське господарство залежить від ринку трудових ресурсів, але при цьому й саме впливає на його стан.

Сучасний рівень економічної активності населення України, попри значно нижчий, ніж у більшості країн світу пенсійний вік, є досить високим за міжнародними стандартами. Це пояснюється головним чином активністю жінок 20-49 років. Найвищі рівні економічної активності населення характерні для Волинської, Вінницької областей та м. Києва, найнижчі - для Тернопільської, Чернівецької та Івано-Франківської областей.

Економічна криза, яка розпочалася наприкінці 2008 року, призвела до

загострення ситуації на ринку праці у 2009 році. Зниження рівнів зайнятості населення з 67,3 % до 64,7 % в 2009 році порівняно з 2008 роком, спостерігалось у всіх регіонах країни. Найбільше зменшення зазначеного показника зафіксовано у Сумській (на 3,9 в.п.), Донецькій (на 3,4 в.п.), Закарпатській (на 3,0 в.п.) областях.

Найвищий рівень зайнятості у 2009 р. був у м. Києві (63,1%) та м. Севастополі (61,1%), а найнижчий – у Івано-Франківській (51,9%) та Тернопільській (52,9%) областях.

Таблиця 1

Зайнятість населення в системі ринку праці

Показники	Роки		2009 р. до 2008 р., у %
	2008	2009	
Економічно активне населення, тис. чол.			
у віці 15-70 років	22397,4	22150,3	98,9
працездатного віку	20675,7	20321,6	98,3
Рівень економічної активності населення у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	63,3	63,3	x
працездатного віку	72,3	71,6	x
Зайняте населення, тис. осіб			
у віці 15-70 років	20972,3	20191,5	96,3
працездатного віку	19251,7	18365,0	95,4
Рівень зайнятості населення у % до населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	59,3	57,7	x
працездатного віку	67,3	64,7	x
Кількість населення віком 15-70 років, зайнятого у неформальному секторі економіки, тис. осіб	4563,8	4469,9	97,9
у % до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи	21,8	22,1	x

Чисельність економічно активного населення працездатного віку в 2009 році зменшилась на 354,1 тис. осіб (1,7 %) і становить 20321,7 тис. осіб. Крім того, високий і постійно зростаючий ступінь старіння робочої сили (у середньому по Україні кожна п'ята економічно активна особа - старша 50 років, а кожна чотирнадцята - старша працездатного віку) створює певні перешкоди для нормалізації процесів відтворення робочої сили, для запровадження новітніх технологій і відповідної перекваліфікації працівників.

Особливо гострою є проблема старіння робочої сили у сільській місцевості, передусім у Чернігівській, Кіровоградській, Полтавській областях. Це може стати непереборним бар'єром розвитку нових відносин в аграрному секторі цих регіонів.

Йдеться передусім про нестачу робочих місць та високу частку робочих місць з небезпечними умовами праці та низькими вимогами до якості робочої сили, що є результатом не лише низьких інвестицій, а насамперед нераціональної

їхньої спрямованості, відсутності чіткої програми інвестиційної діяльності.

Однією з найбільш серйозних проблем на ринку праці є скорочення обсягів зайнятості та зростання безробіття населення. За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років у 2009 р., порівняно з 2008 р., зменшилась на 1,1% і становила 22,2 млн. осіб, з яких 20,2 млн. осіб або 91,2% були зайняті економічною діяльністю, а решта 2,0 млн. осіб – відповідно до методології Міжнародної організації праці (МОП) класифікувалися як безробітні.

Кількість економічно активного населення працездатного віку за цей період зменшилась на 1,7 % та становила відповідно 20,3 млн. осіб або 91,7% від зазначеної категорії населення віком 15–70 років (табл. 2).

Найвищий рівень економічної активності був характерним для осіб віком 30 - 49 років, найнижчий – для молоді віком 15–24 років та осіб віком 60 – 70 років.

Втім рівень економічної активності населення віком 15–70 років у цілому по Україні не змінився та становив 63,3%, що зумовлено скороченням чисельності населення зазначеного віку.

Таблиця 2

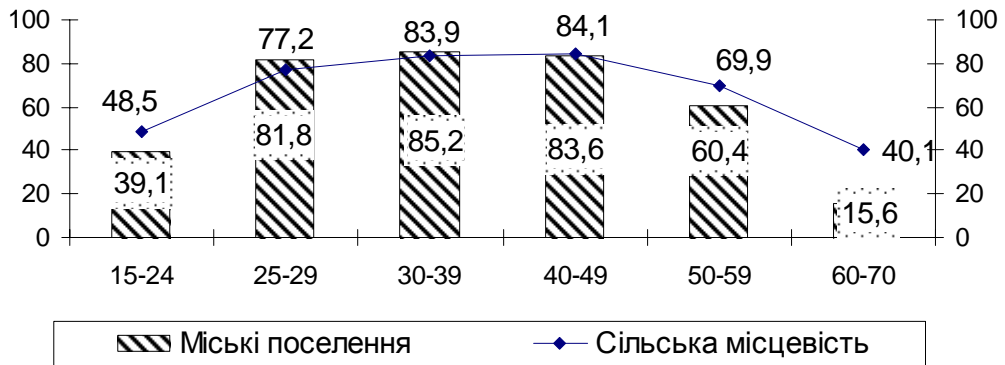
**Рівень економічної активності населення за статтю,
місцем проживання та віковими групами
(% до загальної кількості населення відповідної вікової групи)**

	Усього	У тому числі за віковими групами, років						Працездатного віку
		15–24	25–29	30–39	40–49	50–59	60–70	
2008р.								
Все населення	63,3	43,0	82,2	86,1	85,0	63,5	21,8	72,3
жінки	57,5	37,7	72,7	81,2	83,9	55,4	19,5	68,7
чоловіки	69,8	48,1	91,4	91,1	86,2	73,7	25,3	75,8
міські поселення	62,4	40,9	83,8	86,9	85,7	61,6	13,7	72,3
сільська місцевість	65,6	48,0	77,8	84,2	83,3	68,4	37,3	72,5
2009р.								
Все населення	63,3	41,9	80,6	84,8	83,7	63,2	23,8	71,6
жінки	58,1	36,5	72,3	79,9	83,2	56,5	21,8	68,4
чоловіки	69,2	47,1	88,6	89,9	84,4	71,5	27,0	74,7
міські поселення	61,8	39,1	81,8	85,2	83,6	60,4	15,6	71,0
сільська місцевість	67,1	48,5	77,2	83,9	84,1	69,9	40,1	73,1

Серед населення працездатного віку цей показник знизився з 72,3% до 71,6% через скорочення рівня економічної активності жителів міських поселень. Водночас серед населення сільської місцевості спостерігалось зростання цього

показника, про що свідчать дані рис.1.

Якість пропозиції робочої сили часто не відповідає сучасним вимогам щодо її професійно-освітньої підготовки, трудової та виконавчої дисципліни, мобільності та економічної активності в цілому. Наслідком незбалансованості пропозиції робочої сили із попитом на неї є високий рівень безробіття, зокрема прихованого та часткового, та велика частка безробітних, які не мають роботи понад 1 рік .

Рис. 1. Рівень економічної активності населення віком 15–70 років у 2009 р. (у % до населення відповідної демографічної групи)

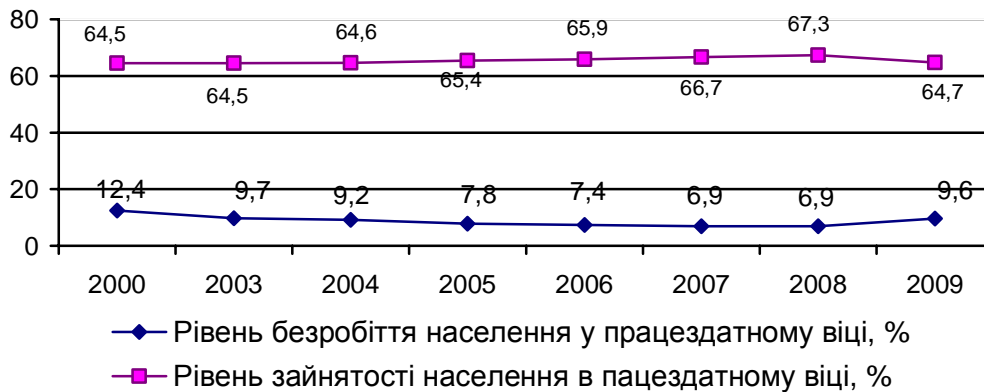
В 2009 році порівняно з 2008 роком ринок праці характеризувався зменшенням рівня економічної активності з 72,3% до 71,6%; зростанням рівня безробіття (за методологією МОП) з 6,9% до 9,6%; зареєстрованого безробіття з 2,9% до 3,4%; зростанням серед безробітних (за методологією МОП) частки вивільнених працівників з економічних причин з 28,1% до 45,5% (табл. 3, рис.2).

Таблиця 3

Рівень безробіття в Україні

Показники	Роки		2009 р. до 2008 р., у %
	2008	2009	
Безробітне населення (за методологією МОП), тис. чол.	1849,1	3915,4	211,7
у віці 15-70 років	1425,1	1958,8	137,5
працездатного віку	1424,0	1956,6	137,4
зареєстроване у державній службі зайнятості, працездатного віку	596,0	693,1	116,3
Рівень безробіття населення у % до економічно активного населення відповідної вікової групи			
у віці 15-70 років	6,4	8,8	x
працездатного віку	6,9	9,6	x
Рівень зареєстрованого безробіття населення працездатного віку			
у % до економічно активного населення працездатного віку	2,9	3,4	x
у % до населення працездатного віку	2,1	2,5	x

Порівняння рівня безробіття з аналогічним показником країн Євросоюзу свідчить про те, що середній у групі з 25 країн ЄС рівень безробіття був нижчим за цей показник в Україні і становив відповідно 8,8 та 7,9% [34, с. 190].

Рис. 2. Рівень зайнятості та безробіття населення в працездатному віці

Найвищий рівень зареєстрованого безробіття станом на 1 січня 2010 року, спостерігається в Черкаській (3,4 %), Житомирській (3,0 %) та Кіровоградській областях (3,0 %). Найнижчий рівень безробіття у містах Києві та Севастополі відповідно – 0,4 та 0,7 %, Одеській (1,2 %), Луганській (1,3 %) областях та республіці Крим – 1,4 %.

Відповідно до офіційних даних, 14,0 % безробітних в Україні не мають роботи більше 1 року. Такий високий рівень, характерний для більшості країн з перехідною економікою, є наслідком недостатньо динамічного розвитку економіки, невисокої мобільності робочої сили та загальної негнучкості ринку праці. Цілком імовірно, що дається взнаки також поширення незареєстрованої зайнятості.

Основними причинами втрати роботи залишаються звільнення за власним бажанням, з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників підприємств, установ, організацій), неможливість знайти роботу після закінчення навчального закладу.

Висновки. Зменшення сільського безробіття можна досягнути за рахунок подальшого розвитку підприємництва та інвестування малого бізнесу, відновлення обсягів виробництва продукції тваринництва, забезпечення діяльності переробних підприємств, перенесення в сільську місцевість промислових виробництв, розширення мережі дорадчих служб і філій районних центрів зайнятості, полегшення доступу сільських жителів до кредитних ресурсів, поширення зеленого туризму та комплексного розвитку соціальної інфраструктури.

Ринок праці в аграрній сфері потребує підвищеної уваги в державній стратегії економічного розвитку. Для цього доцільним є коригування і

вдосконалення нормативно-правової бази з питань праці та зайнятості в сільській місцевості; проведення заходів з легалізації прихованого безробіття та тіньової зайнятості через перевірку статусу працездатних громадян.

Пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці є вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення; запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих, реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва.

Література

1. Соціально – трудовий потенціал аграрної економіки /За ред. О. А. Богущького. – К.: ТОВ «Комплекс Віта», 1996. – 229 с.
2. Махсма М. Причини та наслідки низької ціни найманої сільської праці / М. Махсма // Питання розвитку АПК. - №5. – 2008. – С. 40 – 50
3. Нечипорук А.А. Формування системи норм і нормативів праці у рослинництві: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец.08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК»/ А. А. Нечипорук.– Житомир, 2009. – 20 с.
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Summary

Kaflevska S. G.

Vinnitsa National Agrarian University

EMPLOYMENT IN THE CONTEXT OF LABOUR MARKET

Scientific and practical problems of labour market in Ukraine are considered, the state of rural population employment, perspectives of decrease of concealed unemployment and rural labour market development is analyzed.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК. 631.15.336.56

Кіц М.В., аспірант*©*Львівський національний аграрний університет***ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ**

У статті розглянуто проблематику ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств регіону.

Ключові слова: державна підтримка, аграрна політика, ефективність виробництва, дотації, пільгове кредитування.

Постановка проблеми. Сільське господарство Львівщини займає достойне місце в рейтингу регіонів України. Всіма категоріями господарств області на 2,8% сільськогосподарських угідь виробляється 4,2% загальнодержавного обсягу валового виробництва сільськогосподарської продукції. При питомій вазі посівних площ 2% до України в цілому, в області виробляється 1,6% зерна, 3,9% - цукрових буряків, 6,7% - картоплі, 5,0% - овочів, 5,6% - м'яса, 5,8% - молока. Утримується 5,3% поголів'я великої рогатої худоби, в тому числі 6,0% поголів'я корів.

Через економічну кризу в сільському господарстві, значна частина сільськогосподарських підприємств закінчує 2010 рік із збитками, а переважна більшість галузей сільськогосподарського виробництва залишається низькорентабельними.

Саме в таких умовах особливо важливою є державна підтримка сільськогосподарських підприємств. Однак на сьогодні поки що немає системного підходу в організації державної підтримки сільськогосподарського виробництва, що характеризується її епізодичністю.

Практично відсутня державна підтримка розвитку соціальної сфери села. Відсутня підтримка збиткових виробництв, не впроваджується страхування посівів сільськогосподарських культур.

Підвищення економічної ефективності виробництва через механізм державної підтримки є надзвичайно актуальною проблемою. Формування результативної політики держави щодо села дасть змогу до подальшого зрівноваженого розвитку сільських територій.

Мета дослідження. Вивчити та обґрунтувати систему заходів з державної підтримки сільськогосподарських підприємств Львівської області, розробити практичні рекомендації щодо її вдосконалення для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки регіону в умовах глобальної фінансово-економічної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державної підтримки сільськогосподарських підприємств вітчизняні вчені-економісти

---

*Науковий керівник – к.е.н., професор Онисько С.В.

© Кіц М.В., 2011

приділяють значну увагу. Їхні напрацювання відображено в наукових працях таких авторів, як М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, В. Месель-Веселяка, М. Маліка, І.Р. Михасюка, С.М. Онисько, Г. Черевка, П.Т. Саблука та інших.

У роботах цих авторів обґрунтовано об'єктивну необхідність державної підтримки сільського господарства, визначено її цілі, завдання і функції з урахуванням зарубіжного досвіду та національних особливостей. Однак, недостатньо досліджень щодо висвітлення питань законодавчого забезпечення державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

Система заходів державної підтримки потребує всебічного дослідження на кожний конкретний момент, виходячи із національних інтересів держави.

Виклад основного матеріалу. Економіка сільськогосподарських підприємств Львівської області перебуває у складному стані. Про це свідчать дані уповільнення темпів валового виробництва сільськогосподарської продукції, зростання виробничих витрат на одиницю продукції, низький рівень ефективності виробництва.

Дослідження показують, що для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва доцільно розробити заходи з запровадження механізму зниження витрат. В основі цього механізму повинно бути покладено впровадження ресурсозберігаючих технологій, посилення контролю за витратами на всіх технологічних процесах як у рослинництві, так і тваринництві. Зниження виробничих витрат на сучасному етапі слід розглядати як один із важливих факторів підвищення прибутковості та ефективності роботи сільськогосподарських підприємств.

За останніх п'ять років виробничі витрати на 1 гектар сільськогосподарських угідь зросли у 4,6 раза, а виробництво валової сільськогосподарської продукції на 100 гривень виробничих витрат зменшилось на 41,1% (табл. 1).

Оцінюючи ефективність роботи кожного сільськогосподарського підприємства, слід особливу увагу звернути на масу прибутку, рентабельність, а також зниження собівартості, яка за останні роки має тенденцію до зростання. Зокрема впродовж 2005-2010 років собівартість виробництва одного центнера зернових зросла у 2,4 раза, цукрових буряків – на 34,2%, картоплі та овочів відповідно у 1,6 та 1,9 раза, молока – у 2,4 раза, приросту великої рогатої худоби – у 1,9 раза. В цих умовах для створення ефективного механізму першочергову роль слід відвести зацікавленості кожного працівника у кінцевих результатах роботи, який в першу чергу визначається розміром заробітної плати. Слід відмітити, що середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, зайнятого у сільськогосподарському виробництві, має тенденцію до щорічного зростання. Так, за досліджу вальний період вона зросла в 17,6 раза, але ще і надалі значно відстає від середнього показника в галузях економіки області. Якщо у 2001 році середньомісячна заробітна плата в галузях економіки області становила 272,0 грн., то у сільському господарстві 86,0 грн., або у 3,2 раза менше. Внаслідок диспаритету в оплаті праці працівникам сільського господарства за 2001 – 2010 роки недоплачено 981,9 млн. грн.

Таблиця 1

**Окупність виробничих витрат у сільськогосподарських підприємствах
Львівської області**

	Роки				
	2005	2007	2008	2009	2010
Виробничі витрати в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	1241	2233	3585	4997	5728
Виробництво валової продукції сільського господарства на 100 грн. виробничих витрат, грн.	132	177	108	85	78
в тому числі:					
- у рослинництві	116	96	86	67	55
- у тваринництві	155	169	139	111	136
Одержано прибутку на 100грн.виробничих витрат, грн.	7,56	27,30	22,94	19,17	24,15
Рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції, в %	6,8	34,0	24,0	22,4	25,6

В таких умовах питання державної підтримки сільськогосподарських підприємств набуває особливого значення.

Таблиця 2

**Розрахунок недоплат заробітної плати працівникам сільського господарства
Львівської області до існуючого рівня економіки області**

Рік	Середньомісячна заробітна плата працівників зайнятих, грн.:		Коефіцієнт співвідношення	Фонд заробітної плати, млн. грн.		Недоплата, млн. грн.
	у галузях економіки області	працівників сільського господарства		фактично	розрахунковий	
2001	272	86	3,2	66,3	212,2	145,9
2002	339	109	3,1	58,7	182,0	123,3
2003	419	144	2,9	59,6	172,8	113,2
2004	523	229	2,3	70,7	162,6	91,9
2005	713	339	2,1	89,7	188,4	98,7
2006	923	458	2,0	102,2	204,4	102,2
2007	1183	631	1,9	115,3	219,1	103,8
2008	1570	1066	1,5	174,8	262,2	87,4
2009	1667	1230	1,4	176,2	246,7	70,5
2010	1941	1517	1,3	149,9	194,9	45,0
Разом	x	x	x	1063,4	2045,3	981,9

За 2005-2010 рр. виробництво валової продукції в сільськогосподарських підприємствах має чітко визначену тенденцію до зростання. Хоча в останні роки темпи зростання сповільнились. В цілому за досліджуваний період обсяги валового виробництва продукції зросли в 2,6 раза (табл.3).

Таблиця 3

Темпи зростання обсягів продукції сільського господарства та бюджетних асигнувань сільськогосподарських підприємств Львівської області

	Роки					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валове виробництво продукції (за порівняльними цінами 2005р.) сільськогосподарськими підприємствами, млн.грн.	422,1	550,9	677,0	933,7	1048,7	1098,5
в % до попереднього року	114,0	130,5	122,9	137,9	112,3	104,7
в % до 2005 року	100,0	130,5	158,0	221,2	248,4	260,2
Обсяг коштів державного бюджету, млн.грн.	47,6	61,4	110,0	162,1	40,8	27,7
в % до попереднього року	-	129,0	179,2	147,4	25,2	60,9
в % до 2005 року	100,0	129,0	231,1	340,5	85,7	58,2
Обсяг коштів обласного бюджету, млн.грн.	6,4	8,7	9,1	8,9	7,1	7,8
в % до попереднього року	-	135,9	104,6	97,8	79,8	109,9
в % до 2005 року	100,0	135,9	142,2	139,1	110,9	121,9

Обсяги державного фінансування сільськогосподарських підприємств мали тенденцію до зростання до 2008 року, в якому сягнули найвищої межі. Починаючи із 2009 року, обсяги фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств за рахунок коштів державного бюджету скорочуються. У 2010 році з плану 28,7 млн. грн. фактично було профінансовано 27,7 млн. грн., що на 41,2% менше, ніж було профінансовано у 2005 році, та у 5,9 раза менше від показника 2008 року.

На сучасному етапі державна підтримка сільськогосподарських підприємств реалізується через державні цільові програми. У 2010 році виділення державних коштів здійснювалось по 15 цільових програмах, зокрема:

- ✓ здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів;
- ✓ селекція в рослинництві;
- ✓ селекція у тваринництві;
- ✓ дотація за цукрові буряки та льон;
- ✓ приріст корів м'ясного напрямку продуктивності;
- ✓ часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва;
- ✓ підтримка розвитку садівництва та хмелярства;

✓ інші.

Зазначені вище державні програми підтримки сільськогосподарських товаровиробників реалізуються через відповідні Постанови Кабінету Міністрів України, які мають ряд істотних недоліків. До них можна віднести:

- непрозорість механізмів розподілу та недоступність одержання бюджетних коштів для значної більшості сільськогосподарських підприємств;
- підтримка доходів виробників сільськогосподарської продукції, що не пов'язане із виробництвом;
- недосконалість механізмів отримання та розподілу коштів, порушення бюджетної дисципліни при їх використанні;
- порушення принципу справедливості при розподілі державних коштів.

Зазначимо, що рівень економічної ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств ще недостатній.

Таблиця 4

Розрахунок впливу державної підтримки на ефективність сільськогосподарського виробництва у 2010 році *

	Розмір прибутку одержаного від реалізації продукції	Розмір державної підтримки галузі	Скоректовані розміри прибутку та рентабельності	Відхилення
Загальна сума прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції, млн.грн	339,7	48,9	388,6	114,4
в тому числі.: - від продукції рослинництва	331,1	13,6	346,7	104,1
з них: зерна	12,6	0,2	12,8	101,6
- від продукції тваринництва	2,6	30,8	33,4	12,8 р.б
з них: великої рогатої худоби	- 14,5	5,5	- 9,0	
свиней	14,4	9,7	24,1	167,4
м'яса птиці	2,4	7,4	9,8	408,3
молока	5,1	7,8	12,9	252,9
Рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції, %	25,6	x	29,3	+ 3,7
в т.ч. рослинництва	39,6	x	41,2	+ 1,6
з них: зерна	4,5	x	4,5	-
тваринництва	0,8	x	9,0	8,1
з них: великої рогатої худоби	- 36,4	x	- 6,7	- 29,7
свиней	10,7	x	17,9	+ 7,2
м'яса птиці	4,0	x	16,2	12,2
молока	15,2	x	38,2	23,0

* По колу крупнотоварних сільськогосподарських підприємств, що проводять обстеження економічної ефективності виробництва.

Як видно із даних табл. 4 розміри державної підтримки не мають суттєвого впливу на економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств. В цілому рівень рентабельності зріс на 3.7%, в тому числі рослинництва – 1.6%, тваринництва – 8.1%. Надалі низькорентабельними залишаються в господарствах області виробництво зерна, свинини, а реалізація м'яса великої рогатої худоби залишається збитковою.

Висновки. Зважаючи на проведені дослідження можна зробити висновок, що обсяги державної підтримки сільськогосподарських підприємств достатньо малі. Доцільно було б відпрацювати такі механізми, які дозволили б сільськогосподарським підприємствам нарощувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечили б ефективність сільськогосподарського виробництва.

Доцільно підтримати думку вчених-економістів, які пропонують ввести обов'язковий збір на товарообіг і сформувати фонд підтримки українського села шляхом введення податку на товарообіг в розмірі 1%. Фінансування сільськогосподарських підприємств має здійснюватись через програми, в яких визначено пріоритетні напрямки розвитку (молочне скотарство, зернове господарство, буряківництво).

Література

1. Гудзь О.Є. Кредитування і банківське обслуговування підприємств агропромислового виробництва: сучасні тенденції та особливості.- Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 168 с.
2. Калетнік Г.М. Основні напрямки державної політики підтримки розвитку аграрного сектору в сучасних умовах / Г.М. Калетнік.-Київ: Аграрна наука, 2010. – С. 56-59.
3. Державне регулювання економіки./За ред.І.Р.Михасюка.- Львів: Українські технології, 1999. - 640 с.
4. Зубець М.В. Наукові засади розвитку агропромислового виробництва в сучасних умовах / М.В.Зубець. – Київ: Аграрна наука, 2010. – С. 6-39.

Summary

Kits M.V.

Lviv National Agricultural University

STATE SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN REGION

Conditions today require the formation of effective mechanisms to create an enabling environment for effective development of large commercial agricultural enterprises. Only bulk agricultural production can provide an efficient functioning of rural areas, solve the social problems of the village, to create conditions and a highly competitive both in domestic and foreign market of the agricultural sector.

Key words: *government support, agricultural policy, production efficiency, grants, concessional lending.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011 р.

УДК 657

Клименко О.П., аспірант*©*Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины,
г. Киев***ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ
АГРАРНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ**

В статье рассмотрены нормативные документы, влияющие на формирование информации для принятия управленческих решений относительно текущих биологических активов в аграрном предприятии

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственное производство, биологические активы, текущие биологические активы животноводства, стоимость биологических активов

Постановка проблемы. Аграрный сектор в экономике любой страны занимает особое место. Специфичность роли, отведенной сельскому хозяйству, обуславливается производством продуктов питания как основы жизнедеятельности людей и воспроизводства рабочей силы, производством сырья для многих видов непродовольственных потребительских товаров и продукции производственного назначения. Кроме того, специфика аграрного производства проявляется и в системе учета финансово-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий, как источника информации для принятия управленческих решений.

Анализ последних исследований. Вопросам правильности отражения и формирования информации о биологических активах для принятия управленческих решений уделяется достаточное внимание учеными, среди которых можно выделить работы М.Ф. Огийчук и В.М. Пархоменка [2], Ф.Ф. Бутинца и М.Н. Коцупатрого [3], Л.В. Гуцаленко [5], М.Я. Демьяненко [6], О.А. Кацурова [7], Т.Г. Маренич [8] и др.

Цель статьи. Изучить основные нормативные документы, влияющие на формирование информации для принятия управленческих решений о текущих биологических активах.

Изложение основного материала. Сельскохозяйственное производство имеет дело с живыми организмами. Поэтому на уровень его развития оказывают влияние не только экономические, но и биологические, химические и физические законы, что усложняет измерение влияния факторов на результаты хозяйственной деятельности. В то же время учет действия этих законов имеет исключительное значение при анализе и оценке деятельности предприятий, считает Ф.Ф. Бутинец [3].

---

* Научный руководитель - д.э.н., профессор Сук Л.Л.

© Клименко О.П., 2011

Несмотря на столь явные отличия отрасли сельского хозяйства в общей сфере народного хозяйства Украины, особенности ее деятельности находят весьма скудное отражение в нормативно-правовом регулировании. Специфику учета, анализа и аудита аграрного сектора отражают лишь некоторые законодательные акты: Закон Украины «О крестьянском (фермерском) хозяйстве»; Закон Украины «О коллективном сельскохозяйственном предприятии»; Закон Украины «О фиксированном сельскохозяйственном налоге»; однако ни в одном из них, равно как и в вышедших ранее 29 Национальных стандартах бухгалтерского учета, не содержалось ни одного термина, раскрывающего отличительные черты именно АПК, отмечает О.О. Канцуров [7].

Вместе с тем, в международной практике учета используется целый стандарт - 41 «Сельское хозяйство», где раскрываются концептуальные основы организации учетной практики аграрных формирований. О необходимости внедрения в практику национального учета международного стандарта 41 «Сельское хозяйство» высказывались, и давно, практически все ученые, разрабатывающие теоретические аспекты и практическую методику учета на сельскохозяйственных предприятиях. Так, М.Ф. Огийчук указывает, что в отсутствие других П(С)БУ (по состоянию на 2006 год) учет и оценка молодняка животных на выращивании и откорме ведется в соответствии с П(С)БУ 9 «Запасы», однако это положение не совсем соответствует отраслевым особенностям аграрного сектора [2]. Аналогичные высказывания можно встретить на страницах учебников и монографий В.Я. Плаксиенко [4], Т.Г. Маренича [8], и ряда других авторов, занимающихся проблемами реформирования и развития сельскохозяйственного производства.

Приказом Министерства финансов Украины № 790 от 18 ноября 2005 года был принят (зарегистрирован в Минюсте Украины от 5.12.2005 г. за № 1456/11736) П(С)БУ 30 «Биологические активы» [9]. Национальный стандарт бухгалтерского учета 30 «Биологические активы» является вторым из стандартов именно отраслевого направления (наряду с П(С)БУ 18 «Строительные контракты»). Применение П(С)БУ 30 распространяется на предприятия, организации и другие юридические лица всех форм собственности (кроме банков и бюджетных учреждений), которые осуществляют сельскохозяйственную деятельность согласно регистрации в статистике КВЕД [1].

В частности, нормы П(С)БУ 30 не распространяются на сельскохозяйственную продукцию, которая сохраняется после ее первоначального признания, продукты переработки сельскохозяйственной продукции (мясопродукты, рыбные продукты, виноматериалы, мука, крупа и т.д.), а также биологические активы, не связанные с сельскохозяйственной деятельностью.

П(С)БУ 30 «Биологические активы», базирующийся на Международном стандарте бухгалтерского учета 41 «Сельское хозяйство», вносит принципиально новый подход к концептуальным основам учета, оценки активов, определения финансовых результатов производственной деятельности и раскрытия

информации в финансовой отчетности. В частности, именно в этом стандарте впервые даются такие определения, как «биологический актив», «биологические преобразования», «расходы на месте продажи», «группа биологических активов», «долгосрочные биологические активы», «текущие биологические активы», «сельскохозяйственная продукция», «сельскохозяйственная деятельность».

Позиции П(С)БУ 30 вносят новый подход в традиционные методы оценки сельскохозяйственной продукции (активов), которые до 2007 года базировались на плановой себестоимости (статьях затрат), изложенных в Методических рекомендациях № 132. В частности, формирование затрат по новосоздаваемому БА проводится по фактически проведенным затратам на дебете счета 231 «Производство продукции растениеводства», 232 «Производство продукции животноводства», которые при первоначальном признании дооцениваются или уцениваются до справедливой стоимости согласно требованиям стандарта в момент оприходования БА.

Тем не менее, если биологический актив приобретен на стороне, то он зачисляется на баланс по первоначальной стоимости, которая определяется по нормам П(С)БУ 7 «Основные средства» и П(С)БУ 9 «Запасы» в зависимости от того, является данный актив долгосрочным (рабочий и продуктивный скот, многолетние насаждения) или текущим (животные на выращивании и откорме). Безвозмездно полученные БА и активы, полученные как взнос в уставной капитал предприятия, оцениваются по справедливой стоимости с учетом затрат, связанных с доведением их до пригодного к использованию состояния, указывает Т.Г. Маренич [8].

Особенностью дополнительных биологических активов является то, что они при первоначальном признании оцениваются по справедливой стоимости в том отчетном периоде, в котором они были отделены от биологического актива, уменьшенной на ожидаемые затраты на месте продажи. Кроме того, БА, которые являются объектами аренды, также оцениваются по справедливой стоимости на дату баланса, уменьшенной на ожидаемые затраты на месте продажи.

При этом необходимо помнить, что к затратам на месте продажи относятся: комиссионные вознаграждения посредникам и торговым агентам; биржевые сборы; налоги и таможенные пошлины, которыми облагаются операции по продаже. К затратам по продаже не относятся транспортные и прочие виды затрат, связанные с доставкой сельхозпродукции (активов) к месту продажи.

Для того, чтобы определить справедливую стоимость БА и сельхозпродукции, необходимо пользоваться ценами активного рынка, то есть ценой, по которой в данное время можно реализовать БА или сельхозпродукцию. Оприходованная продукция растениеводства, полученная от сбора зерновых, по справедливой стоимости, уменьшенной на ожидаемые затраты на месте продажи, будет отражена по дебету счета 271 «Готовая продукция растениеводства» и кредиту счета 231 «Растениеводство».

В случае отсутствия активного рынка для определения справедливой стоимости используют стоимость из других доступных источников (цена аналогичной продукции или актива, базовые отраслевые цены и т.д.) [6].

Традиционно, затраты, связанные с процессом качественных и количественных изменений биологических активов, признаются затратами основной деятельности хозяйства, и учитываются на балансовом счете 23 «Производство» по отдельным видам и группам БА согласно П(С)БУ 16 «Затраты». В соответствии с П(С)БУ 30, новым для бухгалтеров является определение доходов или затрат от первоначального признания БА и сельхозпродукции, как разницы между справедливой стоимостью (п.9, п.12) и проведенными затратами на их производство. На сумму дохода (затрат), которые возникли при первоначальном признании во время оприходования продукции растениеводства (животноводства), в учете производятся записи:

- на сумму дохода: Д-т 231, 232   К-т 71;
- на сумму затрат: Д-т 94   К-т 231, 232.

После данной операции производится отнесение дохода (затрат) от первоначального признания сельскохозяйственных культур на финансовый результат в составе других операционных доходов или затрат:

- на сумму доходов: Д-т 71   К-т 79;
- на сумму затрат: Д-т 79   К-т 94.

Это фактически первый финансовый результат от операционной деятельности хозяйства. Второй финансовый результат возникает от реализации запасов сельскохозяйственной продукции и биологических активов, оценка которых осуществлялась по нормам П(С)БУ 30. При этом себестоимость реализованных БА и сельхозпродукции равна стоимости, по которой они отображаются в учете на дату реализации.

В бухгалтерском учете проводятся следующие записи:

- на сумму затрат: Д-т 79   К-т 901;
- на сумму доходов: Д-т 701   К-т 79.

Третий финансовый результат может возникнуть в результате изменения справедливой стоимости сельхозпродукции и биологических активов на дату баланса, в таком случае в учете на сумму корректирования стоимости проводятся записи:

- Д-т 79   К-т 94;
- Д-т 71   К-т 79.

В финансовой отчетности (ф. № 2 «Отчет о финансовых результатах») увеличение или уменьшение балансовой стоимости биологических активов отображается в составе других операционных доходов или других операционных затрат.

Как указывает Л.В. Гуцаленко, если хозяйство на протяжении года получало целевое финансирование из государственного бюджета на селекционную работу в животноводстве, растениеводстве или по другим программам, средства которых направлялись на поддержку (развитие) производства биологических активов (дополнительных БА),

сельскохозяйственной продукции, то определение дохода и его отображение в учете производится традиционно согласно П(С)БУ 15 «Доход» и действующего Плана счетов [5].

Выводы. Условиями успешного функционирования предприятий сегодня является своевременное предоставление информации для принятия соответствующих управленческих решений. Но наличие большого количества нормативных документов противоречащих друг другу, не способствует формированию необходимой информации, что обосновывает необходимость их дальнейшего обобщения и систематизации.

Литература

1. Биологические активы - новый сельскохозяйственный стандарт бухгалтерского учета // Баланс-Агро. – 2006. - № 4(112). – С.20-22.
2. Бухгалтерський облік в сільському господарстві в первинних документах і проводках / За ред. М.Ф. Огійчука та В.М. Пархоменка. – Х.: Фактор, 2008. – 480 с.
3. Бухгалтерський облік у сільському господарстві (за ред. Ф.Ф. Бутинця та М.М. Коцупатрого). – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 512 с.
4. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України (за ред. В.Я. Плаксієнко). – Дн.: ВКФ «Оксамит-Текс», 2005. – 490 с.
5. Гуцаленко Л.В. Формування та облік фінансових результатів відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 11. – С.96-100.
6. Демьяненко М.Я. Проблемы и порядок учета доходов по П(С)БУ 30 «Биологические активы» // Учет и финансы АПК. – 2007. - № 1-2.
7. Канцуров О.О. Облік сільськогосподарської діяльності відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 11. – С.91-96.
8. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: Підручник. (за ред. В.Я. Амбросова). – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 896 с.
9. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 30 «Биологические активы», утвержденный Приказом Министерства финансов Украины № 790 от 18.11.2005 г. // Сборник систематизированного законодательства и аналитики. - Выпуск № 1 - январь 2008 г. - 386 с.

Summary
Klimenko O.P.

THE INFORMATIVE PROVIDING OF MANAGEMENT AN AGRARIAN ENTERPRISE

Normative documents, influencing on forming of information for acceptance of administrative decisions in relation to current biological assets in an agrarian enterprise, are considered in the article

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.31:631.11:332.33

Клокар О.О., к.е.н., доцент ©
Білоцерківський національний аграрний університет

ОЦІНКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Проведено аналіз ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки. Акцентовано увагу на визначенні основних абсолютних і відносних показників використання земель сільськогосподарського призначення та формуванні на їх основі конкурентоспроможного земельного ринку, що забезпечить підвищення ефективності відтворення земельних та всіх інших ресурсів аграрного сектора економіки в цілому.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, земельні ресурси, родючість ґрунту, землевласник, найманий працівник.

Постановка проблеми. Стабільний соціально-економічний розвиток України, здійснення ефективних реформ у всіх сферах суспільної діяльності та поліпшення добробуту громадян, насамперед, залежить від потужності ресурсного потенціалу, особливо аграрного сектора економіки. Проте відсутність ефективних заходів щодо відтворення, насамперед, його земельних ресурсів на макро та мікро рівнях негативно вплинуло на розвиток агросфери та держави в цілому. Так, за останніх 18 років кількість збиткових сільськогосподарських підприємств досягла та перевищила 30% від їх загальної кількості, а окремі виробничі підгалузі (тваринництво) були взагалі нерентабельними [10, с.52, 54]. Тому на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України актуальним питанням є поліпшення відтворення земельних ресурсів усіх господарюючих суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблеми ефективного використання та відтворення земельних ресурсів займалися такі науковці ,як: О. Бондаренко, В. Трегобчук, П. Руснак, В. Жабка, М. Рудий, А. Чалий, Т.Мальцев, Ю. Махортов, Ф.Моргун, І. Новаківська та інші [1-3; 5-9]. Вчені сформували основні засади щодо дослідження земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Проте проблема якості відтворення земельних ресурсів у контексті трансформації соціально-економічних відносин в аграрному секторі економіки розроблена ними недостатньо.

Мета статті. Зважаючи на важливість вищенаведених питань, головною метою даного етапу дослідження стала характеристика ефективності відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств. Для досягнення цієї мети слід було вирішити наступні завдання:

- сформувати та проаналізувати основні складові відтворення земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств;

- оцінити їх вплив на ефективність відтворення земельних ресурсів;
- визначити заходи щодо підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки.

З метою вирішення всіх вищенаведених завдань нами були використані такі методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний, системно-структурний тощо.

У зв'язку з відсутністю необхідної статистичної інформації щодо всіх аспектів соціально-економічних відносин між суб'єктами агросфери, для характеристики основних складових відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки нами в 2010 р. було проведене соціологічне обстеження 515 працівників сільськогосподарських підприємств Київської області (Білоцерківський, Володарський, Кагарлицький, Фастівський райони тощо) за допомогою розробленої анкети. Для досягнення репрезентативності вибірки були визначені три групи респондентів: працівники адміністративних підрозділів – 23% (керівники та їх заступники), спеціалісти, у тому числі головні – 35 (інженери, зоотехніки, бухгалтери та ін.), робітники – 42 (комбайнери, трактористи тощо).

Виклад основного матеріалу. У результаті дослідження встановлено, що для комплексної характеристики складових земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств необхідно визначити основні абсолютні (динаміка та структура посівних площ тощо) і відносні (рівень освоєння сільськогосподарських угідь; рівень розораності сільськогосподарських угідь; рівень вмісту гумусу в ґрунті та ін.) показники. На нашу думку, якість більшості з вищенаведених показників істотно залежить від категорії землевласників і землекористувачів площ сільськогосподарських угідь. Так, за період 1990-2009 рр. в Україні суттєво змінилася структура землевласників і землекористувачів. Істотно зменшилася частка сільськогосподарських підприємств (державних і не державних), що володіють земельними ділянками (майже в дев'ять разів), тим часом, як кількість громадян – землевласників значно збільшилася (більше ніж в два рази майже за кожним показником). Подібна тенденція спостерігається й на Київщині [10, с.72]. На наш погляд, дана ситуація пов'язана з проведеною аграрною реформою (розпаюванням землі та майна сільськогосподарських підприємств) після здобуття Україною незалежності.

Проте незважаючи на те, що понад 95% досліджуваних сільськогосподарських підприємств Київщини розпайовані, більшість аграріїв не задоволені наслідками цього процесу. На нашу думку, основна мета розпаювання землі та майна підприємств аграрного сектора економіки полягала в покращенні їх економічного стану та поліпшенні якості трудового життя працюючих селян. Проте на сучасному етапі розвитку цієї галузі дана мета не реалізована. Так, адаптувавши досвід науковців Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки" УААН нами була доопрацьована анкета [9, с.40]. Це пов'язано, насамперед, з включенням питань щодо визначення бажаних, на думку селян, варіантів використання паїв, після проведення розпаювання землі та майна, що відображено результатами соціологічних обстежень (табл.1).

Таблиця 1.

Бажані варіанти використання земельних паїв селянами реформованих сільськогосподарських підприємств Київської області, 2010 р., % до загального числа відповідей*

Варіанти відповідей	Білоцерківський район	Володарський район	Кагарлицький район	У середньому в умовах	
				існуючих	сприятливих
Залишити в господарстві та отримувати дивіденди	26	20	16	21	50
Передати в оренду більш ефективному розпоряднику	28	36	39	34	10
Вийти з господарства з паями та об'єднатися з іншими пайовиками для господарювання	16	19	21	19	8
Стати фермером	7	3	2	4	16
Продати землю	22	24	25	24	11
Інше використання	2	2	3	2	1

*Складено за матеріалами проведених досліджень дисертанта у 2010 р. в Білоцерківському, Володарському та Кагарлицькому районах Київської області.

Із наведеної таблиці слідує, що між уподобаннями селян, земля яких використовується в розпайованих сільськогосподарських підприємствах Білоцерківського району Київської області, склався майже повний паритет. Так, одна частина з них бажає залишити землю в господарстві та отримувати дивіденди (26% опитаних пайовиків), а інша частина надає перевагу пошуку більш ефективного розпорядника паю (28% опитаних пайовиків). Це пов'язано з різними розмірами земельних паїв селян, рівнем економічного розвитку кожного підприємства, механізмом нарахування та виплати дивідендів тощо. Також незначна частина власників землі бажає вийти з господарства та об'єднатися з іншими пайовиками для ефективного господарювання (в середньому 16% опитаних селян).

Крім цього, в більшості селян відсутнє бажання стати фермером (в середньому 7% опитаних пайовиків). На нашу думку, це пов'язано з відсутністю дієвих і прозорих механізмів регулювання соціально-економічних

відносин для здійснення цього виду діяльності. Разом з тим у сприятливих і стабільних умовах розвитку всіх сфер суспільної діяльності держави значна кількість селян надала б перевагу фермерству (в середньому 16% опитаних пайовиків).

Проте на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки Київщини в цілому понад 30% селян бажає продати власний пай як тільки відповідний механізм реалізації землі сільськогосподарського призначення буде затверджений на законодавчому рівні. Це пов'язано, насамперед, з відсутністю в людей перспективи отримання належних матеріальних благ (значного розміру дивідендів) від використання земельного паю будь-яким розпорядником. Також низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення селян нівелює їх здатність обробляти власну землю самостійно та отримувати прибуток. Так, більшість пайовиків господарств Володарського та Кагарлицького районів Київської області бажають змінити розпорядника землі (відповідно 36 і 39% опитаних селян). Так, залишити землю в господарстві та отримувати дивіденди бажають відповідно 20 та 16% опитаних пайовиків.

На наш погляд, нинішні умови використання та відтворення земельних ресурсів в аграрному секторі економіки Київщини та України в цілому є не ефективними. Дана тенденція підтверджується також іншими статистичними показниками. Так, динаміка структури посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні та Київській області за період 1990-2009 рр. істотно змінилася, а саме майже: в тричі зменшилася кількість кормових культур; в двічі збільшилася кількість технічних культур. Також внесення мінеральних та органічних добрив під сільськогосподарські культури в аграрних підприємствах скоротилося більше ніж втричі [4, с.125, 142;11, с.76, 101].

Висновки з даного дослідження. Отже, у результаті аналізу ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств нами встановлено, що комплексна характеристика їх складових базується на визначенні основних абсолютних (динаміка та структура посівних площ тощо) і відносних (рівень освоєння сільськогосподарських угідь; рівень розораності сільськогосподарських угідь; рівень вмісту гумусу в ґрунті та ін.) показниках. Так, якість відтворення земельних ресурсів є низькою. Це підтверджується оцінкою в динаміці всіх вищенаведених показників на загальнодержавному та регіональному рівнях, а також монографічними обстеженнями окремих підприємств аграрного сектора економіки.

Для підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів аграрного сектора економіки, на нашу думку, необхідно, передусім, розробити та реалізувати основні концептуальні засади в даному напрямі. Вони повинні включати в себе такі позиції:

- формування земельного кадастру;
- створення конкурентоспроможного земельного ринку;
- спрямування визначеної частини прибутку господарюючих суб'єктів аграрного сектора економіки на відтворення земельних ресурсів

- створення умов для належного використання виробничих, людських і природних ресурсів;
- залучення вітчизняних і зарубіжних інвестицій в аграрний сектор економіки;
- розробка на державному, регіональному та місцевому рівнях державних програм підтримки та розвитку сільських територій тощо.

Вважаємо, що реалізація всіх описаних вище заходів сприятиме суттєвому підвищенню ефективності відтворення земельних ресурсів і ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки в цілому.

Література

1. Бондаренко О. А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 – “Економіка сільського господарства і АПК” / О.А. Бондаренко. – Д., 2002. – 20 с.
2. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / [відповід. ред. акад. УААН, В.М. Трегобчук]. – К.: ІЕ НАН України, 2003. – 259 с.
3. Економіка сільського господарства / [П.П. Руснак, В.В. Жабка, М.М. Рудий, А.А. Чалий; за ред. П.П. Руснака]. – К.: Урожай, 1998. – 320 с.
4. Київська область: Статистичний щорічник. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2009. – 544 с.
5. Мальцев Т.С. Система безотвального земледелия / Мальцев Т.С. – М.: Агропромиздат, 1988. – 136 с.
6. Махортов Ю.О. Нормативи економіки ґрунтозахисного землеробства та еколого-економічна оцінка протиерозійних заходів / Ю.О. Махортов, В.Л. Дмитренко // Економіка АПК. – 2003. – № 4. – С.10 – 13.
7. Моргун Ф.Т. Обработка почвы и урожай / Моргун Ф.Т. [2-е изд., доп. и перераб.]. – М.: Колос, 1981. – 374 с.
8. Новаківська І.О. Оренда землі і питання соціального захисту селян / І.О. Новаківська // Землевпорядкування. – 2002. – № 1. – С. 53 – 57.
9. Про стан соціального розвитку села (довідна записка). – К.: ІАЕ УААН., 1998. – 47 с.
10. Сільське господарство України: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 376 с.
11. Україна у цифрах: Статистичний збірник. – К.: Державний комітет Статистики України, 2010. – 258 с.

Summary

Klokar O.O.

Byla Tserkva National Agrarian University

APPRAISAL AND IMPROVEMENT EFFICIENCY OF REPRODUCTION OF LAND RESOURCES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMICS

In the article the main features of effectiveness of reproduction of land resources in agrarian sector of economics are considered.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.

УДК 330.33.01:65.016:634

Коваленко О.С., аспірант©*Уманський національний університет садівництва***ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ**

У роботі розглянуто природно-економічний потенціал України для розвитку промислового садівництва, значення плодів і ягід у продовольчому забезпеченні країни, економічно обґрунтовано чинники продуктивного використання плодівих і ягідних насаджень.

Ключові слова: *природно-економічний потенціал, садівництво, ринкові відносини, інноваційно-інтенсивна технологія.*

Постановка проблеми. В умовах переходу України на ринкову економіку, більшість галузей АПК потратили в несприятливі умови, хоча саме вони забезпечують населення продуктами харчування, а промисловість - якісною та недорогою сировиною. До таких галузей належить і галузь садівництва. Сьогодні садівництво не задовольняє потреби населення в плодах і ягодах. Українці потребують десь близько 75 кг плодово-ягідної продукції в рік на душу населення, тоді як споживають лише 45,6 кг, з них тільки 25 кг забезпечується вітчизняним виробництвом. Соціологи стверджують, що із збільшення добробуту населення, споживання хліба, картоплі, цукру зменшується, а натомість збільшується частка плодів, ягід і овочів у структурі харчування. Тому потребують дослідження питання: як маючи одні з найкращих в Європі природно – економічні умови для розвитку садівництва, підвищити як об'єм, так і рівень ефективності даної галузі.

Аналіз останніх досліджень. Питанням економіки садівництва присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених — О.М. Шестопаля, О.Ю. Єрмакова, І.І. Червена, В.А. Рульєва, І.І.Лукінова, В.В. Юрчишина, М.М. Артеменка, Д.Ф. Харківського та ін. [2, 4]. Проте потребують дослідження тенденції розвитку галузі садівництва в умовах вступу України до СОТ.

Мета дослідження. Внаслідок різкого переходу від розподільчо-планової системи до ринкової та недосконалого механізму приватизації багаторічних насаджень у садівництві країни склалися явно виражені негативні тенденції: за останні десять років імпорту фруктів збільшився в 2,8 рази, а ввезення ягід - майже у десять разів, в той же час площа плодоягідних насаджень України впродовж 1991-2009 рр. скоротилася на 77,3 %. Особливо критична ситуація склалася у сільськогосподарських підприємствах, у більшості з яких галузь стала збитковою, а тому – непривабливою. Таким чином, Україна через кілька років може поставити свій внутрішній ринок плодів і ягід у повну залежність від їх імпорту, особливо після вступу до СОТ [1]. Вирішення цієї проблеми лежить у найповнішому використанні наявного природно-економічного потенціалу. Але

даний потенціал може залишитися нереалізованим, поки не будуть сформовані ринкові відносини в галузі садівництва, а держава не зверне увагу на плачевний стан галузі, і вживатиме заходи для її підтримання.

Виклад основного матеріалу. Основними садівницькими районами є Закарпаття (сади займають 11% сільськогосподарських угідь; яблуні, сливи, груші, абрикоси, грецький горіх); Крим, зокрема передгір'я (5% сільськогосподарської площі; кращі сорти яблук, груш, черешень, абрикос, грецький горіх, оливкові дерева, мигдаль й ін. субтропічні); Подільсько-Покутський (сади займають близько 5% сільськогосподарських угідь; головні плодові дерева: яблуня, слива, груша, далі черешня й абрикос); з 1914 виникли нові промислові райони садівництва, зокрема на Донбасі, у Дніпровському промисловому районі та навколо великих міст, тобто у районах найбільшого попиту на плодово-ягідну продукцію.

Таблиця 1

**Площа плодово-ягідних насаджень у плодоносному віці
в садівницьких областях України, тис. га**

	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2009 р.	Відхилення 2009 р. від 1990 р. (+,-)
Україна	679,8	636,9	378	265,5	228,8	-451
Автономна Республіка Крим	55,4	52,8	40,4	20,9	14	-41,4
Вінницька	54,7	54,3	31,5	21,9	21,9	-32,8
Дніпропетровська	34,4	30,4	21,5	15,2	14,2	-20,2
Донецька	41,6	36,7	17	12	9,6	-32
Закарпатська	24,7	23,2	13,5	12,2	12,5	-12,2
Запорізька	28,8	25,8	15,7	10,4	9,2	-19,6
Івано- Франківська	15,6	15	8,7	8,4	8,6	-7
Київська	32,4	30,2	15,2	10,9	9,6	-22,8
Львівська	20,1	19,5	13,2	12,9	13	-7,1
Одеська	30,5	29,9	21,1	13	9,5	-21
Полтавська	27,7	24,4	11,5	7,5	7,3	-20,4
Рівненська	11,8	11,5	8,4	7,4	7,1	-4,7
Тернопільська	14	13,1	6,8	6,1	5,7	-8,3
Харківська	27,9	26,2	17,7	12,1	11,2	-16,7
Херсонська	16,4	16,4	9,8	7,7	7,6	-8,8
Хмельницька	44	41,6	29,5	23,2	15,5	-28,5
Чернівецька	21,6	21,6	15,4	12,9	12,1	-9,5

Основною тенденцією є скорочення площ насаджень в сільськогосподарських підприємствах регіону. Тільки за 1990-2009 відбулося зменшення площ на 451 тис. га, майже у 3 рази. Як бачимо з табл. 1, з 2005 р спостерігається тенденція до стабілізації площі садів у даних областях. Це

пояснюється передусім більшою увагою підприємств до відтворення плодово-ягідних насаджень. Найбільша площа характерна для Вінницької області майже 22 тис. га. При цьому, за період з 2005 по 2010 рр. площа під інтенсивними садами зросла до 3100 га. Дана область має один із найбільш розвинених агропромислових комплексів, основу якого становлять 2068 діючих сільськогосподарських підприємства та різних організаційно правових форм господарювання [3].

Незважаючи на катастрофічне зменшення площі плодкових і ягідних насаджень, як загалом в країні, так і в конкретних областях, спостерігається збільшення валових зборів плодово-ягідної продукції.

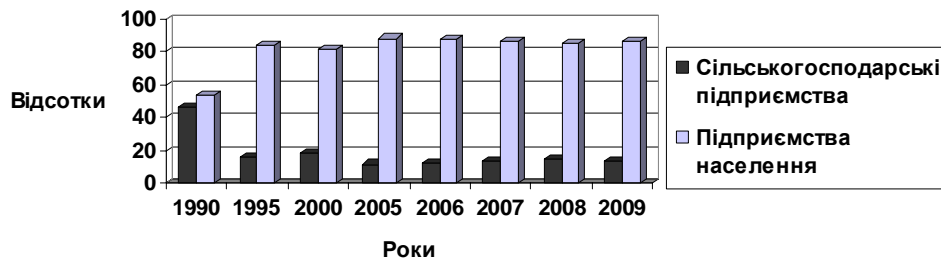
Таблиця 2

**Динаміка валових зборів плодів, ягід, винограду та врожайності в Україні
(всі категорії господарств)**

Роки	Валовий збір, тис. ц			Урожайність з 1 га насаджень, ц	
	плодів, ягід та винограду	у тому числі		плодів, ягід	винограду
		плодів та ягід	винограду		
1990	3737,4	2901,7	835,7	42,7	58,3
1995	2354,7	1897,4	457,3	29,8	33,2
2000	1966,4	1452,6	513,8	38,4	51,7
2005	2132,5	1689,9	442,6	63,7	54,9
2006	1415,2	1114,3	300,9	45	39,7
2007	1829,3	1469,6	359,7	61,7	50,5
2008	1919,4	1504,1	415,3	64,4	58,6
2009	2086,8	1618,1	468,7	70,7	66
Дані 2009 р. до даних 1990 р.(+,-)	-1650,6	-1283,6	-367	28	7,7

Як видно з таблиці 2, самий менший валовий збір характерний для 2006 року - 1415,2 тис. т, а самий більший для 1990 року - 3737,4 тис. т. З 2007 р. спостерігається стабільне покращення ситуації, збільшення валового збору до 2086,8 тис. т в 2009 р. Проаналізувавши вплив факторів на зміну валового збору, було встановлено, що валовий збір в 2009 році в порівнянні з 2006 збільшився за рахунок зміни урожайності на 588,5 тис. ц і зменшився за рахунок зміни площі насаджень на 84,7 тис. ц. Дані табл. 2 підтверджують тенденцію про зниження урожайності з 1 га насаджень до 2000 року і її збільшення в наступні роки. У 2009 році урожайність з 1 га насаджень зросла в порівнянні з 1990 роком майже в 1,7 рази. Це відбувається за рахунок інтенсифікації виробництва, впровадження новітніх технологій, використання більш продуктивних сортів, пристосованих до інтенсивних умов вирощування. Збільшення виробництва плодово-ягідної продукції в усіх категоріях господарств відбулося за рахунок особистих господарств

населення. Однак таке виробництво не можна вважати перспективним, оскільки воно не спроможне формувати значні партії однорідної продукції відповідної якості на ринок (рис. 1).

Рис. 1 Структура виробництва плодів та ягід за категоріями підприємств

Висновки. Отже, проблему зростання виробництва плодів і ягід слід розглядати як пріоритетний напрям розвитку аграрного виробництва країни. Цьому, як уже зазначалося, цілковито сприяє наявний природно-економічний потенціал країни. Реальне втілення підходів реалізуватиметься опрацюванням і використанням Галузевої програми розвитку садівництва України на період до 2025 року. Для ефективного функціонування галузі садівництва в Україні слід також враховувати проблеми, що полягають у низькій якості, досить обмеженому асортименті продуктів, відсутності розфасовки і упаковки, зручної для споживачів, наявності сезонних та регіональних коливань цін та обсягу продажу продуктів, відсутності реклами продукції вітчизняних товаровиробників та недостатньому захисті їх від імпорتنих товарів.

Література

1. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року [Текст]. – К., 2008. – 76 с.
2. Рудько В.А. Потенціал промислового садівництва України на основні напрями його ефективного використання // Агроінком. – 2005. – № 7. – С. 9-12.
3. Чорнодон В. І. Відтворення плодоягідних насаджень як передумова ефективного функціонування галузі // Економіка АПК. - 2009. - № 1. - С. 64-67.
4. Шестопаць О.М. Агропромислова інтеграція у садівництві в умовах формування ринкових відносин / О.М. Шестопаць, О.Ю. Єрмаков, Д.О. Баюра // Садівництво. – 1995. – Вип. 44. – С. 95–102.
4. Україна у цифрах у 2009 році: Статистичний збірник / За ред. О. Г. Осауленка. — К.: Державний комітет статистики, 2010. — 260 с.

Summary

Kovalenko O.

Uman National University of Horticulture

**TENDENCIES OF THE DEVELOPMENT OF HORTICULTURE
IN UKRAINE**

The natural and economical potential of the Ukraine for the development of commercial fruit growing, the significance of fruits and berries in the food supply of the country were considered, factors of the productive use of the fruit and berries planting were economically explained.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК: 338.43:631.11:336.71

Ковалів В.М., к.е.н., доцент©, **Синявська Л.В.**, к.е.н., доцент
Львівський національний аграрний університет, м.Дубляни

ЗАЛЕЖНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІД РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена висвітленню впливу на економічну безпеку економіки України, зокрема сільського господарства від стану банківського сектору та впливу на них наявної кризової ситуації.

Ключові слова: економічна безпека, кредитування, сільськогосподарські підприємства, комерційні банки, криза.

Постановка проблеми. Два десятиліття економіка України не відзначається самодостатністю та стабільністю, яка спостерігатиметься тільки за наявності розвитку реального сектору економіки, тобто виробництва товарів. Останні десятиліття характеризуються стимулюванням імпорту за цілковитого ігнорування всіх переваг та важелів експорту. Разом з надходженням імпортованих товарів в Україну відбувається витік грошової маси та інших фінансових ресурсів. Не останнє місце в цих процесах відіграє банківська система, які дуже болісно реагує на зміни, що відбуваються в економіках інших країн, так як великою мірою залежна від іноземного капіталу.

Іноземні інвестиції у банківську діяльність розцінюються позитивно, тому що уряд дозволив збільшити кількість банків з іноземним капіталом, що функціонують на території України за останні п'ять років з 23 до 55, а з 100 % іноземним капіталом з 9 до 20 [1]. Така експансія на український ринок та бажання швидко збагатитися дали свої результати. Збитки банків в 2009 р. склали 31 млрд. грн., з них 51% це іноземні банки. В 2010 р. збитки склали 13 млрд. грн., з них 81% були іноземні банки. АУБ прогнозує, що до 2016 р. буде проводитись переважно робота з наявними «поганими» кредитними портфелями[2].

Отже, банківська, як і будь-яка інша сфера економіки, яка залежить від іноземного капіталу, втрачає вплив на економічну безпеку яка може гарантуватися внутрішніми важелями, адже за перших ознак прояву кризи на батьківщині іноземних банків капітал буде рятувати материнську установу.

Аналіз останніх досліджень. Національним банком України та Урядом зроблено багато кроків на забезпечення стабільності економіки та банківського сектору, хоча багато науковців настоюють на потребі в негайній реструктуризації та підвищенні економічної безпеки галузі. Дієвим засобом виходу з кризи є відновлення кредитування, а саме, як вважає Рисін В.В. «Банки мають відновити кредитування й одночасно скоротити масштаби діяльності та підвищити її безпеку» [3]. Забезпечення фінансової стабільності через

© Ковалів В.М., Синявська Л.В., 2011

відновлення кредитування підтримують Прядко В.В. та Островська Н.С., а саме: «Розвиток ринку кредитування – це єдиний засіб відродження економіки і стимулювання виробництва» [4], а отже і підвищення економічної безпеки як самої банківської системи. так і інших галузей економіки, які є споживачами кредитних коштів.

Для визначення впливу фінансових важелів банківської системи на економічну безпеку охарактеризуємо її сутність. А.Мамікіна визначає економічну безпеку як «певний рівень самодостатності, конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, вона є показником параметрів захищеності економічного простору від впливу несприятливих умов» [5] М.Блінов стверджує, що «економічна безпека включає виробничо-технологічну, фінансову, валютну й митну безпеку, а також інфляцію» [6] «Економічна безпека розглядається як інтеграційний механізм, що враховує три фактори: безпечне функціонування; стійкий розвиток; підвищення ринкової вартості компанії» [7] за твердженням Бобиля В.

Отже, економічна безпека економіки і зокрема банківської системи, досягається завдяки постановці та виконанню стратегічних програм розвитку, за рахунок яких забезпечується сталий розвиток, дохідність, фінансовий захист (за рахунок сформованих фондів) та вигідний взаємозв'язок з іншими сферами господарювання.

Мета статті. Дослідити вплив банківської системи України на розвиток економіки, її складової – сільського господарства та наявну фінансову кризу.

Виклад основного матеріалу. Протягом 2007-2008 рр. спостерігалися чіткі тенденції розвитку банківського сектору, цьому сприяли високі прибутки (здебільшого від широкого використання практики споживчого та підприємницького кредитування), невелика частка проблемної заборгованості, отримання величезної кількості клієнтів не за якісними показниками, а за кількісними. Прихід іноземного капіталу скоригував стратегії всієї банківської системи України, а саме через впровадження новітніх продуктів одними банками попит на них збільшився і в інших. До таких нововведень можна віднести: модернізація організаційно-виробничої структури, зміну тактики залучення клієнтів з пасивної на агресивну, розширення спектру послуг та підвищення рівня ціноутворення, управління ризиками, адміністрування витрат та створення інших умов з метою протягування клієнтів.

Найпривабливішим для іноземних інвесторів став ринок споживчого кредитування, на який перш за все приходили всі новостворені суб'єкти фінансової діяльності. Цьому сприяло багато чинників, зокрема висока ціна кредитних коштів, низька ціна ресурсів (зокрема зарубіжних інвестицій), високий попит, а також доволі низький ризик, якого досягалося за рахунок порівняно невеликої суми кредиту і терміну користування ним.

Менш привабливим виявився ринок кредитування реального сектору економіки, зокрема сільського господарства на якому здебільшого діяли декілька вітчизняних та банків з іноземним капіталом. Банки України, починаючи з середини 2008 року, в умовах світової фінансової кризи та пов'язаного з нею

дефіциту фінансових ресурсів на міжнародних ринках капіталу втратили можливість залучати зовнішні запозичення і зіткнулися з проблемою нестачі ресурсів для активного розвитку кредитування. У зв'язку з цим фінансові інститути змушені переорієнтовуватись на внутрішній ринок ресурсів і значно скорочувати, а в більшості випадків практично повністю згортати кредитування. Впродовж 2009 року відбулися суттєві зміни у бік зменшення наданих кредитів агроформуванням та зростаючої простроченої заборгованості. У 2009 році частка проблемних кредитів в сільському господарстві скоротилася з 11,9 % до 6,1%, а вже в 2010 році до 1,5% [8], що підвищує привабливість галузі. За словами Міністра агропромислової політики і продовольства України М.Присяжнюка «...в аграрному секторі найвищий відсоток повернення банківських кредитів та погашення відсотків» [8].

Відмітимо тенденцію до зниження обсягів кредитування поряд із зменшенням частки проблемних кредитів, а саме: залучення кредитів сільгоспвиробниками в 2009 р. скоротилося в 2,8 рази, тобто до 5 млрд. грн., а доступ до кредитів на ведення господарської діяльності, перш за все на посів культур, мали в 10 з 25 регіонів України.

Разом із зниженням реальних обсягів кредитування у кризові роки зменшується і розмір допомог, виділених на підтримку аграріїв, зокрема на часткову компенсацію відсотків за кредитами. У 2008 році на таку компенсацію з державного бюджету було виділено 1,3 млрд. грн., а вже в 2009 р. всього 0,3 млрд. грн., що також несло негативний вплив на розміри та якість кредитного забезпечення галузі. Держава збільшує обсяги на відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами. На перше півріччя 2011 року прем'єр-міністр доручив збільшити суму для компенсацій із 531 мільйона до 1,5 мільярда гривень [8]. Хоча зростання компенсаційних коштів не завжди сприяє зростанню обсягів кредитів, який видається при дотриманні основних його принципів, з яких найскладнішим для селян виявляється забезпечення.

Обсяги кредитування в більшості дрібних товаровиробників прямо залежать від обсягів виробництва. Це справджується не тільки у моменті реалізації продукції та отриманні доходу, з якого і сплачується кредит з відсотками, але майбутня продукція останнім часом стала основним об'єктом застави. Останнім часом для стабілізації та підвищення надійності банківських установ, що працюють з аграріями, НБУ підвищив вимоги до застави. Раніше за майбутній урожай фермери могли залучити до 80% кредитних коштів, то за новими правилами використовують наступні коефіцієнти: «стандартна» кредитна операція – 50%, «під контролем» - 40%, «субстандартна» - 20% та «сумнівна» - 10%. Це, звичайно, негативним чином вплине на обсяги кредитування в 2011 році, бо іншого ліквідного майна у невеликих виробників сільськогосподарської продукції немає. Для виправлення такої ситуації могли б бути залучені інвестиції.

У 2011 році за оцінками різних експертів сільське господарство потребує близько 100 млрд. грн., а щорічне кредитування аграрного сектору повинне становити не менше 6 млрд. дол., для забезпечення стійкого розвитку АПК

найближчими десятиліттями тільки на реалізацію комплексної програми підтримки розвитку АПК необхідно 40 млрд. дол. адже залучення інвестицій у галузь є вирішальним чинником у розвитку АПК і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Якщо розглядати результати діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області, то можна зробити єдиний висновок, що поряд з іншими суб'єктами господарювання суми отриманих доходів свідчать про можливість цих підприємств залучити, ефективно використати та повернути отримані кошти. Обсяги отриманих доходів різними суб'єктами господарювання подано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Фінансові результати діяльності підприємств Львівської області за 2010 рік,
(тис.грн.) [9]**

Показник	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Усього	400803,4	59,3	3122007,4	40,7	2721204,0
у тому числі сільське господарство, мисливство, лісове господарство	497664,8	82,3	529404,1	17,7	31739,3
промисловість	-75423,3	59,2	984998,6	40,8	1060421,9
будівництво	-35637,7	43,8	79353,8	56,2	114991,5
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	409531,4	72,0	698707,9	28,0	289176,5
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	311718,4	57,1	380111,7	42,9	68393,3
оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	183643,9	75,9	270435,1	24,1	86791,2
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	-85830,9	65,0	48161,1	35,0	133992,0
діяльність готелів та ресторанів	-33357,9	51,1	17211,7	48,9	50569,6
діяльність транспорту та зв'язку	394705,7	50,6	531893,2	49,4	137187,5
фінансова діяльність	-507189,7	59,3	28330,9	40,7	535520,6
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-220115,9	61,9	192976,3	38,1	413092,2

Отже, як видно із структури доходів підприємств різних галузей економіки, у Львівській області найбільшу частку прибутку отримало сільське господарство, а другим якісним показником стала найбільша частку прибуткових підприємств (82,3%), які переважають частку в середньому по області на 23%. Такий хід справ у галузі сприяє залученню кредитів, збільшує фінансову надійність тощо.

Хоча можна відмітити і іншу тенденцію – фінансові результати зросли разом із зменшенням обсягів отриманого кредиту сільськогосподарськими виробниками.

Отже, спостерігається чітка тенденція взаємозв'язку банківського сектору і інших галузей народного господарства, хоча і не завжди раціональна. Відмітимо першочергову роль держави у встановленні взаємозв'язків між суб'єктами кредитного процесу. Основним реформатором повинна бути держава, а саме за допомогою власних законодавчих актів та указів створити сприятливий клімат для подальшого реформування кредитної інфраструктури та створення нових її елементів. Держава має відіграти першочергову роль у забезпеченні економічної та фінансової безпеки банківського сектору.

Для забезпечення безпеки банків потрібно виконати декілька умов для стабільного фінансового розвитку, економічного суверенітету держави; попередження й усунення загроз, умов та інших чинників, здатних виявити негативний, дестабілізуючий вплив на процеси розвитку національної банківської системи, усунення суперечностей між інтересами держави та окремих соціальних груп, суспільства й індивіда. Забезпечення безпеки банку передбачає цілеспрямовану, постійно здійснювану діяльність (нормотворча, аналітична, оперативно-розшукова тощо) усіх суб'єктів безпеки із захисту його життєво важливих інтересів.

На рівні держави банківська безпека забезпечується шляхом визначення комерційних, організаційних технологічних і соціальних пріоритетів (підприємства, галузі, регіону); нормативно-правового забезпечення безпеки банків; налагодження системи оцінок і контролю реальних і потенційних фінансових загроз життєвим інтересам держави; забезпечення ефективного функціонування Національного банку України. На рівні правоохоронних органів забезпечення банківської безпеки потребує розробки методів і засобів попередження й припинення загроз економічним інтересам; стратегії застосування захисних заходів; створення організаційно-правового механізму практичної реалізації захисних заходів; забезпечення дієвості практичних заходів із захисту банків. На рівні окремих банків: забезпечення якісного підбору кадрів банку, їхньої особистої і колективної безпеки; забезпечення економічної та інформаційної безпеки; організація роботи внутрішнього підрозділу безпеки відповідно до покладених на нього завдань і принципів його роботи [10].

У 2009 р. стабільність банківської системи України була поставлена під великий сумнів. Національний банк України у межах підтримки ліквідності банківської системи надав понад 34,4 млрд. грн. рефінансування, 12 банків отримали тимчасових адміністраторів від Національного банку України, Кабінет

Міністрів України підготував список із семи банків для рекапіталізації з боку держави. Разом з тим, чистий відтік депозитів у гривні з банківської системи склав 57,4 млрд. грн. (на 01.04.2009 загальний обсяг вкладів в гривні та доларі склав в еквіваленті 313,9 млрд. грн.). Сума наданих банками позик сьогодні перевищує 700 млрд. грн., тоді як депозитні вкладення є трохи вищими 300 млрд. грн. Банки можна умовно поділити на декілька груп за такими рівнями: ідеальний, хороший, стабільний, середній, поганий, безнадійний. Варто зазначити, що до перших двох груп не потрапив жоден з українських банків. До групи «стабільних» увійшли 8 банків, серед яких сім перебувають в іноземній власності і один державний [10].

Частка іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі українських банків до 1 листопада 2010 року становила 39,3% проти 35,8% на початок 2011 р. Сукупний зареєстрований статутний капітал банків країни на початок листопада 2010 р. становив 140,46 млрд. грн. На 1 листопада 2010 р. в Україні діяло 53 банки з іноземним капіталом, у тому числі 20 зі 100%-м іноземним капіталом. У цілому на 1 листопада 2010р. в Україні діяло 176 банків з 195 зареєстрованих: 18 банків перебували в стадії ліквідації [1].

Упродовж минулого 2010 р. чимало банків приховували реальний обсяг своїх проблемних активів. Щоб сформувати резерви, їхнім акціонерам потрібно було внести додаткові кошти. Активи банків станом на 01.02.2011 року становили 964,9 млрд. грн., що більше ніж у відповідний період 2010 року на 19,4 млрд. грн. (945,5 млрд. грн.). Доходи банків у січні 2011 року порівняно з відповідним періодом 2010 року зросли на 1,7% і склали 11,2 млрд. грн. Витрати банків скоротились на 2,7% і склали 11,2 млрд. грн.

Щоб хоча би якось зменшити свої збитки, банки тотально знижували свої витрати. Реорганізація внутрішньої мережі, скорочення персоналу, закриття цілих напрямів — усе це трохи полегшило їхнє фінансове становище. Крім того, через девальвацію гривні (близько половини активів банків були у валюті) у них різко зросли доходи: приблизно в півтора раза в перерахунку на гривню.

Позитивним явищем є зростання доходів та скорочення витрат банків порівняно з початком минулого року. Від'ємний фінансовий результат по системі банків на 01.02.2011 року склав 5,2 млн. грн., що значно менше, ніж на 01.02.2010 року (507,7 млн. грн.).

Хоча спостерігається покращення результатів діяльності грошово-кредитної системи, багато банків «згортають» свою діяльність. У стані ліквідації на початок 2010 року перебувало 14 банків, на початок 2011 року цей показник становить—18, з них 17 банків ліквідуються за рішеннями НБУ, 1 – за рішеннями судів. Серед них: АТ «Градобанк», КАБ «Слов'янський», ВАТ «Європейський банк розвитку та заощаджень», ВАТ КБ «Національний стандарт», АКБ «Східно-Європейський банк», АКБ «Трансбанк», ВАТ «Селянський комерційний банк «Дністер»», ТОВ «Український промисловий банк», КБ «Українська фінансова група» та інші.

Така ситуація з банківськими установами України дає підставу стверджувати, що економічна безпека економіки країни під загрозою, адже

зменшується кількість кредиторів, негативний вплив здійснюється на платіжну дисципліну підприємств, що в них обслуговувалися і обслуговуються, незрозумілість ситуації з депозитами як фізичних, так і юридичних осіб тощо.

Висновки. На економічну та фінансову безпеку як сільськогосподарських виробників, так і комерційних банків впливає ряд факторів, серед яких відсутність достатньої величини доходів, стимулів розширеного відтворення, втрата ринків збуту, певної кількості продуктів та послуг, недостатність стимулів розширеного відтворення, втрата конкурентоздатності у порівнянні з великими підприємствами та банками.

Першочерговим заходом має стати втручання НБУ і держави у забезпечення відповідності та структурної раціоналізації між національними і іноземним капіталом, стимулювання кредитних вкладів у економіку, за рахунок кредитування та інвестування нарощувати співпрацю з аграрними підприємствами, забезпечити відповідну кількість програм та коштів на їх виконання тощо.

Література

1. Бюлетень НБУ. – 2011. - №02 (215). – с.199. [Електронне видання]. Режим доступу: www.bank.gov.ua
2. Експансія іноземного капіталу в банківську систему України призвела до негативних наслідків для самих банків, - АУБ. Режим доступу: www.rbc.ua
3. Рисін В.В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризику державного втручання/ В.Рисін // Фінанси України. – 2010. - №8. – С.44-52.
4. Прядко В.В. Кредитний потенціал комерційних банків у період економічної кризи / В.В.Прядко, Н.С.Островська // Фінанси України. – 2009. - №11. – С.73-77.
5. Мамикина А. Теоретико-методологические аспекты экономической безопасности: Дис. ...канд.экон. наук: 08.00.01. – Москва. – 2003. – 133 с.
6. Блинов М. Об обеспечении экономической безопасности России /М.Блинов, М.Кокарев, В.Крашеников //Экономист. – 1996. - №4. – С.47-51.
7. Бобиль В. Бенкешуренс у контексті економічної безпеки банку /В.Бобиль //Банківська справа. – 2010. - №4 (94). – с.56-61.
8. Бар'єри до «аграрного раю» //День. - №45. – 16 березня 2011. Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua>
9. Офіційна інтернет-сторінка Головного управління статистики у Львівській області. Режим доступу: www.stat.lviv.ua
10. Кириченко О.А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи /О.А.Кириченко, С.В.Мелесик //Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №8 (98). – С. 223-232.

Summary

Kovaliv V.M., Suniavska L.V.
Lviv National Agrarian University

DEPENDENCE OF ECONOMIC SECURITY COMPANIES AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM

This paper is devoted to the impact the economic security of Ukraine's economy, including agriculture on the state of the banking sector and the impact on their current crisis.

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК 631.3: 681.3

Козій Б.І., к.т.н., професор©, **Демчук М.В.**, д.вет.н., професор
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З.Гжицького

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ БАЛЬНОЇ ОЦІНКИ МІКРОКЛІМАТУ В ТВАРИННИЦЬКИХ ПРИМІЩЕННЯХ

Пропонується математична модель та алгоритм для кількісної оцінки відповідності мікроклімату в тваринницькому приміщенні біологічним потребам організму тварин.

Ключові слова: тварини, приміщення, мікроклімат, бальна оцінка, математична модель, алгоритм.

Вступ. При сучасному інтенсивному веденні тваринництва та птахівництва слід мати на увазі, що продуктивність сільськогосподарських тварин, яка залежить від породи, тобто від генетичного потенціалу, може бути досягнута лише при забезпеченні відповідних умов утримання, що гарантують благополуччя ферми щодо незаразних та заразних хвороб.

Постановка проблеми. В запропонованій раніше [1] математичній моделі, за допомогою якої можна оцінити вплив різноманітних факторів на продуктивність тварин, вважається, що фактична продуктивність тварини P_{ϕ} може бути обчислена за формулою:

$$P_{\phi} = P_{\rho} * K_{zn},$$

де P_{ρ} - максимальна продуктивність тварини, що відповідає її генетичному потенціалу; K_{zn} – коефіцієнт зниження генетично обумовленої продуктивності внаслідок наявних умов утримання тварини.

В загальному випадку значення цього коефіцієнта може коливатися в межах

$$0 < K_{zn} \leq 1$$

і залежить від таких факторів:

- загальна екологічна ситуація в регіоні;
- кліматичні умови;
- стан ґрунтів;
- біоценоз ферми;
- якість води;
- організація напування тварини;

© Козій Б.І., Демчук М.В., 2011

- якість кормів;
- організація годівлі;
- мікроклімат тваринницького приміщення;
- відношення до тварини (біоетика).

В подальшому, при дослідженні усіх можливих факторів, виявилось, що мова повинна йти не про вказані вище окремі фактори, а про групи факторів, що об'єднані спільною природою, а саме – це такі групи факторів:

- екологія;
- система утримання тварин;
- ґрунти, рослини, якість кормів;
- стан будівель, внутрішнього обладнання, механізмів
- відповідність вибраного варіанту технології;
- захворюваність тварин стада;
- якість води та напування тварин;
- годівля, збалансованість раціонів;
- мікроклімат та внутрішній біоценоз;
- кадри, їх кваліфікація, дотримання вимог добробуту тварин.

Кожна з цих груп факторів може бути оцінена в межах 5-и бальної шкали, а саме (табл. 1.):

Таблиця 1

Таблиця якісної та кількісної оцінки факторів впливу на продуктивність тварин

Якісна оцінка фактора	Кількісна оцінка ($K_{нб}$)
Дуже добре	5
Добре	4
Задовільно	3
Погано	2
Дуже погано	1

В свою чергу, кожна з цих груп факторів може містити ряд складових, які впливають на кінцеву її оцінку, а, отже, кількісна оцінка групи факторів повинна бути деякою інтегральною величиною, яка враховує оцінки складових.

Яскравим прикладом такої групи факторів є мікроклімат та внутрішній біоценоз у тваринницькому приміщенні. Інтегральна оцінка мікроклімату визначається багатьма параметрами, а саме:

- температура повітря в приміщенні;
- відносна вологість;
- швидкість руху повітря;
- повітрообмін у приміщенні;
- інтенсивність освітлення;
- тривалість освітлення;
- кількість пилу в одиниці об'єму повітря;

- мікробне забруднення;
- концентрація вуглекислого газу;
- концентрація аміаку.

На даний час розроблено рекомендовані норми для кожного з цих параметрів та шкали оцінки мікроклімату приміщень залежно від значень цих параметрів [2] і, відповідно, оцінки в балах (від «дуже добре» - 5, до «дуже погано» - 1). Приклад такої шкали наведено в табл. 2.

Для того, щоб об'єктивно визначити оцінку мікроклімату, необхідно, очевидно, мати методику, яка б дозволяла враховувати величини усіх параметрів мікроклімату при визначенні його інтегральної оцінки. Тому виникає проблема визначення інтегральної оцінки фактору мікроклімату при оцінці впливу різноманітних факторів на продуктивність тварин [1].

Таблиця 2

Шкала оцінки мікроклімату приміщень для утримання курчат-бройлерів віком 5 – 6 тижнів

Параметри мікроклімату	Оцінка в балах	Величина параметра	Параметри мікроклімату	Оцінка в балах	Величина параметра
Температура в приміщенні, °С	5	20 – 21	Тривалість освітлення, год/добу	5	18
	4	19 і 22		4	16
	3	18 і 24		3	14
	2	17 і 26		2	12
	1	16 і 28		1	10
Відносна вологість, %	5	65 – 70	Кількість пилу, мг/м ³	5	до 1,0
	4	60		4	1,5
	3	55		3	2,0
	2	50		2	2,5
	1	45		1	3,0
Швидкість руху повітря, м/с	5	0,2 – 0,6	Мікробне забруднення, тис/м ³	5	до 150
	4	0,1		4	155 – 160
	3	0,05		3	165 – 170
	2	0,02		2	175 – 180
	1	0,01		1	185 – 190
Повітрообмін, м ³ /год на 1 кг живої маси (в зимовий період)	5	0,7 – 1	Концентрація вуглекислого газу, %	5	до 0,15
	4	0,6		4	0,20
	3	0,5		3	0,22
	2	0,4		2	0,26
	1	0,3		1	0,28
Освітлення, лк	5	5	Концентрація аміаку, мг/м ³	5	до 10
	4	4		4	11 – 12
	3	3		3	13 – 14
	2	2		2	15 – 16
	1	1		1	17

В даній статті пропонується застосувати для визначення такої інтегральної оцінки мікроклімату наступні припущення, які формулюються на основі практичного досвіду [2]:

а) якщо усі параметри мікроклімату є в межах від «дуже добре» - 5 до «задовільно» - 3, то в цьому випадку інтегральна оцінка мікроклімату визначається як середнє арифметичне значення усіх параметрів;

б) якщо хоча б один з параметрів мікроклімату має оцінки «дуже погано» - 1, або «погано» - 2, то наявність навіть дуже високих оцінок за іншими параметрами не може компенсувати його негативного впливу на організм тварин;

в) якщо більше половини усіх параметрів мікроклімату мають оцінку 1 бал або 2 бали, то інтегрально оцінка мікроклімату приймається рівною, відповідно 1 або 2;

г) якщо половина усіх параметрів мікроклімату мають оцінку 1 бал або 2 бали, то інтегрально оцінка мікроклімату приймається рівною, відповідно 1,5 або 2,5;

д) якщо менше половини усіх параметрів мікроклімату мають оцінку 1 бал або 2 бали, то інтегрально оцінка мікроклімату приймається рівною, відповідно 1,8 або 2,8.

На основі цих припущень запишемо математичну модель для визначення інтегральної оцінки мікроклімату.

Позначимо через N – кількість параметрів, які визначають інтегральну оцінку мікроклімату у тваринницькому приміщенні (в нашому випадку $N = 10$); $N1$ – кількість параметрів, які мають оцінку 1; $N2$ – кількість параметрів, які мають оцінку 2; S – сума оцінок усіх N параметрів.

Тоді інтегральна оцінка мікроклімату K буде рівною:

$$K = S/N, \text{ якщо } N1 = 0 \quad N2 = 0;$$

$$K = 1, \text{ якщо } N1 = N;$$

$$K = 1,5 \text{ якщо } N1 = \frac{1}{2} N;$$

$$K = 1,8 \text{ якщо } N1 < \frac{1}{2} N;$$

$$K = 2, \text{ якщо } N2 = N;$$

$$K = 2,5 \text{ якщо } N2 = \frac{1}{2} N;$$

$$K = 2,8 \text{ якщо } N2 < \frac{1}{2} N.$$

Алгоритм для автоматичного визначення інтегральної оцінки мікроклімату у тваринницькому приміщенні наведено на рис. 1. За цим алгоритмом було розроблено комп'ютерну програму засобами табличного процесора MS Excel, яка входить до пакету електронних таблиць, що призначені для оцінки впливу різноманітних факторів на продуктивність сільськогосподарських тварин.

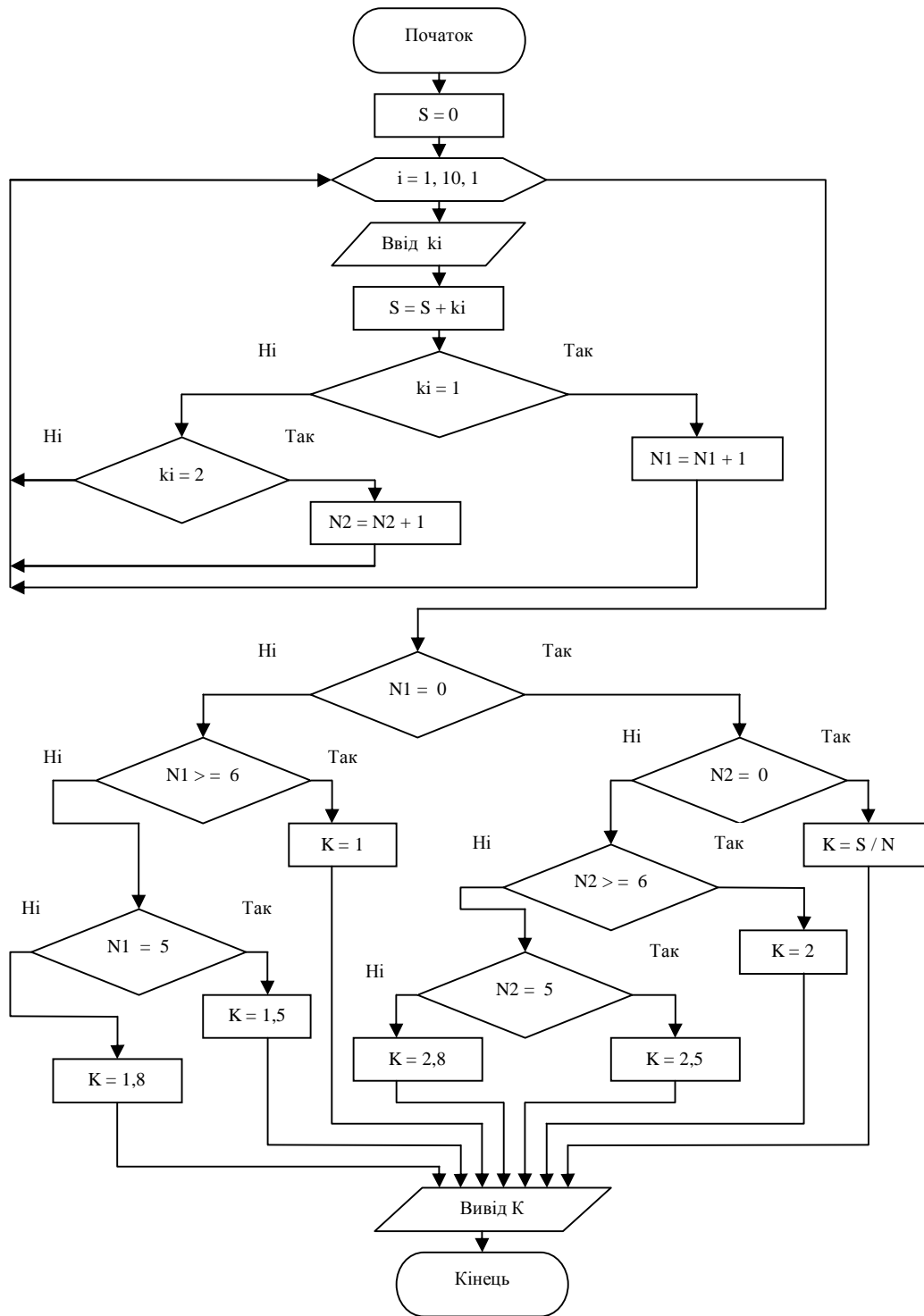

Рис.1. Алгоритм визначення інтегральної оцінки мікроклімату.

Отже, загальна оцінка мікроклімату та внутрішнього біоценозу тваринницького приміщення залежить від оцінки багатьох його параметрів, а тому повинна розглядатися як деяка інтегральна величина, що може бути обчислена за запропонованим у даній статті алгоритмом. Оскільки мікроклімат та внутрішній біоценоз тваринницького приміщення є одним з факторів, які впливають на продуктивність тварин, то запропонована методика його визначення може мати важливе практичне значення.

Література

1. Козій Б.І., Демчук М.В. Математична модель оцінки впливу зовнішнього середовища на продуктивність сільськогосподарських тварин. // Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім. С.З. Гжицького, т. 12, № 1 (43). – Львів, 2010. – с. 282-288.
2. Демчук М.В., Гаврилець Є.С., Андрусишин Й.В. та ін. Методика визначення основних параметрів і бальної оцінки мікроклімату тваринницьких приміщень. – Львів, 1985. – 42 с.

Summary

Kozij B.I., Demchuk M.V.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

ALGORITHM THE DEFINITION OF GRADE VALUATION OF MICROCLIMATE IN LIVESTOCK APARTMENT

Mathematical model for and algorithm is proposed for the quantitative valuation of microclimate conformity in livestock apartment to the biological needs of animal organism.

Key words: *animal apartment, microclimate, grade valuation, mathematical model, algorithm.*

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011 р.

УДК 35

Колос Б.О., к.е.н., професор©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ – ГОЛОВНИЙ
ШЛЯХ ДО ВИСОКОЦИВІЛІЗОВАНОГО РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ**

В статті зроблений виклад запропонованої цілісної системи високоцивілізованого управління Українською державою, без якої неможливий повноцінний розвиток підсистеми АПК.

Ключові слова: АПК, управління державою, система, держава, абсолютне народовладдя.

Постановка проблеми. Ключовою проблемою держави є виробництво власних екологічно-чистих і якісних продуктів харчування в достатніх для народу кількостях, від чого залежить психічне і фізичне здоров'я наших громадян, а відтак і всі решту здобутки України.

АПК України в занепаді. Витоки і першопричини цієї глобальної проблеми криються в обраній Україною хибній системі державного устрою.

Аналіз останніх результатів досліджень і публікацій. Дослідженнями в галузі вдосконалення окремих аспектів системи управління державою займаються такі відомі українські і зарубіжні учені як: В. Сергійчук, В.Марочкін, М.Котляр, М.Капраль, Н.Емельянов, А.Ткачук, Г.Ліневич, А.Гошко, Д.Гарнер, О.Сушинський, О.Батанов, І.Ансофф, В.Фремут, Г.Райт, В.Терещенко, В.Кобилух, Б.Колос та багато інших. На жаль сьогодні практично відсутні комплексні дослідження з методології науки управління державою. Найбільш глибоко і системно дослідження цих проблем зробила група учених Некомерційної освітньої організації Російської Федерації «Академії управління глобальними регіональними процесами соціального і економічного розвитку» під керівництвом академіка генерал-майора К.Петрова, які впритул наблизилися до створення системи нового державного устрою – абсолютного народовладдя.

Метою дослідження є вироблення плану модернізації України на засадах Законів Божих (природних, об'єктивних) побудови держави абсолютного народовладдя, яка б створювала всі можливості для повноцінної реалізації кожним громадянином своїх природних прав і свобод; високоцивілізованого розвитку всіх галузей народного господарства України, в тому числі й АПК.

Виклад основного матеріалу з результатів досліджень. Ефективність будь-якої управлінської дії оцінюється корисністю її кінцевих практичних результатів. А вони за 20 років незалежності України наступні: у всіх її громадян вкрадене природне право найвищої влади і вони усунені від управління державою; владу незаконно узурпували злочинні клани та їх політичні партії;

0,001% (близько 500 осіб) населення України незаконно, злочинним шляхом, заволоділи понад 90 % загальнонародних багатств, а точніше привласнили майно кожного українця на суму близько 3-х мільйонів гривень згідно його приватизаційного сертифіката; пограбовані всі заощадження, компартійні, комсомольські і профспілкові кошти та загальнонародні фонди; торпедується привласнення олігархами всіх українських земель; злочинні урядовці без згоди народу позичили за кордоном близько 200 мільярдів доларів США, розікрали їх по офшорних зонах, які змушений буде віддавати народ; промислове виробництво та сільське господарство зруйноване, а ринок України заповнив іноземний непотріб; різко скорочується середня тривалість життя українців; знищено та вимерло близько 6-ти мільйонів українців; зникли з карти України близько 600 населених пунктів; близько 9-ти мільйонів висококваліфікованих українців в ролі дешевих рабів виштовхані за кордон і там поневіряються на заробітках; появилось понад 100 тисяч безпритульних дітей-сиріт; здійснюється щоденне тотальне пограбування громадян через: розкрадання грошей із державного бюджету, комерційні банки, страхові компанії, шахрайські фінансові піраміди, незаконні податки, завищені ціни на комунальні послуги, промислову продукцію і товари народного споживання; здійснюється прискорена планомірна руйнація Української держави, а українці винищуються і витісняються з їх історичної території; чиниться проти України і її народу безліч інших важких злочинів».

Чому ж при величезних природних багатствах і надзвичайно сприятливих кліматичних умовах України її постійно потрясають кризи, а народ живе у злиднях і проблемах?!? А тому, що нам нав'язали чужий ворожий руйнівний сценарій розвитку, який насправді формує не демократичне, а рабовласницьке суспільство з кримінальною формою правління та веде до повного розвалу України. Бо поняття «демократія» насправді означає «демос – народ», «кратія – керувати», дослівно «народ керує або народовладдя».

Здійснюється новітня окупація України надсучасними методами і технологіями: інформаційними; релігійними; хронологічними; світоглядними; терористичними; безструктурного управління; скритого геноциду; територіальними; економічними; та іншими. Застосовується головний принцип «Нацьковуй, розділай, володарюй і грабуй!».

Чи є вихід в Україні з цієї ситуації? Безвихідних ситуацій та невирішуваних проблем не існує, а бракує розуму для їх розв'язання. Тому проблеми сьогоденної кризи не в Україні, а в мізках українців! Тобто наше щастя всередині нас самих.

Здолати це глобальне зло можна лише за допомогою: **досконалої ідеї**

(Доктрини побудови Української держави абсолютного народовладдя); **мудрого виконавця** (освіченого, об'єднаного й організованого народу); **високопрофесійних дій народу** (згідно програми спільних дій громадян України з реалізації плану її модернізації).

План модернізації України (побудови держави абсолютного народовладдя) повинен включати:

- Створення «Національного інституту дослідження життя людини та управління державою», котрий повинен акумулювати досвід і мудрість усіх українців та іноземних держав і на цій основі розробляти стратегію побудови України, оперативну її діагностувати, вдосконалювати та підвищувати мудрість і ефективність управління нею;
- Впорядкування Національної Ідеї України, її мудрої ув'язки із законами природи та природною владою, правами і свободами людини;
- Поновлення у всіх документах графі «національність» і наведення чіткого порядку із статусом громадянина України та іноземних мігрантів;
- Впорядкування територіально-адміністративного поділу та створення замість областей не більше 7-9 легко керованих і високоефективних господарсько-економічних одиниць;
- Розробку схеми ефективного управління державою та її злагоджених підсистем;
- Складання оптимальної чисельності урядових кадрів усіх рівнів;
- Розробку вимог до виборів і призначення високomorальних і високопрофесійних кадрів у всіх сферах за національними квотами на публічних і експертних засадах з обов'язковим укладанням громадами з ними Трудових Контрактів і періодичним підвищенням їх кваліфікації та її сертифікації;
- Розробку програм стратегічного розвитку держави та всіх населених пунктів на 50-100 років, з етапами їх розбудови, власним ресурсним забезпеченням без допомоги інших держав та орієнтованих на найвищі світові стандарти комфорту життя громадян України;
- Розбудову незалежної від інших держав самодостатньої господарської інфраструктури (освіти, науки, промисловості, сільського господарства та інших галузей);
- Впровадження соціально справедливого економічного механізму держави: всі ресурси, алкоголь, тютюн, ключові галузі та інші стратегічні об'єкти виключно у власності держави; джерелом примноження багатства в державі будуть ресурси і виробники продукції, а ціни будуть контрольовані за допомогою гранично допустимої межі рентабельності; буде обов'язкова трудова повинність усіх працездатних громадян та підвищення їх кваліфікації з обов'язковим отриманням ними сертифікатів не більше, ніж через один рік; оплата праці буде залежати від складності, якості і кількості виконаної роботи; буде оподатковуватися не виробництво, а споживання; будуть зліквідовані всі схеми, технології і механізми отримання нетрудових доходів, паразитування та інші

кровососи на тілі українського народу: фондові біржі, приватні банки, страхові компанії, ломбарди, акціонерні товариства, азартні ігри, обіг іноземної валюти на території держави, різні фінансові піраміди; буде гідне вшанування чесних трударів і оголошена суспільна ненависть та жорстока війна лихварям, шахраям, визискувачам, корупціонерам, хабарникам, паразитам, злодіям та іншим руйнівникам і ворогам України. Будуть каратися винуваті і возвеличуватися чесні; всі урядовці будуть ізольовані від розпорядження ресурсами і фінансами; все розграбоване з 1990 року народне майно, матеріальні і фінансові ресурси будуть поверненні в державну, а приватні – в приватну власність, а його розкрадачі повинні відбути за це 2 терміни покарання – 1-й, допоки не повернуть потерпілим всю суму матеріального і морального ущербу, а 2-й – за те, що порушили закони. Покарання буде невідворотним; переглянути всі майнові кримінальні і цивільні судові справи з 1990 року на користь потерпілих; зліквідувати невиправдані зовнішні борги і позики України і перевести її в режим самодостатнього господарювання;

- Вироблення мудрої зовнішньої політики України, яка сприятиме зростанню її могутності і процвітання. Будуть подані позови до колишніх держав-окупантів про повернення ними всіх пограбованих цінностей та завданого ущербу громадянам України депортаціями, голодоморами, організацією штучних конфліктів між народами та злочинами проти миру і людяності;

- Вироблення надійної внутрішньої і зовнішньої безпеки держави: опублікувати у відкритій пресі всіх штатних і позаштатних працівників КДБ СРСР в Україні; поновити смертну кару; ввести жорсткі покарання за підробку ліків, продуктів харчування, товарів народного споживання і довкілля, за виготовлення, збут і вживання наркотиків та за паразитування і ущемлення природних прав і свобод громадян; за розпалювання протиріч і конфліктів серед народу; порушники законів повинні сидіти в тюрмах на засадах самоокупності; першочергово і сповна фінансувати армію і спецслужби, та найсучасніше їх оснащувати і готувати; заборона політичних партій і ліквідація Верховної Ради України і місцевих Рад та введення замість них нової високопрофесійної законотворчої структури, а також створення Народного наглядово-контролюючого комітету для щоденного оперативного і статистичного контролю народом процесів побудови держави, діями всіх урядовців та контролю за владним, інформаційним, релігійним, економічним і територіальним (наземним, повітряним, космічним) простором України. Бо сила без контролю – ніщо;

- Налагодження потужної просвітницької та ідеологічно-виховної роботи з побудови держави абсолютного народовладдя.

Україна має всі необхідні ресурси, потенціал і можливості, щоб власними силами побудувати високоцивілізовану державу без допомоги інших країн світу!

Україна має понад 80 % найменувань корисних копалин від існуючих на Землі, більше третини світових запасів чорноземів, сприятливий клімат, геостратегічне розташування для міжнародних транзитних перевезень, багату

флору і фауну, обдарований і працьовитий народ, сильну освіту і науку, економічно-господарський потенціал та невичерпні можливості. Українська нація має багатомісячну, понад 40 тисяч років, історію та потужну культуру і духовність.

Також є розроблено вісім можливих методів впровадження цього державного устрою в Україні.

Висновки. То ж ми, українці, будемо жити так, як нами будуть керувати згідно з новою системою державного устрою, в основу якого будуть покладені Закони Божі та природні права і свободи людини.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И.Ансофф. – М., 1989.
2. Вальтер Фремут. Ми і держава / Фремут Вальтер. – Львів: Фірма «Енерго Яр ЛТД», – 1995.- 76 с.
3. Колос Б. Управління державою III тисячоліття, або Стратегія і тактика побудови Української національної держави / Б. Колос.– Львів: Ініціатива. –2004. - 976 с.
4. Колос Б. Основи формування досконалого високоцивілізованого українця та Української держави. Практичні рекомендації / Б. Колос. – Львів: Ліга – Прес, 2011. – 34 с.
5. Райт Г. Державне управління./ Пер. з англ. В.Івашка, О.Коваленка, С.Соколик. – К., 1994.

Summary

Kolos B.O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

MODERNISATION OF MANAGEMENT SYSTEM ON STATE LEVEL – MAIN PATH TO HIGHER CIVILIAN DEVELOPMENT OF AIC IN UKRAINE

In the article conducted proposals of single system of management of Ukrainian state which influence on development on sub-sistem of AIC.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.

УДК 330.322

Коробка С.В., к.е.н., ст. викладач ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З.Гжицького***ПРОБЛЕМА ІНВЕСТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

У статті розкрито результати проведення оцінки необхідності інвестування сучасної економіки України, запропоновано її співробітництво з міжнародними фінансово-кредитними організаціями та шляхи підвищення інвестування регіонів.

Ключові слова: інвестування, іноземні інвестори, реструктуризація, приватне підприємництво, ефективність.

Постановка проблеми. Економіка сучасної України розвивається в умовах, коли гостро відчувається недолік внутрішнього фінансування власної економіки. За таких умов привернення іноземного капіталу у вигляді інвестицій та кредитів є просто необхідним. Крім того, світовий досвід доводить, що країни з перехідною економікою не здатні вийти з економічної кризи без залучення й ефективного використання іноземних інвестицій. Отже, іноземне інвестування повинно займати особливе місце в структурі зовнішньоекономічних пріоритетів розвитку української економіки.

Аналіз останніх досліджень. Ця проблема не нова для сучасної України, її вже розглядали науковці нашої та інших країн, такі як Соболева О.П., Черноіванова О.М., Вей Хей Ши та інші. Однак, залишилося не з'ясованим питання, з якими фінансово-кредитними організаціями буде вигідно співробітничати українським підприємствам і чому деякі регіони привабливі для іноземних інвесторів, а інші – ні.

Метою дослідження є: вивчення особливостей інвестування економіки України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Потенційно, Україна є інвестиційно привабливою країною. Іноземні інвестори визначають такі риси, як: нові ринки збуту продукції; дешева кваліфікована робоча сила; наявність численних природних ресурсів; менш суворі природоохоронні правила. Але, незважаючи на це, обсяг іноземних інвестицій в економіку України залишається на низькому рівні.

Одна з найгостріших проблем, яку необхідно розв'язати Україні сьогодні – знаходження коштів для свого подальшого успішного розвитку та ефективного їх застосування по регіонах.

З перших кроків залучення міжнародного капіталу виявилось, що, з одного боку, без його залучення неможливо в реальні строки подолати кризовий

стан в економіці, з іншого – таке залучення ускладнюється економічною і політичною ситуацією.

Прогресивне перетворення у структурі форм власності часом призводило до захоплення власності, бо не передбачали зміни правового середовища функціонування всіх суб'єктів політичних і економічних відносин. Стабілізація теж проходила під великим питанням. Насправді, інфляція тільки змінила форму, ставши прихованою, а стабільність цін забезпечувалась шляхом адміністративного обмеження кількості грошей в обігу.

Результати лібералізації теж викликають неоднозначну оцінку експертів, бо валютна політика України не сприяла залученню прямих іноземних інвестицій, а призвела не тільки до панування іноземних неліквідів на внутрішньому ринку і відповідного скорочення реального ВВП, а й до розширення впливу на національну економіку подій та явищ, що відбувалися на віддалених від нашої країни ринках.

У 2010 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 5986,0 млн.дол. США прямих інвестицій: із країн ЄС надійшло 4605,8 млн.дол. (76,9% загального обсягу), із країн СНД – 849,2 млн.дол. (14,2%), з інших країн світу – 531,0 млн.дол. (8,9%). У той же час капітал нерезидентів зменшився на 809,7 млн.дол. Інвестування здійснювалось переважно у вигляді грошових внесків, які становили 5684,8 млн.дол. (95,0% вкладеного обсягу). Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці тощо, за 2010р. становив 4655,0 млн.дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, унесених в Україну, на 1 січня 2011р. склав 44708,0 млн.дол., що на 11,6% більше обсягів інвестицій на початок 2010р., та в розрахунку на одну особу становив 978,5 дол.

Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає більше 82% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 9914,6 млн.дол., Німеччина – 7076,9 млн.дол., Нідерланди – 4707,8 млн.дол., Російська Федерація – 3402,8 млн.дол., Австрія – 2658,2 млн.дол., Франція – 2367,1 млн.дол., Сполучене Королівство – 2298,8 млн.дол., Швеція – 1729,9 млн.дол., Віргінські Острови, Британські – 1460,8 млн.дол. та Сполучені Штати Америки – 1192,4 млн.дол.

Зросли обсяги капіталу з Кіпру на 909,3 млн.дол., Російської Федерації – на 836,4 млн.дол., Нідерландів – на 753,3 млн.дол., Франції – на 736,3 млн.дол., Німеччини – на 475,0 млн.дол. і Швеції – на 454,1 млн.дол. Зазначені країни забезпечили майже 90% приросту іноземного капіталу в Україні. За рахунок продажу капіталу нерезидентам інших країн і вилучення інвестицій зменшились обсяги капіталу інвесторів зі Сполучених Штатів Америки на 116,7 млн.дол. та Ізраїлю – на 12,8 млн.дол., капітал інвесторів з Норвегії та Ісландії зменшився на 71,3 млн.дол. та на 29,3 млн.дол. відповідно за рахунок продажу капіталу нерезидентам інших країн.

На сучасному етапі розвитку економіки України іноземні інвестиції займають таке положення по регіонах порівняно з сукупною кількістю (табл.1).

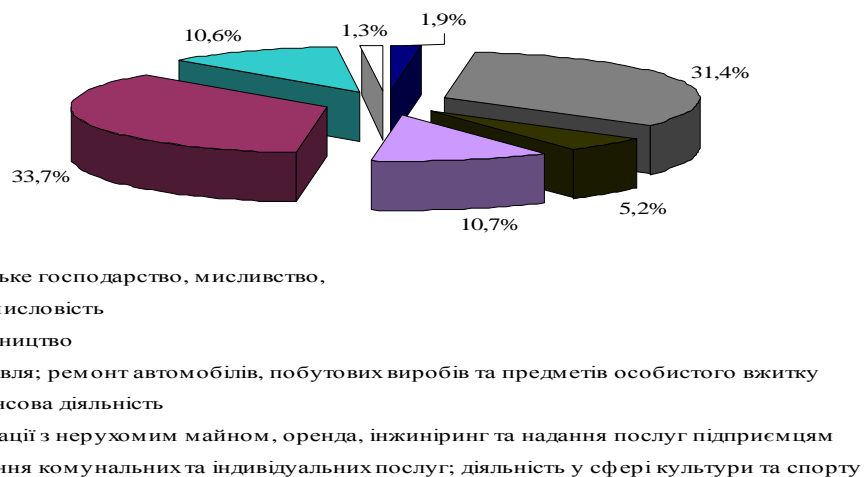
Згідно з даними таблиці 1., найбільшу питому вагу в структурі прямих іноземних інвестицій займає Центрально-Поліський регіон (53,2%) до складу якого входять Житомирська, Київська та Чернігівська області, найменшу Центральної регіоні – 0,8% (Кіровоградська та Черкаські області). До основних причин інвестування в регіони можна віднести наступні: вигідне географічне положення, доступ до ринків Східної Європи та інших регіонів, різноманітні корисні копалини та родючий ґрунт, розвинута промисловість на власній базі і провідне положення регіону в Україні.

Таблиця 1

Обсяг прямих іноземних інвестицій у регіони України

Регіон	2009 р.		2010 р.	
	усього	у % до загального підсумку	усього	у % до загального підсумку
Україна	40053	100	44708	100
Центрально-Поліський	21077,5	52,6	23803,9	53,2
Придніпровський	7970,2	19,9	8426,6	18,8
Північно-Східний	2777,1	6,9	3594,5	8,0
Донецький	2273,9	5,7	2692,3	6,0
Причорноморська	2279,3	5,7	2487,3	5,6
Карпатський	2259,2	5,6	2241,3	5,0
Західно-Поліський	640	1,6	648,5	1,5
Подільський	470,7	1,2	461,1	1,0
Центральна	305,1	0,8	352,5	0,8

Якщо ми розглянемо галузеву структуру інвестиційних проєктів, то дістанемо таке становище по Україні (рис.1).

Рис.1. Реалізація інвестиційних проєктів на території України станом на 01.01.2011р.

З даних рисунку видно, що значна кількість інвестиційних проектів реалізується у фінансовій сфері (33,7%), промисловості (31,4%), торгівлі (10,7%) та операції з нерухомістю (10,6%). Інвестиційно непривабливими залишаються сільське господарство (1,9%) та надання комунальних послуг у сфері культури та спорту (1,3%). Це ще раз підтверджує слабку систему соціального захисту вказаних галузей економіки.

Серед зовнішніх фінансових джерел для України найбільш привабливими є такі міжнародні фінансово-кредитні інститути, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк і Європейський банк реконструкції та розвитку, завдяки пільгам, порівняно низькій вартості запозичень, які вони надають, а також авторитетності їхніх оцінок та дій для інших потенційних кредиторів та інвесторів.

В свою чергу ЄБРР зосереджується насамперед на кредитуванні приватного сектора та об'єктів ключової інфраструктури. Банк підкреслює, що перспективи економічного розвитку в країнах СНД взагалі та в Україні зокрема, залежать від підвищення продуктивності та утримання економічної активності в умовах подорожчання національних валют. В сучасний момент ЄБРР реалізує в Україні 59 проектів на суму біля 1,4 млрд. євро, будучи одним з найкрупніших кредиторів та інвесторів країни.

Світовий банк розробив новий підхід до надання кредитів для проведення економічних реформ, створивши два нових типи кредитів: програмну позику на структурну перебудову економіки (PSAL) і адаптовану програмну позику (APL). Обидва види фінансування є поетапними.

Подібне поетапне фінансування робить програму реформ гнучкішою – її можна змінювати в процесі реалізації з метою ефективнішого розвитку. Нова концепція надання позик базується на реформуванні державних і приватних інститутів.

Іноземні інвестиції повинні вирішувати такі проблеми українських підприємств:

- залучення коштів в пріоритетні галузі виробництва для створення нових робочих місць і працевлаштування робітників, вивільнених у зв'язку з закриттям підприємств;
- впровадження нових технологій, модернізація діючих виробництв;
- розвиток зовнішньоекономічних зв'язків;
- активізація підприємницької діяльності для збільшення експорту товарів і послуг;
- збільшення поставок на внутрішній ринок високоякісних товарів і послуг;
- створення сучасної виробничої та ринкової інфраструктури;
- ефективне використання природних ресурсів.

З іншого боку, дослідження процесу надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України показує, що імпорт прямих іноземних інвестицій в країну здійснюється при досягненні певних страхових умов. До них належать:

- поворот до ринково-орієнтованої економіки, що припускає її лібералізацію;
- політична стійкість, яка гарантує безпечність капіталовкладень, запобігає можливим втратам від націоналізації та зміни інституційних режимів інвестування;
- надійний правовий захист приватного власника, у тому числі і підприємця;
- господарча стабілізація, яка припускає певні шляхи економічного росту.

Висновки. Аналіз основних проблем інвестування в економіку України дозволяє зробити висновки, що інвестиції сприяють підвищенню ефективності та конкурентоспроможності українських підприємств. Проте мало інвестиційно-привабливими залишаються сільське господарство та транспорт. Для покращення ситуації в даних галузях необхідно утвердити в економіці максимально сприятливе інвестиційне середовище шляхом:

1. Реалізації цілісної системи заходів, спрямованих на посилення дієздатності держави, поглиблення адміністративної реформи.
2. Поглиблення макроекономічної стабілізації та інфляційної безпеки.
3. Вжиття радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження корупції та тіньової економічної діяльності.
4. Запровадження механізмів стимулювання внутрішнього ринку, інвестиційного процесу, активної регіональної політики.
5. Усунення деформації попереднього періоду у сфері економічних відносин та утвердження ефективної критичної маси ринкових перетворень.

Література

1. Держкомстат України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Иноземцев В.Л. Инвестиции и производительность в постиндустриальной ситуации / В.Л. Иноземцев // Воспроизводство и экономический рост, 2001. - 205-218 с.
3. Пахомова І.Г. Передумови створення сприятливого інвестиційного середовища в економіці України / І.Г. Пахомов/ Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 749-758.
4. Пересада А.А. Інвестиційні процеси в Україні / А.А. Пересада – К.: “Лібра”, 1998. – 395с.
5. Салига К.С. Ефективність реальних інвестицій : Монографія / К.С. Салига – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2008. - 284с.

Summary

Korobka S. V.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

**PROBLEM OF INVESTING OF ECONOMY OF UKRAINE IS ON THE
MODERN STAGE**

The results of leadthrough of estimation of necessity of investing of modern economy of Ukraine are exposed in the article, its collaboration with international finansovo-kreditnimi organizations and ways of increase of investing is offered on regions.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 339.13.017

Корольова О.Г., к.е.н., доцент©*Львівський державний університету внутрішніх справ***ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ЗОВНІШНІХ РИНКІВ. МЕТОДИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД**

Розглядається методико-аналітичний підхід оцінки привабливості зовнішніх ринків для підприємств плодоовочевого підкомплексу.

Ключові слова: *привабливість зовнішніх ринків, ринкове середовище.*

Вступ. У сучасних умовах глобалізації, що характеризуються зростанням взаємозалежності національних економік, транснаціоналізацією цілих галузей при певному вирівнюванні умов господарювання та зближення національних та світових цін, зниженні зовнішньоторговельних бар'єрів при реалізації товарів та послуг, важливого значення для українських товаровиробників набувають питання вибору зовнішніх ринків, оцінки умов та можливостей проникнення на ці ринки та подальшого успішного функціонування на цих ринках. Актуальності набуває завдання визначення привабливості зовнішнього ринку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Розглядаючи поняття привабливості зовнішнього ринку, переважна більшість авторів пов'язує її з показниками ринку, які стосуються оцінки його підприємницького клімату. У низці літературних джерел поняття привабливості ринку розглядається поряд з поняттям конкурентна ситуація на ринку і конкурентоспроможність підприємства.

Засновник класичної теорії конкуренції на рівні міжнародних бізнес-взаємодій М. Портер визначає, що це є взаємопов'язане та залежне від конкурентної ситуації на ринку поняття [1]. На думку О.С. Віханського, поняття «привабливості» розглядається у контексті привабливості галузі у наукових працях, присвячених питанням стратегічного аналізу діяльності підприємства та стратегічного управління [2].

За словами О.М. Азарян, поняття привабливості зовнішнього ринку зазвичай вживається у контексті оцінювання та вибору міжнародних ринків для здійснення підприємницької діяльності і пов'язується з аналізом впливу зовнішніх факторів ринкового середовища на діяльність підприємства, яке виходить на ці ринки [3].

Визначення поняття привабливості зовнішнього ринку з позицій певного економічного інтересу підприємства спостерігається у визначенні О'Шоннесі. На його думку, привабливість галузі визначається тими факторами, які фірма найбільше, хотіла б там виявити або яким вона найбільше намагається запобігти [4].

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Узагальнено у рамках концепції підприємницького клімату будь-який зовнішній ринок можна розглядати як певною мірою відкриту систему, у якій питання щодо масштабів просування товарів зводиться до привабливості цього ринку для потенційного експортера. Тобто привабливість зовнішнього ринку є основою щодо прийняття рішення експортером, від достовірності якої будуть залежати наслідки як для самого експортера, так і для національної економіки.

Особливо важливими є такі оцінки для міжнародного плодоовочевого ринку, що характеризується суттєвим перевищенням пропозиції над попитом, значною кількістю гравців-конкурентів, мінливою кон'юктурою та високими стандартами якості продукції, яка пропонується.

Метою статті є визначення наявних тенденцій щодо розвитку плодоовочевих ринків Росії, Туреччини і Польщі та оцінка привабливості цих потенційних зовнішніх ринків для українських аграріїв.

Вклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, привабливість зовнішнього ринку – це середовище країни та взаємодії його із середовищами інших країн, яке здатне посилювати та формувати умови для сприятливої діяльності іноземних підприємств на ринку даної країни.

Міжнародне маркетингове середовище є комплексом факторів, що формують кон'юктуру товарного ринку, визначають його привабливість, формують тактику та умови ринкової поведінки та складають систему чинників, що прямо впливають на розвиток міжнародної діяльності фірми.

Привабливість зовнішнього ринку плодоовочевої продукції характеризує економічні відносини між суб'єктами міжнародного плодоовочевого ринку – споживачами, конкурентами, постачальниками, посередниками, державними органами з приводу узгодження їхніх економічних інтересів, пов'язаних з виходом та стратегіями їх діяльності на зовнішніх ринках плодоовочевої продукції у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективах.

При цьому привабливість ринку встановлюється згідно з критеріями, які кожна компанія визначає самостійно. Не всі критерії мають однакову важливість і тому кожен необхідно аналізувати окремо. Привабливість ринку впливає з його розміру, обсягу, темпів зростання та інших показників, а також з умов функціонування підприємств даної галузі. Найважливішим етапом при визначенні привабливості ринку є проведення аналізу та характеристика оточуючого маркетингового середовища.

Залежно від глибини обґрунтування управлінського рішення вибір привабливих зовнішніх ринків для підприємств плодоовочевого підкомплексу може здійснюватися двома способами: 1) суб'єктивно – ґрунтуючись на власних уподобаннях, суб'єктивних відчуттях і очікуваннях, осіб, які приймають рішення; 2) об'єктивно – виходячи із проведеного дослідження ринків та порівняння об'єктивних даних.

Зауважимо, що об'єктивні методи відбору міжнародних ринків являють собою фільтраційні методи, суть яких полягає у початковому виявленні

потенційних ринків, наступному поетапному їх оцінюванні та поступовому виключенні найменш привабливих ринків за різними критеріями (фільтрами) у порядку зменшення їх значимості для підприємства.

На думку Т.М. Циганкової, до об'єктивних методів можна віднести дискретний та комплексний підходи. Останній передбачає кількісну оцінку кожного з параметрів потенційних ринків за системою показників або глибоке аналітичне обґрунтування за певною моделлю і теоретично забезпечує найвищий рівень обґрунтованості. Деяко спрощеним і менш фінансово витратним виступає дискретний підхід, що ґрунтується на оцінці невеликої сукупності найважливіших для фірми показників стану та перспектив розвитку ринку чи інших критеріїв [5, с.56].

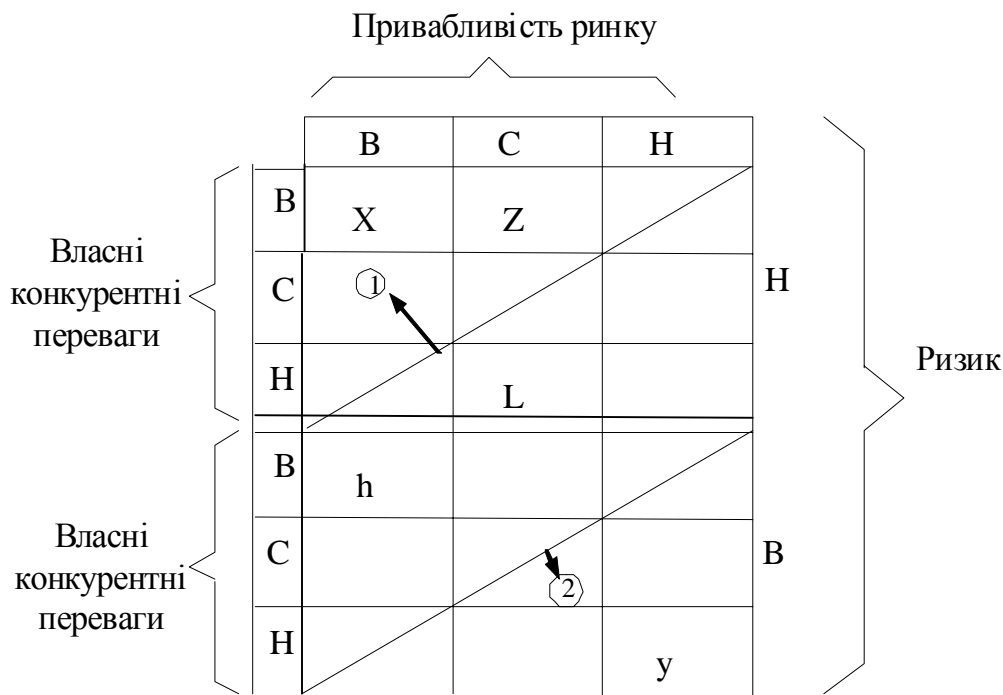
Використовуючи дискретний підхід, було проведено оцінку привабливих зовнішніх ринків для підприємств плодоовочевого підкомплексу за наступними критеріями:

- розмір ринку;
- динаміка зростання ринку;
- власні конкурентні переваги;
- потенціал ринку;
- доступність ринку;
- сприймання ринку;
- стабільність (оцінка ризиків).

Побудована за критеріями привабливості ринку, власних конкурентних переваг і ризику (політичного, комерційного, валютного тощо) матриця визначення найбільш привабливого зовнішнього ринку для підприємств продукції плодоовочевого підкомплексу Південного регіону України дозволяє встановити потенційно привабливі зовнішні ринки та здійснити їх ранжування (рис. 1).

За результатами аналізу матриці було виділено зовнішні ринки Росії і Німеччини, питома вага яких в загальному обсязі експорту плодоовочевої продукції становить 50% загального експорту.

Рис. 1. Матриця визначення найбільш привабливого зовнішнього ринку для підприємств продукції плодоовочевого підкомплексу Південного регіону України

В – висока, високі, високий;

С – середня, середні, середній;

Н – низька, низькі, низький;

X, Y, Z, L, h – країни, що досліджуються: X – Росія; Y – Молдова; Z – Німеччина; L – Білорусь; Н – Австрія.

1 – абсолютно сприятлива зона,

2 – абсолютно несприятлива зона.

Визначивши країни знаходження привабливих ринків, були досліджені фактори, які дозволяють прийняти комплексне рішення щодо виходу на конкретний зовнішній ринок.

Російська Федерація — індустріально-аграрна країна. Основні галузі промисловості: гірнична, нафтова, нафтопереробна, газова, металургійна (чорна та кольорова металургія), літако- та кораблебудування, космічна, машинобудівна, енергетичне обладнання, харчова та текстильна.

Розвинені всі види транспорту, але величезні простори Сибіру практично не мають залізниць та сучасних автодоріг. Морський транспорт забезпечує значну частину перевезень через найважливіші порти: Санкт-Петербург, Калінінград, Мурманськ, Архангельськ, Новоросійськ, Владивосток, Находка і інші.

Залізниці, велика частина яких розташована в Європейській Росії, перевозять три чверті всіх вантажів. Річковий і автомобільний транспорт

перевозить до 15 % вантажів. У багатьох районах Півночі й Далекого Сходу єдиним видом транспорту є авіація.

Фінансово-економічне становище Росії характеризують наступні показники [6]: ВВП у 2009 р. (за паритетом купівельної здатності = PPP) — \$ 2088 млрд., ВВП чистий — \$ 1286 млрд. Темп зростання ВВП — 8,1%. ВВП на душу населення (PPP, 2008) — \$14700, що у 2,1 раз вище, ніж в Україні. Прямі закордонні інвестиції у РФ — \$ 271,6 млрд. Імпорт (2009) — \$ 260,4 млрд. (т.ч. Німеччина — 16,3 %; Китай — 12,4 %; Італія — 6,9 %; Україна — 5,0 %; Японія — 4,9 %; Білорусь — 4,0 %). Експорт — \$ 365 млрд. (т.ч. Німеччина — 9,5 %; Нідерланди — 7,5 %; Туреччина — 6,0 %; Італія — 5,6 %; Україна — 5,0 %; Китай — 5,0 %; США — 4,8 %; Білорусь — 4,6 %; Швейцарія — 4,0 %). Майже 70 % експорту РФ — близько 250 млрд. дол. — пов'язано з вивозом сировини.

У структурі сільського господарства переважає тваринництво. Щодо сільськогосподарської продукції, основними технічними культурами, що мають велике значення для господарства Росії, є льон-довгунець, соняшник, соя, гірчиця, цукрові буряки, тютюн.

Враховуючи, що економіка Російської Федерації належить до інтенсивно зростаючих, при перевазі тваринництва у сільському господарстві, можна розглядати цей зовнішній ринок як привабливий.

Сучасна Туреччина (площа 715,548 кв.км.), завдяки морському оточенню та наявності зручних бухт, заток й гаваней (наприклад, Золотий Ріг, Смірна), які являють собою найкращий, дешевший шлях, становить очевидну перевагу потенційного економічного зв'язку турецького народного господарства з господарством України.

За даними [7]: ВВП – \$ 201 млрд. Темп зростання ВВП – 2,8%. ВВП на душу населення – \$3167. Прямі закордонні інвестиції – \$ 102 млн. Імпорт – \$ 61,3 млрд. (Німеччина – 15,9%; Італія – 9,3%; США – 8,8%; Франція – 6,6%; Великобританія – 5,8%). Експорт – \$ 54 млрд. (Німеччина – 20,3%; США – 8,3%; Великобританія – 6,4%; Італія – 5,8%; Росія – 5%).

На противагу РФ, спеціалізацією Туреччини є сільське господарство, номенклатура продукції якого формує основні експортні позиції. Велике, промислове садівництво зосереджено в Західній Анатолії, уздовж Чорноморського узбережжя та в басейні р.р. Тигра і Єфрата. За якістю та кількістю досить високо стоять овочеві райони: Мармуроморського узбережжя (м. Перама), Егейського узбережжя, Чорноморського узбережжя (м. Сіноб).

Плодівництво в Туреччині розвито високо, чому відповідає розмаїтість кліматичних умов. Загальна площа, зайнята виноградниками, посадками маслин, фруктовими садами, складає 3,7 % усієї території. Плодові й горіхоплодні культури давно уже спостерігаються у внутрішньому товарообігу. Разом з тим плодівництво - важлива експортна галузь.

Існує низка чинників, що гальмують розвиток сільського господарства — головної бази всієї Турецької Республіки. По-перше, надзвичайно зле відбивається на економічному житті країни обмеженість мережі шляхів і навіть

повна відсутність шляхів сполучення в деяких районах, зокрема слабкий зв'язок між центральними й узбережними районами.

По-друге, нестача чи відсутність власних капіталів (податкова система, важкі орендні умови призвели турецьке селянство до значної заборгованості). Слабка заселеність Туреччини (10,66 на 1 кв. км.), а звідси гострота питання щодо робочої сили.

Натомість наявність цих недоліків не свідчить про незадоволений попит на сільськогосподарську продукцію та доцільність появи українського товаровиробника на ринку Туреччини.

Останньою з визначених за дискретно-матричним підходом є Республіка Польща — індустріально-аграрна країна. Основні галузі промисловості: машинобудування, металургійна, гірнична (вугільна, сірчана та ін.), хімічна, кораблебудування, харчова, текстильна та легка промисловість. Транспорт: залізничний, автомобільний, морський, трубопровідний, повітряний. Головні морські порти — Щецин, Свіноуйсьце, Гданськ, Гдиня. Країна лежить біля фізичного центру Європи.

За даними [7]: ВВП — \$ 149,8 млрд. Темп зростання ВВП — 4,8 %. ВВП на душу населення — \$3877. Прямі закордонні інвестиції — \$ 3,9 млрд. Імпорт (нафта і нафтопродукти, прокат чорних металів і сталь, залізняка, металообробні станки, пшениця, бавовна) — \$ 34,3 млрд. (т.ч. Німеччина — 19,0 %; Італія — 7,9%; Франція — 6,5 %; Росія — 5,4 %; Великобританія — 4,7 %). Експорт (палива, сировина і напівфабрикати, станки і машини, промислове і транспортне обладнання, одяг і господарські товари) — \$ 28,6 млрд. (т.ч. Німеччина — 36,0 %; Італія — 5,8 %; Росія — 5,6 %; Нідерланди — 4,7 %; Франція — 4,6 %).

За даними Міністерства економіки Польщі, всі галузі вважаються пріоритетними і потребують планомірного розвитку.

В той час як послуги та торгівля поступово збільшували обсяги, частка промислового виробництва в структурі ВВП Польщі залишалася стабільною. Економічні зміни привели до поступової модернізації виробництва, збільшення його продуктивності та зростання експорту.

У Польщі 38% населення проживає в сільській місцевості. Для ряду регіонів сільське господарство залишається основним сектором економіки, незважаючи на загальну тенденцію до зменшення частки сільського господарства в ВВП країни.

Господарство Польщі є досить диверсифікованим. У структурі національного продукту країни на промисловість припадає 35 %, торгівлю і сферу послуг - 45 %, сільське господарство - 6 %. В галузевій структурі промислового виробництва найбільшою є частка легкої і харчової промисловості (29 %), машинобудування (28 %) та паливно-енергетичного комплексу (23 %).

Сільське господарство створює близько 7 % ВВП Польщі й займає четверте місце в господарській сфері після промисловості, торгівлі та будівництва.

Польща - відомий у світі виробник овочів та фруктів. Важливу позицію країна займає в зборі порічок (перше місце в світі), полуниць (третє місце),

малини (четверте), капусти (шосте), яблук (дев'яте), цибулі (двадцяте). Земельні площі, зайняті овочами і фруктами, мають найбільше значення для приватних господарств південної і центральної Польщі. Загальна частка овочів і фруктів у фізичному обсязі продукції рослинництва сягає 40 %.

З огляду на наведене, саме така привабливість загальної економічної ситуації у Польщі дозволяє визнати цей ринок як один з привабливих для підприємств продукції плодоовочевого підкомплексу Південного регіону України.

Висновки. Привабливість ринків можна визначити через ступінь відповідності стану факторів ринкового середовища можливості реалізації економічних інтересів підприємств, пов'язаних з виходом та стратегіями їх діяльності на зовнішніх ринках. З іншого боку, розглядаючи привабливість зовнішнього ринку плодоовочевої продукції з позиції окремого підприємства, слід оцінювати його можливість реалізувати власний економічний інтерес на ринку, оскільки економічні інтереси адекватніше характеризують діяльність економічних суб'єктів ринку.

Пропонується оцінювати привабливість зовнішнього ринку плодоовочевої продукції за дискретно-матричним підходом, використовуючи такі критерії: привабливість ринку; власні конкурентні переваги; ризик (політичний, комерційний, валютний тощо).

В результаті проведення комплексного дослідження за вищенаведеними показниками по зовнішніх ринках Російської Федерації, Туреччини та Польщі альтернативним варіантом для реалізації сільськогосподарської продукції став саме ринок Польщі та ринок Російської Федерації.

Література

1. Портер М. Международная конкуренция. / М.Портер - М.: Междунар. отношения, 1993. – С. 51.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление / О.С. Виханский. – М. : Изд-во "Гардарики", 1998. – С. 24-39.
3. Формування комплексного підходу до зростання національної економіки / О. М. Азарян // Прометей. – Донецьк, 2007. – Вип. 23 (23). - С. 40-43. - ISSN 1814-8913.
4. О' Шонесси Дж. Принципы организации управления фирмой. Пер. с англ. / Дж.О' Шонесси - М.: Прогресс, 1979. – 216 с.
5. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. — К.: КНЕУ, 2003. — 660 с.
6. CIA: The World Factbook, U.S.A. 2010.
7. Index of Economic Freedom, The Heritage Foundation, U.S.A. 2007.

Summary

Korolyova O.H., candidate of economic sciences, associate professor
Lviv state university of internal affairs under the Ministry
of internal affairs of Ukraine

ESTIMATION OF ATTRACTIVENESS EXTERNAL MARKETS.
METHODIKO - ANALYTICAL APPROACH

Methodiko - analytical approach of estimation of attractiveness of oversea markets is examined for the enterprises of fruit and vegetable subcomplex.

Key words: *attractiveness of oversea markets, market environment.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.433:316.334.55:339.172

Корчинський І. О., к.е.н. ©

Львівський національний аграрний університет

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПІДСИСТЕМИ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Обґрунтовано доцільність формування інформаційно-організаційної підсистеми ринку сільськогосподарської продукції. Виявлено, що своєчасна і достовірна інформація про стан ринку забезпечить координацію дій споживачів і виробників аграрної продукції та мінімізують матеріально-грошові витрати в процесі обміну.

Ключові слова: інфраструктура ринку, реалізація сільськогосподарської продукції, оптовий ринок, інформація, управлінське рішення.

Постановка проблеми. Через недостатній рівень інформаційного забезпечення рух сільськогосподарської продукції в Україні продовжує залишатись закритою сферою економіки, що унеможливує формування системи продовольчого і цінового моніторингу на ринку продовольчих товарів, який передбачає збір, аналіз і поширення інформації споживачам і виробникам на внутрішньому та зовнішньому ринках. Така ситуація на ринку сільськогосподарської продукції виключає розробку перспективних параметрів науково обґрунтованого і реалістичного прогнозу переміщення продукції і формування цін на основні її види. Відповідно є відсутньою єдина інформаційна база про умови функціонування учасників ринку сільськогосподарської продукції. Розосередженість інформації та неуніфікованість суттєво ускладнює системні аналітичні дослідження поведінки як споживачів продовольчих товарів, так і товаровиробників, обмежує ступінь її доступності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток інфраструктури та ефективність діяльності окремих її елементів досліджувалися і дістали широке висвітлення у працях таких вчених, як: П. Березівський, О. Біттер, В. Валентинов, Ф. Горбонос, Ю. Губені, Т. Дудар, С. Дусановський, Л. Левківська, В. Липчук, О. Могильний, П. Саблук, М. Сахацька, В. Топіха, Г. Черевко та ін. Проте результати досліджень з цієї проблеми ще не дають повного уявлення про оцінку стану і можливості використання елементів інфраструктури. Відкритими й актуальними для дискусій продовжують залишатися проблеми взаємозв'язку економічних і соціальних аспектів функціонування елементів інфраструктури на ринках різних рівнів.

Ціль роботи. Метою дослідження є обґрунтування доцільності формування та виявлення основних завдань функціонування інформаційно-організаційної підсистеми ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Ефективний розвиток сільськогосподарського виробництва можливий лише за умови прийняття товаровиробниками оптимальних управлінських рішень. Більшість виробників не має достатніх навичок у пошуку вигідних каналів збуту своєї продукції, а мережа посередницьких структур, яка б забезпечувала достатню прозорість, надійність і порядність у відносинах із товаровиробниками, а відтак і гарантувала їм вигідність, поки що відсутня [2]. Раціональне інноваційне рішення, яке є підставою у розв'язанні різних протиріч, що виникають при спробі послідовного нарощування можливостей агробізнесу, як правило, впроваджується з обережністю. Тому для впровадження нових технологій вибору пріоритетних цілей господарської діяльності, а також методів ринкового характеру задля того, що виробляти і кому реалізувати продукцію, сільськогосподарські виробники потребують допомоги.

На оптові продовольчі ринки, метою яких є покращання зручності та умов і прискорення просування виробленої аграрної продукції до роздрібної торгівлі, в сучасних умовах покладається завдання щодо забезпечення динамічної рівноваги сукупного попиту і пропозиції, організації господарських зв'язків, створення раціональної системи товаропросування [1]. Оптові ринки сільськогосподарської продукції являють собою структуризовані організаційно-правові форми, основним завданням яких є формування оптових партій сільськогосподарської продукції до реалізації [4]. На відміну від інших об'єктів інфраструктури, оптовий ринок на засадах взаємодії і співпраці залучає значну кількість фізичних та юридичних осіб різних організаційно-правових форм, таких як: сільськогосподарські товаровиробники, посередники, підприємства з переробки сільськогосподарської продукції, мережа торгових ринків, підприємства роздрібної торгівлі тощо, діяльність яких спрямована на задоволення інтересів кожного [3]. Не заперечуючи того, що лише товаровиробник, відповідно до місцевих умов і конкретної ситуації, сам приймає специфічні рішення, вони вирішуються на такому рівні, який відповідає лише колу інтересів виробника і ступені володіння ним ситуацією на ринку сільськогосподарської продукції. Досягти ж кращої результативності можна за рахунок ризику або одержання допомоги зі сторони.

Існує значна кількість способів надання допомоги сільським товаровиробникам, але особливе значення в цьому має інформація. Вона вкрай необхідна керівникам сільськогосподарських підприємств, фермерам чи власникам господарств населення, щоб приймати рішення, які забезпечували б оптимальним способом мотивацію їх до праці і досягнення кращих результатів господарської діяльності та поставленої мети. Виробники можуть її одержати у вигляді послуг від інших організаційних структур і, зокрема, інфраструктури ринку.

Інформаційно-організаційна підсистема є складовою ринкової інфраструктури і охоплює елементи, які сприяють просуванню продукції на ринку. До них належать торгові дома й палати, біржі, оптово-роздрібні організації, аукціони, виставки, брокерські контори, маркетингові,

консалтингові, юридичні та аудиторські компанії, підприємства оперативного зв'язку, рекламні фірми тощо. Вони покликані створити належний інформаційний простір та умови для ефективного функціонування ринку сільськогосподарської продукції і забезпечити стабільну та прибуткову роботу безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції внаслідок зниження підприємницького ризику. Формуючи інформаційну базу, елементи інфраструктури також створюють умови для переходу підприємств АПК на якісно вищий організаційний рівень розвитку.

Успішна робота інформаційно-організаційної підсистеми усуває невизначеність на ринку сільськогосподарської продукції, яка в багатьох випадках зумовлена складністю та обмеженістю можливостей отримання певної інформації. Вона створює умови для результативної діяльності сільських виробників та окремих елементів інфраструктури, що забезпечують рух продукції до споживачів.

Спрощується також зворотний процес, оскільки внутрішнє середовище на стадії виробництва та атмосфера підприємств – виробників сільськогосподарської продукції залишаються недоступними для зацікавлених осіб, що знаходяться за її межами. Виникає необхідність створення джерел інформації як у внутрішньому середовищі виробників, так і в зовнішній сфері споживачів, між якими повинні бути узгоджені дії і які повинні функціонувати скоординовано. За таких умов стане можливим мінімізувати матеріально-грошові витрати і втрати продукції виробниками і споживачами в процесі обміну. Підприємства-виробники, а також ті підприємства, що реалізують сільськогосподарську продукцію і яким вдається понести на цей процес незначні власні матеріально-грошові витрати і затрати часу, зберегти якість і обсяги продукції, отримують відчутні конкурентні переваги і в часі, і в зиску.

Використання даних інформаційних систем на стадії обміну забезпечує виробникам сільськогосподарської продукції інформацію:

- про поведінку споживачів у разі зміни асортименту продукції і ціни на неї;
- про споживацькі пріоритети;
- про рівень витрат протягом всього ланцюга руху продукції;
- для прийняття управлінських рішень з приводу володіння станом власного бізнесу.

Інформаційне забезпечення – це доведення до сільськогосподарських товаровиробників певних знань з аграрного виробництва, менеджменту, маркетингу і комерційного характеру для здійснення ними виробничо-фінансової діяльності. Воно передбачає:

- створення бази даних товаровиробників певного регіону;
- виявлення інформаційної потреби для товаровиробників, у тому числі для різних груп;
- відпрацювання системи взаємодії на рівні виробників, споживачів;
- організацію інформаційних потоків сільськогосподарської продукції і ресурсів для сільського господарства;

- формування регіональної мережі збору й аналізу ринкової інформації;
- організацію збору, обробки та розповсюдження інформації на локальному рівні.

Уміння управляти власними інформаційними потоками, що підкріплене відповідними апаратно-програмними комплексами, технологією та кадрами, перетворюється нині на основний актив злагодженої діяльності виробників продукції і підприємств з її реалізації та переробки. Усі види інформації можуть бути у формі оглядової, експрес-інформації, прямого доведення до споживача з використанням телефонної мережі, телебачення, мережі Інтернет тощо. Інформаційні потоки особливо є важливими для ефективного функціонування локального оптового ринку сільськогосподарської продукції, на рівні якого формуються взаємовідносини різних суб'єктів, у яких є різні інтереси, завдання і мета.

Інформаційна служба локального ринку повинна створюватися за рішенням товаровиробників, що є членами локального ринку сільськогосподарської продукції. Вона формується і управляється безпосередньо користувачами, що гарантує їм вищу ступінь якісного надання інформаційних послуг. Її діяльність має бути спрямована на розширення ринку збуту продукції і збільшення кількості клієнтів – споживачів сільськогосподарської продукції, оскільки саме від цих параметрів залежить товарообіг.

Агенти системи виконують роль інформаційного посередника, передаючи інформацію фермерам, власникам селянських господарств та іншим виробникам щодо потреби певного асортименту і обсягу продукції і зворотну споживачам про наявність продукції. Орієнтуючись на дійсні проблеми сільських товаровиробників, вони надають послуги лише своїм членам і служать колективним їх інтересам. Володіючи інформацією про реальну ситуацію у сільськогосподарських товаровиробників і на ринку сільськогосподарської продукції, дають рекомендації щодо прийняття правильного рішення.

Кожен агент інформаційної служби повинен розпочинати роботу з оцінки комплексу зовнішніх і внутрішніх ситуаційних умов на ринку. Якщо на локальному ринку є нестача продукції в обсягах і асортименті, то негайно приймаються рішення з її усунення, доведенням такої інформації до товаровиробників. І навпаки, якщо на ринку є надлишок продукції, то дії агентів мали би бути спрямовані на співпрацю із споживачами.

Обраний варіант стає підґрунтям для поточного планування ринкової діяльності. У процесі планування враховується вірогідність рішення відповідно до термінів виконання з урахуванням можливих побічних впливів на різні сторони цього процесу. Вибраний варіант в обов'язковому порядку обговорюється з керівництвом локального оптового ринку, вносяться необхідні уточнення, деталізуються. І, як правило, останнє слово у прийнятті рішення залишається у компетенції керівника локального ринку.

Інформаційна служба повинна встановлювати кількісні й якісні показники, які можна перевірити в кожній сфері її діяльності. Результати діяльності працівників інформаційної служби оцінюються за рівнем досягнення

рівноваги на локальному ринку в задоволенні попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції.

Висновки. Оцінка результатів діяльності інформаційної служби виражається наслідками діяльності в цілому локального оптового ринку сільськогосподарської продукції, його товарооборотом. Важливим результатом діяльності локального оптового ринку є здійснення його намірів, укладання й виконання договорів та відповідальність за повноту і своєчасне виконання учасниками договірних зобов'язань як з боку товаровиробників, так і споживачів.

Література

1. Бачуріна І. В. Тенденції розвитку внутрішньодержавних та міжнародних аграрних ринків / І. В. Бачуріна // Економіка АПК. – 2007. – № 8. – С. 106 – 109.
2. Бондар О. С. Економічні умови функціонування регіонального аграрного ринку / О. С. Бондар // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 133 – 137.
3. Гладій М. В. Формування оптового ринку в Україні / М. В. Гладій // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 41 – 43.
4. Губені Ю. Е. Розвиток системи регулювання аграрного ринку в Чеській Республіці: організаційний та фінансовий аспекти / Ю. Е. Губені // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 66 – 72.

Summary

Korchynskyi I. O.

Lviv National Agrarian University

ROLE OF INFORMATION-ORGANIZATIONAL SUBSYSTEM OF INFRASTRUCTURE OF AGRARIAN MARKET FOR MANAGERIAL DECISION MAKING

Necessity of creation of information-organizational subsystem of market of farm products is substantiated. It is revealed that timely and reliable information related to market behavior is able to ensure coordination of consumers and producers of agrarian production and minimize material and money costs in process of exchanging.

Key words: *market infrastructure, sales of agriculture products, wholesale market, information, managerial decision.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 339.13:338.26

Костецька І.І., асистент©*Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни***СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Планування – складний методично-організаційний процес, який зумовлює наявність системи планів. Кожний вид плану – складна модель діяльності підприємства або його структурних підрозділів, яка містить основні показники їх діяльності в майбутньому.

Ключові слова: система планування, підприємство, ринок.

Постановка проблеми. Система планування є процесом планування. Отже її побудова відбувається під впливом різноманітних дій, що проходять в рамках складної системи – підприємства. Для розуміння структури та внутрішнього упорядкування системи планування потрібно з'ясувати, а що таке система взагалі та якими параметрами вона характеризується. Існує чимало визначень поняття «система», що використовуються в різних науках (філософії, управлінні, теорії систем та кібернетиці), з притаманними цим наукам акцентами та характеристиками. Всі визначення системи певною мірою однаково трактують це поняття. Виходячи з цього система, це певна цілісність об'єктів, що складається з взаємопов'язаних частин у свідомості суб'єкту, кожна з яких носить свій вклад у характеристики даної цілісності та характеризує певні відношення, принципи побудови при пізнання цілого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми планування широко обговорюють в наукових публікаціях, виступах, нарадах. Вагомий внесок у дослідження даної тематики зробили М.І. Андрушко, Б.В. Більський, Ю.Е. Губені, В.І. Дробот, А.П. Кісільов, А.В. Линенко.

Виробнича діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва починається з планування. Раніше плани часом мали формальний характер, зараз підприємці не можуть бути байдужими до свого бізнесу. Підприємець повинен знати сильні і слабкі сторони фірми та вміти спланувати її роботу [2, с.149].

Вчений В.О. Сизоненко підкреслює, що «розробка системи показників оцінювання ефективності власної діяльності дозволить звести до мінімуму ризик, пов'язаний із втіленням обраного комерційного проекту» [6, с.197].

Мета статті. Мета статті – висвітлити систему планування для аграрних підприємств й обґрунтувати її необхідність для розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Оскільки сьогодні системи стають все складнішими, і такий процес має тенденцію на майбутнє, необхідним є визначення відмінностей складних систем. Першою відмінністю, на думку А.Гальчинського, є «динамічність складних систем з точки зору наявного потенціалу саморозвитку, системи» [3, с.7]. Другою особливістю складних систем є невпорядкованість, в тому розумінні, що невпорядкованість є проявом

систем, оскільки «за принципами функціональної складності розвиваються саме перехідні системи, тобто системи, які займають особливе місце і становлять лише один з ланцюгів еволюційного процесу, своєрідну «передісторію» нового, що виникає і утверджується» [3, с.8]. Ця ознака реалізується під впливом механізмів біфуркації і хаосу: тобто у стані біфуркації реалізується порядок системи, у стані хаосу народжується новий порядок (старий порядок руйнується, пройшовши стан хаосу, та проходить до стану біфуркації – нового порядку). Четвертою особливістю складних систем є стан дисипативності, коли процеси, що відбуваються в системі виключають можливість зворотного розвитку, тобто є незворотними. У підґрунті складних систем знаходяться принципи ймовірності, спонтанності та нестійкості, що є п'ятою особливістю таких систем. «Складні системи – за своїм змістом не просто динамічні системи, а нерівноважні динамічні системи, методологія яких кореспондується з методологією квантової механіки і теорії відносності, принципами ймовірності» [4, с.9]. Отже, складні системи є нелінійними, тобто де події «х» не обов'язково породжують події «у».

Визначення особливостей складних систем, надає можливість з'ясувати структуру та складові системи планування. Проблематикою системи планування, як і проблематикою самої категорії системи планування займався не багато авторів. Отже, не існує конкретної точки зору, методично загальноновизнаної щодо структури системи планування. На нашу думку, жодна з представлених структур не є досконалою та логічно завершеною. Ми пропонуємо розглянути структуру елементів системи планування вченого Немцова О.В. на рис. 2.1 у вигляді схеми.

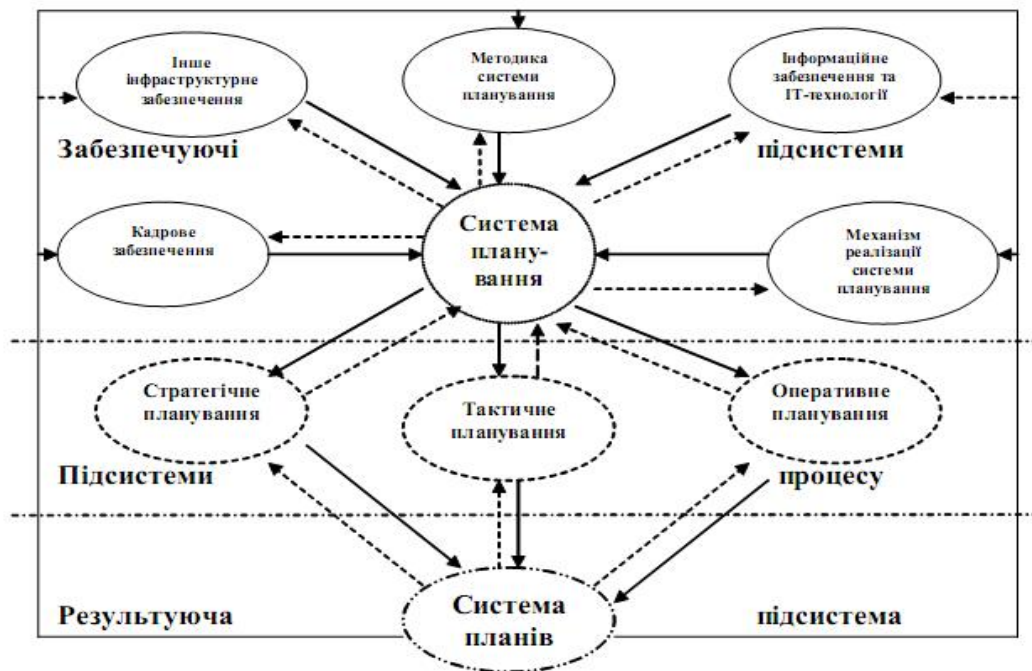

Рис. 1. Структура системи планування [5, с. 206]

Зі схеми ми бачимо, всі підсистеми, що складають систему планування, можна умовно поділити на:

- ті, що забезпечують процес планування;
- ті, в яких безпосередньо відбувається процес планування;
- ті, що є результатом цього процесу планування.

Метою системи планування підприємства є розробка направлення перспективної та поточної діяльності підприємства, а також забезпечення узгодженої роботи всіх його підрозділів для досягнення розроблених цілей. Щоб процес діяльності підприємства здійснювався безперервно, слід координувати всі його стадії у часі та просторі, що може бути досягнуто тільки на основі єдиної системи планів.

Вивчення системи планів, на нашу думку, потребує особливої уваги, оскільки вона є конкретним результатом всіх дій, які відбуваються під час здійснення процесу планування. В науковій літературі різноманіття планів розділяється за такими критеріями: функціональним призначенням, видом економіки, горизонтом планування, рівнем управління підприємством, ситуацією моменту, стадією розробки, ступенем деталізації, можливістю змін в плані, рівнем комплексності, координуванням планів у часі, рівнем задач. Немцов О.В. виділяє ще дві класифікаційні ознаки: за станом підприємства та за ризиком.

На нашу думку, ефективність системи планування визначає ефективність діяльності підприємств взагалі, оскільки система планування має на меті більш складену, чітку організацію роботи всіх підрозділів підприємства, тобто фактичні показники діяльності підприємства є прямим наслідком організації та функціонування системи планування. Все більше в економіці звертають увагу на те, що фінансові показники недостатньо відображають рівень справ на підприємстві.

На сучасному етапі існує та розвивається концепція системи збалансованих показників, яка висвітлює такі сфери роботи підприємства: фінанси, ринок, внутрішні процеси, навчання та зростання [3, с.56].

В умовах ринкового механізму господарювання роль планування на рівні сільськогосподарських підприємств та їх підрозділів не тільки не знижується, а навпаки, зростає. При цьому підприємства мають повну самостійність у виборі предмета діяльності, встановлення зв'язків із споживачами їхньої продукції, розробці ефективних напрямів використання виробничих ресурсів. Постійно підвищуються вимоги до наукового обґрунтування планових показників, оскільки від цього значною мірою залежить комерційний дохід підприємства в цілому, його підрозділів, а отже, й добробут членів колективу. Глобально зростає відповідальність підприємств за результати власної виробничої та фінансової діяльності. В умовах ринку без детально розробленого та науково обґрунтованого плану неможливо починати жодного значного виробничого або фінансового заходу. Планування дає можливість об'єктивно оцінити умови, в яких має діяти підприємство, виявляти слабкі та позитивні аспекти його роботи, передбачати можливі вигоди та втрати.

Істотно змінюються зміст і форми планування. Законодавство України значно розширило права господарств у цій галузі. Планування нині повинно

починатися знизу – з виробничих підрозділів. Обов'язковою умовою його дієвості є аксіома: план має складати той, хто його буде виконувати [1, с.3].

Висновки. Планування допомагає підприємцям і фінансистам вивчити місткість та перспективи розвитку майбутнього ринку збуту; оцінити витрати з виготовлення й реалізації потрібної на цьому ринку продукції, а також порівняти їх з можливими цінами реалізації для визначення потенційної прибутковості задуманої справи. Правильно складений план в кінцевому підсумку відповідає на запитання, чи варто взагалі вкладати грошові кошти в дану справу й чи окупляться всі витрати зусиль і фінансових ресурсів.

Література

1. Бізнес-план розвитку сільськогосподарського підприємства: Навч. посібник / В.І. Дробот, В.П. Март'янов, М.Ф. Соловійов, А.В. Токар, В.Й. Шиян. – К.: Мета, 2003. – 336.: іл.
2. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 285 с.: іл.
3. Гальчинський А. Методологія складних систем // Економіка України. – 2007. – №4.
4. Грицьок Е.В. Управление предприятием с помощью системы сбалансированных показателей // Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 197. Одеський національний політехнічний ун-т. – 2004.
5. Немцов О.В. Деякі аспекти формування системи планування на підприємстві за сучасних умов господарювання.// Економічний простір: Збірник наукових праць. - №18. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – 288с.
6. Сизоненко В.О. Сучасне підприємництво: Довідник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 379 с. – (Вища освіта XXI століття).

Summary.

Kostetska I.I.

Lviv National Agrarian University

SYSTEM OF PLANNING UNDER MARKET ECONOMY CONDITIONS

Planning - difficult methodically is an organizational process which predetermines the presence of the system of plans. Every type of plan is a difficult model of activity of enterprise or him structural subdivisions, which contains basic their performance indicators in the future.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК: 658.012.12

Костецький О.М., к.ф.-м.н., доцент ©, **Костецький О.О.**, здобувач
Львівський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРОТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Розглядаються проблеми екологізації агротуристичних послуг. Встановлено умови, для яких прибутки агротуристичних підприємств можуть бути сумірні або перевищувати еколого- економічні збитки. Для розрахунків реалізаційних цін туристичного продукту запропоновано враховувати його екологічну ціну, а для розрахунків рентабельності агротуристичного підприємства – еколого - економічні збитки, розмір яких потрібно компенсувати власникам території для фінансування робіт з відновлення екологічного середовища. Досліджено залежність прибутку, рентабельності та еколого - економічних збитків від рекреаційного навантаження на навколишнє середовище. Зроблено висновок про вибір оптимальної кількості споживачів туристичного продукту для отримання прибутку без порушення екологічної рівноваги екологічного середовища.

Ключові слова: агротуризм, екологізація економіки, екологічна ціна, еколого-економічні збитки, рекреаційне навантаження, екологічна чистота.

Постановка проблеми. В останній період інтенсивний розвиток туристичної діяльності зумовив відчутний негативний вплив на екологічне середовище. Тому тепер такими актуальними стали процеси екологізації цього виду діяльності [1,2], які спрямовані на зменшення інтегрального екодеструктивного впливу агротуристичних послуг на навколишнє середовище. Адже зростаючі еколого-економічні втрати можуть досягти граничного рівня інтенсивності антропогенного навантаження на природне середовище, за межами якого втрачається його стійкість, і починається перехід в новий стан. Тому зараз потрібно здійснити перехід від концепції інтенсивного до концепції стійкого розвитку, при якому ігноруються надлишкові, а задовольняються лише життєво необхідні потреби суспільства.

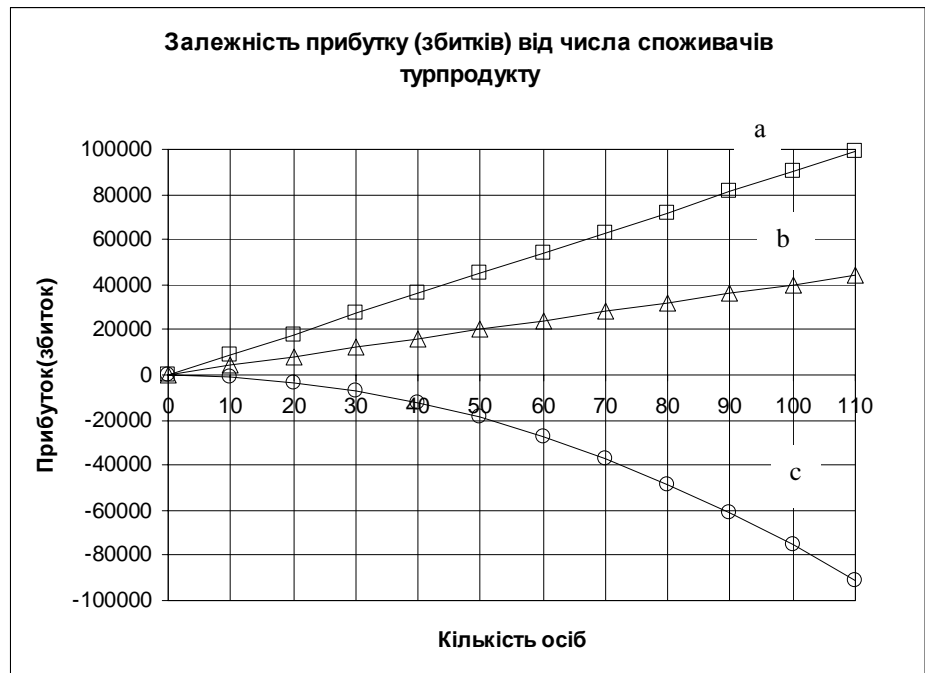
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема екологізації економіки часто розглядається [2, с. 311-315] в цілому, а туристичній діяльності приділяється не достатня увага. Підкреслюється [3,4], що важливо оцінити рівень інтенсивності антропогенного впливу на біосферу, при якому розпочнеться її перехід в новий стан, хоча нам невідома ні швидкість такого переходу, ні вигляд нового стану біосфери після нього. Робиться висновок [3,5], що екологічні аспекти стійкого розвитку агротуризму полягають в тому, щоб не перевищити критичний рівень навантаження на оточуюче середовище і в той же час не знизити, а, навпаки, збільшити прибуток агротуристичних підприємств.

Постановка завдання. Відомо, що всі процеси, які відбуваються в природі, ведуть до загального зростання ентропії навколишнього середовища, як міри безпорядку і його руйнації. Стосовно сфери надання туристичних послуг, зміни інтегральної ентропії території, що використовується для надання агротуристичних послуг, можна представити як суму декількох складових:

$$\Delta E = \Delta E_p + \Delta E_n + \Delta E_t,$$

де ΔE_p – зумовлена загальним законом природи; ΔE_n – пов’язана з життям і діяльністю корінного населення.

Завданням даної роботи є розгляд способів зменшення останньої складової ентропії ΔE_t , яка виникає в результаті надання туристичних послуг.

Рис.1. Залежність прибутку (а, б) та еколого-економічних збитків (с) від числа споживачів туристичного продукту

Виклад основного матеріалу. Будемо вважати, що навколишнє середовище виступає як ресурс агротуристичного підприємства, який, безумовно, має певну вартість. Під час надання туристичних послуг задіяна деяка територія цього ресурсу площею S . Тому важливим є не сам прибуток підприємства, а прибуток, що отриманий з одиниці площі P_s . Аналогічно для цієї території розраховуються еколого-економічні збитки Z_s . З врахуванням цього, умовою успішної діяльності агротуристичного підприємства повинна бути нерівність:

$$P_s > Z_s, \quad (1)$$

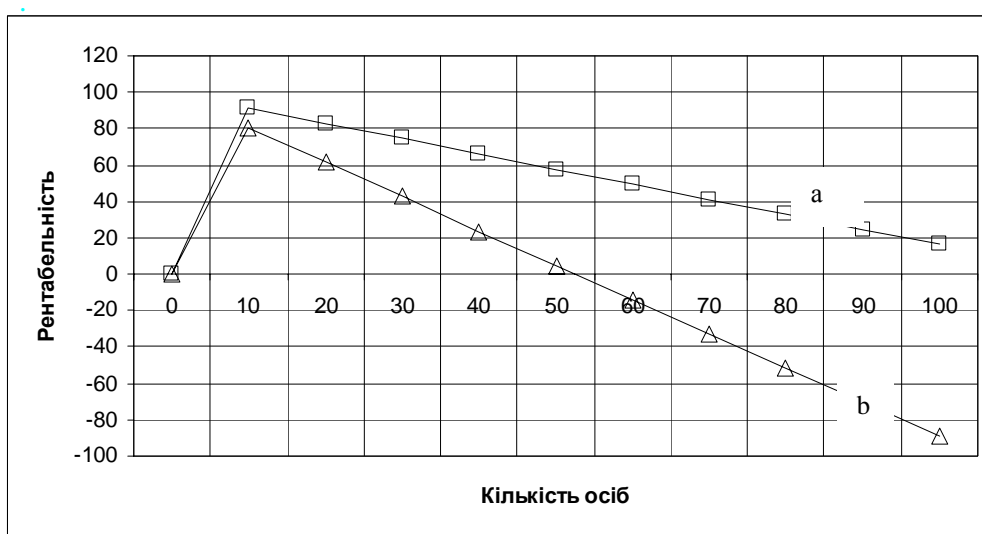

а вираз:

$$R = \frac{P_s - Z_s}{D_s}, \quad (2)$$

де D_s – дохід на одиницю площі S , характеризує рентабельність підприємства з врахуванням еколого-економічних збитків.

Однак, зазвичай, діяльність агротуристичних підприємств зводиться лише до прагнення отримати максимальний прибуток без врахування використання природного середовища, як виробничого ресурсу, за допомогою якого реалізуються туристичні послуги [4]. Тому, на відміну від цього, для туристичних послуг, крім інших витрат, ще врахуємо екологічну ціну [1] цього ресурсу з метою фінансування майбутніх відрахувань на зменшення складової ентропії E_t , тобто на покриття збитків від забруднення екологічного середовища, витрат на відновлення ландшафту, утилізацію відходів, їх транспортування, поховання чи переробку.

Рис.2. Залежність рентабельності агротуристичного підприємства від кількості споживачів та ціни C_1 (а) та C_2 (б) на туристичний продукт для $C_1 > C_2$

Ціну туристичного продукту (C) можна представити як суму власної ціни підприємства (C_s) та екологічної ціни (C_e):

$$C = k_t (C_s + C_e), \quad (3)$$

де k_t – коефіцієнт, що залежить від типу території рекреаційного центру (озерна, рівнинна, річкова, гірська, тощо) навколишнього середовища.

З врахуванням (3), дохід агротуристичного підприємства можна записати у вигляді формули:

$$D = k_t \cdot (C_s + C_e) \cdot N, \quad (4)$$

де N – кількість осіб рекреантів.

З другої сторони, еколого-економічні збитки залежать від рекреаційного навантаження, тобто, в основному, від числа споживачів туристичного продукту:

$$Z_e = Z_0 + k_1 N + k_2 N^2, \quad (5)$$

де коефіцієнти k_1 та k_2 відповідно характеризують природні умови рекреаційного центру та цінність його рекреаційних ресурсів. Рекреаційне навантаження [5] визначається одночасною кількістю відпочиваючих та сумарним часом відпочинку на одиниці площі.

Для прикладу, виберемо деяку озерну територію площею $S = 50$ га, в межах якої надаються туристичні послуги. Згідно з нормативами [5] допустиме рекреаційне навантаження для неї становить приблизно 58 осіб відпочиваючих. Задамо значення коефіцієнтів $k_1 = 7,5$, $k_2 = 5,0$, $k_t = 0,8$ та використаємо для цього випадку значення оптимальної ціни [7,8] на туристичний продукт. За формулами (4,5) розрахуємо залежність прибутку та еколого-економічних збитків від числа споживачів N туристичного продукту (рис.1).

Як видно з рис.1, для цієї території прибуток (рис.1, крива б) від туристичної діяльності стає сумірним з еколого-економічними збитками (рис.1, крива с) для кількості рекреантів $N \approx 60$. Тобто, для $N > 60$ підприємство змушене або витратити весь прибуток на ліквідацію наслідків своєї діяльності, або його діяльність приведе до незворотних деструктивних процесів для навколишнього середовища.

Дана проблема може бути вирішена [9] шляхом збільшення екологічної чистоти агротуристичного продукту або покращення якості обслуговування клієнтів і, відповідно, збільшення ціни (рис. крива а), на туристичний продукт. Тоді прибуток підприємства зросте і буде перевищувати еколого-економічні збитки для фіксованого числа споживачів туристичного продукту. Більш наглядно для цього випадку результати діяльності агротуристичного підприємства представлено розрахунками (рис.2) рентабельності, з врахуванням еколого-економічних втрат. Зокрема, з цього рисунка видно, що для реалізаційної ціни $C_1 = 500$ од рентабельність $R > 0$, якщо кількість споживачів туристичного продукту не перевищує 55 осіб. Для $N > 55$ еколого- економічні втрати перевищують прибуток підприємства, і його діяльність стає нерентабельною. Якщо збільшити реалізаційну ціну ($C_2 = 900$ од) на туристичний продукт (рис.2, крива б), то кількість споживачів для даної території площею $S = 50$ га можна збільшити до 80-100 осіб та отримати прибуток, який суттєво буде перевищувати еколого-економічні збитки.

Висновки. Таким чином, показано, що за певних умов прибутки агротуристичних підприємств можуть бути сумірні з еколого - економічними збитками. Запропоновано способи збільшення прибутку агропідприємств з без порушення екологічної рівноваги. Запропоновано враховувати екологічну ціну туристичного продукту для визначення його відпускнуї ціни, а для розрахунків рентабельності агротуристичного підприємства враховувати еколого - економічні збитки, розмір яких потрібно компенсувати власникам території для

виконання робіт з відновлення екологічного середовища. Для конкретного випадку розраховано оптимальні значення ціни на туристичний продукт та кількості споживачів, для яких рентабельність агротуристичного підприємства приймає позитивні значення.

Література

1. Мельник Л.Г. Екологічна економіка. Підручник.- Суми.: Університетська книга, 2006.- 366 с.
2. Прогнозирование и моделирование кризисов мировой экономики. Отв ред. А. А. Акаев, А.Б.Коротаев, Г.Г. Малинецкий. - М.:Издательство ЛКИ, 2010. - 352 с.
3. Липчук В.В., Липчук Н.В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку: Монографія.- Львів: СПОЛОМ, 2008. – 190 с.
4. Менеджмент туризма: економіка туризма. - М.: Финансы и статистика, 2001.-320с.
5. Wyrzykowski J. Geograficzne uwarunkowania rozwoju turystyki wypoczynkowej w Polsce.- Wrocław: Wyd. PWN, 1986. - S.82,98.
6. Рекреационное использование территории и охрана лесов. - М.: Лесн. пром.,1986. - 156 с.
7. Костецький О.О. Економіко-математичне моделювання діяльності туристичного підприємства в період кризових ситуацій // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2010. -№17 (2). - С.333-342.
8. Костецький О.О. Прогнозування ефективності діяльності підприємства на основі застосування інформаційних технологій // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2008. -№15 (2). - С.383-290.
9. Моисеева Н.К. Стратегическое управление туристической фирмой. - М.: Финансы и статистика, 2000. - 208 с.

Summary

**Kostecki O.M., associate professor, Candidate of Sciences,
Kostecki O.O., PhD student,
Lviv State Agrarian University, m.Dublyany**

ECOLOGIZATION AGROTOURISTIC SERVICE

The problems of ecological agrotourism services. The conditions for which profits agrotourism enterprises can be comparable or greater ecological and economic damage. For the calculations selling price tourism product offered to consider its environmental costs, and profitability calculations for agro-tourist enterprises - ecological - economic damage in size to compensate the owners of the territory to finance the restoration of environment. The dependence of revenue, profitability, and ecological - economic losses of recreational pressure on the

environment. The conclusion about the optimal choice of tourism product consumers for profit without violating the ecological balance of environment.

Key words: *Farm Holidays, greening of the economy, environmental cost, environmental and economic damage, environmental cleanliness.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2011 р.

УДК631.56333.11

Костюк Б.А., к.с.-г.н. ©*Івано-Франківський державний аграрний коледж ЛНАУ***БІОЛОГІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
ГРУНТОЗАХИСНИХ ТА ЕНЕРГООЩАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Робота присвячується запровадженню біологічної системи землеробства, яка дозволяє зменшити антропогенне навантаження на агроферу, стримати виснаження ресурсів біосфери та подальше зниження родючості ґрунту. Агротехнічні заходи, зокрема комбінована система і напівпаровий обробіток ґрунту, разом із раціональним інтегрованим захистом рослин допоможуть значно зменшити недобір урожаю сільськогосподарських культур і не допустити до забруднення навколишнього середовища.

Ключові слова: *система обробітку ґрунту, біологічна система землеробства.*

Постановка проблеми. Ґрунти Івано-Франківщини впродовж останніх років внаслідок значного скорочення обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, хімічних меліорантів, недотримання сівозмін, зменшення обсягів проведення оргзаходів з боротьби з ерозією піддаються активним дегредаційним процесам. Водночас спостерігається активне втручання людини у геологічний кругообіг речовин, що призводить до уповільнення ґрунтоутворного процесу, який забезпечує природну родючість ґрунту. Катастрофічний стан наших земель вимагає невідкладних науково-обґрунтованих заходів, спрямованих на поліпшення родючості ґрунту та отримання екологічно чистих продуктів харчування. Ситуація вимагає переходу від розробки традиційних статистичних моделей землеробства до гнучких динамічних, які максимально враховують не тільки ґрунто-ландшафтні чинники, а й ресурсні, економічні можливості та конкурентоспроможність виробленої продукції. Саме біологічне землеробство як невід'ємна складова агроферми здатне вирішити ці завдання.

Якщо ще десять років тому проблеми біологізації сільськогосподарського виробництва розглядалися переважно з позицій безпечного і навіть обмежувального використання насамперед засобів хімізації, то в сучасних умовах біологізація землеробства, технологій і технологічних процесів є чи не єдиним заходом, який може стримати подальше зниження родючості ґрунтів, стабілізувати виробничі процеси, знизити залежність від техногенних чинників і таким чином підвищити рівень виробництва екологічних чистих продуктів харчування. Йдеться, насамперед, про зменшення антропогенного навантаження на агроферу, недопущення виснаження ресурсів біосфери взагалі і зниження природної родючості ґрунтів зокрема.

Аналіз останніх досліджень. В Україні здійснюється вимушений, стихійний перехід на біологічне землеробство з недотриманням основних його принципів: досягнення бездефіцитного балансу органічної речовини і біогенних елементів, дотримання науково обґрунтованих сівозмін, ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту, забур'яненості, ступеня ураження хворобами та шкідниками. За таких умов виснажуються ґрунти і погіршуються їхні фізико-хімічні властивості, зменшується продуктивність агроєкосистем і погіршується якість продукції.

Аграрними науковими установами України встановлено, що біологічне землеробство забезпечує задовільну продуктивність агрофітоценозу і економічну ефективність тільки за оптимальних параметрів родючості ґрунту, у тому числі агрофізичних, фізико-хімічних і агрохімічних показників. Біологізація землеробства має здійснюватись тільки при бездефіцитному, а краще позитивному балансі органічної речовини та біогенних елементів, що можливо досягти лише при застосуванні оптимальних доз органічних, мінеральних добрив і хімічних елементів.

Вона повинна здійснюватись комплексно з урахуванням особливостей традиційного землеробства у конкретному регіоні (в окремому господарстві) і не може бути миттєвим заходом.

Процес біологізації землеробства пов'язаний із впровадженням науково обґрунтованої структури посівних площ і сівозмін, застосуванням усіх ресурсів органічних добрив – гній, нетоварна частка врожаю (солома зернових і зернобобових, подрібнені стебла соняшнику, кукурудзи, сорго, гичка тощо), а також післяжнивні посіви сидератів, оптимального співвідношення вуглецю до азоту в системах удобрення для запобігання непродуктивним втратам органічної речовини та зменшенню емісії CO₂ у повітря.

Без дотримання цих умов, як правило, за короткий період часу створюється різко від'ємний баланс гумусу, фосфору та калію з наступним стрімким зменшенням родючості ґрунту і, як наслідок врожаю майже всіх культур.

Формулювання цілей статті. Ставиться завдання забезпечити високу продуктивність і конкурентоспроможність виробничих аграрних систем за відносно невисоких витрат ресурсів техногенного характеру. Основна мета наших досліджень – розробити таку систему землеробства, яка б забезпечила збереження, а по можливості й підвищення родючості ґрунту, поліпшення якості одержаної продукції, збільшення врожайності сільськогосподарських культур та охорону навколишнього середовища.

Основна частина. Програмою досліджень передбачали вивчення продуктивності сільськогосподарських культур залежно від різних систем удобрення і способів обробітку ґрунту.

Дослідження щодо ефективності біологічного землеробства проводились нами в умовах колекційно-дослідного поля Івано-Франківського коледжу Львівського національного аграрного університету з таким чергуванням культур:

1-ше поле – конюшина лучна; 2-ге поле – озима пшениця; 3-тє поле – цукрові буряки; 4-те поле – ярий ячмінь з підсівом конюшини.

Найпомітніше на збільшення врожайності сільськогосподарських культур впливає система удобрення.

За традиційної органо-мінеральної системи ведення господарства (в середньому на 1 га сівозмінної площі внесено 24 т гною + $N_{86}P_{64}K_{84}$) культури щорічно вносять із ґрунту азоту – 186, фосфору – 57,8 і калію – 136 кг/га. За умов біологізації землеробства (24 т/га гною + $N_{47}P_{46}K_{20}$ – оптимальні-мінімальні дози мінеральних добрив +14 т сидератів +1,2 соломи зернових культур) надходження поживних елементів (NPK) за рахунок видозмінених ресурсів на 26% перевищувало господарський контроль за одночасного зменшення сівозмінної дози мінеральних туків на 48%.

Дослідження щодо якості врожаю культур, які вивчали у сівозмінах з різною системою удобрення, дають підставу стверджувати, що на ділянках органічної системи удобрення основні їх показники були майже на тому самому рівні або дещо нижчі, ніж у рослин, вирощених за органо-мінеральної системи.

Вміст нітратів у продукції сільськогосподарських культур, вміст поживних речовин у ґрунті, й реакція ґрунтового середовища були у межах помилки досліду, або лише вказували на тенденцію їх поліпшення у бік органо-мінеральної системи удобрення.

Поряд із системами удобрення в сівозміні вивчали різні системи обробітку ґрунту, зокрема такі, як традиційна (полицева), чизельна (безполицева), і комбінована. Окремо взяті вони не забезпечили достовірного приросту врожаю сільськогосподарських культур. Тільки за поєднання цих систем обробітку з удобренням ефективність їх зростає, про що свідчать дані енергетичної оцінки. Енергомісткість комбінованої системи обробітку ґрунту в польовій сівозміні становить 532,4МДж/га, чизельної 989,3, традиційної – 1356,7МДж/га. Тобто комбінована система обробітку ґрунту забезпечила зменшення енергетичних затрат на 824,3 МДж/га порівняно з традиційною (полицевою) і на 367,4 МДж/га порівняно з чизельною системою обробітку ґрунту.

Енергетичні затрати за органо-мінеральної системи складають 92315,6 МДж, а за органічної системи - 81256,3 МДж, що на 12% менше.

Висновки. Запровадження біологічної системи землеробства дозволяє зменшити антропогенне навантаження на агросферу, виснаження ресурсів біосфери й стримати подальше зниження родючості ґрунту. Одержані результати досліджень вказують також на те, що в умовах перехідного періоду, наявності економічної кризи у зв'язку з високою реалізаційною ціною мінеральних добрив хліборобам особливу увагу необхідно звернути на додатковий резерв надходження органіки в ґрунт за рахунок сидератів, проміжних культур.

Література

1.Томашівський З.М. Шляхи екологізації землеробства / З.М.Томашівський, М.Я. Бомба. – Львів, 1992. – 28 с.

2. Шпаар Д. Общая концепция интегрированного земледелия / Д.Шпаар. Агронаука.- 1993.-№1. – С. 5-7.

3. Дудка В.М. Биологизация земледелия: основные направления / В.М. Дудка, В.Т. Лобкар. Земледелия. – 1990. -№11. – С.43-47.

Summary

Kostuk B. A.

Iwano-Frankiwnsk college of Lviv National Agrarian University

**THE BIOLOGIZING OF AGRICULTURE AND IMPLEMENTING OF
GROUND PROTECTION AND ENERGY PRESERVING TECHNOLOGIES**

The work is dedicated to the introduction of the biological agriculture schemes, which enable to reduce man-caused influence on agrosphere as well as prevent depletion of biospheric resources and deterioration of land resources. Agro-technical schemes including combined cultivation methods and national integrated plant protection will help to increase the crops and prevent environmental pollution.

Key words: *tillage systems, organic farming.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 636(477).002.6:339.9.012.

Кошова Л.М., ст. викладач ©

Полтавська державна аграрна академія

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ
ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СОТ**

Україна належить до десятки найбільших виробників молока та інших видів тваринницької продукції, і при цьому має місце повна невідповідність української продукції світовим стандартам. Відсутність налагодженої системи відстеження вмісту недозволених антибіотиків і контролю стану здоров'я тварин нечіткий розподіл державного контролю якості й безпеки є основними проблемами, які були відзначені під час інспекцій Офісу з продовольства та ветеринарії Європейської Комісії (FVO) у 2008/09рр.

Ключові слова: *якість молока, екологічно чиста продукція, тваринництво.*

Постановка проблеми. Ситуація на зовнішньому та внутрішньому ринках вирізняється не простими, проте обнадійливими характеристиками. Повсюдно зростають попит і ціна на продукти харчування, особливо на екологічно чисту продукцію, котра активними темпами виготовляється в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області, і прикладом цього є ПП „Агроєкологія”.

Аналіз останніх досліджень. Нові підходи у забезпеченні якості продовольства й молока зокрема висвітлені у працях Л.В.Протасової, О.М. Шпичака, В.М. Пархоменка, О.Д. Костюка, Т.А. Слатвінської, Т.Л. Шкабари та ін. Ролі інституційного підходу в умовах трансформації аграрного сектора свої роботи присвячують Н.М.Котько, М.В.Дубініна, А.Р.Дуб. Глибокий аналіз систем міжгосподарського самоврядування та зарубіжних проявів приватно-державного партнерства в агропромисловому виробництві знаходить своє відображення у публікаціях М.Ф. Кропивка. У колі європейських аграрних економістів вже десятиліття як дискутують на тему приватних ініціатив у забезпеченні якості сирого молока на рівні фермерів. Особливої уваги заслуговують результати наукової школи Університету Гьотінген (Ян Г., Шрамм М., Шпіллер А., Шульце Г., Тойвсен Л.).

Мета статті. Аналіз зарубіжних механізмів контролю якості тваринницької продукції, зокрема молока, у виробничому ланцюзі й можливості їх застосування відповідно до умов українських товаровиробників. З урахуванням європейських інтеграційних намірів України, до аналізу залучені окремі системи менеджменту якості країн-членів Європейського Союзу. У даній статті розглянуто методичні аспекти виходу агропідприємств на світовий ринок та визначено основні напрямки розвитку зовнішньоекономічних зв'язків на аграрних підприємствах за умови відкритої економіки України при проведенні ЗЕД та виконання всіх вимог СОТ.

Виклад основного матеріалу. Щодо виробництва продукції тваринництва в одному з агропідприємств Полтавського регіону то на початку 2010 року представники двох голландських комерційних компаній відвідали українські молочні ферми в Київській та Полтавській областях з метою експортування сухого молока з України в Голландію. В плани компанії входило знайти молоко високої якості, для цього був простежений ними весь ланцюг виробництва. Представників голландських компаній цікавило на виробництві усе: інгредієнти корму, вміст жиру і білка у молоці, бактеріальна забрудненість, вміст соматичних клітин, використання антибіотиків, проблеми зі здоров'ям тварин і навіть використанням цільного молока чи його замітника для випоювання телят, адже якісне сухе молоко можна отримати тільки із якісної сировини [7].

Таблиця 1

Ефективність впровадження органічної системи землеробства у підвищенні продуктивності тваринництва у ПП „Агроєкологія” Шишацького району Полтавської області*

Роки	Надій молока на корову, кг	Середньо-добовий приріст на відгод., г	Вироблено м'яса на 100 га с/г угідь, ц	Вироблено молока на 100 га с/г угідь, ц	Одержано молока, т	Одержано м'яса, т
1971-1975 рр.	2572,0	450,0	66,0	383,0	-	-
1986-1990 рр.	3770,0	471,0	124,0	740,0	-	-
1991-1995 рр.	4431,0	758,0	145,0	1059,0	-	-
1996-2000 рр.	4286,0	696,8	133,8	957,6	2717,4	362,1
2001-2005 рр.	5090,4	588,8	77,0	780,7	5548,8	558,0
2006-2009 рр.	5285,0	763,8	98,6	1159,0	8720,5	741,9

* Джерело: [4].

Продуктивність тваринництва за період впровадження органічної системи землеробства виросла вдвічі. Та це тільки кількісний бік справи, – не менш важливий і якісний. На екологічно безпечних кормах отримується екологічно безпечна продукція тваринництва. Впровадження ґрунтозахисної біологічної системи землеробства має суттєвий вплив на розвиток тваринницької галузі [13].

Досліджуване підприємство зосередило свої ресурси і сили на вирощування великої рогатої худоби, що призвело до підвищення показника виробництва продукції та надоїв молока, а головне до збільшення прибутку [4]. Відносно догляду за тваринами, то щодобовий приріст худоби становить 900-950 грамів. Попит на яловичину підприємства є стабільним, а ціни задовольняють як

виробників, так і споживачів. В господарстві для реалізації переважно відбираються тварин вагою 520-530 кілограмів. Останнім часом підприємство виконує і спеціальні замовлення на продаж переробним підприємствам за стимулюючими цінами. Бичків вагою 470-480 кг постачають для виробництва елітних ковбас і різних м'ясних делікатесів [11].

Таблиця 2

**Виробництво і реалізація продукції тваринництва у ПП „Агроєкологія”
Шишацького району Полтавської області, 2007 – 2009 рр.**

Вид продукції	2007 р.			2009 р.			Вироблено продукції 2009 р. у % до 2007 р.	Дохід 2009 р. у % до 2007 р.
	Середньорічне поголів'я, голів	Вироблено продукції, ц	Дохід (виручка від реалізації), тис.грн.	Середньорічне поголів'я, голів	Вироблено продукції, ц	Дохід (виручка від реалізації), тис.грн.		
ВРХ	2533	6897	3751	2918	7633	6861	110,7	182,9
Свині	495	509	267	411	377	420	74,1	157,3
Вівці	15	7	1	47	-	-	-	-
Молоко	1502	82281	13612	1837	105361	19867	128,1	145,9

Дане агропідприємство не змогло виконати планове завдання, тому що жоден трудовий колектив не зміг справитися з виконанням планових завдань з виробництва молока за місяць. Зрозуміло, спеціалісти та керівники структурних підрозділів можуть пояснити це вкрай несприятливими погодними умовами, що утруднили роботу тваринників, додали зайвих клопотів з доставки кормів та підтримання належного мікроклімату в тваринницьких приміщеннях.

Таблиця 3

**Виробництво тваринницької продукції колективами ферм
ПП „Агроєкологія” Шишацького району Полтавської області
на протязі місяця**

Одержано молока фактично за місяць, тонн					
МТФ № 1	МТФ № 2	МТФ № 3	МТФ № 4	МТФ № 5	По підприємству
156	206	-	191	251	844
Планове завдання, тонн					
205	314	-	203	265	887
Вироблено м'яса ВРХ за місяць, ц					
177	163	127	133	198	797

Якби вищою була трудова та технологічна дисципліна, кращою – організація виробничих процесів, думається, завдання були б виконані, адже резерви для збільшення виробництва молока були й надалі залишаються. Про

них неодноразово говорилося керівниками на виробничих нарадах центрі управління підприємства і безпосередньо в трудових колективах. Тож важливо привести їх у дію [13].

Таблиця 4

Рейтинг у галузі тваринництва за 2009 рік по підприємствам Шишацького району Полтавської області*

№ п/п	Назва агроформувань	Щільн. поголів'я на 100 га с/г угідь		Вироблено на 100 га с/г угідь				Надій на фуражну корову		валове виробництво продукції на 100 га с/г угідь		Місце
		ВРХ		Молока		М'яса		кг	місце	тис.грн	місце	
		гол	місце	ц	місце	ц	місце					
1	ПП „Агроекологія”	93	2	1452	2	136	1	4563	1	243,58	2	2
2	ТОВ „Вікторія-Агроекспо”	46	4	713	4	36	5	3534	5	97,91	4	4
3	СТОВ „Воскобійники”	112	1	1801	1	115	2	4332	2	267,58	1	1
4	ТОВ „АФ ім. Довженка”	31	6	610	5	27	6	4084	3	81,70	6	6
5	ПСП „Нива”	85	3	1095	3	75	3	3635	4	175,53	3	3
6	ЗАТ „Федунка”	45	5	578	6	45	4	3352	6	90,27	5	5
По району		52	х	878	х	53	х	4123	х	119,20	х	х

* Джерело: [13].

Не всі можливості використали протягом місяця і доглядачі молодняку та відгодівельних груп для підвищення середньодобових приростів ваги великої рогатої худоби. Наразі вироблено по підприємству близько 80 т м'яса. Галузь тваринництва паралельно діє з галуззю рослинництва, що забезпечує обов'язкові умови для оригінальної моделі органічного землеробства [1]. Тваринництво, крім основної продукції – молока і м'яса, дає значну кількість органіки. Наявність чималої частини угідь під травами, кормовими культурами стабілізує також склад і структуру ґрунту.

Переважно за рахунок галузі тваринництва господарство отримує чистий прибуток. Молоко підприємства реалізується вищим гатунком, виробляється в 5 доїльних залах. Таким чином, завдяки існуванню комп'ютерного банку даних у господарстві, є можливість мати швидку і точну інформацію про кожну ферму, а головне про кожну одиницю поголів'я худоби, в результаті контролювання виробничих процесів і аналізу їх. Враховуючи ці явища, підприємство стає на один рівень з лідером м'ясо-молочного виробництва Європи.

Важливу роль для високих продуктивних показників має також традиційний медогляд худоби. На жаль, ні за які корми тварину не змусиш розповісти про її симптоми і самопочуття. Тож для такої нелегкої роботи є спеціальні зоотехнічні та ветеринарні служби, що ретельно контролюють стан худоби, слідкують за вмістом вітамінів і протеїнів в кормах, роблять профілактичні заходи від таких хвороб як лейкоз, бруцельоз та інших.

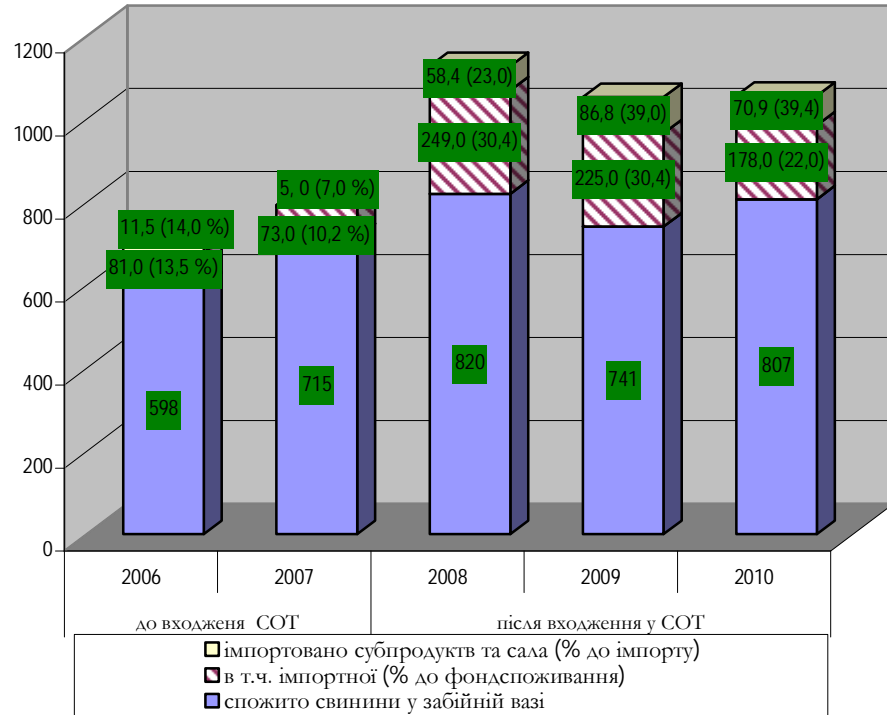
Щодо продукції тваринництва, то за окремими видами цієї продукції існує загроза витіснення українських виробників з українського ринку, так як світові ціни значно нижчі за внутрішні, при цьому залежно від виду продукції різниця становить від 10 до 90% [5].

Отже саме у тваринництві доцільно найбільш широко використовувати всі можливі заходи державної підтримки, сконцентрувати увагу держави на застосуванні заходів зеленої скриньки, які могли б суттєво вплинути на показники галузі. Але результати не варто очікувати вже наступного дня [2].

Особливо знаючи те, що підписавши угоду з СОТ, слід більш уважно ставитися, розглядати і виконувати ті зобов'язання які є найбільш актуальнішими при проведенні зовнішньоторгових операцій аграрною продукцією, особливо акцентувати увагу слід на виконанні якісних показників за світовими стандартами. Хоч якість є важливою ринковою характеристикою товару, але остаточне рішення щодо його придбання приймає споживач. Тому якісним можна вважати такий товар, який задовольняє очікування споживача і має доступну для нього ціну. Для врегулювання процесу перевірки системи Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) було затверджено серію міжнародних стандартів МС ISO 900. В Україні, як і в багатьох інших країнах, ці стандарти піднесено до рангу національних. Їх використовують для оцінювання системи управління якістю під час укладання контрактів між підприємствами. Вимоги держави до системи управління якістю встановлено стандартом ДСТУ ISO 9001-2001. Вони є загальними і поширюються на всі організації та сектори економіки [14].

В Україні, за даними Національної академії аграрних наук, реалізується лише 48 % генетичного потенціалу тварин. Головною причиною такого стану є низький рівень годівлі комбікормами, по державі він складає лише 20 %. Собівартість тваринницької продукції дуже висока і буде зростати так як зерно дорожчає. Виробники м'ясної продукції зауважують, що державі слід міняти стандарти оцінки тварин. Оцінювати треба не вагу, а вихід м'яса. Лише за такого підходу Український товаровиробник зможе забезпечити не лише потреби внутрішнього ринку, а й конкурувати на зовнішньому [5].

Відміна державної фінансової підтримки галузі тваринництва призвела до збільшення імпорту м'яса. В Україну на лютий 2010/2011 маркетинговий рік всі магазини і ринки завалені м'ясними виробами, а по імпорту продовжують надходити низькі сорти сировини і роблять експансію українського ринку. В Україні проходить нестабільність цін на живих свиней [5]. Вони формуються в умовах надмірного імпорту свинини за демпінговими цінами та контрабандного ввезення м'ясних продуктів.

Рис. 1. Питова вага імпорту у фонді споживання свинини в Україні (тис. т.)*

* Джерело: [5].

За даними інституту НААН України, після входження в СОТ офіційний імпорт свинини не виправдано збільшився, (рис. 1) особливо низьких сортів. Проблематикою є те що Українська м'ясна промисловість переробляє відходи м'ясопереробних підприємств інших країн, а вітчизняна якісна сировина не має збуту. [5]

Весь спектр експортної продукції по Україні різноманітний, при цьому кожен регіон країни проводить самостійно зовнішньоторгові операції, котрі після вступу в СОТ вимагають дотримання певних обов'язків підписаної угоди. Не стала винятком і Полтавська область. Так, за 2005 рр. – 2008 рр. зовнішня торгівля товарами в Полтавському регіоні була наступною (табл. 5).

Найбільш кардинальним рішенням було б постачання малих модулів переробної промисловості (млинів, крупорушок, маслоробок, м'ясних і молочних цехів) прямо в господарства, щоб вони могли постачати екологічно безпечну продукцію безпосередньо в торгову мережу. Ще більш радикальним рішенням було б створення в Північно-Полтавському, екологічно безпечному від забруднення радіонуклідами та важкими металами регіоні, асоціації господарств із виробництва екологічно безпечної продукції для дитячого і дієтичного харчування. Проте для цього необхідне бажання переходу інших господарств

цього регіону на екологічно безпечні технології біологічного землеробства з повною відмовою від застосування пестицидів, що б мало позитивні наслідки як в галузі рослинництва, так і тваринництва.

Таблиця 5

Зовнішня торгівля сільськогосподарською та харчовою продукцією в Полтавському регіоні в середньому за 2005 р. – 2008 р., тис. дол. США)*

Вид продукції	Експорт		Імпорт	
	усього	частка загальному у обсязі, %	усього	частка у загальному обсязі, відсотків
живі тварини, продукти тваринного походження	5041,5	2,0	21860,1	17,5
продукти рослинного походження	79117,2	31,1	5490,7	4,4
жири та олії тваринного або рослинного походження	9058,7	3,6	X	X
готові харчові продукти	160787,3	63,3	97527,7	78,1
Разом	254004,7	100,0	124878,5	100,0

* Джерело: [10].

У практиці розвинених країн Заходу екологічно безпечна продукція закупається за цінами в 2-3 рази вищими, ніж звичайна. Для ведення органічного землеробства в вищевказаному регіоні екологічно безпечна продукція повинна купуватися за ціною, мінімум удвічі вищою, ніж звичайна. Тоді й інші господарства підуть на ризик, який уже пододало приватне підприємство „Агроекологія” Шишацького району Полтавської області [11].

ПП „Агроекологія” акцентує свою увагу на науково-виробничій діяльності, яка спрямована на захист землі від водної, вітрової ерозії, забруднення отрутомікатами, іншими шкідливими речовинами. Продукція, що вирощується на ґрунтах господарства, є безпечною для дитячого і дієтичного харчування.

Досліджуване господарство має сертифікат ТОВ „Органік стандарт”, який засвідчує, що вищевказаний виробник був проінспектований і сертифікований відповідно до Українських стандартів органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції та продуктів харчування „БІОЛан”. Розвиток галузей потребує підвищення продуктивності шляхом заміни трудомісткої технології капіталомісткою, скороченням обсягів виробництва, досягнутого екстенсивним

шляхом та збільшення його за рахунок інтенсифікації виробництва. Це забезпечить конкурентоспроможність продукції галузі на внутрішньому та міжнародному ринку [8].

Інформація про ціни, конкурентів, можливі канали збуту, вимоги щодо якості та кількості продукції, транспортування є найважливішими факторами. Маркетинг продукції, її просування, пошук та розвиток нових, ефективніших каналів збуту продукції є найбільш критичним важелем прибутковості сільськогосподарських товаровиробників. При цьому виробники мають використовувати прогресивні технології та передовий досвід (як вітчизняний, так і закордонний) для того, щоб отримати найкращу продукцію, стабільні канали збуту і, як результат, найвищий прибуток. Володіючи інформацією на ринку продукції, можна: 1) підвищити середню ціну реалізації: отримати перевагу над покупцем у переговорах завдяки знанню цін та тенденцій на товари в різних регіонах України (ціни); 2) підвищити середню ціну реалізації: мати можливість знайти альтернативні канали збуту продукції (за винятком ситуацій, коли фермер має контакт на вирощування), відкрити нові ринки та знайти нових покупців (прайс-листи); 3) збільшити прибутковість, підібравши більш продуктивні сорти з більш привабливими термінами дозрівання (ціни, технологічну інформацію); 4) отримати більший прибуток, плануючи виробництво саме тих видів продукції, які будуть користуватися найбільшим попитом у аналітичному році; 5) зменшити витрати часу на реалізацію продукції: використовувати систему засобів поширення інформації (Інтернет, спеціалізовані видання); 6) зменшити витрати вивчаючи досвід та рекомендації фахівців, учасників ринку (технологічна та маркетингова інформація).

Висновки. Отже, система безпеки продуктів харчування України переважає період посткризового життя. Важливою особливістю цього процесу є те, що стимули для змін надходять ззовні. Мова йде про пристосування до європейських підходів у забезпеченні якості, зокрема через часткове перенесення відповідальності за безпеку продовольства з держави на виробників.

У зв'язку з тим, що на зовнішньому і на внутрішньому ринках зростає попит на продукцію харчування, а саме на екологічно чисту продукцію, в Україні, зокрема в Полтавській області господарства які працюють без хімії, такі як ПП „Агроекологія”, зосереджують свої зусилля на ефективному використанні землі і агротехніки, де поля одержують органічні добрива завдяки біоти і сидератів. Вивчення зарубіжного досвіду первинного обліку молока свідчить про доцільність і можливість відмови від складання первинних документів в умовах повної автоматизації в Україні. Враховуючи перспективи інтеграції національного сільського господарства в світовий економічний простір, розвиток обліку повинен ґрунтуватися на комплексній його автоматизації, що сприятиме підвищенню оперативності обліку.

Література

1. Антоненко С.С., Антоненко А.С., Писаренко В.М. та інші. Органічне землеробство: з досвіду ПП „Агроекологія” Шишацького району Полтавської області. Практичні рекомендації / С.С. Антоненко та інші / Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 200 с.

2. Кваша С.М. д.е.н., член-кореспондент УААН, академік-секретар відділення аграрної економіки та земельних відносин, УААН [Електронний ресурс] Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора економіки України/ С.М. Кваша // Облік і фінанси АПК: 1.03.2008 бухгалтерський портал @ 2011 – режим доступу: <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/788>.

3. Кобута І.В. Оцінка впливу вступу України до СОТ на окремі ринки сільськогосподарської продукції / І.В. Кобута, О.Л. Шевцов // Економіка АПК 2007. – № 1. – С. 127-135.

4. Кошова Л.М., Мерефа А.С. Міжнародний аспект впровадження інноваційних технологій у виробництво екологічно чистої продукції ПП „Агроекологія” / Л.М. Кошова, А.С. Мерефа // Інноваційна економіка. – 2010. – № 5. – С. 23.

5. Петрушенко М. Виробникам підсовують дедалі більшу „свиню” Проблема. Як вписати національне тваринництво у глобальну економіку. – „Урядовий кур’єр” № 11 від 22 лютого 2011 р.

6. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності: дослідження Аналітично-дорадчого Центру Блакитної стрічки Програми розвитку ОО в Україні / [А. Баяр, І. Кобута, Є. Шкарбан, О. Шевцов].

7. Опара М.М. Досвід біологічного землеробства: [ПП „Агроекологія”] / М.М. Опара // Агровісник. – 2006. – № 2. – С. 29.

8. Офіційний веб-сайт „Food and Veterinary Office”. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://ec.europa.eu/food/fvo/act_getPDF.cfm?PDF_ID=7945.

9. Протасова Л.В. Аналіз виробництва та молочних продуктів в Україні / Л.В. Протасова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – № 1 (16). – С. 230.

10. Статистичний щорічник Полтавської області за 2008 рік. Державний комітет статистики України головне управління статистики у Полтавській області – Полтава 2009. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:www.poltavastat.gov.ua.

11. Пуговиця М. Поле нашого болю: [Про ПП „Агроекологія”] / М. Пуговиця // Літературна Україна. – 2007. – 24 травня. – С.1,3.

12. Тур Т. Залишаються лідерами / Т. Тур // АгроЕко. – 2009. – 30 жовтня. – С.1.

13. Хоралець Д.М. Рейтинг у галузі тваринництва за 2009 рік./ Д.М. Хоралець // Сільське життя. – 2009. – № 46. – 13 листопада. – С. 5.

14. Шпичак О.М. Економіко-організаційні проблеми якості сільськогосподарської продукції та продовольства / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 58.

Summary

Koshova L. M.

Poltava state agrarian academy

**PROVIDING OF QUALITY OF PRODUCTS OF STOCK-RAISING IN
UKRAINE ACCORDINGLY TO REQUIREMENTS OF WTO**

Annotation. Ukraine is one of the ten largest milk producers in the world. The export orientation of post-Soviet markets and low solvency of domestic consumers: do not set high standards for quality products. Lack of organized system to track unauthorized content antibiotics and control of animal health unclear division of state control of quality and safety are major issues that were noted during inspections of the Office of Food and Veterinary Service of the European Commission (FVO) in 2008/2009.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.

УДК 330.87: 338.43.01:658

Кравчук І.І., к.е.н., доцент ©*Житомирський національний агроекологічний університет***ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО І
ПРИКЛАДНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ**

Проаналізовано тенденції формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму в Україні. Вивчено особливості розроблення регіональних стратегічних планів соціально-економічного розвитку аграрної сфери. Проаналізовано імплементаційні важелі та координаційні аспекти локалізації стратегій і програм у розвиток сільського соціуму.

Ключові слова: *сільський соціум, локальний рівень агросфери, імплементаційні аспекти, стратегічні плани, рівні формування концептуального забезпечення розвитку соціуму.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної аграрної економічної науки характеризується процесами формування теоретико-методологічних засад соціально-орієнтованого функціонування аграрної сфери економіки України та пошуком ефективних інструментів реалізації новітніх прикладних напрацювань у реальний сектор агрогосподарювання, що має забезпечити „ланцюгову реакцію” відродження мотивації працівників агросфери до життя і праці у селі і надасть поштовх до розвитку сільського соціуму – просторово-економічного, екологічного середовища існування людей.

Система законодавчого забезпечення розвитку агросфери формується на макроекономічному рівні. Основні положення законодавства розробляються на основі пропозицій наукових установ (ННЦ, НДІ, інноваційних інкубаторів) та мають контекст передового науково науково-методологічного потенціалу. Прийняття законів спонукає до їх подальшого виконавчого забезпечення і фінансування заходів з виконання. В цьому випадку процеси виконавчого забезпечення зумовлюють необхідність наявності прикладних методичних розробок з метою створення відповідних організаційно-економічних механізмів на мезорівні (рівні регіону) з урахуванням соціальних орієнтирів агрогосподарювання на локальному рівні (у сільському соціумі).

Сформований організаційно-економічний механізм дозволяє створювати ланцюги координації, що адаптуються до кожного локального об'єкта управління (на мікрорівні). Таким чином забезпечується взаємозв'язок між низхідними координаціями на макро-, мезо- і локальному рівнях. Проте існує проблема імплементації новітніх наукових розробок у системи координації локального середовища агрогосподарювання, що знаходиться у площині

недостатнього методологічного і прикладного забезпечення власне імплементаційного процесу, що призводить до „розриву” координаційного ланцюга на рівні локального виконання – у конкретному соціоекономічному просторі.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняна наука має вагомий напрацювання теоретико-методологічного характеру із зазначеної проблеми. Питання соціально-орієнтованого розвитку аграрного сектора вітчизняної економіки в контексті відродження мотивації людського капіталу вивчалися О. Бородіною, В. Діесперовим, А. Колотом, Л. Михайловою, А. Чухно, К. Якубою. Соціально-економічним проблемам розвитку села, сільських територій присвячені праці Ю. Губені, М. Месеся-Веселяка, Б. Панасюка, І. Прокопи, В. Юрчишина. Проблеми державного регулювання соціально-економічного розвитку села, сільських територій та управління агробізнесом вивчалися П. Березівським, О. Булавою, Й. Завадським, Г. Купаловою, М. Лобановим, М. Маліком, М. Орлатим, О. Павловим, П. Саблуком, Г. Черевко, С. Юшиним. Питанням просторової соціально-економічної ідентифікації сільського розвитку та багатофункціональності агросфери присвячені праці О. Павлова, О. Попової, В. Куценка. Разом з тим потребують подальшого методологічного і прикладного забезпечення питання імплементації координаційних механізмів у системи розвитку сільського соціуму.

Мета статті. Метою дослідження є виявлення імплементаційних проблем методологічного і прикладного забезпечення соціально-орієнтованого розвитку агрогосподарювання у сільському соціумі та формування пропозицій щодо створення ефективного механізму координації відродження мотиваційних передумов до життя і праці на селі членів соціуму.

Завдання. 1. Вивчити особливості формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму. 2. Виявити та проаналізувати особливості методологічного й методичного забезпечення державних програм розвитку в аграрній сфері. 3. Дослідити особливості імплементації концептуально обґрунтованих програм, проектів у локальний рівень аграрної сфери – сільський соціум.

Методика дослідження: застосовувалась сукупність методів наукового пізнання (діалектичного і системного підходів для вивчення зв'язків між явищами і процесами формування законодавчих актів та програм розвитку із методологічним і прикладним забезпеченням процесів імплементації у сільський соціум); аналітичного і порівняльного аналізу – для визначення особливостей координації соціально-економічного розвитку аграрної сфери, сільського соціуму на макро-, мезо- та локальному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови розвитку аграрного сектора економіки України характеризуються процесами формування нових організаційно-економічних форм агрогосподарювання, що зумовлено як необхідністю адаптації агробізнесу до глобальних викликів, так і пошуком ефективних механізмів реалізації соціальної функції бізнесу – забезпечення і підтримки гідних умов існування працівників у життєвому просторі (соціумі). В

теоретико-методологічних напрацюваннях вчених вітчизняної аграрної економічної науки в останні роки простежується соціально-орієнтований вектор фундаментальних і прикладних досліджень розвитку аграрного сектора. В цей період було сформовано комплекс концептуальних засад з питань розвитку соціально-орієнтованої аграрної сфери, зокрема: розроблено концептуальні підходи до формування політики сільського розвитку та до визначення інтегральної бальної оцінки людського капіталу сільського населення [1], обґрунтовані науково-методичні основи формування різних укладів з врахуванням розвитку сільських територій [2] та соціально-орієнтованої диверсифікації агрогосподарювання. Даний концептуальний контекст дозволяє формувати методологічний ракурс погляду на сільській соціум як на основу існування агросфери.

Фундаментальні і прикладні дослідження вітчизняних науковців стали основою формування принципово нової методології – „сталого розвитку агросфери”, в якій обґрунтовано зміст об’єктивного конструкту аграрної сфери як найважливішої життєзабезпечуючої (виробничої і середовищної) системи, яка об’єктивно формується на основі поєднання сільського господарства та сільської території і в її межах стає можливим сталий розвиток [3, 56]. Отже, основу життєзабезпечуючої системи агросфери визначають – аграрне виробництво, людський потенціал, агроландшафт, що забезпечують системність цього локального конструкту, зумовлюють об’єкту спрямованість імплементації економічного механізму забезпечення його сталого функціонування.

Економічний механізм сталого функціонування в аграрній сфері на локальному рівні формується завдяки економічній діяльності на певній сільській території, яка може здійснюватись як в ракурсі традиційного сільськогосподарського виробництва, так і диверсифікованих видів діяльності (в т.ч. не пов’язаних із сільським господарством – переробка продукції, сфера послуг, туристичний бізнес та ін.), а об’єднуючою ланкою виконавців економічної діяльності буде слугувати їхня належність до цієї території, що забезпечить потужний мотив до відтворення якості життя у власному просторі існування – соціумі. Такі позиції свідчать про існування взаємозв’язку між економічною діяльністю людини і рівнем її якості життя на певній території – у соціумі.

Економічний розвиток соціуму (ЕРС) має відношення до певної місцевості, на якій проживає категорія людей, що займаються спільною діяльністю та передбачає впровадження всебічної, широкопрофільної програми заходів, спрямованої на загальне поліпшення стану певної місцевості або території, де живуть і працюють люди. Оскільки тут застосовується комплексний підхід, економічний розвиток може включати практично будь-який вид діяльності, який на місцевому рівні сприйматиметься як покращення життя громади. Але ЕРС завжди включає роботу із розвитку бізнесу, покращення комунального господарства, розвитку соціальної інфраструктури або запровадження будь-яких інших механізмів покращення, що роблять соціум привабливішим для людей, які хочуть тут жити і працювати [4]. Такі позиції

підтверджуються методологічними напрацюваннями вітчизняних дослідників, в яких сформовано підходи до розвитку соціально-економічного середовища сільських територій залежно від функціонування на них галузей аграрного виробництва, несільськогосподарських та сервісних видів діяльності [5, 6, 7, 8]. Актуальності в цьому сенсі набуває управлінський (координаційний) аспект економічного розвитку сільського соціуму.

Ефективне управління є вирішальним фактором розвитку будь-якої організації, фундаментальною основою досягнення цілей організованої діяльності людей. Від правильності вибору методів управління, побудови „ланцюга делегування повноважень” залежить рівень розвитку бізнесу підприємства та тривалість терміну його адаптації до мінливих умов зовнішнього бізнес-середовища. Водночас, положення, прописані у Господарському кодексі України свідчать про необхідність дотримання принципу послідовності в процесі досягнення мети підприємства (метою створення підприємства є задоволення спочатку суспільних, а потім вже особистих його потреб). Суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені у програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності [9, 676]. Отже, менеджмент аграрного підприємства стає адекватним лише тоді, коли прогрес виробничої системи узгоджується з пріоритетними соціальними цілями галузі, регіону і держави. В цьому контексті варто звернути увагу на законодавчо не визначену систему управління аграрною сферою, що зумовлює неузгодженість схем формування низхідних координацій – від макрорівня до локального сегменту (сільського соціуму).

Законодавча неврегульованість системи управління аграрною сферою (сільське господарство, переробка, лісове господарство, водне господарство, рибна галузь, земельні ресурси, сільські території та ін.) призвели до відсутності організаційно-економічного механізму забезпечення ефективного управління. Не визначено принципи централізації та децентралізації функцій управління, ролі держави і регіонів, громадських організацій у системі управління, не забезпечується розвиток процесів самоорганізації та державно-приватного партнерства сільськогосподарських товаровиробників, не створено системи інформатизації в аграрній сфері, підготовки управлінських кадрів тощо [10, 5]. Такі позиції свідчать про обмежені можливості ефективної імплементації методологічних та прикладних розробок у схеми низхідної координації, особливо у площині виконавчого забезпечення на рівні регіонів і сільських соціумів. Також, на означених рівнях, потребує вдосконалення координаційна система реалізації державних підтримуючих проектів та соціально-економічних програм розвитку локальної ланки агросфери – сільського соціуму.

В останні роки в Україні стратегічними орієнтирами розвитку аграрної сфери стали Закони: „Про основні засади державної аграрної політики”, „Про державну підтримку сільського господарства, Рішення уряду „Про затвердження Державної цільової програми розвитку Українського села на період до 2015

року”, Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект), Галузева програма соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельного проекту „Нова сільська громада”). Вивчення цих документів дає підстави стверджувати про забезпеченість координації соціально-економічного розвитку агросфери потужним методологічним потенціалом, а питання імплементації програмних засад закладено у тих частинах документів, де висвітлюється сегмент обов’язковості виконання.

Виконавче забезпечення програм має проявлятися у їх конкретизації на мезорівні з урахуванням особливостей регіонального розвитку, а питання імплементації програм у практику координаційних дій має забезпечуватись задекларованим організаційно-економічним механізмом їх виконання. У процесі вивчення програмних документів різних областей України (стратегічних планів розвитку АПК регіону, концепцій регіонального розвитку АПК та ін.) були розкриті загальні недоліки: відсутність паспорта програми; нечітко сформульована основна мета програми; недостатня чіткість у формулюваннях тих чи інших заходів, захоплення розробників науковим аналізом історичних етапів розвитку сільського господарства (ми усвідомлюємо те, що історико-генетичний аналіз дуже важливий, але він не повинен займати третину всієї програми); симбіоз ретроспективного аналізу, концептуальних положень і підходів, короткий аналіз статистичних матеріалів сучасного стану сільськогосподарського виробництва, причому без визначення прогнозів і стратегічних планів хоча б на найближчі 3–5 років; відсутність конкретних виконавців того чи іншого заходу, джерел фінансування й обсягів фінансових коштів; опора лише на бюджетні асигнування (бюджет України, міста, області); відсутність механізму реалізації програмних заходів; непрописаність механізму контролю за виконанням програмних заходів, відсутність конкретних термінів і їх реалізації [11]. Такі позиції свідчать про відсутність навичок і вмінь керівників регіональних управлінь агропромислового розвитку забезпечувати розробку стратегічних планів та програм, які у перспективі мають стати програмними документами розвитку локального рівня агросфери – сільського соціуму.

Стратегічні програми, плани за своєю сутністю є конкретизованим напрямом дій суб’єкта координації на перспективу, а тактичні заходи потребують відповідного організаційно-економічного механізму забезпечення. В цьому сенсі обов’язковим елементом успішної імплементації стратегічних програм розвитку можна вважати відповідальність за їх виконання. Конкретизація відповідальності за виконання має бути закладена у стратегічну програму (план) саме на мезорівні (рівні регіональних управлінь агропромислового розвитку), що дозволить сформувати „ланцюг низхідної координації” від відповідальної особи обласного управління до місцевого керівництва на локальному рівні. Конкретизація відповідальності в процесі імплементації дозволить виявити проблемні зони реалізації стратегічної програми і врахувати їх при формуванні нового стратегічного плану розвитку. Отже, основним недоліком імплементаційного напряму методологічного і

прикладного забезпечення локального рівня аграрної сфери – сільського соціуму є відсутність ефективного організаційно-економічного механізму впровадження регіональних програм розвитку у тактичній площині й недосконалість самого процесу формування стратегічних програм, планів (полягає у відсутності координацій відповідальності за виконання, що унеможлиблює процеси моніторингу реалізації).

До основних пропозицій з удосконалення імплементації методологічного і прикладного забезпечення соціально-орієнтованого розвитку сільського соціуму можна віднести:

- удосконалення механізму методичного супроводу в процесі формування соціально-економічних програм (доктрин, стратегій та концепцій) розвитку аграрного сектора (відповідальність за виконання – ННЦ, НДІ, галузеві наукові установи);
- врахування результатів прикладних наукових розробок в процесі формування тактичних планів (відповідальність за виконання – спеціалісти міністерства аграрної політики і продовольства, які безпосередньо формують програму);
- процес формування аналогічних програм на мезорівні має враховувати особливості регіону і конкретизацію безпосереднього виконання (терміни, ініціалізація відповідальної особи, оцінка можливостей і загроз в процесі виконання);
- виконання програмних заходів на локальному рівні сільського соціуму має проводитись із забезпеченням інформаційного супроводу, а також можливістю внесення коректив у загальну схему виконання програми (наприклад, інформаційний супровід і підтримка мікропідприємництва, проведення рекламних заходів та тренінгів тощо);
- контроль реалізації програми та оцінка результатів з метою удосконалення подальших схем як, власне, розробки нових програм, так і удосконалення схем їх тактичного забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основні аспекти формування методологічного і прикладного забезпечення процесів соціально-економічного розвитку сільського соціуму в Україні знаходяться у площині недостатньої „ланцюгової координації” підтримки їх реального виконання. Регіональні проекти, стратегічні плани і програми соціально-економічного розвитку агросфери, хоча і складаються на основі державних програм розвитку, не мають конкретизації у сегментах відповідальності за виконання, що знеособлює процеси їх імплементації. Імплементація концептуально обґрунтованих програм соціально-економічного розвитку аграрного сектора на основі організаційно-економічного механізму у тактичному виконанні дозволить адаптувати їх до вимог конкретного сільського соціуму. В перспективі подальших розвідок необхідно виявити адаптаційні важелі організаційно-економічного механізму імплементації соціально-орієнтованого розвитку сільського соціуму.

Література

1. Основні наукові досягнення та впровадження за результатами виконаних робіт Інституту економіки та прогнозування НАНУ (2007 р.) за тематикою "Сільський розвиток на сталій основі: теорія та методологія, індикатори оцінки, практика реалізації": [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.ief.org.ua/new_page_11.htm.
2. Звіт про результати наукових досліджень відділу соціально-економічного розвитку сільських територій ННЦ „Інститут аграрної економіки” за 2009 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.iae.com.ua/aboutinstitute/2009-07-02%2022:38:22>.
3. Попова О. Л. Сталій розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова – К. Ін-т екон. і прогноз. НАН України, 2009. — 352 с.
4. Перрі С. Економічний розвиток громади / С. Пері // Бюлетень проекту ПЕРГ. — № 2, 2007 р.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.ced.org.ua/ukr/Bul2Ukr_txt.htm.
5. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: європейський досвід для Української практики / Ю.Е. Губені // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки, 2005. — С. 394—402.
6. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління / О.І. Павлов. — Одеса, Астропрінт, 2006. — 437 с.
7. Михайлова Л.І. Регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій / Л.І. Михайлова // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2005. — С. 389—394.
8. Юрчишин В.В. Село і селяни України в системі історично і суспільно зумовлених вітчизняних національних цінностей / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 87— 99.
9. Юшин С.О. Соціальна складова аграрного менеджменту / С.О. Юшин // Соціально-економічні проблеми розвитку села і сільських територій: 7-мі річні збори Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 9-10 лист. 2005 р., Київ: збір. матеріал. — Київ: ННЦ „Інститут аграрної економіки”, 2005. — С. 674—678.
10. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретико-методологічний аспект. / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 3—12.
11. Болдуєв М.В. Напрями вдосконалення розробки регіональних програм розвитку АПК / М.В. Болдуєв.: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc/Boldujev.pdf>.

Summary

Kravchuk I.I., Dr., assoc. prof.

Zhytomyr National Agroecological University, Ukraine

**IMPLEMENTING ASPECTS OF THE METHODOLOGICAL AND APPLIED
TO ENSURE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL SOCIETY**

Analyzed the trends shaping the methodological and applied to ensure the processes of socio-economic development of rural society in Ukraine. The features of the development of regional strategic plans agrosphere. Analyzed implementation-levers that coordination aspects of localization strategies and programs for development of rural society.

Key words: *rural community, the local level agrosphere, implementation aspects, strategic plans, forming a conceptual level to ensure the development of rural society.*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 658.8:338

Кравчук І.А. аспірант*©*Житомирський національний агроекологічний університет***АДАПТАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ**

Досліджено теоретико-методологічні підходи до процесів формування маркетингових стратегій та їх організаційно-економічного забезпечення. Проаналізовано особливості формування та адаптації маркетингових стратегій на підприємствах харчової промисловості. Запропоновано використання бенчмаркінгу як методу вивчення маркетингових стратегій „лідерів галузі” з метою їх адаптації до умов інших підприємств.

Ключові слова: *маркетингові стратегії, стратегічні альтернативи, маркетинговий план, тактичні схеми, адаптація маркетингових стратегій.*

Постановка проблеми. Сучасні умови розвитку бізнесу вітчизняних аграрних підприємств характеризуються підвищеним ступенем ризику процесів доведення продукції до споживачів, що зумовлене посиленням конкуренції на структурованих ринках, поглибленням сегментів позиціонування товарів на спільних (з іншими фірмами, в т.ч. іноземними) ринках й викликами глобального середовища (уніфікація маркетингових схем великих фірм та корпорацій дозволяє підвищувати швидкість потоків логістичних продуктових трансферів „через кордони”). Маркетингові стратегії вітчизняних підприємств формуються без урахування перспектив швидкої адаптації тактичного маркетингу до мінливих умов зовнішнього середовища бізнесу; майже відсутні схеми планування реалізації стратегії, що унеможливорює поточний моніторинг виконання маркетингових програм з перспективою впровадження альтернативних стратегій.

Означені позиції вимагають удосконалення процесів розробки і реалізації стратегій маркетингу на засадах класичних методів стратегічного планування, що передбачає формування адаптаційних схем впровадження альтернативних стратегій та відповідних тактичних дій.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий науковий внесок у дослідження проблем стратегічного маркетингового планування, формування маркетингових стратегій зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Ансофф І., Гаркавенко С.С., Геєць В.М., Герасимчук В.Г., Вірсема Ф., Койк Л., Котлер Ф., Крайник О.П., Д. Креденс, Крикавський Є.В., Куденко Н.В., Кузьмін О.Є., Ламбен Ж.-Ж., Мак-Дональд М., Мінцберг Г., Мур Дж., Окландер М.А., Павленко А.Ф., Портер М., Прахалад К., Решетілова Т.Б., Соловійов І.О., Трейсі М., Скибінський С.В., Старостіна А.О., Хамел Г., Хміль Ф.І. та інші. У їх працях розглядаються питання формування принципів стратегічного маркетингу, класифікації видів стратегій маркетингу, методичних підходів до маркетингового планування та

---

* Науковий керівник - д.е.н., професор Зіновчук В.В.

© Кравчук І.А., 2011

використання маркетингових стратегій. Разом із тим, недостатньо дослідженими залишаються питання адаптації маркетингових стратегій підприємств.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз організаційно-економічного забезпечення процесів формування маркетингових стратегій на підприємствах з виробництва продуктів харчування з урахуванням перспектив їх адаптації до ринкових умов в реальному часі. Завдання: 1) вивчити теоретико-методологічні підходи до формування маркетингових стратегій підприємств; 2) проаналізувати організаційно-економічне забезпечення процесів формування маркетингових стратегій підприємств; 3) надати пропозиції щодо використання сучасних методик адаптації маркетингових стратегій.

Методика дослідження. Методика дослідження базується на використанні системного підходу наукового пізнання, що дозволив розглянути й проаналізувати процеси адаптації стратегій підприємств. Використання методів індукції і дедукції, аналізу і синтезу дозволило здійснити систематизацію процесів адаптації маркетингової діяльності підприємств залежно від їх розміру. За допомогою економіко-статистичного методу проаналізовано динаміку основних показників економічної діяльності підприємств з різною вартістю основних засобів виробництва. Використання абстрактно-логічного методу дозволило сформулювати висновки та визначити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Стратегія маркетингу – структурна частина загальної стратегії підприємства, що забезпечує формування і перспективне визначення основних довгострокових цілей, програм і завдань підприємства (фірми), узгодженість послідовності дій, розподіл кількості і напрямів використання ресурсів, необхідних для досягнення планових цілей і завдань. Основою для визначення стратегії маркетингу є оцінка кон'юнктури ринку, глибокого вивчення реалізованого, незадоволеного і формуючого попиту, прогнози розвитку товарних і регіональних ринків [1, с.34]. Така позиція дає підстави формувати погляд на маркетингову стратегію, як на сукупність спланованих дій функціонування підприємства на ринках, що зумовлює необхідність ідентифікації відповідальності працівників за її реалізацію. Планування маркетингових стратегій – це процес, який передбачає аналіз маркетингового середовища і можливостей фірми, прийняття рішень щодо маркетингової діяльності та їх реалізацію [2, с.147]. В цьому сенсі особливої уваги заслуговують питання організаційно-економічного забезпечення процесів формування й реалізації стратегій залежно від умов розвитку конкретного підприємства.

Вивчення теоретико-методологічних підходів до процесів формування та реалізації маркетингових стратегій дало можливість узагальнити позиції дослідників з окреслених питань. Стратегію маркетингу підприємства зазвичай ототожнюють із ринковою стратегією підприємства. Стратегія ринку (стратегія дій підприємства на ринку) – визначення основних напрямів розвитку товарного або регіонального ринків, виходячи з поточної кон'юнктури і перспектив її розвитку [3, с.44]. При формуванні ринкової стратегії підприємства визначається

ступінь масовості попиту, аналізуються обсяги поставок товарів на ринок і відповідність їх попиту населення, визначається ступінь збалансованості попиту і пропозиції товарів. Даються прогностичні оцінки індексу цін, оцінюється здатність торгівлі забезпечити безперебійний продаж товарів, а також купівельна спроможність і споживчі наміри покупців. Визначаються основні конкуренти на ринку, їхні сильні і слабкі сторони, місце на ринку і, виходячи з цього, – стратегія дій на ринку [4]. Ці тлумачення забезпечують формування погляду на маркетингову стратегію як на процес. Оскільки будь-який процес потребує організаційно-економічного забезпечення, необхідно розглянути вектори поглядів на його здійснення.

Маркетингове стратегічне планування відбувається на трьох рівнях ієрархії підприємства (фірми) залежно від того, в одній чи кількох сферах діяльності присутня компанія, один чи кілька товарів виготовляє: на корпоративному рівні (визначення місії компанії, стратегічний аудит, SWOT-аналіз, портфельний аналіз, визначення цілей і стратегій росту компанії), на рівні стратегічних бізнес-одиниць (СБО) (процес стратегічного планування починається із визначення бізнес-місії для конкретного господарського підрозділу, SWOT-аналізу бізнес-середовища, формулювання цілей і стратегій СБО-планів їх досягнення), на рівні товару (маркетингове планування передбачає встановлення цілей і стратегій щодо кожного товару) [5]. Економічне забезпечення процесу стратегічного маркетингового планування передбачає необхідність бюджетування стратегічних планів – розподілу ресурсів на підтримку реалізації конкретних етапів стратегії на основі кількісних показників (присвоєння числових значень всім ресурсам і цілям), що дозволяє керівникам оцінювати витрати на реалізацію маркетингових програм [6]. Проте варто зазначити, що на практиці процес формування маркетингових стратегій відбувається за схемами, адаптованими до можливостей підприємств, рівня диверсифікації їх бізнесу, фірмового або товарного позиціонування на ринках, що дозволяє зробити припущення про адаптацію маркетингових стратегій.

В процесі дослідження схем стратегічного маркетингового планування на підприємствах з виробництва продуктів харчування Житомирської області було виявлено передумови адаптації їх маркетингових стратегій залежно від величини підприємства та вибору ключової компетенції у маркетинговій перспективі. Загальна кількість підприємств з виробництва продуктів харчування становила в середньому за останні три роки 200 одиниць (юридичних осіб), а розподіл їх за підгалузями (маслосироробна і молочна, м'ясна, цукрова, хлібопекарська, кондитерська, олієжирова, спиртова, пивоварна, з виробництва напоїв і соків, рибної продукції, харчових концентратів, борошномельно-круп'яна, крохмале-патокова) свідчить про наявність всього спектру виробництва основних видів продуктів харчування.

Вибірку зроблено на підставі групування підприємств за первісною вартістю основних засобів: 1 група від 10,0 млн. грн. до 40,0 млн. грн.; 2 група від 1,0 млн. грн. до 10,0 млн. грн.; 3 група – менше 1,0 млн. грн. Статистична вибірка містить інформацію з річної фінансової звітності підприємств харчової

промисловості, показники якої об'єднані на скорочених формах – ф.№1-м „Баланс” (дані наведено на кінець року) та ф.№2-м „Звіт про фінансові результати”. Інформація подається у ретроспективі за 2008–2010 рр. Аналіз динаміки обсягів реалізації продукції у харчовій промисловості Житомирської області свідчить про їх нарощування у першій і другій групах підприємств (табл.1).

Таблиця 1

**Динаміка обсягів реалізації продукції харчової промисловості
Житомирської області**

№ п.п.	Групи підприємств за вартістю основних засобів, млн. грн.	Роки						Відхилення	
		2008		2009		2010		2010 р. +, - до 2008 р.	2010 р. у % до 2008 р.
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
1	10 – 40	267,5	80,7	379,5	82,2	394,6	85,7	127,1	147,5
2	1 – 10	55,2	16,7	63,4	13,7	57,9	12,6	2,7	104,8
3	до 1	8,9	2,6	18,9	4,1	7,9	1,7	-1,0	88,7
	Всього	331,6	100	461,8	100	460,4	100	128,8	138,8

* Джерело: розраховано за матеріалами [7].

І хоча в третій групі обсяги реалізації продукції знизились у 2010 р. на 10,3 % порівняно з 2008 р., на загальну тенденцію збільшення реалізації по галузі це не вплинуло. У структурі обсягів реалізації продукції харчової промисловості за останні три роки найбільшу частку займають підприємства першої групи (80,7; 82,2; 85,7 %), що свідчить про утримання ними конкурентних позицій на ринках продовольства. Аналіз динаміки чистого прибутку від операційної діяльності у харчовій промисловості Житомирської області свідчить про тенденції стійкого розвитку їх бізнесу (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка чистого прибутку від операційної діяльності у харчовій
промисловості Житомирської області***

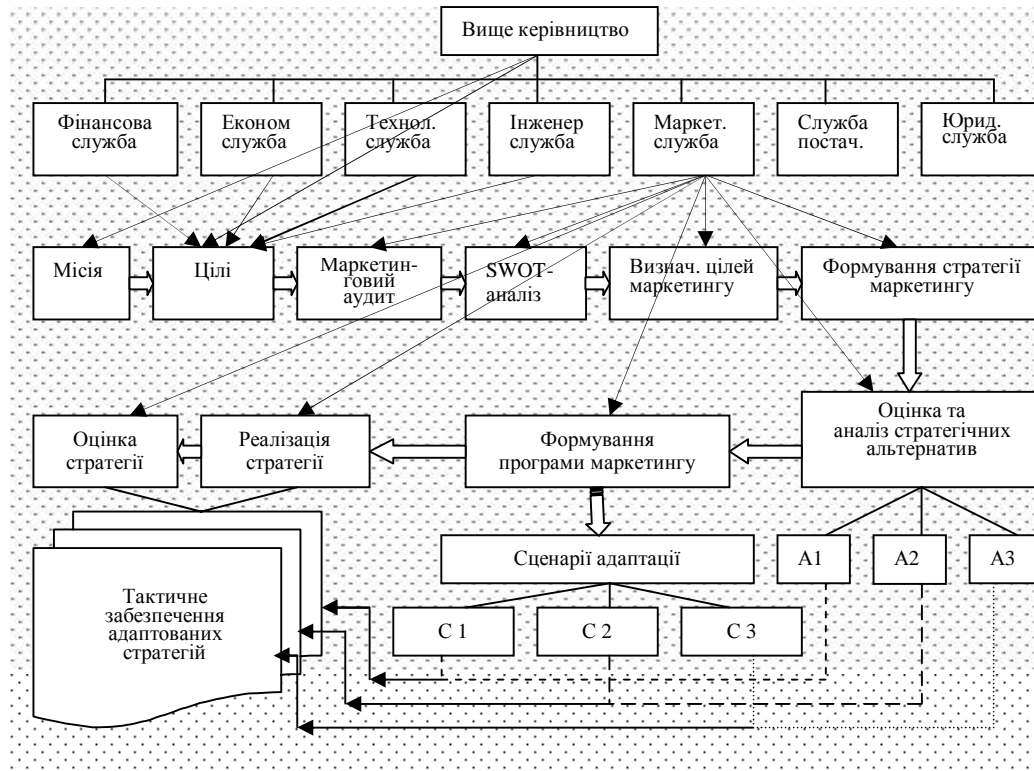
№ п/п	Групи підприємств, за вартістю основних засобів, млн. грн.	Роки						Відхилення	
		2008		2009		2010		2010 р. +, - до 2008 р.	2010 р. у % до 2008 р.
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%		
1	10 – 40	7,1	85,3	9,4	90,8	6,4	85,9	-0,7	90,5
2	1 – 10	0,9	11,9	0,5	5,1	0,9	13,3	-	-
3	до 1	0,2	2,8	0,4	4,1	0,06	0,8	-0,14	27,7
	Всього	8,2	100	10,3	100	7,4	100	-0,8	89,9

* Джерело: розраховано за матеріалами [7].

Це проявилось навіть в умовах впливу глобальних кризових факторів зовнішнього середовища (2007-2009 рр.), і хоча показники абсолютного

відхилення (за 2008–2010 рр.) є від’ємними, можна стверджувати, що галузь працювала прибутково.

Аналізовані позиції стали підставою для вивчення процесів стратегічного маркетингового планування на підприємствах з виробництва харчових продуктів. Алгоритм дослідження побудовано за методикою бенчмаркінгу, що полягає у глибокому аналізі маркетингових стратегій „лідерів галузі” з метою узагальнення їх досвіду та впровадження його у практику господарювання інших підприємств [8, 89]. Маркетингові стратегії підприємств першої групи розробляються на основі класичних схем стратегічного планування, мають організаційне і документальне забезпечення (рис. 1).

Рис. 1. Процес координації розробки стратегії в умовах підприємств – „лідерів галузі” харчової промисловості*

* Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень.

Як видно з рисунку 1, місія і цілі підприємства формуються на вищому та адміністративному рівнях ієрархії підприємства. Для визначення маркетингових цілей проводиться маркетинговий аудит та SWOT-аналіз, що координується маркетинговими службами і стає основою для формування маркетингової стратегії. Проведення маркетингового аудиту в основному зводиться до аудиту внутрішнього середовища підприємства і передбачає аналіз контрольованих підприємством факторів: обсягів продажу, частки ринку, прибутковості кожного

товару, каналів збуту. При цьому також аналізуються стратегічні питання: сегментування ринку, позиціонування товарів, ефективності маркетингового комплексу (товар, ціна, розподіл, просування). Аналіз маркетингового зовнішнього середовища підприємства проводиться досить формально (пов'язано із тим, що спеціалісти маркетингових підрозділів не вбачають необхідності у виконанні достатньо складних технологій PEST-аналізу, вважають це прерогативою спеціалізованих маркетингових аналітичних фірм), проте вони мають уяву про залежність бізнесу фірми від ймовірних викликів економічного, політичного, правового, соціально-демографічного, екологічного, технологічного середовищ. Результати аудиту є інформаційною базою для проведення SWOT-аналізу.

В процесі SWOT-аналізу результати аудиту зовнішнього і внутрішнього середовищ систематизуються з метою визначення маркетингових можливостей і загроз відповідно до сприятливих та несприятливих тенденцій, які можуть вплинути на ринкові позиції підприємства, а також сильних і слабких сторін, які зумовлюють відповідно, конкурентні переваги і конкурентну вразливість підприємства. На етапі „формування цілей маркетингу” будується „дерево цілей” – конкретні показники (в ієрархії їх досягнення), які стають основою конкретних маркетингових дій. Етап „формування стратегії маркетингу” полягає у зведенні цілей, термінів й відповідальності за виконання в єдиний план (маркетингову стратегію). Однак, загальна стратегія маркетингу забезпечить очікуваний результат в перспективі за умови її адаптації до вимог конкретних ринків, сегментів, товарів. Адаптаційні схеми маркетингових стратегій формуються на етапі оцінки і аналізу стратегічних альтернатив й мають в основі процеси моделювання тактичних дій за умов ймовірної зміни бізнес-середовища підприємства у майбутньому (на рисунку – А1, А2, А3).

Програмним документом, що висвітлює алгоритм тактичного забезпечення стратегічного маркетингового плану є програма маркетингу. На відміну від узагальнених сегментів стратегічного плану програма маркетингу містить календарний план та інформацію про відповідальних за її виконання, тобто, це план конкретного набору дій, що повторюються в процесі реалізації маркетингових технологій підприємства (повноваження координації мають працівники маркетингових служб, які їх делегують іншим працівникам – завідувачам складів готової продукції, транспортних й логістичних відділів). Успішне виконання маркетингових програм забезпечують сценарії адаптації, що закладені у кожній маркетинговій програмі.

Сценарії адаптації – плани тактичних дій, що зумовлюють прив'язку власне програми до конкретних умов реального часу виконання. Особливістю сценаріїв адаптації є „невизначеність тактичного середовища” (зриви графіків подачі транспорту та проблеми із його замовленням, невчасна оплата логістичних трансферів, сезонне перевантаження регіональних складів та ін.), що зумовлює процеси адаптаційного моделювання реалізації стратегії в реальному часі. Досвід виконання адаптаційних функцій стає в нагоді при розробці маркетингової стратегії на наступний бізнес-період. При цьому, відомих

розробникам, перевірених на практиці сценаріїв може бути до восьми – десяти. Отже, можна вважати, що схема адаптації маркетингових стратегій підприємств – „лідерів галузі” формується в процесі розробки і тактичного забезпечення маркетингових програм й організаційно забезпечується службами маркетингу.

Маркетингові стратегії підприємств другої і третьої групи формуються за аналогічними схемами, але, за умов відсутності маркетингових служб, а іноді й маркетингологів, ці функції виконуються економістами, начальниками збутових підрозділів. В умовах малих підприємств складаються плани реалізації продукції, тактичне забезпечення яких також вимагає адаптації. Проте, адаптація маркетингових планів, як правило проводиться в процесі виконання їх в реальному часі. При цьому приймаються рішення щодо „миттєвої адаптації”, і тим самим набувається досвід з передбачення адаптаційних сценаріїв у майбутньому. І хоча на цих підприємствах можуть бути відсутні служби маркетингу та, власне, і стратегія маркетингу, бізнес-успіх їм забезпечує саме досвід „миттєвої адаптації”. Однак, і досвід „лідерів галузі” стає у нагоді – підприємства можуть обрати стратегію „копіювання лідера галузі”. Такі позиції свідчать про існування можливостей у підприємств другої і третьої груп використовувати метод бенчмаркінгу для формування сценаріїв адаптації маркетингових стратегій.

Висновки і перспективи подальших розвідок. 1. Вивчено теоретико-методологічні підходи до процесів формування маркетингових стратегій та з'ясовано, що в процесі розробки маркетингових стратегій виконується комплекс дій з оцінки ринків (визначається ступінь масовості попиту, аналізуються обсяги поставок товарів на ринок і відповідність їх попиту населення, визначається ступінь збалансованості попиту і пропозиції товарів та ін), а координація процесу забезпечується на рівні служби маркетингу.

2. Організаційно-економічне забезпечення процесів формування маркетингових стратегій підприємств з виробництва харчових продуктів залежить від величини підприємства і наявності на ньому служби маркетингу. На великих підприємствах формування стратегії здійснюється за класичними схемами маркетингового планування і має елементи формування „сценаріїв адаптації” та тактичних планів реалізації. На середніх і малих підприємствах виконуються окремі елементи стратегічного маркетингового планування, а „сценарії адаптації” можуть формуватись у реальному часі реалізації маркетингової програми.

3. До пропозицій з удосконалення маркетингових стратегій підприємств можна віднести: використання бенчмаркінгових методів й диференціацію схем адаптаційних сценаріїв при формуванні програм маркетингу. У перспективі буде проаналізовано можливості формування адаптаційних сценаріїв з використанням АВС-аналізу та портфельного аналізу.

Література

1. Уолкер О. Маркетинговая стратегия / О. Уолкер Х. Бойд-мл., Ж.-К. Ларше, Дж. Маллинз І.М.: Изд-во „Вершина”, 2006. – 496 с.
2. Крвенс Д. Стратегический маркетинг / Д. Крвенс; пер. с англ. под ред. А.Г. Гришко. Изд. дом „Вильямс”: Москва-СПб-Киев, 2003. - 742 с.
3. Гаркавенко С. С. Маркетинг / С.С. Гаркавенко – Київ: „Лібра”, 2002. - 708 с.
4. Аналіз поведінки фірми на ринку: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://pidruchniki.com.ua/12800528/marketing>.
5. Шершньова О.М. Характеристика ОСУ стратегічного типу: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://in1.com.ua/book/13007>.
6. Красова О. Бюджетирование и контроль затрат: теория и практика: [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.e-reading.org.ua/>.
7. Річна фінансова звітність підприємств харчової промисловості (ф.№1-м „Баланс”, ф.№2-м „Звіт про фінансові результати”. Відділ статистики фінансів, ГУ статистики у Житомирській області, 2010 р.
8. Рейдер Р. Бенчмаркинг как инструмент определения стратегии повышения прибыли / Р. Рейдер. - М.: Изд-во „Стандарты и качество”, 2006. Ї 452 с.

Summary**Kravhchuk I.A., aspirant***Zhytomyr National Agroecological University***ADAPTATION OF MARKETING STRATEGIES FOR ENTERPRISES**

Investigated the theoretical and methodological approaches to the processes of formation and organizational support marketing strategies. Analyzed the features of the formation and adaptation of marketing strategies in the food industry. Proposed use of benchmarking as a method to study the marketing strategies of industry leaders with a view to their adaptation to other businesses.

Key words: *marketing strategies, strategic alternatives, marketing plan, tactical schemes, adaptation of marketing strategies.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 331.2:631.11

Крупа В. Р., Крупа О. М., к.е.н. ©

Львівський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЄДИНОЇ ТАРИФНОЇ СІТКИ ОПЛАТИ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто теоретичні засади застосування єдиної тарифної сітки оплати праці у сільськогосподарських підприємствах та обґрунтовано її структуру. Запропоновано заходи щодо впровадження єдиної тарифної сітки у господарську практику.

Ключові слова: оплата праці, єдина тарифна сітка, тарифні коефіцієнти, тарифні розряди, тарифна ставка.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток вітчизняного сільського господарства, поряд із модернізацією виробничих процесів, потребує активного впровадження сучасних методів управління, організації праці та її оплати. Останнє, зокрема, обумовлено тим, що заробітна плата у підприємствах аграрного сектора залишається однією з найнижчих в економіці і не забезпечує достатньої мотивації до високопродуктивної праці.

Крім того, сільському господарству, на відміну від багатьох галузей, притаманна незначна професійна диференціація заробітної плати. Формуванню зрівнялівки сприяло використання у реформованих сільськогосподарських підприємствах застарілих 6-и розрядних тарифних сіток з діапазоном тарифних коефіцієнтів 1:1,8. У кризових умовах господарювання це співвідношення зменшилося до 1:1,6 чи навіть 1:1,5. У результаті тарифна система по-суті втратила свої функції як основа організації праці.

Одним із шляхів подолання цієї проблеми є подальше впровадження єдиної тарифної сітки (ЄТС), зокрема поширення її не лише у державних установах, а й у виробничих підприємствах усіх форм власності.

Аналіз останніх досліджень. Наукові основи вдосконалення організації оплати праці у сільськогосподарських підприємствах закладені у працях А. Бурика, В. Вітвіцького, О. Грішнєвої, В. Дієспєрова, А. Колота, Б. Надточія, Ю. Лупенка, М. Махсми, Н. Петренко, А. Ревенка, Л. Червінської та ін. Але, розглядаючи досить значне коло проблем сфери розподільчих відносин, названі науковці, на наш погляд, приділяють недостатньо уваги питанням впровадження сучасних форм і систем оплати праці. Що ж стосується теоретико-методологічних засад застосування на виробничому рівні єдиної тарифної сітки, то вони знайшли відображення у публікаціях лише декількох науковців, зокрема А. Колота, О. Матійчук, М. Харченка. Цей факт обумовлює необхідність здійснення активних наукових досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є обґрунтування структури та особливостей застосування єдиної тарифної сітки оплати праці у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Впровадження єдиної тарифної сітки (ЄТС) все частіше розглядається як важлива складова реформи системи оплати праці. Сьогодні вона переважно застосовується для оплати праці працівників бюджетної сфери. Що ж до виробничих галузей, то практика застосування ЄТС тут поки що не набула поширення і має лише одиничні прояви. Не є винятком і сільськогосподарські підприємства, які, відповідно до положень Галузевої угоди між Міністерством аграрної політики, галузевими об'єднаннями підприємств та Профспілкою агропромислового комплексу України на 2006–2008 рр., продовжують використовувати чинний ще з часів СРСР механізм оплати праці, тобто застосування шести розрядних тарифних сіток для різних категорій робітників і схем посадових окладів з оплати праці керівників, професіоналів, фахівців і технічних службовців. Така система є досить громіздкою, оскільки охоплює понад 240 тарифних ставок. При цьому вона не забезпечує належної диференціації доходів, оскільки висококваліфіковані працівники, зайняті на складних роботах та головні спеціалісти отримують зарплату, яка лише у 2,2–2,6 раза перевищує заробіток некваліфікованих працівників. Тоді як у розвинутих країнах оптимальне співвідношення у рівнях оплати праці коливається в межах 1:3 – 1:6.

У цьому контексті застосування єдиної тарифної сітки дозволить дещо спростити та уніфікувати механізм нарахування зарплат. Крім того, побудована на єдиних методологічних засадах, ЄТС є відносно досконалою формою обґрунтування міжпрофесійних та міжпосадових співвідношень в оплаті праці на рівні підприємства, а отже, практичним засобом забезпечення принципу “рівної оплати за рівну працю”.

Відповідно до “Методичних рекомендацій з розробки внутрішньовиробничих тарифних умов організації оплати праці працівників госпрозрахункових підприємств та організацій виробничої сфери” основні принципи побудови ЄТС базуються на:

- встановленні діапазону тарифної сітки – визначенні максимального тарифного коефіцієнта вищого тарифного розряду;
- визначенні принципів міжрозрядної диференціації тарифних коефіцієнтів за розрядами ЄТС;
- визначенні кількості тарифних розрядів та коригуванні тарифних коефіцієнтів за розрядами ЄТС [2].

При використанні ЄТС для оплати всіх працівників підприємства, нижня межа діапазону тарифної сітки визначається виходячи з розміру мінімальної зарплати (або рівня мінімальних галузевих гарантій) і приймається за 1,00. Верхня межа (максимальний тарифний коефіцієнт) визначає оклад заступника першого керівника. Підприємство може самостійно встановлювати величину максимального тарифного коефіцієнта, а також підвищувати мінімальну тарифну ставку працівника I розряду понад гарантований державою рівень.

При встановленні міжрозрядної диференціації тарифних коефіцієнтів можуть застосовувати різні варіанти їх абсолютного та відносного зростання (рівномірне, прогресивне, регресивне, комбіноване).

Окремими авторами пропонується рівномірне відносне зростання міжрозрядних тарифних коефіцієнтів [1, с. 12]. На наш погляд, це не зовсім виправдано, оскільки, по-перше, однакова відносна різниця між коефіцієнтами буде спричиняти надто високу різницю у заробітках працівників суміжних розрядів у міру просування тарифною сіткою; по-друге, для досягнення вищих результатів господарювання за рахунок особистісного чинника важливо більше стимулювати працівників робітничих спеціальностей, у тому числі й заохочувати їх до навчання та підвищення кваліфікації. У цьому контексті доцільно диференціювати зростання міжрозрядних коефіцієнтів, надавши більшого пріоритету початковим та середнім розрядам і меншого – вищим розрядам, куди входять працівники управлінської ланки та функціональних підрозділів. Такий підхід виправданий ще й з точки зору покращення соціального захисту низькокваліфікованих груп працівників.

Враховуючи результати вітчизняних науково-методичних розробок та досвід сусідніх держав щодо обґрунтування структури єдиної тарифної сітки, пропонуємо для працівників сільського господарства застосовувати 18- розрядну тарифну сітку з комбінованою шкалою відносного зростання тарифних коефіцієнтів у такому діапазоні: 1–5 розряди – 12%, 6–10 розряди – 15%, 11–14 розряди – 10%, 15–18 розряди – 7% (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендована єдина тарифна сітка для працівників сільськогосподарських підприємств*

Тарифні розряди	Міжрозрядні тарифні коефіцієнти	Міжрозрядна різниця		Годинні тарифні ставки, грн*	Розмір місячного заробітку, грн
		абсолютна, од.	відносна, %		
1	1,00	×	×	4,08	682
2	1,12	0,12	12,0	4,57	763
3	1,25	0,13	12,0	5,10	852
4	1,40	0,15	12,0	5,71	954
5	1,57	0,17	12,0	6,41	1070
6	1,81	0,24	15,0	7,38	1233
7	2,08	0,27	15,0	8,49	1417
8	2,39	0,31	15,0	9,75	1628
9	2,75	0,36	15,0	11,22	1874
10	3,16	0,41	15,0	12,89	2153
11	3,48	0,32	10,0	14,20	2371
12	3,83	0,35	10,0	15,63	2610
13	4,21	0,37	10,0	17,18	2869
14	4,63	0,42	10,0	18,89	3155
15	4,95	0,32	7,0	20,20	3373
16	5,30	0,35	7,0	21,62	3611
17	5,67	0,37	7,0	23,13	3863
18	6,07	0,40	7,0	24,77	4136

*Розраховано, виходячи з мінімального гарантованого розміру тарифної ставки робітника I-го розряду (682 грн) у 2009 р. при 40-годинному робочому тижні.

Як видно з табл. 1, у пропонованій тарифній сітці поєднується комбіноване відносне зростання тарифних коефіцієнтів із прогресивно-регресивним варіантом зростання їх абсолютних значень. При цьому у межах груп розрядів із регресивним відносним зростанням коефіцієнтів (10% та 7%) спостерігаються практично однакові темпи їх абсолютного зростання.

Основним елементом диференціації тарифних розрядів і міжрозрядних тарифних коефіцієнтів в ЄТС є складність виконуваних робіт і функцій (посадових обов'язків), що характеризується такими виробничими елементами: виконання ручних та машинно-ручних робіт, управління механізмами у процесі виробництва, функціональне управління процесами організації виробництва, функціональне навантаження за посадовою ознакою службовців тощо [3, с.6].

Загальний розподіл працівників сільськогосподарських підприємств за розрядами відповідно до їх кваліфікації та складності виконуваних робіт подано у табл. 2.

Таблиця 2

Шкала розподілу категорій працівників сільського господарства за розрядами єдиної тарифної сітки

Категорії працівників	Тарифні розряди																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Робітники:	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×						
Некваліфіковані та низькокваліфіковані робітники на простих ручних роботах з обслуговування виробництва, простих ремонтних роботах	×	×	×	×														
Низькокваліфіковані працівники на простих механізованих робіт у рослинництві і тваринництві, навантажувально-розвантажувальних і транспортних робіт, виконуваних тракторними агрегатами		×	×	×	×													
Кваліфіковані працівники на ручних роботах у рослинництві і тваринництві, на нескладних роботах з обслуговування, ремонту та налагоджування нескладного устаткування, переробкою вантажу на складах			×	×	×	×	×	×										
Кваліфіковані працівники, зайняті виконанням складних механізованих робіт у рослинництві і тваринництві, ремонтом та налагоджуванням складного устаткування, а також на механізованих навантажувально-розвантажувальних і транспортних роботах, виконуваних тракторними агрегатами					×	×	×	×	×	×								

персоналу є чисельність працівників підприємства або виробничого підрозділу. Відповідно до нього розмір посадового окладу заступника керівника може встановлюватися у наступній відповідності з розрядами ЄТС:

- при чисельності працівників до 100 осіб – за 14-м тарифним розрядом;
- від 100 до 200 осіб – за 15-м тарифним розрядом;
- від 200 до 400 осіб – за 16-м тарифним розрядом;
- від 400 до 600 осіб – за 17-м тарифним розрядом;
- понад 600 осіб – за 18-м тарифним розрядом.

За аналогічним принципом може встановлюватися посадовий оклад головних та провідних спеціалістів, професіоналів та фахівців. Однак, зважаючи на те, що з підвищенням інтенсифікації виробництва чисельність персоналу скорочується, критерієм тарифікації праці головних агрономів, зоотехніків, економістів може бути площа сільськогосподарських угідь у розпорядженні підприємства, чисельність умовного поголів'я, обсяг товарообороту тощо.

Впровадження у сільськогосподарських підприємствах єдиної тарифної сітки водночас потребує перегляду та уніфікації тарифно-кваліфікаційних довідників та інших нормативних документів, що визначають умови оплати праці різних категорій працівників. Для забезпечення відповідності зарплати кінцевим результатам праці, належить переглянути чинну на підприємстві систему доплат і надбавок. Зокрема, доцільно встановити, які з них мають обов'язковий характер, а які, у разі негативної динаміки показників ефективності, відповідним рішенням керівництва можуть бути зменшені чи призупинені. Як обов'язкові можуть бути встановлені такі доплати: за стаж – 10%, за роботу у шкідливих та небезпечних умовах – 20%, за суміщення посад – 30%. Необхідно також розробити високоякісну систему технічного нормування праці всіх категорій робітників на основі застосування не тільки норм виробітку (часу), а й нормованих завдань, норм обслуговування та чисельності тощо; вдосконалити систему атестації працівників і надання кваліфікаційних розрядів. Для цього може бути застосована система бальних оцінок за окремими параметрами: наявність спеціальної освіти, професійна майстерність, складність і відповідальність виконуваної роботи тощо.

Під час присвоєння тарифних розрядів працівникам необхідно врахувати і особистісні якості працівника: рівень фізичного навантаження, розумових здібностей, ініціативність, чесність, старанність, дисциплінованість, відповідальність, ступінь відхилення умов праці від нормальних тощо, що має бути відображено у контрольно-кваліфікаційній карті працівника [1, с. 10].

Оцінку складності праці здійснюють в експертному порядку на основі заповнення тарифно-кваліфікаційних карток за кожною роботою (або групою близьких за складністю робіт) [3, с.6]. При цьому доцільним є виокремлення окремих функцій та чинників складності праці (підготовка роботи, ведення робочого процесу, управління устаткуванням) та оцінка складності кожної з них у балах за встановленою підприємством шкалою. Подальше підсумовування балів є основою для встановлення тарифних розрядів.

З метою забезпечення єдиних та науково-обґрунтованих методичних підходів до встановлення тарифних розрядів, вкрай необхідним кроком є формування постійно діючих тарифно-кваліфікаційних комісій. На наш погляд, їх доцільно формувати за територіальним та галузевим принципом. До складу комісій слід залучати спеціалістів дорадчих служб, фахівців з науково-дослідних установ, органів державної влади та управління різних рівнів, представників профспілкових організацій.

Звичайно, покращання управління оплатою праці має вагомим значення в системі мотивації персоналу. Однак варто підкреслити, що ефективне застосування ЄТС та інших прогресивних форм і систем оплати праці у сільськогосподарських підприємствах можливе лише за умови зростання фінансово-економічних результатів їх діяльності.

Висновки. Впровадження єдиної тарифної сітки у господарську діяльність аграрних підприємств дозволить істотно спростити та уніфікувати нарахування зарплати працівникам і в той же час забезпечити належну диференціацію заробітків. Однак цей процес потребує розробки єдиних методологічних підходів щодо присвоєння кваліфікаційних розрядів працівникам, формування тарифно-кваліфікаційних комісій, відновлення науково обґрунтованої системи нормування праці, а також здійснення відповідного юридичного та консультаційного обслуговування з боку регіональних та галузевих органів державного управління і дорадчих служб.

Література

1. Матійчук О. Удосконалення тарифної системи на основі єдиної тарифної сітки в галузях АПК / О. Матійчук // Україна : аспекти праці. – 2007. – №1. – С. 9–13.

2. Методичні рекомендації з розробки внутрішньовиробничих тарифних умов організації оплати праці працівників госпрозрахункових підприємств та організацій виробничої сфери від 25.12.2003 р. № 348 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.nau.ua/doc/?code=v0348203...

3. Харченко М. Оплата праці : реформування на основі нової Єдиної тарифної сітки / М. Харченко // Україна : аспекти праці. – 2005. – №7. – С. 3–9.

Summary

Krupa V., Krupa O.

Lviv National Agrarian University

FEATURES OF APPLICATION OF THE UNIFY TARIFF NET OF LABOUR PAYMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

The theoretical bases of application of the unify tariff net of labour payment in agricultural enterprises are considered in the article. The measures on introduction of the unify tariff net into practice are proposed.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 330.131.5:332.122

Кузьо Р.М., асистент©, Лисюк О. В., к.е.н, ст.викладач
Львівський національний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ

Розкрито зміст землекористування та проаналізовано особливості його розвитку в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Обґрунтовано теоретичні й прикладні аспекти економіко-екологічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в період реформування земельних відносин.

Ключові слова: сільське господарство, землекористування, земля.

Постановка проблеми. Використання сільськогосподарських угідь є важливим показником в сфері агропромислового виробництва. Враховуючи цю обставину, на сучасному етапі актуальним є питання всестороннього і детального дослідження особливостей земельних відносин, ролі і місця землі в сільськогосподарському виробництві та розробки на цій основі шляхів оптимізації використання виробничих ресурсів галузі.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні й прикладні аспекти економіко-екологічної ефективності використання земель сільськогосподарського призначення в період реформування земельних відносин досліджено в наукових працях таких відомих вчених, як: І. К. Бистрякова, З. Ф. Бриндзі, П. П. Борщевського, В. І. Благодатного, В. Г. В'юна, А. П. Гайдучького, М. В. Гладія, А. С. Гордійчука, Г. Д. Гуцуляка, Б. М. Данилишина, Д. С. Добряка, С. І. Дорогунцова, Е. А. Зіня, Р. А. Івануха, П. Г. Коренюка, В. С. Кравціва, О. О. Кучера, М. І. Лавейкіна, І. І. Лукінова, Л. Г. Мельника, Є. В. Мішеніна, Л. Я. Новаковського, М. В. Роїка, І. А. Розумного, П. П. Руснака, В. Ф. Сайко, В. І. Сапіча, А. Я. Сохничя, М. Г. Ступеня, П. Т. Саблука, В. М. Трегобчука, А. М. Третяка, С. К. Харічкова, М. А. Хвесика та інших науковців.

Мета дослідження – розкрити механізми землекористування, обґрунтувати пріоритетні напрями та запропонувати заходи покращення економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь.

Виклад основного матеріалу. Динамічність змін ситуації в агропромисловому комплексі України та й в економіці країни в цілому вимагає проведення постійних досліджень з метою вироблення стратегії і тактики й обґрунтування основних напрямків і заходів подальшої реалізації процесу вдосконалення економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання щодо використання землі як головного виробничого ресурсу в сільському господарстві та приведення її у відповідність з цими змінами

Важливе місце займають заходи, спрямовані на підвищення потенційних можливостей підприємства щодо збільшення виробництва сільськогосподарської

продукції з кожного гектара угідь. Такі можливості значно залежать від рівня інтенсивності використання земельних ресурсів. Порівняльна оцінка показників інтенсивності в динаміці та в різних підприємствах дасть змогу виявити деякі напрями подальшого поліпшення використання землі.

Переведення землеробства на модель сталого й екологічнобезпечного функціонування можна здійснити за рахунок запровадження в регіональному АПК: екологічно стійких, природно-, ресурсо-, і енергозберігаючих зональних систем землеробства з науково-обґрунтованими структурами агроландшафтів, сільськогосподарських угідь і посівних площ вирощуваних культур; адаптивних, ґрунтозахисних та екологічнобезпечних технологій і систем обробітку ґрунтів, що дають можливість підвищувати їх родючість; природо- та енергозберігаючих гідромеліоративних систем і мало водомістких способів зрошування з урахуванням екологічних умов регіонів; застосування екологічнобезпечних технологій, сільськогосподарських машин нових поколінь, розроблених з урахуванням екологічних вимог і стандартів.

Незабезпеченість державою системного підходу при переході аграрної економіки до ринкових відносин, неврегульованість міжгалузевих економічних відносин, зволіканням з реформуванням аграрного сектору економіки, особливо в питаннях земельної реформи, формування інфраструктури ринку, призвели до втрати купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Економічний розвиток держави залежить від форм власності на засоби виробництва і виготовлену продукцію, а відповідно, й форм господарювання. Тому проблеми реформування аграрного сектору економіки, розвитку різноукладності, ефективних організаційно-правових структур і розроблення механізмів їх реалізації постійно перебували і перебувають у полі зору економічної науки [2, с. 166].

Динамічність змін ситуації в агропромисловому комплексі України та й в економіці країни в цілому вимагає проведення постійних досліджень з метою вироблення стратегії і тактики й обґрунтування основних напрямків і заходів подальшої реалізації процесу вдосконалення економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання щодо використання землі як головного виробничого ресурсу в сільському господарстві та приведення її у відповідність з цими змінами [3].

Важливе місце займають заходи, спрямовані на підвищення потенційних можливостей підприємства щодо збільшення виробництва сільськогосподарської продукції з кожного гектара угідь. Такі можливості значно залежать від рівня інтенсивності використання земельних ресурсів. Порівняльна оцінка показників інтенсивності в динаміці та в різних підприємствах дасть змогу виявити деякі напрями подальшого поліпшення використання землі.

В сільському господарстві земля виконує роль операційного базису і предмету праці, одночасно - засіб і предмет праці з продуктивністю, якої їй надає специфічна властивість - родючість ґрунту. Завдяки цим властивостям, і переважно родючості, визнано, що земля, безсумнівно, є основним засобом виробництва в сільському господарстві.

Трансформація земельних відносин, яка відбувається без здійснення адекватних державних заходів щодо охорони земель, ще більше загострила проблеми землекористування. З одного боку, біокліматичні можливості сільського господарства використовуються на 40-53%, генетичних можливостей сортів, гібридів, порід – на 30-35%. Витрати енергії на одиницю продукції у 2-3 рази більші, ніж у розвинутих країнах світу. З другого боку, перехідний період до ринкових умов, коли відбувається стихійне створення нових агроформувань без достатнього науково-методичного, організаційного і фінансового забезпечення, характеризується порушенням практично усіх сівозмін. В результаті майже в 2 рази збільшуються площі під культурами, які посилюють дії ерозійних процесів, що призводить до значного збільшення деградації земель і росту еродованої ріллі [4, с. 3-4].

За дослідженнями П.Т. Саблука, з метою виходу агропромислового комплексу з кризового стану потрібно негайно вжити комплекс заходів, які спрямовані на вирішення двох проблем: перша – це реформування відносин власності, розвиток форм господарювання, раціональна організація виробництва та друга – удосконалення економічного механізму у народному господарстві загалом і в агропромисловому комплексі та його основній складовій – сільському господарстві зокрема. Але усі спроби удосконалювати економічний механізм управління і господарювання за умов централізованої планової економіки так і не дали очікуваних результатів. Насамперед, через свою обмеженість, бо були спрямовані лише на часткову зміну окремих ланок господарського механізму, не враховували всієї повноти структури і не змінювали відносин власності [1, с. 67].

Підсумовуючи, зауважимо, що складна економічна ситуація з агропромисловим виробництвом зумовлена:

- незадовільним законодавчим утворенням та захистом прав власності селян на землю і майно й результати своєї праці;
- невідповідністю програм реформування економіки сільського господарства і результатів їх здійснення законодавчо визначеним соціальним пріоритетам;
- недостатньою увагою щодо впровадження інновацій та розвитку інтеграційних партнерських відносин в аграрному виробництві;
- недостатньо розвинутою інфраструктурою аграрного ринку, тінізацією каналів збуту сільськогосподарської продукції, їх монополізацією торговим і фінансовим капіталом.

Література

1. Борщевський П.П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П.П. Борщевський, Л.І. Дейнеко // Розбудова держави. - 2007. - №1. - С. 66 - 69.
2. Реформування сільського господарства: проблеми та шляхи їх вирішення // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2001. – Спец. випуск №4(13). – С.164-172.
3. Кривов В. М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів / В. М. Кривов. – К. : Урожай, 2006. – 304 с.
4. Постанова Верховної Ради України N 1359-XIV від 24 грудня 1999 року «Про Концепцію сталого розвитку».

Summary

Kuzyo R., Lysiuk O.

Lviv National Agrarian University

EFFICIENCY OF THE USE OF AGRICULTURAL LANDS

Essence of land-tenure is exposed and the features of his development in the agricultural enterprises of the Lviv region are analysed. Theoretical and applied aspects economic and ecological efficiency of the use of agricultural earths setting in the period of reformation of the landed relations are grounded.

Key words: *agriculture, land-tenure, earth.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 631.153.3

Кулаєць М.М., к. е. н., професор, заслужений економіст України¹©
Бабієнко М.Ф., к.е.н., професор, заслужений працівник сільського господарства
України¹
Чемерис В.А., к.е.н., доцент²

¹Національний університет біоресурсів і природокористування України

²Львівський державний національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ІННОВАЦІЙНЕ СПРИЯННЯ НАРОЩУВАННЮ ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ І СВІТІ

Обґрунтовано інноваційне сприяння у стабілізації й поліпшенні продовольчої безпеки і якості продуктів харчування в Україні та світі. Розкрито місце і значення органічного землеробства у вирішенні цієї проблеми.

Ключові слова: продовольча безпека, органічне землеробство.

Наукова стаття присвячена інноваційному сприянню у стабілізації і поліпшенні продовольчої безпеки і якості продукції в умовах загострення продовольчої кризи.

У проведених дослідженнях, в яких започатковано розв'язання цієї надзвичайно важливої проблеми, ще не все враховано у зв'язку з новими умовами господарювання в агропромисловому комплексі, й, зокрема, входження України в ринкові умови і СОТ. І це якраз зумовлює актуальність досліджень. Цією проблемою займалися й займаються чимало науковців як у світі, так і в нашій країні. Зокрема: Саблук П.Т., Мельничук Д.О., Кулаєць М.М., Бойко В.І., Витвицька О.Д., Шпикуляк О.Г., Бабієнко М.Ф., Кисіль М.І., Кропивко М.Ф., Музика П.М., зарубіжні вчені Б.Санто, Б.Твісс, Р.Фостер, Й. Шумпетер та інші.

Для підвищення продуктивності аграрного виробництва, його конкурентоспроможності надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційної діяльності, оскільки без цього неможливим є здійснення прогресивних структурних зрушень, технічне й технологічне оновлення, забезпечення сталого розвитку галузі в цілому. Саме інноваційна спрямованість сьогодні грає домінуючу, а можливо й вирішальну роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, адже саме інновації дозволяють створити стратегічні переваги в найбільш конкурентних галузях. Здатність ефективно використовувати інновації є найбільш дієвим інструментом для досягнення цілей продовольчої безпеки, якості продовольства, захисту навколишнього природного середовища, підвищення продуктивності праці, залучення іноземних інвестицій, а також ключем до постійного поліпшення рівня і якості життя громадян.

Можна стверджувати, що продовольча проблема, у вигляді великої нестачі продуктів харчування для населення багатьох країн світу, залишається невирішеною і перейшла в нову фазу кризового стану. Прогнози того, що можливості нашої планети вже в найближчому майбутньому прогнати понад 25 мільярдів людей, можуть себе не виправдати. Безумовно, ця ситуація могла б великою мірою вирішуватись завдяки різкому зростанню цін на продовольство. Немає сумніву в тому, що на нас чекає епоха катастрофічного зростання цін на продукти харчування. Світ виявився по суті не готовим до такого виклику.

Але населення як всього світу, так і України не готові платити за продукти харчування стільки, щоб забезпечити нормальний розвиток галузі, яка їх виробляє [1].

Отже, ситуація вимагає з боку світового суспільства і кожної країни зокрема, здійснення необхідних заходів відповідно до природних умов та наявних ресурсів для нарощування аграрного виробництва.

Якщо 15-20 років тому ставилося завдання стабілізації та накопичення гумусу у ґрунті, нарощування родючості земель, то нині питання з питань – уповільнити темпи зниження вмісту гумусу, а також процес виносу поживних речовин з орного шару ґрунту. Безумовно, на такий стан сільськогосподарського виробництва, який не задовольняє, в першу чергу, пересічного громадянина, вплинув ряд об'єктивних причин: нееквівалентне співвідношення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, вкрай недостатня питома вага банківських кредитів і надзвичайно висока їх ставка, недосконалість податкової політики тощо. Все це та інше вкрай незадовільно позначається на забезпеченні села паливом і мастилами, засобами захисту рослин і технікою, селекційним матеріалом як у рослинництві, так і в тваринництві. Але не можна відкидати й те, що на темпи вирішення продовольчої безпеки в Україні великою мірою впливає невідповідність значної чисельності господарських керівників, спеціалістів, колективів селян до роботи в ринкових умовах, нездатність забезпечити належний рівень виробництва без командно-адміністративної опіки з боку державних органів управління.

Нам всім, мається на увазі професорам, доцентам, викладачам і асистентам, необхідно акцентувати увагу на тому, що вкрай важливо, з урахуванням конкретних умов у кожному господарстві будь-якої форми господарювання, визначити виходячи, в першу чергу, з державних інтересів оптимальну структуру виробництва, відпрацювавши відповідні технології.

У навчальних і навчально-тематичних програмах червоною ниткою має проходити ідея, що докорінне підвищення ефективності виробництва на селі неможливе без вдумливого, а не такого, яке ми маємо, реформування економічних відносин нехай навіть на засадах приватної власності на землю і засоби виробництва.

Ми всі маємо повернутися обличчям до ґрунтового вивчення надзвичайно важливої проблеми – раціонального використання нашого найціннішого багатства – земель, їх охорони від ерозії і забруднення, забур'янення та засмічення різними відходами, і взагалі, охорони навколишнього

природного середовища тощо. Під час різних форм навчання ми маємо акцентувати увагу на тому, що серед усіх країн світу наша країна має найпотужніший потенціал в агропромисловому комплексі – це чорноземи.

Як тут не згадати крилаті слова основоположника вітчизняного ґрунтознавства В.В. Докучаєва, який називав чорноземи головним багатством держави. Він говорив, що чорноземи для країни дорожчі за нафту, кам'яне вугілля, дорожчі ніж золоті та залізні руди, в них віковичне невичерпне багатство. І далі. Немає тих цифр, якими можна було б оцінити силу і потужність царя ґрунтів – наших чорноземів.

Володіючи таким багатством, не маємо морального права допускати, щоб щорічно з орних земель змивалося понад 23-24 млн. тонн гумусу, на 100 тис. га зростали площі еродованих земель, зупинилося вапнування кислих і гіпсування засоленних ґрунтів.

Якщо в 90-х роках минулого століття внесення органічних добрив було доведено майже до 280 млн. тонн і на кожний гектар ріллі вносили понад 8,5 тонн, мінеральних добрив відповідно понад 140 кг діючої речовини на 1 га, то зараз у 9 і 6 разів менше. І знову ж, доречно нагадати слова В.В. Докучаєва, який говорив, що не можна весь час брати з кишені й ніколи нічого не повертати до неї, не можна ж, справді, вважати, що наші чорноземи мають невичерпний запас поживних сил і що їхні (чорноземів) добрі фізичні властивості вічні.

Враховуючи катастрофічне зменшення виробництва і внесення в ґрунт органічних добрив, ми маємо шукати інші шляхи їх компенсації. Зокрема, тут неабияку роль відіграють сидеральні добрива. І, в першу чергу, люпин, горох та багаторічні бобові трави.

Ось тут на допомогу нам приходить сама природа. Люпин – це унікальна рослина, повноцінно розвивається та виростає, зовсім не потребуючи азоту. Навпаки, вона сама щедро виробляє його і віддає ґрунту. Це відбувається завдяки тому, що на коренях рослини розміщуються невеликі бульбочки рожевого забарвлення. А в цих бульбочках розмножуються бактерії, які засвоюють азот з повітря і, відповідно, передають його рослині.

Якщо говорити про врожайність зеленої маси люпину з одного гектара, то це 350-600 центнерів. Приорана, ця маса дає 150-230 кг азоту. Крім того, у ґрунті залишається для наступних культур ще 40-65 кг фосфору та 35-210 кг калію. Такої кількості поживних речовин для рослин не дасть унесення навіть 35-40 тонн гною на гектар. Зокрема, врожай картоплі після люпину підвищується на 60-80 центнерів з гектара, при цьому значно поліпшуються її смакові якості, рослини не хворіють паршею та плямистостями, бульби краще зберігаються взимку. Неабияк сприяє люпин урожайності й інших городніх культур.

Адже маємо прекрасний потенціал не тільки ґрунтовий (земельний), а й людський фактор, потужний науковий, освітянський і кадровий потенціали.

Про це свідчать дані табл. 1, де наведено виробництво найважливіших видів сільськогосподарської продукції на душу населення в 90-ті роки минулого століття в передових країнах Європи.

Таблиця 1

**Виробництво основаних видів сільськогосподарської продукції на
душу населення, кг.**

Показники	Англія	Італія	Франція	ФРН	Україна	Місце
Зернові і зернобобові	405	295	1058	445	1033	2
Картопля	121	42	85	118	378	1
М'ясо	66	63	112	96	86	3
Молоко	262	204	519	450	469	2
Цукор	22	28	67	50	118,6	1
Масло	2,5	1,3	9,2	6,9	8,5	2

Великого спаду в цьому Україна зазнала за роки незалежності, внаслідок непередбаченого в багатьох випадках реформування, яке відкинуло економіку нашої країни на багато десятирічків назад.

Насамперед, з окремих видів продукції не досягнуто обсягів виробництва, які б забезпечили фізіологічні норми харчування населення, що наглядно видно з табл. 2. Водночас, споживання овочів становить 85% до норми, плодів, ягід і винограду – 51%, молока та молочних продуктів – 44%, м'яса та м'ясопродуктів – 62%. Щодо виробництва молока, м'яса і плодово-ягідної продукції, то Україна стоїть на межі продовольчої небезпеки.

Таблиця 2

Споживання продуктів харчування населенням України*

Показник	Рівень споживання на 1 людину на рік, кг.			% до нормативу
	Норматив МОЗ	Факт (2009 р.)	+/- до нормативу	
Хліб і хлібопродукти	101,0	114,0	+13	112,9
М'ясо та м'ясопродукти	80,0	49,7	-30,0	62,1
Молоко та молочні продукти	380,0	212,4	-167,6	44,1
Риба та рибні продукти	20,0	16,0	-4,0	80
Картопля	124,0	133,0	+9,0	107,3
Овочі та баштанні культури	161,0	137,0	-23,9	85,2
Плоди, ягоди та виноград	90,0	45,6	-44,4	50,7
Олія	13,0	15,4	+2,4	118,5
Цукор	38,0	38,5	+0,5	101,3

*Населення України на 01.03.2010 р. становить 45,9 млн. чоловік.

До числа першочергових завдань і стратегічних цілей України належить нарощування виробництва продуктів харчування за умови стабілізації і збереження родючості ґрунту, водних ресурсів, рослинного і тваринного потенціалу, а також широкомасштабного застосування інновацій та екологічних технологій.

На високу якість і безпеку харчування великою мірою впливає наш «другий хліб» – картопля. Картопля – високоякісний, надзвичайно цінний і незамінний продукт харчування. Вуглеводи картоплі є істотним джерелом

енергії людського організму. В ній міститься близько 26% сухих речовин, з яких 80-85% – це крохмаль і майже 9% білкової речовини. Білок за своїми якостями еквівалентний білку молока, яєць та яловичини і перевищує якість його в хлібних злаків, сої і бобів. Картопля – своєрідний регулятор травлення, що поліпшує засвоєння та підвищує біологічну цінність інших продуктів харчування, її також широко використовують у дієтичному харчуванні. З картоплі виробляють крохмаль, спирт, сировину, з якої одержують вітаміни, молочну кислоту, оцет і багато інших продуктів. Калорійність її дуже висока. В 1 кг. бульб міститься близько 840 калорій і вона є джерелом аскорбінової кислоти (10-25 мг на 100 г бульби).

Поживність 1 кг картоплі – 0,3 корм. од., 16 г. – перетравленого протеїну. Здавна в Україні були відомі цілющі властивості картоплі. За кількістю поживних речовин картопля посідає одне з перших місць серед інших культур, зібраних з одиниці площі. Цій культурі практично альтернативи немає.

Завдяки приорюванню біомаса люпину не тільки накопичує у ґрунті біологічний азот (дешевший та екологічно чистий), а й активізує обмін між орним та підорним шарами ґрунту фосфором, калієм, кальцієм та магнієм. Окрім цього, як сидерат, люпин зменшує засміченість посівів чи посадок, рослини більше застраховані від хвороб та шкідників. І це ще не все.

Додамо кілька цифр. У зерні пшениці, жита, ячменю вміст білка становить 8-12%. Тим часом, у зерні люпину його 35-45%. Білок, який міститься в одному центнері зерна люпину, еквівалентний білку в 5,6 центнера вівса та 5,9 центнера кукурудзи. І ще таке. Якщо в раціоні живності бракує білка, то грубо порушується збалансованість корму. Досвідчені господарі згодують коровам на день 2-3 кг і більше дерті, у якій зерно люпину становить 20-25%.

Дуже важливо й таке. Для одержання високих врожаїв і доброї якості продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди їх росту та розвитку»[2].

На родючість ґрунту, продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає така культура як горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, в балансі якого вагоме місце займають зернобобові культури, зокрема горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Таким чином, ця культура відіграє важливу роль у розв'язанні одного з першочергових завдань – відновлення, точніше, реанімацію галузі тваринництва та зміцнення й поліпшення кормової бази.

Горох має також важливе агротехнічне значення – він є прекрасним попередником практично для всіх сільськогосподарських культур. Ця культура – високоврожайна.

Багато господарств різних форм власності і науково-дослідні установи, запроваджуючи високу агротехніку, з року в рік одержують по 40-50 і більше центнерів гороху з гектара посіву.

Горох особливо цінний тим, що зерно його містить перетравних речовин більше, ніж інші культури і харчові продукти. Висока й калорійність гороху. Про це свідчать дані таблиці 3.

Таблиця 3

Вміст перетравних поживних речовин і калорійність гороху та інших харчових продуктів (дані Ф.З. Церевітіна)

Продукти	У 100 г продукту перетравних речовин, г			Калорійність у 100 г продукту
	білка	жиру	крохмалю	
Горох	19,3	3,2	50,3	315
Квасоля	16,6	1,7	50,0	289
Яловичина	14,7	4,0	0,5	100
Баранина	13,7	4,0	0,2	94
Свинина м'ясна	15,7	5,2	–	113
Риба свіжа	9,1	1-2,5	–	45-70
Хліб пшеничний	6,9	0,4	45,2	217
Хліб житній	5,5	0,6	39,3	190
Картопля	1,0	0,1	13,9	63
Капуста	0,9	0,1	3,5	20

За кормовою якістю зерно, зелена маса, сіно, солома та полова гороху ціняться дуже високо. Білки гороху доповнюють нестачу важливих амінокислот у білках злакових культур, таким чином підвищують їх засвоюваність.

Важливою особливістю рослин гороху є використання ними азоту з повітря за допомогою бульбочкових бактерій, що знаходяться на коренях.

Окремо варто зупинитись на органічному землеробстві. В березні цього року (2011 р.) ґрунтовно викладено матеріал про XXII Міжнародну виставку органічної продукції «БіоФак – 2011» у Нюрберзі. Зокрема, у 9 величезних залах 2544 компанії та фірми із 130 країн світу демонстрували молочні, м'ясні, хлібобулочні, рибні та кондитерські вироби, морські та бджільницькі продукти, спеції, горіхи, зернові культури, лікарські трави і препарати з них, дитяче харчування тощо. Зі своїми інноваціями відвідувачів ознайолювали навчальні, дослідні, консультаційні та сертифікаційні компанії.

Дуже широко на виставці були представлені здобутки аграріїв із Нідерландів, Скандинавських країн, Німеччини, Італії, Швейцарії, Мексики, Латинської Америки, Африки і Азії. Польські, румунські, чеські угорські та інші аграрії не лише рекламували свою продукцію, а й ділилися рецептами національних кухонь.

І тут виникає запитання. А як же була представлена там Україна, одна з найбільших аграрних держав?

Прикро, що на тій міжнародній виставці були лише стенди трьох українських виробників. І ось що говорить директор приватного підприємства «Галекс – Агро» з Новоград-Волинського району, що на Житомирщині, Олександр Ющенко. На цій виставці, де навіть найвідсталіші країни з гордістю представляють себе і свою продукцію, дуже гостро відчувається сором за Україну.

Далі він стверджує. Подивіться, он стоять наші сусіди – поляки, словаки, угорці та інші. Всім їм приїхати сюди і гідно показати свої досягнення допомогли їхні держави, які до того ж підтримують свої сільгоспвиробників постійно. Для прикладу, Італія щороку виплачує фермеру, який займається органічним землеробством, близько тисячі євро на кожний гектар. Німецький фермер чи просто сільгоспвиробник отримує від держави по 450 євро на гектар, польський – 250.

В Україні ж про підтримку органічного землеробства і мови немає. У нас і досі не ухвалено закон, який сприяв би розвитку органічного землеробства.

У світі 37 млн. гектарів угідь сертифіковані як такі, де може вирощуватися екологічно чиста продукція. І ці площі продовжують зростати. На Фолклендських островах понад 53 відсотків усіх земель мають статус органічних, Австрії – 18,5 відсотка.

Мільйони гектарів засіваються органічними культурами в Австралії, Китаї, Європі, США. В Україні ж, яка є великою аграрною державою і має третину світових чорноземів, їх всього-на-всього 280 тисяч гектарів.

До речі, фермер Олександр Ющенко приймає участь у Нюрберзі на виставці за сприяння Дослідного інституту органічного сільського господарства FiBL та програми Озес/SIPPO (Швейцарія).

Фермер вірно ставить запитання. Чому ж жоден український посадовець не приїхав на виставку, аби подивитися, чим живе світ і куди треба йти.

У рамках виставки «БіоФак-2011» порушувалися такі проблеми: «Чи нагодує органічне сільське господарство світ?», «Чи можна це зробити без застосування пестицидів, мінеральних добрив, гормонів та інших надбань інтенсивного виробництва?» і «Чи здатне воно захистити природу і клімат планети?».

У довгостроковій перспективі органічне сільське господарство підвищує урожайність, продовольчу безпеку, сприяє збереженню здоров'я людей, захисту навколишнього середовища та біорозмаїття, економному витрачання енергетичних ресурсів. Його продукція зазвичай користується значно більшим попитом, ніж традиційна, до того ж за неї дають вищу ціну.

Органічне аграрне виробництво сприяє сталому розвитку сільських територій. Тож його прибічники сповнені оптимізму: воно врятує людство від голоду, а планету – від парникового ефекту та деградації.

Треба сказати, що цей оптимізм має під собою ґрунт. Усе більше людей у світі надають перевагу органічній продукції. світовий ринок органічних харчів

зростає рік в рік. На нього не вплинула навіть економічна криза 2008-2009 рр. Навпаки, у цей період світові продажі органічної продукції збільшилися вдвічі і зросли до 55 мільярдів доларів на рік. Очікується, що ця сума незабаром подвоїться. У світі постійно зростає кількість «органічних» кафе, ресторанів і магазинів. Від чверті до третини жителів США та Європи користуються саме їхніми послугами.

У багатьох країнах існують спеціальні урядові програми постачання чистих продуктів харчування школам, дитсадкам, лікарням, будинкам пристарілих та іншим закладам.

У сфері органічного сільського господарства у світі працює близько 1,8 млн. компаній та ферм, і виробництво органічних харчів щороку збільшується на 15 відсотків. Світовим лідером за реалізацією та споживанням органічної продукції є США.

В Європі площа під органічними культурами останнім часом розширилася до 9 млн. гектарів. А у Румунії вона збільшилася останніми роками на 20 відсотків, в Іспанії – на 18 відсотків, Чехії, Польщі та Франції – на 17. У Франції щомісяця з'являється 300 нових органічних ферм. Лише у 2010 році обсяг реалізації органічної продукції Німеччини зріс на 2 відсотки і досягнув 5,9 мільярдів доларів. В Австралії органічну продукцію споживають понад 60 відсотків сімей. Незважаючи на війни і конфлікти, бурхливо розвивається органічне виробництво фруктів та спецій у Африці.

Зростання органічного сектору на 30-50 відсотків очікується у найближчі роки у Китаї, де обсяги продажу цієї продукції сягнули 1,5 мільярда доларів на рік. Зростає таке виробництво у Бразилії. У найближчі роки тут очікується його збільшення вдвічі. В органічному секторі Індії працюють 340 тисяч ферм, а щорічний експорт органічних харчів із цієї країни сягнув 150 млн. доларів. А що ж Україна?

Нажаль, про неї поки що говорять як про державу з великим, але не реалізованим потенціалом розвитку органічного сектору.

У Європі щорічний обсяг споживання органічної продукції на душу населення становить 120 Євро. У нашій, мається на увазі українській статистиці, цей показник взагалі відсутній, бо ринок екологічно чистих продуктів харчування лише зароджується. В Україні вистачає агрономів, зоотехніків, ветлікарів, інших фахівців, які б володіли методами органічного виробництва. Прикро всім нам за велику нашу аграрну державу.

Для вирощування і виробництва екологічно чистої продукції і, зокрема, зернових, картоплі та продуктів тваринництва першочергову роль має відігравати органічне землеробство. Дійсно, у світі набувають усе більшої популярності органічні продукти, тобто без хімії, антибіотиків, стимуляторів росту та інших штучних компонентів, якими насичені сучасні традиційні продукти харчування. Адже за останні 20 років у світі ринок такої продукції зріс майже у 10 разів. У ряді країн частка органічних харчів сягнула 40 відсотків від їх загальної кількості. На належному рівні їх виробництво у Швейцарії,

Німеччині, Австрії. В Чехії вже 10 відсотків сільськогосподарських угідь обробляються за екотехнологіями.

В Україні ж ринок органічної продукції – це поки що біля 10 млн. гривень. Це свідчення того, що справу зрушено з мертвої точки. Адже вже сьогодні маємо понад 121 сертифіковане органічне господарство загальною площею 280 тисяч гектарів. З'явилися і перші переробні підприємства та магазини, які торгують органічною продукцією. Ці новинки прозвучали в 2010 р. на фестивалі карпатської кухні «Смачний Спас». Він відбувся в селі Спас, що в Коломийському районі на Івано-Франківщині, за підтримки Швейцарського Дослідного інституту органічного сільського господарства FiBL і став першою своєрідною виставкою скромних досягнень органічного виробництва в Україні.

Село Спас недаремно було обрано місцем проведення фестивалю. Адже воно поки що єдине в нашій державі отримало статус зони органічного виробництва. Процедура сертифікації однією з перших в Україні пройшли товари асоціації «Чиста флора», яку створив і очолює мешканець села Спас Михайло Стівпюк. Зокрема, він вважає, що «органічність» продуктів починається з чистоти території, на якій вони виробляються. В нього діє цех із виробництва 80 органічних дикоростучих лікарських рослин та грибів. Їх заготівля відбувається відповідно до європейських стандартів органічної продукції. Готова продукція продається не лише в Україні, а й експортується у Литву, Латвію, Естонію, Молдову, Росію, Канаду та США, Асоціація «Чиста флора» добивається сертифікації усього регіону як зони органічного виробництва. Адже тоді можна буде відправляти свою продукцію на експорт, отримуючи більше коштів, бо збут в Україні досі залишається найбільшою проблемою органічного виробництва, і це стримує його розвиток.

Заслугують на увагу здобутки родини Виноградових із Городенківського району Івано-Франківщини. Їхнє сімейне господарство виробляє сертифіковану органічну картоплю, моркву, цибулю, буряки, гарбузи, кавуни, томати, кабачки, часник, петрушку, яру пшеницю, а також м'ясо птиці. Попит на все це великий, каже господар Дмитро Виноградов.

Великий попит і на органічну молочну продукцію сільськогосподарського товариства «Жива земля – Потутори», що у Бережанському районі на Тернопільщині. Молоко, яке відповідає європейським стандартам, охоче купують дитячий санаторій, протитуберкульозний диспансер, відвідувачі місцевих ринків. Є і такий приклад: компанія «Круп'яний дім», яка виробляє органічні крупи і дає селянам за «органічність» зерна 30-відсоткову націнку. На жаль, таких покупців в Україні поки що обмаль, тож органічне зерно з Потуторів доводиться часто згодувувати худобі. Бар'єрів у цій надзвичайно важливій справі більш ніж досить.

Щоб подолати перепони, на нашу думку, виробникам органічної продукції варто б об'єднатися під однією торговою маркою, створити структуру, яка б надавала доступні за ціною маркетингові послуги. І безумовно, вкрай необхідна державна підтримка. Адже недопустимо, що до цього часу немає закону «Про органічне землеробство», який би дав змогу розробити вітчизняні

нормативи і стандарти органічної продукції. Мають бути дотації вітчизняним органічним сільгоспвиробникам, без яких неможливий розвиток такої вкрай необхідної високозатратної галузі. Євросоюз, де найбільш розвинуте органічне виробництво, щороку виділяє мільйони євро на його підтримку.

Варте уваги і таке. За останні роки погіршується екологічна безпека продуктів харчування, зокрема, картоплі, хліба, овочів та іншої продукції. Для вжиття заходів у цьому плані держава має стимулювати виробництво високоякісної конкурентоспроможної продукції з використанням ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій. Не кажучи про кількісний і якісний бік харчування, сьогодні понад 1 млрд. жителів світу голодують, а це кожний сьомий від загальної кількості населення. Майже 1,3 млрд. не мають доступу навіть до якісної питної води, майже 2,5 млрд. чоловік живуть у жахливих санітарних умовах і, як наслідок, понад 6 тис. дітей вмирає щоденно від хвороб, пов'язаних з неякісною питною водою та незадовільними санітарними умовами.

Проблема високоякісного харчування у світі і, зокрема, в нашій державі набуває дедалі більшого значення з ряду причин. По-перше, інтенсифікація сільськогосподарського виробництва призвела до використання різноманітних агрохімікатів при вирощуванні сільськогосподарських культур і зберіганні продукції. Наукою стверджується, що головним джерелом шкідливих речовин, які надходять у сировину, є навколишнє середовище. Проблема якісного (здорового) харчування має стати першочерговим завданням будь-якої держави. Реалізація Національної політики якісної продукції має проводитись з урахуванням стану розвитку вітчизняного ринку. Висока якість вітчизняної продукції сприятиме формуванню міжнародного іміджу України.

На нашу думку, значне зростання виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції і, зокрема, картоплі можливе за таких обставин, якщо:

- протягом ближчих кількох років сформувати ефективну систему підтримки українського аграрного виробника відповідно до вимог СОТ і ЄС;
- гармонізувати національні стандарти сільськогосподарської продукції зі стандартами найбільш розвинених країн світу;
- розробити і впровадити спеціальну національну програму кредитування та іншу державну підтримку високоякісної сільськогосподарської продукції та продуктів харчування тощо.

Як ніколи на порядок денний має стати організація навчання з проблем продовольчої безпеки і якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на всіх рівнях державного управління й керівників і спеціалістів підприємств різних форм власності. Постала невідкладна потреба провести всеобуч із цих важливих проблем із тими, хто безпосередньо працює на землі, хто вирощує і виробляє хліб та картоплю, тваринницьку та іншу продукцію, хто забезпечує всіма видами продуктів харчування населення України.

Література

1. Саблук П.Т. Агропромислове виробництво України: Уроки 2008 і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / П.Т. Саблук, Ю.Ф. Мельник // Економіка АПК. – 2009. – №1. – С.3-7.
2. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: [монографія] / Шпикуляк О.Г. - Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – с.
3. Баланси та споживання основних продуктів харчування населення України. Статистичний збірник, 2009 року.
4. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф. і інші. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України //Економіка АПК – 2010. -№6. - С. 113-119.
5. Мельник С.І., Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф. і інші. Інноваційне забезпечення підвищення родючості земель і продовольчої безпеки / Журнал «Наука і методика» Міністерства аграрної політики України. – №20,21. – С.32-43. – 2010.

Summary

Kulaets M.M.,¹ Babienko M.F.,¹ Chemeris V.A.²

¹National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

*²Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

INNOVATIVE REFLEKTION OF PRODUCTION ECOLOGICAL PURE ORGANIC PRODUCTS IN UKRAINE AND IN THE WORLD

In the article the main feature of reflection to stabilize and improvement food security and quality of foodstuff in Ukraine and in the world. Considering the role and impornance of organic farming in solvsin the probkem of food security providing,

Стаття надійшла до редакції 01.04.2011 р.

УДК: 631:15:658

Кухар Р.Б., к.ф.-м.н., професор ©*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

Досліджується проблема прийняття ефективних управлінських рішень засобами сучасних інформаційних технологій. Зокрема, розглядаються основні типи математичних моделей, які можуть бути при цьому використані.

Ключові слова: *модель, моделювання, ефективність, управлінське рішення.*

Постановка проблеми. Перехід економіки України до ринкових відносин зумовлює суттєвий вплив на фінансово-економічне положення підприємств і фірм. Їх керівники повинні оперативно проводити оцінку впливу виникаючих відхилень в економічній ситуації на функціонування підприємства, знаходити нові рішення для корекції діяльності підприємства. Тому важливою проблемою в управлінні підприємством є вчасне прийняття керівником ефективних управлінських рішень у зв'язку із зміною економічної ситуації. Сучасний стан обчислювальної техніки дозволяє автоматизувати багато етапів збору та опрацювання інформації про зміну економічного стану підприємства, розрахувати та моделювати різні варіанти розв'язків виробничих задач.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи теорію сучасного менеджменту, можна стверджувати, що його теорія розвивається в напрямку розробки сучасних технологій прийняття рішень. Світовою наукою в ХХ ст. розроблено новий напрямок – теорія прийняття рішень як реалізація кібернетичного підходу до розробки рішень, що базується на глобальному використанні математичного апарату і обчислювальної техніки. Сьогодні існує наукова база для прийняття якісних управлінських рішень.

Проблема прийняття управлінських рішень носить фундаментальний характер, що визначається тою роллю, яку відіграють управлінські рішення в будь-якій сфері людської діяльності. Тому дослідження цієї проблеми належить до числа міждисциплінарних, оскільки на вибір способу дії – це результат комплексної зв'язки таких аспектів як інформаційного, економічного, психологічного, логічного, математичного, технічного, правового, організаційного і т.п.

Мета статті. Загальна теорія прийняття управлінських рішень, яка розроблена на основі математичних методів і формальної логіки, знайшла широке застосування в економічних дослідженнях. З позиції цієї теорії прийняття рішення – це вибір із множини можливих альтернатив найбільш вагомої.

В своїй діяльності менеджер повинен володіти широким спектром теоретичних знань (теоріями менеджменту, економіки, психології, інформатики, правознавства, математики і т.д.), а також практичним досвідом з розробки управлінських рішень, - тільки тоді він може забезпечити високу якість та ефективність прийнятих ними управлінських рішень (УР). Цьому сприятимуть йому математичний апарат, формалізовані структури теорії прийняття рішень та сучасні інформаційні технології (ІТ).

Виклад основного матеріалу. Становлення теорії оптимізаційних управлінських рішень в економіці та менеджменті відбулося в основному в 20-му столітті, а сучасний апарат математичних методів для розв'язку виникаючих при цьому задач сформувався в самостійний науковий напрямок. Разом з тим проблема інтелектуальної діяльності менеджера, крім психологічного, має ще інший аспект, що базується на роботах в галузі штучного інтелекту. Під інтелектуальними системами (ІС) розуміють системи, створені як для імітації, так і для розширення можливостей інтелектуальної діяльності людини в галузі прийняття рішень. Завдяки використанню ІС в практичній діяльності відбувся якісний стрибок в розвитку управлінських технологій. Принципово нові можливості, які пов'язані з широкомасштабним впровадженням комп'ютеризації, сучасних методів розробки і прийняття рішень, автоматизованих систем, відкривають якісно нові підходи до розуміння і здійснення управлінської діяльності.

Комп'ютеризація процесу прийняття рішень – це необхідність, обумовлена сучасними потребами управлінської діяльності. Використання комп'ютерної техніки і кардинальні зміни на цій основі інформаційно-комунікаційних процесів безпосередньо впливають на прийняття управлінських рішень. Постійно зростаючий об'єм інформації та відносно низька продуктивність праці людей, що її опрацьовують, сприяли створенню нових інформаційних технологій (ІІТ) як цілісних технологічних систем із прийняття управлінських рішень. Вміння менеджером використовувати сучасні ІС в практичній діяльності дозволяє суттєво підвищити ефективність управлінських рішень, що приймаються.

Оптимізаційні задачі менеджменту різні за своїм змістом і реалізуються з використанням стандартних програмних продуктів відповідають тому чи іншому класу економіко-математичних моделей (рис.1) [1].

Класифікацію деяких основних задач оптимізації, які на виробництві реалізує менеджер, можна здійснити за рядом ознак [2].

Залежно від висхідних даних розрізняють три типи математичного опису задач управління:

- детерміновані;
- ймовірнісні (стохастичні);
- задачі в умовах невизначеності.

Детерміновані задачі формулюються в умовах повної визначеності про значення використовуваних параметрів, складі та виді обмежуючих умов.

Ймовірнісні задачі включають в своїй постановці параметри, які задаються як випадкові величини, для яких відомі ймовірності досягнення можливих значень. Такі задачі називають ще задачами з ризиком і їх розв'язок формулюється як вектор конкретних результатів з ймовірною оцінкою кожного з них.

Задачі в умовах невизначеності виникають в ситуаціях, коли немає попередньої ймовірної оцінки можливих майбутніх ситуацій чи значень параметрів, що їх характеризують. В подібних задачах використовують своєрідний підхід для опису оцінки - якій з управлінських стратегій надати перевагу. Так, оцінка «максимін» передбачає надати перевагу тій стратегії, в якій досягається максимальний результат при найменш негативному розвитку подій. Оцінка «мінімакс» орієнтує на вибір стратегії, в якій найменші необхідні витрати при найбільш негативному розвитку подій.

Змінні величини можуть бути неперервними і приймати будь-які значення в заданому інтервалі та дискретними чи цілочисельними.

Залежності між елементами можуть бути лінійними та нелінійними.

Поєднання різних елементів моделі приводить до різного класу задач оптимізації, які вимагають різних методів їх розв'язку і, відповідно, різних програмних засобів (табл.1).

Таблиця 1

Сфера застосування	Види математичних моделей і методів обґрунтування рішень
Управління	Аналогові моделі. Організаційні схеми
Управління постачанням та збутом	Моделі управління запасами. Аналітичні методи
Організаційні рішення	Математичні моделі
Обслуговування великої кількості клієнтів	Моделі теорії черг (моделі оптимального обслуговування)
Перевезення продукції та управління матеріальними ресурсами в умовах дефіциту	Моделі лінійного програмування. Транспортна задача
Маркетингові дослідження	Математично-статистичні методи
Визначення оптимальної стратегії фірми	Метод платіжної матриці
Управління організацією в умовах конкурентної боротьби	Теоретико-ігрові методи. Моделі лінійного програмування

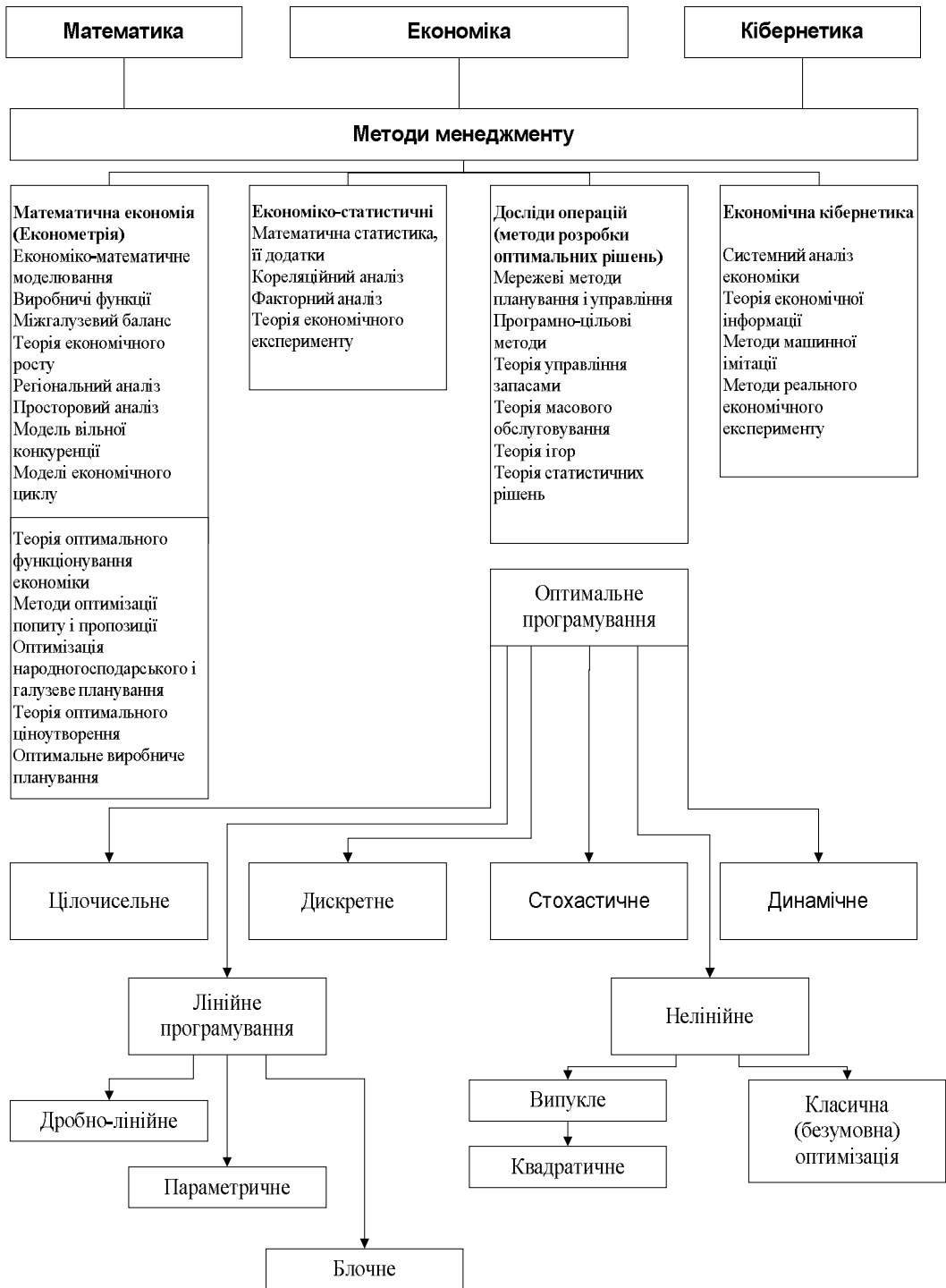

Рис.1. Дерево моделей менеджменту

Головною передумовою математичного моделювання є те, що в процесі дослідження роботи підприємства і проектування його діяльності в умовах невизначеності і ризику виникає можливість здійснювати експерименти не із самим економічним явищем чи процесом, а з його моделлю. Експерименти над моделлю дозволяють відносно швидко, повно і в необхідній комплексності та точності досліджувати економічні явища і господарські процеси, визначати їх поведінку за будь-яких ймовірних виробничо-фінансових ситуаціях.

На майбутнє широке застосування повинні знайти методи економіко-статистичного моделювання економічних явищ і процесів, за допомогою яких можна розкрити якісну основу взаємозв'язків між їх кількісними характеристиками.

Висновки. Математичні моделі є готовим математичним інструментом, що використовується для дослідження економічних явищ і господарських процесів, які перебувають між собою у функціональній та ймовірностній залежності. Чим більше класифікаційних ознак застосовується при моделюванні, тим вищий потенціал моделі як засобу, за допомогою якого формується підготовка і прийняття ефективних управлінських рішень.

Література

1. Глухов В.В. Математические методы и модели для менеджмента / В.В. Глухов, М.Д. Медников, С.Б. Коробко. – Сп-Б: Питер, 2000. – 416 с.
2. Бутко А.Д. Методи і моделі прийняття управлінських рішень в аналізі та аудиті / А.Д. Бутко, О.О. Заремба - К.: ЦУЛ, 2008.- 226 с.

Summary

Kuchar R.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

MODELING AND PROBLEM EFFECTIVE MANAGEMENT DECISIONS

The problem of effective management decisions by means of modern information technology. In particular, examines the main types of mathematical models that can be used at the same time.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.434:631.11

Кушнір Л.П., к.е.н., асистент¹©, **Кушнір А.М.**, здобувач*²²Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького²Львівська державна фінансова академія

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті досліджується забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами, що є одним з основних факторів економічного зростання агропромислового сектору України.

Запропоновано створення кредитної системи сільгосптоваровиробників на основі залучення Українського державного селянського іпотечного банку та аграрної кредитної корпорації, яка буде передбачати розв'язання безлічі завдань.

Ключові слова: аграрна кредитна корпорація, кредитні відносини, кредитне забезпечення, кредитна система, сільськогосподарські підприємства, селянський іпотечний банк.

Постановка проблеми. Одним із основних факторів економічного зростання агропромислового сектору України є кредитне забезпечення.

Пріоритетним джерелом фінансового забезпечення та підтримки сільськогосподарських підприємств у напрямку створення і обслуговування власної матеріально-технічної бази є залучення коштів через банківські кредити. Тому актуальною залишається проблема кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників як основного фактора фінансової стабільності і економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень. Значну увагу дослідженню кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників приділяли такі вчені-економісти: В.Г. Андрійчук, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, О.В. Дзюблюк, К.Д. Кемпбел, В.М. Ковалів, В.Д. Лагутін, П.А. Лайко, О.Г. Малій, А.М. Мороз, О.О. Непочатенко, Ю.А. Потійко, Г.І. Пиріг, П.Т. Саблук, М.І. Савлук, А.В. Сомик, В.Г. Ткаченко, І.Г. Ткачук, І. Чапко та інші. В останніх доступних публікаціях є матеріали щодо впливу фінансової кризи на кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств [2, с. 23-28], формування корпорацій в АПК [1, с. 24-27] та ін. Проте, незважаючи на численні публікації з даної тематики, ця проблема залишається до кінця не вирішеною і потребує подальшого наукового дослідження.

---

* Науковий керівник - д.е.н., професор, академік НААН України Тринько Р.І.

© Кушнір Л.П., Кушнір А.М., 2011

Мета статті. Метою даної роботи є розроблення теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України.

Виклад основного матеріалу. До недавнього часу в Україні єдиною фінансово-кредитною установою, що здійснювала комплексне кредитно-розрахункове обслуговування агропромислового комплексу, був АК АПБ “Україна”, створений у 1990 році на базі колишнього Агропромбанку СРСР. Банк мав надзвичайно розгалужену і максимально наближену до позичальників АПК мережу філій та відділень - 579 філій та регіональних дирекцій по всій Україні. Для реалізації державних програм залучались й інші банки, зокрема: “Промінвестбанк”, “Укрсоцбанк” та ін. Однак кредитування сільськогосподарських позичальників поза державними програмами здійснювалось у незначних обсягах. Будучи основним постачальником кредитного ресурсу в аграрному секторі, банк перманентно перебував під тиском владних структур, особливо у питаннях списання боргів і пролонгації наданих кредитів, що стало одною із причин його кризи. У 2001 році Національним банком України було прийнято рішення про ліквідацію банку “Україна”. Відтак на сьогодні в Україні немає спеціалізованої банківської установи, яка б мала розгалужену регіональну мережу філій та відділень, здійснювала кредитування і надавала комплекс платіжних послуг підприємствам АПК.

Для покращення кредитного забезпечення сільгосптоваровиробників окремими банками у 2007 році була розроблена програма мікrokредитування в Україні (агроуніверсал для малого бізнесу), яка являє собою кредит на поповнення основних і оборотних фондів та на фінансування споживчих цілей. Аналіз програми мікrokредитування сільськогосподарських підприємств Львівської області показав, що є потреба в мікrokредитах, тому ця програма може бути поширена не тільки на банківські установи, а й небанківські, зокрема кредитні спілки. Активна фінансова діяльність кредитних спілок у сільському господарстві дозволить збільшити обсяги кредитування цієї галузі. Крім того, в межах діяльності Програми мікrokредитування можуть бути розроблені окремі програми, направлені на сприяння створенню нових сільськогосподарських підприємств, які, в свою чергу, розширять спектр джерел фінансування для інших товаровиробників. Цю програму підтримали такі банки: Кредитпромбанк, Банк Форум, Приват Банк та Надра.

Для розширення фінансування товаровиробників необхідно залучати різні джерела та кредитні схеми: кредитування комерційними банками та кредитними спілками, надання техніки на умовах фінансової оренди та розстрочки заводами-виробниками й лізинговими компаніями. Розширення кредитного ринку в сільській місцевості можна очікувати за рахунок нарощування банківського кредитування та лізингу техніки [4].

Банківська система на теперішній час і в найближчу перспективу є і залишається основним кредитором сільськогосподарських підприємств. Чи тривалою буде присутність банків в аграрному секторі - це залежить від ефективності цього сегменту щодо прибутковості, рівня повернення кредитів

тощо. Зниження прибутковості для підприємств-користувачів кредитами є природним, оскільки збільшуються додаткові витрати з обслуговування кредитів. Однак, загальне зниження ринкової кон'юнктури на сільськогосподарську продукцію вимагає адекватної кредитної політики з боку кредиторів.

Розвиток банківського кредитування сільського господарства стримують такі фактори як: високі відсоткові ставки, відсутність ліквідної застави, нерозвиненість ринку застави коштів для банків, відсутність надійного позичальника, відсутність гарантій повернення кредиту, високий рівень витрат банків із надання послуг, відсутність практики страхування неповернення кредитів тощо [3, с. 106-107].

З поглибленням фінансової кризи кредитування підприємств аграрного сектору економіки майже призупинено. За 2009 рік підприємства галузі прокредитовані в розмірі 5,7 млрд. грн. або 30 % від потреби в кредитних ресурсах [2, с. 23-28].

На даний час в українській банківській системі обсяг кредитного портфеля є недостатнім, щоб задовольнити повну потребу у кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Тому комерційні банки не можуть і не бажають виділяти великі суми кредитів для не завжди прибуткової галузі – сільського господарства.

Пропонується створення аграрної кредитної корпорації та Українського державного селянського іпотечного банку з операціями інвестиційного та кредитного забезпечення малих і середніх сільськогосподарських підприємств.

Створивши аграрну кредитну корпорацію вирішаться такі завдання: удосконалення кредитної політики; підтримка сільськогосподарських та інших видів діяльності в сільських територіях; підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських товаровиробників; залучення інвестицій у розвиток виробництва сільськогосподарської продукції; формування і розвиток системи сільських кредитних товариств.

Аграрна кредитна корпорація виконуватиме такі функції: координація діяльності; створення кредитних засобів обігу та акумулювання тимчасово вільних грошових коштів, які надаватиме у користування у формі кредитів; оцінка кредитоспроможності позичальників.

Український державний селянський іпотечний банк буде надавати позики сільськогосподарським підприємствам під заставу нерухомого майна і земельних ділянок. Для сільськогосподарських підприємств кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення є джерелом кредитних ресурсів, повернення яких залежить від ефективного використання земельних ділянок, тобто рівня продуктивності сільськогосподарського виробництва, стимулюючи цим власників землі до впровадження сучасних технологій землекористування. Застосування кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення сприятиме сталому розвитку сільського господарства. Саме кредитування під заставу земель спроможне надати поштовх у розвитку

аграрного сектора економіки, оскільки дасть змогу залучити значні грошові ресурси.

Запропонований підхід до формування кредитної системи передбачає взаємозв'язок Українського державного селянського іпотечного банку з усіма фінансово-кредитними інститутами, що сприятиме стабільній та ефективній роботі сільського господарства країни.

Висновки.

1. На сучасній стадії розвитку кредитних відносин актуальною потребою є створення Українського державного селянського іпотечного банку з операціями інвестиційного та кредитного забезпечення малих і середніх сільськогосподарських підприємств.

2. Запропоновані принципи побудови кредитної системи сільськогосподарських товаровиробників дають можливість координувати діяльність всіх фінансово-кредитних установ у напрямках акумулювання тимчасово вільних грошових коштів та оцінювання кредитоспроможності позичальників.

3. Зростання обсягів наданих кредитів сільськогосподарським підприємствам за останні роки здійснювався в умовах зниження кредитної ставки та розширення асортименту кредитних продуктів. Однак, кризова ситуація в країні сприяла поглибленню проблемних питань стосовно забезпечення сільськогосподарських виробників кредитними ресурсами.

Література

1. Гречаний В.М. Формування корпорацій в АПК / В.М. Гречаний // Економіка АПК. – 2008. - №7. – С. 24-27.

2. Дем'яненко М.Я. Вплив фінансових факторів на формування доходності аграрних формувань / М.Я. Дем'яненко // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. - Харків ХНТУСГ, 2009. – Вип. 85. – С. 23-28.

3. Пиріг Г.І. Удосконалення кредитних відносин в аграрному секторі економіки / Г.І. Пиріг // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 106–109.

4. Чапко І. Потенціал кредитного ринку на селі / І. Чапко // WEB-сторінка “Проект “Аграрна політика для людського розвитку” – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2003_01_044_03.pdf .

Summary

Kushnir L.P., Kushnir A.M.

¹*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z.Gzhytskyj*

²*Lviv State Financial Academy*

CREDIT SUPPORT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES UKRAINE

The article examines the provision of agricultural enterprises credit resources, which is a major factor in growth of agricultural sector in Ukraine.

Creation of agricultural credit system based on peasant involvement of the Ukrainian State Mortgage Bank and Agricultural Credit Corporation, which will involve solving many problems.

Key words: *agricultural credit corporation, credit relations, credit provision, credit system, agricultural enterprises, rural mortgage bank.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р

УДК 330.341.1:339.138

Левків Г.Я., к.е.н., доцент ©

Львівський державний університет внутрішніх справ

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В МАРКЕТИНГОВОМУ
МЕНЕДЖМЕНТІ: УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ
СТВОРЕННЯ НОВИХ ЗНАНЬ**

В статті розглядається сутність та ключові аспекти управління знаннями; визначаються основні принципи процесу управління знаннями; проаналізовано джерела отримання інформації.

Ключові слова: управління знаннями, інноваційний підхід, інформація, джерело знань.

Постановка проблеми. Підприємства все більше покладаються на свої інтелектуальні активи на протилежність матеріальним, якими вони управляють. Рішення по управлінню знаннями стають ключовими у побудові і підтримці інтелектуальних капітальних активів та застосуванні їх для створення економічних цінностей. Рішення у сфері управління знаннями дають можливість індивідам, командам людей і цілим спільнотам досягати набагато більшого у створенні, фіксації, передачі та оволодінні знаннями.

Аналіз останніх досліджень. У літературі можна знайти найрізноманітніші визначення поняття управління знаннями. Відповідно до В. Р. Буковіца та Р.Л. Уільямса "управління знаннями є процесом, за допомогою якого організація накопичує багатство, опираючись на свої інтелектуальні чи засновані на знаннях організаційні активи" [1, с.2].

Відповідно до Д. Ж. Скірме, управління знаннями - це "чітко окреслене і систематичне управління важливими для організації знаннями і пов'язаними з ними процесами управління, збирання, організації, дифузії, застосування і експлуатації з метою досягнення цілей організації" [2].

Р. Руглес стверджував, що "управління знаннями може бути визначене як підхід до збільшення або створення цінності шляхом активнішої підтримки досвіду, пов'язаного з ноу-хау та знанням, що і як робити, які існують однаковою мірою як у межах організації, так і поза нею" [3, с.2].

Із наведених визначень випливає, що управління знаннями охоплює широке коло напрямків діяльності, пов'язаних водночас як і з мудрістю чи розумом окремих осіб, так і з різноманітною інформацією, яку ми використовуємо у нашій діяльності.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування та аналіз управління процесом створення нових знань в інноваційному підході маркетингового менеджменту.

Виклад основного матеріалу Інноваційний підхід до маркетингового менеджменту передбачає:

- управління процесами створення нових знань;
- управління творчим потенціалом тих, хто створює нові знання;
- управління освоєнням нововведень;
- управління соціальними та психологічними аспектами нововведень, тощо [4, с. 29].

Активний розвиток повинен започатковуватися на інноваційних процесах, які охоплюють: пошук, розробку і освоєння нової продукції, техніко-організаційний розвиток (модернізацію, технічне переозброєння, реконструкцію, розширення); впровадження нових методів управління; пошук більш ефективних методів вирішення стандартних, рутинних завдань в усіх сферах діяльності підприємства; використання нових методів просування продукції; трансфер передового практичного досвіду і таке інше.

Основи управління знаннями помітні у відомих з історії звичаях, пов'язаних з передачею родинних традицій ведення справ, купецької мудрості чи ремісничого досвіду. Суть сьогоденного управління знаннями в організаціях істотно не відрізняється від розуміння знань як важливого активу кожної організації. Як і раніше, вміння накопичувати знання, передавати їх та замінювати на кращі (зокрема, стосовно пропонуваніх іншими способів діяльності) нині так само важливі як основа діяльності організації. Порівняно зі згаданими прикладами з історії істотно змінилися обсяги знань та інформації, яка є здебільшого цілком доступною в організаціях та навколишньому світі, шляхи їх отримання, накопичення, утримування, передачі та заміни на те, що ми називаємо конкурентними перевагами. Ілюстрацією до даного твердження можуть бути приклади ініціатив підприємств у сфері управління знаннями, подані у таблиці 1.

Наведений перелік ініціатив у сфері управління знаннями був упорядкований К. Е. Свейбі за результатами досліджень, проведених у кількох десятках корпорацій, включно із вищеназваними. Сам по собі цей перелік не є чимось винятковим, не містить такого, чого б ми не знали. Проте він полегшує визначення важливих для управління знаннями сфер діяльності організацій, що можуть бути використані для створення організаційних стратегій, в яких управління знаннями є одним із важливих моментів [5].

Це можуть бути такі сфери:

- взаємодія з оточенням у такий спосіб, що одним з основних предметів обміну є знання, закладені в людях і структурах — зовнішніх та внутрішніх (напр., аутсорсинг і послуги на контрактній основі, стратегічні союзи в проєктах тощо);

- побудова всередині організації структур, зорієнтованих на створення нових знань і їх ефективне використання (напр., групи для виконання спеціальних завдань, функціональні проєкти, багатовекторність шляхів розв'язання вузькоспеціалізованих проблем і т. д.);

- базування систем персональної політики на такому підході, який передбачає, що знання є активом стратегічного значення (напр., повага до цих активів, пошук їх серед оточення, створення планів вдосконалення кадрів з урахуванням заходів щодо заохочення приросту активів і т.д.);

- перебудова традиційної культури (у багатьох випадках бюрократичної) у культуру, де основною цінністю стають знання, а також спосіб їх використання в організації (наприклад, обмеження значення організаційної ієрархії, створення клімату професіоналізму і т.д.)

Таблиця 1

Ініціативи у сфері взаємодії з оточенням	Ініціативи у сфері врегулювання відносин всередині організації	Підвищення кваліфікації працівників
Отримання знань від клієнтів	Побудова організаційної культури на основі знань	Побудова кар'єр на основі концепції управління знаннями
Пропозиція клієнтам додаткових знань	Ефективніше використання наявних знань	Створення організаційного мікрооточення для передачі персоніфікованих знань
	Пошук персоніфікованих знань, їх зберігання, розповсюдження то повторне використання	Навчання у процесах симуляції та пілотного застосування
<u>Підприємства:</u> Benetton, General Electric, National Bycycle, Netscape, Ritz Corlton, Agro Corp., Friday, Dow Chemical, Skondia, Sleelcase	<u>Підприємства:</u> 3 M, Analog Devieces, Boeing, Buckhon Labs, Chapparal, Steel, Hewlett-Packard, Oticon, WM-dala, Me Kinsey, Bain & Co., Chevron, British Petroleum, PLS-Consult, Telia Celemi, Skandia	<u>Підприємства:</u> Buckhan Labs, IBM, Pfitzer, WM-data, Affacraeersvaeiden, Hewlett-Packard, Honda, PLS-Consult, Xerox, Notional Technological Univ., Matsushito

В.Р. Буковіц та Р.Л. Уільямс наголошують на тому, що процес управління знаннями повинен бути організований навколо завдань, характерних для управління на тактичному і стратегічному рівнях. Автори пропозиції відносять процеси, характерні для тактичного рівня, до так званого конкурентного оточення, а процеси стратегічного рівня — до так званого глобального оточення (макрооточення) [1].

Процеси, які треба організувати, щоб підприємство могло пристосуватися до конкурентного оточення:

- пошук доступних знань в організації або за її межами;
- максимальне використання доступних знань для виконання актуальних завдань організації;
- навчання, поповнення знань у ситуаціях, коли їх бракує або необхідну інформацію важко знайти;
- поповнення набутими знаннями наявного в даній організації активу знань.

Процеси, пов'язані з рівнем стратегічного управління знаннями, організовані навколо діяльності, пов'язаної з активами знань в організації. Суть процесів управління знаннями на стратегічному рівні підприємства полягає у здійсненні, а згодом моніторингу наступної стратегічної діяльності:

- опрацювання конкретних активів знань;
- утримування важливих для організації знань протягом тривалого періоду часу;
- втрата знань, які вже не є актуальними або вкрай важливими для реалізації стратегії організації;
- створення нових знань та внесення їх у бази знань.

Підприємства, які опановують практику управління, заснованого на знаннях, створюють спеціальні відділи, головним завданням яких є координація діяльності як на тактичному, так і на стратегічному рівнях. Труднощі створення нових знань полягають у тому, що внаслідок залучення до відповідної діяльності всієї організації як цілісної одиниці вона має справу з якісно різними процесами - на відміну від ситуації створення знань в окремому підрозділі. Щоправда, хоча ми говоримо, що "навчається організація", але насправді навчаються її члени - керівництво та працівники. Базовим процесом створення нових знань є об'єднання індивідуальних знань в організаційні знання - "соціалізація знань".

Основу управління знаннями будь-якої компанії становить процес формування знань, що має на увазі виявлення інформаційних джерел, отримання інформації з цих джерел, вивчення, структурування і трансформацію її в знання, а також їх відтворення.

Успіх цього процесу залежить насамперед від якості джерел отримання інформації. Підходи до класифікації джерел інформації різноманітні.

Перше джерело - співробітники компанії.

При цьому велике значення має прагнення співробітників до розвитку і самовдосконалення, а також підтримка цих прагнень менеджментом компанії. Розвиток і вдосконалення персоналу може здійснюватися різними способами: шляхом організації внутрішніх семінарів, вивчення нових підходів і методологій, практичної роботи над поставленими завданнями, використання мереж Інтернет, Інтранет і т.д.

Друге джерело знань - сама компанія. В її межах формуються так звані організаційні знання - база, яка охоплює як індивідуальну, так і колективну частину знань. До організаційних знань відносяться ціннісні уявлення, бізнес-культура, пам'ять про минуле, здатність відтворення і зіставлення інформації. Природно, що організаційні знання перевищують суму індивідуальних баз знань

і створюють певну внутрішню фірмову філософію, політику і концепцію компанії, на які й орієнтується персонал у своїй роботі.

Ще одне джерело знань - комп'ютерні системи, які можуть отримувати, зберігати, використовувати знання, а також забезпечувати ефективну комунікацію. В даний час комп'ютерні системи, у тому числі Інтернет і Інтранет, стали просто необхідною умовою роботи будь-якої компанії. Тим більше що кожен працівник, як правило, працює по декількох напрямках одночасно і виконує кілька завдань, а інформації, необхідної для роботи, дуже багато і вона постійно змінюється.

Впровадження культури знань, як правило, тягне за собою повну зміну структури і філософії бізнесу, самої ролі працівника в компанії. Тому дуже важливо вибрати правильний підхід до впровадження.

За результатами проведеного експертами McKinsey дослідження тих компаній, які впровадили у себе управління знаннями, всі вони без винятку досягли істотних поліпшень. Однак в одних компаніях фінансові показники і показники ефективності зросли значно більше, ніж в інших. Найвні дані дозволили розділити досліджувані компанії на дві групи, і розрив у результатах виявився досить відчутним. Так, час на розробку нового продукту у першій групі компаній скоротився за два роки на 11% у порівнянні з 1,6% у другій групі, а час виведення продукту на ринок скоротився на 4,6% і 0,7% відповідно. Для того щоб зрозуміти причину такої значної різниці в ефективності системи управління знаннями, були вивчені підходи до її впровадження в цих компаніях.

Компанії з менш вражаючими результатами впроваджували управління знаннями шляхом застосування підходу "зверху-вниз", тобто знання насаджувалися керівництвом в усі сфери діяльності компанії. Тут спрацював психологічний момент - працівники, звичайно, отримали нові знання, однак внутрішній опір примусу не дозволив їм отримати їх у такому обсязі і такої якості, як це могло б бути при наявності у них щирого бажання вчитися. Більш успішні компанії використовували підхід "знизу-вгору" - вони впровадили ряд заходів, які підштовхнули персонал до самостійного пошуку, формуванню і добровільному обміну знаннями. Розглянемо приклади таких заходів.

Перш за все необхідно встановити чіткі й амбіційні цілі своєї компанії і винагороджувати персонал за їх досягнення. Така прив'язка до цілей, яких працівники не можуть досягти поодиночі, змушує їх об'єднуватися, спільно шукати нові знання та обмінюватися ними. Крім того, винагороджуватися повинні також ті співробітники, які зробили власні знання доступними для всіх співробітників компанії, або "витягли" корисну інформацію з зовнішніх або внутрішніх джерел і інтегрували їх з загальорганізаційних знаннями.

Постійне впровадження нововведень і проведення внутрішніх змін в компанії допоможе виробити у персоналу адекватну реакцію на швидкі і непередбачені зовнішні зміни бізнес-середовища. Залежно від рішучості керівництва, зміни можуть варіюватися від перенесення часу обідньої перерви до зміни підходів компанії до роботи з клієнтами.

Реалізація цих заходів допоможе сформувати потрібну культуру знань в організації. Але її базові принципи все-таки "закладаються" через стратегічні цілі, пріоритети компанії і, безумовно, її стратегію управління знаннями.

В процесі організації та управління створенням нових знань в компанії, для стимулювання працівників до творчого процесу, необхідним є прийняття за основу декількох правил, що підтримують культуру і механізм інновацій.

Внутрішня інноваційна культура компанії підтримується також за допомогою більш тісної інтеграції наукових співробітників, основних генераторів ідей та інновацій, що використовуються при розробці нових продуктів корпорації. Для вчених, крім грошової мотивації, важливо визнання, причому визнання у своєму середовищі, тому компанія приділяє багато уваги програмами, що забезпечує таке визнання.

Висновок. Таким чином, кваліфіковане управління знаннями-завдання більш складне, ніж управління фінансовими, матеріальними або людськими ресурсами.

Тому система управління знаннями повинна базуватися на інтеграції всіх підсистем і елементів національної інноваційної системи на основі новітніх управлінських та інформаційних технологій.

Література

1. Bukowitz W. The knowledge management / W.Bukowitz, R. Williams. – Field Book. London Financial times Prentice Hall, 1999. – P.2.
2. Skyrme D. Information resources management / D.Skyrme [Електронний ресурс]. - Режим доступу:www. skyrme.com
3. Rugles R. (1988) The state of notion: knowledge management in practice, California Management Review, Spring, Vol. 30, №3.
4. Левків Г.Я. Маркетинговий менеджмент / Левків Г., Минів Р, Батюк Б.: Підручник. – Львів: Сполум, 2010. – 227 с.
5. Sveiby K.E. (2004) Methods for measuring intangible assets. – Jan. 2001 Updated april 2001, may 2002, october 2002, april 2004

Summary

Levkiv G. Ya.

*Lviv state university of internal affairs under the Ministry
of internal affairs of Ukraine*

INNOVATIVE APPROACH IN MARKETING MANAGEMENT: MANAGING THE PROCESS OF CREATION OF NEW KNOWLEDGE

In the article the assence and key aspects of managing knowledge, defined the basic principles of knowledge management process by analyzing the source of information

Стаття надійшла до редакції 07.04.2011 р.

УДК 338.43

Липчук В. В., д.е.н., професор©, Липчук Н.В., к.е.н., в.о.доцента
Львівський національний аграрний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ

В статті розглядаються можливі трансформаційні процеси в сільському господарстві України та їх основні зміни, зумовлені глобалізаційними процесами та внутрішніми чинниками.

Ключові слова: трансформаційні процеси, детермінанти, глобалізація, системи господарювання.

Постановка проблеми. З початку 90-х років минулого століття сільське господарство України зазнало значних змін, подолавши шлях від планово-розподільчої до ринкової системи господарювання. За цей час суттєво змінилася його виробнича база, насамперед земля, зменшилася кількість сільськогосподарських підприємств при загальному зростанні кількості виробників сільськогосподарської продукції, трансформувалися існуючі раніше та появилися нові форми господарських структур, в певній мірі сформовано правове та інституційно-інфраструктурне забезпечення розвитку сільського господарства. Однак, розвиток сільського господарства не набув очікуваного динамізму, а його конкурентна позиція на світових ринках є надто слабкою та не стабільною. Достатньо низькою залишається і ефективність функціонування господарюючих тут суб'єктів. Все це в комплексі вказує на необхідність подальшої трансформації вітчизняного сільського господарства, його адаптації до глобальних процесів

Аналіз останніх публікацій. Проблема трансформації сільського господарства достатньо складна і багатогранна, достатньо широко розглядається в світовій економічній літературі. Однак в Україні вона є предметом дослідження переважно лише центральних наукових установ, без достатньої дискусії серед науковців та широкого обговорення в суспільстві. Найбільш плідними в цьому напрямку є розробки вчених Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» [1,2]. Подальша трансформація в сільському господарстві потребує врахування існуючої внутрішньої соціально-економічної ситуації, змін на глобальних сільськогосподарських ринках та розширенням інтеграційних зв'язків України.

Мета статті. Основною метою статті є ідентифікація основних чинників, які можуть детермінувати подальші трансформаційні процеси у вітчизняному сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній економіці в період її трансформації після 1990 року наслідком макроекономічної політики стала

© Липчук В.В., Липчук Н.В., 2011

деградація так званих «складних» секторів, до яких належить і сільське господарство. Ключовими детермінантами розвитку аграрного сектора економіки були:

- перехід від планово-розподільчої до ринкової економіки;
- проведення аграрної і земельної реформи;
- реформування державних і місцевих інститутів.

Основними наслідками цих процесів стало: поява нових та трансформація існуючих форм господарювання на селі, в більшій мірі адаптованих до ринкових умов господарювання, зміна форм власності на користь приватної, перерозподіл ресурсів, формування інфраструктурного і інституційного забезпечення ринкової діяльності. Разом з тим, у більшості регіонів України, зокрема і в Карпатському, не відбулося переходу до індустріального типу розвитку, не здійснено процесів концентрації землі та виробництва, не досягнуто відповідного рівня розвитку. Зміни у вітчизняному сільському господарстві стосувалися насамперед величини господарств, зміни форм власності на засоби виробництва, їх структури та закупівлі, продажу продукції, а також неформальних і формальних обмежень в організації та веденні господарської діяльності.

Дальший розвиток організаційно-структурних змін в сільському господарстві України визначатиметься внутрішніми передумовами і особливостями, загальнонаціональними тенденціями та глобалізаційними процесами.

Існує достатньо внутрішніх чинників подальшої трансформації в сільському господарстві, які набуватимуть динамізму. Основними з них треба визнати:

- подальша адаптація нових технологій виробництва, пов'язані з цим вимоги до сировини зі сторони переробних підприємств, а також потреба в економії за рахунок масштабу виробництва;
- зміни на ринку і зміни доступу до ринку;
- доступність ресурсів виробництва та виробничі альтернативи для використання цих ресурсів;
- можливості несільськогосподарської зайнятості.

В сукупності детермінант трансформаційних процесів в сільському господарстві особливу роль можуть мати неекономічні чинники, до основних з яких треба віднести:

- концентрацію державного управління через створення відповідних державних структур в сфері обміну, зокрема міжнародної торгівлі;
- концентрацію виробництва та стимулювання цих процесів на законодавчому рівні.

Прагнення контролювати фінансові потоки в сфері міжнародного обміну є відходом від ринкових засад господарювання і може мати серйозні наслідки як для формування внутрішнього конкурентного середовища, так і в контексті лібералізації світової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством. Зміни в структурі аграрного виробництва та подальший перерозподіл наявних тут ресурсів, способи та обсяги залучених інвестицій в

значній мірі будуть залежати від рівня корумпованості та демократичності суспільства.

Особливий вплив на подальший розвиток аграрного сектора матимуть глобалізаційні процеси, зокрема: динамічне зростання попиту на продовольство і зміни в структурі споживання, вища нестабільність цін на продовольство і коливання пропозиції, зростання витрат виробництва (передусім із-за високих цін на енергоносії), а також зміни в природному середовищі і кліматі.

В умовах процесу зростаючої глобалізації все більшого значення для виробників сільськогосподарської продукції набуватимуть мікроекономічні передумови. Відповідно до ліберального підходу, на ринку залишаться лише ті з них, які зуміють витримати конкуренцію. Продукти харчування будуть вироблятися там і тими виробниками, які роблять це найдешевше, а якщо їх десь буде бракувати, то буде доставлено звідти, де є їх надлишок. Таким чином вимальовується досить чітке бачення єдиного, досконалого конкурентного ринку із знижуваними цінами на продукти харчування та скороченням чисельності сільськогосподарських виробників, які старатимуться концентрувати засоби в цілях зростання ефективності виробництва. Цілком природно при такому підході виникатимуть так звані «соціальні витрати», тобто проблема неефективних господарств. Ця проблема може бути розв'язана шляхом створення державою соціальних інститутів, які можуть сприяти багатофункціональному розвитку села, створюючи місця праці поза сільським господарством. Відповідно формуватимуться умови відокремлення розвитку сільського господарства від розвитку села.

Сільське господарство як сектор, в якому умови наближені до досконалої конкуренції все в більшій мірі наражається на ефекти оточуючих його ринків, які стають щораз більше глобалізовані. Характерні для глобалізації міграція виробництва, капіталу і технологій з метою мінімізації витрат виробництва формує ринок продовольства. Головними учасниками цього процесу є не споживачі, а великі міжнародні корпорації. Менші сільськогосподарські виробники і переробні підприємства все в більшій мірі підлягають економічній деградації, регіони – екологічній деградації, а сільські території - деградації соціальній [3, с.15]

Безпосередній, переважно загрозливий, вплив на продовольчі ринки матимуть і зміни, що відбуваються у природному середовищі та кліматичні явища, зокрема щодо зменшення площ в сільськогосподарському обороті, поширення хвороб рослин і тварин, забруднення територій. З іншої сторони сільськогосподарське виробництво спричиняє до негативних змін в природному середовищі. Тому в сільськогосподарській політиці повинен бути зроблений більший натиск на дотримання засад зрівноваженого розвитку сільського господарства і сільських територій [4, с.9;5].

Саме тому, відмінною є концепція, основана на суспільно зрівноваженому процесі відтворення. Вона є значно ширшою за мікроекономічну ефективність, вказуючи, що для національної економіки важливим є динамічне зрівноважене зростання. В цьому контексті особливого

значення набуває застосування у вітчизняному аграрному секторі економіки екологічної та інтегрованої систем ведення сільського господарства.

Найправдоподібнішим у українському сільському господарстві справдиться сценарій дуальної поляризації - з однієї сторони концентрація господарств та їх індустріальний розвиток, з другої - обмеження інтенсифікації дрібних господарств з перевагою традиційних методів господарювання і збереження навколишнього середовища, виробництвом продукції здоровішої, але дорожчої. Достатньо правдоподібним є і те, що появляться фінансові інвестиції, які зроблять можливим альтернативне використання землі, що збільшить доходи з її нового застосування.

На структурні зміни в сільському господарстві впливатиме і ситуація у всій економіці, інтегральною частиною якої і є сільське господарство. Динамічний і довготривалий розвиток всієї економіки урухомлює одночасно механізми реструктуризації і модернізації сільського господарства через зростання попиту на продовольство і сільськогосподарську сировину, вплив надлишку робочої сили із сільського господарства і значний прогрес в цьому секторі економіки.

Безперечно, що безпосередній вплив на вітчизняне сільське господарство матимуть і зміни, які відбуватимуться в аграрному секторі Європейського союзу, оскільки це потребуватиме адаптаційних процесів в законодавчому та організаційно-інституційному аспектах, пристосування до зростаючої конкуренції на глобальному ринку, та очікуваних змін Спільної аграрної політики ЄС.

Висновки. У вітчизняному сільському господарстві цілком очікувані тенденції в формуванні сучасної і майбутньої аграрної структури, які характерні для світового сільського господарства. Одна система охоплює великі господарства, контрактивне сільське господарство детерміноване великими споживачами. Вона характеризується застосуванням капіталомістких технологій, контролем і регулюванням виробництва та глобальним охопленням в сфері маркетингу і дистрибуції. Такі господарські структури прагнуть і прагнутимуть до розширення виробництва та формування груп суспільного впливу.

Друга система охоплює господарства з меншим обсягами виробництва, які реалізують стратегію диверсифікації підприємств і мінімізацію витрат з огляду на контроль витрат і обмеження негативного впливу на середовище. Така система буде розвиватися, пристосовуючись до локального ринку та локальних умов виробництва, способів виробництва, потреб споживачів і різноманітності виробників рослинницької та тваринницької продукції. Зростаюче розмежування цих є головним наслідком сучасної тенденції індустріалізації сільського господарства.

Література

1. Саблук П.Т. Концепція реформування управління аграрним сектором (видання третє, доповнене)/ П.Т.Саблук, В.П.Ситник, М.Ф.Кропивко та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 64 с.

2. Форми господарювання на селі (аналіз розвитку). 4-е видання, доповнене / За ред. П.Т.Саблука. В.Я.Месель-Веселяка. – К.: 2008. – ННЦ ІАЕ. – 102 с.

3. Adamowicz M/ Wymiary i cele interwincjonizmu rolnego w krajach o roznym poziomie rozwoju//Wspolna Polityka Rolna Unii Europejskiej. Uwarunkowania, mechanizmy, efekty, pod red.M. Adamowicz.- Warszawa: SGGW, 2009.- С.13-17

4. Replinski B. Agrobiznes. Podstawy ekonomiki . - Warszawa, WSIP. 2009, - с.384/

5. Система ведення сільського господарства.-<http://bse.scilib.com/article102622.htmlc>

Summary

Lypchuk V.V., Lypchuk N.V.
Lviv National Agrarian University

FACTORS OF TRANSFORMATION PROCESSES ARE IN AGRICULTURE OF UKRAINE

In the article is examined possible transformation processes in agriculture of Ukraine and them basic changes predefined by the processes of globalization and internal factors.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2011 р.

УДК 339.338.43

Музика П.М., д.е.н., професор©, Доманська Н.А., здобувач
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА УЧАСТЬ В НИХ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У статті висвітлено основні напрями інтеграції України, зокрема її аграрного сектору в європейські структури як передумова відродження українського села та сільських територій.

Ключові слова: сільські території, громадянське суспільство, громадські організації, сільське населення, інтеграція, кластери, сільськогосподарське виробництво, агропідприємницька діяльність, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Європейський вибір для України є логічний, доцільний і, на нашу думку, незворотній. Україна по праву належить до країн Центральної Європи (географічний центр Європи знаходиться в с.Ділове Рахівського району Закарпатської області. Від найдавніших часів через Україну йшли торгові шляхи (один з них «від варяг у греки»). Природні ресурси, особливо українські чорноземи, а це 42 млн.га сільськогосподарських угідь, 33 млн. га ріллі, в т.ч. близько 30% європейського і 5% світового запасу чорноземних ґрунтів, які здатні при нинішніх європейських технологіях в сільському господарстві забезпечити продуктами харчування від 80 до 200 млн. осіб.

В останні роки з розвитком економіки знань основний акцент робиться на інтелект людини як головної рушійної сили поступу та розвитку розвинутих країн - де починає домінувати шостий технологічний уклад, ядром якого є біотехнології та нанотехнології, країни ЄС, США, Японії пріоритетними ставлять в розвитку національного господарства – ресурсозбереження, гнучкість виробництва, сучасні засоби контролю, високий рівень автоматизації тощо.

Л.І. Курило [14] справедливо відзначає, що в порівнянні з обмеженими матеріальними ресурсами можливості людського інтелекту не обмежені. Згідно з даними ЮНЕСКО, за інтелектом нації Україна на 23 місці і це не зважаючи на скорочення науково-технічного потенціалу нашої країни за останні 15 років у 2,5-3 рази, а також те, що в своїй історії, особливо в ХХ столітті Україна як жодна інша нація зазнала втрат від війн, голодоморів, ціленаправленого нищення саме найкращих господарів землі та інтелегенції – цвіту нації.

Проте за рівнем життя, виробництвом ВВП на одну особу Україна опинилася серед найвідсталіших країн. Виникає питання – куди йти? Який вибрати вектор співробітництва. Які шляхи розв'язання найболючішої проблеми – проблеми споживання продовольчої безпеки в цілому. Ці питання і визначили предмет нашого дослідження.

© Музика П.М., Доманська Н.А., 2011

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні, як зазначають фахівці, політики, наукові дослідники [10, 12, 15, 17, 19 та інші] Україна декларує свій Європейський вибір та зорієнтованість на Європейську інтеграцію. Але звучать думки про розмиті Європейську ідентичність. Теза про європейскість України сприймається як елемент агітаційної риторики. Громадянський консенсус в Україні виражається швидше не в безумовній європейскість самоідентифікації суспільства. А в його запереченні азійської ідентифікації, що в європейській ідентичності українців зараз домінуючим є лише географічний елемент.

Мета статті. Дати порівняльну характеристику тих положень за якими живуть країни Європейського Союзу, зокрема найближчий сусід Львівської області сусід - Республіка Польща та показати шляхи, за якими почалися євроінтеграційні процеси між регіонами двох держав і які мають перспективу на майбутнє. На території Львівської області, що складає 3,6% території України сьогодні проживає 5,5% населення в тому числі 7% сільського населення країни. Територіальні сільські громади області переживають складні процеси післяприватизаційного становлення на фоні демографічних проблем. Частка, сільських домогосподарств досягла 38, а сімей без дітей – 55 відсотків.

Всього в сфері сільськогосподарської діяльності в області зайняті майже 32 відсотки сільського населення у працездатному віці, а у сфері товарного виробництва – лише 5,2 відсотка працездатного населення. З впровадженням нових технологій ведення сільського господарства – вона коливається в межах від 4,2 до 5,1 відсотка. Тому нам цікавий досвід практичної роботи сільськогосподарських програм, громадських організацій, які достойно представляють інтереси аграрного сектора Республіки Польщі, як члена ЄС. В рамках політики добросусідства сьогодні відкриваються широкі можливості для нових стосунків у всіх сферах діяльності державних і суспільних інституцій України і країн членів Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Україна є аграрною країною і як держава вона повинна дбати про продовольчу безпеку в контексті самозабезпечення продовольством.

За даними аналітиків [11], цей показник в Україні становить лише 53% (населення 46 млн. осіб), в той час як у США (300 млн. осіб), Франції (58 млн. осіб) – більше 100 відсотків, Німеччині (83 млн. осіб) – 93%, Італії – (57 млн. осіб) – 78% і навіть в «бідній» родючими ґрунтами Японії (140 млн. осіб) – 40%. Лише Росія має один з найнищих показників (150 млн. осіб) – 30% [11].

Для прикладу Франція, серед країн ЄС за територією, населенням, певними ґрунтовокліматичними умовами ця держава є однією з найбільш придатних Європейських країн для порівняння з Україною. Проте урожайність сільськогосподарських культур, продуктивність тварин є в 2-3 рази вищою, ніж в Україні. Франція є одним із активних гравцем в Європейському Союзі (ЄС), зокрема в діяльності САП – (спільної аграрної політики). Спільна аграрна політика (на англійській мові Common Agricultural Policy of European Union – далі САП) є системою субсидій, дотацій, які виплачуються фермерам країн Європейського Союзу за їх виробничу діяльність у сільському господарстві.

Основними цілями САП є:

- підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва за рахунок стимулювання технічного прогресу, оптимального використання факторів виробництва, а особливо праці;

- забезпечення достойних стандартів життя сільського населення за рахунок збільшення доходів осіб, які займаються сільським господарством;

- стабілізація продовольчих ринків з гарантованою кількістю продовольчих товарів та доставкою товарів до споживачів за доступними цінами.

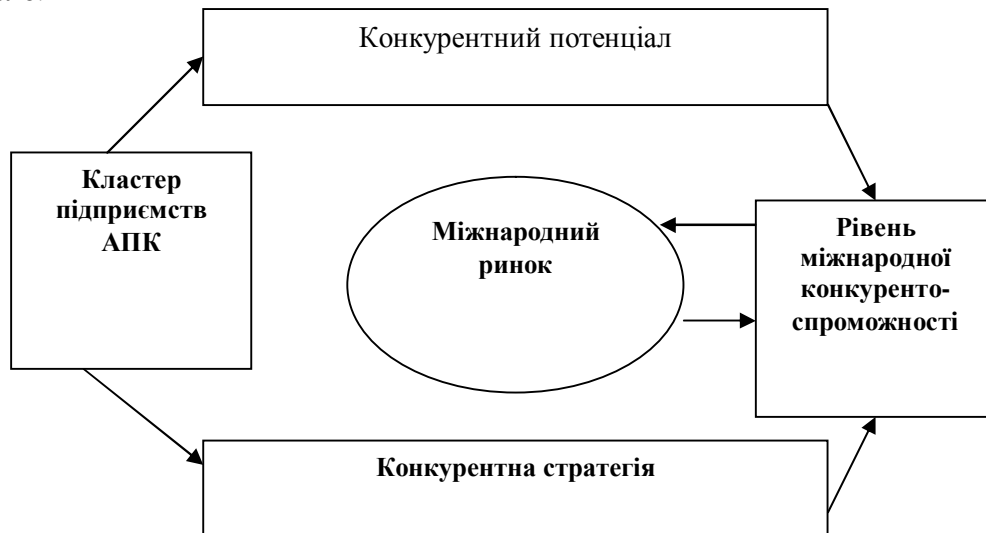
Принципами функціонування САП є: вільний рух товарів в середині ЄС і спільна ціна на одні і тіж товари; спільність переваг, що означає переваги товарів вироблених в країнах Європейського Союзу над продовольчими товарами, імпортованими з інших країн; спільна фінансова відповідальність за ринкову і цінову політику ЄС. Головним механізмом САП є гарантовані загальні ціни, встановлені в євро та спільна організація ринків, яка здійснюється по 26 агропродовольчих групах товарів і охоплює близько 90% всього виробництва сільськогосподарської продукції в ЄС. В САП існує загальна організація ринків для зернових, рису, цукру, рослинної і оливкової олії, концентрованих кормів, квітів, фруктів і овочів, бананів, вина, хмелю, яловичини і телятини, свинини, баранини, яєць, мяса птиці, молочної продукції [12, 3, 9].

Досвід співпраці України та Польщі в реалізації українсько-польських проектів співробітництва у різних галузях суспільного життя сприяє не лише формуванню позитивного сприйняття ідеї Євроінтеграції, а й дає змогу поглиблювати співпрацю між країнами як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. Починаючи із 1-го травня 2004 року, Республіка Польща підпорядковується правилам ринку ЄС, встановленим організацією спільного ринку (Common Market Organizations). Тобто спрацював механізм інтеграції Польщі в ЄС, який базується на об'єднанні інтересів кожного її суб'єкта та групи як єдиного економічного механізму [12]. Тому що сучасні тенденції розвитку галузей в умовах глобалізації світової економіки передбачають появу нових інтегрованих об'єднань (кластерів тощо), які б забезпечували виробникам більші можливості акумуляції капіталу, ресурсів та можливостей, щоб призвело б до забезпечення належного рівня міжнародної конкурентоспроможності (рис.1).

В.К. Збарський [11] пропонує рухатися в бік Євроінтеграції шляхом сталого розвитку сільських територій. Під стійким сільським розвитком дослідник розуміє стабільний розвиток сільської спільноти (а не території), який би відповідав критеріям економічної, соціальної та екологічної ефективності, що забезпечило б: розширене відтворення населення, ріст рівня його життя, поліпшення екологічної ситуації у межах сільської території (місцевості). Але в Україні на сьогодні практично відсутня законодавчо-правова база в цьому напрямі, науково-обґрунтовані стандарти забезпеченості сільського населення різного роду послугами, що не дає змоги раціонально планувати і фінансувати програми розвитку сільських територій; у бюджетах різних профільних

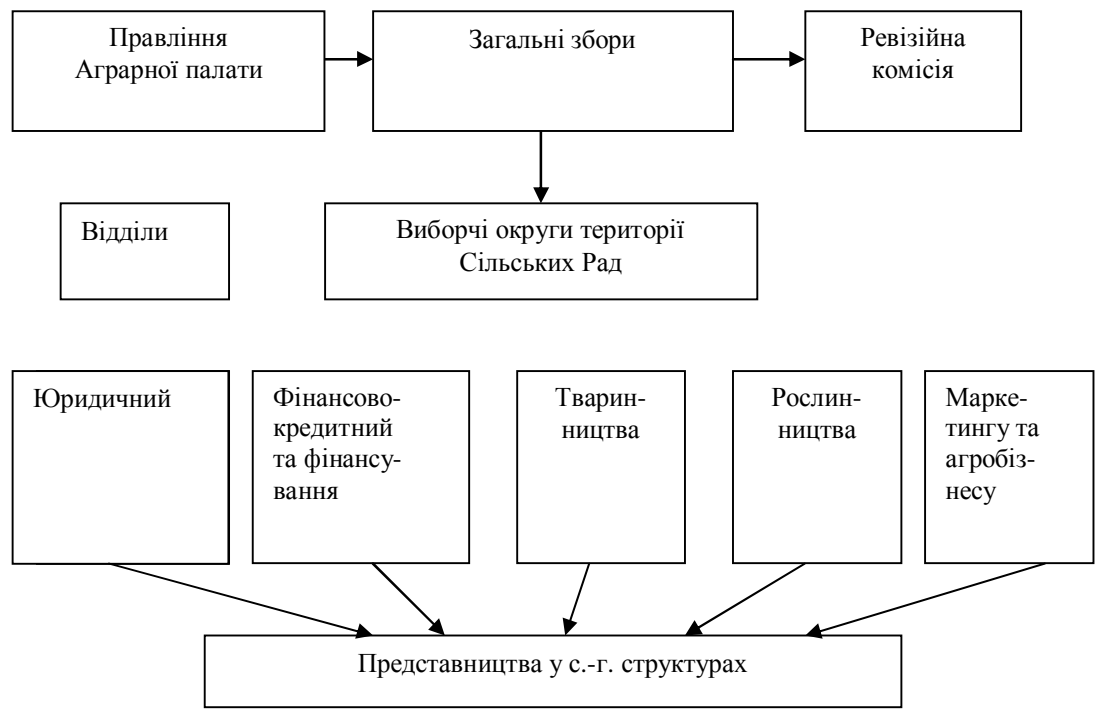
міністерств, які б мали відповідати за таку програму, відсутній розподіл на місто і село.

Рис.1. Вплив кластера на рівень міжнародної конкурентоспроможності

Внаслідок цього соціальні відомства скорочують програми розвитку послуг у сільській місцевості, внаслідок чого витрати на одиницю послуг на селі значно вищі, ніж у місті. Із статті «Сільське господарство» державного бюджету “лева частка” бюджету припадає на великі підприємства, нерідко приватні. Для прикладу в США, Канаді, Західній Європі із згаданого бюджету підтримуються тільки фермери та створені ними кооперативи. Тому для підвищення участі громадян у прийнятті державних рішень, розширення співпраці між громадою і владою та покращення поінформованості суспільства на важливих напрямках реалізації державної політики аграрна політика є важливою складовою у досягненні розбудови громадянського суспільства в країні. В Україні, на жаль, не сформовано ефективного, широкого (щоб представляло всі групи сільського населення) аграрного лобі, крім лобі великого аграрного бізнесу. Відповідно до законодавства про місцеве самоврядування 3 червня 1998 року в Львівській області функціонує громадська організація Львівська аграрна палата.

Цей представницький орган, в свій час сформований на засадах вільного членства і прямого виборчого права, пройшов не простий шлях становлення. З її діяльністю, власники земельних паїв, пов’язують цілий ряд ініціатив щодо напрямів здійснення аграрної реформи в Україні. Вже в квітні 1999 року, за її ініціативою, в області починає функціонувати кредитна спілка Львівської аграрної палати, діяльність якої спрямована на розвиток небанківського, взаємного кредитування сільських громад.

Рис. 2. Типова структура Аграрної палати [1]

З червня 2000 року започатковує свою діяльність благодійна організація – Львівська аграрна дорадча служба. Її створенню передувала клопітка робота з вивчення досвіду сприяння прибутковому розвитку сільськогосподарського сектора у країнах Європи. Створення у квітні 2004 року Всеукраїнської громадської організації – Національної сільськогосподарської палати України (Аграрна палата України), також можна віднести до ініціатив нашого регіону.

Висновок. Досвід співпраці України та Польщі в реалізації українсько-польських проектів співробітництва у різних галузях суспільного життя сприяє не лише формуванню позитивного сприйняття ідеї Євроінтеграції, а й дає змогу поглиблювати співпрацю між країнами як на загальнодержавному рівні, так і регіональному рівнях. Спільні проекти сприяють налагодженню співпраці між українськими й польськими експертами, які працюють у сфері європейської інтеграції, допомагають українським фахівцям скористатися польським досвідом у проведенні реформ, які сприяють інтеграції України в Європу, ознайомлюючи українців із перевагами й недоліками цього процесу на прикладі Польщі.

Література

1. Баран С.І. Національна сільськогосподарська палата та інноваційна діяльність в АПК / Національний вісник ЛНУВМБТ ім С.З. Гжицького - Т. 10 №1 (36) 2.1.-Львів,2008.- С.12-17.

2. Беленський П.Ю., Микула Н.А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні // Регіональна економіка, 2003.- №3.- С.61-73.
3. Бойко Л.М. Соціальні передумови євроінтеграції України // Економіка АПК - 2010. - №11.- С.156-158.
4. Васильченко О.М. Розвиток молочного скотарства в контексті інтеграції України в світову економіку // Економіка АПК. - 2008.- №2.- С. 34-36.
5. Гнаткович О. Транскордонне співробітництво Львівщини / Вісник Львівського державного аграрного університету // Економіка АПК. - 2002.- С.28-31.
6. Горохівський О.І. Аналіз ринку деревної сировини Європейського Союзу // Економіка АПК. - 2008.- № 11. - С.120-123.
7. Гуцаленко О.О. Економічне сільське господарство Польщі // Економіка АПК, 2008.-№3.с. 153-155.
8. Гуцаленко О.О. Сільське населення Польщі // Економіка АПК. - 2009.-№4.- С.149.
9. Демянишина О.А. Міжнародний досвід розвитку сільських територій: уроки для України // Економіка АПК. - 2010.-№9.- С.114.
10. Європейська інтеграція України і Полтавщина / За ред. В.В. Зелюка, М.І. Лажигі. - Полтава, 2006.- С.51.
11. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи // Економіка АПК. - 2010.- №11.- С.129-136.
12. Кваша С.М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС // економіка АПК, 2008.-№11.-с.144-147.
13. Козак О.А. Ринок молока в Польщі та Україні: характеристика й порівняння //Економіка АПК.- № 8.- С.149.
14. Курило Л.І. Людський капітал як чинник формування інтелектуального капіталу та економічного розвитку // Економіка АПК.- 2010.-№9.- С.126-128.
15. Ноздріна Л.В. Проблеми транскордонної співпраці / Вісник Львівської комерційної академії.- Серія економічна, вип. 13.- Львів: Львівська комерційна академія, 2002.- С.103-109.
16. Осташко Т.О. Сільське господарство в умовах СОТ і ЄС.-К.: Інститут соціального розвитку, 2005.- С.49-57.
17. Орищин Т.М. Долішній Д.Д. Про напрями формування регіональної програми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання Івано-Франківської області / Регіональна економіка, 2007.- №7.- С. 125-130.
18. Тивончук Я.О. Розвиток ринку молока і молокопродуктів у Франції // Економіка АПК. - 2009.- № 6.-С. 128-133.
19. Шульський М.Г. Територіальні особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності у Львівській області / Науковий вісник ЛНУВМ та БТ ім С.З. Гжицького. - Т. 10, №1 (36) 2.1.- Львів-2008.-С. 497-503.

Summary

Muzyka P.M., Domanska N.Ja.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

**EUROINTEGRATION PROCESS AS AND PERCEPTION UKRAINE AS A
PRECAUTION OF DEVELOPMENT RURAL AREAS**

*In the article the main path of European integration of Ukraine and agrarian
sector as precondition of reengineering of agriculture.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.43:637.1

Музика П.М., д.е.н., професор©, **Колос О.М.**, асистент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького

СТАГНАЦІЯ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Аналіз стану молочного ринку України у 2010 році та на початку 2011 року, його проблеми та перспективи розвитку. Висвітлено чинники, що сприятимуть покращенню ситуації та прогнози щодо шляхів розвитку ринку молока та молокопродуктів.

Ключові слова: молочна галузь, виробник молока, молокопереробне підприємство, сировинна база, виробничий кооператив.

Постановка проблеми. Аграрний потенціал України є одним з найпотужніших у світі, але використовується він неефективно, а за темпами розвитку значно відстає від провідних країн. Ситуація у молочній галузі країни не є винятком і є складною. За двадцять років незалежності України поголів'я дійного стада скоротилось на 67%, при цьому у сільськогосподарських підприємствах - на 90,5%, і лише на 2,5% у присадибних господарствах. Тенденцію до скорочення спостерігаємо і сьогодні. У 2010 році виробництво молочної продукції, порівняно з 2009 р., на жаль, теж зменшилось на 3 %. Знизилися також обсяги переробленого молока.

Для того, щоб охарактеризувати стан ринку молока та молокопродуктів необхідно охарактеризувати купівельну спроможність. Купівельна спроможність українського споживача у 2010 році стала нижчою, ніж була у 2009 році. Інфляційні процеси та підвищення цін не дають змоги йому забезпечити себе навіть продуктами стандартного споживчого кошика. Ще одна причина, яка впливає на ситуацію, це сьогоднішня система ціноутворення в молочній галузі. На даний час молочні продукти в Україні коштують стільки ж, як і в Європі. Ці дві причини взаємопов'язані, тому й рівень споживання зараз знизився. Щоб змінити ситуацію на молочному ринку, треба, перш за все, змінити її на ринку молочної сировини. Надто повільний розвиток сировинної бази продовжує тримати у напрузі молокопереробні підприємства. Численні заходи, присвячені питанню якості сировини та розвитку молочного скотарства поки що виливаються лише в гостре обговорення проблемна різних рівнях, що само собою є дуже цінним. При цьому пропозиції фахівців майже не враховуються владою і до них мало дослухаються. Відчувається явний брак практичних дискусій, масштабних практичних дій, яких вже давно потребує галузь.

Аналіз останніх досліджень. Вивченням ринку молока та молочних продуктів постійно займаються вчені-аграрники: Березівський П.С., Пархомець М.К., Васильчак С.В., Олійник В.М. та інші. Зокрема у роботах Березівського

© Музика П.М., Колос О.М., 2011

П.С. розглядаються теоретичні основи формування та оцінки конкурентоспроможності молокопереробних підприємств, конкурентні відносини у молокопродуктовому підкомплексі, конкурентний потенціал галузі. Особлива увага Пархомця М.К. приділена оптимізації виробничої структури господарств молочного типу різних форм власності, ресурсозаощадженню виробництва, вдосконаленню економічного механізму взаємовідносин та державного регулювання і підтримки ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу.

Мета статті полягає в аналізі ринку молока та молокопродуктів за 2010 рік та початку 2011 року, у визначенні шляхів щодо покращення державного контролю за якістю молока та перспективах консолідації активів, створені виробничих кооперативів, підвищенні ролі фахових громадських об'єднань.

Виклад основного матеріалу. У 2010 р. порівняно з 2009 р. поголів'я корів скоротилося на 2,2 % (або на 59,5 тис. голів) - з 2736,5 тис. до 2677,0 тис. голів.

Станом на 1 березня 2011 року у сільськогосподарських підприємствах налічувалось 589,1 тис. голів корів, що на 2,7% менше порівняно з відповідною датою попереднього року - 605,5 тис. голів корів. У присадибних господарствах утримували 2053,7 тис. голів корів, що на 4,2% менше ніж у 2010 році на цю ж дату - 2145 тис. голів корів. Загальна кількість поголів'я корів в Україні протягом року (01.03.2010-01.03.2011) скоротилась на 3,9% - з 2748,9 тис. до 2642,8 тис. голів.

У 2010 р. усіма категоріями господарств було вироблено 11254,1 тис.т молока (сільськогосподарськими підприємствами 2218 тис.т, присадибними господарствами 9036 тис.т), тоді як у 1990 р. - 25508,3 тис.т, з яких сільськогосподарськими підприємствами - 18634,1 тис.т , присадибними господарствами - 5874,2 тис.т.

Із 2218 тис.т молока, виробленого у сільськогосподарських підприємствах у 2010 р., на переробку надійшло лише 1890,388 тис.т (у перерахунку на базову жирність): молока гатунку екстра - 82,79 тис.т (або 4,4% від загального обсягу), вищого гатунку - 592,39 тис.т (31,3%), першого гатунку - 1120,107 тис.т (59,3%), другого гатунку - 77,964 тис.т (4,1%) і негатурного молока - 17,137 тис.т (0,9%).

Однак за 20 років не лише скоротилось виробництво молока (на 54%), а відбувся перерозподіл у секторі виробництва: сільськогосподарські підприємства стали виробляти значно менше, ніж присадибні господарства. На сьогодні у присадибних господарствах виробляють 80% молока, а у сільськогосподарських підприємствах - 20%. [1,с.16].

У новому 2011 р. знизилась закупівельні ціни на молоко. З боку переробників це викликано зміною системи виплати дотацій виробникам згідно з новим Податковим кодексом України. Із 1 січня 2011 р. дотації для виробників молока і м'яса виплачуються не за кілограм зданої продукції, а на одну голову, що утримується у господарстві станом на 1 січня 2011 р. У зв'язку із зміною механізму виплати дотацій закупівельні ціни на молоко знизилась на величину

дотацій, тобто на 15-20% залежно від переробного підприємства. Протягом року ціни на молоко в Україні коливаються, реагуючи на зовнішній ринок, але основним чинником є сезонність виробництва. Попри зниження закупівельних цін на молоко у зв'язку зі зміною системи виплати дотацій, щорічна ціна є найвищою порівняно із відповідним періодом 2008-2010 р. Водночас, якщо аналізувати ціни на молоко в Україні по областях, то ключовим фактором їх формування є забезпеченість сировиною регіону. В областях, де виробляється більше молока, незалежно від категорії господарств вартість є нижчою, ніж там, де молока виробляється мало. Імпорт молока і молочних продуктів поступово збільшується і у 2010 р. порівняно з 1995 р. зріс майже у п'ять разів, що для України, як аграрної держави, є негативною тенденцією. Зниження виробництва молока позначається на рівні споживання молочних продуктів населення України. Згідно з даними статистики, при необхідному рівні споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на молоко) 390-395 кг на рік, його фактичне вживання становить трохи більше 200 кг, що майже вдвічі нижче за необхідну норму.

На основі викладеного вище, можна відзначити, що в ситуації, яка склалася, для забезпечення населення України молоком та молочними продуктами Україна може стати імпортером цих продуктів, якщо не нарощуватиме власне їх виробництво.

Покращенню ситуації може сприяти [5,с.30]:

1. Потрібно на рівні уряду навчитися чесно говорити про реальний стан речей. Протягом усіх років української незалежності цифри Держкомстату не відповідали дійсності. Це стосується і обсягів виробництва молока, і чисельності поголів'я, реальний стан кардинально відрізняється від того, що ми бачимо у статистичних звітах. Спеціалісти повинні сісти й проаналізувати реальну ситуацію і наявні ресурси. І лише з'ясувавши це, можна приступати до розробки дієвих кроків для виведення галузі з ситуації, що склалася.

2. Потрібно навчитися прогнозувати баланс споживання. На рівні уряду мала б працювати група аналітиків, які б прогнозували баланс споживання молочних продуктів на внутрішньому ринку, оцінювали, скільки при цьому можна відправляти на експорт, а в разі власного недовиробництва, визначали б необхідні обсяги імпорту.

Молочний ринок нашої країни має великий потенціал, він перспективний. За оцінками експертів, зараз наш ринок молокопродуктів насичений приблизно наполовину. Тобто місткість ринку може в перспективі зрости щонайменше вдвічі. Український ринок розвиватиметься аналогічно до європейського - обов'язково відбуватиметься консолідація активів, будуть злиття та поглинання. Активізації консолідаційних процесів можна очікувати у найближчі два роки. На даний час сприятливі умови для "входження на ринок". Активи компаній зараз недооцінено - це результат кризи. Тому нині ті підприємства, котрі мають фінансові можливості, будуть активно їх скуповувати. Десять найбільших молокопереробних підприємств у 2010 р. за загальним обсягом виробництва відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Найбільші холдинги ринку за загальним обсягом виробництва,
січень-грудень 2010 р. [1,с.27]**

№ п/п	Компанія	Загальний обсяг виробництва, тис.т	Частка в загальному обсязі виробництва всіма переробними підприємствами, грудень 2010 р.,%
1	Галичина-Мілкгруп	103,317	6,5
2	Молочний Альянс	96,868	6,1
3	Юнімілк	90,485	5,7
4	Вімм-Біль-Данн	89,426	5,7
5	Терра-Фуд	87,386	5,5
6	Люстдорф	84,217	5,3
7	Мілкленд	75,817	4,8
8	Геркулес	68,158	4,3
9	Лакталіс	62,707	4,0
10	Альміра	61,148	3,9

Молокопереробні підприємства перебувають у непростій ситуації: з одного боку їм необхідно підтримувати нормальні стосунки з виробником молока, а з другого мати справу з торгівлею. Утримувати баланс дуже важко.

Висновки.

1. На нашу думку для виходу з кризи необхідно поглиблювати співпрацю між виробниками молока і переробниками у вигляді створення виробничих кооперативів. Це повинен бути кооператив, де одним із співвласників є молокоперобник, а другим – громадське формування села. Але при цьому сам кооператив повинен бути окремою юридичною одиницею і розвиватися за власною стратегією. Кооператив повинен бути прибутковим, а внесок переробника на початковому етапі – це забезпечення стартового капіталу. При цьому кооператив повинен взяти на себе функції, що являються для селян важкими: питання зоотехнічні, запліднення, селекції, забезпечення кормами на зиму, якісним ветеринарним наглядом. Головне завдання кооперативу – вибудувати чесні, прозорі і довготривалі відносини із переробниками.

2. Необхідно робити жорсткішим контроль якості молока. Нині на підприємствах працюють ветеринарні лікарі, чиїм завданням є контроль якості молока, що надходить на переробку. При наявності цих лікарів, у нас одиниці підприємств, які приймають молоко дійсно за ДСТУ. Якби виробник молока знав, що молоко якості, яка не відповідає нормам, не прийме ні одне підприємство, то він за тиждень зробив би все, щоб довести якість молока до потрібного рівня. Натомість сьогодні, у разі відмови прийняти некондиційне молоко, виробник везе його на інший завод і там його беруть.

3. Окремі функції Міністерства аграрної політики та продовольства доцільно передати фаховим громадським об'єднанням і при цьому заборонити

чиновникам атестувати підприємства. Атестацію мають проводити фахівці. Нинішній механізм атестації молокопереробних підприємств є корупційним.

4. До посередників, заготівельників молока, слід застосовувати такі ж правила і висувати такі ж вимоги, як і до переробних підприємств. Тобто посередники також повинні проходити атестацію. Це стосується як транспорту, який вони використовують, так і заготівельних пунктів та персоналу.

Література

1. Виробництво молока в Україні / Всеукраїнський щоквартальний журнал "Молоко і ферма" №1 (04), березень 2011 р.

2. Березівський П.С., Железняк А.М. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств: теорія, методика, практика: Монографія.- Львів, 2008.-198 с.

3. Пархомиць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: [Монографія].- Тернопіль: Економічна думка, 2005.- 346 с.

4. Стерлигов Б.И., Заздравних А.В. Экономика мясной и молочной промышленности. -М.:КолосС, 2009. - 355 с. (Учебники и учеб.пособия для студентов высш.учеб.заведений).

5. Чагаровський В.П. Слід навчитися дотримуватись правил... / Всеукраїнський щоквартальний журнал "Молоко і ферма" №3 грудень 2010 р.

Summary

Muzika P., Kolos O.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhytskij*

STAGNATION OF DAIRY SECTOR IN UKRAINE AND PERSPECTIVE OF DEVELOPMENT

Analysis of the milk market in Ukraine in 2010 and beginning 2011, its problems and prospects. Deals with factors that would improve the situation and forecasts of the ways development of milk and dairy products.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

УДК 338.242.4:619:615.1

Оленич І.Р., к.е.н., доцент ©, **Душка В.І.**, к.е.н., доцент,
Михайловський В.І., к.е.н., доцент, **Харів І.І.**, к.вет.н., доцент,
Сенів Р.В., асистент, **Гутий Б.В.**, к.вет.н., доцент
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

СУЧАСНА ПОЛІТИКА ЗБУТУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядається сучасна політика держави у сфері забезпечення лікарськими препаратами шляхом раціонального поєднання вітчизняних та імпортованих лікарських засобів на українському ринку

Ключові слова: підприємництво, політика збуту, фармацевтична продукція.

Актуальність теми. Сучасна політика держави і реформа у сфері забезпечення населення України лікарськими препаратами переслідує цілі підвищення його ефективності шляхом раціонального поєднання вітчизняних та імпортованих лікарських засобів на українському фармацевтичному ринку. З іншого боку, розвиток вітчизняної фармацевтичної індустрії, наближення її до міжнародних стандартів дає реальну можливість виходу на зовнішні ринки. Здійснення експортно-імпортованих операцій потребує використання тих методів розподілу і реалізації фармацевтичної продукції, які відповідатимуть можливостям зацікавлених сторін і законодавству України.

Мета та завдання досліджень. Метою даної роботи було розглянути збутову політику у зовнішньоекономічній діяльності фармацевтичних підприємств.

Результати досліджень та їх обговорення. У міжнародній торговельній практиці, як правило, використовується два методи здійснення комерційних операцій: прямий і непрямий.

Прямий метод передбачає встановлення прямих зв'язків між постачальником (експортером) і кінцевим споживачем (імпортером) та подальше постачання (закупівлю) товару на підставі договору купівлі-продажу.

Прямий метод частіше використовується у випадках: продажу чи закупівлі на зовнішніх ринках промислової сировини на підставі довгострокових контрактів; експорту великогабаритного і дорогого обладнання; експорту стандартного дрібносерійного обладнання через власні закордонні філії і дочірні компанії, що мають свою роздрібну мережу; закупівлі сільськогосподарської продукції безпосередньо у фермерів-виробників.

Непрямий метод передбачає закупівлю і продаж товарів через торговельно-посередницьку ланку на підставі спеціального договору (угоди) з

посередником, який обґрунтовує виконання останнім певних зобов'язань, пов'язаних з реалізацією товару продавця. Непрямий метод доцільний при: реалізації другорядних видів продукції; постачанні товарів на віддалені і недостатньо вивчені ринки, ринки малої ємкості; просуванні нових товарів; відсутності в країнах-імпортерах власної збутової мережі, а також, коли ринки деяких товарів цілком монополізовані і, таким чином, недоступні для встановлення прямих контактів між експортером та імпортером.

Комбінований або змішаний метод збуту трапляється не дуже часто і здійснюється через організації, до складу яких входять власні збутові структури виробника і незалежні збутові фірми. Прикладом можуть служити спільні підприємства. Вибір методу організації збуту на зовнішньому ринку без сумніву залежить від цілей підприємства-експортера, його розмірів, характеру товару. Разом із тим, існують загальні фактори, які не пов'язані з виробником та його товаром, але які необхідно враховувати при виході на зовнішній ринок. До них належать: наявність каналу збуту чи умов для його створення; обсяг продажу, який повинен відповідати каналу збуту, його потужності, а не потенційній ємкості ринку; витрати збуту, до яких відносять витрати щодо організації і подальшого вмісту каналу збуту; потреба в інвестиціях, якщо обраний комбінований метод збуту; персонал, який за своїм складом і кваліфікацією повинен відповідати товару, що продається, і структурі каналу збуту; ризик, який розподіляється між учасниками каналу збуту залежно від обраного методу збуту; контроль, ступінь якого для фірми-виробника зменшується або він зовсім відсутній залежно від рівневої структури каналу та методу збуту; гнучкість, тобто можливість фірми ефективно перебудувати канал збуту відповідно до змін на ринку, обсягів продажу товару тощо.

Особливість лікарських засобів як товару і пов'язані з цим законодавчі обмеження щодо їх увезення-вивезення, рівень розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і певна новизна ринку України для іноземних контрагентів, сформована ринкова інфраструктура у сфері розподілу продукції і її економічне становище показують переважність непрямого і комбінованого методів розповсюдження лікарських засобів.

Зараз іноземні фармацевтичні фірми, що зареєстровані в Україні, здійснюють свою діяльність шляхом відкриття представництв, через систему дистриб'юторів або створення спільних підприємств.

Розширенню імпортних операцій із лікарськими засобами сприяє активне розміщення на території України консигнаційних складів. Консигнація - це одна з форм комісійного продажу. Відповідно до умов консигнації експортер (консигнант) постачає товари на склад посередника (консигнатора) для реалізації їх на ринку протягом певного строку. Обов'язковою умовою консигнаційної угоди є збереження за консигнантом права власності на товар до моменту його реалізації. Консигнатор здійснює платежі консигнанту у міру реалізації товару зі складу. Не продані до встановленого строку товари консигнатор має право повернути консигнанту. По суті, експортер кредитує посередника на термін реалізації товару.

Для підвищення надійності збуту товарів поряд із простою консигнацією застосовують частково-поворотну і безповоротну консигнацію. При частково-поворотній консигнації консигнатор бере на себе зобов'язання після закінчення встановленого терміну купити у консигнанта не менше погодженої в договорі кількості нереалізованого товару. При безповоротній консигнації консигнатор позбавляється права повернення і весь нереалізований товар повинен бути ним закуплений.

Останнім часом відзначається процес створення роздрібних фірм-дистриб'юторів, серед яких особливої уваги заслуговують фірмові аптеки. Так, зараз у 16 обласних центрах та великих містах України вже функціонують фірмові аптеки заводу "Gedeon Richter" (Угорщина). Однією з головних умов створення і роботи таких аптек є наявність у них усього асортименту лікарських препаратів заводу, зареєстрованих в Україні.

Ліквідація дефіциту так званих старих традиційних лікарських препаратів завдяки масовому випуску генериків у кооперації з інофірмами передбачає використання комбінованого методу збуту. Зараз пріоритетного значення у зовнішньоекономічних зв'язках фармацевтичної промисловості України набувають такі напрямки, як: закупівля фармацевтичних субстанцій у іноземних фірм і виготовлення на їх основі готових лікарських засобів для внутрішнього ринку; закупівля ліцензій на виробництво найважливіших фармацевтичних субстанцій і виготовлення з них відповідних лікарських препаратів на власних підприємствах; створення спільних підприємств з розроблення, виготовлення та реалізації готових лікарських препаратів.

Одним з перших спільних підприємств є українсько-бельгійське підприємство "Магік". Воно виробляє лікарські препарати таких важливих фармакотерапевтичних груп, як протимікробні та бактеріостатичні, засоби, що діють на серцево-судинну та центральну нервову системи, а також анальгетики і жарознижуючі, антигістамінні, вітамінні, гормональні засоби. На сировині та обладнанні із використанням технологій бельгійської фірми "Сетра" СП "Магік" здійснює функції виробництва та збуту продукції. У структурі підприємства виділена служба комерційного директора, до якої входить відділ маркетингу, розвитку, бізнесу та реалізації, склад готової продукції, транспортний відділ, регіональні представництва.

Поступове зростання експортного потенціалу вітчизняних виробників фармацевтичної продукції призвело до певних змін в організації та структурі збуту. Основними імпортерами української продукції є Росія, Білорусь, Узбекистан, Грузія, Азербайджан. Згідно з міжурядовими (міжгалузевими) угодами щодо співробітництва в галузі фармацевтичної промисловості в цих країнах передбачається відкриття торговельних представництв, консигнаційних складів, фірмових аптек.

У рамках міжгалузевої угоди досягнута домовленість щодо реєстрації значної кількості вітчизняних лікарських препаратів у Міністерстві охорони здоров'я Республіки Польща. Один із лідерів фармацевтичної галузі України ВАТ "Фармак" створив у Польщі спільне підприємство ЗАТ "Варшава-Фармак",

що займається розфасуванням готових лікарських засобів, виготовлених із вітчизняної сировини.

Для збереження та збільшення експортної активності українських фармацевтичних підприємств зовнішньоекономічна політика Коммедбіопрому в галузі збуту передбачає: розширення асортименту конкурентоспроможної фармацевтичної продукції; підвищення рівня сервісу під час роботи з покупцями; організацію спільних підприємств із виробництва і реалізації ліків на території країн СНД за участю вітчизняних підприємств; створення в інших країнах оптово-роздрібною мережі збуту тощо.

Висновки. Для координації зовнішньоекономічної діяльності галузевих виробників, експортерів та імпортерів, розширення ринків збуту продукції, покращення забезпечення населення України готовими лікарськими засобами наказом Коммедбіопрому створено галузеву Раду виробників, імпортерів та експортерів. Серед основних завдань Ради визначено підготовку пропозицій щодо просування українських фармацевтичних товарів на світові ринки, освоєння нових ринків збуту, координацію діяльності з відкриття галузевих торгових представництв, консигнаційних складів, фірмових аптек за кордоном тощо.

Література

1. УРСР. Закони. Закон УРСР Про зовнішньоекономічну діяльність // Голос України.- 1991.- 12 черв.
2. Україна. Закони. О режиме иностранного инвестирования: Закон // Діло.- 1996.- № 33. С. 2-3.
3. Україна. Закон. О лекарственных средствах: Закон // Голос Украины.- 1996.- 7моя.
4. Борищук В.О. Про перебудову організаційно - фармацевтичної діяльності виробничих об'єднань "Фармація", за нових умов господарювання // Фармац. журн.- 1990.- № 1.- С. 6-10.
5. Ермоленко Н.Н., Борсученко З.И. Основные тенденции предпринимательства в странах с развитой рыночной экономикой.- К., 1992.- С. 1-12.
6. Криков В.И., Прокопишин В.И. Организация и экономика фармации.- М.: Медицина, 1991.- 624 с.
7. Огородник В.Н. Работа внешнеторговой фирмы предприятия.- М. Экономика, 1991.- 139с.

Summary

Olenich I., Dhuska V., Mikhaylovskiy V., Khariv I., Seniv R., Ghutij B.
*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S.Z. Gzhyskij*

MODERN FOREIGN POLICY IN SALES OF PHARMACEUTICAL COMPANIES

This paper reviews the current policy of the state in the area of drugs by rational combination of domestic and imported drugs on the Ukrainian market.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2011 р.

УДК 658.821

Поперечний С. І., к.е.н., доцент ©, **Клебан О. Л.**, к.е.н.
*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті розглядається діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції у Франції, Великобританії, Німеччині, Іспанії.

Ключові слова: *оптовий ринок, оптова торгівля, сільськогосподарська продукція.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання актуальною є проблема розвитку інфраструктури аграрного ринку, зокрема оптових ринків сільськогосподарської продукції. Саме оптові ринки відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, розвитку конкуренції, підвищенні ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників, зменшенні рівня тінізації економіки. В Україні поки що відсутня налагоджена система оптових ринків сільськогосподарської продукції, як це є в країнах з розвинутою ринковою економікою. Тому вивчення досвіду організації оптових ринків сільськогосподарської продукції в зарубіжних країнах є актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам організації та розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції присвячені праці Васильчак С., Гладя М., Горбоноса Ф., Корінця М., Сукачова А., Швецової Л. та ін. Однак недостатньо висвітлений досвід формування та організації мережі оптових ринків закордоном.

Мета статті – вивчити досвід країн Західної Європи з організації оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції – це місце, де здійснюється купівля-продаж сільськогосподарської продукції.

У світовій практиці розрізняють два типи оптового ринку сільськогосподарської продукції:

- оптові ринки-збирачі у сільській місцевості, які спеціалізуються по збору сільськогосподарської продукції від виробників та формування її у великі товарні партії;

- оптові ринки-термінали у міській місцевості, які спеціалізуються на продажу сільськогосподарської продукції підприємствам дрібнооптової, роздрібною торгівлі або закладам громадського харчування.

Метою створення оптових ринків-збирачів є забезпечення і підтримання оптимальних закупівельних цін сільськогосподарської продукції. Продаж

продукції здійснюється за принципом аукціону (як з підвищенням, так і з пониженням ціни), що розглядається як найбільш прозорий механізм встановлення ціни на відкритих ринках. Фермери, сільськогосподарські виробничі кооперативи Франції, Італії, Іспанії, Нідерландів досі користуються такою системою торгівлі.

Оптові ринки-термінали спрямовані на формування справедливих реалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію для кінцевого споживача в роздрібній торгівлі.

Більшість великих міст у Великобританії мають оптові ринки сільськогосподарської продукції, які забезпечують продаж продукції дрібнооптовим та роздрібним підприємствам. Так, у Лондоні є п'ять таких оптових ринків: Білінгзгейт (Billingsgate), де здійснюється оптова торгівля рибою та морськими продуктами, Смісфілд (Smithfield) – оптова торгівля м'ясними продуктами, Спітлфілдс (Spitalfields), Нью Ковент-Гарден (New Covent Garden) і Західний Міжнародний (Western International) – оптова торгівля свіжою плодоовочевою продукцією. Частка продажу сільськогосподарської продукції на цих ринках становить 10% від загального обсягу товарообороту оптової торгівлі сільськогосподарської продукції в країні. У Великобританії найбільшу роль у розподілі сільськогосподарської продукції відіграють супермаркети. Вони мають налагоджені прямі договірні зв'язки з виробниками-фермерами.

Ринок "Нью Ковент-Гарден" (New Covent Garden) є державної форми власності оптовий ринок, який спеціалізується на оптовій торгівлі свіжими овочами, фруктами та квітами.

Особливістю ринку "Нью Ковент-Гарден" є те, що управління здійснює державна служба Департаменту навколишнього середовища, продовольства та сільського господарства (DEFRA). Вона відповідальна за капітальні інвестиції в розвиток ринку та його інфраструктури. Служба щотижня збирає інформацію про ціни на певні види сільськогосподарської продукції та опубліковує їх в спеціальних журналах, які висвітлюють кон'юнктуру ринку. Контроль за якістю та безпекою сільськогосподарської продукції, представленої на ринку, теж покладається на державних інспекторів. Дохід ринку "Нью Ковент-Гарден" формується з орендної плати за торгове місце, а також із плати за в'їзд автомобіля на територію ринку. Частина прибутку використовується для розширення ринку, його модернізації, а решта коштів повністю передаються в Департамент навколишнього середовища, продовольства та сільського господарства для реалізації державних програм, проектів тощо.

Особливістю Великобританії є те, що більша частина сільськогосподарської продукції імпортується. Тому на ринку "Нью Ковент-Гарден" реалізується переважно імпортна продукція, яка закуплена посередниками на оптових ринках закордоном або в зарубіжних асоціаціях фермерів. Британські товаровиробники більшу частину своєї продукції реалізують через комісійних агентів на оптових ринках, або самостійно налагоджують прямі договірні зв'язки з адміністрацією оптового ринку. Внаслідок того, що мешканці Лондона лише 20% сільськогосподарської

продукції закупають для самостійного приготування їжі, а здебільшого полюбляють приймати їжу в закладах громадського харчування, то основними покупцями на ринку "Нью Конвент-Гарден" є заклади громадського харчування або інші підприємства. Таким чином, адміністрація ринку прийняла рішення щодо надання послуг з доставки продукції. Більш того, з'явилися фірми, які орендують приміщення на ринку саме для закупівлі сільськогосподарської продукції, її упакування та доставки клієнту – закладу громадського харчування. Таким чином, частка сільськогосподарської продукції, яка реалізується закладам громадського харчування з оптового ринку "Нью Ковент-Гарден", становить 39%. Останнім часом адміністрація ринку намагається диверсифікувати свою діяльність з метою більш повного задоволення потреб і запитів своїх клієнтів. Тому здійснюється торгівля молоком та молочних продуктів, м'яса, риби і морських продуктів, а також деяких непродовольчих товарів. Однак існує великий стримуючий чинник диверсифікації діяльності ринку, оскільки в статуті вказано, що основним видом діяльності оптового ринку може бути оптова торгівля лише плодоовочевою продукцією. Для того, щоб розвивати нові види діяльності чи здійснювати продаж іншої продукції, необхідно здійснити детальний аналіз та обґрунтування таких змін, а відтак і дозволу Міністерства сільського господарства. Більше того, існує сильне негативне лобіювання з боку інших оптових ринків в місті, які не хочуть втрачати своєї частки ринку певних видів продукції.

У Німеччині найбільші міста мають оптові ринки-термінали, які забезпечують постачання сільськогосподарської продукції наступним посередникам або кінцевим споживачам. Ці ринки є як в приватній, так і в комунальній власності. У країні є три найбільших оптових ринків сільськогосподарської продукції: в Мюнхені, Штутгарті й Гамбурзі. Основні показники їх діяльності наведені у табл. 1.

В Іспанії функціонує мережа 22 оптових ринків сільськогосподарської продукції, які спеціалізуються на торгівлі свіжих овочів та фруктів. Однак є декілька ринків, на яких організована оптова торгівля рибою, м'ясом та квітами. Оптові ринки сільськогосподарської продукції займають загальну земельну площу 100 га. Майже 3600 підприємств, зокрема 2600 оптових посередників, працюють в мережі оптових ринків Іспанії. На територію ринків заїжджають майже 44 000 автомобілів щодня. На ринках створено всі умови для торгівлі — павільйони ринків, адміністративні будівлі, холодильники, транспортний центр для розвантаження-завантаження продукції, готель, банківська служба, страхове відділення, АЗС і багато інших послуг. Представники кооперативів або окремих виробників мають у павільйонах свої постійні місця (за визначену плату), які можуть продати або здати в оренду будь-кому на будь-який термін, у разі, якщо не користуються ними.

Як правило, о 5 годині ранку починаються торги, у ході яких формуються ціни, а до 8-10 години інформацію про ціни передають по комп'ютерній мережі всім зацікавленим фірмам та у засобах масової інформації. Отже, будь-який виробник і покупець може ознайомитись з цінами в лічені години та вирішити,

куди йому наступного дня вигідніше відправитися, щоб продати свій товар. Ціни залежать від якості сільськогосподарської продукції, що має відповідати встановленим вимогам. До того ж, встановлено суворий подвійний контроль — санітарний і контроль якості, який ведеться постійно державними інспекторами. Однак оптові ринки сільськогосподарської продукції Іспанії неоднакові. Існують універсальні ринки, звідки продукти постачаються не тільки в межах країни, але й в США, Південну Америку, Італію, Францію тощо. Інші, забезпечують продуктами харчування найближчу місцевість, а деякі обслуговують цілий регіон.

Таблиця 1

Характеристика найбільших оптових ринків сільськогосподарської продукції в Німеччині*

Показник	Оптовий ринок у м. Гамбург	Оптовий ринок у м. Мюнхен	Оптовий ринок у м. Штутгарт
Площа землі, га	26,8	30	17
Види продукції, які реалізуються на ринку	Свіжі овочі та фрукти, квіти	Свіжі овочі та фрукти, квіти	Свіжі овочі та фрукти, квіти, кімнатні рослини
Кількість операторів (підприємств)	290	270	440
Кількість зареєстрованих покупців	4895	...	4000
Обсяг товарообороту, тис. т /рік	754	1000	490
Додаткова інформація	Функціонує сервісний та логістичний центр. Ціни, встановлені на ринку, використовуються для формування національної бази цін на сільськогосподарську продукцію.	Організація ринку відповідає стандартам якості HACCP та ISO.	97% усієї продукції транспортується автомобільним транспортом, а 3% - залізничним.

*Джерело: [5].

У Франції існує мережа з 16 оптових ринків "національного інтересу", з яких 13 – оптові ринки із так званою "змішаною економікою". Засновниками останніх є державні та місцеві органи управління, об'єднання торговців. Більше, ніж 74% свіжих фруктів та овочів продається через оптові ринки. За останні роки

така мережа сприяє зустрічі 46 000 покупців з 3500 виробниками і 2100 оптовими продавцями сільськогосподарської продукції. Відомий ринок "Ронжі" (Rungis) надає торгові місця половині з тих оптових продавців і 9% виробників. Дані табл. 2 характеризують діяльність мережі оптових ринків "національного інтересу" та ринку "Ронжі".

Таблиця 2

Характеристика оптових ринків сільськогосподарської продукції Франції*

Показник	Мережа оптових ринків "національного інтересу" (середнє значення)	Ринок "Ронжі"
Площа під забудовою, м кв.	56604	550000
Обсяг товарообороту, тис. т	211,7	1740,0
Кількість покупців, осіб	1999	23000
Оптові продавці, які зареєстровані на ринку	85	1140
Виробники, які зареєстровані на ринку	265	267

*Джерело: [5].

Оптовий ринок "Ронжі" надає в оренду торгові та складські приміщення оптовим посередникам свіжої плодоовочевої продукції, переробним підприємствам, імпортерам, продавцям непродовольчих товарів, логістичним компаніям. На ринку реалізується широкий асортимент товарів: свіжі овочі та фрукти, риба і морські продукти, м'ясо усіх видів, молоко та молочні продукти, квіти. Саме на оптову торгівлю продовольчими товарами на ринку припадає 66% продажу. Тут можна придбати різноманітні продукти харчування з віддалених куточків Франції. Разом з тим спостерігається позитивна тенденція збільшення економічних показників діяльності ринку "Ронжі" завдяки впровадженню та розвитку послуг щодо продажу непродовольчих товарів, зокрема декоративних товарів, призначених для клієнтів у сфері роздрібної торгівлі та громадського харчування.

Ринок "Ронжі" – це не тільки оптовий ринок, який забезпечує мешканців Парижа свіжою сільськогосподарською продукцією, ба більше – це дистрибуційний центр постачання якісної свіжої продукції великій частині Європи. На ринку працює окремий відділ Міністерства сільського господарства, який регулярно збирає інформацію про ціни на сільськогосподарську продукцію.

Ще у 1970-х роках уряд Франції з метою забезпечення постачання свіжої сільськогосподарської продукції за низькими цінами, прийняв закон про сприяння розвитку оптового ринку сільськогосподарської продукції. Згідно із цим нормативним актом ринок "Ронжі" забезпечений ексклюзивною зоною постачання радіусом 20 км. Це означає, що кожний виробник чи продавець сільськогосподарської продукції, який знаходиться в межах цієї зони, повинен

продавати свою продукцію на ринку "Ронжі". Якщо вони не хочуть продавати на ринку, то зобов'язані покинути цю зону. Тобто усі продавці сільськогосподарської продукції повинні бути учасниками ринку "Ронжі". Така політика державного захисту і підтримки оптової торгівлі сільськогосподарської продукції дозволяє розвиватись ринку "Ронжі" і до тепер. На даний час ця державна політика є не настільки суворою, однак ринок отримав достатній поштовх для свого розвитку і має можливості протистояти в конкурентній боротьбі з іншими оптовими ринками. Саме тому більшість сільськогосподарських виробників та посередників віддають перевагу ринку "Ронжі".

З метою приваблення закладів громадського харчування та інших підприємств, керівництво ринку розробило концепцію розвитку "one-stop shopping" (англ. купівля з однією зупинкою). Суть її полягає в тому, що на ринку розвиваються послуги, що не пов'язані з продуктами харчування, а саме продаж декорацій, інструментів, пакувальних засобів і, навіть, автомобілів.

Таким чином, основною причиною успішного розвитку оптового ринку "Ронжі" була сильна державна політика щодо підтримки та захисту оптової торгівлі сільськогосподарської продукції. Крім того, адміністрація ринку враховує зміни у запитах своїх клієнтів, покупців при формуванні торгового асортименту.

Висновки. Успішна діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції в країнах Західної Європи була досягнута завдяки:

- державній підтримці розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції;
- своєчасному виявленню і задоволенню запитів клієнтів оптових ринків;
- диверсифікації послуг оптових ринків;
- функціонуванню моніторингу цін на сільськогосподарську продукцію та розповсюдження цієї інформації серед виробників.

Література

1. Васильчак С. В. Оптовий ринок сільськогосподарської продукції як складова інфраструктури аграрного ринку / Васильчак С. В., Лучків М. П. // Науковий вісник ЛНУВМБТ. – 2010. – Т. 12. – № 1 (43). – С. 95-99.
2. Ковальський Д. Діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції: закордонний досвід. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.yurincom.com/ua/legal_bulletin_of_Ukraine/publications/?aid=5705&rid=344
3. Корінець Р. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді / Корінець Р., Швецова Л.. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.amdi.org.ua/File.php?f=Market_1.pdf
4. Сукачев А. В. Маркетинговая стратегия модернизации регионального оптового продовольственного рынка: Автореф. дис. ... канд. экон. наук / Волгоградский гос. универ. – Волгоград, 2006. – 23 с.

5. Jean-Joseph Cadilhon Wholesale markets and Food Distribution in Europe: New Strategies for Old Functions / Jean-Joseph Cadilhon, Andrew P. Fearn, David R. Hughes & Paule Moustier [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nhgy.hzau.edu.cn/kech/ncpyxx/study/pdf/4.pdf>

6. J. D. Tracey-White Wholesale markets. Planning and design manual [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.getcited.org/pub/103048267

Summary

Stepan Poperechnyi, Ph. D., Oksana Kleban, Ph. D.

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyij*

**FOREIGN EXPERIENCE OF ORGANIZATION OF WHOLESALE
AGRICULTURAL MARKETS**

*Activities of wholesale agricultural markets of France, Germany, Great Britain
and Spain are explored in the article.*

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

Stanisław Kamiński©

Prezes Agencji Rynku Rolnego, Poland

ROZWOJ ŚWIATOWEGO RYNKU ZBOŻ

Prognoza sytuacji na rynku zbóż jest uzależniona od przewidywanej wzajemnej relacji popytu i podaży zarówno na krajowym, jak i światowym rynku zbóż. Wzrost znaczenia sektora biopaliw oraz poziomu życia w sezonie 2007/2008 może spowodować zwiększone zapotrzebowanie na surowce rolne, w tym na zboża. Utrzymanie na zadowalającym poziomie bezpieczeństwa żywnościowego na świecie będzie wymagało redukcji zapasów, może mieć wpływ na utrzymywanie się cen zbóż na relatywnie wysokim poziomie.

Światowy rynek zbóż w sezonie 2007/2008 spodziewany jest wzrost produkcji zbóż, zwłaszcza paszowych. Ocenia się, że światowa produkcja pszenicy może osiągnąć poziom 610 mln t, o ok 3% wyższy niż w poprzednim sezonie. Zbiory zbóż paszowych mogą powiększyć się o ponad 8% w porównaniu do 2006 roku i wyniosą 1056 mln t. Najbardziej wzrośnie produkcja żyta (o blisko 18%), kukurydzy (o ok. 10%) oraz owsa (o ok. 9%). Prognozy te mogą zostać nieznacznie obniżone ze względu na niekorzystne warunki pogodowe, jak dłu-gotrwała susza w Europie Południowej oraz Wschodniej (w tym na Ukrainie i w Rosji) czy opady deszczu podczas zbiorów w USA (tab. 1).

W ostatnich dwóch sezonach produkcja zbóż nie pokrywała zapotrzebowania, przez zapasy ziarna uległy znacznemu obniżeniu. W sezonie 2007/2008 światowe zużycie pszenicy będzie prawdopodobnie na poziomie zbliżonym do poziomu z poprzedniego sezonu i wyniesie 620 mln t. Wzrośnie natomiast zużycie zbóż paszowych (o 4,5%) i ukształtuje się na poziomie 1060 mln t. Oznacza to, że zapotrzebowanie na zboża będzie wyższe niż przyrost ich zbiorów. Pociąga to za sobą dalszy spadek światowych zapasów zbóż, które osiągną poziom najniższy od wielu lat. Zapasy pszenicy mogą obniżyć się do 112 mln t i będą 8% mniejsze niż w sezonie 2006/2007, a stan zapasów zbóż paszowych zmniejszy się 3%, do poziomu 122 mln t.

W sezonie 2007/2008 nie przewiduje się większych zmian w obrotach zbożami w handlu międzynarodowym. Ocenia się, że obroty pszenicą obniżą się o 2%, do 105 mln t, ich redukcji przesądzi spadek potrzeb importowych w Azji Południowej, a także w Rosji i w obydwu Amerykach.

Przewidywany jest wzrost zapotrzebowania na to ziarno krajów UE-27 oraz państw Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Jednocześnie światowe obroty zbożami paszowymi będą nieznacznie wyższe (0,8%) niż w sezonie 2006/2007 i ukształtują się na poziomie 106 mln t. Przewiduje się również wzrost importu ziarna paszowego w Ameryce Północnej (o 17%), głównie w USA, ze względu na wzrost zużycia kukurydzy w sektorze biopaliw oraz na Bliskim Wschodzie (o 2%), przy znacznym

spadku w UE-27 (o 31%) oraz w krajach WNP, m.in. w Rosji, na Ukrainie i w Kazachstanie (o 25%).

Zbożaw UE ocenia się, że w sezonie 2007/2008 produkcja zbóż ogółem w UE-27 może być większa o ok 4% w porównaniu do 2006 roku i wyniesie 273 mln t. Wynika to z nieco większego (o ok. 2%) areалу uprawy zbóż oraz dobrego przezimowania roślin, chociaż wiosenna susza na południu Europy może wpłynąć na obniżenie plonów.

Tabela 1

Światowy bilans produkcji i zużycie pszenicy i zbóż paszowych (mln ton)

Wyszczególnienie	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	Zmiana (w%)
Produkcja					
<u>Pszenica</u>	629,1	622,3	594,1	610,2	2,7
<u>Zboża paszowe</u>	1016,9	978,6	976,0	1056,4	8,2
Zużycie					
<u>Pszenica</u>	609,8	624,5	621,1	620,1	-0,2
<u>Zboża paszowe</u>	979,3	993,1	1014,1	1060,2	4,5
Zapasy końcowe					
<u>Pszenica</u>	151,2	149,0	122,0	112,0	-8,2
<u>Zboża paszowe</u>	177,9	163,4	125,4	121,5	-3,1

Źródło: FAS USDA: Grain: World Markets and Trade, czerwiec 2007.

Przewiduje się niewielki (o 2%) wzrost zbiorów pszenicy do 127 mln t. Mimo to, jej unijne zasoby ulegną - z powodu znacznie niższych (o blisko 9 mln t) zapasów - obniżeniu o ok 4% w porównaniu do poprzedniego sezonu. Szacuje się również mniejsze zapotrzebowanie na to ziarno 2%, w efekcie pokryją zasoby wewnętrzne, ale zmniejszą się możliwości eksportowe tego ziarna, a zapasy pszenicy ponownie obniżą się do 13 mln t (tab. 2).

Na rynku zbóż paszowych zbiory mogą być wyższe blisko 5% i ukształtować się na poziomie 145 mln t. Jednak niższe niż przed rokiem (o 19%) zapasy początkowe sprawiają, że zasoby zbóż paszowych wzrosną tylko w niewielkim stopniu (o ok. 1%). Przewiduje się natomiast wzrost zużycia na rynku unijnym o ok 2%, co pogłębi spadek zapasów o ok. 7%.

W obrotach handlu zagranicznego głównymi zbożami paszowymi są kukurydza i jęczmień. Ocenia się, że zbiory kukurydzy w 2007 roku mogą osiągnąć 56 mln t i ukształtować się na poziomie nieznacznie wyższym (o ok. 1%) niż przed rokiem. UE zawsze była importerem netto ziarna kukurydzy. Szacuje się, że w sezonie 2007/2008, przy większych zapasach początkowych kukurydzy (o 8%), dla zrównoważenia wzrastającego ponad 3% (do poziomu 61 mln t) zapotrzebowania na ziarno, niezbędny będzie import w wysokości ok. 3,5 mln t.

Tabela 2

Bilans zbóż w krajach UE-27 (mln ton)

Wyszczególnienie	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	Zmiana (w %)
Pszenica					
Zapas początkowy	11,5	27,5	23,4	14,5	-38,0
Zbiory	146,9	132,4	124,8	127,3	2,0
Zasoby ogółem	158,4	159,9	148,2	141,8	-4,3
Zużycie ogółem	123,2	127,5	125,7	123,0	-2,1
Nadwyżki	35,2	32,4	22,5	18,8	-16,4
-eksport netto	7,6	8,9	8,0	6,0	-25,0
-zapasy końcowe	27,5	23,4	14,5	12,8	-11,7
Zboża paszowe					
Zapas początkowy	13,0	25,0	22,6	18,3	-19,0
Zbiory	166,5	146,7	138,7	145,3	4,8
Zasoby ogółem	179,5	171,7	161,3	163,6	1,4
Zużycie ogółem	152,6	147,5	144,3	147,0	1,9
Nadwyżki	26,9	24,2	17,0	16,6	-2,4
-eksport netto	1,9	1,6	-1,2	-0,4	-66,7
-zapasy końcowe	25,0	22,6	18,3	17,0	-7,1

Źródło: FAS USDA: Grain: *World Markets and Trade*, czerwiec 2007.

Zapasy będą sięgać tylko około 9 mln t. W przypadku jęczmienia przewiduje się wzrost produkcji do 58 mln t, o 3% więcej niż w 2006 roku. Mniejsza (w porównaniu do poprzedniego sezonu) podaż tego ziarna, spowodowana znacznie niższym poziomem zapasów (o ok. 3 mln t), będzie równoważona mniejszym zapotrzebowaniem, a także mniejszym eksportem (tab. 3).

Na unijny rynek zbóż w sezonie 2007/2008 będzie miała wpływ sytuacja w krajach WNP. Niekorzystne warunki pogodowe w tych krajach mogą ukształtować zbiory pszenicy na poziomie zbliżonym do poziomu roku ubiegłego. Jedynie w Kazachstanie ulegną one obniżeniu o ok. 7%. Produkcja zbóż paszowych wzrośnie natomiast w Kazachstanie (o 17%) i Rosji (o ok. 4%), a obniży na Ukrainie (o ok. 6%). Szacuje się, że łączna produkcja zbóż w krajach WNP wyniesie 84,6 mln t i będzie 1,6% mniejsza niż w 2006 roku. Taka sytuacja wpłynie na obniżenie podaży pszenicy oraz zbóż paszowych z tego kierunku, może mieć wpływ na sytuację cenową w Europie.

Rynek zbóż w Polsce w sezonie 2007/2008 kształtował się pod wpływem przewagi popytu nad spowodowaną niskimi zbiorami (21,8 mln t) podażą. Do obrotu rynkowego wprowadzono ok. 25% mniej zboża niż w poprzednim sezonie, zwłaszcza pszenicy i kukurydzy. Mała podaż ziarna ze zbiorów w 2006 roku przyczyniła się do głębokiego spadku zapasów.

Według IERiGZ, przy założeniu przeciętnych warunków agrometeorologicznych utrzymujących się w kolejnych tygodniach, produkcja zbóż w 2007 roku może ukształtować się na poziomie 27,6 mln t, 27% wyższym niż w poprzednim roku, ale 7% niższym niż w rekordowym 2004 roku (29,6 mln t). Mimo spodziewanego znacznego wzrostu zbiorów zbóż, krajowe zasoby mogą zwiększyć się

tylko ok. 11% (ze względu na niski stan zapasów ziarna) i wyniosą ok. 28,0 mint (tab. 3).

Jak ocenia IERiGZ, krajowe zbóż zużycie sezonie 2007/2008 może być mniejsze o ok. 2% niż w poprzednim sezonie i wynieść 26,4 mln t. Tradycyjnie, największą pozycją po stronie rozchodów jest zużycie zbóż a na cele paszowe, które może zmniejszyć się 0,8 mln t, do poziomu 16,6 mln t. Skala spadku krajowego zużycia zdeterminowana będzie głównie poprzez: 1)spadek pogłowia trzody chlewnej. 2)spadek pogłowia bydła.

Tabela 3

Bilans zbóż w Polsce ogółem (mln ton)

Wyszczególnienie	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	Zmiana (w %)
Zapas początkowy	743	4400	3430	448	-86.9
Produkcja*	29561	26846	21714	27599	27.1
Zasoby krajowe	30305	31245	25144	28047	11.5
Import	1027	979	3223	1410	-56.3
Ogółem zasoby	31331	32224	28366	29457	3.8
Zużycie krajowe	25940	27053	27048	26358	-2.6
Eksport	992	1741	871	1110	27.4
Zapasy końcowe	4400	3430	448	1989	345.0

* bez prosa i gryki

Źródło: GUS. Szacunki i prognozy IERIGZ- PIB

Biorąc pod uwagę przewidywane dobre zbiory zbóż, które będą wyższe od krajowego zużycia, należy przypuszczać, że krajowy rynek zbóż w sezonie 2007/2008 będzie w miarę ustabilizowany. Niedobory w podaży zbóż, głównie konsumpcyjnych, będą uzupełnione importem. Eksport będzie natomiast ograniczany ze względu na wysokie koszty transportu i ubezpieczenia towarów. Nastąpi częściowa odbudowa zapasów ziarna, których poziom łącznie z zapasami interwencyjnymi może wynosić ok. 2 mln t, stanowiąc ok. 7,5% zużycia krajowego.

Summary**Kaminsky S.***Agency of Agricultural Market, Poland***THE DEVELOPMENT OF WORLD GRAIN'S MARKET**

The main tendencies of development of world grain's market in 2007-2008 marketing year are explored. The future prognoses of Poland grain's market are considered.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2011 р.

ЗМІСТ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ПРОДУКЦІЇ АПКMAIN DIRECTIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF AGRICULTURAL MANUFACTURING AND AIC
PRODUCTION PROCESSING

1.	Агєєва І.В. ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДІРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	3
2.	Александрова А.І., Александрова О.В. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКОГО СЕКТОРА ХАРКІВЩИНИ	7
3.	Атамась Г.П., Петренко О.П. ІННОВАЦІЇ ЯК УМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНОСХОВИЩ	13
4.	Бабенко В.О. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ АПК	19
5.	Барило В.М. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	24
6.	Баланюк І.Ф. МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	27
7.	Баланюк С.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ	33
8.	Банєва І.О. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО- ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ТРАНСФОРМАЦІЯМИ В АПК РЕГІОНУ	38
9.	Батюк Б.Б., Пенцак Т.Г. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УПРАВЛІННІ АГРАРНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ	44
10.	Березівський З.П. РИЗИК У ФОРМУВАННІ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА	51
11.	Березівська О.Й КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ	56

12.	Березівська О.Я. РОЗВИТОК ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ І МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	61
13.	Березівський Я.П., Вишньовська Х.М., Вишньовський М.М. ЛОГІСТИКА В АПК: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	66
14.	Біляк Н.І. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ ВИРОБНИЦТВОМ	72
15.	Бреніч Х.Р., Дудяк Р.П. ЧИННИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	77
16.	Бунецька Н.В. СУТНІСТЬ І КРИТЕРІЇ ІНТЕГРАЦІЇ В АПК	82
17.	Васильчак С.В., Циганюк А.В., Дубина М.П. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ	90
18.	Васильчак С.В., Петриняк У.Я. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	97
19.	Васильчак С.В., Вітер О.М., Цюпко І.В. ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ АПК	106
20.	Вовк М. В., Гарасим М.П. СОЦІАЛЬНА ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	112
21.	Волкова І. М., Степаненко Н. І. ОРГАНІЗАЦІЙНА СИСТЕМА МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА	118
22.	Велесик Т. А. ПОБУДОВА ЕМПІРИЧНОЇ МОДЕЛІ ЗАЛЕЖНОСТІ ВАРТОСТІ ОСУШЕНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ВІД ВАРТОСТІ МЕЛІОРАТИВНИХ СИСТЕМ	124
23.	Вольнова О. М. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПОТОКІВ У ПТАХІВНИЦТВІ	128
24.	Вихованець В.Я. БОТАНІЧНА ТА АГРОБІОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АГРОФІТОЦЕНОЗУ РІПАКУ ОЗИМОГО В УМОВАХ ПРИКАРПАТТЯ	137
25.	Вихопень Л.П. СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА	145

26.	Гірняк К.М. КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ВИРОБНИЦТВА СВИНИНИ	3	149
27.	Гончаров В.М., Шашло Н.В. ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ		153
28.	Гримак А.В. ДІЮЧА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ - СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПРОДОВОЛЬЧОГО ПІДКОМПЛЕКСУ		162
29.	Гримак О.Я., Бурда І. Я. МОДЕЛЮВАННЯ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ КАДРОВІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВ		168
30.	Гринишин Г.М. ВСТУП УКРАЇНИ ДО СОТ – ПЕРЕВАГИ І ПРОРАХУНКИ ТРИ РОКИ ОПІСЛЯ		178
31.	Грицик А.Р., Мельник М.В., Грицик Л.М., Сологуб В.А., Тучак Н.І., Сікорин У.Б., Струк О.А., МОНІТОРИНГ РЕСУРСІВ ДЕЯКИХ ДИКОРΟΣЛИХ ВИДІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПРИКАРПАТТЯ		183
32.	Губенко В.І. ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК: НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ		187
33.	Гуторова І.В. АНАЛІЗ ВАРТІСНИХ ПОКАЗНИКІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСНОВНИХ ВИДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ		192
34.	Данкевич В. Є., Пшонок Д. І. ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСТВА У РИНКОВИХ УМОВАХ		198
35.	Децюра С.О. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПТАХІВНИЦТВА У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПТАХІВНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ І ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ		207
36.	Диндин В.Л. ОЦІНКА ВПЛИВУ ПРИРОДНИХ УМОВ НА РОЗВИТОК МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В ОБЛАСТІ		214
37.	Диндин М. Л. УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ЗАГОТІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ		219
38.	Дорош М.М. ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПТАХОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ РЕГІОНУ		223

39.	Дубров Я. О., Дорош М.М. ПРО ІННОВАЦІЙНУ ПОЛІТИКУ В ТРИСФЕРНІЙ ЕКОНОМІЦІ АПК	232
40.	Дутка Г.І. АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	237
41.	Душка В.І., Дадак О.О., Дорош М.М. СТАБІЛЬНІСТЬ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК – ОСНОВА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	242
42.	Єгорова О. О. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗПОДІЛЬНОЇ ЛОГІСТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	249
43.	Євчук Л.А., Брилякова О.П. МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВАЖЛИВІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	254
44.	Слейко О.І., Кухар Р.Б., Степанюк О.І., Долинський С.В., Рамський І.О. КОРЕЛЯЦІЙНО-РЕГРЕСІЙНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	260
45.	Жидяк О.Р., Полянчич Т.М. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В АГРАРНІЙ СФЕРІ	265
46.	Жук О.І. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	269
47.	Каблак М.І. МОНІТОРИНГ ЗОВНІШНІХ УМОВ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	274
48.	Кафлевська С. Г. ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ РИНКУ ПРАЦІ	282
49.	Кіц М.В. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНУ	289
50.	Клименко О.П. ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНЫМ ПРЕДПРИЯТИЕМ	295
51.	Клокар О.О. ОЦІНКА ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ	300
52.	Ковалів В.М., Синявська Л.В. ЗАЛЕЖНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІД РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	311

53.	Коваленко О.С. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ	306
54.	Козій Б.І., Демчук М.В. АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ БАЛЬНОЇ ОЦІНКИ МІКРОКЛІМАТУ В ТВАРИННИЦЬКИХ ПРИМІЩЕННЯХ	319
55.	Колос Б.О. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ – ГОЛОВНИЙ ШЛЯХ ДО ВИСОКОЦИВІЛІЗОВАНОГО РОЗВИТКУ АПК УКРАЇНИ	325
56.	Коробка С.В. ПРОБЛЕМА ІНВЕСТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	330
57.	Корольова О. Г. ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ ЗОВНІШНІХ РИНКІВ. МЕТОДИКО-АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД	336
58.	Корчинський І. О. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПІДСИСТЕМИ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В ПРИЙНЯТТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	344
59.	Костецька І.І. СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	349
60.	Костецький О.М., Костецький О.О. ЕКОЛОГІЗАЦІЯ АГРОТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	353
61.	Костюк Б.А. БІОЛОГІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ГРУНТОЗАХИСНИХ ТА ЕНЕРГООЩАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	359
62.	Кошова Л.М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СОТ	363
63.	Кравчук І.І. ІМПЛЕМЕНТАЦІЙНІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО І ПРИКЛАДНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО СОЦІУМУ	373
64.	Кравчук І.А. АДАПТАЦІЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ ПІДПРИЄМСТВ	381
65.	Крупа В. Р., Крупа О. М. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЄДИНОЇ ТАРИФНОЇ СІТКИ ОПЛАТИ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	389
66.	Кузьо Р.М., Лисюк О. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ	396

67.	Куласць М.М., Бабієнко М.Ф., Чемерис В.А. ІННОВАЦІЙНЕ СПРИЯННЯ НАРОЩУВАННЮ ВИРОБНИЦТВА ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТИХ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ І СВІТІ	400
68.	Кухар Р.Б. ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	411
69.	Кушнір Л.П., Кушнір А.М. КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	416
70.	Левків Г.Я. ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД В МАРКЕТИНГОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ: УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ СТВОРЕННЯ НОВИХ ЗНАНЬ	421
71.	Липчук В. В., Липчук Н.В. ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ	427
72.	Музика П.М., Доманська Н.А. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА УЧАСТЬ В НИХ УКРАЇНИ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	432
73.	Музика П.М., Колос О.М. СТАГНАЦІЯ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ	439
74.	Оленич І.Р., Душка В.І., Михайловський В.І., Харів І.І., Сенів Р.В., Гутий Б.В. СУЧАСНА ПОЛІТИКА ЗБУТУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	444
75.	Поперечний С. І., Клебан О. Л. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	448
76.	Stanislaw Kamiński ROZWOJ SWIATOWEGO RYNKU ZBOZ	455
77.		